

Németh Péter – Zoltán-Borzován Eszter

Ecsed vára

Rétközi Múzeum

Nemtelen porban hever a nemes dísz

(Baróti Szabó Dávid:

Egy kidőlt diófához)

NÉMETH PÉTER – ZOLTÁN-BORZOVÁN ESZTER

ECSED VÁRA

A RÉTKÖZI MÚZEUM FÜZETEI 16.
A borítón Bátori Gábor erdélyi fejedelem
(Biblioteca Academiei Române – Román Akadémiai Könyvtár)

Lektorálta
Domokos István, Horváth Richárd, Mészáros Kálmán és Pálffy Géza

Szerkesztette
Vofkori Mária

A szerkesztő munkatársa
Szöllősi Katalin

Borítóterv
Vofkori Mária és Tímár Tamás

Tördelés és fotók szerkesztése
Tímár Tamás

ISBN 978-615-6169-02-0
ISSN 0864-9774

© Németh Péter – Zoltán-Borzován Eszter, 2021
© Rétközi Múzeum, 2021

Nemeth Péter – Zoltán-Borzován Eszter

Ecsed vára

RÉTKÖZI MÚZEUM
RÉTKÖZI MÚZEUM BARÁTI KÖRE EGYESÜLET
KISVÁRDA, 2021

Tartalom

ELŐSZÓ.....	7
I. A BÁTORIAK ELSŐ VÁRA 1334–1613 (Németh Péter)	9
„Jó földből a legjobb gyümölcsök”	9
Mikor lett Ecsed végvár?	23
Az utolsó Bátoriak	39
II. A VÁR A BETHLENEK KEZÉBEN 1619–1648 (Németh Péter)	71
„A királyé a ház” 1614–1619	71
A két Bethlen testvér birtoka	79
A korona Ecseden	80
A palota	85
III. A RÁKÓCZIAK VÁRA 1648–1670, 1694–1711 (Németh Péter)	107
Ecsed a két György alatt	107
Az „ökörfejű” katonák	130
„Ezen darab magyar föld” német kézen	143
Az ecsedi Madonna	160
Egy francia Ecseden	165

Az utolsó főkapitány.....	185
Az ecsedi országtanács.....	194
A szabadságharc vége	197
 IV. ECSEDI VÁRA 1712 UTÁN (Zoltán-Borzován Eszter).....	205
Végezetül pedig tekintsük át – mi micsoda az ecsedi várban?	235
 FÜGGELÉK 1–14.....	237
RÖVIDÍTÉSEK ÉS FOLYÓIRATOK JEGYZÉKE	317
FORRÁSOK	323
BIBLIOGRÁFIA	326
KÉPJEGYZÉK	365
SZEMÉLY- ÉS HELYNÉVMUTATÓ	371
KÖSZÖNET.....	391

Elsőzó

Ez a könyv az ecsedi vár történetét mutatja be. Nem foglalkozik a falu és a későbbi mezőváros múltjával, sem a református egyházzal, annak tudós papjaival, a debreceni vagy a pataki főiskolákkal mérhető 17. századi skólájával. Nem tartotta feladatának az ecsedi Bástori István udvartartását sem bemutatni, amelynek a tevékenysége jobbára a várban zajlott. Kifejezetten a várhoz kapcsolódó adatokat közöl, legtöbbször a teljességre törekedve. A szerzők tudják, hogy lenne még mit kutakodni az Országos Levéltár anyagában, a Bástoriakhoz, Bethlenekhez, Rákócziakhoz kötődő családi levéltárakban, ahol fellelhető még az ecsedi várhoz tartozó anyag.* Azzal azonban, hogy kazalba raktuk a régiek által kiszálazott adatokat, megtettük az első lépést egy majdani, teljesebb monográfiához. Az elődök iránti tiszteletadásból néhányuk portréját is a könyvbe emeltük, így hozva közelebb a rideg lábjegyzeteket az olvasóhoz.

Ecsed vára nem hadi eseményekről volt ismert a korabeli világban, hanem urai miatt. Két Bástori is itt, a várban tartotta országbírói, a harmadik pedig a tárnoki székét. Egy erdélyi fejedelem itt serdült ifjúvá. Erdély választott fejedelme itt élte élete nagyobbik részét. Négy fejedelem is birtokának mondhatta Ecsed várát és uradalmát. Ecsed különleges helyzetét elsősorban az adta, hogy a Magyar Királyság területén, annak fennhatósága és törvényei alatt állt, ám birtokosai a 17. századtól erdélyiek voltak. Két Magyarország, a királyi és a fejedelmi között volt összekötő kapocs.

Az ecsedi várból mára egy falconk sem maradt. Alapfalai ott rejtőznek az ecsedi Vásártéren, s ha a város megóvjá a vár helyét, egykoron majd a romok is mesélni fognak. Lakói mindenesetre olyan múltnak vannak birtokában, amelyre nagyon büszkék lehetnek.

Nyíregyháza–Nagyecsed, 2021. február

A szerzők

* Például: – BAKÁCS 1956. 51. említi, hogy a Repositorium 25/B. 187. csomó D. fasc., 249–285. no. jelzet alatt 1610–1688. évkörében Ecsed várára vonatkozó iratok (Nádasdi, Zrínyi, Bástori juss) vannak. – Az ecsedi uradalomra vonatkozó oklevélmásolatok. Hitelesítve a leleszi konvent által 1758-ban. MNL OL P 1507 A-1-5a–5b. (Az 1307–1642, ill. az 1643–1757 közötti évekre). – A Bástori család Ecsed várára vonatkozó okleveleinek extractusa, indexszel. MNL OL P 1507 A-1-6a–6b. (Az 1300–1600, ill. 1603–1668 közötti évekre.) – Ecsed Militaria 20. tétel. MNL OL E 210a. (1682–1700). – Az uradalomra vonatkozó dézsmajegyzékek sokasága: MNL OL E 159a. alatt. – A Bécsben őrzött levéltári anyag egy része: Buzási 1977. 45., 58., 76–78.

I. *A Bátoriak első vára* *1334-1613*

„JÓ FÖLDBŐL A LEGJOBB GYÜMÖLCSÖK”

I. Károly király 1330. évi oklevelében Bátort olyan helynek nevezik, „ahonnan, mint jó földből a legjobb gyümölcsök (a Bátoriak) kisarjadtak.” Az első fejezetben a család és Ecsed kapcsolatát vizsgáljuk. Ecsed neve pusztá személynévből (*Ecse*) keletkezett, melyhez – magyar névadással – a -d birtokos jelző kapcsolódik. Jelentése: Ecsée, Ecse birtoka, és nem az -öcs, azaz *fiatalabb fivér* -d képzős származéka. A Kraszna bal partján lévő falu 1220-ban tűnik fel Zomaj poroszló nevében, aki tárkányi és tyukodi emberek ügyében járt el. 1291-ben [a Gutkeled nembeli László fia: „Vak”] Dorog ispán fiai: László, Márkus, Albert és Domonkos nővérük férjének, [Marázi (Szabolcs m.)] Gyula fia: [„Vörös”] Gyulának engedik át a birtok egy részét. 1304-ben Dorog felsorolt négy fiának Szentgyörgy birtok (Szabolcs m.) ügyében [a Gutkeled nembeli] Pelbárt-hidai, Adonyi, Diószegi (Bihar m.) és Dobi (Szabolcs m.) családok tagjai 20 márkát (1 márka = 233,5 g ezüst) fizetnek. 1317 előtt „Vak” Dorog fia: Domokos és Dorog fia: Márkus fiai a hűtlen [Borsa nembeli] Kopasz volt nádorhoz csatlakoztak a király ellenében, ezért megölettek. Ecsedet – mint volt birtokukat – I. Károly király a rokonság okán Batori Bereck fiainak, János és Lőkös mestereknek adományozta. 1322-ben „Vörös” Gyula leánya: Csala, [Helmecei] Ungi Jako fia: Batiz, felesége és István fia: Miklós és leánya: Ilonc adja el részeit, Ecsed birtokuk felét malomhelyekkel együtt – mely anyjuktól került hozzájuk – 25 márkáért a Gutkeled nembeli Batori Bereck fia Jánosnak és testvéreinek, András váradi éneklőkanonoknak, Lőkösnek és Miklósnak. 1325-ben a király az adományt megerősíti. Ennek oka az, hogy „Magyar” Pál mester gimesi várnagy is királyi adományt szerzett 1324-ben [a Hontpázmány nembeli] Mátéi Hont, mint örökös nélkül elhalt ember birtokaira. Ez utóbbi szintén leányágon örökölte meg Ecsed másik felét. A beiktatásnak azonban Hont unokái: [János] Tamás fia: István és [Mikolai] Imre fiai: János és Egyed ellentmondtak. Pál mester Máté és Ejeg átengedése fejében lemondott az

ecsedí adományról. Ezt a király 1327-ben megerősítette. 1329-ben Jánosi Tamás fia: István és László zálogosítják el a Szatmár megyei ecsedi birok részük felét 4 évre 8 márkáért (a márkát 50 cseh garassal számolva) a Bátoriaknak.¹ Ez utóbbiak 1334-ben e birtokukra várépítési engedélyt kaptak. Itt mindjárt fel kell tenni a kérdést: miért éppen ide kérték?

Ugorjunk időben előbbre háromszáz esztendő. ”Minthogy pedig itt az nád között én igen ritkán hallok valami bizonyost ez mostani hírek és állapotok felől, hanem reggel, estve (az kit azelőtt nemis hallottam,) vidra szót kell néha hallgatnom és az gyönyörűség szunyogoknak szígengetéseket, fecske szónk pedig ugyan bővön vagyom.”² – írja idős Bethlen István 1634. július 20-i levelében Kornis Zsigmondnak, mintegy bizonyosságul annak, hogy a természeti elszigeteltség nehézséget okozott a középkorban is. A lápnak – amelyről szó van, és amely Mészöly Gedeon szövege szerint *úszó sziget*et jelent³ – posvány jellegét a költő is kiemelte:

*„Bérc elmaradt; tölgyes lapályon
Visz útam, napja már negyed ;
Tölgy sincs azontul, – visszanézve
Látom csak a kéklő hegyet.
Posványiban, mint lomha sertés,
Fertőzik az **ecsedí** tó
Rekkent a hév nap, útas izzad,
Bár könnyű a vándor cipő.”*

(Arany János: A vándor cipő, 1877. augusztus 11.)

Az is biztos, hogy az 1279-től birtokközpontnak tekintett Bátor vagy környéke alkalmatlan volt várépítésre. Akár Szabolcsban, akár Szatmárban csak vizes környezet jöhetett számításba. Bizonyára szóba került a szatmári Gilvács, amelynek királyi vára védelmében a Bátoriak a Borsáktól súlyos veszteséget voltak kénytelenek elszenvedni birtokaikban. Mégis Ecsedet kérték fel a királytól, azért, mert akkor itteni birtoklásuk volt a legbizonytalanabb! De ennek persze ára volt: a négy Bátori testvér közül Lőkös/Lőrincnek az élete, Jánosnak a fogsága.⁴

A Bátoriak ugyanis 1330-ban részt vettek I. Károly Róbert rossz végű havasalföldi hadjáratában. A lépre csalt magyar sereg már visszatérőben a Kárpátok egyik szorosában

1 NÉMETH 2008B. 71–72.

2 LUKINICH 1909. 380.

3 MÉSZÖLY 1936. 87–142.

4 VESZPRÉMY–SOMOGYI 2014. 23–40.

vereséget szenvedett, s a két testvér közül Lőkös a csatatéren maradt. Ezt az események után két évvel a király nevében így adják elő: „A minap az említett Lőkös testvérük a kezdettől fogva veleszületett hűségének bizonyítékát is megmutatta: Havasalföldön, mikor Bazaráb hadai által a mi havasalföldi tartományunkat elfoglalta, őt ellenség módjára erős hadunkkal megtámadtuk, személyesen hozzánk csatlakozott, óh fájdalom! szolgálatunkban meghalt, az említett János mester ugyanott fogságot szenvedett.”⁵

A várépítési engedély pedig ugyanezt így indokolja: „... híveink, János és néhai atyjafia, Lőrinc és Miklós, Bereck fiai a Gutkeled nemzetségből, akik az őszinte hűség állhatatosságában kezdettől fogva dicséretesen gyökeret vertek koronázásunk ideje óta, miután elhagyták valamennyi hűtlen hatalmas úr társaságát, különösen pedig Tamás elvetemült fiait: a néhai Kopaszét és Bekéét, akiknek erős hatalma alatt volt személyük, birtokaik, és összes javaik, s e hatalom híveink elveszejtésére szomjazott, nem félvén azokat az említett hűtlenek gyűjtogatásainak, ellenséges zsákmányolásainak és kegyetlen pusztításainak hátrahagyni. Miután csupán személyüket menthették, az említett, a beljük gyökerezett hűség szenvedélyével csatlakoztak felségünkhöz, és azután hatalmunk gyarapítása érdekében azon fáradoztak, hogy – miközben személyük a hűség zászlajának felemelése révén állandóan veszélynek volt kitéve – a hozzánk hűtlenek pártütését és makacs ellenállását gyengítsék és megtörjék, ami Krisztus kegye révén kísérleteik eredményeképpen bekövetkezett és végbement. Mi tehát e híveinknek és örököseiknek ezen ellenségeskedések s viszálykodások ellenében alkalmas védelemről akarván gondoskodni, [...] említett híveinknek megengedtük, sőt megbíztuk őket erősen meghagyván, hogy az említett védelem oltalma érdeklében birtokaik vagy területeik közül egy helyen, amelyet erre alkalmasnak vagy kedvező fekvésűnek látnak, különösen a Szatmár megyében lévő Ecsed nevű birtokuk rétjein, vagy mocsaraiban, kőből vagy fából, ahogyan jónak látják, minél erősebb várat vagy erősséget, amelyet csak képesek, építsenek, készítsenek és körülsáncoljanak, s azt Bereck ugyanezen fiai és örököseik örökjoggal birtokolják. És mivel a vár vagy erősség, ahogyan előre van bocsátva a tiszta hűségben gyökerezik és azon alapszik, azt kívánjuk, hogy azt a várat vagy a szóban forgó erősséget a fent említett hűség örök emlékezetére Fidelitasnak – amit népnyelven **Hűségnek** mondanak – nevezze mindenütt mindenki.” (Borzákné Nacsa Mária fordítása)⁶ Tehát a fenti királyi diploma megszerzésekor Ecsed egésze nem volt még Bátori-tulajdon. Erre majd csak később, részint 1337-ben került sor, amikor Mikolai Pongrác fia: Imre (Hont *sponsus*-a) fiai: Egyed és János 40 márkáért (márkáját 90 garassal számolva) átadják földjüket a Bátoriaknak, részint pedig 1349-ben, amikor újabb 10 márkáért Jánosi Tamás

5 BALOGH 1999. 118.

6 MNL OL DL 2810. 1334. 03. 13. Visegrád. L. még: KRISTÓ–MAKK 1988. 173–174., AOkl. XVIII. (1334). 79. reg. az oklevél kiadásával.

1. A várépítési királyi engedély

fia: István is végleg átadja ecsedi részét nekik, nevezetesen a sárvári monostortól⁷ délre eső földjét. Ekkorra viszont már állnia kellett az erősségnek.

Valóban, a vár 1347-ben bukkan elő,⁸ amikor az oklevélben minden helymegjelölés nélkül a birtokosztásban résztvevők – a már felnőtt Lőkös-fiak is – a várukról nyilatkoznak.⁹ 1354-ben a várat Péter, Miklós mester és János fiai közös tulajdonának mondják.¹⁰ Három évvel később Bátori Bereck fia: János fiai: László és György birtokaikon sorsot vetve megosztóznak. Váruk közös használatban marad.¹¹ Az ecsedi várat kell értenünk egy 1364-es oklevél Bátor várán is, amikor Bátori János fiai és Lőkös fia: Péter Bereck fia: Miklós özvegyével és leányaival egyezkednek. (A vár a férfiakat illeti, ám a vár tartozékai közösek.)¹² 1369-ben a korábban említett három férfi úgy döntött, hogy a vár fenntartását magukra vállalják, és a tartozékai is közös tulajdonban maradnak.¹³ A Miklós halálával előállt új helyzetben (a négy fiú közül András váradi püspöknek pozíciója miatt, Miklósnak pedig nem lévén fiú utóda) a vár örökségét már csak két részre kellett osztani, ami 1370-ben meg is történt: a vár északi fele egy vár előtti telek felével Bátori Lőkös fia Péteré, míg a vár déli fele a fél telekkel János fiaié, György és László mestereké lesz.¹⁴ Miből állt ekkor a vár? Először is lássuk a vár helyét, majd épületeit.

Kalauzunk maga a fejedelem, II. Rákóczi Ferenc lesz, aki *Emlékirataiban* a következőket írja: „Ha a városba akarunk jutni, át kell kelni a folyónak (t. i. a Krasznának)

7 NÉMETH 2017. 31–44.

8 ENGEL 1996. 307. L. még; HORVÁTH 2006. 305–326.

9 AOkl. XXXI. (1347). 114. reg.

10 AOkl. XXXVIII. (1354). 35. reg.

11 NÉMETH 2008b. 73.

12 AOkl. XLVIII. (1364). 502. reg.

13 NÉMETH 2008b. 73.

14 NÉMETH 2008b. 73.

egyik ötven láb (1 láb = 31,6 cm) széles és rendkívül mély ágán. A várost körülbelül harminc-negyven láb széles természetes csatorna keríti, a többi tőzegen nőtt nád borítja. Ezt a várost csak két földbástya erősítette meg elől. A házak könnyen átázó, de hamar újrakeményedő talajon épültek. A nem nagyon nagy városból a várba lehetett jutni, mely két kiszögellő, kétszarvú védőműből (ollóműből) állt, ezt a két szarvat a várostól és egymástól olyan mély, a folyó vizéből táplálkozó csatornák választották el, hogy amikor az erősséget lerombolták, s a kemény téglákból készült bástyák romjai e csatornába dőltek, ez sem volt elég betömni őket. A lakók állítása szerint először úgy látszott, mintha a csatornák megteltek volna, de egyetlen éjszaka alatt mindet elnyelte a mélység. Mint ebből kiderül, az egész vár a folyó kigyózásából kialakult három szigeten állt, a kiszögellő erődök is cölöpökre épültek, s földalatti részük a víz színénél lejjebb feküdt. Kíváncsiságból megvizsgáltam a vár alapját és a cölöpök minőségét: ezek kőrisfából készültek, már egészen megkövesedtek, letört darabjaik kemények és könnyűek voltak. Ezeken a cölöpökön jól levert, igen vastag szénréteg volt, s ez óvta meg a földalatti részt a nedvességtől. A második kétszarvú védőműben épült a nagyon tömör kastély, és mindezek mögött a folyónak még egy csatornája választotta el az erődöt egy nagy, bő legelőjű mezőtől, mely több ezer barmot képes volt táplálni.”¹⁵ Még egyértelműbben fogalmaz a földrajztudós a Krasznáról: „az éjszaki ág megkerüli Ecsedet, és a váromladék mögött egyesülve átfolyik az ecsedi tavon.”¹⁶ Azaz: a belső várat a településtől egy folyóág választotta el, s erre a szigetre, annak is a keleti részébe építették a kétszarvú védőművet a vár főkapuja (a Széles-kapu), s a mögötte fekvő Palota védelmére.

Az ecsedi vár a településtől keletre, a láp szélén feküdt. Itt egymást követően **két szigetet** vettek igénybe a várépítők: az első fekvő téglalap formájú volt, a lovak és a lovasok helye (istállója és laktanyája), az ún. külső vár vagy Rákóczi szavaival „huszárkert”, a XVI. századtól századtól, de már ide is dorongút vezetett a faluból. Nyilván lehetséges az is, hogy eredetileg egy sziget volt, melyet a vár védőműveinek emelésekor választottak egy mesterséges csatornával két részre. A vár „Ecsed felől való oldalán, és az első kapuja előtt egy nagy messzire látó domb volt tsinálva, a mely most - is a maga valóságában fent áll.”¹⁷ Erről egy hosszú hídon – amely a Kraszna mély élő vizén vezetett át – jutottak a tulajdonképpeni vár első bejáratához. Itt a XVI. században egy – Rákóczi szavaival – „kétszarvú védőművet” építettek, ezért a korábbi állapotra nem tudunk visszakövetkeztetni. Annyi mégis sejthető, hogy a külső és a belső várkapu közötti víztükör nem természetes: a belső vár bástyákkal megerősített külső kapujának szigetét mesterségesen alakították ki, leválasztva a földnyelvet a belső vár területéről. Ezen a csatornán egy

15 Kovács 2004. 156–157.

16 CZIRBUSZ 1899. 100.

17 SZIRMAY 1809–1810. II. 66–67.

kisebb híd vezetett a belső vár második kapujáig, a Hosszú-kapuig. A belső vár keleti oldalát nem építették be, ez a legyező alakú földdarab szolgált a vár veteményeskertjeként, akár már a korai időkben is. Ezt a helyet először az 1370. évi osztáskor említik – mint már fentebb szóltunk róla – az 1648-as urbáriumban pedig Kisecsednek nevezik.¹⁸

2. Nicolo Angielini felmérése Ecsed váráról (1572–1574)

A belső vár épületeiből bennünket most az a kör alakú építmény köt le, amelyet 1572–1574 között, Nicolo Angielini olasz hadmérnök által készített váralaprajzon látunk. Nem tévedünk, ha ebben az épületrészben a Bátoriak 1334–1347 között épített **lakótornyát** véljük felfedezni. Hogy ehhez milyen boronavázás épület/ek/ csatlakozott/tak/, azt majd legfeljebb ásatással lehet kideríteni. Az biztos, hogy ezt a belső szigetet – amelyre akkor is, később is kapuépítményen keresztül lehetett bejutni – a szélein levert cölöpökkel vagy töltéssel, korabeli nevén *vízvetővel* erősítették meg, ezzel is védve a szél által felkorbácsolt hullámoktól. A cölöpök évszázadok alatt megkövesedett maradványait látta a fejedelem 1705-ös otlélékor. A cölöpözés vagy vízvetés viszont lehetővé tette a belső vár udvara felszínének egyengetését, kialakítását. Ez volt tehát a XIV. századi vár: egyszerű, de mégis vár! Hasonló kerek, illetve ötszögű lakótornyokkal találkozhatunk az abaúj-tornai Szaláncon vagy a

bihari Körösszegen. Mindkettőt jól ismerték a Bátoriak, ha Leleszre, a konventbe vagy Váradra utaztak. Az ecsedi torony is ezekhez hasonló magasságú és belső elosztású lehetett. A megvalósításban minden bizonnyal szerepet vállalt Bátori András váradi püspök (1329–1345), áttételesen még halála után is, testvéreire maradt magánvagyonával.

A Bátoriakat sokan azzal vádolták meg éppen váruk miatt, hogy ők voltak az Ecse-di-láp kialakítói: a majtényi birtokuk felett a Krasznát ráengedték az amúgy is megsülylyedt területre.¹⁹ Úgy vélem, a láp létrejöttében a természeti erők mellett valóban sokat segített az ember: a folyóra telepített vízimalmok, a halászok vejszéi mind hozzájárultak a láp vízutánpótlásához. A várurak pedig ahhoz, hogy a várat a szárazulattól állandó mély víz válassza el. Rákóczi az *Emlékiratában* még azt is hozzáfűzi, hogy ez a mocsár

18 NÉMETH 2008B. 72. L. még: KárolyiOkl. IV. 286.

19 KÁVÁSSY 1982. 64.

3. A körösszegi vár tornya

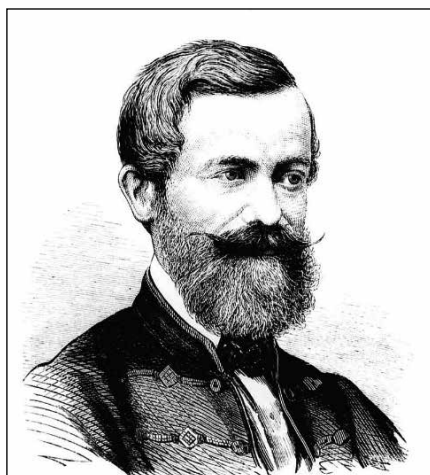

4. A szalánci vár tornya

télen sem fagy be soha, hanem csak összehúzódik, de nem keményedik igazán jéggé. Ez így talán nem teljesen igaz, mert éppen az ellenkezője miatt kellett az ecsedieket a vár körüli jégvágásra kényszeríteni. Tény viszont, hogy a Kraszna vize miatt Ecsed vára fennállása alatt szinte bevehetetlenné vált.

A vár középkori történetének első összeállítója Horváth Richárd így folytatja a vár történetét: „Újbóli előbukkanásakor, elébb 1431-ben, majd 1433-ban az ecsedi ág osztályakor már romos, igaz némileg nehezen értelmezhető formában várnak és várhelynek nevezik egyszerre (1433: *castrum seu locum castris in predicta possessione Eched existente et habitum*). Újjáépítését alighanem az 1433-as osztálylevélben szereplő testvérek, István, Tamás és Bertalan (†1438) közösen bonyolította le, hiszen Tamás 1446-os halálakor az egyetlen fiágon túlélő István-fiak a közös birtoklás jogán adták ki a leánynegyedek Tamás leányainak, többek közt a már álló kastélyból is, ami az újjáépült erősség első friss említése is egyben.”²⁰ Az alaprajz birtokában úgy vélem, hogy ekkor épült a lakótoronyhoz egy fal csatlakoztatásával az északi palotaszárny. A falszakasz feladata pedig talán az lehetett, hogy az emeletre vezető falépcsőt északról takarja, védje az azon közlekedőket

20 BALOGH 2000. 105., l. még: HORVÁTH 2006. 308. HORVÁTH–NEUMANN–C. TÓTH 2006. 337–340.; Documenta 62–63. (38.okl.)

5. Szabó Károly történész

az abból az irányból fújó szél (eső) ellen. Ekkorra viszont a család másik ágának, a somlyóinak nincs köze Ecsed várához. Bizonyára azért sem érdekelt ők Ecsed és az ott folyó építkezés, mert a somlyóiak már a XIV. század második felétől rendelkeztek a birtokközpontjukban, Somlyón (Közép-Szolnok m.) várral,²¹ így annak és a bátori udvarháznak a fenntartása épp elég terhet rótt a famíliára.

Érdemes viszont odafigyelnünk az oklevelek szóhasználatára: két oklevél, az 1431. és az 1446. évi kastélynak (*castellum Ecsed*) nevezi az újjáépített várat, tehát valóban egy erődtített kastélyt emeltek ekkor, az 1433-as oklevél ki-

adója pedig bizonytalankodik, amikor várnak is, meg várhelynek is (*castrum seu locum castr*) nevezi az ecsedi létesítményt, amely végül is várként funkcionált, aminek első jele, hogy 1461-ben a Bátori-familiárisok hada jelent meg a szatmári Gebén [ma: Nyírkáta], a Csaholyiak birtokán, és onnan egy jobbágyot az ecsedi erősségbe (*ad fortalitium de Eched*) hurcolva félholtra vertek.²² A hatalmaskodó familiárisok között találjuk **Zsarolyáni Albertet**, akit egy másik, szintén a Csaholyiakat érintő hatalmaskodáskor, 1470-ben már Bátori (II.) András ecsedi kastélya porkolábjának (katonai vezetőjének, *nobilis Alberto de Zaralyany castellani castelli Eched*) neveznek.²³ Talán ő lehetett az, aki a somlyóiak jobbágysait is elűzte Ecsedről. Ugyanis 1495-ben panaszt tesznek, miszerint mintegy 18 esztendőnek előtte Bátori András S. Bátori János ecsedi birtokrészén – amely kötelezően reá szállt – lakó nem kevés jobbágyát az Ecsed vár élére állított várnagyaival elűzette (és máshonnan hozott jobbágyokkal benépesítette).²⁴

A század utolsó évéből sorban a második várnagy is szemünk elé kerül, amikor azt olvassuk a Károlyiak országbíró előtt tett panaszából, hogy a Bátoriak által megbízott hatalmaskodók, úgymint nemes **Paposi Ördög Miklós** és **Ártánházi György ecsedi várnagyok** (*castellani*) 46 vállaji, 19 mérki és 3 ecsedi, név szerint felsorolt jobbággyal az ő Vada birtokukra tört, ahonnan Károlyi jobbágyát és familiárisát Vállajra hurcolták, Kaplonyban pedig valamennyi rét szénáját lekaszálták és elvitték.²⁵

21 ENGEL 1996. 415.

22 MNL OL DF 253511. L. még: SZABÓ 1889. 69–70. (330. okl.)

23 MNL OL DF 223351=LO AA. Fasc. 81. nr 23.

24 HAVASSY 1995. 529–531. (A latin szöveg és magyar fordítása.)

25 MNL OL DL 99196. L. még: KárolyiOkl. XXIII. 34–36., Sípos 2003. 79–82. (Az oklevél ismételt kiadása magyar forrással.)

Nem kérdés, hogy már e tájt, 1490-ben – mint azt Szirmay Antal véli –, megkapták-e az ecsediek azt a kiváltságot, miszerint minden más szolgálat alól való felmentés ellenében „csak egy Vonás forintot fizetnek fejenként, melly 5 krajczárt térszen. E mellett a tűzi rendtartásra vigyázni, a vár körül lévő folyásokon a jeget vágni, a midőn a külső Fejedelmeknek Követtyei a várnak látogatására jöttek, a város kapuja előtt fegyveres kézzel állani tartoznak.”²⁶ A későbbiek ismeretében tudjuk, Szirmay itt valamit félrenézett: a szöveg Ecsed 1648-ban írott urbáriumából való, és e szolgáltatások semmiféle jóindulattal nem vezethetők vissza a XV. század végére.

Mohács előttről mindössze egy alátámaszthatatlan adatunk van arra, hogy a Bátoriak közül egyvalaki Ecseden is lakott. Bátori István nádort az 1525 júniusában összeülő hatvani országgyűlés váltotta le méltóságából. Szalay László egyik írásában olvashatjuk, hogy a volt nádor „búval, bánattal és siralommal Hatvanbul kimegyen és legelőbb Cserépvárába (Borsod m.) azután Ecsed várába megyen.”²⁷

II. Bátori István országbíró/vajda öccse, a család szabolcsi-szatmári birtokait kezelő András ekkor vezényli le az ecsedi várkastély kiépítését. Az Angielini (1570 k.) által felmért épület téglalap alakú, ÉK–DNy-i tájolású. Ránézésre is nyilvánvaló, hogy az épület két részletben épült: az északnyugati része – ott, ahol a bejárata van – egy keskeny épület volt, a kapubejárattól jobbra egy kisebb, attól jobbra pedig egy nagyobb helyiséggel (ez lehetett a később tárházként emlegetett egyablakos helyiség). Ez utóbbi sarkához csatlakozik egy kis tag beiktatásával a kör alakú lakótorony. Ez volt a vár a XV. század eleji építkezések után, az 1430-as években. Mint alább látni fogjuk, 1484-ben fejeződött be a vár bővítése, a palota kiépítése. A hosszúkás, téglalap alakú építményt ugyanis délről megtoldották egy rövid szárú, de talpával a már meglévő épülettel azonos U alakú, kétszer nagyobb szárnyal. A palota déli oldalának keleti és nyugati felén egy-egy üres kis négyzet jelöli az egykori falon kívüli árnyékszékeket. Így létrejött a zárt udvaros kora reneszánsz palota, amelynek bejárata a korábbi helyén, a régi szárnyban maradt. A belső udvarhoz a

6. Bátori-címer az ecsedi várból (1484)

26 SZIRMAY 1809–1810. II. 66.

27 SZALAY 2000. 70.

kapualj déli falát ki kellett bontani. Sajnos a bővítés belső beosztását az olasz rajzoló nem tüntette fel. Ennyi olvasható ki az alaprajzból.

Az építkezés időpontját illetően a tárgyi és az írásos emlékek ellentmondóak. Mártecskán 1956-ban átalakítottak egy több mint 100 éves épületet, és egykori cselédszobájának padlójába építve – faragott részével lefelé fordítva, vaskályha alátétként használva – találtak arra a vörösmárvány Bátor-címerre, amely évszámával (1484) a csekély számú datált reneszánsz emlékeink közé tartozik. A kőről az azt közlétező Koroknay Gyula ezt írta: „A faragvány a sárkányfogas Báthory címert ábrázolja címertartó sárkánnyal egy dús gyümölcsfüzértől övezve.

Anyaga vörösmárvány. Magassága 54 cm, szélessége 46, mélysége 12–14 cm. Felső jobb sarka le van törve, de a törés nem hat zavarólag. A keret szélességének mérete alul 58 mm, a másik három oldalon 16 mm. Az alsó szegélyen a készítés időpontja olvasható: 1484. A domborított rész magassága az alapjától számítva 13 mm, a peremtől számítva pedig 5 mm.

A faragvány központjában levő címerpajzson a Gutkeled nemzetség hármasképe, vagy másként sárkányfog, meglehetősen kopott. A sárkány lovagrendet jelző sárkány első két lábával a címerpajzs felső közepét és jobb sarkát, hátsó két lábával pedig a jobb oldal közepét és alsó szélét fogja, majd a pajzs körül körbekanyarodva nyakát kétszer áttekeri a farkával, mely fent jobbra hullámszerű csavarodással végződik. A sárkány nyitott szája hármasképe lángot lövell, orrtaraja le van törve, fülei hátrafelé állnak, szakállai a farkán fekszik. A sárkány nyakpikkelyein és a szárnyán furatok vannak, melyeknek díszítő jellegük van. A nem látszó hátsó, kissé nyitott szárnyat egy csekély plasztikájú részlet jelzi. A címer elhelyezését tekintve nincsen pontosan tengelyben, még kevésbé a sárkány, melynek erőteljesen megmintázott háta a felső jobboldalon kilendül az egyensúlyból. Bizonyos szempontból ezt egyensúlyozza a faroknak a bal alsó részen való kiívelése, másrészt a sárkány tekintetének ellentétes iránya. Emiatt a sárkány és az azt körülvevő gyümölcsfüzér közt levő üres rész nem egyenletes.

A címertartó sárkányt gazdagon megmintázott, dús gyümölcskoszorú fogja körül. Ez szerkezete szerint két, alul közepén kiinduló félfüzérből áll, melyek fent találkoznak. A két félfüzért lent repülőszalag köti át, amely egy csomó és egy lazán hagyott hurok után széles ívben kettős hullám után egy pontban végződik az alsó két sarokban. A két félszalag nem teljesen szimmetrikus. A bal és jobboldali koszorúrész egyenként hat-hat gyümölcs-csokorból áll, és három almavirág kapcsolja azokat egybe szorosan közbeiktatva az utolsó csokrok közé. Egy kivételével az egyes csokrok a két félfüzéren azonos gyümölcsökből állnak. Baloldalon a következő gyümölcsök szerepelnek alulról számítva: szelíd gesztenye, – naspolya, – alma, – egy töredezett uborkaszerű bogós gyümölcs,

– búzakalászkok, – és ismét alma. Jobb oldalon: szelíd gesztenye, – makk, – naspolya, – az előbbi uborkaszerű gyümölcs, – egy körte búzakalászkokkal, – és alma. Az egyes csokrok szerkezete általában az, hogy két gyümölcsöt vesznek körül levelek, de a gyümölcsök közé is jut egy-két levél. A két félfüzérnek az összetétele szerkezetileg csaknem azonos. Változatosságot az alma – makk különbség, a naspolyacsokrok más elhelyezése, a jobb oldali búzakalászkok közé egy körte beillesztése, továbbá a felső almáknál kétféle levélforma megjelenése jelent.

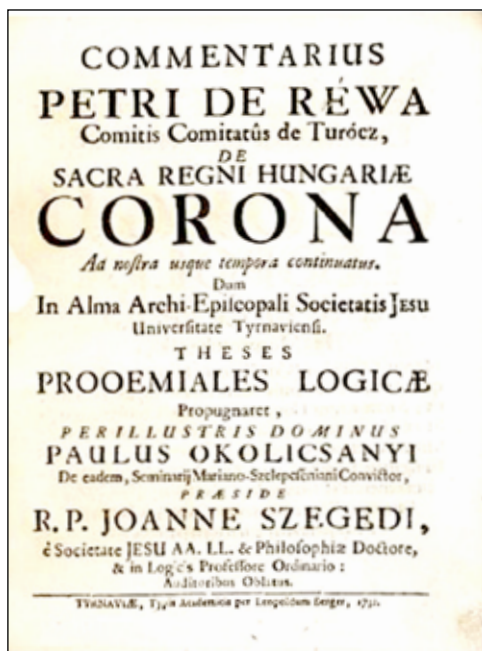
A címer és a sárkány teljesen kidolgozott állapotban van. A befejezésnek a hiánya azonban a gyümölcskoszorún mindenütt észlelhető. Legjobban a csokrokat összefogó köteléken és a gyümölcsök alatt levő schiacciatoszerű leveleken. Ezek csak körül vannak fúrva. A furatok nem egyforma nagyságúak. Legnagyobb méretűek a sárkány szárnyain találhatók, ezeknek díszítő szerepük van. A többi furat azonban csak a faragás megkönnyítését szolgálta volna. Hogy ezek a furatok csak a munka megkönnyítését szolgálták, azt a sárkány szája mellett lévő levél mutatja, ahol is a levél a pontból már ki van faragva, de az alapot már nem szedte le a mester, ez a részlet azért úgy hat, mint egy sülyesztett dombormű. A sárkány nyaka fölött van az alap legkevésbé leszedve, ez a legkidolgozatlanabb rész, itt a dombormű alapja magasabb, ez egyszerű, ujjal való tapintással is észlelhető.

A címer tehát nincs egészen befejezve, épp úgy, mint például Báthory Miklósnak a balassagyarmati múzeumban levő címere, vagy a nyírbátori pasztoforium szeráffeje és akrotérionjai. Ez a tény kétséggkívül arra utal, hogy az építkezési munkák előbbre voltak, mintsem a szobrász teljesen kész lett volna.

Bár nincs befejezve ez a márványfaragvány, és talán vitatható a szerkezeti megoldása, a szemléltőt mégis rögtön elfogja az az érzés, hogy valami rendkívül ritka és kivételes szép darab előtt áll. A gyümölcscsokrok ízléses elrendezése, a levelek artisztikus fény és árnyjátéka, a vonalak nemessége, az egész füzér körbefutó finom ritmikája, az asszimetriával való könnyed kacérkodás, a faragott résznek a repülőszalag szétfutó hullámozására való támasztása, mind amellet szól, hogy a faragvány szerzője egy nagy múltú hagyományokon nevelkedett kvalitásos olasz mester lehetett.”²⁸

A címerkövet először közlő Koroknay Gyulának is szembe kellett nézni azzal a kérdéssel, hogy a címerkő évszáma – amely befejezett építkezésre utalhat –, s az általa is hivatkozott írásos forrás, amely az 1492-es dátumot viseli, ellentmondásban áll egymással. Ezt úgy hidalta át, hogy a címer évszámát az ecsedi építkezés kezdetének, a kapufelirat (mert csak az lehet) szövegét pedig befejezésének vélte. Ez az eljárás azonban nagyon is kétséges. Lássuk előbb a koronaőr, Révay Péter szövegét, mondhatnám azt:

28 KOROKNAY 1958. 253.

7. Révay Péter koronaőr könyvének címlapja

minden további közlés alapját. Az Ecsedben 1621. szeptember 8. és 1622. február 22. között lakó főnemes művében (Somorjai) Fodor István és Bátori András koronaőrök felmentése utáni szövegrészben azt írta, hogy Bátori András, a Bátoriak nevében és a Bátoriak emlékére, az 1492-ben felállított ecsedi belső várban a kapura egy kőtablát helyezett, amelynek felirata: „**Magnanimus Andreas de Bátor, Pater Patriae suae construxit hoc Castrum gentilibus suis, pro quietudine, et tuitione eorum**, cernens, atque intelligens, quandoque paci intermisceri bella, et discordias, qui regat suos haeredes, ut nominis Bathorei non velint esse immemores: primum, inter se sint concordēs: Concordia enim res parvae crescunt, discordia maxime dilabuntur. Deinde ne inventa perdant. Nam non minor est virtus, quam quarere parta tueri. Postremo tolerate, et abstinete: nam divertere a malo, et facere bonum, est felicitatis hominis. Anno 1492.”²⁹ –

29 A szöveg első nyomtatott közlöje Révay Péter, aki 1621–1622-ben ecsedi tartózkodásakor fogalmazhatta meg az ecsedi vár híres, 1492. évinek mondott latin feliratát, amely azután posthumus jelent meg: RÉVAY 1659. 58., ahonnan utólag sokan átvették. PL. ALMANACH 1778. 328.; WAGNER 1802. Decas I. 35.; VÁLYI 1797–1799. I. 541–542.; BUDAI 1866. 105., akinél a szöveg forrása Sinai Miklós kéziratos munkáinak elveszett darabja, amelyet Budai Ferenc már halála /†1802/ után, 1804-ben először megjelent munkájában közölt. Sinai munkájáról lásd: CSÜRÖS 1912. 12.; Budait Petőfi Sándor is forgatta, mert Váromok címet viselő összeállításában a fenti szöveg is megtalálható Ecsed címszó alatt. (PETŐFI 1956. 152.)

„A nagylelkű Bátori András, hazájának atyja, megépítette ezt a kastélyt saját nemzetének megnyugvására és oltalmára, átlátván, hogy a békesség közé néha háború és viszálykodás férkőzhet. Kéri utódait: a Bátori névről el ne feledkezzenek. Kiválóan egyet értők legyenek, mert az egység által a kis dolgok is nagyra nőnek, a viszály által elenyésznek. A vagyont el ne vesztegessek, mert nem kisebb erkölcs a vagyont megtartani, mint azt összegyűjteni. Végül: tőrjetekek és fogjátok vissza magatokat; mert elválni a gonosztól és jót cselekedni maga a boldogság. 1492. év.” (Szirmay Antal fordítása a szerző átalakításával.)³⁰

8. A vár belső kapujának címeres köve
1550-ből

Révay a vár építését 1492-re tette, mert tudta, hogy ekkor volt Bátori koronaőr is. Ennek a moralizáló szövegnek, amelynek terjedelme is ellentmond annak, hogy építési felirat lehessen, véleményem szerint maga Révay Péter a szerzője. Ezzel az egy évszázaddal korábbra datált szöveggel a koronaőr halála előtt üzent a kortársainak, mintegy végrendeletként arról, hogy mit is gondol a haza állapotáról.

Ez a fiktív kapufelirat akkor sem vezethet félre bennünket, ha tudjuk, hogy 1730-ban Medveczky Antal János, az az évi urbárium összeállítója³¹ volt az első, akinél Révay szövege olvasható, az 1492. év zárójelbe tett utólagos beszúrással. A Kassán élő összeíró – *conscriptor*, ahogy magát nevezi – olvasott ember lehetett, ha Révayt a maga helyén idézni tudta. (Amikor már a kapu sem állt! Vagy még igen? Lásd a IV. fejezetet.) Mindenesetre az 1484-es ecsedi Bátori-címer szobrása – Balogh Jolán megállapítása szerint – a budai gyümölcsfűzéses ajtókeretek olasz mesterétől tanult.³²

Szabolcsban, Kisvárdán már erre az időre készen állt a Várdaiai vára István érsek, bíboros anyagi támogatásával, az egyik fél éppen perelte a másikat, az építkezés nemfizetése miatt.³³ Szatmárban a Drágfiak 1487-ben kezdik az erdődi vár építését, lehet,

30 SZIRMAY 1809–1810. I. 98. Szirmay sem olvashatta az eredeti helyén a latin szöveget, ő is Budai Ferenc első kiadása után dolgozott.

31 MNL OL E 156a. Fasc. 013. nr. 047.

32 BALOGH 1966. 299.

33 NÉZŐ 2004. 17.

hogyan az ecsedi várkastély volt az ötletadó.³⁴ A Bátoriak az ecsedi várkastély kiépítése után kezdtek a családi temetkezőhely, a minorita kolostor emelésébe, amely 1490-re már szerzeteseket fogadhatott.

Az ecsedi vár ezután hosszú ideig örökösödési szerződések egyik szereplője. Amikor a Bátoriak a meggyesaljai Móricokkal és Perényi István királynéi ajtónálló mesterrel (1490), majd a Rozgonyiakkal (1519) kölcsönös örökösödési szerződést kötnek, vagy amikor Drágfi Bertalan kéri anyja birtokrészeit és nagyanyja hitbérét és hozományát (1499), mindannyiszor feltűnik az ecsedi vár is, mint cserebirtok vagy leánynegyed tárgya.³⁵ Azonban a századforduló után nem sokkal az is kiderül, hogy Ecsed a várával önálló, Bártól immár különálló uradalom központja, melyhez Ecsed, Fábiánháza, Szentmárton, Mérek, Terem, Vállaj, Börvely, Kálmánd, Szaniszló és a szabolcsi Lórántháza falvak tartoztak.³⁶

Joggal vetődhet fel, vajon hány ember alkotta ekkor a vár őrségét? A várnagyokon kívül erről a forrásaink nem szólnak. Az ónodi (Borsod m.) vár kimutatása alapján számuk 12-17 között mozoghatott. Ide számíthatjuk a várnagyot, a helyettesét (2 fő), ezek szolgálait (2 fő), a küldöncöket (2 fő), a várban állomásozó katonaságot (6 fő), a minden bizonnyal volt éjjeliőröket (2 fő), s a róluk gondoskodó szakácsot, sütőt (2 fő). Ekkor még maga Ecsed is egy kis falu volt. Az 1548-as első adóösszeírás szerint volt 1 bírása, 6 rendes, 7 szegény portája, ketten építettek új házat, 7 volt a szolgák száma.³⁷ Valószínűleg közülük került ki a vár szolgaszemélyzete. Ekkor még nem kellett százakban gondolkodni a személyzetet illetően, mint a későbbi várnagyoknak.³⁸

34 A várépítési engedélyt még 1456-ban kapták V. László királytól, Cillei Ulrik közbenjárásával. (MNL OL DL 15102; HORVÁTH 2009. 102., 175. jegyz.). Szöcs 2015. 23. (Az ekkor élt Drágfi Miklós Dágfi György és Batori Katalin gyermeke volt.) L. még: C. Tóth 2009. 46.

35 Documenta 160–162. (128. okl.), 233–235. (188. okl.), 289–290. (234. okl.)

36 Documenta 318. (251. okl., 1520.k.)

37 MAKSAY 1990. 723.

38 NÉMETH 2021. 141–152.

MIKOR LETT ECSED VÉGVÁR?

A mohácsi csatavesztés (1526) a Magyar Királyság északkeleti részét nem érintette, legalábbis abban az értelemben, hogy a csatatérről visszatért főrendűeken, familiárisokon, katonákon kívül e vidék lakói törököt még hosszú ideig nem láttak. Ecsedről is egy sovány adatunk van ebből az időből. A Ferdinánd-párti Bátori András 1528 nyarán arról kesereg: „Tizennégy hónapja, hogy földönfutóvá lettem. Az ecsedi vár s ebben családom levéltára az ellenség (ti. János-pártiak) kezében van; a törvény előtt ki-ki azt követelheti tőlem, amit akar, oklevelek nélkül nem védhetem magam.”³⁹ Egy évre rá ugyancsak ő felküldi Budáról Ferdinánd királynak Frangepán Ferenc szerzetes és Szapolyai János doktora, István János vajdának és társainak írott leveleit azzal a megjegyzéssel, hogy ezeket a „mi ecsedi várunk őrsége” a fogvatartott Tardy Mihály pécsi kanonok-főesperesnél találta.⁴⁰ Visszakapta volna a várát? Aligha.

A kényszerűségből az I. (Szapolyai) János király udvarába került Nádasdy Tamásnak, a későbbi évtizedek egyik meghatározó alakjának (de akkor már I. Ferdinánd oldalán), 1530-ban János megparancsolja, hogy az ecsedi vár őrségét Nagy Gáspár lovaszázadára bízsa, s egész seregével Egerbe siessen.⁴¹ Ugyanebből az évből Ramocsaházi István szabolcsi alispánhoz intézett levél írójaként ismerjük a **vár kapitányát**, ártánházi és kölcsi **Bornemissza László** személyében.⁴² Ez utóbbi erőszakos birtokszerzési módszeréről árulkodik az a kolozsmonostori konvent előtt tett bejelentés, miszerint Bornemissza László ecsedi várnagy és fia: Boldizsár arra akarja kényszeríteni az utolsó Csaholyiakat (Csaholyi Boldizsár, felesége Anna, fiai: Farkas, Miklós, Péter, László, Gáspár és György), hogy Szabolcs, Szatmár és Közép-Szolnokban fekvő birtokaikat vallják be a leleszi konvent előtt nekik, de a jobbagyaikon történt hatalmaskodásokat, 2000 forint kicsikarását a bevalláskor felejtsek el (1534. 06. 11.).⁴³ Tehát a vár 1527–1534 között János király kezében volt. Ekkor történt a váltás, ugyanis (I.) Bátori András özvegye,

39 PERJÉS 1975. 42.

40 BUNYITAY–RAPAICS–KARÁCSONYI 1902. 483.

41 PRAY 1806. 355–356. (A latin nyelvű levél kiadása.) L. még: HORVÁTH 1838. 44., SZIRMAY 1809–1810. II. 68. (A levél magyar fordítása: „Leveledet vettük, a’ melybe irod: hogy a’ Németek Bóldogkő várának ostromától elszaladtak, örömezték értettük volna: ha őket tovább kergették volna, de mivel az akaratunkat tovább érteni kívánod, a’ mi akaratunk az: hogy Nagy Gáspárt az Ecsedi várnak őrizetére száz válogatott lovasokkal hagyván. Te minden hadaiddal a’ Mi Felségünkhez éjjel, nappal siess, ottan bővebb rendelést fogsz venni, mit kellessék tselekednie? különben ne tselekedjél.”)

42 MNL OL E 204-7.

43 JAKÓ 1990. 4468. reg. – Már az előző évben is Ecsed kapitányaként említik: HORN 2009. 198.

Rozgonyi Katalin már Ecsed várában (*Ex castro nostri Eched*) keltezi egy vállalji jobbágya kedvezményét.⁴⁴ Tehát a levélírás dátuma előtt már nem János király emberei ülnek a várban. (II.) Bátori András/Bonaventura első felesége, Thurzó Anna 1548-ban szintén Ecsed várából intézi levelét Kisvárdai Mihályhoz.⁴⁵ A két adat viszont már arra mutat, hogy a 30-as évektől a család tényleg odahagyta Bátort a birtokukba visszakerült védhetőbb Ecsed miatt. A rosszabb időkre felkészülve a Bátoriak ágyút is öntettek, ugyanis a munkácsi várban 1688-ban összeírtak egy kőhajító mozsarat (*Mörscher von Battorischen Familia, de Anno 1527, würfft an Stain*), amelyet a Bátori família az 1527-es évben készíttetett.⁴⁶ Nagykárolyban, Szatmár vármegye levéltárában is őriztek egy, az ecsedi várból származó Bátori-féle ágyút, amit 1921-ben (!) adtak át az új román vezetésnek.⁴⁷

Az Erdélyi Fejedelemség létrejötté (1541), az újonnan épült Szolnok várának eleste (1552) kellett ahhoz, hogy Ecsed jelentősége megnőjön. A Magyar Királyság védelmében meg kellett ehhez még épülnie a Szamos-völgyet ellenőrző Szatmár (1543 után), és a hódoltságot növelő török becsapásai ellen Kálló (1574) várainak is. Az így létrejött Tokaj–Kálló–Ecsed–Szatmár (a háttérben Kisvárdá) vonalban csak Ecsed és Várda volt magánbirtokosok kezében, a másik három vár a Magyar Királyság (egyszóval: Bécs) felügyelete alatt állt. De csak később. Bátori András/Bonaventura Ecsed várán kívül 1544-ben Tiszántúl minden erődítménye még Fráter György, Erdély nagyhatalmú helytartója parancsára várt. Ecsed váráról szinte semmi hírünk, csak arról tudunk, hogy egy alkalommal ott ülésezik Szatmár megye közgyűlése.⁴⁸ Ecsedről továbbít híreket a pozsonyi kamarához „nagyságos uraimnak szolgálja,” **Pesti Ferenc**, talán a vár **kapitánya**.⁴⁹ Ekkor volt várnagy (*castellanus castris*) Ecseden Bessenyei Mihály (1554),⁵⁰ a család monográfusa szerint 1571-ben bekövetkezett haláláig. Értesítést kapnak a várvédők, hogy a török 12 zászlóval Debrecen alá érkezik.⁵¹ Ugyancsak a török jelenlétéről ír testvérének, Nádasdi Tamásnak a nővére, Majlátné Anna, aki Kassa–Terebes–Kisvárdá útvonalon érkezik Ecsedbe. „Az mely úton az éjjel eljöttem, az más éjjel az terek had azon ment el, de ha ez éjjel nem jöttem volna, ma ismét a németektől nem jöhettem volna el, mert az németek min(d)járászt az nyomokba mentek.”⁵² Ez volt a török első ismert jelenléte e tájon!

44 MNL OL E 156a. Fasc. 013. nr. 013., 88. o. (1534. 04. 08.)

45 DÖBRENTÉI 1838. 136.

46 RADVÁNSZKY 1879–1896. II. 358. A zborói várban is őriztek egy Bátori-címeres mozsarat, melyet 1876-ban állítottak ki. IPOLYI 1876. 491.

47 GOTTFRIED 2011. 159.

48 1540: KárolyiOkl. III. 219.

49 1556. 08. 23. Nagyvárada 1556-ik évi ostromához. KÁRFFY 1912. 644.

50 SZÉLL 1890. 178.

51 1558: KOMÁROMY 1904. 402.

52 1558. 02. 04. KÁROLYI–SZALAY 1882. 164.

De ekkor került „kincses” hírébe Ecsed! Történt ugyanis, hogy Izabella királyné 1556-ban ostrom alá fogta Váradot. Ennek hírére a káptalan az akkor kb. 50.000 (arany) forintot érő kincseit az ugyanott székelő tiszántúli főkapitány, Bátori András/Bonaventura és Miklós gondjaira bízva, Ecsed várába szállította. A palotában lévő **tárházban** őrizték, amikor két volt váradiból esztergomivá avanzsált kanonok 1577-ben protestált, és kérte vissza a drágaságokat. A klenódiумok ezután a szepesi kamarához kerültek, ahol később Hetesi Pete Márton váradi püspök 1589-ben átvette, s erről írást is adott.⁵³

1562 azért is jelentős év, mert Bátori András/Bonaventura rávette öccsét, Miklóst, hogy váltson pártot, s álljon a magyar király oldalára, akitől kegyelemlevelet is kapott.⁵⁴ Nem ő volt az egyetlen: még korábban az Erdélyben tanácsúr Balassa Menyhért is ezt tette. A Pesti Ferenchez intézett levélből megtudjuk, hogy emberünk, Pesti ekkor királyi adminisztrátor, akivel Balassa az ecsedi vár közeléből (*ex castris ad Ecsed positis*) közli: „Várja Zay Ferenc felső-magyarországi főkapitányt, s szóljanak Bebeknek meg más uraknak, hogy jöjjenek Kisvárda mellé; ő a haddal itt Ecsednél, a táborral beástuk vala magunkat, s nem árthatának.” Ám mint az S. Bátori István – akkor váradi főkapitány – a későbbi erdélyi fejedelem emlékiratából tudjuk, Balassa Ecsed ostromával kudarcot vallott.⁵⁵ A török – E. Bátori pártváltása miatt – ugyanekkor jelent meg Ecsed alatt: „Ezen időben a budai basa a Tiszán által kele, Szatmár alá menne, megégeti mind a két várost (mármint Németit is). Onnan Ecsed alá száguldót elbocsátá, mind Almásig a Szilágyságot, a Kraszna mentét elrablák, elégetik.”⁵⁶ Forgách Ferenc ennél bővebben ír: „közben a Sziléziában toborzott négyszáztizenöt lovas megérkezett Ecsedre. [...] a budai basa a megbeszélt határidő előtt (Szatmár alól) elvonult és egy napi menetelés után Ecsedre érkezett,⁵⁷ itt könnyebb összecsapásra sor került, amely mindkét féltől néhány emberéletet követelt. Innen a budai basa és a temesvári basa, megosztván a sereget hazatért.” Forgách utólagos jegyzete: „Mi is Ecsed alá menénk, ki nyergetlen lovon, ki fék nélkül valón, ki egyéb szerszám nélkül, ki pedig gyalog, mert megégtek vala affélék.”⁵⁸ Ez volt tehát Ecsed első ostroma, amelyet sikeresen kivédett. Más forrásunk másképp adja elő az 1562. évi eseményeket. Balassa és Zay Ferenc Szatmár várába beszorítva puszkapor híján voltak. Ezért Székely Antalhoz ki „Ecsednél népet, mellyel az megszállottakat (ti. a Szatmár várát védőket) megsegítené – levelet és követeket küldenek, melyben ötten azon

53 KOMÁROMY 1902. 407.

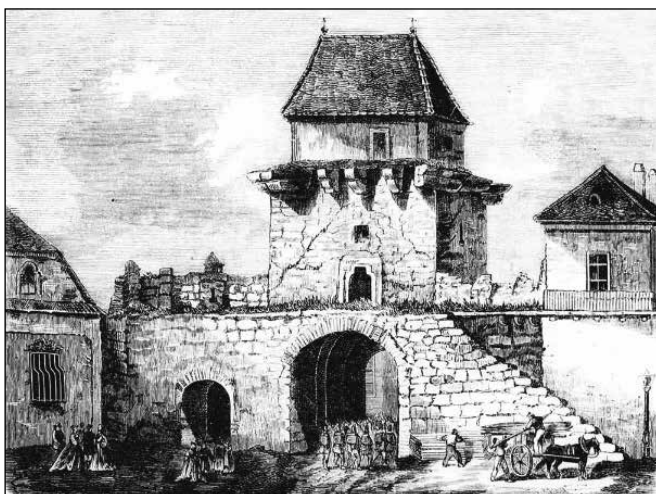
54 LUKINICH 1913. 385. – Az események pontos időpontjához: a kassai főkapitány 1562. 05. 11-én Ecseden keltezi levelét. THALLÓCZY 1885. 139.

55 VERESS 1933. 383.

56 1504–1566. BESSENYEI 1982. 108. – PETRI 1901–1904. I. 236.

57 Bethlen Farkas szerint „a budai basa ... az Ecsed váránál lévő tábornak árkokkal és sáncsal megerősítette” (BETHLEN 2002–2004. II. 229.)

58 KULCSÁR 1977. 777–778. – SÖRÖS 1899. 607–608.

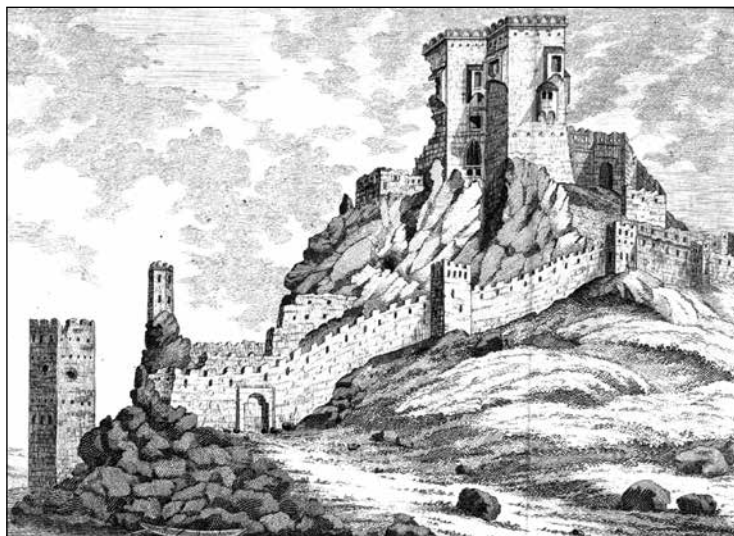
9. A Híd-kapu Kolozsvárott

kérik vala, hogy háromszáz gyalogost késedelem nélkül az javában válogatna, s mindenkinek bizonyos font puskaport bőrzacsókban adna és setét éjszaka Szakmárra vinni sietne.” Mivel Székely késlekedett, Balassa „az por szerzésére s az segítség vivésre – melyet Székely Antal Ecsednél egybegyűjtött vala – egy éjjel kimenvén tudott által-utakon Ecsedben ére. Ahova Székely Antal ötezer embert gyűjtött vala, Kerecsényi László gyulai kapitány ötszáz lovas, Székely Márton hadnagy alatt valókat adott vala; kikkel Balassa odaérkezése előtt két nappal a Szatmárt ostromló, Ibrahim budai török basa vezette török sereg megütközött, melyben egynéhányokon kívül Kasztelánfi Kristóf régi nemes nemzet – minthogy sisak nélkül mene elő – nagy seb esik fején, elesik, Székelynek is sok darú és gémtollas süvegét az ellenséges kopja vas hegye elvitte. Ebben volt Ferdinánd (király) levele elrejtve.” Miután a Szatmárt ostromló törökök élelme elfogyott, a környéken ennivalót keresőket pedig az ecsediek elfogták, Ibrahim ezért a várostromot abbahagyta, s a sikertelen összecsapás után Budára, Malkocs basa Temesvárra ment vissza. „A császár népe (a szatmári várvédők) a megszállás elhagyása után örömmel és vidámsággal Ecsedbe menvén, (Balassa) Menyhérttel és (Székely) Antallal együvé szállana, úgyhogy megégetődvén a hadakozó eszközök s lóra való szerszámok némely része ...”⁵⁹ Magyarán mondva: úgy leitták magukat a török eltakarodása feletti örömükben, hogy a táborban tűz ütött ki, sok-sok kárral járva. A nagyobb megpróbáltatásra azonban két évvel később került sor.

Az 1564. évi háború hosszan érlelődött Erdélyben. Két évvel korábban a lengyel királyhoz intézett soraiban a fejedelem a temesvári basa esküdözésére hivatkozva közli,

59 ISTVÁNFFY 2003. 319–320., 324.

hogy a szultántól parancsot kapott a török minden város és vár visszafoglalására a részére. „Már kész a sereg Szatmár elfoglalására, ahonnan aztán egészen Kassáig, sőt tovább uralja a földet, s Ecsed sem fog ellenállni, úgy hogy a lengyel határig fog terjeszkedni a török.”⁶⁰ Azonban a török mégsem indult, és egyelőre a fejedelem sem a fegyveres utat választotta. 1563-ban a magyar király – Miksa – elé terjesztettek egy jegyzéket, amelyben 6 vár/várkastély és birtokosaik neve szerepelt. Így Ecsed (Bátori úr), Kisvárd (Kisvárdai István úr) várak, Rozsály (Kun Domokos úr), Bátor (Bátori), Meggyes (Perényi János úr) várkastélyok és végül Erdőd vár (Drágfi javak). A tanácsban döntés született, hogy János Zsigmond erdélyi fejedelem kérését e várak/erődített kastélyok átadására nem teljesítik.⁶¹ Ez pedig háborút jelentett. A Kolozsvárott 1564. szeptember 22-én összeült országgyűlés elrendelte az Északkelet-Magyarországon elvesztett területek visszaszerzését. A két Bátori közül a hadban járatos András/Bonaventura ekkor éppen második házasságát ülte az ország másik végében, Dévényben (1564. 05. 22.). Első felesége, Thurzó Erzsébet (Thurzó Elek leánya) után a testi hibás országbíró az asszony szobalányát, az erdélyi, kisnemes származék vicei Mindszenti Katalint vezette az oltárhoz.⁶² Miklós öccse Ecsedről kétségbeesett leveleivel bombázta: az erdélyi hadak már Hadadot bevették és feldúlták, a parancsnokot elfogták. A (felső-magyarországi) kapitány által Hadadra

10. Dévény várának romjai

60 SZÁDECZKY 1881. 428. – Majdnem ugyanezt adta elő követe, Brassai János Bécsben I. Ferdinánd császárhoz benyújtott emlékiratában azzal a megszorítással, hogy akié Ecsed, azé a föld a lengyel határig. BRASSAY 1875. 776.

61 PETTKÓ 1884A. 392.

62 PETNEHÁZI 2014. 68. 58. jgyz.

irányított 20 cseh darabont hozzá érkezett, ám a fizetetlenség miatt elszökött. A katonaság pénzt követel. Pénzt és csapatokat kér, e nélkül nem tudja tartani a várat (október 7.).⁶³ Egy hét múlva: Ecsed vára gyengén van megerősítve. Várják már a többször megígért segítséget (október 14.). Más forrásunk azonban kevésbé sötét képet fest ugyanerről a helyzetről: „De János Zsigmond [...] Ecsednek megszállására inkább, hogysemmint vívására, mely a Bátori nemzetségnek erőssége vala, táborát elindította. Mely igen nagy és mély tónak ki- és bejáró habos helyeivel mindenfelől körülvéttetett, mely semmine-mű téli hidegségben úgy meg nem fagyhat, hogy rajta átmehtnének, felöle mondják. Minekokáért Bátori Miklós az ő (mármint a fejedelem) fenyegetőzését és megszállását annyira megveti vala, hogy egy történet szerint szolgájának arra a napra rendelt menyegzőjét semmiképpen el nem hagyná. Hanem a kerítésen vigyázókat állítván, s a palánkon kívül őrzés kedvéért seregeket bocsátván, maga toborzókat és táncot járna.”⁶⁴ A történet azzal folytatódik, hogy a fejedelem megfenyegeti Bátori Miklóst: Bátor városát és falvait mind megégeti. Közben megérkezik Malkocs temesvári basa 3000 törökkel és somlyai Bátori István váradi kapitánnyal (a későbbi erdélyi fejedelem/lengyel királlyal), akiknek közbenjárására abban egyeznek meg, ha a császáriak kapitánya a mezőn 60 napon nem segíti meg Miklóst, akkor a várat a fejedelem hatalmába engedi. Így jártak el a hadjárat során a másik be nem vett várral, Kisvárdával is. De térjünk vissza a lakodalomra, mert ez valóban egy igaz történet.⁶⁵

Szatmár megye történetírója, Szirmay Antal, mint őseivel megtörtént eseményt írta meg: „ezen lakodalmaskodó vitéz Szirmay Lajos akkor is a várnak kapitánya vala, amint ezt a szárazberki jószágáról költ levelének hátára felírta, ilyen képpen: Lagzimat tartottam akkor Bódi Borka asszonnyal, néhai csanádi püspök (Bódi György 1556–1558 között volt csanádi püspök) és beregszászi plébános húgával, keményen ittunk, mint a perényi törökök, és táncoltunk. Kegyelmes mindenkor biztatván engemet: »*Szirmay Lajos eleul jar, Erdeely had vijjon bar*« (Szirmay Lajos elől jár, erdélyi had vívjon bár), és ez Kegyelmes Uramnak felette meg tetszvé, János király fiának megüzené, s nekem meg is adta ezen jószágomat. [...] Hogy Szirmay Lajos őseinknek rokona volt az ecsedi várnak a kapitánya holtaiglan, az több levelünk-ből ki tetszik, kivált ahol azon **Szirmay Lajost**, az **ecsedi vár kapitányát** az ostrom alatt mutatott hív szerénységéért 1567-ben Eszt. Bátori Miklós ország főbírája szárazberek-i jószággal Szatmár vármegyébe megajándékozta.”⁶⁶ Szirmay Lajos nevéhez még egy versike is fűződik:

63 Hadtörténeti Levéltár 07 VII. fondőcsoport. Török-kori gyűjtemény.

64 ISTVÁNYFI 2003. 361.

65 A történet irodalmi keretbe ágyazott feldolgozása KUTHY 1852.

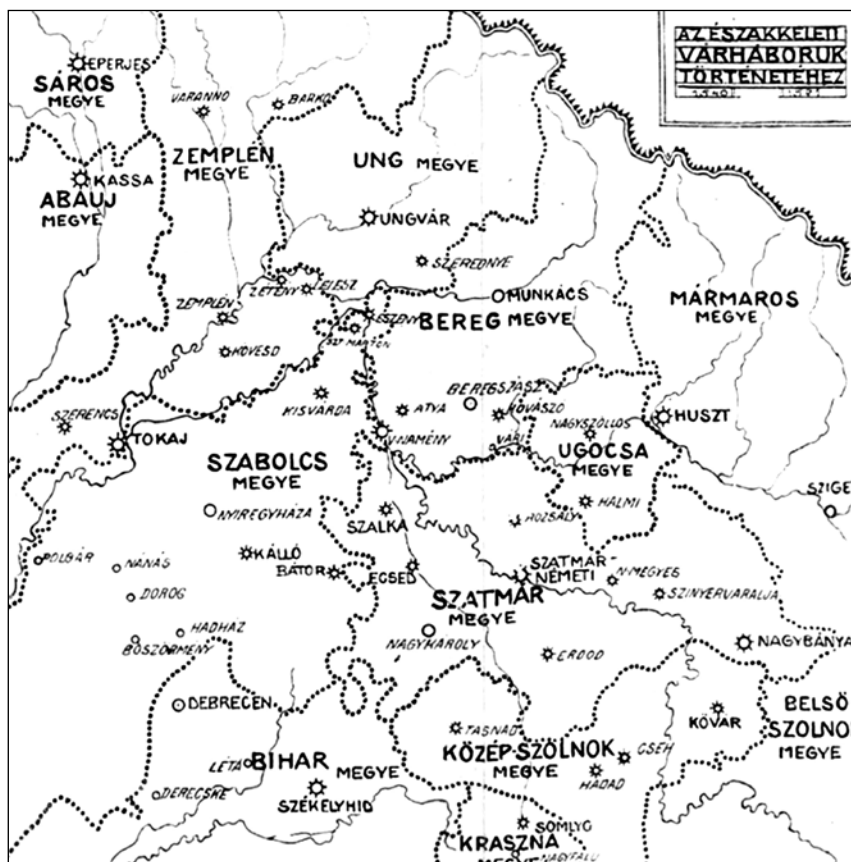
66 SZIRMAY 1808–1810. II. 69–70.

„Magyar magyart rontja; kár!
Bár több esze volna már!”

(Szirmay Lajos, 1564)⁶⁷

Más forrás arra utal, hogy Szirmay a kapitányságot már 1559–1560-ban is betöltötte.⁶⁸

Forgách Ferenc szerint „a beköszönő esőzés, folyók áradása, és a korai tél meggátolta (János Zsigmondot) abban, hogy Kassát, Eperjest és a többi szabad várost is elfoglalja. Így hát visszatért, és úgy határozott, hogy Ecsedet, ezt a természettől fogva és mesterségesen is megerősített várat fogja ostromolni (Ecsedhez egyetlen bejárat vezet, az is keskeny, különben köröskörül mély mocsarak veszik körül). De Bátori Miklós ugyanolyan feltételekkel, mint a várdaiak, kiegyezik. Ez történt december ötödikéig.”⁶⁹ Budai

11. A Lukinich-féle térkép

67 TÓTH 1906. 134. – TOLNAI 1931. 30.

68 DOBY 1903. 1. sz. (melléklet)

69 KULCSÁR 1977. 813.

másképp emlékezik vissza: Ecsed sikertelen ostroma után „azzal elment Szapolyay Kassa felé, és többé vissza sem jött Miklós megkísértésére, mivel az esős idő őt Erdélybe visszahajtotta.”⁷⁰ Bizonyos, hogy az időpontokat illetően az utóbbinak van igaza. Más forrás szerint „Megint által költözik a király (ti. János Zsigmond) a Tiszán. Ecsed alá méne, hogy Bátori Miklós a bátyja, Bátori György által szép szót ada a királynak, hogy fejet hajtana; de mihelyt a király innen elméne, abba ő semmit meg nem tökéle.”⁷¹

Bátori András/Bonaventura Tiszántúl leggazdagabb birtokosa (1549: 3191,75 porta) valóban egy jól megerősített várat hagyott az öccsére. Írott forrásunk is van: Bátori András azt írta Nádasdy Tamásnak, hogy most Bátorban lakik, mert Ecseden építkeznek (1549. 03. 25).⁷² Erről beszél egy kő és a vár alaprajza is. A kő történetével a IV. fejezetben foglalkozunk, itt csak a feliratát közöljük. Eszerint „*Bátori András Szatmár és Szabolcs megye (fő)ispánja, tárnokmester és főkapitány. F(undus) P(atriciae) Az Úr 1550. évében.*”⁷³ Mivel már a belső vár kapuján van kapufeliratunk 1484-ből, ez a felirat csak azon a (fő-) kapun (azaz a Széles-kapun) állhatott, amelyen keresztül be lehetett jutni a belső várba. Ez volt ugyanis a vár kapui közül a legfontosabb. Egyúttal azt is jelenti, hogy Bátori András/Bonaventura volt az, aki a vár védelmi rendszerét – mint dunáninneni főkapitány (1542–1552)⁷⁴ – részben kiépítette. Egy saját kezűleg írott – mert deákja elment – magyar nyelvű levele keltezéséből az is kiderül, hogy ő is már Ecseden, s nem Bátorban lakott (1554. Latere vasárnap után való hétfő, azaz március 5.).⁷⁵

Egy forrásunk szerint Verancsics Antal „nem győzte eléggé csodálni elméjét, ékes szólását, s a maga mérséklését, úgyhogy őt ama régi Scipióhoz merte hasonlítani, aki Spanyolországot meghódította. Még akkor is ifjúnak írja őt Verancsics, azt az egyet sajnálván benne, hogy ifjú letére is már közsénnel gyöttrődött.”⁷⁶ Régi betegség volt ez

70 BUDAI 1866. 121.

71 BORSOS 1855. 22.

72 MÁLYUSZ 1929. 238.

73 MAGYAR 1978. 67–74. – A latin szövege: ANDREAS DE BATH[OR]IE[NSE] / COMES CO[MI]TATI[ZATHMAR ET] / ZABOLC[IENSIS] TA[VERNICALIS] / M[AGISTER] AC SUPREMUS (hiány) / CAPITA[NEUS] / F · P. (hiány) MDJ Németh Péter olvasata. BÁTORI ANDRÁS SZATMÁR ÉS SZABOLCS MEGYÉK ISPÁNJA, TÁRNOKMESTER, FŐKAPITÁNY 1550. A kérdés, hogyan oldjuk fel az F. P. rövidítést? Magyar Kálmán Kriveczy Béla főiskolai tanárra hivatkozva a Fortis patronus-t javasolja (Az erős védő), de szerintünk akár Fundamenta patriae is lehetne (A haza alapja).

74 PÁLFFY 1997. 269–270.

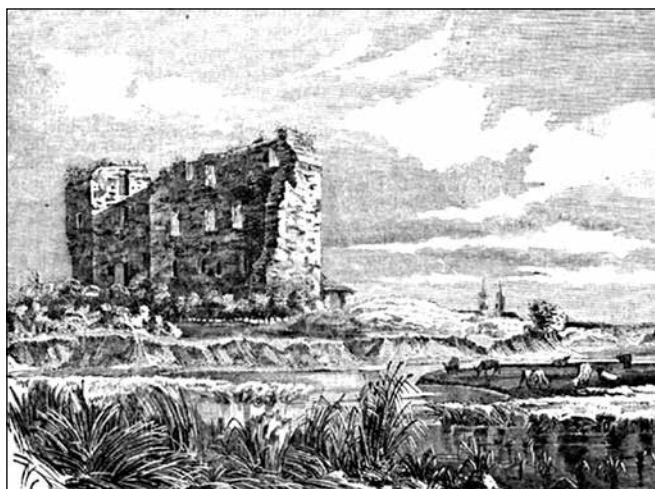
75 SZALAY 1861. 129.

76 BUDAI 1866. 114. Sírfelirata: „Állj meg utazó! Itt nyugszik II. Bátori András, ország főbírája, erdélyi vajda, szatmári, szabolcsi, somogyi főispán, aki mint második Antal ülte Istene, királya, hazája mellett mindenkor állott. Körül hordoztatván karos és halotti székeben, mint az ágyon, itthon a háborúban és mindenütt szerencsét hordozott magával. Lábain nem járhatván a legjobb vezérnek a tisztségében hol parancsolva, hol tanácsolva

a Batoriaknál, István nagybátyjáról ezt írják I. Ferdinánd székesfehérvári megkoronázása (1527) alkalmával: „ámbár a podagra miatt nem járhatott, mégis a koronát a maga két kezébe fogta, és egy székbe úgy vitette magát a király előtt, és úgy adta azt által Podmaniczky István püspöknek, aki azt az oltárra tette.”⁷⁷ Bonaventura unokaöccse, a zsoltáriró István pedig végrendeletében (1603) gondoskodott arról a hat darabontról, akik őt a hordszékben cipelték.

A vár óolasz rendszerű védelmi rendszere vagy annak egy része tehát közvetlen 1550 előtt épült ki, András/Bonaventúra elgondolásai szerint. Erre alkalmas is volt, mint felső-magyarországi főkapitány, aki a szolnoki vár felépítésének egyik motorja, nem utolsósorban pedig tehetsége miatt. A kortárs Forgách Ferenc rosszindulatúan viszont így jellemezte: „Bátori András régi és híres családból származott, de születési betegsége [oxigénhiányos állapot] kora ifjúságától kezdve megakadályozta kezének, lábának használatában. Mégis erdélyi helytartó lett, miután Temesvár elveszett (1552), ahol Losonci Istvánt katonasággal és hadfelszereléssel is segíthette volna, de magánsérelmei miatt nem segítette. (Forgách Simon jegyzete: „De bizony *ob metum*” [félelemből]). [...] Ebben a háborúban ő szerepelt magyar főkapitányként, de inkább csak vágyakozásában, semmint valójában. Miután pedig Babócsát elvesztette, hihetetlen módon elcsüggedt, annyira,

eljárt. Mindig betegén által futotta Magyarországot ép elméjével; mindenütt jelen, mert mindenütt tanácsadó. Megindíthatatlan a székében háborút indított. A népnek felzendülését csendes székéből lecsendesítette. Maga megmozdíthatatlan, látott maga körül mindeneket mozgásba lenni. A lábait elvívén a köszvény: hogy rútul el ne szaladjon, vissza adta fejének: hogy okosan fussa pályafutását. A magyar hadak fővezérévé a császártól tétetvén Schwendi fő hadi vezérnek társul adatott: hogy azt tanácsával, és serénységével vezérelje, és a győzelemnek új nemét megmutatván a fegyvernek kivonása nélkül ejtsen sebeket, szemeivel szállja meg a várakat, és megvegye. Ne viaskodjon, és dicsőségesen győzzön, sőt a hadakozó Schwendit tegye győzedelmessé. Parancsoljon parancsolatával a katonáknak győzedelmeskedni, kik benne nem egyszer tapasztalták: hogy a fő, és nem a láb parancsol, és hogy nem csak a rómaiak győztek ülve. Ezen gondokkal terhelt hőst a táborban nyilván megtámadni nem mervén a' halál, semmi mesterséggel nem győzhető házi belső áskálódással ölte meg, parancsolván: hogy szálljon le az őrálló székéről s menjen az örökké tartandó nyugalomra. Amint is mint egy királyi székébe ülve elfogadta a halálnak ezen végső ítéletét. Nyugodjon békével!” SZIRMAY II. 79–80. – A valóságban a felirat ez volt: SPECTAB(ilis) ET MAGNIF(icus) D(omi)NVS COMES / ANDREAS DE BATHOR JUDEX CURIAE / MAXIMILIANAE II AC COMITATUUM SIMIGIEN / SZATH-MARIEN ET DE SZABOLTZ COMES OBIIT ANNO D(omi)NI MDLX III V OCTO(be)R (Magyar fordítása: A tekintetes és nagyságos Bátori András, II. Miksa országbírája, somogyi, szatmári és szabolcsi ispán meghalt 1568. október 5-én. – A síremlék képe: A keresztre feszített Krisztus előtt bal oldalon térdeplő Bátori András/Bonaventura, mögötte földbeszúrt zászlós kopjával, vele szemben a kereszt bal oldalán az ékvágásos, sárkányos címert tartó szárnyas angyal. IPOLYI–CSAPLÁR 1859. 435., a síremlék rossz rajzával (436.).

12. A kisvárdai vár romjai

látták el. Az általa is közzétett Nicolo Angielini-féle felmérés ezt a két kapubástyánál tükrözi. A felmérés elkészülését az 1572–1574 közötti évekre teszik. De ezt az időpontot pontosítani is lehet. A rajz csak akkor készülhetett, amikor a várat felveszik a központilag támogatott erősségek sorába. Ehhez országgyűlési végzés is kellett, Ecsed pedig 1567-ben jelenik meg először a végzésekben.⁷⁹ Még két év múlva, 1569-ben is folyik ott az ingyen munka (*a gratuitus labor*).⁸⁰ Azaz tudjuk a vár bástyáinak ismételt megerősítési éveit (1567–1569), melyek után annak állapotát Angielini felmérhette. Az olasz hadmérnök ekkor nem csak Ecseden járt. Keltezetlen felmérései között Kisvárda vára is szerepel, ottlétét a kutatás pedig 1569–1570-re teszi.⁸¹ Ezután e században az országgyűlési végzések hallgatnak mind Ecsedről, mind annak megerősítéséről, de ez csalóka látszat. Továbbra is folyhattak munkák a várban, ugyanis Szatmár megye az 1570–1574 közötti években a reá eső kivetés (13.461 forint 20 dénár) összegének egy negyed részét Ecsed fenntartására volt köteles fizetni (a háromnegyedét Szatmár vára kapta).⁸² A várnak ez a

hogyan meg akart volna halni. Különben temérdek egy porcikája nem volt egészséges.”⁷⁸ Mindenesetre a vár ólasz rendszerű bástyáinak kiépítése – köztük a legnagyobb, a Bástori-bástyáé az ő nevéhez lenne köthető. Okulva az 1564-es várostrom tapasztalataiból, az 1570-es évekig elvégzik a védművek korrekcióját. Domokos György szerint a bástyákat a jobb védhetőség érdekében fülekkel

78 KULCSÁR 1977. 885.

79 Magyar törvénytár 1526–1608. 565. (1567. 17. cikkely 23.§.) „Miután pedig a mondott ezeröttszáz ötvenkilenczedik évi országgyűlésen a Tiszán túli vármegyék semmi említés nem tettek; megállapították, hogy Szabolcs vármegyének két szolgabírói járása Tokajhoz, másik kettőt Ecsedhez dolgozzék; mindazonáltal a kisvárdai vár tartozékait kivéve, a melyeket ennek a várnak az erősítésére adtak. (1567. 17. cikkely 25.§.) „Szatmár vármegyének egy szolgabírói járását Ecsedhez, a többi Szatmár városához rendelték.”

80 Magyar törvénytár 1526–1608. 597. (1569. 19. cikkely 2.§.) „Ecsedhez: Szatmár vármegyének a negyedik járása és Szabolcs vármegyének két járása; kivéve a kisvárdai nemesek fekvő jószágait...” Ugyanezt ismétlik meg 1578-ban: XVII. tvc.

81 ÉRI 1965. 21.; NÉZŐ 2004. 26–27.

82 ACSÁDI 1888. 261.

formája – már ami a védműveket illeti – marad meg egészen a Rákóczi-szabadságharcig, legalábbis a romok 1705-ben történt felmérése ezt tükrözi (Nyíri Kálmánnak köszönöm, hogy meggyőzött az évszámcséről.) Mindenesetre Szatmár 1565-ös, az erdélyiektől való visszafoglalásával új helyzet állt elő. Immár nemcsak a török ellen, de az Erdély felől érkező támadások kivédésére is létre kellett hozni egy új várövezetet.⁸³ Másrészt az 1566. évi török hadjárat során Gyula elestével megszűnt a tiszántúli főkapitányság, és északkelet felé hatalmas terület hódoltatására nyílt lehetősége a töröknek.⁸⁴ Az új felállás az 1570-es évek első felében valósult meg, amikor Szatmár központtal egy új főkapitányságot létesítettek, melyhez hozzátartoztak Kisvárd, Ecsed, az időközben felépült Kálló (1573–1576) várai, valamint Szatmár, Szabolcs, Bereg és Ugocsa vármegyék a szolgálataikkal. Egy históriás ének Sásvár szolnoki bég szájába adja Ecsed fontosságának említését:

*„Ezek között mind híresebb az Sásvár,
Kit csak azért szeret vala a Császár.
Tisztól neki adaték Szolnok vár,
Hogy ez földön inkább félne az Magyar
Mert néhányszor ő maga kérdekedett,
Császár előtt ily szókkal beszéllett,
Adjad nekem a szolnoki bégséget,
Neked adom Császár Magyarországot,
Egyik lábommal kapuját Tokajnak,
Az másikat betészem Kállónak,
Dandárommal megállatom **Ecsed**nek,
Népét mind meghódoltatom az földnek.”*

(Salánki György, 1581)⁸⁵

Arra, hogy Bátori Miklós idejében történt a vár megerősítése, erről Kapi András kál-lói kapitánynak írott levele tanúskodik: „azt is tudja Kegyelmed – írja – hogy az Zakmár vármegyének egyik szolgabírói járását ide, a mi Házunkhoz rendelte Ő Felsége, kik mostan is annak építésére vadnak. Értem pedig hogy mostan ... erővel hajtattya Kegyelmed

83 PÁLFFY 2005. 103. (Magyar századok) DVD-Arcanum. – Itt hívnám fel a figyelmet arra, hogy a jeles tudós téved, amikor Ferdinánd Graf zu Nogarol életrajzában megemlíti, hogy mint lovas zászlós Lazarus von Schwendi seregében részt vett Ecsed várának ostromában is. PÁLFFY 1999. 213. Ecsedet 1565-ben nem kellett visszafoglalni, mert mint láttuk, az erdélyiek nem is ostromolták.

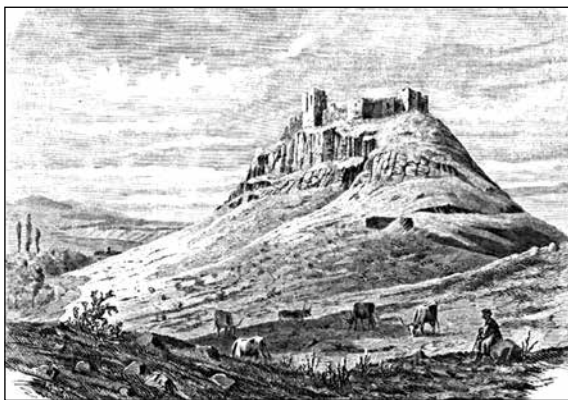
84 DOMOKOS 2009. 56.

85 SALÁNKI 1581. A törökök veszteségének története Nádudvarnál, nemkülönben a magyarok győzelme Geszti Ferenc vezetésével az Úr 1580. július 19-iki évében. – RMK I. 181.

az oda való mívre azokat, kiket ide rendelték”, – azaz nem tudja, miért műveli ezt Kapi, miért akarja az ecsedi építésről elszakasztani őket. Azért kéri a kapitányt, „ne háborgasson bennünket, mert nyilván az ecsedi épületet is azon jószággal fel nem építhetem, ha pedig, kit az Isten távoztasson, Ecsednek is épületlensége miatt történék veszedelme”. Kéri tehát Kapit, „hogy ne űzesse az oda való mívre (a népet), mert ha így cselekszik Kegyelmed, az ecsedi épülés félben marad”.⁸⁶

Viszont a Haditanácsban az Ernő főherceg elnökletével összeültek megállapították, hogy „Ecsed Bátori Miklós birtokában van, ő tőle magától, valamint a természettől is erősen és szilárdan van építve, miért is nincs szükség hogy itt Flagd [mérnök] valamit építsen”.⁸⁷ Éppen ezekből az évekből ismerjük a vár provizorát (tiszttartóját/felügyelőjét), Vörös András⁸⁸ és katonai létszámát is. 1576-ban és 1582-ben egyaránt 100 magyar lovas és 50 gyalogos változatlan havi bérrel szolgált (havi bérük 610 forint 30 krajcár) Bátori felügyelete alatt, míg a szomszéd Kállóban 150 német gyalogos, 9 tüzér, 100 huszár, és 100 magyar gyalogos volt a létszám.⁸⁹ Ecsed esetében az épületekről, azok fenntartásáról, az őrség biztosításáról Bátorinak kellett gondoskodnia, a zsold fizetésének a gondja volt az uralkodóé, aki tanácsadóival egyetemben, mindenképpen szeretne volna a várat saját kézben tartani. Erre utal a kalocsai érsek vélekedése, aki azt javasolja, hogy Bátori István (tévesen Miklós helyett) halála után Ecsed várának őrségét azzal kellene kecsegtetni, hogy ha a várat a császár iránt való hűségben megtartják,

jutalmul fogják Bátori birtokainak egy részét nyerni. Ennek lebonyolításával Melitet [Pált], a szepesi kamara prefektusát kellene megbízni, aki az ecsedi tiszteknek adandó ígéret biztosítékaul állítson ki császári kamarai iratot erről.⁹⁰ Bátori udvarának egy másik tisztviselőjét is ismerjük: **Tetétleni Istvánt**, aki **várnagy**ként szolgált Bátori füzéri várban, majd 1568-tól az ecsedi vár udvarbírája lett. 1571. december 8-án megírt

13. A füzéri vár romjai

86 JANKOVICH 1830. 20–21.

87 GEÖCZE 1894. 667.

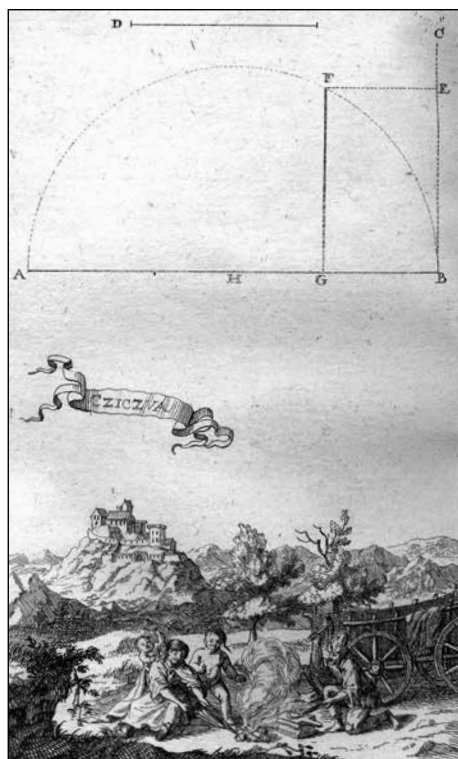
88 1569. 04. 09., Debreceni jkv. 1568–1569. 74.

89 CZIGÁNY 2004. 1215., 1224.

90 JEDLICSKA 1897. 240.

végrendeletében egy poharat hagy urára, mondván, hogy szegény!⁹¹ Bátorinak, mint országbíró, neve a gyöngyösieknek lehet ismerős: ő foglalta írásba és erősítette meg Gyöngyös mezőváros kiváltságait Ecsed várában.⁹²

1576 fontos év a család ecsedi ágának életében: összeesküvéssel vádolták meg őket. Azzal gyanúsították Bátor Miklóst és unokaöccsét, Istvánt, hogy a rokon ágból megválasztott Bátor István lengyel király – aki magyar királyságról is ábrándozik – helyi ügynökei. A feljelentők – egy kassai hauptman, egy kassai kapitány (ez utóbbinak a kézírását felismerve Szádeczky Lajos az illetőt Rueber, Johann – †1584 – kassai főkapitánnyal azonosította) Miklóst (az országbíró) már a Dobó-Balassa-féle összeesküvésben is részesnek tartották. „Keze messzire nyult, birtokai nemcsak a tiszántúltra terjedtek: az abaúji Füzér vára is az ő birtokában volt. Gyanússá tette a vérségi összeköttetés mellett az, hogy a vajdától három ízben jókora összeg pénzt kapott zsoldosok fogadására s ő maga is 100 lovassal szaporítá rendes őrségét. Hasonlóképpen István, a ki a mellett minden ingóságát s értékesebb felkelhetőségét, s mit csak lehetett, az erősített Ecsed várába szállíttatta s ő maga a borsodi Csicsvárhoz húzódott, – a császáriak szerint azért, mert rossz lelkiismerete mellett fél, hogy utóléri a büntetés (nachgetrachtet werden möge).⁹³ Próbálja csak a császár – tanácsolják – az ifjú Bátor Istvánt Kassára hívatni, meglátja, hogy nem fog feljönni, sőt még Csicsvárhoz is alig fog maradni, mert mindjárt észrevenné abból, hogy *praktikájok* fel van fedezve. [...] A feljelentő szerint éjjel nappal posták járnak Erdélyből ki és be. Erdélyből Ecsedre küldik a híreket s innen adják tovább a szövetkezeteknek (Mitconsorten). A magyarországi híreket is Ecsedre viszik, s onnan továbbítják Erdélybe. Főként három személy

14. Csicsva vára

91 DÜMMERTH 1982. 213.

92 1569. 05. 19: *Datum in Arce mea Eched*. MNL OL Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii 15. k. 378–380.

93 A feljelentő nem ismerte a család öröklési rendjét. Miklósé volt ekkor Ecsed, míg az ifjú Istvánra az apjától maradt Csicsva vára, amely 1523 óta a Bátoriaké.

a közvetítő: Balog Barna, Rózsa Pál (a ki Kálló mellett lakik) és Maródi István helmei ispán (span zu Helmiz). Ezek minden titokba be vannak avatva.”⁹⁴

Bátori Miklós életének utolsó évtizedében hallunk az ecsediek részvételéről hadi eseményekben. 1583–1584 fordulóján Szentmiklós (az egykori Bala, ma: Törökszentmiklós) török palánkjá elpusztítására a tokaji és az ecsedi várból *gyaurok* (keresztény csapatok) érkeznek a palánk falai alá. Itt csak egy török, Csáki bin Müsztedám helytállását ismerjük, aki ezért 1500 akcse terakkit kapott.⁹⁵ 1585. augusztus 24-én a kassai, kállai, egri, tokaji és szatmári magyar őrségek katonái Claudius Roussel ezredes, tokaji kapitány, az egri Borbély András és E. Bátori István vezetésével a szolnoki szandzsákhhoz tartozó (Mező-)Túr(!) vásárán ütöttek rajta. Bátori 500 huszár és 200 drabant, Kassa 200 huszár és 100 sárga és vörös kabátos gyalogos, Kálló 350 magyar és német harcos, Eger 300 huszár és 200 drabant, Tokaj 100 huszár, 50 lövész és 50 német zsoldos, végül Szatmár 100 huszár, 50 lövész és 300 szabad hajdú katonája, azaz 2500 fő három részre osztva előzte a szolnoki béget és annak a vásárt őrző embereit, majd körbevette a mezővárost. Három órán át tartott a vásár, a török kereskedők kifosztása, akiket ezenkívül még 4000 tallérral sarcoltak meg. Az áru elszállításához 150 kocsi kellett. A törökök 80, a keresztények 7 embert vesztek, s 127 foglyot ejtettek, köztük 20 kereskedőt. A visszafelé vezető úton – 100 vezetőklő állt a fogatokban kidölt lovak pótlására – Nádudvar volt az első állomás (ezért sem vonható ide a Pest megyei Tura). A kótyavetyére szeptember 4-én Tokajban került sor, ahol az árut és a pénzt 25 részre osztották, minden részre tehát száz ember jutott (az áru egy része részletesen felsorolva).⁹⁶ A Bécsbe küldött jelentésből kiejlik, hogy Bátori volt a rajtaütés szellemi atyja, s ebből gondoljuk, hogy az ecsediek sem maradtak ki a haszonból. A forrásaink szerint lótenyésztő vidék volt a láp környéke. Illésházi Istvánnak Batthány Boldizsárhoz írott levelében olvasható, hogy a Pozsonyba küldött sógor nem járt szerencsével a lóvásárlást illetően. Istvánffytól kapott egyet, de az igen rettegő, nem arravaló. Itt nincs jó paripa – „Bay uram vagyon Ecsedbe, ha hozna onnan.”⁹⁷

De ekkor már valóban Bátori István, a zsoldáros volt Ecsed ura, ahol Miklós nagybátyja még 1584 végén meghalt. Történt vele ugyanis, hogy megbokrosodott lovai elragadták, s feldöntötték a kocsit, amelyben utazott. Lábszárai bokán felül eltörték, s mivel más nyavalyák is társultak a nagy sebekhez, „*azokkal a természetet meg nem győzhette, hanem őt a minden halandók útjára bocsátotta*”.⁹⁸

94 SZÁDECZKY 1886. 857–858., 862.

95 VELICS–KRAMMERER 1890. 563–564. Idézi: SUGÁR 1987. 58.

96 GÖMÖRY 1894. 680–685.

97 JANKOVICS 1981. 16.

98 BUDAI 1866. 120.

Mielőtt rátérnénk az ecsedi-ág utolsó tagja – Bátor István, e név viselői közül az ötödik, a keleti országrész második legnagyobb birtokosa (1598: 3573 porta) – birtoklásának történetére, tekintsük át, mi épült a két előd alatti három évtizedben! Kezdjük a belső várnál. A lakótornyot és palotát körbevevő palánkrendszer helyébe kissé trapezoid alakú fal került, bástyákkal. Ezek kettős vonallal történt jelzése arra utal, hogy nem téglából emelték, hanem föld/fa rendszerük volt. Tehát a két egymástól alig méterre álló, földbe (azaz a kék agyag alaptalajba) vert, jobbára éger-, mocsári tölgy- vagy jegenyefából faragott cölöpök közé földet döngöltek. Az így készült fal cölöpeit vesszőfonással is erősítették, mindkét oldalát pedig sárral tapasztották. E körítő falat ugyanilyen módon épített hat bástya törte meg, az északi és a déli oldalon 3-3, amelyek közül az északkeleti sarkon álló nagyobb méreteivel, s eltérő formájával tűnik ki a többihez képest. Erre azért volt szükség, mert előtte feküdt az a földdarab – a veteményes kert, a XVII. századi Kiscecsed – egyetlen olyan pontja a várnak, amelyről támadható volt (bár ez is szigete a lápnak). A délkeleti bástya előtti falhoz délen és keleten egy-egy téglalap alakú építmény (ház) támaszkodik, az egyik oldalát a várfal adja. Ugyanilyen, de valamivel kisebb méretű, minden bizonnyal fából készített (boronából rótt) építmény látható a nagy bástya bejárájának két oldalán is, a bástyafalhoz támaszkodva. Az északi és a déli várfalat középtájon és sarkain egy-egy kis ólasz bástya szakítja meg. A belső várba a vízen át egy keskeny híd vezetett a nyugati falon belőli (Hosszú-)kapu épületéhez, amely a térképen kicsi, s kocka alakú volt (1484-ben épült).

A nagy kapuépület a belső vártól délre eső és mesterségesen kialakított szigetre épült, két szembeállított, egyoldalú szántóvas formájú (ólasz) bástyával (ezek – a vitézlő fejedelem kifejezésével élve – az úgynevezett szarvak). A bástyákat ugyanolyan vonallal jelezte a mérnök, mint a belső várnál, ám a sziget keleti oldala, ahonnan indult a híd a belső várba, nem volt erődítve. Ezt egy sima, hullámos vonal is jelzi. Maga a főkapu négyoldalú téglalap építmény volt, amelyet a mérnök ugyanolyan vastag fekete vonallal rajzolt, mint a palotát. Ide, a bejárat fölé kerülhetett 1550-ben Bátor András/Bonaventúra címerköve. A két olólművet (szarvat) – noha a sziget talaján gyalogosan is megközelíthetők voltak – a víz felett egy keskeny híd is összekötötte. Ez a vízfelület tulajdonképpen egy mesterséges csatorna, amellyel az egységes nagy szigetből leválasztották a belső vár külső kapuját és a két mellette lévő bástyát, ezzel is megnehezítve a belső várba való hatolást.

A kaputoronyba nyugatról, a **huszárkert**ből híd vezetett a Kraszna folyó vizén keresztül. Már a huszárkertben állt a Szirmay által említett **dobolódomb**, valójában lövegdomb, melynek sövényfonattal erősített oldalai egy mesterségesen létrehozott magaslatot tartottak össze. A domb egy vagy két nagyobb ágyú egymás fölötti elhelyezésére szolgált, melyek a tőle északra fekvő szárazulaton tanyázó ellenfélre rálátva, abban komoly kárt tehetettek. Ez volt az a domb, amelyet az 1805-ben átutazóban erre járó József főherceg felkeresett, megsejlelni a vár omladékait.

A huszárkertet – tehát a lovak elhelyezésére szolgáló nagy téglalap alakú szigetet – egyszerű sövény vette körbe. Védhetősége érdekében három sarkán kör alakú kiugrás (gúnyosan: törpe rondella), a város felőli oldal közepén a szögletes kiugrás a felvonóhidas kaput jelentette, amelyet a belső vár kapuihoz képest Új-kapunak neveztek. A korábbi sorompó helyére épült, huszárkertbe vezető bejáratot 1603-ban **Sorompó kapu**-nak hívták. Az Új-kapuhoz egy rövid fahíd vezetett a szárazulatról, ahol a falu/mezőváros középkori egyháza állt. Ecsedet erőssége ellenére sem tekintették a Bátoriak birtoklása alatt végvárnak, még ha a vár karbantartása megyei vagy állami támogatásra szorult is. Révay Ferenc a társaival – báró Felician Herbersteinnel, Melit Istvánna, Rákóczi Zsigmonddal és Szakolyi Miklóssal – 1588-ban egy jelentést készített az Egertől keletre eső végvárak állapotáról.⁹⁹ Ecsedről ebben a felmérésben egy szó nincs, azaz a vidékünket jól ismerő urak szemében E. Batori István vára nem volt végvár.

15. Ecsedi Batori István 1546-os bázeli kiadású Münster-féle biblijája¹⁰⁰

99 RÉVAY 1894. 29–50.

100 VADÁSZ 2003. 211–218.

AZ UTOLSÓ BÁTORIAK

V. Bátori István (1555–1605) az ecsedi ág legismertebb tagja, mind a történeti, mind az irodalomtörténeti munkák révén.¹⁰¹ A magyar reformáció egyik legnagyobb alakja, pártfogásával készült Károli Gáspár bibliafordítása, ő hívta Mantskovit Bálintot nyomdájával Vizsolyba (1585 körül). Ugyanúgy országbíró volt, mint elődei, de az országgyűléseket nem látogatta, ítélkezni a várában ítélkezett. Tőle származik az a mondás, amely 1604-ben hangzott el: „Rudolphus császár országgyűlésre hívja a magyarokat. Bátori István után sokat praktikálnak [gyakorolnak, itt: szorgalmaznak], hogy Ecsed várából kihitegetnék, mivel őtőle igen tartanak vala. De ő igen eszén jár, s azt mondja vala: »*Elmennék a gyűlésbe, ha Ecsed vára eljönne velem.*«.” Ám itt Szepesi Lackó Máté az időpontban téved, mert: „Bátori István Ecsed vár ura meghívatott az 1594-diki pozsonyi országgyűlésre, de nem ment el.”¹⁰² Másfél század múlva így emlékezteti a költő és hadvezér Zrínyit a hű Vitnyédi, a titkár, hogy gazdáját Bécsből távol tartsa: „Jó magyarnak nem igen jó oda menni, most kiváltképpen. Úgy hallottam Báthory Istvánt hívták Bécsbe, elindult, jött majd egy mérföldnyire Ecsedből, tudakozta jön-e utána Ecsed, ezt kétszer, háromszor, hogy felelék szolgálai, nem jönne utánok, mondotta, ha Ecsed el nem menne vele, nem menne Bécsben; ha Nagyságoddal is elmehetne Csáktornya, úgy inkább biztatnám Nagyságodat.”¹⁰³ Harmincnyolc éves, amikor (Aszem) Szinán nagyvezír felkínálja neki a fél Magyar Királyságot azzal, hogy azt erdélyi mintára vajdaként vezesse.¹⁰⁴ A Drinápolyban írott s Nádasdi Ferencnek címzett levélben a szerdár a cseh királyságot Nádasdinak, a magyart Bátori Kristófnak ajánlotta fel, nem kis önbecsüléssel.

Apjáról, Györgyről viszont a kortársak nem jó véleménnyel voltak. Bornemisza Péter egy történettel jellemezte rossz szellemét: „Bátori György ily mesterséget is talált, hogy meghirdette: minden falu hány rókát és farkast verjen (agyon). Miért hogy szerét nem tehették annyinak (mármint az állatoknak), őneki volt arra való embere, aki az ő róka- és farkasbőreit árulta a falvakban, és így az árat is, a bőruket is neki hozták. De maga pedig még Húsvét napján is csak délig vette fel a skarlát dolmányt, délután karazsiában (olcsó posztófajta) járt. Az olajat kímélték a salátára csinálni (önteni), hanem (azt) szalonnával zsírozták.”¹⁰⁵ Pedig az ő katonái – talán ecsediek is – ott harcoltak Eger vár 1552. évi ostrománál. Erről Tinódi Lantos Sebestyén emlékezik meg, ekképpen:

101 L. legutóbb: KOVÁCS 2016. 911–944.

102 NYAKAS 1994. 120.

103 KLANICZAY 1964. 54.

104 „Ím Bátori Istvánnak Ecsedbe levelet írtunk, Kassához tartozó tartományokat és az Lip-tóságot Nagyszombatig vajdaságul neki adjuk, ha az hatalmas császárnak (ti. a szultánnak) híve lesz.” KRUPPA 2002. 155. – A Bátorinak írott levél román fordítása BETHLEN 2002–2004. III. 236. az 581. jgyz-ben.

105 ECKHARDT 1955. 206.

„Szabad városok Lőkös Mihályt száz gyalogval,
Bátori György Nagy Pált harmincz gyalogval,
Jászai (jászoí) prépost, az Jászai Mártonval,
Elbocsátá negyvenegy gyalogjával.”

A költemény befejező részében megtudjuk, ki volt a szabolcs-szatmári hadakból az ott hősi halált halt:

„Drabant hadnagya az Bátori Györgynek,
Nagy Pál vala, kivel nyolczan veszének,
Keze elszakada Horvát Gergölnek,
Kiből halála történék szegénnek.”

(Tinódi Lantos Sebestyén: Egervár viadaljáról)¹⁰⁶

16. Teuffenbach Kristóf
kassai főkapitány

Bátori István vitéz katona volt. Hadi ügyekben kikérték a tanácsát, 1592. októberében például Kristóf Teuffenbach felső-magyarországi főkapitány látogatta meg Ecseden.¹⁰⁷ Christoph von Teuffenbach zu Mairhofen kassai főkapitány (1592–1598) részt vett a tizenöt éves háború kezdetének küzdelmeiben, így Rimaszombat visszavételében,¹⁰⁸ Fülek ostromában,¹⁰⁹ aminek következtében Buják (a Bátoriaké 1439 óta) vára is felszabadult (török őrsege felhagyta), amit a család mint régi birtokát, visszakapott. Büszke is volt erre, végrendeletében is emlegette. Egyik familiárisa, Telegdi Pál (1564–1596. 11. 13. Beregszentmiklós) feleségének, Várdai Katának így számolt be

106 SZILÁDY 1881. 114., 136.

107 Tagyi udvarházából utasítja Tyukodi Bálintot, kocsin menjen a főkapitány elé, s ezért legyen Szent Lukács napjához való hétfőn Bátorban. (BAÁN 1943. 249.) – Kettejük kapcsolatát mutatja, hogy az év augusztusában II. Rudolf király levélben tiltotta Teuffenbachot, mert Losonczy Anna panasza szerint a szentmártoni (Szabolcs m.) jobbágyokat Ecsed várába közmunkára kényszerítette, holott ők affélét sohase teljesítettek. BARTFAI SZABÓ 1910. 436.

108 Bátori István országbíró vezetése alatt a tiszántúli felkelőhad: Dobó Ferenc, homonnai Druget István, Rákóczi Zsigmond csapataikkal november 15-én ostrom alá fogták az erődöt, s néhány napi vívás után elfoglalták.

109 A had idevonult Rimaszombatról, ahol 1300 török védte a várat ugyanannyi martalóccal, ott több száz asszony és gyerek is volt. Pálffy Miklós Léváról 7000 katonával csatlakozott. Itt Teuffenbach felső-magyarországi kapitány volt a vezető. A törökök november 27-én megadták magukat, Szécsénybe távoztak, de ezt is otthagyták.

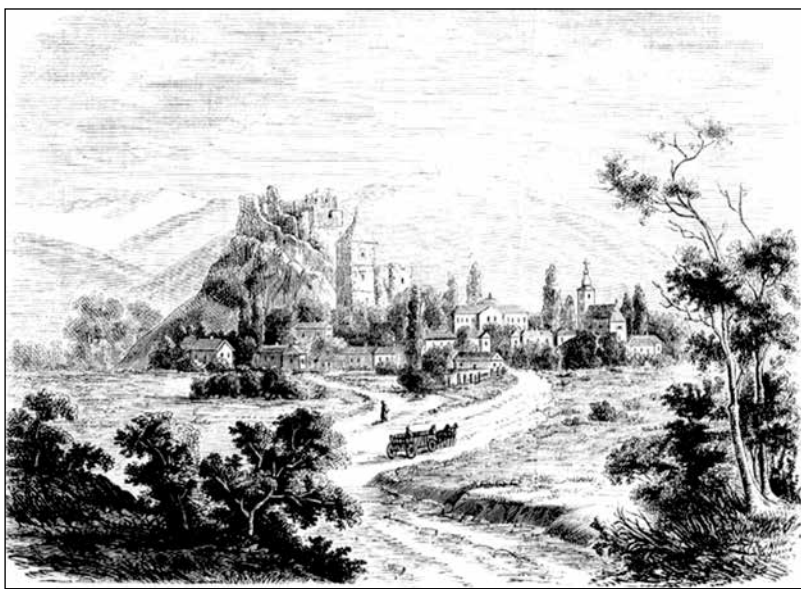

17. Füleki várának ostroma 1593-ban

szécsényi akciójukról, a helyszínről, az ütközet után három nappal: „tőlünk egy mély földön a törökök gyülekeztek össze, kikre az elmúlt vasárnap úgymint az ó kalendárium szerint szinte Szent Márton napján (1593. 11. 10.) az mi Urunkkal (ti. Bátori Istvánnal), vele lévén Homonnai István uram, Rákóczi uram, Thököly Sebestyén és az lovag (és) gyalog három ezer volt vele; reá bocsátá, az elől járóknak talán ugyan nem esik vala jó dolga, ha a fekete fegyveresek meg nem lövöldözik vala (a törököt), röviden írván az Istent jó szerencsével látogata meg bennünket, az gyulai bég is csak akkor érkezett, volt közükben szécsényi, nógrádi bég, – a fülekit is mondják, hogy ott volt – Szécsénytől fel mély földön hagyták el az üzést, az elei ott az tájon találták elől az futó török Olcman béget, ő is ide jött volt, szekeriről ő is lóra ragadott, az futó felit vette elő, egy mély földig az útfélen sok testet láthatott volna. K. fű (fő) törökök jó ruhások és ezüstös szerszámosok es(t)enek (fogságba eleven(en) kevés(en), mert akár mint kiáltotta az török, hogy ő az Úr, semmit sem használt, sem merőn aranyas sisak, kamuka ruhák, hanem az szegény megbúsult magyar elütötte az fejit, az füleki Memi aga fejit is, ki híres vitéz, és igen gazdag volt, el hoztuk, a nógrádi aga is elevenen fogva vagyon, tizenöt zászlót is hoztak, az sok fejet és zászlókat

18. Pálffy Miklós hadvezér

19. Fülek várának romjai

nagy pompával, orációkkal, dob, trombita szóval mutattuk be a generálisnak (Kristóf Teuffenbach kassai főkapitánynak). Tegnap Füleknek mind az két városát elégették, meg vívók reménységünk felett, ez mindannyi sok sűrű láng közül is sok marhát hordanak ki az sok népség, most a várat rontatjuk ...”¹¹⁰

Az országbíró egy másik familiárisa, aki Ecseden is élt, Tyukodi Bálint (†1597 Húsvétja előtt, feleségei: Darahi Anna és Csanádi Katalin) volt – Lukcsics Pál szerint Balassi Bálint egyik énekének hőse –, aki vitézsége jutalmául Bátoritól a zempléni Csicsókát kapta ajándékul. Tyukodi fia, István (†1603 Erdély) már a lápi várban nőtt fel, s lett katona. Az udvara másik két tagja: Haraklyáni Pál tiszttartó és a titkár, a szekretárius. Haraklyáni Pálnak Bátori Újvárról küldi (1593. szeptember 30-án) a vele lévő szekretáriusának egyik irodalmi művét. „János deák írt egy *Apológia*-t [Védőbeszédet], ím kegyelmednek küldtem videndi causa [megfontolás okából].” Lukcsics azt sejteti, hogy Rimayt kell látnunk János deák mögött, de ezt a művét az irodalomtörténet nem ismeri.¹¹¹ Egy harmadik személy, Csehi András (Heves m.) a 15 éves háború alatt kerülhetett Bátori István szolgálatába, onnan lett Bátori Gábor főasztalnoka (1610).¹¹²

Bátori várbeli hadinépe képzettségét lesvetésekkel gyakoroltatta. Egy ilyennek az emlékét őrzi III. Murád szultán rendelete (1588. 08. 04.), amelyben Abdallah-oglu

110 ECKHARDT 1944. 44.

111 LUKCSICS 1930. 98. – A Tyukodiak pályafutására l. BAÁN 1943. 243–255.

112 JENY TÓTH 2012. 81.

Ahmedet azért jutalmazta egy 3000 akcse jövedelmű tímárral, mert „az Ecsedvár és Szatmár várakból a jól őrzött birodalom ellen kártevési szándékkal érkező, de megszasztott hitetlenekkel való ütközetben jelen volt”.¹¹³ Telegdy írja feleségének 1589-ben Diószegről, hogy az Úrral lesre mentek, s török főrab nélkül nem is akartak hazatérni. Ám az Úr már régen hazament, nincs közöttük, mert igen gyötri a hideg, de ők még mindig távol vannak, mert félnek a haragjától.¹¹⁴

A következő év májusában is a hadban látjuk. A Pest megyei Tura mellett Haszán budai pasát a Forgách Simon vezette magyar nemesi hadak megverik. A résztvevők: az Úr [Bátori István], Balassi Ferenc egri hadnagy, Székely György, Pető Gáspár, az egri sereg, a segítő seregben Forgách Zsigmond, összesen ötezren lehetnek. Az ütközetben: „Az Úr Bátori István uram is sebes, az bal lábnak az ikráját hegyes törrel sértették meg, jár most is egy ujjnyi kő bele (t.i. a sebben), de meggyógyítja az jó Isten, meg ebből. Balassi Ferenc, Kátay Mihály, Barcsay János, több fű ember is vagyon sebes. Sárközi Mihálynak fej[i]t vevék, Bánfy Zsigmondot halva találták az harchelyen, rút vagdalások valának az fe[j]ín és a kezín, egynéhány ujja is szakadt vala el. Itt egy homokon tisztességgel eltemetők. Petky Pált az tarack ölé meg, Szenmaryai Mihály is elveszett, Petky Ferenc is, Mosdosi Péter is. Ezen kú[v]ül közlegény is alkolmasint, de nem felette sok. Chernel Pál is ott veszett.”¹¹⁵ Telegdi Pál csata után írott leveléből azért idéztünk hosszan, hogy lásuk, a végvári élet veszélyekkel járt, a király képe (ahogy ekkor az országbíróat nevezték) is bármikor a harcmezőn veszthette volna életét. Még Hatvan ostromában (1596) való részvételéről tudunk, amelyet Miksa főherceg parancsnokolt. Az ónodiakkal vett részt a harcban, mivel e várnak is a kapitánya volt.¹¹⁶

Ekkor szolgált az egri várban Adam Czahrowski, „a magyar végek lengyel költője”, aki gersei Pető seregébe szerződött hat lóval. Hazájába visszatérve kiadott versei egyikében Eger 1596-ban történt elestét mondja el.

*„A sok erős kőfal helyén rom és enyészet,
Híján szabadító kardnak, jó segítségnek,
Sirok, Szarvaskő, Fülek, Szécsény és Diósgyőr,
Szendrő, Szádvár, Balog, Krasznahorka Egertől
Balra, el Kassa irányában, majd jobbkézre
Ecsed, Kálló, Szerencs, Ónodot idevéve,*

113 KARÁCSON 1914. 150.

114 ECKHARDT 1944. 25, 27.

115 ECKHARDT 1943. 135–136.; ECKHARDT 1944. 58–60; kötetben: ECKHARDT 1972. 132; HARGITTAY 2002. 61.

116 KOMLOVSZKY 1988. 26–35.

*S Tokajt, mely híres mennyei ízű borától,
Tarkállnak körbevetten lófarkas zászlóktól,
Akárcsak Patak, Terebes, fönt Makovica,
Lengyelországtól már alig kiáltásnyira.”*

(Serfőző Simon fordítása)¹¹⁷

Egyik versében, a 37. versciklusában megjegyzi, hogy a felsorolt magyar végvárakban megfordult, kivéve Ecsedet.

*„Nincs a Magyar Földön, az egyetlen
Ecsed várán kívül olyan, melyben ne lettem volna, És ezt
Nem szégyenlem, hogy voltam, ...”*¹¹⁸

Ismerve a költő verselő kedvét, ezt még ma is bánhatjuk.

Akkortájt Ecseden sem volt biztonságos az élet. Szinán nagyvezér megparancsolta Bátori Zsigmondnak, hogy az erdélyi sereggel és a temesvári pasával foglalja el Kállót. „Szorgalmazza, hogy pártjára vonja rokonát, Bátori Istvánt, aki az ecsedi várat birto-
kolja, mert hogyha ez enged az intésnek, ugyanabba a helyzetbe kerül a török császár
előtt, mint maga a fejedelem, míg viszont ha vissza utasítja, erőszakot alkalmaznak vele
szemben, s úgy kényszerítik a parancs teljesítésére.”¹¹⁹ Természetesen Bátorit nem tán-
torította el a magyar király oldaláról ez a lehetőség, az erdélyiek nem szavazták meg a
hadjáratot, a tatár sereg ugyan feljött Husztig, onnan Aranyosmeggyesig vonult, „míg
maga a kán a sereg válogatott részével a seregzöm közepén maradván egyenesen Ecsed felé
vette az útját, innen Kálló és Debrecen között csekély veszteséggel épségben eljutott a
török fennhatóság határára”.¹²⁰ Más forrásunk Várad 1598-ban történt ostromával kap-
csolatban emlegeti az ecsedieket. Az albán származású Szaturdzsi Mehmed pasa – mivel
hadai élelmiszerhiányban szenvedtek – tatár segédcsapatokat küldött a környékre, hogy
gabonát, marhát szerezzenek és a táborba szállítsák. A rabló hordák közül „...többen
a’ Káloi-Ecsedi- és Tokai-vár őrizetből a’ Rakomazi táborból szagulozásra kiküldött
Magyarok kezekbe kerültek...”¹²¹

117 BITSKEY 2006. 189.

118 Csorba Tibor fordítása CSORBA 1942. 340–344. – GIZIŃSKA 2006. 233.

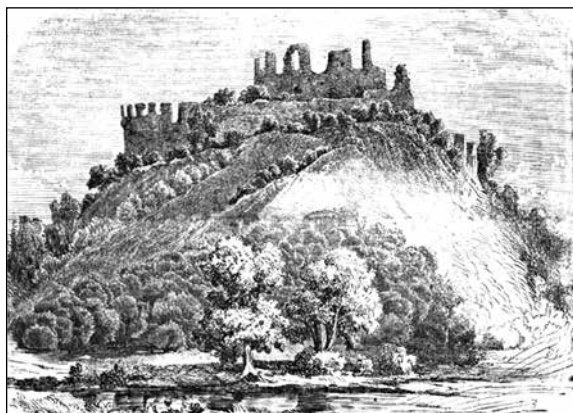
119 BARANYAI DECSI 1982. 79.

120 BARANYAI DECSI 1982. 150.

121 KISS 1831. 525.

Bátori – mint jól képzett katona – Ecsed átvételekor már látta, hogy még a természet által jól védett Ecsedre is szükséges a komoly fegyverzet, az ágyú. Csakhogy a pattantyús ekkor, s még a következő században is külföldi, vagy ha hazai, akkor a felvidéki német, illetőleg az erdélyi szász városokból származott, mert ez is mesterség volt, nemcsak a kardforgatás. Ugyan emlékezése szerint már Miklós nagybátyja is szerzett be ágyúkat,¹²² de forrásaink csak 1599-ből említik az ecsedi tüzérek: a központi kormányzat egy tisztet havi 12 rénes forint zsolddal, s további négy tüzért és egy lakatost alkalmazott ekkor Ecseden.¹²³ Ahogy visszakapta Bujákot, onnan Ecsedre szállítja az ágyúkat, tudván, hogy a hadiszerencse is forgandó. Erre így emlékezik vissza: „Az ecsedi mindenféle repositomat [éléstáramat], azaz a várélést Somlyai Bátori Gábornak és Somlyai Bátori Andrásnak hagyom. Az Ecsed várban való mindenféle hadakozó szerszámokat is nekik hagyom, kiket is az én bátyám[mal] mind ágyút, tarackot, port, golyóbist, szakállasokat és egyéb szerszámokat sok készpénzünkön szereztünk, csak én is sok ezer forint értőt szereztem, kinek számát én bizony nem tudom, ágyút is öntettem újonnan is, tarackot is öntettem, port, golyóbist csináltattam, Bujákból, Becskéből [mindkettő Nógrád m.] hozott tarackokat is hoztam ide, Isten Bujákot is kezembe adván, etc.”¹²⁴ Ekkor került Ecsedre az 1644-es leltár török tarackja. (Lásd Függelék 4. szám)

A végrendeletből van tudomásunk arról is, hogy kikből állt a vár személyzete ebben az időben (1603). Volt asztalnoka, pohárnoka, lovászmestere, komornyikja, inasai, ifjú legény szolgálai, lovászsai, szekérvezetői, ezenkívül testamentumosai [végrendeletének végrehajtói]: Bácsmegyei Gáspár (füzéri várnagy), Bessenyei Mihály (a lovasok hadnagya, korábban Cserépvár – az 1523 óta Bátori-birtok – kapitánya), valamint két íródeákja (*secretarius*): Macskási Mihály és Pető István.¹²⁵ Bácsmegyei Mihály a végrendelet megírása közben elhunyt, ekkor főtestamentumosnak Macskásit nevezi ki, negyedik embernek pedig Verési László alispánt a

20. Buják várának romjai

122 1565-ben Tokaj ostromához küldött Ecsedről 200 lovas és 2 ágyút. KULCSÁR 1977. 818.

123 IVÁNYI 1928. 25.

124 BÁTHORY 2002. 73.

125 Pető is régi tagja az ecsedi udvartartásnak, 1596-ban ugyanott udvarbíró. Felesége Ödönfi Vinnai // Klára, aki 1628-ban már özvegy. BENDA 1972B. 620.

Kaplony nembeli Vetésiekből.¹²⁶ Más forrásból tudjuk, hogy Bessenyei (1557–1610) volt 1598 óta a várbeli lovasok hadnagya, apja is itt szolgált várnagyként,¹²⁷ a gyalogosoké pedig Csorvási Tamás, akire a vár két kapuját bízta, a Sorompó-kaput és a Sziget-kaput.¹²⁸ (Ez utóbbi volt a város kapuja.) Az ecsedi vár porkolábja (a tárházak, a várkapu kulcsának őrzője) 1590-ben **Korpádi Mátyás**,¹²⁹ aki hat évvel később már várnagy.¹³⁰ A főporkoláb 1603-ban **Cseres László** volt. Bátori tisztviseleőinek sorát legújabbban Kovács Dóra bővítette Dúló Gergellyel (felesége Béli Pál özvegye), aki 1603-ban lépett az „Úr” szolgálatába hadnagyként, de Bocskai parancsára már 1605-ben 3000 hajdú kapitányként Sziléziába vezet portyát.¹³¹ Ezen kívül vannak még kántoros [negyedévre fogadott és a négy kántor-böjtkor, azaz nagyböjt első és pünkösd hetén, szeptember 14-én és Luca napját követő héten fizetett] darabontok és Ecsed vára kapuin lévő darabontok, feles és hópénzes gyalogok, „*hat drabant mely hordoz*,” udvarbíró, aki ezeket is fizetni fogja Bátori halála után, végül két személy: Tatai Imre és Szegi Benedek. Az előbbiről tudjuk, hogy ő Bátori régebben elhunyt legbizalmasabb emberének a fia, aki Ecseden szolgált. Őt is, két testvérét is az „Úr” gazdagon eresztette el.¹³² Szegi Benedek még ismeretlen előttünk. Tudjuk, hogy 1587 körül Balassi Bálint patronáltja, Rimay János, a költő (szül. 1573) is Bátori István udvarában tartózkodott,¹³³ akivel 1593-ban minden bizonnyal részt vett azokban a törökellenes ütközetekben, melyekről egyik versének címe is árulkodik:

Mikor Füleket, Szécsént és ezekkel az több végváratot remén(y)ség kívül Isten az pogány kézből megszabadította, akkor csinálta ezt az éneket:

*Minden dolgok között láthatsz viszály(y)tatást,
Egen, földön, vízen viadal- s harctartást,
Hadat és pártolást,
Ragadmán(y)t, halált, veszel(y)t és kárvallást. ...¹³⁴*

-
- 126 Vetési László 1608. szeptember 15-én már az ecsedi vár kamara által kirendelt prefektusa (!) volt. BORBÉLY 2015. 56.
- 127 A hadnagyságát S. Bátori Gábor alatt is megőrzi. Felesége Wesselényi Klára. SZÉLL 1889. 1–21.; SZÉLL 1890. 195. – Ecsedre kerülése előtt Cserép (Borsod m.) várának prefektusa. TAKÁCS 1942. 158.
- 128 Szentmiklósi Csorvási Tamás (felesége Somossy Sarolta) gyermekeivel (Mihály, Gergely, Erzsébet, Anna) 1609. 01. 16-án kapott II. Mátyástól nemességet (MNL OL A 130 – Illésy 1c626), ám az tévedés, hogy Bátori szolgálatában 18 évig az ecsedi vár kapitány lett volna. MOLNÁR 1938. 151.
- 129 KárolyiOkl. III. 478.
- 130 BALOGH 1986. (oldalszám nélkül).
- 131 KOVÁCS 2016. 922.
- 132 BÁTHORY 2002. 34., 37., 41., 42., 45., 47., 56., 58., 86., 89.
- 133 LUKINICH 1904. 518.
- 134 RIMAY 1994. Rimay feltűnése már Bátori Miklós udvarából adatolható. 1587-ben az ő kamarásának mondják, aki Somogyi Péter bátori kereskedőnek 85 forint 95 d.-ral tartozik. SZAKÁLY 1995. 401.

21. Balassi Bálint: Beteg lelkeknek való füves kertecske

1591-ben gr. Salm Gyula kereste meg levélben az országbíró, akinek az Erdélybe utazó Brutus János (†1594) történetírót ajánlja figyelmébe.¹³⁵ Az udvar „fényét” azonban nemcsak a magas képzettségű értelmiségiek jelentették, hanem a ritka mesterséget űző mesteremberek is. A végrendeletben olvashatjuk: „Egy csonka ötvössömmel csináltattam vala egy bécsi pohár módon való öregpohárt, publicány [pelikán] a tetején, mely ötvösnek bokában (csuklóban) a jobb keze el vagyon csonka vala, kesztyűből csináltatott keze fejet, és minden cifrát a kesztyűs kézzel verte ki, igen nagy bajszú is vala. Ám képet is ő maga fel metszette.”¹³⁶ Nem lehet véletlen egybeesés, hogy ugyanekkor tűnik fel forrásainkban Ecsedi ötvös István. Apja Ecsedi Gergely, aki a kassai Kőműves ötvös Jánosnak a bátyja (1596–†1630). Istvánnak két fia volt, mind a kettő a mesterséget vitte tovább, de már nem Ecseden, hanem a távoli nagyvárosban. Egyik Váradi ötvös György, a másik fiú Bihari ötvös János néven ismert.¹³⁷ A pohár fedelét is talán sikerült azonosítani.

135 Sas 2008. 61.

136 BÁTHORY 2002. 51.

137 MIHALIK 1899. 219.

Grotte András írja Rákóczi László Hamburgban őrzött csészejéről, hogy annak „fedelén – teljesen logikátlanul – egy pelikán kosárszerű fészke áll három fiókával. A fedélnek jelenleg a fészkek által takart bemélyedése arra utal, hogy eredetileg egy másik tetődísz lehetett ide felcsavarozva...”¹³⁸ Tudjuk, az ecsedi Bátoriak örökébe a Rákócziak léptek. A „bécsi módon való öregpohár” útját ma még nem tudjuk nyomon követni, de talán felvethető, hogy a pohárnak a pelikándíszes fedele került rá utólag a Rákóczi-csészére.

Míg egészsége miatt tehetette, Batori eljárt a környék nevezetesebb eseményeire vagy rangos vendégeket fogadott. 1590-ben talán Zétényben (Zemplén m.) vagy Kisvárdán ebédelt titkárával, Tatai Istvánnal rokonánál, Várdai Katánál. Két év múlva ő várta Ecseden gr. Nogarol (a levélben: Nogarelli) Ferdinándot (kassai főkapitányt) és Melit uramat.¹³⁹ Bartholomäus Pezzen gróf, az Udvari Haditanács tagja írta a császárnak 1600. május 10-én, Kisvárdára érkezvén: „ott találta mindkét Bátorit (az Istvánokat), a Somlyóit és az Ecsedit jókora számú úri sereggel Nyári Pál lakodalmán. [...] Most jön a tudósítás ecsedi Bátoritól, Debrizből (Debrecenből), hogy a tatár a Szatmár és a Várad közötti hegyekben csatangol – át fogja B(átori) csatározni. Így Pezzen holnap ott marad. Bocskai is azt jelenti egy szolgája által.”

Még ugyanakkor a hónapnak a végén Szatmárból írják Bécsbe: „Tegnap reggel Ecsedről és N.-Károlyról vészlövést (warnungsschuss) hallottunk: a tatár és a török szokott arra portyázni, még nem tudjuk, hogy mit jelent, és éppen ezért gyanús, mintha Batori István és más közeli urak lövették volna a vészlövést, azért, hogy Bástat, ki F(elsé)ged hadinépével birtokukon fekszik, onnan eltávolítsák.” Básta ekkor Bátorban volt táborban.¹⁴⁰

A zsoldáros/országbírónak az erdélyi fejedelmekkel majd egyenrangú udvartartását mi sem jellemzi jobban, mint Krauseneck Pál, Rudolf császári meghatalmazottjának fogadása 1604 júniusában. „Paulus Krausenech commissarius Rodolphi caesaris [Rudolf császár megbízottja] mikor Erdélybe jűne be mense Junio, tért volt be Ecsedbe Batori Istvánhoz, hogy az császár szükségére pénzt kérjen tőle. Ecsedben megszáll az városában, Batori István gazdálkodtatott tisztességesen neki (azaz etette, itatta, kíséretét ellátta), harmadnapig szembe nem lött vele, hanem harmadnap múlva behívatja, audientiát ad neki. Batorinak nagy udvara népe frissen öltözve ott volt. Bemenvén Krausenech salutálja bű szóval Bátorit és mind addig sem ültette le, míglen az császár nevével való követséget megkezdette mondani. Az kívánság ez volt, hogy az császárnak ilyen nagy szükségében Batori István pénzt adjon az császárnak kölcsön; az császár jószágot ad neki érte. Erre Batori István így felel: hogy *az én eleim, úgyimond, pénzen sem vöttenek*

138 GROTTE 2008. 380.

139 ECKHARDT 1944. 32., 37.

140 SZÁDECZKY 1893. 532–533., 563.

soha jószágot, pénzen sem adtanak el, mert kalmárok nem voltak, hanem az mit jámbor szolgálataikkal találtak, azzal elégedtenek meg. Én is ez én eleimnek tisztességes szokásoktól nem akarok eltávozni. Hogy pedig ű felségének pénzt nem adhatok, ez fűképen az oka, hogy tudja azt ű felsége, hogy énnekem fizetésem semmi nincsen, mint egyéb uraknak az szolgálóinak szokott lenni; mindazáltal ű felsége szükségében mindenkor bizonyos számú népet kell tartanom melyre sohonnan semmi fizetésem nincsen, hanem az mit ez hitván pusztá jószágomból gyűjthetek. Azt is pedig mind ez jámbor szolgálaimra osztogatom, kiket itt lát kegyelmed előttem, és ezen kívül az többire. Harmadik oka hogy nem adhatok pénzt ű felségének ez, hogy az én jószágom az honnat az pénzt kellene vennem, felette igen pusztá és nyomorúlt; az mely pusztaságon kegyelmed ide jött hozzám, nem az török, sem az tatár cselekedte, hanem az ű felsége vitézi, németek, vallonok, hajdúk és egyéb efféle dúlók, kóborlók. Azért ne csudálja kegyelmed, ha jószágomnak ily nagy pusztasága levén, ű felségének pénzt nem adhatok, mikor az enmagam szükségére is nincs annyi, a mennyi kellene. És így bocsátja el Krauseneghet üresen.”¹⁴¹

„Bejövén Krausenegh Erdélyben, mindenfelé hányván az csalafintát, az országnak ilyen nagy szükségében is ugyan alkalmas pénzt gyűjtött volt. Mindszenti Benedek Bethlen váráért tízezer forintot adott neki az császár számára. Haller Gábor egynehány falukért tizenkétezer adott. Az kolosváriakon vött ötezer forintot. Az szebenieken nyolcz ezer forintot és az több száz városokon is az mit elvehetett, igen vött. Azonképen több nemesek is vöttenek jószágot pénzen. És így megrakván Krausenegh az erszényt sok ajándékkal és pénzzel szeptemberben 1604. kimene ez országból.”¹⁴²

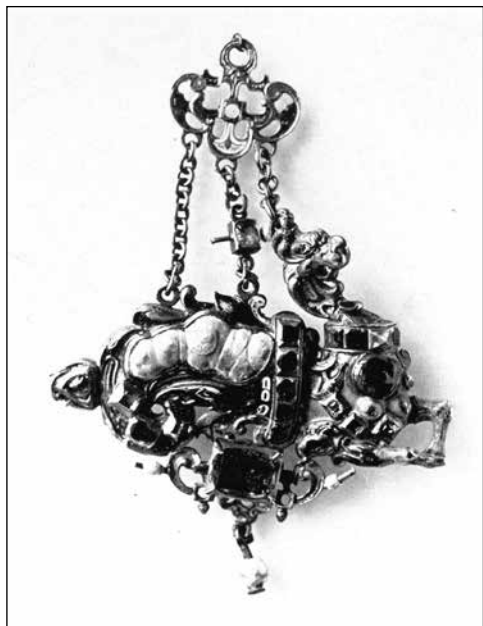
Egy másik történet szerint gr. Belgiojoso (Barbiano generális) kassai főkapitánnyal esett meg ugyanez. „Jakab János a pápista magyar urak tanácsából Ecsedre mégyen kémlelni, micsoda állapottal legyen Báthori István: kellene-e tüle félni vagy nem? mert ott fekszik vala a pásztor a bokorban, a kitül a fenevadak igen rettegnek vala. Az Úr eszében vévé a dolgot, főember szolgálait, kik sokan valának, mindenfelé béhivatá Ecsedben, drabantit megszorítá, és Jakab-Jánosnak üzen, hogy örömet elvárja, ha oda akar menni hozzája. Elment Ecsedben, és elálmélkodik a számtalan udvarnépen, és főfő népeken. A főnemesi népek néhol székből ülnek vala, a gyalogok (azaz: a nem ülők) között, kiknek kezeket fogja vala, azt kérdezvén: Ez-e az Úr? – Végre bémenvén az várban az Úrhoz, köszönték egymást. Az Úr nem kele fel előtte, vesztég üle; megmarasztá ebédre, és vendéglévén, ebéd után pénzt kér vala az Úrtól császár számára kölcsön, a nervust [pénzt] akarván álnokul kicsalni. De eludálá [kijátszotta] az Úr a praktikát, azt

141 Illésházy István nádor írja: Basta György és Mihály vajda hadai „az Ecsedhez tartozó jószágait mind eldúlák, kóbórlák, kastélyát Majtényt és Bátort az németek megvették, és mindenben zsákmányt tettek”. KAZINCZY 1863B. 91.

142 SZAMOSKÖZY 1880. 224.

felelé: Látja kegyelmed: nekem sok udvarnépem vagy, ezeknek mindenkori kell fizetnem. – Jakab-János kijöven Ecsedből, azt monda: **Nem nagyságos úr ez ember, hanem nagyherceg.**” (Szepsi Lackó Máté)¹⁴³ De ismerjük a generális, Belgiojoso grófjának az emlékiratát is. Eszerint „...a rakamazi táborból Rákóczi Zsigmondtól kölcsönvettem 3.000 tallért. Innen Krauseneck királyi biztossal átmentem Ecsedre Báthorihoz. Miközben tőle üres kézzel eljőve, a fele úton Bátorban éjszakáztam. Itt találkoztam Wiener Móric felső-magyarországi királyi építésszel, akit a váradi vicekapitány (Concini Ciprián) azért küldött hozzám, hogy felfedje előttem a Bocskai István által kezdeményezett nagy árulást.”¹⁴⁴

Bátori a két kapun kívül csak a vár egyetlen helyiségét nevezi meg végrendeletében, a tárházat, azaz a kincstárat, ahol ládákban vagy szekrényekben becsomagolva őrizték a család évszázadok alatt felgyülemlett értékeit. Egy fehér szekrényben 10.000 arany volt, egy ládában tallér, ebből 300 a temetésre, 200 Tatai Istvánné Ibrányi Katának, 1000 tallér az adósoknak és szolgáltnak, a maradék Gábornak, Annának és Telegdi Katának, tehát a láda elég nagy lehetett. Két fehér magas szabású ládában őrizték azokat az ezüst műveket, amelyeket az apjától örökölt. Egy fekete ládában azok a kupák, palackok és egy ezüst *gallia* (gálya) volt, amelyeket az esküvőjén kapott az uraktól, barátoktól.

22. Az Ecsedi lápban talált
sárkányos násfa

Egy rakott (intarziás) cifrás ládában voltak a női ékszerek, amelyeket az anyjától örökölt. Ugyancsak ebben őrizték azt a sótarót, amely Mátyás királyé, de lehet, hogy Hunyadi Jánosé volt. Érdekes tárházi darab volt még: „a régi jó Bátori István uram pecsétetes gyűrűje, ki a törököket Isten segítségével megverte volt kenyér mezején, ő urának és hazájának (Istennek) szolgálván, mely gyűrűt a jó hírű István lengyel király (kit az úr Isten a mi szegény nemzetünkől támasztott vala a világ csudájára) küldött meg Varannón lakomban, Sibrik Györgytől. Én soha nem viseltem, mert méltónak magam nem vélem.” Egy fehér, atyjától maradt ládában volt egy mosdómedence korsóstól, 2 aranyos farkas, két aranyos ló. Egy fekete ládában hitvány missilisek, egy

143 Idézi: BISZTRAY 1959. 575. – A történet kissé másképp: TOLDY 1857. 67.

144 BENDA–KENÉZ 1971. 172; BENDA–KENÉZ 1972. 22.

pléh skatulyában oklevelek. Egy nagy szekrényben a papi öltözeteket és könyveket őrizték. A tárház – melyhez csak a komornyiknak, Bancsi Jánosnak volt kulcsa – a palota földszintjén lehetett, ablakos helyiség volt, mert a végrendeletben egy papi szerszámot, mégpedig az ablaknál való asztalon lévő adott az ecsedi prédikátornak. Más forrásból is vannak ide vonható adataink. A munkácsi várban őrizték Zrínyi Ilona javai között azt a közel egykilós, ezüst Bátori-jelvényt (*insignia Bathoriarum ex merö* [egészen] *argente*), amelyet négy márka súlyúra és 200 forintra becsültek. Ugyanitt volt egy másik Bátori-címer ezüstben rajzolva, értéke 61 forint. Valamint Bátori egyik kardja, fele ezüst, értéke 200 forint.¹⁴⁵

Nem mindig volt azonban jó kezekben a tárház kulcsa. A váradi káptalan kincseit őrző ládák egyikéből – ez tehát Bátori Miklós idejére esik – **Szokoly** (Szakolyi) **György** akkori **prefektus** [az uradalom legfőbb vezetője] elorozta Szent László koronáját.¹⁴⁶ Halála után az életben maradt két fiára jutott, az egyik szintén a György nevet viselte (a másik Péter), akik megalkudni nem tudván, a koronát „*ketté szelék, úgy osztván el maguk között.*” Melit Pál – ismervén Rudolf császár érdeklődését a ritka, régi tárgyak iránt – „*szerzé vala meg [...] és a magyar királynak küldé*” (Prágába). A Barkóczyak levéltárában őrzött kísérő irat kelte: 1603. április 21.¹⁴⁷ A két Szokoly fiú unokatestvérének, Boldizsárnak a fia, Miklós felesége volt a zsolnári egy kedves rokona, Telegdi Kata, akit az utókor az első magyar író címmel tisztelt meg. Szokoly Miklós egyébként az országbíró bizalmasa volt, aki Bátorit helyettesítette az eperjesi oktávákon.¹⁴⁸

A palota szobáinak berendezésére utalnak a végrendeletben szereplő szőnyegek, kárpitok. „Apró és öreg (rég) szőnyeg, kárpit – ki madaras, ki minemű – Homonnai Fruzsina kapja, majd ismét előkerülnek: „Homonnai Fruzsínának hagyom – bátyámuramnak (ti. Bátori Miklósnak) is voltak régi kárpitjai – azok is övé legyenek, az új zöld kárpitokban is, akik nem históriás kárpitok, négyet vagy ötöt adjanak neki. Az többi kárpitomat, mint az aranyas kárpitokkal egyetemben úgy rendelem, hogy fele a nevezett Bátori Gábor öcsémé legyen, fele pedig Bátori Erzsébet asszonyé, Nádasdi Ferenc asszonyé legyen.”¹⁴⁹

145 RADVÁNSZKY 1879–1896. II. 384., 387. – A két násfa leírása és képe: BELITSKA-SCHOLTZ 1985. 104–105. 29. és 75. kép.

146 Prefektussága 1572–1574 körül volt, ugyanis első alkalommal az ő nevében foglaltatja le Gomba Tamás pénzét bátori Ördög Ferenc a debreceni tanács előtt (Debreceni jkv. 1572. 46.). A másik esetben a debreceni alsó-járás szenátor a város magisztrátusa előtt felajánlotta: megkérheti Szemere Sebestyént, hogy levelet írjon Szakolyi úrhoz Ecsedbe az ungvári Gomba Tamás és Geszterédi Pál ügyében a 125 forintról, de ha Szakolyi mégsem küldené Gombát ide, Debrecenbe vagy Böszörménybe a törvény elé, akkor ő maga fog elmenni Ecsedbe (Debreceni jkv. 1574. 23.).

147 A történetet először közölte: WALTHER 1838. 332–333. – Legutóbb: NÉMETH 2020.

148 JENEI 1965. 139.

149 BÁTHORY 2002. 45.

23. Thurzó György nádor

Itt kell még megemlíteni érdekességként egy Bátori Erzsébet személyéhez fűződő ecsedi adatot is. Amikor Lépes Balázs nyitrai püspök végezte perének kihallgatásán a második tanút, özvegy Nagy Istvánné Jó Ilonát, ő az 5. pontra („Minemű kínzással s móddal ölette szegényeket? – ti. a csejtei leányokat), azt felelte: „Maga is megverte az lányokat, mikor parancsolta az Asszony, ... Annak felette, Zichi Asszonyt is Ecsedben ő maga (mármint Bátori Erzsébet) és egy vén asszonya ölték meg.”¹⁵⁰ A felelet olvasatán kérdések merülnek fel: Mikor történt az eset? Erzsébet lánykorában, vagy már asszonyként hazajárva? Ki az áldozat, nemesasszony? Hogy nem vette észre a környezete a gyilkosságot? Talán mégsem véletlen, hogy az 1611-ben indított perét sohasem zárta le Thurzó György nádor, és „csak” tömlöcben töltötte élete hátra lévő éveit.

Az ecsedi vár állandó készséget igénylő karbantartásáról ebben az időben is gondoskodtak. 1604-ben Szabolcs megye az országgyűlésre utazó követét, Madai Bökény Jánost azzal az utasítással látja el, hogy Miksa császár idejében a megye két szolgabírói járása Ecsed építésére rendeltetett, majd attól elválasztva, Kállót kellett építenie. Mivel pedig Ecsed vára a Bátori István jószágainak e háborúban pusztulása miatt nem „építtethetik, ezért félő, ha megtámadják, elveszik”. Arra kéri a követet, könyöröggjön az országgyűlésnek, és a királynak, hogy Szabolcs megye két járása *gratuitus labor*-ját engedjék vissza Ecsed építésére a régi rendelkezés szerint. De ezt az utasítást kapta az előző évben Kércsi János követ is: „A mi követünk instálljon a nemes országnál, hogy a minémű két szolgabírói járása Ecsed várához rendeltetett volt, azt a nemes ország ismét fordítsa Ecsed várához.”¹⁵¹ Az országgyűlés azonban nem fogadta el Szabolcs megye kérését: 1602-ben Szatmár megye negyedik járását rendeli a várhoz (itt terültek el zömmel a Bátoriak birtokai), 1604-ben pedig – miután Bátori pénzkölcsönzés dolgában frapánsan kikosarazta a magyar királyt – Ecsedhez Bátori fekvő jószágairól intézkednek, amiről éppen Szabolcs megye állapította meg, hogy azok elpusztultak.¹⁵² Pedig szükség

150 BÁTHORI 1839. 48–49. – A körülötte keringő események valóságtartalmáról: H. NÉMETH 2016.

151 KOMÁROMY 1908. 523–524, 529.

152 Magyar törvénytár 1526–1608. 921. (1602. 14. cikkely 6.§.), 947. (1604. 8. cikkely 9.§.).

volt a vár karbantartására. A kortárs szerint Bocskai fejedelemségéig „a török Ecsedig, Kállóig, Szatmárig feljárt és hódoltatott”.¹⁵³ Ecsedi Bátori Istvánt az erdélyi fejedelem me választott Bocskai István sokáig kapacitálta, hogy álljon oldalára. A zsoldáros hoszszas lelkiismereti válság után döntött. Szamosközy azt írja: „Bocskai István hűségére ez urak előtt: Rákóczi Zsigmond, Homonnai Bálint és Barcsai János (Bocskai egyik fő vitéze) előtt (tett esküt). Hívatta volt be a környékről 23 papját, mind kálvinistákat, kiktől kérdezte: *ha nem volna-e bűn a német császárnak adott hitét megmásolni*. Azok megengedték, és azt mondták, hogy nem bűn.”¹⁵⁴ 1605. május 11-én Ecsedről keltezett levelében bejelentette a fejedelemnek, hogy átáll a császár hűségéről. Az országbírói pecsétet visszaküldi Bécsbe, ennek elősegítését még Bocskaitól is kérte azzal, hogy emberét (Ankreyter Mihályt) az útjában segítsék. Egy másik levelében – közvetlenül halála előtt – a véleményét tolmácsolja a Mátyás főherceggel való tárgyalásokról.¹⁵⁵ Bocskai halála volt Bátori e gesztusértékű lépéséért, Magyarországra főgenerálisnak rendelte. Halála után 1606-ban megerősítette végrendeletét, s egyúttal beiktatta az örökösöket S. Bátori Gábort és féltestvérét, Andrást.¹⁵⁶

Bátori István, a zsoldáros/országbíró halála se múlhatott el a ridegségéről szóló történet nélkül. Gyulaffi Lestár ezt jegyezte fel: „1605 die 25 julii halt meg nagy hirtelen ecsedi Bátori István estve 9 órakor. Az feleségének öt esztendeig csak egy szót sem szólt. Vonyagzik volt (vonaglik) az úr, ahogy az asszony (homonnai Druget Fruzsina, házasságkötésük 1579) bement hozzája és mind a kettőt elüti azonnal a kórság. Az asszony hogy bemegyén, ennél egyebet nem szólt: *'vaj(h) te kemény szűű'* úgymond, azonnal elüti az kórság az asszont, az urat is, és úgy holt meg”.¹⁵⁷ A rokon lány Várdai Kata így méltatta: „... jó emlékezetű arany oszlop ... ki az úr Jézus Krisztusnak igaz hite mellett a keresztény világgal megmarada végig, kinek neve írva vagyon az előkönyvben, az istenfélő Bátori István, ki az Úrban el nyugodt Szent Jakab napján, Szent Jakab havának 25. napján 1605. esztendőben.”¹⁵⁸ Temetése Bátorban történt.¹⁵⁹ Ecsedre már 1592-ben

153 KEMÉNY 1856. 26.

154 SZAMOSKÖZY 1880. 341.

155 NAGY 2005. (54. levél) 156–157. és (70. levél) 183–186.

156 PETTKÓ-ÉBLE 1911. 30.

157 SZILÁGYI 1893. 201–202.

158 LUKCSICS 1929. 225.

159 1605. júl. 31-éről Ecsedről »Az néhai tek. és nagys. Báthory István uram megkeseredett özvegye Homonnay Fruzsina« tudatja Kapy Zsigmonddal, hogy férjét »az istenben elnyugott, üdvezült szerelmes urat, az istennek keresztyén anyaszentegyházának egyik oszlopát, országunk, szabadságunk tanácsát és hazájának édes atyját« júl. 25. napján este 9–10 óra közt »ő szent felsége magának választván, ez siralomnak nyomorú völgyéből csendes keresztyéni halállal kiszóllította és az ő dicsőségébe vitte.« Temetése Bátorban sept. 1-én 9-10 óra tájra határozottatott.” SZÁDECZKY 1887. 567.

szemet vetett Losonci Anna és harmadik férje, Forgách Zsigmond. Erről E. Bátori István leveléből tudunk, aki azt írja a beregi Szentmiklós elvesztésétől rettegő Telegdi Pálnak: „mit tehetünk, ha ő felsége erővel el akarja venni Szentmiklóst és Ecsedet is, elveheti” – s tudja, kik állnak a királyi szándék mögött.¹⁶⁰ Később a Szepesi Kamara emberei várják a Bátori haláláról szóló értesítést. Már halála előtt két évvel készültek arra, hogy rátegyék a kezüket az országbíró mesésnek gondolt vagyonára. Állítólag a vár kapitányát is lefizették, hogy hozzájuk jusson el legelőbb a hír. Azonban a Bocskai-felkelés megakadályozta a kamara közbelépését, amely csak 1607 végén készíthette el a Bátori-javak összeírását.¹⁶¹ Időközben a testamentumosok elvégezheték az uruk által rájukbízott feladatot. Miután Bátori a végrendeletében kötelezte őket, hogy a vár kapuját csak ők nyithatják ki, csak a négyük engedélyével léphet be oda bárki, kényelmesen végezheték munkájukat, a végrendelet végrehajtását. A fennmaradt levelek szerint Fügedi István – az országbíró Zsófia húgának férje – még az év október 14-én, Bátori Erzsébet november 15-én írta alá a hitlevelet, hogy megkapja a nekik jussolt javakat, Telegdi Kata pedig a következő évben 1606. április 10-én vette át a hatalmas vagyont érő ékszereket.¹⁶² 1609. október 20-án adták ki Tatai István Ibrányi Katától való árváinak, Ferencnek és Jánosnak a részét Ibrányi Annának, Bornemissza László feleségének a kezeihez.¹⁶³ S. Bátori Gáborral (Várad, 1589. augusztus 15. – Várad, 1613. október 27.) és húgával, Annával nem volt különösebb gond: 1603 után már mindketten ott laktak a várban, az úrfi az udvarbíró házában, onnan kellett átköltöztetni a palotába. Az élet azonban mégsem volt zavartalan Ecseden.¹⁶⁴

„Bátori István halála után mennyi hagyatások [a szót az Erdélyi magyar szótörténeti tár nem ismeri] voltak Ecsed várában Bátori Gábor idején a várbeliek bizonyágot tesznek: Prédikátor uraimat a Biblia olvasása mellett úgy meghagylatták [ebben az alakban sem], hogy többször exortizmusra [ördögűzésre] nem mentenek.”¹⁶⁵ Más forrásból tudjuk, hogy a dolgok 1607-ben történtek, amikor „Febr. 27. napja körül egy rossz szellem űzte játékait Ecsed várában, emberekre követ dobott, tálcákat cserélt ki.”¹⁶⁶ Legrészletesebben viszont Thurzó György nádor leveléből ismerjük az eseményeket. „Csoda híreket beszél Perényi Ferenc uram öcsém: Mondja azt, hogy Ecsedben egy csúfos ördög támadott, az mely embereket igen hagyigálja (hajigálja) kövekkel, az melyiken kereszt

160 ECKHARDT 1944. 164.

161 BORBÉLY 2015. 56. – Az összeírás lelőhelye: MNL OL E 244. kötet, 238. fol. 408–412.

162 BÁTHORY 2002. 102–104.

163 RADVÁNSZKY 1879–1896. II. 134. és 119.

164 DEBRECZENI BÁRÁNY 1830. 81–90.

165 VÁSÁRHELYI 1622. – RMK I. 528. – Idézi: TÓTH 2012A. 133. Másodközlése: TÓTH 2012B. 370.

166 TUSOR 2011. 30.

vagyon kifaragván, őt magát Bátor Gábor is meghagyították, hogy elájul bele. Az haját egy szoknya vállal igen verték. Az étkeket kit kövel, kit véres ruhával undokosítótó változtatták előtte. Mi következik belőle, meghalljuk, de csoda ördögnek kell lenni, hogy kövön csinált körösztül nem fél.”¹⁶⁷

Az első történetben a jezsuita Vásárhelyi azon gúnyolódik, hogy a református tiszteletes urak a vár démoni megszállottságát (ezt nevezték ezek szerint akkor hagylalásnak) ördögűzéssel próbálták megtisztítani, de ez nekik nem sikerült (nem is sikerülhetett, mert reformátusok). A másik eset csak azt próbálja előrevetíteni, hogy Bátor Gáborral a rossz költözött be a várba. A történetek időpontjában Bátor már nem titkolta, hogy erdélyi fejedelem akar lenni. Mednyánszky Alajos emlékezik meg egy írásában erről a várhoz kötődő mondáról, „Das blutige Gastmahl” [A véres vendégség] címmel. A (felvidéki) nép emlékezete őrizte meg ezt a történetet.¹⁶⁸ Eszerint Bátor Gábor Anna nevű testvérével az ecsedi várban tartózkodott, amikor Anna szobájában kísértetek jelentek meg. A rossz szellemek megtámadták Annát testvérbátyja gonoszsága miatt. A küzdelemben beavatkozó Bátor sűrű kőzapor kényszerítette menekülésre. Mikor a kísértetek eltűntek, borzadva látta, hogy minden kövön vérvörös keresztjel látható. Nemsokára Bátor étkezés közben minden tálon véres kendőt látott, s egyiket a másik után utasította vissza a legnagyobb undorral. A jelenség ismétlődése nyilvánvalóvá tette, hogy a fejedelmet véres szerencsétlenség fenyegeti.¹⁶⁹ A történetet ismerő Takáts Sándor pedig a nem létező ecsedi hévizek kapcsán így írt: „A hévizekben való hit nem áll biztosabb alapon, mint az ecsedi gonosz szellem létezése, aki malac képében köveket hajigált a járókelőkre.”¹⁷⁰ Végül a gratuitus labor felől is megszületett Kassán a döntés, melynek értelmében Szatmár vármegye két szolgabírói járását „szakasztották” Ecsedhez (1607. március).¹⁷¹ Az 1610-es kassai megállapodás szerint „az kállai járásnak fél dézsmáját, ki az egri püspökséghez való, ő felségétől

24. Bátor Anna

167 ZICHY 1876. 175.

168 MEDNYÁNSZKY 1827. 325–329. – Szabolcs-Szatmárban nem ismerik, l. ERDÉSZ 1965.

169 MEDNYÁNSZKY 1829. 410–415. – Idézi: EDELENYI 2002.

170 TAKÁTS 1899. 7.

171 BENDA 1976. 175.

(a királytól) az Bátor uraknak volt engedtetve Ecsed várához ob certos respectus [kiemelt elhatározásból].”¹⁷²

Bátori Gábor korán kereste a lehetőségét annak, hogy erdélyi fejedelemmé válasszák.¹⁷³ Ecsedről írta levelét a török fővezérnek (1607. 01. 02.), arra hívva fel a figyelmét, hogy ő abból a családból származik, amelyből az erdélyi fejedelem és lengyel király.¹⁷⁴ (A levél kelte után nyolc nappal Bethlen Gábor érkezett Ecsedbe.¹⁷⁵) Ugyanakkor az erdélyi rendek felé mentegetőzött, hogy miért nem vett részt Bocskai István temetésén. Még 1607-ben azzal kérkedett az erdélyi rendek előtt, hogy kérésükre a 16.000 fős hajdúságot leszállította, a Tiszán inneni megyéket viszont felültette, s ez neki mennyi költséggel szolgált, jámbor szolgálatának nincs haszna. Ezeket a leveleket már az az ember írta Ecsed várából, aki a fejedelmi székbe akart ülni.¹⁷⁶ Már a leendő fejedelem hívására kellett Bethlen Gábornak is Ecsedbe mennie, ahol minden bizonynyal a fejedelmválasztás és annak kivitelezése dolgában váltottak szót.¹⁷⁷ Felső-Magyarország delegációjával – amelynek tagjai: Hoffman György, Barkóci László alispán és Lónyai Albert – is a várban tárgyalta Bátori Gábor március 2-án, vasárnap, akik arra kérték, hogy az ismét felkelt hajdúságot „leszállítsa”, azaz fékezze meg őket. Megígérte nekik, bár az időpont közlése elől kitért, „de szorgalmatos gondja vagyom reá.” Belső tanácsosa, Imrefi János – akit a küldöttek a szállásukra hívtak meg – a kérést támogatva elárulta, hogy másnap Diószegre mennek Bátorival (a hajdúkkal) tárgyalni.¹⁷⁸ Akikkel egyébként a debreceniek szerint már korábban egyezséget kötött.¹⁷⁹ Rákóczi Zsigmond még halála előtt lemondott Bátori Gábor javára az erdélyi trónról, s a lemondás után hamarosan el is hunyt. Az utód Ecseden gyászistentisztelet keretében búcsúzott el elődjétől.¹⁸⁰

172 KEMÉNY–NAGYAJTAI-KOVÁCS 1845. 181.

173 Már a kortársak, így Csíki István erdélyi püspök Pázmány Péternek írott levelében Bethlen Gábor kezét látták Bátori fejedelmválasztásában. „Rákóczit kiszinelék Erdélyből és Báthorit bevivék a fejedelemségre.” PODHRADZKY 1859. 249.

174 Állam-okmánytár I. 50.

175 Akiről megjegyzik: „puszta Illyénél nem vala egyéb jószága, az fejedelemtől (ti. Rákóczitól) elbúcsúzóik, s kiment Ecsedbe Bátori Gáborhoz, szolgája lévén.” Hidvégi Mikó Ferenc története 1594–1614. Közli: KAZINCZY 1863A. 176.

176 TORMA 1867. 95., 113., 121., 135. – PAPP 2008. 807–848.

177 Bethlen Medgyesről írott levele Rédei Ferenc váradi főkapitánynak. VERESS 1914. 320.

178 KEMÉNY–NAGYAJTAI-KOVÁCS 1845. 127–129. – ÖTVÖS 1991. 168.

179 „Anno 1608. Báthori Gábor uramat, ő ngságát 6. februarii az hajdú vitézek vitették fejedelemmé.” KOMÁROMY 1898. 14.

180 Erre forrásunk az a nyomtatvány: „Halotti beszéd Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem felett, Ecseden. Nagyszombat, 1608.”, amelynek sajnos egyetlen példányát sem ismerjük. SZABÓ 1878. 230. Szabó a halál évszámát itt tévesen 1603-ban adta meg.

A megválasztott fejedelem március 7-e után a várban várta az erdélyiek Kornis Boldizsár vezetésével érkező küldöttségét, amelyet nagy pompával fogadott, a rámaradt kincsekből szép kupákkal ajándékozta meg. A választási feltételeket is itt a várban írta alá, március 14-én, és 22-én már fényes kísérettel vonult Kolozsvárra. Feleségét – „a nagy kövér aszszony”¹⁸¹ Palocsay Annát – hátrahagyva Ecseden. Március 30-án, virágvasárnap a város előtt ecsedi kapitánya¹⁸² Bethlen Gábor fogadta, aki hódolattal vezette be a városba.¹⁸³ Valójában az ecsedi kapitány ekkor **Ankreyter Mihály** volt, amit oklevél igazol.¹⁸⁴ Később is ő Ecsed kapitánya: a fejedelem Tedej birtok felét Thurzó nádornak adományozta, akit világi részről az ecsedi kapitány, Ankrajter Mihály uram iktatott be. A vár udvarbírája pedig a Bocskai-szabadságharcban nevet szerzett Hagymássy Kristóf volt.¹⁸⁵ Benda Kálmán valószínűleg téved: Hagymási György porkoláb ismert ez időből,

25. *Hajdúk*

181 NAGY SZABÓ 1855. 104.

182 SZILÁGYI 1867A. 8. írja, hogy fejedelemválasztása feletti örömeiben az ecsedi várórség parancsnokának nevezte ki Bethlent, aki azonban sosem élt ezzel a címmel. Majd ezt így módosítja: Bethlen Gábor, a kellő percben érkezett hozzá. E rendkívüli tehetségű férfiú ez ideig szemlélője vala csak az ügyek folyamának s a küzdelmekről távol tartá magát. Most elérkezettnek hitte az időt, hogy ahhoz menjen, kit Erdély jövődjé fejedelemévé szemelt ki. Fogyatkozott állapotja volt „mert — írja Mikó — elkölt kezéről Hunyad s nem vala semmi jószága a pusztá Ilyénél egyéb. A fejedelemtől elbúcsúzó és ki mene Ecsedbe Báthory Gáborhoz, szolgálja levén.” T. i. már korábban az őrség parancsnokává nevezte ki őt Báthory, s most nagy becsülettel fogadá és Aranyos-Medgyessel megajándékozta „maga, felesége és szolgálai tartására.” (SZILÁGYI 1867A. 18. hivatkozás nélkül.) Azonban Mikónál sem találtam ennek forrását. Betlen saját kezű bejegyzése Ortelius: Orbis terrarum című munkájába is csak Déváról, fejedelmi tanácsosi, udvari főkapitányi és Hunyad megye főispáni megbízatásairól tud, ecsediről nem. SZABÓ 1882. 207.

183 ANGYAL 1896. 26.; PAPP 2003. 66.; ORGONA 2014. 143.

184 KárolyiOkl. IV, 345.; MOLNÁR 1943. 97.

185 BENDA 1972A. 301.

26. A Magyar-kapu Kolozsvárott

mint alább olvasható. Talán az ő fia volt Hagymási András, akit Perneszi Gábor kapitány 1618-ban Dócihoz beajánl.¹⁸⁶

A fejedelem – még megválasztása előtt – az erdélyiek döntését befolyásolandó a hajdúk feltételeit is elfogadta (15. pont: „Megkívánjuk azt is, hogy az közönséges vitézek Váradtól fogva Ecsedig és Kállóig úgy telepíttessenek le, hogy mindenik nemzetségről nemzetségre állandó szabadságos és szabados házhely adassék, hogy az mikor a szükség kívánja, az ország szükségére hamarsággal felvétessenek”).¹⁸⁷ A II. kassai egyezség rendezte ugyanis Ecsed jogállását: ifjabb Bethlen István Ecsed vár minden őrségének a kapitánya a királyhoz való hűségét ismerje el (14. pont). „Az ecsedi kapitány és a várhoz tartozó hajdúság vagy a nádor vagy a kassai főkapitány parancsára köteles hadbaszállni; a peres ügyekben az ítélkező fórum Szabolcs megye, illetve Szatmár megye.” A várhoz tartozó hajdúk falvai pedig egyezmény szerint: Nánás a dorogi határral, az addig Tokajhoz tartozó Pércs, Hadház, Sima, Vid, Varjas valamint Szoboszló. Cserébe viszont a fejedelem Rakamaz és Tedej felét, Szentmihályt és a bűdi porciót engedte át a magyar királynak, II. Mátyásnak.¹⁸⁸ Tegyük

186 Vitkai uram Hagymási Andrást beviszi Ecsedből Szatmárba, „az ki igaz, jó erkölcsű ifjú, nagyságos udvarába fogadja be, én tekintetem miatt is.” Perneszi Gábor levele Dóczi Andrásához. Közlő: SZILÁGYI 1876A. 624. – A családok: KOVÁCS 1892. 1892. 382.

187 KOMÁROMY 1900. 440.

188 KOVACHICH 1817. 39–50. A kassai végzést erdélyi részről elsőként Bethlen Gábor írta alá, majd Rédei Ferenc,* mindketten titulus nélkül, harmadikként hadadi Wesselényi Ferenc, tanácsos, Közép-Szolnok m. főispánja. Az egyezség végén: Várad város tanácsának esküdtjei, a kolozsvári főbíró, Prépostvári Zsigmond krasznai főispán és Boldvai Gergely bihari alispán. – KEMÉNY–NAGYAJTAI–KOVÁCS 1845. 179; LUKINICH 1918. 223., 387.

*Halála Füleken 1621-ben, temetése Szentjobbon.

ehhez hozzá: a hajdúk által lakott és felsorolt falvakat/városokat nem az erdélyi fejedeleme-
nek, hanem az ecsedi úrnak engedték át.¹⁸⁹

A vár ekkor egy fontos funkciót is betöltött: itt őrizték Szatmár vármegye levéltárát. Erről az alábbiakat jegyezték fel: Irinyi András Szatmár vármegye esküdt jegyzője be-
mutatta a megye közönségének Vetési László missilis levelét, „amely szerint a megye régi
jegyzőkönyveit, amelyeket a korábbi jegyzők, Csegöldi András, Vásárhelyi Gábor és Ri-
gómezei Mátyás valamely törött és romlott lázában a megye régi tokjaival együvé zárva
néhai Bátori István, a megye főispánja parancsára mások Vetési László alispán kezéhez
szolgáltatnak, és Vetési László azokat eddig az ecsedi vár belső részében, biztos bolto-
zat alatt őrzött, és amelyeket a mostani jegyző, Irinyi András kezébe adott Hagymási
György ecsedi főbíró és **Bagossy Pál** ecsedi **várnagy** jelenlétében 1610. április 17-én
mindezeket a könyveket, ládákat, amelyeket biztonságos megőrzés végett a megye a Ba-
gossy kezébe adott át további megőrzés végett, az új jegyző vegye át. De mivel a megye
szélén fekvő házában (Irinyben) azt a jegyző biztosan meg nem őrizheti, a főispánra (S.
Bátori Gáborra) bízzák biztos elhelyezés végett.” (1610. 04. 28.)¹⁹⁰

Maga a fejedelem sem került el uralkodása alatt Ecsedet. Bár még nem készült el iti-
neráriuma, néhány ecsedi oklevél kibocsátását feljegyeztük. Így 1609. augusztus 25–28.
között¹⁹¹ biztosan itt tartózkodott, s máskor is, hiszen legbelsőbb bizalmasáról még vers
is született:

*„Ez hat urakot két részre oszthatjuk
Imrefy Jánost a hűségben tartjuk,
Urunknak szolgált **Ecsedben** is, tudjuk,
Az mint ezt másutt bővebben megírjuk.”*

(Historia Bathory Gábor. Tatrosy György leírásában
Conspiratio Kendiana 11. versszak.)¹⁹²

189 MOHÁCSI 2011. 419.

190 BALOGH 1986. (oldalszám nélkül)

191 KárolyiOkl. IV. 41; Illésy Gyűjtemény 1. kötet 2997.

192 SZÁDECZKY 1899. 311. – BISZTRAY 1959. 630.

27. Ecsed mezőváros
ezüst pecsétnyomójának rajza

Itt volt 1612. január 12-től hosszabb ideig, mert 23-án (*in arce nostra Ecsed*), arra kéri a felső-magyarországi vámhelyek vezetőit, hogy az udvari gyalogosai részére Bártfán vásárolt posztót szabadon szállíthassák az országrészen.¹⁹³ A fejedelem Ecsedhez való viszonyát jól tükrözi, hogy a városnak mezővárosi kiváltságot ad 1608-ban¹⁹⁴ – ekkor készül a város ezüst pecsétnyomója is –, ám ebben a várra vonatkozóan csak annyi olvasható, hogy a lakosok fellebezési fóruma a mindenkori várkapitány. Négy év múlva azonban már figyelmeztetést kellett írni Csomaközi kapitányhoz, Kaposi Péter deák udvarbíróhoz

és az ecsedi várnagyokhoz, melyben a fejedelem inti őket, hogy a város polgárait a nekik adott privilégiumnak semmi articulusaiban [pontjaiban] meg ne háborítsák, inkább minden oltalommal legyenek hozzájuk.¹⁹⁵

A fejedelem szerelmi élete íróinkat, Jósika Miklóst, Makkai Sándort, Móricz Zsigmondot is megihlette. Ecsedhez kapcsolódóan két esetet ismerünk. 1612 februárjában Dóci András szatmári kapitány Prépostvári Zsigmondról azt írta, hogy Bátori Ecsedben összeveszett vele, csaknem torkon verték, de bizonyos dolog, hogy kitaszították az ajtón, a felesége miatt volt controversial [perlekedés].¹⁹⁷ Ebből az esetből nem következtethetünk semmi szerelmi viszonyra. A másik esetben az egyik tanú, váradi Nagy Illés nemes (kb. 56 éves) eskü alatt vallotta: „Hallottam közhírrrel (azaz mindenki beszélte) Bánfi Dienesné felől, hogy gyermeke lőtt Krajnik Jánostól. Hallottam azt is, hogy míg Ecsedben, leány korában hozzáfogott Bátori Gábor, az vénasszony vezette le róla. ... Ami az Imrefiné dolgát nézi, míg mielőtt fejedelem nem lett volna Bátori Gábor, szolgája voltam Imrefinének, ... Sütő János, az asszony szolgája ... mondá: láttad-e uram tegnap az mely levelet hozza Sütő János; ... Bátori Gábor küldötte az asszonynak, szerelmes levél, azt írja, meg kell érette halni, ha hozzá nem juthat; (ne feletjsük el: Gábor ekkor 18 éves, fess

193 SZILÁGYI 1875A. 1011–1012.

194 BEREY 1988A. 21–25.; a Gyulafehérvárott kiadott latin nyelvű oklevél őrzési helye 1945-ig Nagyecsedben volt. A szövegét magyarul ismételten kiadta: DANKÓ 1994. 56–59.

195 KárolyiOkl. IV. 284.

196 Az I. világháború előtt Nagykárolyban, a vármegyei levéltár vasládájában őrizték /Fehér-/ Gyarmat pecsétnyomójával együtt. TÓTH 1983. 173.

197 HORN 2001. 247.

legény!)... Annak utána csakhamar hivatá az asszonyt Ecsedben Bátori Gábor, de én nem voltam vele. ... Hallottam szolgálótól, hogy az mely most Albert Sólyomkőről kivetett, az rontott volna ki egy ajtót (az ecsedi Palotában), az melyet még Bátori Miklós záratott volt be, azon kerültek volna egybe.”¹⁹⁸ Ebből a vallomásból nem lehetne regényt írni! Még fejedelemmé választása előtt a zsoldáríró udvarának fiatal nemesi szolgálója, a XVII. század elejének költője, Rimay János egy neki tulajdonított költeményben így verselt róla:

BÁTHORI GÁBOR

*Hallottam híradet, jó Báthori Gábor,
Igen elvont téged Iffju Kata s az bor,
Fejed szégyent vallott Patakon az harckor,
Göncről is Kassára szaladtál éjjélkor.*

(Pasquillus.)¹⁹⁹

Egy másik vers meg kifejezetten védelmébe veszi a fiatal fejedelmet:

*„Vala Báthorynak esze is elhiggyed
De supplicans [könyörgő] dámák csalák meg, így higgyed
Nem ő kezdte elől – ha mondják se higgyed
Urak kötötték rá feleségek, higgyed.”²⁰⁰*

A háborús viszonyok 1611-ben tértek vissza környékünkre, amikor Forgách Zsigmond kassai főkapitány a Magyar Királyság katonáival betört Erdélybe, S. Bátori Gábor fejedelemségét megszüntetni. Ebben Ecsednek csak annyi szerepe lett, hogy a főkapitány figyelmet fordított arra, hogy a fejedelem ne tudjon a várban felhalmozott tartalékokat felhasználva a hajdúkra támaszkodni. Ugyancsak támadásra vállalkozott a havasalföldi vajda, s csak a hajdúknak köszönhette Bátori, hogy fejedelem maradt.²⁰¹ Bennünket a fejedelem **Csomaközi Péter**hez, az ecsedi vár **kapitány**ához intézett

198 SZENDREI 1891. 328.

199 „1608. január 21- én, Pozsonyban, az úgynevezett Forintos-házban szerzette Bolygó János.”

200 ZSAKÓ 1944. 86.

201 A hadjáratról: VÖRÖS 2011. 864–887.

28. *Bátori Gábor erdélyi fejedelem
ezüstgarasa*

Érkenéz) ismeretében, melyeket Csomaközi a fejedelemtől 1609-ben kapott, ezt az időpontot még korábbra is tehetjük. De 1612 végén – amikor a fejedelem instrukcióját Tasnádról elküldi –, Ankreyter Mihály ecsedi kapitány a címzett, aki parancsba kapja, hogy asztala az udvarbíróval egy.²⁰⁴

parancsa érdekel: „kegyelmed mindenféle bizonyos meghitt embereit bocsátván, főképp a Tiszántúl, elküldözvén hol mi vitéz ember vagyon, hiten hívja mellénk”. A parancs tehát toborzást jelent a fejedelem zászlaja alá. Utasítja, hogy válogatott legényeit küldje Somlyóra, és kísértesse Ecsedbe, ugyanis ott fog lakni a lengyel anyától született féltestvére, S. Bátori András.²⁰² Csomaközi Ankreytert követte a kapitányi tiszben, mert 1610 nyarán ő volt a vár első embere Hagymási György porkolábbal együtt.²⁰³ Sőt, azon birtokadományok (Tarpa, Pócs, Józsefháza,

202 VÖRÖS 2011. 876. – Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy Csomaközi, mint ecsedi kapitány – Bátoritól birtokadományban részesült, melyet II. Ferdinánd Bethlen Istvánnak adott 1629-ben (Libri regii 7. k. 861–863.) 1629. előtt hunyt el, mert árvától Bethlen akkor váltotta vissza Józsefházát, Görbedet és Berzencét, ami királyi megerősítést is nyert. (MNL OL Magyar Kancelláriai Levéltár Libri regii 7. k. 861–863. Ekkor leírják, hogy az eladók apja, Csomaközi Péter Bátori Gábor idejében volt ecsedi kapitány. – Egy másik Csomaközi a szalontai ütközetben vesztette életét – 1636. 10. 06. – amikor a megfutamított törökök lest vetettek, s az addigi győztesek vereséget szenvednek. „Károlyi Péter is ott veszett, Vér András és Csomaközi.” (ÖTVÖS 1862. 36.) Talán az utóbbi Csomaközit kell látnunk a váradi vár főporkolábja személyében (1621: GERGELY 1882. 131–132.)

203 Várdai Kata írta: „Ecsedi kapitányának, Csomaközi Péternek, Hagymási Györgynek, ecsedi porkolábjának parancsolta meg a fejedelem, hogy a leveleket kiadják Csicsvárol, Cserépről, Bujákról, Babócsáról, Szentgyörgy, Szomszéd várakról.” (LUKCSICS 1931. XVIII.) Az ecsedi várban maradt többi Bátori-féle iratok regesztázását a szepesi kamara 1615-ben végezte el.

204 SZABÓ 2013. 589., 125. jgyz. – SZABÓ 2008b. 293. Az instrukciót l. MNL OL Neo-regestrata acta. E 148. Fasc. 55. no. 4. – Ankreyter 1614-ben Ecsedről – Uketyevity István, Dóci alkapitánya halála miatt – került át Szatmárba, ahol 1617-ig szolgált kapitányként. (SARKADI-NAGY–BARTÓK 1860. 242.) Dóci Andrásnak a fogarasi rabságban (1620) történt megmérgezéséről Uo.

A várkapitány és a fiágon utolsó S. Bátori András (1597 – 1631, Rveziova)²⁰⁵ összejátszva a vár tiszttviselőivel, a fejedelem távollétében felajánlották Ecsedet a királynak, azzal a feltétellel, hogy Andrást a birtokaiban megerősíti. S most adjuk át a szót a tanulmány szerzőjének. Ahhoz, hogy a szerződést megkössék, vagyis Ecsed a király hűségére esküdjön – cserébe Bátori Andrást megerősítsék birtokában – már csak a követeknek kellett megérkezniük. Csakhogy közben Nagy András hajdúkapitány elpártolt Forgách mellől, hazatért és felültette a hajdúságot. Fennmaradt néhány foglyul ejtett ecsedi vallomása, köztük Vitkai Mihályé (annak előtte ő járt követségben Thurzónál), akik egybehangzóan állították, hogy Ecsed átállt volna, de a fellázadt hajdúság miatt a követek nem érkeztek meg Ecsedbe, így „Ecsed csak azon múlt, hogy az hajdúság feltámadott.”²⁰⁶

Thurzó György nádor 1612. december végén Tokajban találkozott Bátori Gábor fejedelemmel. A legfontosabb megállapodásuk az, hogy a két országrész között „a fegyver letétesség.” Dóci András szatmári főkapitány ugyanakkor a hajdúk felett hatalmát veszített Bátoriról tájékoztatja felettesét: „Ezen órában juta meg Ukityievics Péter Ecsedből, mondván, hogy Bátori az jövő héten indul meg Ecsedből Erdélyben, mivel két hét múlva gyűlésük löszön; és ugyan ott az Ecsed előtt találtak meg elprédált lovakat és ezüstös kardokat. Prémesi (hajdúkapitány) is ott Ecsedben lévén, kinek megparancsolta (a fejedelem), hogy meg adja; de semmi nem költ (lett) benne (belőle). Annak felette Kállay Miklós, hogy Bátorival kiment Ecsedből szánon, ebül találta lovát egy hajdú alatt, kinek szemtől szembe meghagyta Bátori, hogy megadja Kállaynak az lovat, de ugyan nem adta.”²⁰⁷ Van még más, újabb – már nem Ecsedhez kapcsolódó – példa, hogy Bátori parancsait a hajdúk semmibe vették. A fejedelem, helyzetét megerősítendő, szabad kezett kapott arra, hogy a magyar királyságban katonát toborozzon, de éppen a szomszéd Dóci főkapitány akadályozta ezt, mint a fejedelem hozzá intézett leveléből kiderül: „Ecsedi kapitánynak írt leveled keg(yelme)d, neki írt levelét is ide küldte (ti. Bátorinak), melyből értjük, hogy keg(yelme)d nem hogy a confoederatio szerint segítségünkre volna kész, de még pénzünkért sem akar hadat fogadnunk az eő felsége birodalmában,” pedig a nádor, a kassai főkapitány és Dóci is megkapta a király parancsát Bátori megsegítésére.²⁰⁸ Dóci döntését azonban ismeretei befolyásolták, mint például a Gyulafi Miklóstól kapott hír. Prépostvári Zsigmond írt vicekapitány sógorának, Perneszi Gábornak, hogy menjen ki hozzá egy-két órára bélteki házához, hogy az előttük álló nagy veszedelmet megbeszélje, de mivel Gyulafit hozta a sors az útjába, neki mondta el, hogy továbbítsa azt Dócinak, a szatmári főkapitánynak. Azt üzeni, hogy az erdélyi fejedelem ő nagysága

205 VASS 1906. 29. Bátori Andrásné Zakrzewska Anna meghívja férje temetésére Rédei Jánost. A temetés ideje és helye: 1634. június 22-én, a somlyói templomban.

206 VÖRÖS 2011. 877.

207 MOHÁCSI 2013. 279.

208 MOHÁCSI 2017. 365.

minden tanácsával és taktikájával azon volt, hogy a törökkel megbékéljék. Ebben főtanácsa Horvát Lázár. Vigyázzon a főkapitány, mert a fejedelem első traktája a markába szakadt, a megbékélés jegyében Váradot, Lippát, Jenőt adhatja a töröknek. Ha pedig a törökkel nem végezhet, Prépostvári bizonyos abban, hogy Husztot adja a lengyeleknek, csak segítsék meg, és ez sem lesz koronás királyunk hasznára, hanem nagy kárára. Azt is kijelentette Prépostvári, hogy a nádort kényszerítette a fejedelem, hogy segítse a mostani ügyében, és az öccsének, S. Bátori Andrásnak adja az egyik leányát, ezért Ecsedet a palatinus uramnak adja.²⁰⁹

29. *Bátori Gábor erdélyi fejedelem aranyforintja*

Dóci a fejedelem halála után sem maradt nyugton. A kassai főgenerális, Forgách Zsigmond szerint jól cselekszik, ha Huszt, Kővár és Ecsed dolgában „törekedik”, de a mai időkben az ottani kapitányok válaszaikat „kicsiny reménységem lehet felőlük (1613. 11. 30.).”²¹⁰ Thurzó György nádor figyelmezteti Dócit: „Írja kegyelmed, hogy Ecsedet is hamar való nap isten az ő felsége birodalma alá adja; hiszen ennek előtte még mikor Bátori Gábor fejedelem élt is, császár urunk ditiojában [tartományában] volt Ecsed; most is abban vagyons elhittük, hogy ő felségének tartják a hűséget (1613. 12. 17.).”²¹¹ Majd két héttel később, karácsony után: „Ami penig az Ecsed dolgát illeti, ha kegyelmetek per traditionem végezhet valamit felőle, ti. ha ő felsége kára nélkül való conditiok által ő felsége számára megadják, bizony dícsérjük, de hogy kegyelmetek erővel és vitézlő

néppel akarná elfoglalni és jószágát elpusztítani, azt bizony nem dicsérjük, mert az a vár Magyarországon vagyon és ő felsége hívsége alatt (1613. 12. 26.).” Közben Forgách leveléből megtudjuk, hogy még karácsony előtt megtörtént az egyezés. „Kegyelmed Ecsed várát ő felsége hűségére kötelezte az benne valókkal egyetembe, az bizony hasznos és dicséretes dolog; [...] az reversalist én az mint megígértem, ím meg is küldtem,” ha a pénzt ő felsége megküldi, azt személyesen viszi. A Perneszi uram felől írottak tetszetnek, rajta nem múlik (mármint a kinevezése). „Az mi az ecsedi épületet illeti, bizony csak az vármegyék nehezen győzik el; de ő felségének, tudom, gondja lesz rá.”²¹²

Az új kapitánnyal és birtokosváltással együtt járt a leltározás, az új birtokoshoz került javak számbavétele. 1613. december 24-én készült a vár első leltára, amelyből tudjuk, hogy ekkor Span György volt a számtartó és Csokmány Benedek az ecsedi fővárnagy, míg a Szatmárról érkezett átvevők: Bornemissza István hadnagy, a szatmáriak vezetője, Farkas Boldizsár hadnagy és Némethi Deák János, vagy másképp János deák számadó (racionalista). (Lásd a Függelék 1. számú darabját.) Ezzel szállt a vár a császár II. Ferdinánd tulajdnába.²¹³ Span György továbbra is ellátta a számtartói állást 1616-ig, akkor, pontosan március 25-én, átadták a várat leltárral Némethi János (deák) provizornak. (Lásd a Függelék 3. számú darabját.) Ő 1619-ig maradt a helyén, amikor a Betlen Gábor fejedelemnek átadott várban felvették a fegyverek és azok javításához szükséges szerszámok leltárát. (Lásd a Függelék 4. számú darabját.) Az 1616-os leltár alapján készült az 1621. évi inventárium is, mely a Függelék 5. számú darabja.

A magyar országgyűlés Ecsedet már 1613-ban a Magyar Királyság részének tekintette, hiszen intézkedett felőle, miután az ingyen munkáról törvényt hozott: a VIII. tc. „7. § Ecsedhez: Báthori Gábor fejedelemnek azon fekvőjószágait, a melyeket Ecsed városával most valósággal birtokol és másoknak el nem idegenített.”²¹⁴ Maga a bécsi udvar is megkísérelte, hogy Ecsed, Huszt, Kővár, Várad, Jenő és Lippa várait megszerezze.²¹⁵ Szatmár megye – már a fejedelem halála után – úgy döntött, hogy „ő felsége erőssége Ecsed építésére és megerősítésére minden egyes porta két nagy és hosszú tölgyfát, **palánkfa** nevűt egy mérföld távolságból az ecsedi várhoz szállítson. Ha a földesúr a saját erdejéből adja, jó, de akarata ellenére egyetlen földesurat se kényszerítsenek, hogy az erdejéből teljesítse, hanem a kapitány úr jelölje ki a fa levágására és szállítására alkalmas

212 SZILÁGYI 1875B. 885. – Az ecsedi kapitány valóban Perneszi Gábor lett, akit 1614.10.19-én is helyén találunk, amikor a deregnyői Daróci Ferenc prefektus a társaival (Pető István és Kis Lukács) 2 havi pénzt utal ki neki, s erről a szepesi kamarának jelent. (OSZK Janikovich-gyűjtemény no. 2341; ma: MNL OL E 554-I-FolHung_FolHung40. cs. 404.)

213 MNL OL E 148. 204. doboz. Fasc. 1034. no. 70.

214 Magyar törvénytár 1608–1657. 101. (1613. 8. cikkely 7.§.).

215 BUZÁSI 1977. 393. (Fasc. 163, fol. 59–167).

erdőt (1614).²¹⁶ Egy jóval későbbi, 1620-ból való vármegyei határozatból megtudjuk, hogy az ecsedi officialisok az uradalomhoz tartozó tarpai erdőt jelölték ki vágásra.²¹⁷ A település határában lévő tölgyerdő ma is országos jelentőségű természetvédelmi terület. A megye 1615-ben élmezőnyre volt kötelezve. A határozat szerint azt a lisztet, amely Radul vajda csapatainak ellátására van szánva, és Ecsed királyi várába behozatva, és ott őrizve, csak erre a célra lehet fordítani.²¹⁸

A fejedelmet 1613 októberében a felbérelt hajdúk gyilkolták meg Várad közelében, a Pece partjánál: „bémene Géczi András a fejedelemhez és monda: fölséges uram, a hadban oda ki oly hír vagyon, hogy fölségöd féltében Ecsed várába ment, és a felföldi hadak mind haza akarnak menni, immár mind felültenek (mert álnok tanácsból tatár hírt comminiscálván [közölvén], a hadakat mind fölültették volt), csak induló félben vannak ... a külső sarampókapun behalada a hintóval, a subornatus sicariusok mintegy hatvan lóval utána nyargalának, az utcán mintegy kertbe szoríták, és Szilassi János, Ladányi Gergely és a tokaji kapitány Abaffi Miklós hadabeliek, Basa János a zászló-tartója, Zámbo Balázs és többek a fejedelmet véletlenül a déleesti contio alatt három és négy óra között a Pecze vize mellett hintójában meglövéldözik, és hintójából kiszökve, hogy magát oltalmazna, egy fűzfánál megölték, testit megfosztván a Pecze vizébe veték. Mely dolog a hadaknál kinyilatkozván, igen megzendülének, a fejedelmet igen szánták, és Nagy Balázs, a gyalogok kapitánya, a testet fölhevén, szállására vitte, aztán szekérre téven Ecsedbe vitte, azután a felföldi hadakat mind haza bocsáták Váradról.»²¹⁹ A tizenhárom sebet kapott „Felmészárolt teste annyiban is elég méltatlan gyalázattal illetett a hálátlan világtól, hogy egy hitvány kasos szekeren két teheneken hurcoltatott Adorjánig, ahol híve lévén benne az öreg Csáky Istvánnénak, aki akkoriban nevetlen árva fiai ott való házuknál talál vala lenni, a nagy jeles ember veszedelmén és méltatlan esetén, siralmas sorsán megeshén a szíve a kegyelmes asszonynak, a maga hintó szekeren s lovain kísértette s küldte volt Ecsed várába, s onnét vitték Nyírbátorba, ahol egy sekrestyébe rétetvén be...”²²⁰ Más forrás is megnevezi a gyilkosokat. „Szilasi János és Ladányi Gergely megölték Bátori Gábort a Pecek vizénél Várad mellett, rút mordállyal meztelen hagyván, az testét vivék Ecsedben.”²²¹

216 BALOGH 1986. 374. fol.

217 HENZSEL 1996. 35.

218 BALOGH 1986. 472. fol.

219 SZILÁGYI 1867A. 284–285. – Fejedelemségének modern összefoglalása: NAGY 1984. 170–209.

220 SZALÁRDI 1853. 27.

221 JAKAB 1862. 182.

Egy harmadik forrás: „E közben Báthori elunta magát Várad várában; Géczy András cselszövő módon rábeszélte, hogy sétáljon ki a várból és szórakozzék. Mikor aranyos hintájával, melybe 10 szép festett ló volt fogva, s vele a hintóban Lónyai Farkas, a malomhoz ért, legjobb barátai és testőrei, mintegy 50 hajdúja elrejtőzött ott már. Vezérek Szilasy János és Ladányi Gergely voltak; utóbbi pisztollyal csúnya lövést ejtett Báthori homlokán, Szilasy János meg háromszor páncéltörőjével döfött belé, úgy hogy kilehelte lelkét. Kivonták aztán kocsijából és sok sebet ütöttek rajta, holttestét pedig a malomárokba dobták. Kedves kutyája, amelyik mindig vele volt kocsijában is, csodálatosan viselkedett: ura sebeit nyaldosta és hajánál kapta meg, hogy kiségitse a vízből. A hajdúk aztán fekvé hagyták a halott Báthorit, kifosztották a szép ezüstkocsit, összetörték, hogy az ezüstöt megkapják. Mikor Báthori már közel négy órája feküdt a patakban, néhány paraszt a váradi piacra, egy elhagyott kápolnába vitte, s a holttestet ruhátlanul kevés szalmára fektette. Így nyerte el méltó jutalmát, a szegény szebeni nép keserű verejtékéért saját vérével kellett lakolnia, úgy ahogy az minden zsarnokkal történt és történni is fog. A következő nap egy ökröt, meg egy tehenet egymásmellé fogva, minden ünnepség nélkül, elszállították Báthorba, és ott a sekrestyében vagy kertiházban mintegy 14 napig feküdt, temetetlenül, egy szőnyeggel letakarva; utóbb Bethlen Gábor az elasztott csontokat ugyanabban a templomban nem sok ünnepélyességgel eltemettette.”²²² Ám a felbujtó tokaji kapitány, Abaffi elmondása szerinti pontosabb változatot csak nem oly régóta ismerjük.²²³

Egy 1621 nyarán kelt Bethlen Gábor-ellenes pasquillus halála után nyolc évvel így emlékezett meg róla:

„6. Képzeld, úgy ne járj, mint az **Báthori Gábor**,
Kinek reminsige vala Venus és bor,
Kit előtalála mezűben (mezőben) a zápor,
Mit használa neki urasága akkor?
Nem lesz hatalmasabb, mint egy száraz por.
 7. *Ő pedig nagy nemzet vala, nem úgy, mint te (ti. Bethlen)*
Vitézsége jobb volt bizony, hogynem mint te,
Magát kérnőly (körül) nem metszette, mint te,
Római császárnál kevesb volt, mint te.”

(Pasquillus)²²⁴

222 HARTNAGEL 1941. 173.– L. még: TOLDY 1857. 81–82.

223 JANKOVICS 2014. 39–43.

224 SZILÁGYI 1875C. 382–396.

30. Bátori Gábor erdélyi fejedelem mellszobra

Mindenesetre alig száz évvel később a fejedelem halálához már a népmesei motívumok kötődnek: „Mikor Szegény Báthori Gábor Fejedelmet hintóban ülven Váradon meg öltök s köntösit le húzvan, egi Ingben Lábravalóban holt testit a Körös viziben vetették, a Fejedelem vislája a vízben be menván, húzni kezdette a Testet, de nem birván a Holt test ki hozatalával, a mezőről jöven haza nemeli (némely) napszamosa, meg lattjak a visla mit akarna s ugj vonnyák ki a Holt testet a vízből, hirt adván a Városban, ugj viszik be temetni.”²²⁵

Eljött tehát az ideje, hogy S. Bátori András immár nemcsak a zsoldáros/országbíró végrendeletében neki juttatott vagyon tényleges birtoklása után a fejedelem örököse is legyen. Egy históriás énekben a fejedelem rábízta eltemtetését:

225 PÁLFFI 1935. 256.

*„Bátori András, én jó vitéz öcsém,
veled nem szólhatok, mert elfogyott életem,
szánj meg, vetessed fel én vitézi fejem,
temesd tisztességgel én kimúlott testem.”*

(Egy XVII. századbeli történelmi költemény
az Ostffyák levéltárából)²²⁶

A temetést azonban már 1614. május 2-án Dóci András szatmári kapitány intézte a király kezére került várban, nagy ceremóniával. Közben ugyanis S. Bátori Andrásról az is kiderült, még a lakhelye tisztviselőivel sem tud kijönni. Szepsi Lackó Máté krónikájában olvashatjuk, hogy 1613 karácsonya előtt „az ifjú Báthori András, a somlyai Báthori István fia, a lengyel asszonytól való, sok injuriákkal [jogtalansággal] és gyalázzal illetett vala minden rendeket Ecsed várában, a magyarokat mind egyaránt a tisztviselőkkel ebeknek mondja vala, és azzal fenyegeti vala, hogy mind kihányja őket a tisztból és a várból és lengyeleket hozna belé (idegen nemzetből való házasságnak ez a gyümölcse már akkor is!), mert azok volnának az ő atyafiai vér szerént anyjáról s mind vallásáról. Ez okáért, hogy idegen nemzet ne jőne az országba, várát ne okkupálná [elfoglalná] és nagy háború ne következne belőle: a király képenek (ti. a kassai főkapitánynak) írának a tiszttartók, ki hadait Ecsed vára alá bocsátván, azt izené, hogy valaki nemes ember és a várban vagyon, ha meg nem adják a várat király számára, (tanácsból vala ez) ide ki minden jószágokat király számára foglalják. És a hadak ott lévén, supplicálni [folyamodni] kezde Báthori András a tiszttartóknak, hogy ne hagyják oly nagy szükségében. Azok azt felelék: »Nem kellettünk mi azelőtt te néked ebeknek hívtál minket, lengyeleket akartál ide a várba hozni: nem gyermeknek való Ecsed vára, királyé a ház! Andare fore [Kimenni!] Itt nem laksz.«²²⁷

226 Közli RÁTH 1853. 96.

227 A temetésről legújabbán: SZABÓ 2008B. 295–299. – MIKÓ 1858. 142–143; MAKKAJ 1980. 81. – L. még: BERKI 2020. 5–6. – A Sárospataki krónika szerint: „Anno eodem circa 22. Dec. Mivel az ifjú Báthori András, a Somlyai Báthori István fia, a lengyel asszonytól való, sok injuriákkal és gyalázzal illetett vala minden rendeket Ecsedvárában, mind egy iránt a magyarokat ebnek mondja vala, és azzal fenyegeti vala, hogy mind kihányja őket a várból, és lengyeleket hozna belé (idegen nemzetből való házasságnak gyümölcse), mert azok volnának az ő atyafiai, mind vér szerint, anyjáról, mind vallásáról: ez okáért hogy idegen nemzet ne jőne az országban, s a várat ne occupálná, a király képenek írának a tiszttartók, ki hadait Ecsedvára alá bocsátván, azt üzeni: Valaki nemesember a várban vagyon, ha meg nem adják a várat a király számára (tanácsból vala ez), ideki minden jószágát elfoglalják; és az hadak ott lévén, supplicálni kezdé Báthori András a

És a várat pedig király számára hit alatt három ilyen conditiokkal [feltételekkel] adák meg. ...” Az átadás feltételei: 1. Hogy pápista kapitányt soha Ecsedbe nem visznek. 2. Hogy a vallást meg nem háborítják, amelyben Bátori István halála után hagyatott. 3. Hogy amely régi főpapok reliquiáit, úgymint papi drága öltözeteket, oltári ékességeket, arany és ezüst képeket, és a maga bibliotékáját (mely marhák [itt értékek értelemben] mindössze lettek volna harminckét szekérrel) Bátori István az eklésiának testamentomban hagyott volt, azt a testamentom szerént az eklésla rendelkezésében hagynák szabadosan. Bátori András ecsedi kiszorításával megindult a harc a Bátori-örökségért a leányági örökösek részéről,²²⁸ ám mielőtt a Magyar Királyságban megszületett volna a döntés, közbeszólt a politika, vagyis Bethlen Gábor erdélyi fejedelem.

tisztartókat, hogy ne hagyják oly nagy szükségben; kik azt felelék: nem kellettünk mí azelőtt tenéked, ebnek hívtál minket, lengyeleket akartál ide behozni, nem gyermeknek való Ecsedvára: királyé az ház, izdore fore! itt bizony nem lakol. Es a várat király számára megadák.” TOLDY 1857. 82.

228 RÁCZ 2016. 223–224, 30. jgyz.

II. *A vár a Bethlenek kezében 1619–1648*

„A KIRÁLYÉ A HÁZ” 1614–1619

S. Bátori Gábor halála után Szatmár várának kapitánya, nagyluccsei Dóci András sok-sok rábeszélés, ígérgetés után 1613 végén megszállta a várat, királyi őrséget ültetett bele, élére pedig **Perneszi Gábort** tette, amint erről Forgáchcsal megállapodott. A kincstár pedig hosszantartó perekben próbálta a nőági örökösökkel szemben bizonyítani a maga igazát. Amint már említettük, a szatmári kapitány egy látványos temetést rendezett a fejedelemnek, az ecsedi tisztviselők és önmaga részvételével: a vár katonaságát egyenruhába öltöztette, az uradalom falvainak egybehívott képviselőivel – a testvérek, és néhány rokon részvételével – látványosan átvitette a fejedelem holttestét (Nyír-)Bátorba, s református egyházi szertartás keretében a koporsót a templom amúgy sem használt sekrestyéjében helyezték el, amelynek bejárati ajtajára a vitézeket megillető veres szövetet szögelltek (1614. 05. 02.).

A nádor felszólítására, miszerint a várbeliek a magyar korona joghatóságát ismerjék el, Nagybánya és Kővár példáját Ecsed is követi: a vár ünnepélyes átadására 1613. december 22-én került sor, ennek II. Mátyás király által történtő megerősítésére a következő év január 15-én.²²⁹ Az aláírók között volt Ankreyter Mihály, Bátori utolsó ecsedi kapitánya.²³⁰ Ő volt az, aki a várat december derekán feladta,²³¹ s akit majd Bethlen Gábor birtokelkobzással sújt.²³²

229 MIKÓ 1858. 141; BEREY 1937. 19–20.

230 NAGY 1962. 129.

231 Erről elítélően bojtj Veres Gáspár (1595–1640 u.): VERESS 1983. 188. – Veres írja le legrészletesebben Bátori Gábor gyilkosainak halálát. VERESS 1983. 193–198; SZILÁGYI 1867B. 19.

232 Esterházy Dániel Fraknóról 1633. jan. 20-án írta a királyi commissariusoknak. Bátori Gábor Unkreiter (Ankreyter) Mihálynak Kővár vidékén adott egy Charnafalva nevű

A vár elszakítása Erdélytől, s királyi kézbe kerülése számunkra azért hasznos, mert a királyi bürokrácia gépezete az átadás után már két nappal, december 24-én elkészítette a vár eddig közöletlen inventáriumát Csokmány(i) (Közép-Szolnok m.) Benedek fővárnagy (*supremus castellanus*), „Bornemissza István (a lovasok), Farkas Boldizsár (a gyalogosok) hadnagyai”, mint leltározók, Németi Deák János keze írásával. Ami a legérdekesebb, a belső vár központi épülete nem került a leltárba. Két kaput (**Széles-kapu, Hosszú-kapu**, felette kazamata), három bástyát (**Sós, abrakos ház előtti, pattantyús ház alatti bástyák**) sorolnak fel. A Hosszú-kapuban, mint azt egy későbbi leltár elárulja, a látogatót lelógó *óriásból való* (mamut) *csontok* fogadták. A belső vár csak annyiban kerül szóba, hogy ott volt a tömlöc – minden bizonnyal – a középkori lakótoronyban, annak földszintjén, vagy pincéjében, ha volt; s ott volt a (tasnád-)szántói pince a palota alatt, ahol az urak számára a legjobb minőségű bort tárolták. A többi épület: az udvarbíró háza, az udvarbíró háza feletti ház, a számtartó-ház, a mérető-ház, ebből kettő is, a pattantyús-ház, pince, abrakos pince, ecetes pince. Majd jönnek az élmezés épületei: szuszék az udvarbíró háza mellett, szuszék a pince előtt, konyha, sütőház, szalonnás-ház. Ezen túl volt a major ház, a mészárszék és a korcsma ház, de ezek bár a várhoz tartoztak, már a váron kívül estek. Az utóbbiakat, s a palotát nem számítva, 18 objektum. (Az inventáriumot lásd a Függelék 1. szám alatt.) Az inventárium a vár alatti Kisecsed lakóit felsoroló részében a két Virrasztó, Tamás, a bíró és István, továbbá Tömlöctartó Mihály neve utal a várban betöltött szerepükre.

A Magyar Királyságban nem nézték jó szemmel Bethlen Gábor fejedelemségét. Különösen a határszél váraiban nem. Bethlen – Thurzó Györgyhez írt levelében – arra hívja fel a nádor figyelmét, hogy hamis hírekkel riogatják az embereket hadra való készületre. „Mi efféle dolgoknak az eredetét Szakmárból, Ecsedből és Kállóból gondoljuk, hogy vagyon.”²³³ Ebben valóban élen járt Ecsed, ahol a volt szatmári vicekapitány, **osztópáni Perneszi Gábor** lett az új kapitány, és ahova ugyancsak Szatmárról vittek 50 lovas és 100 gyalogost is.²³⁴ Perneszi kapitány társait Dóci színe elé szervezte „ő felsége végházaiból,” hogy az erősségek fogyatkozásai felől tudósítsák őfelségét.²³⁵ A nősülés előtt álló fiatalember (szinér-)váraljai házát szerette volna rendbe tenni (1616. 04. 06.). Levelében tájékoztatta Forgách Zsigmond kassai főgenerálist, persze nemcsak az erdélyi állapotokról, hanem arról is, hogy a parancsnoksága alá tartozó őfelsége ecsedi végházában „ha nem fizet Nagyságod,

oláh falut, melyet Bethlen elvett tőle, s visszaadását hiában sürgették. Kéri, hogy pártolják ügyét. Ifjabb Bethlen István pedig a Szatmárhoz közeli tótfalusi hegyen levő szőlőjét, s egy faluját elfoglalta. Kéri, hogy a mostani tractában hozzák elő, s adassék meg (az özvegy) Unkrajter Mihálynénak. SZILÁGYI 1887. Melléklet 67.

233 SZILÁGYI 1885. 232.

234 Perneszi 1606–1607-ben kővári kapitány volt (SZILÁGYI 1867A. 7.), onnan került Szatmárba, ahol Uketyevity István (1609–12) alatt vicekapitány, annak halála után lett Dóci viceje. BORBÁS 2001. 232.

235 SZILÁGYI 1875D. 1058.

... ha mind estig trombitáltathatnék is (szükség idején) ötven lovasal jó, ha felülhetnénk.”(1614. 09. 27.)²³⁶ Thurzó Györgynek is írt a kolozsvári országgyűlésről, levelét, mint őfelsége ecsedi őrségének kapitánya írta alá, nem csoda, hogy ezekről Bethlen is tudomást szerzett. A leveleiből megtudjuk azt is, hogy Homonnai a fizetett hajdúkat elbocsátotta, a 200 lovas hajdú Gombos András és Borbély Ambrus vezetésével alig fél mérföldre az ecsedi vár kapujától vonult el. Thurzónak szintén megemlíti: „elé(g) készületlen talátnak ő felsége házai és profont nélküli állapottal, kiváltképp ez a hely (mármint Ecsed).”²³⁷ Az ő kapitánysága alatt, 1615. január 6–7-én fordult meg Ecseden a Kisvárda-Mada felől érkező Szenci Molnár Albert református lelkész, zsoltáros és egyházi író (1574–1634), de az éjszaka itt töltésén kívül – bizonyára a lelkész vendégeként – semmi sem történt vele. Másnap Károlyban feljegyzi: „Ebédeltem, vacsoráltam az úrral”(Károlyi Mihállyal).²³⁸

1. Gyalogos katona (1606)

Bethlen Gábor a kassai gyűlésnél szorgalmazta a három végvár első emberének a leváltását. „...itt a szél-földön a mi környülünk (környékünkön) az jó békesség ellen practicáló, hamis hírt költő tisztviselők megváltoztatásának és azok helyeiben békességkereső hazafiai állításának, úgymint Szatmárban, Ecsedben, Kállóban igen méltán megkívánjuk. (1616. 07. 18.)”²³⁹ A szatmári kapitányról Rimay egy neki tulajdonított költeményében így verselt:

DÓCI ANDRÁS

*Ó, átkozott konkoly az szép búza között,
Amaz sovány zab is, ládd-é, királlyá lőtt,
Hallom, hogy Dóci is nagy uraságot lőtt,
Egynehány végvárat az Alföldön megvött.*

(Pasquillus, 1608. január 21-én, Pozsonyban)

236 EOE 7. 116–117.

237 EOE 7. 371.

238 SZABÓ 1876. 689.

239 EOE 7. 369.

A háborús hangulat nemcsak az 1614-es évet lengte be, hanem a rá következőket is. 1616-ban a kassai főkapitány, Forgách Zsigmond kéri Dócit: Kálló, Ecsed Tokaj, Szatmár és a tiszántúli vármegyék lecsendesíthetnék és elosztathatnák az összegyűlt hajdúságot.²⁴⁰ 1619 júliusában Bethlen arra kéri a felső-magyarországi rendeket, hogy „itt a Felföldön mi környülünk (a mi környékünk) szüntelen az jó békesség ellen praktikáló, hamis hírt közlő tisztviselők megváltoztassanak, úgy mint Szatmárban, Ecsedben, Kállóban, igen megkívánjuk”, – és ezzel szinte szó szerint megismétli két évvel korábbi gondolatát.²⁴¹ Különösen az ecsedi kapitánytól akart szabadulni: „*Ecsedből Perneszi ha nyakon kötve* (azaz: felakasztva) *kiadnák olykor, amikor annak ideje lenne, felette dicséretes dolognak tartanám.*”²⁴² Nem csoda, mert biztosnak tűnik, hogy Bethlen tudott Perneszi Forgách Zsigmondnak írott leveléről, amelyben őt egyszerűen csak levajdázza, másrészt azt írja: „az erdélyi vajda hasával Kolozsváron van, ahonnét Somlyóra várják, melyet már meg is szállott Kraszna és Szabolcs vármegyékkel és elvenni készül Bátori Istvánnétól”.²⁴³ (Perneszi itt téved: nem a zsoltáros özvegye, hanem az Ecsedről kiebrudalt Bátori András és lengyel felesége, Zakrzewska Anna lakta ekkor Somlyót.) Bár Thurzó nádor tiltotta, homonnai Druget György felbérelte Gombos András hajdúkapitányt, akinek embereihez az erdélyiek közül Sarmasági és Jósika csatlakoztak katonákkal. A hajdúk Ecsedről indultak, az erdélyiek Désnél csatlakoztak, azonban Bethlen hadai itt megverték őket, a hajdúkapitány elmenekült, a két erdélyi prominens fogságba esett.²⁴⁴ Előtte persze folytak az alkudozások: a tervezett nagyszombati békekötésben azt javasolták, hogy Husztot, Kővárt kapja meg Erdély, de Nagybánya, Ecsed II. Mátyás birtokában maradjon, miután Tasnádot már visszaadták. Végül még a hajdúk támadása előtt a király megerősítette a fenti békepontokat (1616. 05. 01.).²⁴⁵ A fejedelem és hajdúk közötti viszonyra jellemző, hogy egy csoportjukat (Maros-)Illyére, a birtokára telepítette, s ezt öccse, István Ecsed várában erősítette meg (1625. 06. 12.).²⁴⁶ Ekkor az ecsedi vár porkolábja Ramocsaházi István volt – írta Bethlen Gábor (1625. 01. 06.).²⁴⁷

Perneszi Bethlen Gábor iránti ellenszenvét az is fokozhatta – mint levelében (1616. 07. 22.) írja –, hogy cseszelicki „Szilvási (Boldizsár) uramot, sógoromat Hunyad várában tartatja fogva (a fejedelem), asszonimat az nénémet (Perneszi Erzsébet) az ő kegyelme

240 SZILÁGYI 1875D. 1105.

241 PAIKOSS 1887. 409.

242 SZILÁGYI 1879. 71.

243 PETRI 1901–1904. II. 161.; EOE 7. 170.

244 NAGY 1962. 129.

245 A két országrész közötti tárgyalásokról/egyezségekről legújabban OBORNI 2011. Ecsedre a 878–879.

246 SÓLYOM-FEKETE 1881. 43–44.

247 MOLNÁR 1943. 98.

feleségét Enyeden tartja az kastélyban fogva.”²⁴⁸

Ecsedben ezalatt még mindig a zsoldtáros/országbíró végrendeletének a végrehajtása folyt, ezért nem szerepelt a palota és a lakótorony az 1613 végén felvett leltárban. A testamentumos urak, Bátori István hagyományosai (végrendeletének végrehajtói) megszaporodtak: Csokmány Benedek, Possay Zsigmond, Macskássy

2. Bethlen Gábor állítólagos szülőháza Marosillyén

Mihály, Csorvási Tamás, Apáthy Mihály, Csomaközi Péter, Ankreyter Mihály; hív szolgája Hagymássy István, Kiss Lőrinc, Kovács Márton, Kerekes Benedek, László Boldizsár, Vitkay Mihály és Szénási Mihály – a várban tartózkodó királyi biztosoknak helyben hagyásával – a mezővárosban egy-egy nemes ülést nyertek, a vár pedig a király részére elfoglaltatott.²⁴⁹ Innen veszik eredetüket az ecsedi nemesi ülések! Ekkor dőlt el a még mindig ott őrzött egyházi műkincsek sorsa is.

Komáromy András volt az egyetlen a történészek közül a múlt században, aki felhívta a figyelmet arra, hogy az ecsedi tárházban nemcsak a váradi püspökség, illetve káptalan, nemcsak a messze környék obszerváns kolostorainak a kincseit őrizték, hanem a leggazdagabb magyarországi birtokos család falvaiból, mezővárosaiból, az általuk patronált kolostorokból (ne csak Nyírbátorra gondoljunk!) származott darabokat is. Ide került pl. a csanádi és a szegedi konvent anyaga a gyulaival együtt.²⁵⁰ Ők – apja, anyja, s a zsoldtáros – nemcsak az új hit terjesztői voltak, hanem kegyúri joguknál fogva birtokosai a liturgikus templomi felszereléseknek, melyeket az intézmények az őseiktől kaptak. Két emberöltő alatt elfelejtődött, hogy ki, honnan, mit is hozott, s ha kezdetben fel is voltak címkézve a tárgyak, az utolsó Bátori eltüntette róluk, hogy ne is emlékeztessék, melyik darab honnan származik. Így csak néhányról tudjuk, hogy honnan is való. Az Ecseden őrzött tárgyak egyébként II. Mátyás figyelmét is felkeltették: 1614 Szilveszter napján arra utasította a kamarát, hogy az ecsedi várban őrzött egyházi kincseket és ruhákat, amelyeket egykor részben a váradi székesegyházból vittek oda (mint fentebb olvashattuk, ez

248 LÁZÁR 1888. 507.

249 SZIRMAY 1808–1810. II. 70.

250 BARANYI 1965. 47.

téves vélekedés volt már ekkor) biztonságosabb elhelyezés céljából, részben pedig Bátori István erdélyi vajda és ősei készítettek, s most kálvinista prédikátorok tartanak rá igényt, az ecsedi várkapitánytól vegye át és mielőbb szállíttassa fel Bécsbe.²⁵¹ (Itt voltak még – mert ide menekítették – a gyulai observáns ferences kolostor miseruhái is.²⁵²)

*3. Forgách Zsigmond országbíró,
felső-magyarországi főkapitány*

Azonban a kamarát megelőzte a főkapitányság. Volt ugyanis egy jezsuita szerzetes, Németh Jakab, aki a Prágában tartózkodó Pázmány Péternek levélben számolt be a történekről. Az esztergomi prímás, Forgách Ferenc fülébe is eljutott az Ecseden őrzött katolikus kincs híre, aki megkérte testvéröccsét, Zsigmondot, kassai főkapitányt, hogy jogkörénél fogva gyűjtse be az ott található relikviákat. Ő Bessenyei János komisszárt [biztost] küldte Szatmárba. A leltár helyben készült el. (Lásd a Függelék 2. számú darabját.) Valódiságát a vár főtisztjei: osztopáni Perneszi Gábor ecsedi főkapitány, Csoknyai (Somogy m.) Benedek főporkoláb,²⁵³ Possai (Zemplén m.) Zsigmond fő-

várnagy, Csorvási (Szabolcs m.) Tamás, a gyalogosok vezetője (hadnagya), Gebei Tamás, Teremi Lőrinc diák helyettes provizor, valamit Ceglédi János, a helyi egyház lelkésze igazolta aláírásával. Amikor az öt ládában tárolt tárgyakat Kassán a főkapitány az ecsedi leltárral együtt átvette, súlyos tehertől szabadultak meg a helybeliek.²⁵⁴ A leltár így maradt meg a Forgách-levéltárban.

A csejtei várban őrizték a Bátori Gábor ecsedi tárházából idekerült oklevelek²⁵⁵ mellett azokat az értékeket is, amelyek a zsoldáros végrendelete alapján Bátori Erzsébetnek

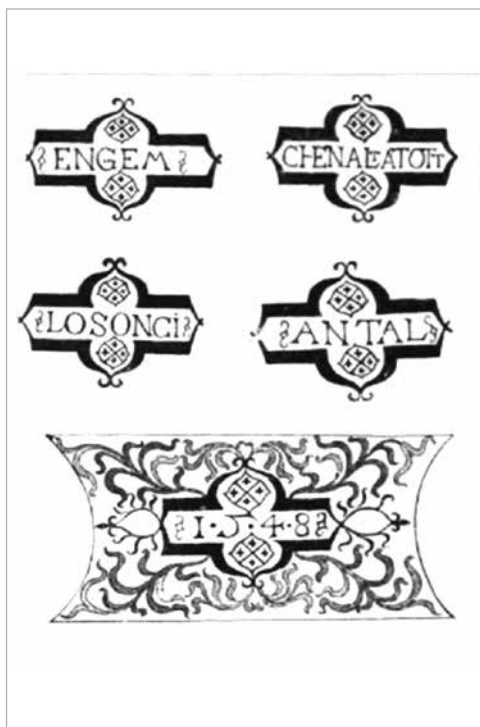
251 BOTTLO 1960. 241., 788. reg.

252 KRISZTIK 1891. 75–76. a miseruhák felsorolásával.

253 1592-ben, mint egri vitéz Szolnokon volt török rab, l. SZÉLL 1890. 38.

254 A Prímási Levéltárban lévő leltár után: KNAUZ 1864. 216–227.; a Forgách-levéltárban talált leltár után: MAJLÁTH 1881. 105–114., 147–150., 166–170. 214 tárgy volt, amit darabszám szerint, a többit kumulatíve (csoportosan) vették fel. A Knauz-féle leltár után a tárgyakat ismét leköszölte és magyarázattal látta el Bunyitay Vincze egyháztörténész. BUNYITAY 1884. III. 77–102.

255 REICHARDT 2013. 99.

4. Losonci Antal boroskancsója, a kancsó feliratai

jutottak. Nyáry Krisztina vonalán az anyjának, Várdai Katalinnak²⁵⁶ juttatott kincsek kerültek a Thurzókhöz,²⁵⁷ hogy egy újabb házassággal ezek végső helye az Esterházyak fraknói kincstára legyen.²⁵⁸ Ma egy tárgyról tudjuk, hogy Ecsedről származik. Ez egy keresztelődény és tál, amelyen körös-körül ez a felirat áll: „engem chenaltatott Losonczy Antal és Bathori Clara 1548” fölött a Losonci és a Bátori címerek.²⁵⁹

256 „1630. júl 5-én Várdáról »Az tek. és nagys. Bedeghi Nyáry Istvánné Telegdi Anna« hívja meg Kapy Gábort, anyósa, Bedeghi Nyáry Pál özvegye Várady Kata asszony »az Várady famíliának tündöklő és boldog emlékezetű prosapiajának [a család főágának] utolsó ága« temetésére. Meghalt 1630 szent. Iván hava 7-én déli 12 órakor Várdán. Temetését rendelték »az tek. és nagys. Bedeghi Nyáry István urammal és a nagys. gr. Eszterházy Miklós urunkkal Magyarország palatínusával és ő nga szerelmes házastársával és az tek. és nagys. gróf Alapy Menyhárt urammal bátyámmal Magyarország bírájával« júl. hónap 30. napján reggel nyolcz óra tájra Várdára.” SZÁDECZKY 1887. 567.

257 BUBRYÁK 2016. 163. skk.

258 MERÉNYI 1902. 369–370; Amikor hg. Esterházy Pál számba veszi 1654-ben kincstárát, jótékony hallgatás veszi körül azok származását. MERÉNYI 1903. 166–169.

259 SZÁDECZKY 1883. Melléklet 77.

5. A Losonci-Bátori címer

Az 1617-re tervezett, de végül is a következő év tavaszán összeült országgyűlésen a király nem jelent meg, így érdemben nem tudták megtárgyalni a Zemplén megyei követeknek adott utasításokat sem. A vármegye ugyanis írásbeli utasítással látta el követeit, amelyek magánjellegű pontjai/kérései közül a 10. az érdekes. Azt kérték ugyanis a követektől, hogy járják ki őfelségénél, hogy Ecsed várát oklevelével és javaival homonnai Druget Györgynek adományozza.²⁶⁰

Bethlen Gábor 1619. év eleji tárgyalásai az új király követeivel eredményesek voltak. Nemcsak a négy évvel korábbi nagyszombati pontok némileg módosított változata került elfogadásra, de Bethlen az udvar részéről megkapta az annyira áhított elismerést, a fejedelmi címet. Ám a béke hamarosan megszűnt, mert a fejedelem a török egyetértésével, a felső-magyarországi protestáns urak biztatására augusztusban elindította hadait II. Ferdinánd ellen. A bevehetetlen hírvű Ecsed vára nem állt ellen. Ebben az is szerepet játszott, hogy Perneszi Gábor kapitány a veje, Lónyay András kérésére ostrom nélkül feladta a várat.²⁶¹ Ám a régi adat téved: ekkor már **Prépostvári Zsigmond** volt a **várkapitány**, akitől Bethlen nem csak elfoglalta a várat, hanem Prépostvárit el is fogatta, s majd csak 40.000 forintért engedte szabadon.²⁶² A várkapitány-változás minden bizonnyal összefügg Dócinak Kassára való távozásával. A vár átadásának pontos dátumát is ismerjük: „Lónyay ... Kálló várát tegnapelőtt, azaz 15 szeptembris adta kézhez, ... Ecsedet, Szatmárt is ezen két nap alatt kézhez adják ...”²⁶³ A fejedelem utasítására – aki szerette volna pontosan látni a vár hadi erősségét – készült az első inventárium a hadi szerekről. A fejedelem jól ismerte Ecsedet, hiszen Bátori fejedelemségét megelőzően, 1607-ban itt tervezték meg közösen trónra lépését, később is többször járt a várban: például 1612. január 21-én.²⁶⁴

260 SZÁDECZKY 1883. Melléklet 77.

261 OLCHVÁRY 1890. 339; EOE 6. 458. – Perneszi 1618. máj. 22. után is kapitány volt egy Debreceni kalendáriumban olvasható napló szerint. RMK I. 488. az elektronikus számozás 127. oldala (https://rmk.hungaricana.hu/hu/view/RMK_I_488/?r=0&pg=126&layout=s). – Nagy László a vár feladását Perneszihez köti és dátumát 1619. október 30-ra teszi, hivatkozás nélkül. NAGY 1978. 1127.

262 EOE 7. 68–69: Szilágyi Sándor bevezetője. – Prépostvári ezután jobbára krasznabélteki (Szatmár m.) birtokait igazgatta. 1645 szeptember 15-én temettette el őt Lónyay Zsigmond a (vásáros-)naményi templomban evangélikus szertartás szerint. (Gyászjelentések 1885. 178.) Neje Széchy Katalin (1625). SZILÁGYI 1887. Melléklet 67.

263 1618. 09.18: Bethlen Gábor levele Thurzó Imréhez. Idézi: KOROKNAY 2006. 49.

264 Levele Perényi Gábornak, Ugocsa megye főispánjának. VERESS 1914. 325.

6. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem

A KÉT BETHLEN TESTVÉR BIRTOKA

Az ecsedi vár 1619. évi összeírását a minden bizonnyal Kassáról érkező – de már Bethlen felügyelte – kamarai emberekre bízta, legalábbis egyikük nevéből ítélve. A három összeíró: Némethy János (provizor), Zacharias Hoffstesser és Csanády Gergely. Minden bizonnyal volt segítségük a helybeliek részéről, ám az egyes objektumok megnevezése eltér az 1613-as leltártól, néha még a számok sem egyeznek. Így például a Sós-bástyát **Fő-bástyának**, a kapuknál lévő két olasz bástyát **Cajbert uram bástyájának**, illetve **Föld-bástyának** nevezik. Ha előbbi azonos a korábban említett pattantyús ház előtti bástyával, akkor a másik, a Föld-bástya csak az abrakos ház előtti lehet. Viszont képbe kerül egy **Kerek-bástya**, de Angielini felmérésén a huszár-váron három ilyen formájú bástya látható. Ezek valamelyike volt a **Kopjás-bástya**. A kapuk száma is eggyel több az eddig ismerteknél. A **Sorompó-kapu** – ahogy eddig is véltük – a huszárkertbe való szabad belépést gátolta. A **Széles-kapu** állhatott a belső vár előtt. A harmadik kaput az összeírás hosszú **Főkapunak** nevezi, s valóban a rajzon egy vékony vonallal jelzik,

hogy itt egy falszoroson kellett tovább jutni a belső vár felé indulónak. Ám a leltár megnevez még egy **Új-kaput**, továbbá a **Belső-várat**, a **kazamatát**, a **nagy palotát** és először a vár legrégibb épületét, a **tornyot**. Ez utóbbi két falkon (falco = sólyom) típusú ágyúval, a hozzátartozó 1009 darab négyfontos golyóval, és ismeretlen számú szakállas puskával volt felszerelve. A felsoroláshoz tartoztak még a vízen való (azaz: szigeten) **porházak** (két darab), ahol a löport őrlték, keverték, tárolták. Az összeírás részletesen megismertet bennünket a fenti helyeken elhelyezett ostromlővegekkel (négy darab), tábori lövegekkel (12 darab), a vár fegyverzetével, valamint az ezek használatához, javításához szükséges eszközökkel.²⁶⁵ (Az 1619-es hadi inventáriumot először Szendrei János tette közzé. Szendrei dolgozata végén a kiegészítő felszerelést is megemlíti, de nem átfogó módon. Ezt a hiányt pótolta Domokos György, aki két dolgozatában is kiegészítette Szendreit.²⁶⁶)

Ezekben az években történt a következő említésre méltó eset is. Johannes Rehner szebeni polgár 11 évig volt Bécsben Bethlen Gábor megbízottja. De több társával együtt a bécsi udvar behálózta, magyarán összeesküvést szőtt a fejedelem ellen. Bethlen Gábor, bár Johannes uramat a másik három bölcs úrral egyetemben váltságdíj nélkül szabadon engedte, 1617-ben // Magyarországon, útközben elkoboztatta és Ecsedre vitette kereskedésre szánt áruját, melyet Bécsből akart haza küldeni, mintegy 40 szekérrel 80.000 forintnyi értékben.²⁶⁷

A KORONA ECSEDEN

Az 1619-es hadjárat egyik lényeges fegyverténye október közepén Pozsony várának elfoglalása volt, mert ezzel Bethlen Gábor kezébe került a magyar Szent Korona. Ennek útját a modern – Pálffy Géza vezette – kutatás tisztázta. Röviden mégis összefoglaljuk, mert emiatt Ecsed vára ekkor nemcsak országosan, hanem külföldön is ismert lett.²⁶⁸ A Magyar Királyság országgyűlése Kassán, 1621. június 11-én döntött arról – bizonyára a fejedelem sugallatára –, hogy a korona Ecsedre vitessék Kassáról, ahova Bethlen 1621

265 Az 1619-es hadi inventáriumot először Szendrei János (SZENDREI 1888. 626.) említette, majd a lőfegyverekre vonatkozó részét közzé is tette. SZENDREI 1890. 76–81. A teljes inventáriumot A Függelék 4. sz. alatt közöljük.

266 L. DOMOKOS 2006A. 77., illetve DOMOKOS 2005. – Takáts Sándor megadja két ágyú erejét is: az öreg „Baba” 65 fontos, a „Vadember” 40 fontos, a Pálca nevű ágyú pedig 12 fontos golyót vetett. TAKÁTS 1908. 132., 137., 142.

267 KRAUS 2008. 119. Itt a szerző az évszámban téved, Ecsed csak 1619-től lett Bethlené!

268 Pl. Az 1740. évi Névtelen Magyar Történet Mazar Tariki vagyis Madzsar Tariki. BLÁSKOVICS 1982. 467. – RADVANSZKY 1981. 26–29. a korona útjáról.

áprilisában korábbi őrzési helyéről, Zólyomból szállíttatta. Ebben a döntésben fontos szerepet játszott az, hogy Ecsed még a Magyar Királyság területén feküdt (a korona tehát itthon marad!), Bethlen szempontjából pedig az, hogy a felségjelvény közel került Erdélyhez. Ezzel a közismert mondás teljesült be, mert mindkét fél elégedett lehetett. Azzal is megerősítették a rendek a döntést, hogy továbbra is a királyi koronaőr, Révay Pétert bízták meg a korona őrzésével. A fejedelem Göncről szólította fel Révayt a feladat további ellátására, hogy még azon a héten jöjjön Kassára, a menet pedig megindulhasson Ecsedre. Az öreg Révay mindenféle feltétel teljesítését kérte Bethlentől, például hogy Kinchy Andrást – a pozsonyi másodvárnagyot – nevezzék ki koronaporkolábbbá, Ecsed várának őrségét eskettessék fel a korona hűségére, miközben a koronaőr Szklabinán, a családi kastélyában tartózkodott. A koronát őrző láda és a koronaőr találkozására már Ecseden került sor, oda szeptember 8-án érkezett meg Révay, ahova „a koronát az őrző porkolábok és darabontok ünnepélyesen, a megyék kíséretével, Ecsedre szállították, ezen lép középebe épített, öt kapuval ellátott, falakkal, bástyákkal és tornyokkal // körülvevett erősbe, melynek fő erejét mégis a természet adta.” Az ecsedi kapitány megsértését, ti., hogy ő a koronának új hitet tegyen, a fejedelem nem írta elő. „Megparancsoltuk ott való [mármint Ecseden tartózkodó] tisztviselőnknek, hogy egy falut rendeljen Kegyelmed (Révay) számára, kik kegyelmedet asztalára való élésből és fából, szénából segítsék. Annak felette, hogy valami búzát, abrakot, bort is adjon, arról demandáltunk [ajánlottuk] neki. Bene valeat, nec secus faciat.” [Jó egészséget, semmi rosszat] – írta a fejedelem.²⁶⁹ Azonban nemcsak az uradalom egy falujára hárult a vár újonnan érkező személyzetének ellátása. Erre a szomszéd Szabolcsot is rászorította a fejedelem, ugyanis 1621. június 19-én, a megye Petneházán tartott közgyűlésén arról határoztak, hogy „nagyságos Révay Péter úrnak, az ország szent koronája bírójának és őrének élmezésére tíz portára 1 tehenet, portánként negyed köből lisztet, tíz kenyeret és 4 sajtot állapított meg.”²⁷⁰

A modern koronakutatás kiderítette, hogy a korona Kassát 1621. június 28-án reggel 9 órakor hagyta el, s egy hét után, július elsején érkezett Ecsedbe.²⁷¹ Bár azt írják, hogy a felségjelvény helyét a váron belül nem ismerik, mi bátran kijelenthetjük, hogy ez a belső

269 SZILÁGYI 1875E. 27–29. , 80–86.

270 MNL SZSZBML Protocollum politicum IX. fol. 357. - 1621. – Luby Margit gyűjtése a Szatmári Múzeum Adattárában.

271 „1. Jul. Az Magyar Korona Ecsedbe viteték.” HELVIGIUS 1623. 83. – Azonban nem csak a korona érkezett ekkor Ecsedbe, hanem a másik koronaőr, Pálffy István (1586–1646), a dunántúli részek főkapitánya is. Csakhogy nem önként, hanem Bethlen rabjaként. 1621. 07. 03-án megsebesült és fogságba esett. Anyja 24.500 forintot fizetett a szabadságáért, 10.000 forintot készpénzben, a többi családi ékszerekben. A koronával együtt őrizték Eccseden, s a nikolsburgi békével szabadult. Erről II. Ferdinándtól kapott grófi diplomája emlékezik meg. JEDLICSKA 1910. 493.

várban, a nagy palotában, annak a földszinti részén, a zsoldáros által oly sokat emlegetett tárházban lehetett. Az őrző urak – Révai és Kinchy is (az előbbi fizetése évi 1500 forint, az utóbbi havi 20 forintot kapott) – itt éltek, a nagy palotában az emeleti lakrészeket használták. Az 50 fős koronaőrség – amely a fejedelem saját testőrségéből, a tisztán magyar katonákból álló ún. kék gyalogokból állt – a mezővárosban volt elhelyezve, onnan gyalogoltak át a várba a megadott regula szerint. Vezetőjük Budai Dániel hadnagy volt, havi zsoldjukat (173 forint) udvarbíróján keresztül biztosította a fejedelem. A menet a már bevált koreográfia szerint 1622. február 22-én indult vissza Ecsedről, s ért Kassára március 9-ike előtt.²⁷² Révay azonban nem töltötte hiába napjait Ecseden. Egyszer biztosan átrándult a közeli Bátorba is, és az országbíró/erdélyi vajda tumbája oldalán olvasható latin szöveget feljegyezte. Ő az egyetlen, aki ezt megtette a sok látogató közül, s így örökítette az utókorra. Azt felejtette el csupán közölni: hol is olvasta, a kolostorban, a síremlék eredeti helyén, vagy az akkor már régóta református templomban?

A háborút lezáró és a békekötéshez vezető tárgyalások erre az időre már befejeződtek. 1622. január 6-án Bethlen Gábor megerősítette a nikolsburgi békét, másnap II. Ferdinánd is ratifikálta azt azzal, hogy vállalta a koronázási hitlevél megtartását, s a mindenkire vonatkozó amnesztia adását. A béke bennünket érdeklő három pontja közül az egyik szerint az Ecsed várában lévő őrség a magyar királynak is hűségesküet fogad (14. pont).²⁷³ Bethlennek Munkács, Tokaj, Tarcál, Bodrogkeresztúr és Ecsed várát és jószágait 500.000 forintban zálogbirtokul adja, 100.000 forintot hadikárpótlásul biztosítja,²⁷⁴ továbbá 50.000 forintot ad évenként a birodalmi segélyből az átengedett hét felső-magyarországi vármegye várainak jó karbantartására. A háttérben folyó levelezésekből tudjuk, hogy különösen Szatmár és Ecsed várak átengedése volt nehéz, mert ezek királyi őrséggel megerősített végházak voltak, Ecsed iránt pedig még mindig folyt a per,

272 Az ecsedi indulásra: HELVIGIUS 1623. 83. – Ez egybevág az utolsó pénzkifizetés dátumával. – RMK I. 535a. – PÁLFFY 2015. 84., 96–97., 99.

273 EOE 9. 23.

274 Ecsed várát őfelsége szintén 100.000 magyar forintért engedi át a fejedelem úrnak azzal a feltétellel, hogy ha a Báthory család és a többi igénylők törvény útján megnyernék, ő felsége, mielőtt az így elnyert várát és jószágokat a fejedelem úr a Báthory családnak átadná, az említett 100.000 magyar forintot a fejedelem úrnak készpénzben fogja kifizettetni. Ha pedig azt a várát és a jószágokat a törvény őfelsége részére ítélné, ebben az esetben azokat a fejedelem úr élete tartamára, örökösei, utódai s végrendeleti hagyományosai pedig addig tarthatják és bírhatják, míg csak a meghatározott összeget nekik őfelsége vagy utódai, Magyarország törvényes királyai egészében és hiánytalanul le nem tették és ki nem fizették. Azzal a megjegyzéssel, hogy a Szatmár és Ecsed várához tartozó, zálogban levő jószágokat saját pénzén, azon a jogon, ahogyan azokat a jelenlegi birtokosok bírják, tőlük a maga, örökösei, utódai és hagyományosai számára visszaválthassa, és a visszaváltáskor kifizetett összeg egészen és hiány nélkül nevezettek kezében maradjon. TURBULY 1998. 513.

„többrendbeli hatalmas nemzetségek követelvén ahhoz jogot”.²⁷⁵ Ezekről nem is a király, csak az országgyűlés dönthetett. Egy másik levél szerint „Ecsed várát 100.000 Ft-ban akarja ő felsége a fejedelemnek beírni, mások jogainak éppen tartásával, s olyanformán, hogy az illető törvénycikkelyekhez képest ama vár jogviszonyai megvizsgálatván, ha kitűnnék, hogy a magyar királyi fiscusnak joga van hozzá, életének hosszára birtokoltassék a fejedelem által”.²⁷⁶ Ettől kezdve Ecsed várának fenntartása – az országgyűlés végzéséből – továbbra is a birtokost terhelte, közmunkára ugyanis az uradalom jobbágyait vehette igénybe. Ez a gyakorlat 1647-ig tartott, majd a vár végképp lekerül az országgyűlések napirendjéről.²⁷⁷ Bethlen is felkészült minden várható esetre. A váraiban való kapitányokat erős hittel arra kötelezte és eskette, hogy ha neki halála történik, azokat az erős

7. Bethlen Gábor zászlaja

helyeket senkinek ne adják át, hanem csak a Bethlen famíliának, és a fejedelemségre *cum aliis regnicoliis* [más országlakókkal] azokat válasszák.²⁷⁸ Ekkorra – a béke beköszöntével – Ecsedre is új kapitány került ivánci Horvát István személyében. Bethlen kezdetben

275 ESTERHÁZY 1863–1870. I. 225.

276 ESTERHÁZY 1863–1870. I. 263.

277 Magyar törvénytár 1608–1657. 209. (1622. 36. cikkely 7.§.), 229. (1622. 71. cikkely), 301. (1630. 38. cikkely), 515. (1647. 153. cikkely 1.§.).

278 ESTERHÁZY 1863–1870. III. 331.

nem őt szemelte ki, hanem Korláth István kassai főkapitányt, aki éppen akkor akarta a várost odahagyni. „Ha pedig kedve lenne hozzá, s bátorságosb helyben akarná Kassánál is magát nyugotni, az ecsedi kapitányságra jó állapottal collocálnám” [helyeztetném] – írta a fejedelem Alvinci Péter lelkésznek Kassára.²⁷⁹ Korláthból végül is portai követ lett.²⁸⁰ Ecsed élére hosszú évtizedekre egy volt kállói katona, Horvát István – felesége Apagyi Judit – került. Vitéz ember volt, Nagyszombat fejedelmi csapatok általi elfoglalásakor ő ment át elsőként a falakon, Holics ostrománál pedig farba lőtték. Kemény János szavaival „*részezes, de igen vitéz ember, (a fejedelem) mezei hadainak generálisa*”. 1621. július 10-én Érsekújvár alatt ugyan ő vesztett csatát, melyben a neves Buquoy generális is elesett, de Drégelypalánknál utóvédként hagyva gyanúba hozta magát, „növelte a kétséget annyira, hogy ezután soha nem is lőn az előbbi hitele, sőt csak letőtt állapotban hala meg is, kitudták Ecsedből is”.²⁸¹

Már ecsedi kapitányként hatalmaskodott Baktán, amiről a megye a következőket írta: „Nagyságos Barkóczi László uram, császár urunk öfelsége kállai főkapitánya solemniter protestál [ünnepélyesen tiltakozik] arról, mivel Horváth István most Ecsedben, Szatmár vármegyében lakozó, tekintetes és nagyságos gróf Bethlen István szolgálja, nem tudatik, mi okból és honnét vevén szabadságot magának, az elmúlt napokban bizonyos lovasokat melléje vevén, hatalmasul, fegyveres kézzel, éccakának idején [...] Bakta nevű falujára önagyságának (ti. Barkóczinak) reá ütvén, 27 Decembris 1633 szolgálival házakat felverték, prédálták és meg is fogott volt bennük a dominus protestánsnak [a tiltakozó úrnak] nemes szabadsága ellen, holott Horvát István más megyében lakván, úgymint Szatmár vármegyében, sem igazgatása, sem nyergelése szabolcsi vármegyében nem volna...”.²⁸² Kemény Horvát István letevéséről szóló értesülése téves volt, vagy átmeneti lehetett, mert 1633-ban, négy évvel a fejedelem halála után is Ecsed várának kapitánya. Az tény – írja Koroknay – hogy az 1644. évi hadjárat előtt Barkóczi a fiait Ecsedre, Bethlen István (1582–1648, Ecsed; felesége Csáky Krisztina †1622, Krakkó; második felesége Károlyi Kata †1634)²⁸³ udvarába, feltehetően Horvát István keze alá adta „vitézi iskolába”.²⁸⁴ Tényleg volt szellemi élet a Bethlenek ecsedi udvarában. Az öreg Bethlen István egyik deákja, a történetíró Laskai János egy ókori történetet, a *Teagenes* és *Cariclea*-t másolt le és ajánlotta az ifjú grófnak:

279 SZILÁGYI 1879. 411.

280 BORBÉLY 2017. 39–59.

281 KEMÉNY 1856. 46., 60.

282 MNL SZSZBML IV. A. I. Fasc. 52, no. 12. 1634. – Idézi KOROKNAY 2006. 68.

283 TOLDALAGI 1855. 234. – „1634. oct. 30. Ecsed. Bethlen István meghívja Sulyok Jánost 1634. okt. 19-én elhalt nejének, Károly Katának 1634. dec. 7-én Szentjombon az általa emlékezetesen épített templomban tartandó temetésére. A halotti prédikáció Ecseden karácsony hó 5-én lesz.” SZILÁGYI 1887. Melléklet 69.

284 KOROKNAY 2006. 68–69.

„Nagyságod levelét meg adván én nékem,
Mint nagy Groff Urfitól becsülettel vettem,
Abban, mint parancsol, renddel meg értettem,
De hogy méltatlanul szolgálja tettem,
Nagyságod szívből azonnal engettem.”²⁸⁵

Horvát főkapitánysága (*supremus capitaneus*) elejéről, 1625-ből ismerjük a vár első zsoldjegyzékét. Ekkor a főkapitány és a katonák, azaz a lovasok és gyalogosok február 25-én kifizetett *saláriuma* [fizetése] 871 forint 30 dénár volt, majd augusztus 16-án fizettek immár *stipendiumot* [zsoldot] a főkapitánynak, a katonáknak és a lovasoknak 450 forintot a hátralévő hónapokra, a Bátori Pál vezette lovasság és a főkapitány hátralévő havi (*pro uno mense*) bére szintén 450 forint, ezt november 14-én fizették. A kassai Szepesi Kamara kimutatása szerint az évben Ecsed 1771 forint 30 dénár, Szatmár 2725 forint 30 dénár, Kálló 4372 forint 50 dénár és Tokaj 2158 forint zsoldjába került az erdélyi fejedelemnek.²⁸⁶ A végvári vonal fenntartása tehát nemcsak a Habsburgok költségvetését terhelte meg, a véghelyek fejedelmi birtoklása komoly költséget jelentett Bethlennek is. Ám a jegyzék a várakban állomásoztatott katonák számára is enged következtetni. Eszerint Ecseden állomásozott a legkevesebb katona, számuk alig érthette el az 50 főt, mindkét alakulatot egybevéve.

A PALOTA

1621. november 20-án borsodi Kécs(i) (*Kecz*) János *provisor* [számtartó] elkészítette az ecsedi vár addigi legrészletesebb (gazdasági) leltárát, amelyet az utolsó oldalon hármán zártak le (azonos, de Kécsiétől eltérő tintával), közülük kettő neve olvasható jól: ők Borbély Gergely és Kecskeméti János. (Az inventáriumot még nem közzé tették, ezért teljes terjedelmében tesszük közzé, mai helyesírással.) (Lásd a Függelék 2. szám alatt.) A két leltár, az 1619. és az 1621. évi szinte kiegészíti egymást, az egyikben a hadiszereket írták össze, a másikban az épületekben található berendezést és élelmiszert. Az inventáriumokat olvasva megismerjük a vár épületeit is. Kezdjük a bástyákkal! Mindkét összeírás említi a belső vár nagyméretű **főbástyáját**. Hasonlóképp egyformán nevezik meg a főkapu mindkét bástyáját, a **földbástyát** és a **Cajbert uram bástyáját**. Ezen kívül negyedikként szerepel a **kerek bástya**, ez talán a kaput védő bástya lehetett. A kapuk nevei:

285 DÉZSI 1908. 355.

286 RADVÁNSZKY 1888. 183.

Sorompó-kapu, a **Hosszú főkapu** és a **Széles-kapu**, ez utóbbi kettő vezetett a belső várba. Említenek még egy **új kaput** (1619) is, az ezzel azonosnak vehető **Feles-kapunál** őrizték a vár csónakjainak egy részét. Az 1619-es összeírásban szerepel még a középkori lakótorony **torony** néven (az 1621-esben azért nem találjuk, mert az épület hadi célokat szolgált), a szigeten lévő **porház** és a **kazamata**.

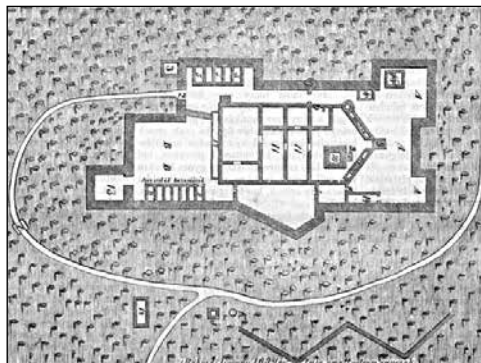
Bennünket a belső vár épületei közül leginkább a palota érdekel, melynek a következő részeit nevezik meg: 1. **hosszú palota** (3 ablak), 2. **palota** (2 ablak), 3. **palota** (2 ablak), 4. **palota** (2 ablak), **kis palota** (2 ablak). A második és a negyedik helyiség esetében megjegyzik, hogy az boltban van, azaz boltozott, ezek lehettek a XV. században épített részen, míg a másik három helyiség a vár 1484-ben bővített részén helyezkedhetett el. Mindegyik berendezése nagyon szegényes, látszik, hogy az ülő- és alvóalkalmatosságok kivételével 1621-re minden más mozdíthatót elvittek a várból. Az egykori pompáról csak a három helyiségben összeírt vörös márványkő asztalok árulkodnak.

A palota a vár urainak volt fenntartva, ezért a személyzet, s maga a várkapitány is máshol lakott. Az utóbbi az Öreg(nagy)-bástyában, azaz a főbástyában tartotta az „irodáját”-t, erre utal a sok ülőalkalmatosság is, meg a helyiség négy ablaka. Külön épületben volt a konyhája, ahol a tisztekkel együtt étkezett. A vár másik fontos embere az udvarbíró – megjegyzik, hogy a későbbi fejedelem ecsedi ifjúsága alatt ennek a házában lakott – háza egy kétsztrátú, négyablakos helyiség volt. (Mindkét leltár érdekes olvasmány. Az 1621-es teljes szövegét az 5. számú Függelékben közöljük.)

A nikolsburgi békét szinte évente kellett erősíteni, míg Bethlen Gábor a Magyar Királyság egyik leggazdagabb területének és a Részeknek a birtokosa lett, Kassának, a váraknak és a jelentős jövedelmet hozó szőlőbirtokoknak pedig tényleges kezelője. Ecsedet 1624-től örökjoggal bírta, azaz utódai is örökölhették, azok nemlétében pedig az oldalágak. Az öröklésig azonban még hosszú volt az út. A fejedelem öccse, István – míg bátyját lekötötte a háború – Erdélyben vitte a folyó ügyeket, ő a fejedelem „maga távollétében szeme füle lévén”.²⁸⁷ Amikor Bethlen végleg visszatért Erdélybe, öccsét a Részek felügyeletével bízta meg, s Huszt várába ültette, persze nagy summa pénzért. A változás Ecsed esetében 1627 elején történt, amikor az unokaöcs, ifjú Bethlen István nősülésre adta a fejét. Az ara nem volt más, mint a Gyöngyösi által évtizedek múlva megénekelt Murányi Vénusz, másképp Szécsi Mária (1664). A Gyulafehérváron történt lakodalomra írott, s elhangzott versében nevelője felsorolja az ünnepelt várait (Fehérvár nem tartozik ezek közé!):

287 SZALÁRDI 1853. 64.

„Látod, hogy múltatná a népek e nagy lakodalmon?
Várad, **Ecsed**, Huszt és Vajdahunyaddal Déva, Fehérvár,
Megkettőzi saját lángjával a rokon, örömteli lángot.”²⁸⁸

8. Huszt várának romjai, Huszt várának alaprajza

A leány aggódó anyja a fejedelemnél érdeklődött, hogy miből tartja majd el a leányát az ifjú férj – aki ekkor lett Várad főkapitánya is –, mire Bethlen keresetlen szavakkal válaszol öccse nászasszonyának. Leírja levelében, hogy az ifjút harmadfél (két és fél) éves korában apjától-anyjától elvették, azóta a gyermek minden gondját ő viseli, s most, családalapításkor Ecsedet, Dévát kapta²⁸⁹ – amiből kitűnik, hogy ma is törődik unokaöccsével. Bethlen az ecsedi uradalmat a várral valóban az ifjú Bethlen Istvánnak

288 TÓTH 1995. 6–7. Bornemisza Ferenc: Nuptiis Albensibus comitis Stephani Bethlen famosissimae arcis praesidiiue Varadiensis capitanei et virginis Mariae Széchy dominae in Muran/Bethlen István grófnak, a leghíresebb váradi vár és erőd kapitányának és Széchy Mária, Murány vára szűz úrnőjének fehérvári esküvőjéről. Gyulafehérvár, 1627.

289 SZILÁGYI 1879. 424–426; az erről szóló oklevél: PETTKÓ–ÉBLE 1911. 31.; SEBESTYÉN 1980. 194–196. – A jegyzetíró téved, amikor azt írja, hogy Bethlen Gábor Ecsedet – ígérete ellenére – megtartotta. – A fejedelem törődését mutatja unokaöccse iránt az alábbi levélrészlet (1621. 08. 22.): „Bethlen Istóknak hozass édes szívem Lándor Fejérvárról (Belgrádból) igen szép veres skárlátot 8 singet, melyből csináljanak neki egy szép hosszú ujjú galléros felső ruhát s egy csonka ujjú mentét. Mindenik olyan forma legyen, az minemű formán az én köntösöm vadnak csinálva, ahhoz szabják mindenik mentét az formájára nézve. Az felső ruhára szép két pár szövés gombot varrjanak, az csonka ujjú mentére ugyan Fejérvárról hozhatnak szép forma keskeny száras szövés gombokat 18. Mindeniket nesttel béleljék meg neki. Két dolmánnak való atlatcot is hozzanak neki, egyik sárga, másik zöld legyen, nyolc-nyolc singet hozzanak és igen szép fosztyánokat csináljanak neki télre, zubbont is viseltessenek dolmánja alatt vele. Egy tanuló mentét is csináljanak neki valami zöld skárlátból, mállal avagy háttal béleljék meg.” GERGELY 1882. 131–132.

adományozta.²⁹⁰ Igaz, az ecsedi dologhoz még mindig a császár öfelsége gráciája kívántatik (ugyanis még nem zárult le az örökösökkel a birtokper).²⁹¹

Bethlen közben a jövőt tervezni: 1626-ban úgy látja: Ecsedre 100 lovas és 200 gyalogos kellene (Kállóba 200 lovas, 200 gyalogos; Szatmárba 200 lovas, 100 gyalogos), majd két év múlva csak Ecsednél tervez emelést 200-ra a lovasok, 300-ra a gyalogosok számát egészítve ki.²⁹² Természetesen 1629-re maradt a 150 fős létszám, csak éppen fordított arányban: kevesebb lovas, több (olcsóbb) gyalogos,²⁹³ kiknek tartását a fejedelem két megyére taksálta. A vármegye levelével küldték 1629-ben követként nemes Csányi Miklóst Erdélybe, hogy a fejedelem ne kényszerítse Szatmár és Szabolcs vármegyéket az ecsedi vár lovasainak a tartására.²⁹⁴

9. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem szobra

Bethlen Gábor többször is megfordult a várban: 1626. március 14-én itt keltezi egy levelét.²⁹⁵ Amikor 1628 őszén Bátorban nagy pompával eltemetik Bátori Gábort, a fejedelem magával hozza feleségét, Brandenburgi Katalint is, s a temetés előtti két napot, szeptember 19–20-át Ecseden töltik.²⁹⁶ Ezt az alkalmat használja ki arra is, hogy

290 Az erről szóló oklevél a Károlyi-levéltárban. PETTKÓ–ÉBLE 1911. 31. – A fejedelem gondoskodott mindkét Bethlen-fiú oktatásáról is: LUKINICH 1926. 79–100.

291 Az országgyűlés Bátori András, gr. Nádasdi Pál, Nádasdi Katalin, homonnai gr. Druget György hitvese és Várdai Katalin perének a lezárását kéri a nádortól a nyolcados törvénykezésen. Magyar törvénytár (1608–1657) 139. (1618. 25. cikkely). – Ám ez nem sikerült. Az országgyűlés öfelsége által felvetett okok miatt úgy határoz, hogy „Ecsed várát és tartozmányait az országlakók kérelmére per nélkül visszabocsátani nem akarja, ezen ügyet Báthory Andrásnak és felperes társainak megkeresése mellett a nádor, egybegyűjtve az ország rendes bírjait, részint a várban találtató oklevelekből, melyeket a birtokosok eskü alatt előadni parancsoltatnak, részint a felperesek által előadandókból, rendkívüli törvény útján ítélje el; mi ha ez ünnepnyolcadi törvényszékek idejéig meg nem történhetnék, a per azok alatt, sőt utánok is folytathassék.” SZLEMENICS 1860. 353–354.

292 Állam-okmánytár III. 471.

293 SALAMON 1889. 321.

294 HENZSEL 1996. 17.

295 Datum in arce nostra Echediensi ... SZILÁGYI 1886. 650.

296 MNL OL Magyar Kancellária Libri regii 7. kötet 871–872. – Bátori Gábor újratemetése politikai hátteréről: NÉMETH 2008A. 157–172.

egyik hívét Ecseden nemesítse.²⁹⁷ Halála után a fejedelemasszony felajánlotta a hét vármegyét a magyar királynak, amelyen az kapva-kapott. Bécs kiküldte megbízottait a várak átvételére, miközben a fejedelemasszony a bécsi követüknél szorgalmazta, hogy ő Munkács és Tokaj, míg Ecsed a fiatal Bethlen birtokában maradjon.²⁹⁸ Ekkor történt, hogy Kassán letette esküjét az új **várkapitány, Ibrányi Mihály**. Mégpedig a magyar királynak! Ezt kissé rövidebben ismerjük meg, mert ez az egy esküszöveg maradt fenn a három évszázadból. „Én, Ibrányi Mihály, ecsedi főkapitány, esküszem az élő istenre, ki atya, fiú, szentlélek, teljes szentháromság, egy bizony örök isten, hogy én az énreám bízott ecsedi főkapitánysági tisztemben, a felséges második Ferdinánd császár és koronás király urunknak, őfelségének és az őfelsége successorainak [utódainak], törvény szerint való koronás királyunknak igaz és hív, minthogy az tekintetes és nagyságos gróf ifjabbik iktári Bethlen István uramnak és asszonyomnak ő nagyságoknak successorinak, míg urunkkal, őfelségével és Magyarországgal egyetért, és a Felső. Magyarországon előttem lévő őfelsége főgenerálisának engedelmes leszek, Ecsed várát fejen fen(n) állásáig és életem fo(gy)ttáig megtartom, el nem árulom. [...] ha mi ártalmas dolgokat őfelsége és ez végház ellen hallok, avagy értek, azt őfelségétől és őfelsége generálisától el nem titkolom, [...] Mindezeknek megállására ez az igaz isten engem úgy segéljen [...] Ibrányi Mihály m.p. [manu propria = saját kezével].” A Kassán 1630. március 20-án letett esküből²⁹⁹ azonban csak rövid ecsedi várkapitányságra tellett. Ibrányi ecsedi jelenlétéről 1629. 08. 23. és 1630. 06. 21. között van három levelünk.³⁰⁰ Ezután Váradon lett kapitány. 1636-ban is ott szolgált, és ott is halt meg.³⁰¹ A vár őrsége másképp cselekedett, nem követte kapitányát. A szabolcsi hajdúvárosok és Munkács, Tokaj és Ecsed helyőrsége nem volt hajlandó letenni a magyar királynak a hűségesküt, nem utolsó sorban ifjabb Bethlen István és Zólyomi Dávid biztatására – írja Makkai László.³⁰²

Erdélyben a rendek Bethlen öccsét előbb kormányzónak, majd ősszel fejedelemnek választották meg. Előtte azonban elküldte fiát és annak sógorát, Zólyomi Dávidot Rákóczi Györgyhöz, hogy jöjjön Erdélybe a fejedelmi szék elfoglalására.³⁰³ A bonyodalomnak a vége az lett, hogy Bethlennek, a választott fejedelemnek kellett Rákóczi hadai

297 Bethlen Gábor zombori (Zemplén m.) Hasznos Péternek armalist ad. MATOLAI 1900. 117–118.

298 MARCZALI 1880A. 146.

299 SZILÁGYI 1895. 460–461; említi: ACSÁDY 1885. 48. jegyz.

300 MNL OL E 190-1629-3-668, -695, E 190-1630-3-725. – Első levele ismételt kiadva KOVÁCS 2018. 89.

301 IZSÉPY 1968. 288.

302 MAKKAJ 1956. 113. – idézi: NYAKAS 1984. 54.

303 TRÓCSÁNYI 1979. 57–113.

10. Bethlen István választott
erdélyi fejedelem

elől menekülnie – Ecsed várába.³⁰⁴ Pedig Ecsed vára és uradalma másnak is megtetszett. Már találkoztunk Bátori Gábor halála kapcsán Csákyne Wesselényi Annával. Fiának írva kijelenti: „nem kívánom Erdélyben való lakásodat, ha tíz Fogaras volna is, nagyobb az becsület annál. Csak egy helyben erősítsük meg lábainkat, mert Tokaj és Fogaras messze egymástól. Bezzeg ha Ecsed várát adnák Fogarasért, ő nagyságának (ti. Brandenburgi Katalinnak) jó volna, de az ismég másé.”³⁰⁵ Igen, a cserére alkalmas pillanatot az ifjabb Csáky elszalasztotta, Ecsedet már Bethlen István uralta. Az „öreg gróf” sértettsége később oda vezetett, hogy 1636-ban török segítséggel az erdélyi fejedelemségre tört.³⁰⁶ Addig viszont még két szomorú esemény történt Ecseden. Az egyik emberi tragédia volt: Ecsed várában meghalt ifj. Bethlen István és Szécsi Mária kisleánya, a hároméves Krisztina, akit nagy pompával a nyírbátori református templomban temettek el. Az erre született ének Ecsedet érintő sorai:

304 1630. 12. 11.: Hasszán budai pasa rosszul volt értesülve, mikor azt írta: „Az ország fő várait, Váradot és Déva és Ecsed várát kezében adták Rákóczi Györgynek.” GERGELY 1885. 116.

305 DEÁK 1875. 107.

306 Ennek Brassóba is eljutó visszhangjáról: „Az öreg Bethlen István nagy titkon Ecsedből el ugrék, felessed magával be mene az vezér basához Budára Martuzihoz az fejedelem ellen. Hol mi vádlásokkal panaszlá, az mely dolog miatt felette nagy rút zúr zavar támada. Urunk ő nagysága (ti. a fejedelem) haddal Jenőhöz szálla. Az gubernátor (Bethlen) is sok törökkel elejében szálla urunknak és csak az Maros vize nagy partjával lévén köztük. Alkalmas szép csaták is lönek s mind két félben veszének es sok’ költséget s fáradságot mívele ez dolog az szegény országnak, mivel igen nagy követségbeli fő embereket constituálnak [állítanak] az fényes portára s Budára is egyre. . . (?) mind az három natiobol [nemzetből] egy néhány úttal az míg az ország haza hívhatta az urat. Ez osztán urunk ő nagyságával meg békélve mind az mostanig óráig egy mással békekességben lönek. Noha az, míg az úr oda lön, urunk valóban vívatta Huszt várát, de az benne valóik igen emberül megtarták és meg nem adák urunknak.” (Saját átírásom a közölt eredetiről. NP.) DOMOKOS 1957. 257.

„Híres **Ecsed** vára
S templum Bátorina
Megfelel erre sírva.”³⁰⁷

A másik haláleset a váradi főkapitány apáé, szintén Ecseden történt (1632. 12. 23.), már országos visszhangot keltett. Őt Gyulafehérváron helyezték örök nyugalomra. A halálakor elhangzott ének sorait idézzük:

„Az tét, mely körülvelt, könnyeiddel **Ecsed**
Töltsd meg, mert epessze szíved erős ecet,³⁰⁸
hogy kegyelmed urad belőle kiesett.”³⁰⁹

Ezzel megindult egy hosszú küzdelem a vagyonért Szécsi Mária és a Bethlenek között. Az előbbi veszített: férje magyarországi birtokait II. Ferdinánd 1633-ban az öreg Bethlen Istvánnak és fiának, Péternek adományozta,³¹⁰ s Máriának kellett visszavonulnia előbb Dévára, majd onnan a családi fészekbe, Murány várába.³¹¹

Ifjú Bethlen István egyébként jó katona volt: Kállónál Lónyayval együtt harcolva a pesti tatárok megsebesült agáját, Iván agát Ecsedbe vitette (valószínű, hogy gyógyítás céljából), ám nem sikerült megmenteni az életnek.³¹² Sógorával, Zólyomi Dáviddal a rakamazi sáncoknál aratott diadalt a nádorral szemben, ahonnan a zsákmányul ejtett ágyúkat Székelyhídra és Ecsedre irányították.³¹³ I. Rákóczi György a II. Ferdinánddal kötött békében vállalta, hogy Ecsed őrségét és urát, az ifjú Bethlent is a király hűségére téríti, ami meg is történt.³¹⁴ Nemcsak sógora, hanem a krónikás szerint az ifjú Bethlen is részt vett Császár Péter felkelt paraszthadának leverésében Nyírbátor alatt. Közben vídamságra is teltt: az öreg Bethlen ekkor vette feleségül Rédei Ferenc özvegyét, Károlyi Katát, aki testvére volt bátyja elhunyt feleségének, Károlyi Zsuzsannának.

Károlyi Zsuzsanna fejedelemasszony halála (1622) alkalmat adott arra, hogy Erdély és a Magyar Királyság előkelői vagy megbízottjaik Kolozsvárott, illetve Gyulafehérváron

307 VARGA 1977a. 606–607.

308 Utalás az Ecsed névforma egyik korabeli alakjára: Etschet, vagy a német nyelvterületen Eczet (L. Anton Ernst Burckhardt Birckenstein metszetének 1731. évi kiadását.) Az énekmondó három várat – Hunyad, Ecsed és Várad – sorol fel az elhunyttal kapcsolatban.

309 ACSÁDY 1891. 135.

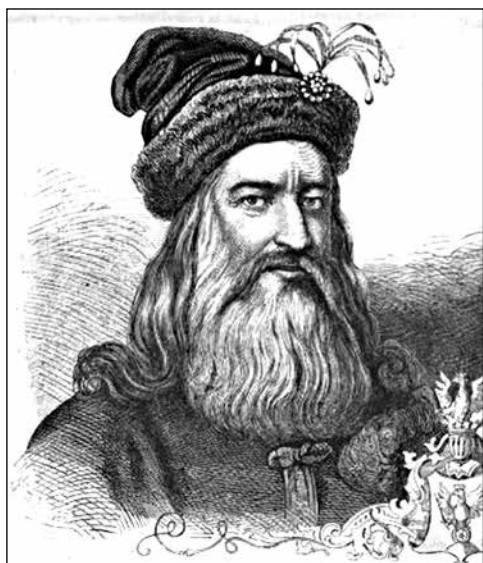
310 Az erről szóló oklevél: PETTKÓ–ÉBLE 1911. 31.

311 VERESS 1906. 1–5.

312 PETTKÓ 1884b. 75.

313 GYALÓKAY 1917. 149–150.

314 EOE 9. 258. illetve a hitlevél: EOE 9. 165, minderről SZABÓ 2008b. 301.

11. I. Rákóczi György fejedelem

összegyűljenek. Gyulafehérváron a székesegyházban felállított *catrum doloris*-ra [ravatalra] helyezett koporsónál mondta el búcsúztatatóját többek között Alvinci Péter kassai magyar főprédikátor.³¹⁵ A beszéd második felében az asszony felmenői között emlegette a legendás Micbánt, akitől a Baksa nem hat jeles családja – a Szerdahelyi, az Eszenyi, a Bocskai, a Gálszécsi, a Sóvári Sós és a Csapi – származik.³¹⁶ A szónok a Genealogia címet viselő családtörténetet azzal zárta: „Ha valaki ez Historiában kételkednék, ebből elhiheti, hogy ez Historia, egy előkötőre mind fel vagyon hímmel varrva, melly csak nem régen költ ki Ecsed várából, ha ki inquirálná [nyomozná] nyomában is eredhetne.”³¹⁷

Alvinci története a 19. század első felének legolvasottabb költőjét, Kisfaludy Sándort is megihlette:

„Egy nagy regét beszélek el
Nem költői hév kényből,
Sem könyvből, sem kéziratból,
Hanem asszony kötényből.
Ecsed-várban volt e kötény;
Megfordult sok kezekben;
S vásznában e rege lehelt
Hímmel varrott képekben.”

(Miczbán)³¹⁸

Az öreg Bethlen István megnősítette kisebbik fiát, Pétert is, akinek Illésházy Gáspár lányát hozatta. Rédeiné első férjétől való fiát, Ferencet pedig a választott fejedelem egyik

315 A temetés részletes bemutatása: MIKÓ 2007.

316 Micbán történetére l. IMRE 1987–1988. 31–42.; a leszármazottakra: KARÁCSONYI 1900. 158. skk.

317 A prédikáció legújabb kiadása: HELTAI 1989. 95–107.

318 HELLER 1909. 66–67.

lányával, Druzsínával házasították össze.³¹⁹ Abban az időben még a szülők döntöttek, a házasságok pedig gyakran dinasztikus és vagyoni érdekek mentén kötöttek.

12. Úrasztali abrosz, Ecsed 1639³²⁰

319 THALY 1875A. 314.

320 A 210 x 200 cm-es terítő kékes színű olasz brokátból készült, borvörös, ekrü, sárga, zöld és kék hímzéssel. A terítő szélén körbefutó felirat, amely vörös, és fehér színnel készült, a szabályos nagybetűket fémszállal rögzítette a gyakorlott kezű hímző. A terítő szélén körben hímzett skófumos felirat: URAM KICZODA LAKOZIK A TE SÁTORODBA ES KICZODA NYUGSZIK MEG TE SENT HEIEDEN AZ KI TÖKÉLETESSEGBEN IAR ES IGASSAGOT CZELEKEDIK ES IGASSAGOT SZOL AZ Ö SZIVÉBEN PLS. XV. VI. VÁRTUK O ISTEN AZ TE IRGALMASSÁGODAT AZ TE TEMPLOMODNAK KÖZEPETTE. Psal. XLVII. Másik oldalán G(róf): I(llesházy): K(atalin): alatta 1639. (P. SZALAY 2005. 270. – A terítő fényképének közzétételét Győri János igazgató úrnak és Cziffra Szilvia gyűjteménykezelőnek e helyen is megköszönöm.

Forrásaink szerint „az öreg Bethlen István nem nyughatik, a fejedelemségre vissza vágván”. Lépését az is indokolhatta, hogy vejét – aki kővári kapitány volt – I. Rákóczi György lecsukatta, Bethlent pedig megfigyeltette. Az utóbbi írja Kornis Zsigmondnak, hogy felajánlotta a szolgálatait a fejedelemnek, de „semmi jó választ nem adá ő kegyelme”. Tudja, hogy a fejedelem azért kárhoztatja, mert Béccsel levelez az engedélye nélkül, de erre a fia halála utáni helyzet kényszerítette, mert a jószágot szerette volna családja részére megerősíteni, a töröktől pedig csak lovat akart venni. A végházat (ti. Ecsedet) meglátogatni kívánó német generálist se vitte be a várba, hanem Majrényban hívta meg egy ebédre, ami természetes, mert a jószágai a királyságban fekszenek.³²¹ Még inkább sérelmezhetette az erdélyi országgyűlés eljárását, amely törvénybe foglalta, hogy akik fiskális várakat bírnak, azok a fejedelem csapatait tartoznak erősségeikbe bevenni.³²² Így Murtezám budai pasa emberének – aki Moldvából Lengyelországon keresztül érkezett előbb Husztra, majd Ecsedre – kérdésére: akarja-e az erdélyi fejedelemséget a Porta támogatásával, nem volt kétséges a válasz.³²³

13. Kővár várának romjai

Pázmány Péter bíboros, esztergomi érsek józanul látta a kialakuló ellentétet. Arra kérte az uralkodót, II. Ferdinándot, hogy „ha Ecsedben akar ő kegyelme lakni, intse, sőt parancsolja meg ő felsége, üljön veszteg, tartsa határán magát,”³²⁴ miután Ecsed mégis

321 LUKINICH 1909. 381.

322 KEMÉNY 1856. 261.

323 Az ügy nemzetközi környezetbe ágyazása: B. SZABÓ 2019. 247–266.

324 SZILÁGYI 1884A. 121.

a Magyar Királyság területén fekszik. Ha az intés meg is történt, nem volt foganatja, mert Bethlen István Péter fiát megtéve Ecsed kapitányának, „elegendő társzekerekkel, éléssel, kinccsel, valahány száz jó lovassal”³²⁵ die 12 Januarii 1636 igen titkon és véletlen Ecsedből megindulván, a Nyírségben és Polgárnál a Tiszán által úgy ment vala, hogy noha Ónodba bevitték a híret, azok utol érdekelvén el is kapnának élés szekerében, mindazon által Egerbe békével szaladott vala.”³²⁶ A fenti napon Bethlen a hadra lépésének magyarázatával az ecsedi várban írt levelében tájékoztatta a közvéleményt.³²⁷

Nászához, Illésházy Gáspárhoz írott levele azonban egy nappal később, még Ecsed várából (*ex arce Ecsed*) íródott. Ebben az elkeseredett Bethlen, Péter fiát nászasszonya gondviselésébe ajánlja, majd így folytatja: „Ez elmúlt nyáron fateáltam [vallottam] volt a leleszi konventben, úgymint Ecsedet cum pertinentiis [tartozékaival], Nagy- és Felsőbányát cum pertinentiis kezébe is bocsátom”³²⁸ [...] parancsolna (mármint a násza, a nádor) ő felsége kassai generális uramnak, szakmári és kállai kapitány uraméknak, minden illegitimus impetitorok [jogtalan támadó] ellen oltalmazná (a fiamat), főképpen ha ez ő felsége birodalmában az erdélyi fejedelem háborgatná, és az ecsedi jószágokat felprédálásával infesztálná [háborgatná], mivel fiamnak az én induló szándékomban soha bizony nem tudott semmit ...”³²⁹ Ám az erdélyiek közül is többen a fejedelmet okolták a helyzet ilyen alakulásáért. Egy feljegyzés I. Rákóczi Györgyön kérte számon az ifjú Bethlen halálát (szerintük megmérgezték), egy másik szerint „vejét, Zólyomi Dávidot halálos fogságba tartotta, és maga Bethlen István nem mert szabadon járni, hogy Rákóczi György leseket vettetett utána, hogy megfogák, vagy megölik. Bethlen István az felesége is, mikor megholt, nem mert menni (a temetésére). Ez ilyen okokért akart hadat támasztani reá.”³³⁰ Mindezek mellett a robbanás tényleges oka az volt, hogy Bethlen Péter erdélyi birtokán úgy megverte egyik nemesi származású gazdatisztjét, hogy az pár nap múlva belehalt. Rákóczi nem engedte, hogy Bethlenék kiegészzenek

325 400 lóval és 60 gyaloggal: LUKINICH 1910. 108.

326 KEMÉNY 1853. 101.

327 Par literarum Steph. comitis Bethlen de Iktár in arce Ecsed 12. jan. 1616. datarum. – Az ecsedi várban 12. Jan. 1616. írt iktári Bethlen István hirdető levelének mása. RUMY 1815–1817. II. 347–351. – A közreadó a levél dátumát 20 évvel korábbra tette. – L. még: SZILÁGYI 1856. 233–250.; VASS 1856. 506–524; KRAUS 2008. 178–185.

328 Erre azért volt szükség, mert Bátori András özvegye, a lengyel Zakrzewska Anna (†1658) leányának, Bátori Zsófiának a gyámja férje halála után 1635. június 5-én Somlyó várában kelt levélben érdeklődött Ecsed várának állapota felől. (Említi: PETRI 1901–1904. II. 151.)

329 SZILÁGYI 1891A. 571–572.

330 JAKAB 1862. 210. – Éppen Zólyomi fogsága miatt két gyermekét, Miklóst és Krisztinát nagyapjuk, az öreg Bethlen István fogadta gondjaiba Ecsed várában. (Krisztina Perényi Gábor ugocsei főispán felesége lett (1642), Miklós karatnai Alia Máriával kötött házasságot (1648). GYALÓKAI 1917. 140–141.)

az elhunyt családjával, hanem az ügyet az országgyűlés elé vitette, ahol Bethlen Pétert elmarasztalták.³³¹

Az öreg Bethlen más, Ecseddel is összefüggő sérelmet is felhánytorgatott a közvéleményt tájékoztató második körlevelében. „Kun Istvánné asszonyom (Bethlen volt menyee, Szécsi Mária) bátor vallja meg az ecsedi állapot felől, mint és hogy akarta ő k(e)g(ye) lme (ti. a fejedelem) tőlünk minden igaz ok nélkül eltulajdonítani, holott Kun Istvánné asszonyom az maga Rákóczi uram kezével irt credentionalis [megbízó] levelet adta kezemben, s az mellett azt az izenetét mondotta, hogy Rákóczi uram arra ígéri magát, csak Ecsedet bocsássa kezében, Dévában és Hunyadban megörökösíti. [...] Barna György (Kun Istvánné szolgálja) ... egy Mocsári István nevű főemberrel volt az asszony mellett, látván semmi jussát nem lenni az asszonynak Ecsedhez, magok csinálták a compositio-nalist [szándéklevelet], én is, mint emberséges főrendek tetszésén megnyugodtam. K(e) g(ye)ltek is pedig nagy részént tudja, Kun Istvánné asszonyomnak lehet-e köze Ecsed várához.”³³²

Egyetlen félő dolog ebben a helyzetben az volt, hogy mi történik a végvári vonal Ecsed nevű erősségével? Fia, Péter, apja fejedelemsége érdekében átadná-e a várat a töröknek? Erre figyelmezteti Pázmány Péter bíboros, esztergomi érsek a fejedelem követeit: „Bethlen Péter is Ecsed vára révén védelmezi és támogatja apja vállalkozását, nap, mint nap jönnek, mennek a hírvivők, Ecsed és a hódoltság között, gondoskodnak az élelemtől és más szükségletekről, színültig töltvén a várat katonákkal is.”³³³ A bíboros érsek azt javasolja, hogy a várat körbe kell venni, kiéheztetni, az őrségnek szabad elvonulást ígérni, stb. Az erdélyiek terve az ecsediek megijesztésére pedig az volt, „hogy a Kraszna vizét el-ássák alóla”. Huszt – amely szintén a Bethlenek kezén volt – esetében a vár alatti sziklák felrobbantása volt a terv. Erre mondta Kemény János: „ez olyan vala, mint amidőn a róka a farkassal akarta levágni a fát a varjú fészke alatt, ha fiait alá nem hányná”.³³⁴

Rákóczi a bíboroshoz írott levelében: „Bethlen Péter uram nem sokat gondol az ő felségéhez (ti. a magyar királynak) adott reversálisával [hitlevelével], embereit szüntelen járattja Budára atyjához”³³⁵. A munkácsi várnagy augusztusi levele szerint „Bethlen Péter három zászló alja seregeket küldött volna ki Ecsedből, ... három zászlóval kopjást, száz lovast kopja nélkül, Párduc Lukács és Gencsi János (hadnagyok) vagy on előttük járó. Anarcsinak egy lovat, egy tigrisbőrt és hatvan tallért adott ajándékon, s úgy indultak el,

331 LUKINICH 1910. 40.

332 EOE 9. 480.

333 TUSOR 1997. 134. – Az eseményekre l. még HELTAI 1984. 411–422.

334 KEMÉNY 1856. 258.

335 LUKINICH 1909. 391.

hogy Szolnokra mennek” (csatlakozni a török főszereghez).³³⁶ Más forrás is megerősíti a Bethlen Péterről mondottakat: „Egynéhány lovas hites fizetett szolgálkat ő hitegette el hűségünk alól; Kálmándi Istvánt, kit Ecsedben tartott többekkel együtt. Ecsedből az ő felsége ditiójából [tartományából] küldte apjához a török táborban.”³³⁷ A királyi Magyarországról Párduc Lukács kereste fel Ecsedet, akit az ifjú Bethlen Lengyelországba küldött, lehet, hogy katonáért. Párduc Bethlen Péter hadnagya volt, s a fejedelem Zemplén vármegyéhez intézett soraiból kitűnik az is: „Bethlen Péter és szolgálai kik mostan is Ecsed körül bátorsággal lakoznak, ditionknak [tartományunknak] és híveinknek abban hostilis [ellenséges] járását nem kompenzálja.”³³⁸ Ám más forrásból tudjuk, hogy apósa, Illésházi, gyalogokat küldhetett Ecsedre, s Bethlen Péter is szabadon fogadhatott hadat.³³⁹ A fiú egyébként szeptember közepén csatlakozott 150 lovassal apjához.

A fejedelem az isztambuli erdélyi követ előtt is lefesti Bethlen Pétert és támogatóját, Sennyei Sándort azzal, hogy a császár ő felsége (azaz II. Ferdinánd) hűségére eskette fel az Ecseden tartózkodó katonaságot, maga Bethlen István „sem ide akar jönni a hatalmas (török) császár hűsége alá, s országában, hanem Ecsedben, noha egyfelől hatalmas császárhoz folyamodott, másfelől római császárhoz adja hűtét és hűségét.” Huszt várát pedig nem vívták, csak körülzárták. Bethlen ennek ellenére haddal jött rájuk. Amikor pedig a vár alól elmentek, az ott hagyott vigyázókra a várbeliek „kijöven, vagdalták és ölték őket, annakutána Bethlen Péter Ecsedből Magyarországon gyűjtött hadakat küldött szolgálainkra, s az ott való vármegyebeli nemes emberekre; azokat is felverette, vágatta, fogdasta és falut is égtek.”³⁴⁰

A Porta kezdetben támogatta Bethlen ügyét, a budai és temesvári pasák csak ímel-ámmal. A fejedelem végül Szalontánál (Bihar m.) megütközve a törökkel győzelmet aratott, s ezzel Bethlen ügye elbukott.³⁴¹ A törökkel kötött megegyezésbe mégis belefoglalták Bethlen egyik sérelmét, elkobzott erdélyi birtokainak visszaadását. Ezt azután egy december 4-i egyezségben a két fél is elismerte. Mi több, a zsugoriságáról ismert fejedelem váradi közvetítőkön keresztül kifizette tartozását, 7000 forintot, 1944 aranyban és

336 SZILÁGYI 1884B. 499–500., 510–511.

337 Rákóczi fejedelem Homonnai János kassai kapitánynak Bethlen Péter ügyében. EOE 9. 567.

338 VISEGRÁDI 1911. 36–39. – L még: ÖTVÖS 1860. 469–478.

339 TRÓCSÁNYI 1980. 577. jgyz. – JEDLICSKA 1910. 168.

340 Állam-okmánytár II. 360., 365., 388. – SZABÓ 2008B. 244–245.

341 Rákóczi György írta Lorántfi Zsuzsannának (1636. 11. 22.): „Ma is jöve egy szolgálai (igy) Bethlen Istvánnak, ki hétfőn szokott onnét el, az is azt beszéli, hogy oszolnának.” SZILÁGYI 1875G. 43. (LII. levél) Az öregebbik Bethlen Huszt várába húzódott vissza, az ifjabbik apósát kereste fel Trencsénben. – A konfliktusról legújabban: URBÁN 2017. 44–49.

160 pénzt érő 5 pénzes garasban.³⁴² Mivel a nyár folyamán Bethlen még nem tudhatta, hogy a leszámolás majd így végződik, ezért végrendelkezett. Kata lányának az ecsedi házakban – azaz a palotában – lévő flandriai kárpitoknak a harmadrészét, Annának a másik harmadát, továbbá három öreg veres diván szőnyeget, három fehér skarlát szőnyeget, míg Druzsínának „az ecsedi három házakba felvont flandriai kárpitoknak harmadát, mely öl számra megmértén és rajtok való historiákat állapot szerint elintéztvén, úgy vessenek nyilat rá, s a nyíl szerint osszák három felé, hogy az mennyire lehet, essék egyaránt mindenkinek.” A végrendeletből ismerjük meg a vár főembereit, akiket megajándékozna. Így **Török István** ecsedi **főporkoláb**ot (egy aranyozott lábas kupa és 6 tallér), Köteles Mihály második porkoláb³⁴³ot (egy fedeles, lábas, aranyozott kupa, 6 tallér), Vetési Istvánt (egy pár pisztoly), Balásházi Miklóst (egy új, rókaprémmel bélelt, szederjes, csuklóig – „*kezem boka*” – érő mente, két fehér cápa pohár, két nyest, 6 tallér), Nagy Jánost (4 tallér), Cseh Ferencet (4 tallér, Nyíregyházán 8 ökör), Fekete Benedeket (4 tallér), Szatócs Pált (4 tallér), Szalanci Jánost (2 tallér), Matolcsit (1 tallér), Nagylaki Mártont (1 tallér), és még 17 másik főt. Közülük csak Matolcsi későbbi beosztását ismerjük az 1647. évi leltár révén. Mint udvarbíró levelezett Klobusiczky Andrással³⁴⁴ és a fejedelemasszonnyal.³⁴⁵ Ha meghalna, minden ládájának, huszti és ecsedi boltjának a kulcsát veje, Rédei Ferenc (1613–1667) kezéhez adják a porkolábok. Testamentumosai között két ecsedit – pálóci Horvát János prefektust [az uradalom legfőbb vezetője] és Dobai Bálint főprédikátort – nevez meg.³⁴⁶ A katonaságról is intézkedik: „az ecsedi praesidiumnak, lovasoknak, gyalogosoknak káros szokás szerint kezébe járó korcsma jóvedelméből az ecsedi udvarbíró, Tarcali Ferenc fizessen meg igazán”. S nem feledkezik volt udvarbírája özvegyéről sem: Miklósvári Jánosné – „noha szegény ura számadatlanul halt meg – legyen immunis mindenektől, mivel szükségünk idején híven szolgált”.³⁴⁶

Decemberben az öreg gróf a római császárnak is reverzálist adott. „Ecsedből semmi hostilitást [ellenségeskedést] se maga, se mások által nem cselekszik Magyarországnak koronás királya ellen.”³⁴⁷ A választott fejedelem 1637. március végén érkezett vissza Husztról Ecsedbe, amikor a fejedelem az egyezség szerint 7000 aranyforintot fizetett neki. Fia is visszaérkezett apósától és 70 gyaloggal, 60 lovassal ment visszacapott erdélyi birtokait megtekinteni.³⁴⁸ Kettejük további élete csendes mederben folyt Ecseden. Nem

342 HERZOG 1922. 545.

343 1650. 08. 08, 09. 14, 10. 24, 11. 17, MNL OL E 190-1650-19-5872, -5903, -5929, -5947.

344 1650. 04. 06. OL E 190-1650-19-5672.

345 Pálóci Horvát János ecsedi prefektusnak és Bethlen Péternek ajánlotta munkáját (KAZAI 1644.) – RMK III/1. 1629.

346 RADVÁNSZKY 1879–1896. III. 283., 297–298., 302., 304.

347 Állam-okmánytár II. 475.

348 IZSÉPY 1968. 288.

tudjuk pontosan, hogy a két volt ellenfél mikor találkozott a hadi események után először. Lippay György egri püspök 1638. augusztus 11-e előtti napokban találkozott Bethlennel Ecseden. Erről így ír: „Ecsedbe voltam, és igen böcsülettel látott Gróf Uram, Husztba ment a fejedelem elében, az ki Munkácsra szándékozott, és mivel alatta kellett volna Husztnak el menni, invitálta be Husztba a Gróf”.³⁴⁹ A fejedelem a meghívásra azonban azt írta, hogy volt szándéka találkozni, de ez kezd kétes lenni, ha mégis úgy jönne ki a lépés, akkor betér, a gróf mindenképpen elindult.

Az öreg Bethlen a hajdúk egy csoportját Nyíregyházán telepítette le és ecsedi szolgálatra (egy hónap fizetés nélkül, a többire hópénz) osztotta be őket.³⁵⁰ Török István hadnagynak azzal adott egy házhelyet, hogy oda másokat is telepítsen.³⁵¹ Bizonyára az ő sugallatára írta meg Esterházy Miklós nádor a levelét, melyben tiltakozik az erdélyiek elhatározása ellen, mellyel a Kraszna vizét a székelyhídi vár alá akarták vezetni, s ezzel Ecsed várát gyöngíteni.³⁵² Rákóczi szemében azonban Ecsed megszerzése volt a cél. Forgách Zsigmondnak a nádorhoz írott levelében olvashatjuk, hogy fiai közül a kisebbet Fogaras várába rakta, ő Havasalföld felől őrzi Erdélyt. A másikat Fehérváron hagyta, ő az országbeliekre vigyáz. „Magának készen lévén hadnagyai, akik sokan vannak, de az ő felsége dictiójába [szavára] pénzért elég hadat fogadnak. [...] ha egyébért nem cselekszi,

14. Esterházy Miklós nádor

349 TUSOR 2015. 38/b. levél

350 TAKÁCS 2010. 104–105.

351 Annales Judicum Nyíregyháziensium. (A nyíregyházi bírák évkönyve.) BALOGH 1982. 97.

352 A 8. sérelmi pont: „Rendelését hallok ő kglmének (ti. a fejedelemnek) a Kraszna vize elásátásáról, hogy az a víz Székelyhida alá menjen, a ki most az ecsedi lápot tartja; ki így lévén, minket ez a dolog országotól illet, s kérem ő kglmét, ne ne praecipitálja [siesse el] a dolgot, mivel mások kárával és praejuditiomjával [előzetes döntése nélkül], magunk földjén sem szabad csak egy gátot is felemelnünk; ha pedig oly praetensio [kívánság] volna fönn, hogy Ecsednek kára nélkül lehet az meg, rendeljünk mindkét részről commissariusokat, s lássák meg azok. Egyébként ab aliquot saeculis [az évszázadok óta] Ecsed alá folyt vizet, hogy most másuvé deriválják, és az országnak ily szép erősségét így elerősítenítsék, maga se kívánhatja ő kglme.” EOE 10. 302; említi PETRI 1901–1904. I. 127.

de megcselekszi Ecsedért, ha másképpen hozzá nem juthat. Melyre méltó módon vigyázni, mert mind az öreg Bethlen István, mind Bethlen Péterné igen felette beteg, tudja Péternek magának Nagyságod állapotját.” (1642. 05. 22.)³⁵³ A fejedelemben azonban ott élt a gyanú, amit emberei is tápláltak. Az események után egy évvel ezt írta Kornis Zsigmond Rákóczinak: „Haller Sámuel jött az anyjához [...] volt valami parancsolat ő felségétől (ti. a magyar királytól) hozzá, hogy meglássa és végire menjen hogy ha igaz-e az Bethlen István uram hogy hadat fogadjon, mert ő felségihez olyan hírek is volna, és ha expertáltatik [próbálkozik], hogy vagy titkon, vagy nyilván hadat fogadna, menjen ugyan be is Ecsedbe az úrhoz és megadván ő felsége levelét az úrnak prohibeálja [akadályozza, tiltsa], mert azt semmiképpen nem engedi ő felsége, de ha úgy nem leszen, és az úr vesztességben leszen, bé se menjen hozzá.” (1637. 08. 06.)³⁵⁴ Mindezek után érthető a fejedelem vélekedése az események után nyolc esztendővel: „Bethlen István uram(tól) ... nem kell tartani, vigyázásban azért nem árt lenni.”³⁵⁵

Mindenesetre – az utókor nagy örömére – 1644-ben az újra kiújuló háború alatt összeírták az ecsedi vár tüzérségi felszerelését, tehát az ágyúkat, a tarackokat, a falkonokat, a seregbontókat, a szakállas puskákat, s a kezelésükhöz szükséges golyókat, tölteteket, végül a löszerek helyét a várban. Kiderült, hogy a természet – a Kraszna vize – mellett 12 ágyú védte a várat, mindnek neve volt: nagy Fülemlü, kisebbik Fülemlü, Vizi ember, nagy Oroszlán, közép Oroszlán, kisebbik Oroszlán, Három Pálca, nagy Baba és kis Baba, ez utóbbiak nem lövedékkel, hanem különböző töltettel működtek (Lásd a Függelék 6. számú darabját.). A Medvéről nem tudjuk, hogy ágyú vagy tarack volt, a löszer mérete alapján az utóbbi. Továbbá volt 10 tarack: Török tarack (ezt talán a zsol-táros Batori István idejében hozták a bujádi várból), Lélek, Hering, Ör, Kecsege, Griff és az idevonható Medve nevűek, valamint a névtelenek mellett három forgó tarack, amelyekről kimondják, hogy azok Ferdinándéi, azaz az ő korából (1527–1564) valók. Ide számíthatjuk a két seregbontót is. A három falkonból csak egyet nevez meg, a Rákot. Ha a szakállas puskákat (nagy szakállas 263, kisebb szakállas 56) is idevesszük, akkor azt kell mondanunk, hogy Ecsed vára jól fel volt szerelve messze hordó tűzfegyverekkel.³⁵⁶ Nem szabad arról sem elfeledkeznünk, hogy ezekhez puska is kellett, amelyet helyben, a salétromfőző házban állítottak elő, ahol volt hat kád, három vályú, egy hordó, egy

353 MERÉNYI 1904. 455.

354 EOE 10. 119–120.

355 I. Rákóczi György II. Rákóczi Györgynek, 1644. 07. 11; SZILÁGYI 1875G. 202. (CCXXV. levél).

356 A forrást először használó Makkai László megállapította, hogy Ecsed ekkor a jól ellátott helyek közé tartozott, hiszen 3 huszonnégy fontos, 1 húszfontos, 3 kilenc fontos, 1 hatfontos, 3 kétfél fontos ágyú, 1 kicsi meg 11 nagyobb tarack, valamint 2 mozsár volt a várban. MAKKAJ 1954A. 113.

fejsze és két kapa, valamint egy veder, egy vízmerítő edény és két targonca.³⁵⁷ Az ágyúk nem kis értéket képviseltek: a korabeli számítások szerint egy-egy ágyú elkészítése közel 3000 forintot emésztett fel.

A vár megismeréséhez azonban jobban segít azoknak a helyeknek a felsorolása, ahol a fegyvereket helyezték el. A regestrumból a következők derülnek ki: volt a föld- vagy töltött bástya, amely nevével árulja el a jellegét. Említik a középkori lakótornyot (egyszerűen csak Torony), a hosszú kőkaput (ez a vár belső kapuja), az új kaput (ez került a huszárkert sorompója helyére), a Szigetnek nevezett mezővárosra nyíló kaput és a város másik felén lévő sorompót. A Széles kapu csak azért nem szerepel, mert azt a két szomszédos bástya ágyúi védték. Szóljunk azonban a vár hadi személyzetéről is. Egy 1647-es jegyzék szerint Ecsedben ekkor 120 lovasra havonta 384 forintot kellett fizetni (tehát lovasonként 3,2 forintot), míg a főkapitány havi járandósága 80 forint, a vicéje 40, a zászlósé 3, a főporkolábé 12, a hadnagyé 25, a strázsamesteré 8 forint volt. Egy zászlójára, trombitájára és rézdobjára összesen havi 9 forint 60 dénárt fizetett. A 120 gyalogos havi bére 240 forintot tett ki, a két gyalogos hadnagy 10-10, a 12 tizedes 12, a két zászlótartó és a két dobos 2-2 forint havi zsoldot kapott. A vár havi fenntartásából csak a zsold összege 857 forintot tett ki.³⁵⁸ Más adatunk is van ebből az évből, az I. Rákóczi György részére végzett összeírás (*Connumeratio colonorum*), melynek később az urbárium nevet adták. Ez a vár körüli 16 falu népességét írja össze, szolgáltatások szerint. Ezeken a településeken az összeírás szerint katonai szolgálatban egy gyalog hadnagy (Tagy), egy tizedes (Fábiánháza), egy zászlótartó és egy dobos (Kisecséd), 33 szabados katona, 19 szabados drabant, öt darabont, két fizetett katona, hat hópénzes katona és egy sima katona volt. Ez 70 embert jelent 14 faluból, mert háromban nem volt várhoz tartozó katona. Ezekhez járult még természetesen a mesteremberek száma.³⁵⁹ (Lásd a mellékelt táblázatot.)

Az 1644-es esztendő azért is fontos Ecsed életében, mert vendégül láthatta először az erdélyi fejedelmet, I. Rákóczi Györgyöt, aki regnálása alatt mindent megadott volna, ha Ecsed (és az uradalom) birtokosa lehet,³⁶⁰ és tulajdonképpen ebben az évben örökölte meg úgy, hogy a linzi béke rendelkezése szerint Bethlen és fia halála után az övé a vár az uradalommal. A korabeli szem így látta ezt: „Gróf Bethlen Istvánnak is nagy jó kedvvel szeretettel viselék a meglett békesség után egymáshoz magukat. ... hadakozása alatt a fejedelemnek nagy szép kopjás sereget vagy háromszáz lovasból állót tartván, continue [közben] Szatmár vármegyével táborában, Szatmárra maga is eljövén,

357 MAKKAI 1954A. 117.

358 LUKINICH 1911. 336–337.

359 MNL OL E 156a. Fasc. 013. no. 010.

360 Két levelét ismerjük halála évéből, amit Ecseden keltezett. MNL OL E 190-1648-17-5236, -5297.

Település	Lovas hadnagy	Gyalog hadnagy	Lovas szabados	Trombitás	Dobos	Kántoros katona	Darabont hetes	Szabó	Szűcs	Borbély	Csizmadia	1 szénaosztó, 1 kovács, 1 mészáros, 1 asztalos
<i>Ecsed</i>	1	1		2	1	21	34	2	3	3	2	1 étkefogó, 1 sáfár, 2 szakács, 1 tálmosó
<i>Ökörítő</i>							2					
<i>Matolcs</i>			3				7					2 halász
<i>Tarpa</i>			7				10					1 kádár
<i>Börvely</i>			9									
<i>Kálmánd</i>			3			1	1					3 ács, 1 kádár
<i>Vállaj</i>			8									1 kádár, 4 ács
<i>Mérk</i>			2				1					1 ács
<i>Száldobágy- Terem</i>							1					2 ács, 2 puszkás
<i>Majtény</i>			11				2					1 számtartó
<i>Szentmiklós</i>			2				2					
<i>Terebes</i>			3									1 puszkás
<i>Gilvács</i>			2				2					2 halász, 2 Rákóczi- "kékei"
<i>Tagy</i>		1	4				3					1 halász v. 3 kocsis "rákász", 5 Rákóczi
<i>Kisecséd</i>						2	8					1 pallér, 1 mészáros, 1 halász
Összesen:	1	1	54	2	1	24	73	2	3	3	2	
1 porkoláb, 1 sáfár, 2 hadnagy, stb...												

a fejedelmet Ecsedbe magához hívta vala, és napestig tartó szörnyű lövetéssel vele nagy fejedelmi vendégséget tartott vala. Noha már a méltóságágos gróf úr a köszvény miatt a lábain nem járhatván, csak székben hordoztatnék ...”³⁶¹ Bethlen zsörtölődő, beteg ember lett vénségére, a nádornak írt levelében (1644. 03. 23.) azzal dicsekedett, hogy az érsek is betért hozzá Ecsedbe, az egri püspök is, mikor jött a fehervári lakodalomból (II. Rákóczi Györgyén volt, 1643 februárjában), s beszámolt arról – miközben a református vallásüldözés ellen tiltakozott –, hogy fiát kénytelen volt a fejedelem mellé bocsátani a hadjáratba.³⁶² Ekkor tartózkodhatott Ecseden Johann David Ruland (1605–1648?), a gróf udvari orvosa. Modorban írt *Pharmacopoea nova* című munkájának Lőcsén történő megjelenését (1664) Bethlen támogatta. Ecseden korábban is volt orvos: 1629. 07. 18-án postát küldenek ide a fejedelmi orvosért.³⁶³

15. Az úgynevezett Várad Biblia címlapja (1661)

Mind az öreg fejedelem, mind az öreg gróf a református egyház nagy támogatója volt. Amikor az előbbi elhatározza, hogy a Bibliát újra lefordíttatja és azt kinyomtatja, az utóbbi jelentős összeggel támogatta a vállalkozást. Ezt bizonyítja, hogy mindkettjük halála után jóval, 1661-ben a Várad Kertész Ábrahám nyomdájából kikerült munka címlapján az iktári Bethlen család címere (két hatyú, nyíllal átlőve) látható. Mekkora lehet az ecsedi uradalom? Erre éppen a Bethlenek idejéből (1633) van egy eddig nem közölt összeírás. Valószínű, hogy arra az alkalomra készült, amelynek során II. Ferdinánd az idősebb fiú halála után apjának és testvérének adományozza a várat és uradalmát. A sokszoros másolatban fennmaradt lista meggyenként és hovatartozás szempontjából írta össze az uradalom falvait, amelyeknek igazgatá-

sa nem lehetett könnyű feladat. **Szatmár megye:** Ecsed, vár és mezőváros, Kis Ecsed, Fábiánháza, Ecsed Szentmárton, Mérc, Vállaj, Száldobágy, Börvej, Kálmánd, Terem, Vasvári, Majtény, Gilvács, Tagy a kúriával, Tőke Terebes, Szent Miklós, Dob, Nagy

361 SZALÁRDI 1853. 226.

362 HORVÁTH 1861. 100.

363 KOVÁCS 2018. 19., 59.

Zsadány, Ombód, Amac, Krassó, Tarpa, Penyige, Matolcs, Nábrád, Géberjén, Oroszi, Kis Namény, Kölcse, Cseke, Ricse, Udvari, Penyige (tévesen ismételve), Csaholc, Nagy Szekeres, Sikárló, Iloba, Sebespatak, Bucsák, Bartfalva, Apamonostor, Alsó Misztótfalu, Szaniszló, Kenéz, Madarász, Gyarmat mezőváros, Sárköz, Láposbánya, Görbed, Berencse, Józsefháza, Lippó, Borhida egészében; Encsencs, Domahida, Ökörítő, Porcsalma, Kisar, Ábrányfalva részben; Aranyos Meggyes mezőváros felerészben. – **Szatmár és Szabolcs megye:** Bátor mezőváros teljesen; **Szabolcs megye:** Pócs, Bakta, Lórántháza, Gyulaj, Lugos, Tét, Királyteleke, Vencsellő, Tímár, Büd, Kisfalud, Nagy Léta, Pród, Tedej, Levelek, Böszörmény mezőváros egészében; Nyíregyháza mezőváros, Nyírfejértó, Rakamaz, Szent Mihály, Nyíradony részben. – **Bereg megye:** Csetfalva portio. – **Heves megye:** Gyöngyös Pata. – Szikszón négy szőlő, Aszalóson (Abaúj m.) egy.³⁶⁴

Az öreg gróft 1646-ban szörnyű csapás érte: Péter fia sógoránál időzve, Ecsedbe való visszaindulása másnapjának reggelén, életének 36. esztendejében, gutaütésben (agyvérzésében) elhunyt (1646. 08. 03.). Teteme csak jó félévvel később került haza, akkor helyezték unokahúga mellé, a nyírbátori református templomba, méltó körülmények közé. Maga Rákóczi György is megjelent a temetésen, udvarával „és nagy sok urak, főnépek, jelenlétében, nagy pompával és illendő tisztességgel temettetett vala”.³⁶⁵ Az öreg gróf így végleg egyedül maradt, vele halt ki a Bethlenek iktári ága. A fejedelem viszont még Bethlen Péter halála előtt, a linzi békében (1645. december 16.) elismertette, s ezt a király, III. Ferdinánd is elfogadta, hogy Ecsed és tartozékai, továbbá Nagybánya II. Rákóczi Györgyöt és családját illetik akkor, ha a két Bethlen meghal. A fiú után az apa, id. Bethlen István erdélyi fejedelem is hamarosan távozott a földi világból (1648. 01. 10.).³⁶⁶

16. A Rákóczi-címer

364 MNL OL E 156a. fasc. 108., no. 004. Az uradalom korábbi (1624. évi) és későbbi (1647. évi) nagyságára l. ULRICH 2007. 381–382. dolgozatát.

365 SZALÁRDI 1853. 227.

366 Rákóczi Zsigmond anyjának: „Szegény Bethlen István uram tegnap délyest 2 óraker halt meg, Dániel János uramat küldi urunk ő nagysága (I. Rákóczi György) oda, hogy temetése és a vár dolga felől is végezzen Rédei urammal. 1648. 01.11. – SZILÁGYI 1875G. 392. CCCCXX. levél; – Rédei Ferenc az 1648. március 29-én történő temetésre meghívja Udvarhelyszék rendeit. VASS 1906. 30.

17. A Bethlen-násfa

Rákóczi nem engedte, hogy Péter fia mellé kerüljön Bátorba, hanem tetemét Gyulafehérvárra vitette, s fejedelemhez méltó temetést rendezett neki.³⁶⁷ Mi sem búcsúzhatunk tőle másképp, csak egy ecse-di történettel. Fentebb említettük, hogy Bethlen meghívta Rákóczit Ecsedbe, aki azt el is fogadta. A főkapu melletti szabályos bástyához érve látta, hogy „közel nőtt volna a nagy ingó lápság ottan.” Ezt megjegyezve, amikor Ecsed ténylegesen a birtokába került, „a Belényes (Bihar m.) vidéki vaskóhi³⁶⁸ gondviselőnek formákat küldött, minemű köpüs, gaz metélő kaszákat csináltatna százat, másféle toló és hold formában lévőket is ugyan százat éjjel, nappal készítené, hogy azokat nagy, hosszú kopjaforma nyelekbe csináltatván, azokat nagy öreg hajóban a lápokot a víz fenekén nagy

mélyen felmetéltetné, szaggatatná, s a hajókon onnan kihordatván, a bástyák mellől a lápot nagy messzire eltaszítaná, melyet még azon a nyáron véghez is vitetett vala”.³⁶⁹ Ezt jelentette akkor is a gazda szeme ... Bethlen István kornétáját 1684-ben a regéci várban írták össze. Hogyan került vajon oda? Úgy, hogy I. Rákóczi György még 1647-ben megkapta a magyar királytól a Bethlen-hagyatékot – mivel az öreg Istvánnal kihalt a család iktári ága – de iktatására már csak 1648-ban került sor.³⁷⁰

367 Az ő temetése hasonlatos lehetett I. Rákóczi György temetéséhez, melynek leírását a Függelék 14. száma alatt közöljük.

368 Vaskóc német és oláh mezőváros Bihar vármegyében, ... s minden kor munkában lévő jó vasverő műhelye nevezetesíti ... VÁLYI 1797–1799. III. 605.

369 SZALÁRDI 1853. 230.

370 PETTKÓ-ÉBLE 1911. 31. – A fejedelem utolsó (1648.08.12.) ecse-di tartózkodására: SZABÓ 2009. 285. 60. jgyz. – SZABÓ 2008B. 263.

III. A Rákócziak vára 1648-1670, 1694-1711

ECSED A KÉT GYÖRGY ALATT

A krónikáshoz, Szalárdi uramhoz kell fordulnunk, ha kíváncsiak vagyunk arra, hogy mi történt Ecsedben a Rákócziak alatt. Bethlen István „eltemetése után kezéhez vévén (a nagy jószágú szép erősség Ecsed vára) ottan ahhoz tartozó minden jószágokat, hogy annál igazabban, hívebben mehetvén végbe, [pálóci] Horváth János főember szolgálja által (kit a fejedelem ottan fősecretariusává tett), connumeráltatni [felszámláltatni] s íratni, s a várbeli minden municiókat, lövészerszámokat, is minden abban való, várhoz tartozó minden jókkal, s a várbeli épületeknek minden állapotjával, inventáltatni [leltároztatni] írásba rendbe, s regestrumba vetetni, s mindennemű azon várbeli fogyatkozásokat, (hogy azokról mindjárt gondot viselhetne) szorgalmasan megírati” elrendelte. Azt, hogy ez az állapotfelmérés megtörtént, bizonyítja az 1648. évi urbárium.³⁷¹ De I. Rákóczi Györgynek nemcsak a látható, hanem a vár víz alatti részére is gondja volt: „a bástyák minemű cövek-fundamentumokon állanak, látni kívánván, azokban egyet kivágattatni és Fehérvárra beküldetni parancsolván, egy nagy hegyezett égerfa³⁷² karó vagy cölöp végét, a minemű darabot lófaron elhozatnának benne; Horvát János be is küldött; melyet magam is láttam, s mind keménységére, mind nehézségére nézve majd a kőhöz hasonló”. Festő ecsetjére méltó jelenet: a gyulafehérvári fejedelemi palota udvarán ott az Ecsedről érkezett ló, a személyzet leemeli róla a terhet, s a fejedelem kíséretével, a tanács tagjaival, a zajra összeseregglőkkel, valamint az udvari levéltáros Szalárdival együtt az ecsedi karót csodálják, véleményezik. A leltárak elkészülése után a fejedelem még azon a nyáron „Ecsed várát meglátogatta, ott is nagy sokat fundált, s a lápokat is honnét mindig metéljék és tisztítsák fel, elintézte, s onnét Tokajt és Patakot is megtekintette”.³⁷³ A kutatás kiderítette, hogy pálóci Horvát János a

371 A Károlyi-levéltárban őrzött másolat kiadása KárolyiOkl. IV. 282–346.

372 1707-ben is az égerfát említik, mint a vár fundamentumát. MNL OL 396-1-3570. Extractus, a levél hiányzik

373 SZALÁRDI 1853. 230–231.

fejedelemnek nem csak bizalmas embere volt, hanem építész is, ily ügyekben tanácsadója. Páduában szerezhette képzettségét, s szerencsénkre egyetlen fennmaradt levele kísérté a különös szállítmányt: „tudván hogy az Experientia [tapasztalat] mindenek felet való tanító mester, az mely Szep **bo(l)tos kasamatat** it az **hozzu keő kapu** mellet Nagod megh jara it leteben, annak belől az Eszak felől valo kőfala mellet egy ölni hoszan asattam fel az földet le az fundamentumra, mely mind Eger fa czövegekre rakatot, sőt oldalfelt is mind Egerfa köziben rakatot az kőfal. Az mely czövegekre rakatot az keőfal, annak az tetejetül fogvan az föld szineigh enny(i) mel(y)sege vagion mint az be rekeztetet (ti. a levélben mellékel) czérna ez levelben, de a' mely czövekek köziben rakatot az maid cziak feél ölni az föld szineigh. Egy czöveknek mely oldal fel volt az hegies vegeben küldöttem be Nnak ez levelem megh vivő Nagod jámbor szolgáljatul hogy Nagod lassa menyre változot(t) az Egerfa az vizes es saaros földben. 2. Mind tegla semmi termes keő ninczen az fundamentumbann is, az Egerfa czövekek termeskö heliet vadnak. 3. Rut Saáros földben vertek le az czövekeket s – arra raktak teglabul az kőfalt. 4. Ez jóságban se ro(ss)z se jo tegla vető ninczien, az Istenben el niugot bodogh emlekezetü Bethlen Gabor fejedelem it Nemetekkel vettette az teglat ...” A következőkben az építőanyagok beszerzési és szállítási lehetőségeiről számol be komoly körületekintéssel. Végül hozzáfűzi: „Az mely eger (éger) czöveknek az hegies vegit kültem N(agyságod)nak annak az dereka temerdekege Negy araz (kb. 20 cm), de ket anny(i) temerdekesgü czövekeket is lattam az földben.”³⁷⁴ Az írás egyik legérdekesebb része az, hogy Bethlen idejében német téglavetőök dolgoztak Ecseden, a várban építkezés folyt. De hol? Csak találgathatunk. Mindenesetre az igényesebb építőanyag a palota vagy a kapuk átalakítására, esetleg bővítésére utal.

Ám I. Rákóczi György álmát nem pálóci Horvát János teljesítette be, hanem az olasz fundáló, Agostinus Serena, aki 1647–1653 között tartózkodott hazánkban. A fejedelem ugyanis ugyanolyan tornyot képzelt Ecsedre is, mint a sárospataki Vörös torony. Úgy gondolta, hogy a Bátoriak XIV. századi kerek lakótornyát lebontva/átalakítva, egy a patakihoz hasonló épület fog felépülni Ecseden is. Még életében írják: „A Fundáló (az olasz) ki nem jöve, talán nem fog kijönni, míg Nagyságod (ti. a fejedelem) ki nem jó. Pocsajt (Bihar m.) is megtekinthetné, és **Ecsedben is a toronyhoz hozzá foghatnánk**, mikor tudhatnám jövetelét, talán Pocsajba elébe mennék és onnan Ecsedbe.” Egy másik levélben a fejedelemfi Rákóczi Zsigmond az apjának írja: „úgy parancsoltam Ecsedbe az olasz kőműveseknek itt elsőben is fundáljanak (Munkácson), azután menjenek Ecsedbe, több helyekre azután, óránként várom őket”. Détsky Mihály más dolgozatában is megerősítette: a fejedelem Patak mintájára (1638–1641) tornyot akart építeni Ecseden.³⁷⁵ A kérdés: felépült-e ez a torony?

Mielőtt erről beszélnénk, Rákóczi másik összeírásáról kell szólnunk, a katonaságéről, akik a vár 1648-as átvételekor rendkívül fegyelmezetlenül viselkedtek, csoportosan járták

374 DÉTSHY 1971. 376.

375 DÉTSHY 1971. 372.

a környék lakosságát fosztogatni.³⁷⁶ Az összeírás szerint a mezővárosban 13 olyan felnőtt élt, akinek nem volt köze a várhoz. A vári alkalmazottak a felsorolásban a következők: 14. Bodoki János mostani udvarbíró,³⁷⁷ 15. Fekete Benedek gyalog hadnagy, 16. Kálmándi István lovas hadnagy fizetésén, 17. Szalánci János porkoláb, 18–19. Trombitás István és Trombitás Tamás trombitások, fizetésén voltak, 20. Miskolci Miklós étkefogó volt, esztendő, 21. Dobos János, ez a Sorompón dobos, 22. Sáfár Péter sáfár volt, 23–24. Szakács István és Szakács Miklós, szakácsok voltak, 25. Tálmosó György; 26–46. Nagy Jánostól Csapó Pálig 21 személy, akik a várhoz kántoros katonák voltak, „az várhoz fizetett drabantok voltak 34”. Az összeírás felsorol még szabókat (2 fő), szűcsöket (3 fő), borbélyokat (3 fő), akik közül az egyik az Úr borbélyja volt, a másik kettő a városé. Csizmadia János és Csizmadia László csizmadiák a várhoz szolgáltak csizmára, azaz a központ létszáma 90 fő volt. De utólag még felvették ide Balog Márton szénaosztót, Miklós kovácsot, Oláh Mihály mészáros és Asztalos István asztalost, akikről megjegyzik: fizetésért szolgáltak a várhoz. Ezekhez járult a vár részéről a papok és a tanítók, valamint az ösztöndíjas tanulók eltartása.³⁷⁸ Ekkor hozta a fejedelem azt az ecsedi rendelkezését, amely megszüntette a vármegyében a vásárnapi vásártartást. „Parancsoltuk, hogy a szatmári vásárt vármegyéstől keddre kell áttenni ... de az mint most is tudósítanak tiszáninnen levő ecclesiák püspöki s mellette való predicator uramék, addig is azon napról keddre az vásárt ... nem rendelte k(e)g(ye)l(me)tek. Parancsoljuk k(e)g(ye)lmesen k(e)g(ye)l(me)teknek ne ellenkezzék ez dologban, s hogy tovább is botránkozás ne legyen, az hétfői vásárt változtassa megírt napra k(e)g(ye)l(me)tek. Annak felette az illetlen rút szitkozódás és cégérés vétkekben élés, nem levén illendő büntetési és fenytéki, a vármegyében felette eláradt ... parancsoljuk szorgalmasan ... ez gonoszság tolláltassék [megszüntessék]. Secus non facturi. [Különben nem engedni.] (1654. 10. 16.)³⁷⁹ (Lásd az előző – Az 1647-es összeírás falvanként – táblázatát.)

376 II. Rákóczi György öccséhez, Zsigmondhoz: „Az ecsedi katonák cselekednek rettenetes insolentiát [szokatlanságot], ... azonkívül is csoportonként járnak, úgy hódoltatnak. ... Kegyelmed parancsoljon, efféle nélkül legyenek el.” SZILÁGYI 1875G. 397. (CCCCXXX. levél).

377 Leveleit II. Rákóczi Györgyhez, Lorántffy Zsuzsannához 1648–49-ből ismerjük MNL OL E 190-1648-17-5150, E 190-1649-18-5531, -5572, -5578. – SZILÁGYI 1876B. 448.

378 Az ecsedi uradalomhoz tartozó prédikátorok fizetésének általános rendezése még 1654. 12. 18-án történt meg. MATKÓ 1995. 350. Az 1. sz. mellékletben olvasható a prédikátorok dézsmájáról szó rendelkezés. – „Az Ecsedi prédikátor fizetése volt a várból évenként készpénz 150 forint, búza kassai köből 25, zab kassai köből 20, – bor megyszói köböllel 60 köből, verő disznó 2, kő-só 12, káposzta 200 fej, 50 szekér fa, – Bátorból és Vasváriból őszi, tavaszi vetésből, méhből, bárányból tized. Az Ecsedi mester fizetése: készpénz évenként 125 forint, búza 20 köből, verő disznó 2, kő-só 6. Conventio decem alumnorum scholae Ecsediensis per anni spatium [a bentlakó az ecsedi iskola 10 tanuló ösztöndíjasának szegődménye évente]: pannus ex genere Karafia singulis ulnee II numero, aut floreni 11 [két vég karafia szövet vagy 11 forint], ruha sináltatásra singulis [személyenként] 1 forint, székhúsrá havonként egyre-egyre 1 frt 20 dénár, cipő minden személyre napjában 4, gyertyára egy évre 16 forint, minden hónapra harangozásért 1 forint.” SZIKSZAI 1881. 1693–1694. Az irat a javadalmak visszaadása végett, 1670-ben készült.

379 Szatmár vármegye levéltára actor, publ. fasc. 9. nro. 30. 165 11. – H. KISS 1891. 419.

Az inventáriumban itt köszönnek vissza azok a sorok, melyeket Szirmay 1490-re tett: „Rendtartásuk (ti. az ecsedieknek) nincs, hanem ha mikor oly idegen országból való követek, avagy méltóságos urak a vár meglátogatására találkoznak érkezni, olyankor a méltóságnak és becsületnek okáért is, ők is fegyveres kézzel tartoznak a kapukat állni. ... Télnek idején, amikor megfagy, a vár körül egy darabot ők tartoznak jegelni.” Az inventárium falvak szerinti részében a várral kapcsolatos szolgáltatók felsorolását lásd a táblázat megjegyzés rovatában.³⁸⁰ Czigány számításai mások: ő 55 katonát lát Ecseden, az uradalom falvaiban további 100 katona és fegyveres lovas szabados élt. Akiket külön kiemel az az öt tagyi katona, akik Rákóczi Zsigmond kék gyalogjai közé tartoznak.³⁸¹

1. Lorántffy Zsuzsanna

Egy másik dolgozatában azt írja, hogy a lovasság létszámát nem ismerjük, de 1652-ben Borsiban, Ecseden, Munkácson, Ónodon, Regécen, Patakon és Tokajban összesen 751 gyalogos állomásozott, az özvegy fejedelemasszony, Lorántffy Zsuzsanna biztonságára 209 gyalogos őrség vigyázott. Ekkor, 1652 júniusában Ecseden 50 fizetett katonát írtak össze. Összehasonlításul: Ónod 360, Munkács 100, Regéc 20, Borsi 3, Patak 9, Tokaj 99 katonájával szemben.³⁸²

A fejedelem 1648-as urbáriumuma egyébként rávilágít az ecsedi katonák eredetére. Zömük a XVI. században földesuraik adta kiváltsággal lett jobbágyból szabados vagy szabad állapotú valamilyen érdemért, leszármazottaik továbbra is a várhoz, ill. uradalmához tartozó településen (faluban vagy mezővárosban) éltek, a kiváltság – s vele a katonáskodás – apáról fiúra szállt. Mint a szentmártoni Bereck fia: János esetében, aki szabadságát még E. Bátori Miklóstól kapta (1569), ezt tovább erősítette E. Bátori István (1585) és

380 KárolyiOkl. IV. 282., 292., 293., 297., 302., 305., 308., 311., 316., 320., 322., 324., 326., 328.

381 CZIGÁNY 2004. 1124.

382 CZIGÁNY 2015. 58.) Személyére – mindenhol más-más szakács főzött, Erdélyben, Ecseden 1-1, Fogarason, Munkácson 2-2, Ecseden a Szakács Miklós nevű. – Említi: BENDA 2005. 37. – Az ecsedi szakács conventioja [szegődménye] évente 40 forint, fajlondis posztó 16 16 sing, karasia 3 sing, bélésre 9 forint, csizma 3 pár, gyolcsra 8 forint, napjában 4 cipő és 2 icce bor. (SZILÁGYI 1876C. 97.)

S. Bátori Gábor (1606), mint földesúr, s 1648-ban jóváhagyta I. Rákóczi György is, ami ritkaságszámba ment. Ekkor hárman viselték a Bereck családnevet: Mihály, aki kántoros katona (nála megjegyzik: exemptioja van Bátori Miklóstól), Tamás (*ad beneplacitum ex* = engedéllyel) és Dienes („Ezt 3 esztendőben /korábban/ eskették, jobbágy volt”), az utóbbi kettő lovas szabados. Veres Gábor kántoros katona „lőháti szabadság”-ról szóló levelét (1583) még Bátori Miklós országbíró állította ki, mint Veres Gergelyét, ezt Bátori István országbíró és S. Bátori Gábor (1606) erősítette meg. Kálmándon megjegyzik, hogy némely lovas szabadságáról és házak immunitásáról szóló leveleik vannak Bátori Gábortól, Bethlen Istvántól.³⁸³ Az utóbbi – mert katonára volt szüksége a következő évi hadjáratához – a mérkieknek adott kiváltságot. A mérki szabados katonák levele Bethlen Istvántól 1635. március 8-án kelt, melyben megengedi nekik: „1. hogy sem magok sem maradékjok semminemű paraszti szolgálattal ne tartozzanak; 2. ecsedi vár szükségére semminemű adózással és semminemű szedéssel bevétellel ne tartozzanak; 3. akármilyen névvel nevezendő veteményekből is soha dézmával ne tartozzanak; 4. hadakozásnak idején is nem ajándékon, hanem hópénzért tartozzanak szolgálni; 5. ezután is pedig nem az ecsedi udvarbíráktól, hanem ecsedi hadnagy Horváth István uram után vicehadnagy Nagy Jánostól hallgassanak; az ide alább megírt okok és módok alatt, ti. hogy ők is jó paripát tartván, lovok hátán jó szerszámmal tartozzanak szolgálni Ecsed várához az mikor az szükség kívánja; kiből ezt a módot tartsa meg Nagy János is közöttük, hogy az minemű terhenek azokat rendeli tized számra, hogy az tizedes renddel szolgáltatssa őket, ők is senki fizetését az úr akarata s engedelme ellen fel ne vegyék semmi időben; mind az által ők is az praedicator-, mestertartásban, templum, pap- és schola-házak építésében, temető csinálásában, porgolások (falu kerítése) tartásában és törvénykezesek dolgaiban egyet értsenek az falubeliekkel”.³⁸⁴

Nemcsak a katonai szolgálat járt bizonyos immunissággal. Az urbáriumban a tarpai jobbágyok egy csoportja különös munkája miatt kapott szabadságot. Szintén Bethlen István okleveléből (1642. 10. 31.) idézünk. „Ecsed várának sem sok időtől fogván való pusztulására és ez tájon zsindeyének szűk voltára nézve tarpai nyolc jobbágyomat úgy-mint Fábíán Mihályt, Siti Mihályt, Szabó Mártont, Elek Mátyást, Hegyi Demetert, Sziki Istvánt, Giczó Mátét és Varró Jánost kivévén minden szolgálatukról, rendeltük vár számára való (z)sindey csinálásra, ilyen szabadságot adván nekik: ... hogy minden személy külön, külön esztendőnként hat hat ezer (tölgyfa) zsindeyrt tartozik hasítani, az várban beszolgáltatni, mely (z)sindeynek a hossza jó három arasz és három újjnyi legyen, az szélessége penigh egy jó arasz, mely (z)sindeyt az hó (?) idejében tartoznak

383 MNL OL E 156a. Fasc. 013. nro. 013.

384 KárolyiOkl. IV. 313.

jó hornyolva is minden képpen készítve be szolgáltatni...”³⁸⁵ Az ő személyük 16 év alatt részben kicserélődött és számuk 12-re nőtt.³⁸⁶

Ecsed 1652-ben került ki a fejedelemszony felügyelete alól, aki csak Munkácsot tartotta meg magának, a többi várat – Ecsedet, Makovicát, Ónodot, Sároست, Szerencset – kieresztette a kezéből.³⁸⁷ Eddig a fejedelem végrendelete értelmében Ecsed az özvegy kezében volt.³⁸⁸ Zsigmond itt keltezett levelei (1652. 11. 14–24.) arról tanúskodnak, hogy anyja még életében átadta neki Ecsedet.³⁸⁹ Azonban az ecsedi építkezések nem szakadtak meg. Lorántffy Zsuzsanna egyik főemberéhez, Klobusiczky Tamáshoz írta levelében azt: „Tokaj várához való égerfákat ... Ecsed táján talán vághatnak, ott sok lévén, vízben rakhatnak, s mikor osztán az ecsedi jószág mészkoért Ladmócra (Zemplén m.) megyen, hordanák oda a fát, s onnan vízen oda szállíthatnák.”³⁹⁰ A fejedelemszony hosszabb ecsedi tartózkodására utal három levele is az 1650. augusztus 28. és szeptember 2. közötti időből.³⁹¹ Ekkor kisebbik fia, Zsigmond is vele volt.³⁹² A következő évben november 11-én tartózkodott Ecseden, amikor egy másik Klobusiczkyhez, Andráshoz – uradalmi kezelőjéhez – intézett levelében értesíti őt, hogy Huszti István Erdélyből egy szekéren 20 vég posztót hozott, amiből egy vég Ecseden maradt. Az ecsedi számtartó által vétetett borok kifizetésére pedig küldjön pénzt, illetve mivel Szerednyére mennek a nedűért, keresse meg útközben őket.³⁹³ Klobusiczky viszontválaszából megtudjuk, hogy „az ecsedi udvarbíró igen elnyomorodott, én soha nem tudom, hol vegyünk udvarbíró oda, a nélkül azt a helyet hagyni nem jó.” Majd arról is tudósít, hogy megvizsgáltatta az udvarbírákat, köztük az ecsedi Bodokit, aki „soha ki nem gázol belőle.”³⁹⁴ Ez után a vár tényleges birtokosa a fejedelem lett. Az ő nevéhez egyetlen építkezés dátuma kötődik: II. Rákóczi György a szerencsétlen lengyel hadjárat után hívott kolozsvári kőműveseket

385 MNL OL E 156a. Fasc. 013, nro. 013. 42. o.

386 1647-ben 8 zsindeycsinálót írtak össze (Uo. Fasc. 013, nro. 10); 1648-ban a zsindeycsinálók: Sziki István, Tákosi István, Hetei István, Siti Mihály, Elek Mátyás, Hegyi Demeter, Varga András, Penyigei István, Nagy János, Fábíán Mihály, Hetei Pál és Fodor István.

387 SZILÁGYI 1891B. 233.

388 I. Rákóczi György: „Magam keresménye kétfélék: uraságom- és fejedelembeliek, kiket én szerelmes feleségemmel együtt s még pedig pénzen és az övéből nagy részent kerestem, ezért valamennyi, míg ő él, minden keresett magyarországi jószágomat neki hagyom, oly módon, hogy az ő holta után Munkács, Ecsed, Regéc szálljon Rákóczi Zsigmondra, és utána fiúágon minden maradékaira.” SZILÁGYI 1875G. 592. (Függelék).

389 SZILÁGYI 1891B. 222., 223., 228.

390 DÉTSZY 1995. 52.

391 MOL OL E 190-1650-19-5724-5725, -5824.

392 MOL OL E-190-1650-19-5723.

393 SZILÁGYI 1876B. 495. – 1651. 11. 11.

394 SZILÁGYI 1876B. 495. – 1652. 01. 15.

2. II. Rákóczi György gyűrűje 1648-ból. II. Rákóczi György

Ecsedbe, de ezek munkájáról további híradást mi nem ismerünk.³⁹⁵ Az építkezések után közel húsz évvel, 1661 után (vagy 1670-ben) készült felmérésen valóban nem látható a középkori kerek lakótorony, mivel a korábbi bejárat elé emelt *portikus* és a lakótorony közötti területet beépítették. A portikussal szemközti kis bástyát megnagyobbították, és egy hosszú, keskeny épülettel összekötötték az öreg bástyával. A keleti várfal előtti konyhakertet felszámolták, ott egy védművet létesítettek, melyet egy kiásott árkon átívelő hídon lehetett megközelíteni. A védműben két nagyobb téglalap és egy kör alakú épület alaprajza látható, ez utóbbi, mint később kiderült, egy sütőde volt.

A legnagyobb változás mégsem a váron, hanem a mezővárosban történt: nyugati felét megerősítették, mégpedig úgy, hogy a mezővárost a szárazföld irányából egy hídon és egy tompaszögű sáncon keresztül lehetett megközelíteni egy újabb hídon át. A mezőváros kapuja (sorompója) két oldalán, tehát a szárazulat északi és déli sarkain egy-egy bástya terpeszkedett, védve a kaput. A felvételt készítő mérnök, Schica (ejtsd: Sika) a rajzán feltüntette azon javaslatait, amellyel a mezőváros védelmét tovább erősíthette.

Eközben ne feledkezzünk el a törökről, Ecsed végvár jellegéről sem. II. Rákóczi György Szatmár megyéhez intézett levelében azt írja, hogy nem kevés búsulása van amiatt, hogy a török Szatmárig, Ecsedig, Kállóig, s a mögöttük lévő vidékig szorgalmazza a

395 Trócsányi 1980. 1213. jgyz.

régebben hódolt falvaknak az újabb behódolását.³⁹⁶ Ő is szívesen tartózkodott Ecseden: 1654. október 14-én³⁹⁷ és december 06–19. között biztosan a várban volt, amiről nemcsak X. Károly svéd királyhoz vagy anyjához írott leveleinek keltezése tanúskodik,³⁹⁸ hanem azok a diplomák is, amelyekkel 13 személyt nemesített meg.³⁹⁹ Még a következő év január 22-én is itt tartózkodik, amint azt három nap múlva Tasnádról írja: „Mi bizony miolta Ecsedben voltunk is, noha sokan jártak hozzánk, de csak ha háromszor voltunk (kimaradt: ittasak).⁴⁰⁰ A decemberi tartózkodásra hívta Ecsedbe unokaöccsét, Rákóczi Lászlót. Annak naplójából kiderül, hogy december 12-én – amikor feleségét Zborón hagyja – Ecsedre indul. Szabolcs megyébe Rakamaznál lépett be december 9-én, ahol vacsorázott (és aludt). Másnap Királytelken Bakos Gábor kállói kapitány emberei várták, akik a várig kísérték, de nem ott vacsorált, hanem a szállásán, ahova Bakost is meghívta. 11-én Bátorban hagyta szekereit, ő lovon Ecsedre ment, míg emberei a szekerekkel Gebére, akik aztán másnap jutottak Ecsedre, illetve Fábiánházára, ahol uruk ecsedi tartózkodása alatt volt a szállásuk. (A mezővárosban nem volt hely a fejedelem kísérete miatt.) A napló arról a négy napról nem szól, amit az unokatestvérek egymás társaságában töltöttek, de nem vadásztak, mert a vadászatot, mint eseményt biztosan bejegyezte (bediktálta) volna a naplóba. Bizonyára szóba került Lengyelország helyzete is, amelynek trónjáról Györgyöt lebeszélhette. 16-án intettek búcsút egymásnak, s szekerei, kísérete után Fábiánházára menvén, annak mezején találkozott Barcsai Ferencsel, akinek a lovát annyira megkedvelte, hogy meg is vette. A visszaút ismerős: Bátor–Kállósemjén–Királytelek–Rakamaz. A két utóbbi település egyikén a prédikátor úgy felfingerelte a parasztokat, hogy azok majdnem megverték az elmaradó kíséretet.⁴⁰¹

Rákóczinak Ecsed nem volt ismeretlen. Ugyanis még az év elején, januárban kísérte a fejedelemasszonyt, Batori Zsófiát Munkácsról Erdélybe. Január 19-én indultak, 22-én már (Máté-)Szalkán ebédeltek, a vacsora Fábiánházán volt, ahol Rákóczi László hat fakó lovat kapott ajándékba a fejedelemasszonytól. (Ez volt az ő nászajándéka.) Kálmánd–Szentmiklós útvonalon érik el Szilágynémetit, ahol az ebéd után elválva unokatestvére feleségétől, Ecsedre tért vissza. Rákóczi Lászlónak ugyanis február 4-én volt az esküvője Naményban, a Lónyay-várkastélyban, és az ara, a református nagymihályi Bánffy Erzsébet már ott tartózkodott. A leendő férj Ecsedre érkezésétől az esküvő napjáig ingajaratban közlekedett a két hely között: Ecseden fogadta a vendégeket, köztük

396 Szatmár Vármegye Levéltára, Acta publica fasc. 7, no. 23; KOMÁROMY 1909. 110.

397 KRAUS 2008. 283.

398 SZILÁGYI 1890. 344., 380., 390., 412.

399 MNL OL Illésy gyűjtemény 1083, 1b 76, 562, 1v 584, 670, 1i 16, 1c 265, 537, 1e 19, 1g 967, 1a 828, 1k 2713, 1b 76, 1m 1657.

400 SZILÁGYI 1875G. 488. (DLVIII. levél)

401 RÁKÓCZI 1990. 85–88.

az eskető Pálfalvai János leleszi prépostot, erdélyi püspököt, küldte a nász fényét emelő egyenruhás sárosi gyalogosokat Naményba, a velük együtt érkező hintók egyikét a fejedelemszónynak ajándékozta, a másikat az esküvő színhelyére utaztatta. A korábban érkező vendégek végül Doboson kaptak szállást (jóval közelebb volt az esküvő színhelyéhez), míg⁴⁰² Perényi Imre, Vay Péter, Bay István, Melit György, Szemere László, Lővei Gergely, Kun István és mások csak az esküvőre érkeztek. Annak megtörténte után volt „egy kis collatio” [itt: étkezés], majd ki 5-én, ki 6-án indult hazafelé. Az ifjú pár (bizonyára a fejedelem képviselőjével) Barcsai Andrással 7-én Barkócziéknál Baktán szállt meg, majd másnap Bakos uraméknál ebédelt Kállóban, ahol a katonaság üdvözölte őket. Innen a már ismert úton, Királytelek–Tokaj–Szerencs utaztak Sárosra, illetve Zboróra.

A fejedelem figyelmet fordított a hajdúkra is. Szabolcs vármegye panasza miatt 1654. december 14. napjára Ecsed várába rendelte a hajdúvárosok, valamint a vármegye köveit. Itt olyan egyezséget kötött velük, „hogy ha a hit és kezesség alatt lévő jobbágyokat a hajdúk ezek utána is be fogadják, és törvényes felszólításra ki nem adják, 200 ft. bírságot fizetnek”; de az uraknak és a nemeseknek se legyen szabad megszabott büntetés terhe alatt az olyan jobbágyot, aki „incorporatus [bekebelezett] hajdú,” letartóztatni.⁴⁰³ A következő évben vitélő Almási Pál hadnagyukkal az élen 37 személyt Bátorban letelepített és az ecsedi vár alá rendelt. „Az ecsedi várhoz »hitesek« (hűek) legyenek, szükségnek idején pedig tartoznak a vár oltalmazására hosszú puskával bent lenni; igaz hűséggel az magunk és maradékaink számára megtartani, oltalmazni” (1655).⁴⁰⁴ A fejedelem leveleiből ismerjük meg a vár akkori két főemberét, Pongrác Pál ecsedi prefektust [főtisztet], és Balog Péter udvarbíró. Pongrác neve az iratokban máskor is előfordult.⁴⁰⁵ Amikor a fejedelem a lengyelországi hadjáratra indult, a viski táborból (1657. 01. 16.) arra kéri M. Jónást, anyja udvartartásának primáriusát, hogy „az Pattantiusokat Ecsedbe kellene küldeni k(e)g(ye)d(ne)k.” Majd egy nappal később a fejedelmi szándék változik: „Az mely Pattantiusokat keg(yel)med oda fel szerzett számunkra, keg(yel)med legyen azon mentől hamarabb, szállítsa alá Sárosra őket, s mi parancsoltunk Pongrác Pál úr(na)k Ecsedbe vitetné őket, kívánságokat meg értse, és megalkudjék velők fizetések felől, k(e)g(yelme)d azért ne késsék Sáros alá iktatni őket.”⁴⁰⁶ A fejedelem leveléből kitűnik, hogy Ecsed vára ekkor nélkülözte a megfizetett, szakértelemmel rendelkező tüzérséget.

402 RÁKÓCZI 1990. 15–17.

403 KOMÁROMY 1898. 38; az egyezség levél uo. 72–73.

404 MNL SZSZBML DL 93, 38; Uo. V. A. 201., DL 62, 64, 65. – SZENDREY 1980. 23–25.

405 1649. 08. 13: SZILÁGYI 1876B. 464.

406 RUMY 1815–1817. I. 271., 273.

Balog udvarbíróását a Kassára küldött pénzek is igazolják.⁴⁰⁷ A két Rákóczi ecsedi tisztségviselői közül még két személyt ismerünk. Az egyik: „Vitézlő Rácz János. Öccsei: István, Demeter. Ezeknek is az atyjok régi tanult, vitéz ember volt. Udvari főhadnagyságot, mezei kapitányságot, kővári és ecsedi főporkolábságot viselt, becsületes ember volt. Hű szolgálja a fejedelmeknek”.⁴⁰⁸ A másik egy szökött hadnagy, bizonyos Szentmihály nevű, aki elszaladt Ecsedből, mert Lorántffy Zsuzsanna megbüntette. Lónyai Zsigmond fogadta be a naményi kastélyába, akitől a fejedelemszönyv visszakövetelte. Lónyai eléggé körmönfontan adja elő, hogy a hadnagy tette – amiért megbüntették – tudatlanságból fakadt. Azzal is példálódzik, hogy „tavaly nagyságtok feles lovas és gyalog ecsedi szolgálai a szalkai sokadalom idején a házamra mentek, emberséges nemes ember szolgálmat onnan minden igaz ok nélkül kivonták, megverték, vagdalták, míg akarták”, s felhoz még egy esetet a beregi Szentmiklósról, amelyre a munkácsiak törtek. Ott halál-eset is volt. Levelét azzal a tanulsággal zárja: ha a szolgák veszekednek, az urak abba ne avatkozzanak.⁴⁰⁹

Az ecsedi katonák azonban a fejedelem utolsó évében már önállósították magukat. Erről tanúskodik egy debreceni eset, amelynek elszenvedője Enyedi Sámuel orvosdoktor, tanár, ev. ref. lelkész volt. „Enyedi ... belgiumi académiákból kevéssel előbb haza került tudományosan képzett ifjú, kit a váradi ref. egyház több évig külföldi iskolákban nagy költséggel taníttatván, ő most már két év óta a közelebb nevezett egyházban épületesen tanított vala, s ki – mert a gyógytanban is graduált [képesítést szerzett] lévén, gyakorló orvosként is kívánt vala működni; bizonyos dolgában Váradról Debrecenbe jött vala. Ügyének végeztével, Váradra visszaindulván, alig távozott néhány száz öl távolságra Debrecentől, már is a városból utána nyargalt katonák reája támadván, úgy lőttek háta megöl reája, hogy nyaka alatt a lapockája mellett bemenő golyó, mejjén jött vala ki. – S ezzel meg nem elégedve a gyáva hősök, még a fejedelem előtt is bevádolák a szerencsétlen Enyedit, kinek is, hogy míg Ecsedre hurcoltatnék, meg ne halna, Debrecenben vérét elállítani igyekvőnek. – Az Enyedi ellen emelt vádak azonban, a vádlott mentségének meghallgatása következtében, csak is a katonáknak Rákóczi iránti hízelkedőségének tapasztaltatván; az ártatlan Enyedi csak nem félholtan elbocsáttatott.”⁴¹⁰

A fejedelem a halála előtti évben Ecseden szinte minden évszakban (1659. 01. 25., 02. 27., 03. 07., 03. 14–16., 04. 11–16., 05. 19., 07. 20–21.), megfordult, egyik itt írott

407 RÉVÉSZ 1899. 158. – Továbbá unokaöccse, aki nagybátyjának, Püspöki Balog N. Péternek, Rákóczi György erdélyi fejedelem ecsedi vára és uradalma gondviselőjének, mint pártfogójának ajánlja könyvét (*Disputationes Juridicae ...* FRANEKER, 1657. (RMK III-1. 1983. tétel)

408 KÖBLÖS 1907. 31.

409 SZILÁGYI 1876B. 479–480. – 1650. 07. 28.

410 SZŰCS 1871. II. 340.

levelében szinte próféta módján látja a jövőt: „attúl tartunk, az törököt addig piszkálják, magok veszedelmére fog fordulni, elcsepegtetik Váradot”.⁴¹¹ Rákóczi Lászlónak ezt Ecsedről: „Váradot talán ki is adom az erdélyieknek, mert azt mondják, e miatt pusztul el az ország; de meglátja K(egyelme)d, a török elveszi.”⁴¹² A fejedelem utolsó ecsedi tartózkodása 1659. 09. 10-re tehető.⁴¹³

3. Szilágyi Sándor történész

A viharfelhők akkor kezdtek gyűlni a fejedelem-ség és Ecsed vára felett, amikor II. Rákóczi György a reális helyzetet fel nem mérve lengyel király akart lenni. Ez nemhogy nem sikerült, de az erdélyi hadsereg Kemény Simon vezetésével tatár fogságba is jutott. Ráadásul az egyesült lengyel és tatár hadak betörték az országba, és egészen Szatmárig jutottak. „Az ellenség immár harmadnapja mióta Szatmár alatt vagyons, Szatmár Németinek is harmadrészt elégették...” (Pasztuly Péter kővári kapitány 1657. 06. 27.). „Az szegény Beregszásziakon az mi esett, kiknek vérekben bokáig járhattak az templomban, ezek előtt se leány, se asszonyember, gyermek, férfiú nincsen, hanem iszonyú halálhajtók, melytől Isten mindannyiunkat őrizzen.” (Ismeretlen). Sztojka Simon, Máramaros vármegye alispánja 1657. 07. 03-án: „a lengyel általtakarodott a Beszkiden”. A visszafordulás helyét a Giródtótfaluban élő Tar Andrásnak a besztercei főbíróhoz írt leveléből ismerjük: „Szatmár vármegyének java(i)t az szerint a Szamosközben, éppen Szinér Vár Aljáig ügetének, az Szamos mellett templomokat, harangokat földig égették ... Nagy Bánya és felső Bánya városi és az 3 Tótfaluk az Ilobában az szorost megszállották, és ott egy hatalmas, erős sorompót csináltattunk volt, és az pogányság azon által nem jöhetett, hanem csak megjárak és visszatértek Viskre. Gávai uramnak, Tormáknak, és mindenfelé bízást írhat uram kegyelmetek, ... PS. Mind a bánt, fejedelemasszonyt is informáltam ez néhány nap az rajtunk lévő ellenség állapotjáról (1657. 07. 03.).” A bán, azaz Barcsai Ákos már június 27-én arról tudósít: „az lézengő, égető ellenséget a hajdúság, a Szatmár vármegye igen megverték és el is oszlatták, az előttük járókban kettőt fogva vittek be Husztra, fejet is kettőt.”⁴¹⁴

411 A dátumok sorrendjében: SZILÁGYI 1892. 107, 111, 115; DEÁK 1873. 415; BENKÓ 1900. 596; SZILÁGYI 1875g. 558., (DCXLVII. levél), 571.

412 DEÁK 1878. 9.

413 SZILÁGYI 1875g. 575. (DCLXXII. levél)

414 KISS 1995. 385–389., 378.

Egy másik forrásunk a sikertelen út végéről a következő: „Ez siralmas békesség véghez menvén, midőn az fejedelem népétől elvált volna, azok Moldova felé tartván, egy úrfiat Rhédei Ferenc nagyságos úr fiát, Lászlót, Bakos Gábort, Mikes Mihály főrendeket és maga udvara népe közzül is valami keveset maga mellé vevén, Máramarosra, azon az úton, melyen bément vala, nagy sietséggel kijött vala, úgy hogy 4-ta augusti Ecsed várába érkezék. Az ország népe azért, a fejedelem tőlök való elválása után harmad vagy negyed nappal, u. m. július havának az utólján, a csúnya tatárságnak kezébe rabságba esett vala; mely az fejedelemnek ugyan Ecsedben létében, az Bihar vármegyei vice ispánnak, Károlyi Mihálynak, ifiú legény szolgája által esett vala hírrivel, ki az veszedelem után az tatárok kezéből szabadulván, és sietve az fejedelem után jöven, megjelenté, hogy még csak hírmondó sem szabadulhatott vala el közzülök, hanem mindenestől fogva a tatárok prédáji lettenek volna: melyen a fejedelem rettenetes bánatba esvén, nagy esküvessel fogadta vala, hogy ha csak egy dolmányban maradna is, de rabságba esett híveit minden tehetségével kiváltani igyekezné: noha abban azután, midőn reá költ volna, és az ország azoknak váltságokat sollicitálná [szorgalmazná], csak mi sem tölt vala, állatván, hogy mindenestől fogva is 30,000 vagy 40,000 talléránál nem igen volna több, azt pedig magától ki nem adhatná.”⁴¹⁵

A lengyel földről bukott emberként hazatérő fejedelem első útja családjához, az ecsedi várba elé siető feleségéhez, a somlyói Bátoriak utolsó nőági leszármazottjához, Zsófiához vezetett. Anyósa nem örült menyecskéjének ecsedi tartózkodásának (1657. 06. 29.): „Az mint megírtam kegyelmednek, sokféle praktika van most, ha az fiam rendelte, hogy kegyelmed Ecsedbe menjen is, sok rendelése másképen van az fiamnak az mint gondolta, mert az titkok az istennél vannak, az kijelentett dolgot tudjuk. Még azt is akartam kegyelmednek értésére adnom, mit rendele isten az dolgok kimenetele felől, az az ő felsége bölcs rendelésébe van, kitől isten oltalmazzon, oly állapot lenne, hogy nekem á(l)tal kellene mennem az Tiszán, Ecsedbe mennék, noha nagy ké(ny)telenség tétetné azt én velem. Tudom, ha én nem adtam volna is az fiam kezéhez, megadná ott, de én akkor is úgy adtam kezéhez, kitől isten oltalmazzon, oly állapot lenne, oda mennék és nekem is az benne való tisztok hitesek legyenek.” Néhány nap múlva Bethlen Jánosnak: „Menyem asszony ő kegyelme is kijött, Ecsedben lakik, noha Istennek hála, Erdélyben is semmi félelmes állapotok nincsenek.”⁴¹⁶

A fejedelem Ecsedbe érkezéséről azonban idézzük ismét Szalárdi: „A fejedelem pedig a megírt siralmas békesség (a lengyelekkel kötött szerződés, melyben többek között lemond a lengyel trónról) után gr. Rédei Lászlóval, Petki Istvánnal, Bakos Gáborral, Mikes Mihállyal, Gyulafi Lászlóval, Kapi Györggyel, Ebeni Istvánnal, Bánfi Dénessel,

415 ENYEDI 1941. 93.

416 SZILÁGYI 1876C. 67., 69.

Betlen Farkassal, Gergellyel, Szentpáli Jánossal, Teleki Mihállyal, Rédei Ferencsel, Bánfi Kristóffal, és maga udvari népe közül is kevés szám magával, Máramaroson arra az útra tartván melyen bement vala (Lengyelországba) mentül nagyobb úttal lehetne, kisietett vala, úgy, hogy die 4 Augusti Ecsed várába, ahol a fejedelemasszony a fejedelemfiával ment volna, a sok nyughatatlankodás, éjjeli nappali törődés miatt, nagy bágyadozva és elszakadozva érkezett vala.⁴¹⁷ Itt fogadta a török követet, aki a Lengyelországban történekekről kért tájékoztatást. A követnek csak a lengyelekkel kötött megállapodásról számolnak be, ám a jelenlévők hangulatából látta, hogy valami szerencsétlenség is történt. Cserei ehhez az alkalomhoz fűzi azt a történetét, miszerint a török követ nagyon is átlátta a helyzetet, sőt megjövendölte a fejedelem sorsát: „Mikor Iffiu Rákóczi György a Török Császár akaratija ellen Lengyelországra ment nagi haddal, és mind a Tatárok rabságára estek minden seregei, a Török Császár egi Kapucsi Basát küldvén Erdéljben hagi Rákóczit Fejedelmének ne tarcsa tovább(b) az Ország, a Fejedelem Asztalánál azt mondotta a Basa a Fejedelemnek, *Fekügi le Ngos Uram, meg vetettek az Agiat (ágyát)*.⁴¹⁸ Itt érte a fejedelmet és szűk kíséretét a lesújtó hír a maradék erdélyi hadak tatár fogságáról, s azok kiváltásának hatalmas összegről. A fejedelem 1657. augusztus 18-ig tartózkodott Ecseden. Más forrás szerint: „Die 15 aut [vagy] 16. indult meg az fejedelem ő nagysága az feleségével és a fiatal Rákóczi Ferenc urammal, ő nagyságokkal együtt Ecsedből Erdélyországba be.⁴¹⁹ A vár első embere ekkor **Solymosi Péter** volt, aki hitlevelet adott Veres, másképp Várad Gergelynek arról, hogy a kapitány úr jobbagya lesz (1657. 06. 01.).⁴²⁰

A fejedelmi trón megtartása végett tárgyalások sorozata kezdődött ekkor. A Habsburgok követével Szerencsen találkozott (1659. 01. 28). Anyjához írott levelében – kinek tanácsát kérte – megírta: Szatmárba 800, Kállóba 600 németet akarnak elhelyezni, Ecsedbe 150-et kívánnak, akár magyart, akár németet, mint 1597-ben (!) volt.⁴²¹ Bizozeri Simplicianus olasz író az események után 26 évvel erről másképp vélekedett: „Mikor Susa (gr. Souches) tábornok lement a két vármegye védelmére, Ecsed és Várad nem akarták befogadni a németeket s ez volt az oka a jeles erősség elvesztésének.⁴²² Szalárdi a fejedelemasszonynak, Bátori Zsófiának tulajdonítja Várad elését, mivel néhány száz fogadott néppel s várbeli (ecsedí) katonával nem segítette ki őket.

A fejedelem helyzete Erdélyben megrendült. Mindent megtett, hogy számba vegye, kik azok, akik mellette állnak. Úgy akart meggyőződni saját vára őrségének hűségéről, hogy parancsot bocsátott ki az ecsedí várbán maradt katonaság számára, amely a szomszédos Károlyban íródott, 1658. szeptember 17-én: „Edictum mely híveink Ecsedben maradnak.

417 SZALÁRDI 1853. 330–331.; BARABÁS 1887. 428.

418 PÁLFFI 1935. 260.

419 SZOPORI NAGY 1881. 218.

420 PETTKÓ 1888. 640; MvV 1907. 471.

421 SZILÁGYI 1875G. 575. (DCLXIX. levél)

422 DEÁK 1878. 32.

Mindenek előtt az Isten félelme legyen: *Timor Domini, initium sapientiae*. [Isten félelme a bölcsesség kezdete] Ezután: *Ordo est anima rerum* [A lélek dolgainak van rendje], minden rendek közt mi is tesszük az alább való rendelést.

1. Mindenek, valakik benn maradnak, hitesek legyenek újabban (hogy) az Várat fejek fennállásáig megtartják, semmi szót nem tesznek, meg nem adják; Nekünk, fejedelemnek, Istenünknek legyenek hitesek egyszóval minden rendek.
2. Valaki hírt csinálna, suttogna megadása felől, ki nem jelentené. hamis hírt csinálván, meg haljon mentest érette.
3. Obsidiorul [megszállástól] nem tehetnek, mind az által, ha oly tanálna lenni, vagy addig is a vár körül mi építés kelletik, éjjel nappal építsék, sáncokat csináljanak, kit tud az német kapitány.
4. Élést felest hajtsanak be, az min fogyatkozás ne essek.
5. Ha ki azt adna ki, meghaljon.
6. Sok fő egy hel(y)ben nem lehet; szintén, ha így legyen, ha sokat neveznénk is, egyesség kíváztatik, mert az egyik szíve a dolgoknak. Praefectusunknak [a várnagynak] egy értelmet kell tartani dispositioja [intézkedése] legyen jeles; egyéb dolgokban, várépítésre való dispositiókban, praesidiáriusok [őrség] fizetésekre egyéb ah(h)oz való dolgokra Ő Kglmek is az mit tehet, erejével, tehetségével, elméjével segítse, külső dolgokat is közöljék, egy értelmet viseljenek Ő Kglmével.
7. Az bátyákat idegen embernek jární ne engedjék, se vár környékét.
8. Az vitézlő rendnek fizetése annak módja rendi szerént megadassék, kinek, kinek mikor hava telik el.
9. Szilágyi János legyen kapitány helyett. Ő utána viseljenek gondot az várban Szodorai Mihály, az Német kapitány. [kihúzva: Szilágyi János legyen kapitány helyett, ha pedig nyavalyája vagy halála történnék: Szodorai Mihály succedáljon [következzék], míg mást rendelünk. Az német kapitánynyal egyet értsenek, parancsoljuk kötelességekre. [Ezt azonban a fejedelem kihúzta.] Humi disparibus bobus male trahitur currus: [Egyenetlen ökrök félre vonják az igát.] Azért egyesek legyenek; egy akaratbul, tanácsbul a várat oltalmazták. Valamit az német kapitány kíván vár defensiojára [védelmére] építtetni, reávaló költséget adjon elegendőt fogyatkozás nélkül praefectusunk.
10. Summa: Minden ottani híveink legyenek egyesek, viseljenek gondot életek vesztese alatt. Datum in Károli, 17 sept. 1658. R. György mpr. [saját kezűleg].⁴²³

Pénze sem volt elég katonaság fogadásához. Unokatestvére, Rákóczi László naplójából tudjuk, hogy a fejedelmet Ecsedben kereste, de nem találván, Károlyba ment vacsorázni (meg az erdélyi híreket megtudni), majd másnap ebédre ment Tasnádra a fejedelemhez, ott is aludt, mert másnap ide hozták sárosi emberei azt a 200 forintot, amit átadhatott. Még aznap az estét együtt töltötték, de a másnapi ebéd után László Károlyba ment vacsorára, s másnap ebédre Ecsedbe, majd haza a Nyíregyháza–Tokaj–Szerencs útvonalon. Igaz, betért Patakra is az öreg fejedelemasszonyhoz vacsorára. (1658. augusztus 6. – 12.).⁴²⁴

A lengyel vereség után következett az erdélyi polgárháború. A fejedelemválasztások, a fegyveres összecsapások nem érintették Ecsedet, csak Várad eleste után (1660) a török. A fejedelemmel Lengyelországban is megforduló erdélyi főemberhez, Mikes Mihályhoz kötik az alábbi történetet. Ha hihetünk Szirmaynak, e tájt volt Ecsed kapitánya oroszlánfái Mikes Mihály. A történet szerint „midőn a’ Törökök Szathmár Vármegyét tűzzel, vassal pusztították, akkor az Ecsedi várnak Mikes Mihály Kapitánnya vala, kinek testvérét elfogván, a’ Törökök azzal fenyegették Mikes Mihály Kapitányt, hogy ha a’ várat fel nem adgya, ők a’ legkínosabb halálnak nemével ez életből kivégzik az ő testvérét. Hogy tehát a’ Törökök előtt mentsege lehessen, és azoknak dühösségétől a’ testvére ment legyen, a’ várbéli Kapitányság elvételét tőle.” Szilágyi Sándor a történet drámaiságát azzal fokozza, hogy a török vár elibe akasztófát állíttatott, úgy üzenté Mihály úrnak, hogy testvérét – Kővár volt kapitányát – erre függeszti fel, ha tovább is ellenáll. „Ám tegye – izent be ez, mert testvérem bizonynyal nem akarja, hogy árulással mentsem életét.” Mire Szejdit e szilárdság úgy meglepte, hogy megkegyelmezett Jánosnak.⁴²⁵

Mikes ecsedi kapitányságáról más forrásunk nincs. Ő II. Rákóczi György 1656–1659 közötti kancellárja, kővári kapitánya, tanácsosa, akit a fejedelem a Magyar Királyságba küldött tárgyalni, szigorúan meghatározva az utazást. „Kegyelmed utazása ne haladjon már. ... Gonzaga hercegre bizatik a tracta. Az lóra való szerszámoknak, kegyelmetek költségére 1000 tallért, kiben 200. adjon kegyelmed Mednyánszky uram kezében, maga számára költségére Ecsedben adják kezéhez. Az cafragnak (a lószerszám része) tűzöttnek, skófumosnak kell lenni; kardot mi oda vinni nem hagyunk, azt kegyelmed jó gondviselés alatt hagyja Ecsedben Rusilus (?) kezénél. Micsodás, arról tudósítson bolond Makai. Annál a türkizes pallosnál szebb nekünk most nincsen. Irtunk Somlyóra, Ecsedben vegyék a szekeres lovat; addig talán az rudas is meggyógyul ... azt is el kell vinni”.⁴²⁶

424 RÁKÓCZI 1990. 358.

425 SZIRMAY 1808–1810. II. 69. – SZILÁGYI 1846. 287. – DANKÓ 1994. 98.

426 EOE 11. 399. – Mint a kiváló Kelemen Lajos megírta, a két ekkor élt Mikes Mihály közül a most megszólított prédikátuma oroszlánfái, aki ekkor Ecseden van a Rákóczi György koporsója mellett. (KELEMEN 1906. 35., 9. jgyz.)

Barcsai Ákos választott fejedelem Mikes hozzá intézett levelére válaszul azt írta, ahelyett, hogy barátságosan bejött volna az országba (ti. Erdélybe), s adta volna elő „igazságos mentségét,” helyette volt mentorának várába, Ecsedre ment. Ezért azt javasolja Lázár Györgynek is, „ha előbbi urunk (ti. II. Rákóczi György) kívánja kegyelmednek Székelyhidba való menését, nem ellenezzük, de Ecsedbe ne menjen ...”⁴²⁷ Mikes helyébe – aki 1662. 11. 15-én hunyt el –, az 1659. május 24-e és június 25-e között ülésező országgyűlés Bethlen Jánost választotta kancellárrá. Mikes a fejedelem halála után se merte elhagyni Ecsedet, még az év decemberében is ott találjuk, amikor az özvegytől, Bátor Zsófiától utasítást kap: „Az istenért kérem kegyelmedet, hogy mentül hamarabb az ott való tiszteket esküdtesse meg kegyelmed magunk és fiunk hűségére, minden hitesek mostan olyan híreket hozának, hogy Barcsai Váradban szaladott, ki ha úgy vagy, én bizony valóban félttem Ecsedet, mivel Hork és az praefectus valóban fenn vannak. Kérem kegyelmedet, tudósítson kegyelmetek, hogyha valami oly embert tudna kegyelmetek, az kit Ecsedben kapitányságra küldhetnénk; kérem kegyelmedet, vigyázzon kegyelmetek, mivel isten után csak kegyelmetekben bízunk abban az helyben. ... P. S. Ím, mostan is íratunk kapitány uramnak, hogy mindenekben kegyelmeddel egyet értsenek. Hork dolgát mi bizony nem szeretjük, mivel most is protestál, hogy onnét az pattantyúsokat elhozattuk, mivel neki csak tizenkét pattantyúsa mar(ad)t, fél (a) gyalázzatul, hogyha az várat valami leli; én efféle protestatióját nem szeretem. Ha kegyelmetek valami bizonyos hírt érthet Erdélyből, tudósítson kegyelmetek felőle.”⁴²⁸ A két Mikes története megihlette a költőt is, hosszú verséből csak egy strófát idézünk:

*„Ecsed vára jól épült sziklafal
Hű nép védi Mikes Mihály alatt,
Hét nap várja már a török sereg
S hét nap még csak lépést egy lépést sem haladt ...
Minden megtámadás
Újabb veszített csata
S a veszített csatában
Magyar diadala.*

(Két Mikes. Ballada.)⁴²⁹

427 EOE 12. 204.

428 SZILÁGYI 1875F. 995–996.

429 VU 3: 23. 1856. 193. – A szerzőt és a ballada lelőhelyét nélkülöző közlés bizonyítja, hogy a költőt a XIX. század közepén élt nemzeti verselők, Dalmady Győző, Thali Kálmán (így, ekkor még –y nélkül) és Tóth Kálmán között kell keresni, a történeti forrás ismerete inkább Thalyt veszi gyanúba.

4. *Thaly Kálmán költő,
az MTA tiszteleti tagja*

Más forrásunk Barcsai Ákos fejedelemmel hozza összefüggésbe a török ecse-di látogatását. „A fejedelem ő nagysága ... a (török) vezér akaratjából die 20 junii Bányát, Szatmárt s több városokat meghódoltatván Ecsedvára alá menvén, meg-szemlélé Ecsed várát a vezér, mindjárt elszállott alóla, s aláfordulván Debrecen felé, Rákóczi jószágait mind elégetvén, Bátort is mind elégették.”⁴³⁰ Ugyanezt olvashatjuk Bethlen Miklós emlékirataiban is: „Tavasszal azonban Szejdi Ahmed basa, budai vezér Rákóczit Gyalunál megvervén, mi Bonchidánál menénk hozzá és onnét Zsibó felé Szatmár és Ecsedhez. Ezalatt Rákóczi Váradon sebben meghala. ... Szatmárt Barcsainak feladták, Bányát is, de Ecsedet nem is kérték; onnét a török Barcsait Váradhoz elvivé, és az atyámmal visszamenénk mi Erdélybe.”⁴³¹ A pálóci Horváth család naplójába ezt jegyezték be:

„ifjabbik Rákóczi György erdélyi fejedelemnek lőtt nagy harca Gyalu és Fenes között az budai vezérrel és egri basával, holott maga kezivel néhány törököt ölt meg és sok jeles erős harcolása után maga is sebben esvén tőlük, mely miatt die 7 subsequentis mensis junii [június hónap hetedik napját követően] Várad várában boldogul múlt ki ez világbul, honnan kevés idők múlva elsőben Ecsedben, azután Sárospatakra hozatván teste temet-tetett el a sárospataki nagy templomban die 24 aprilis anni 1661.”⁴³² Az ellenfél, Kemény János ennél részletesebben tájékoztatta sógorát, id. gr. Csáky Istvánt: „az Harcz azért bizonyoson 22 praesentis reggeli 8 óra tájban kezdetett, hamar el is végeztetett Gyalu és Száz-Fenes között, az fejedelem akarván valamely megfordult seregeit téríteni, az nem lehetett, hanem maga választott seregeivel succurralt [segített] nekik, azokat az űző el-lenség látván az succursust [segítséget] megtért, és valami ároknak szorulván az hatot adott megszorult ellenség közibe egyveledett és ott míglen mellette levők megsegítették, négy seb esett rajta, fején 3, vállán egy, ketteji valami kurtani (kurtány = udvari zsoldos) Oláhoktól esett, az ketteji Töröktől, az többi gyenge sebek, az egyik fején levő derekas

430 SEBESTYÉN 2010. I. 453.

431 SZALAY 1858. 268–269.

432 NAGY 1881. 218.

nehéz seb, nehezen vitték Váradig, 26 praesentis [jelenleg] még ott volt, ha meg nem nehezedik, Ultima hujus [ezután] akarták Székelyhidra hozni, az fejedelem asszonyért is elmentenek Munkácsra, eloszlott hadait convocáltatja [összehívattatja] és Debrecenhez akarja szállíttatni.⁴³³

Valószínű, hogy a vár főtisztjeit ismerjük meg a fejedelem utolsó leveleinek egyikéből. II. Rákóczi György ezt írta az anyjának (1660. 03. 24.): „Az mi az Várallyai uram dolgát illeti, hírünk nélkül adott szót, Ecsedben maradni nem akar, nagyobb oka felesége fog lenni. Séllyei uram jű be.”⁴³⁴

Ezután járt vidékünkön a török történetíró, Evlia Cselebi is, Jáli agájának, sah Pulád agának a kíséretében. „Ecsedvár vára. Ez is az erdélyi királyok alá tartozik. ... az átkozott Rákóczi igen sok katonával megtöltötte, azért meg nem hódolt. A Szamos folyóhoz közel, fellegvár nélküli erős vár. A tó közepén tojás vagy fehér teknősbéka gyanánt fekvő hasonlíthatatlan vár. Szép templomai vannak s magas palotái is láthatók valának, de sem kerületéről, sem alakjáról, sem arról, hogy hány kapuja van, nincs tudomásom, mivel az ágyúzás miatt lehetetlen volt megközelíteni. Hála Istennek! húszezer katona sok zsákmányt foglalt el s a tó mögött egy ágyúlövésnyire a szőlők mentén megállapodott; az ellenség sem vágódott a katonaságunk után s egy ágyúlövést sem tett. Mi pedig majd nyugoti, majd keleti irányban annyi pusztítást tettünk, hogy az ember, ha azt látná, így szólna: »Vajjon van-e eme lapályon még élőlénynek nyoma?« Ennek a megyének Szabolcs* a neve. Az elmúlt években a boldogult Szidi [Szejdi] Ahmed pasa is e lapályokon pusztított, rabolt s néhány ezer foglyot összeszedvén, elment.”⁴³⁵

Az erdélyi testvérháború magyar szempontból legnagyobb vesztesége Várad elvesztése, török kézre jutása volt. A büntető hadjáratra indult Szejdi Ahmed budai pasa előbb a fejedelmet támogató hajdúvárosokat dúlta fel, s a hajdúk „legelső gondja kinek kinek az lőn, mint költözhesseken igen sietve feleségével, gyermekével és csak hamarabb felragadható legféltőbb javaival együtt é másuvá erősségekbe képpen, Pocsajba, Kisvárdába, Kállóba, Ecsedbe és a Tizsántúl lévő erősségekbe és városokba”.⁴³⁶ Szejdi innen Erdélybe vonult, ahol Szászfenesnél megütközött Rákóczi hadaival és – győzött. Maga a fejedelem is megsebesült, akit Várad várába vittek, ahol 1660. június 7-én sebeibe belehalt.⁴³⁷ „Honnát az országban lévő ellenség miatt való féltekben testét mindjárt másnap sietve Ecsed várába vitték”. Csakhogy a katonák egy részével Gyulai Ferenc alkapitány is Ecsedbe távozott, amikor a török ostrom alá vonta Váradot. Ugyan a török vezér néhány

433 KAJÁRI 1862. 584.

434 SZILÁGYI 1875G. 582. (DCKXXX. levél)

435 KARÁCSON 1904. 9495.

436 MIKÓ 1862. 303.

437 JÁRMY 1902. 225–229.

ezer törököt Barcsai Andrással utánuk küldött, megelőzni a holttest Ecsedbe érkezését, de ez nem sikerült. Erről emlékirat is szól, vers is született. „Szurdoknál (Kolozs m.) megszállván, egy nap ott mulata a török, ünnepe lévén, s oda megy hozzá egy váradi ember, hogy Rákóczi György meghalt volna, s Ecsed felé vinnék a testét. Ez hír(t) hallva, nagy öröm indult mind török, s mind sok magyarok között, el is indítának bizonyos számú török hadakat, azokkal együtt magyarokat is, hogy valamiképpen a testét hoznák el, de hijában; mert minden akadály nélkül, azzal békével érkeztenek Ecsedvárába.”⁴³⁸
A történet versben elbeszélve:

*„Uttyában a’ Vezér Szurdok nevü helynél táborát meg-szállittya,
Hová leg először Vezérhez érkezik Rákoczinak halála,
Hogy **Ecsedben** viszik testét hamarsággal azt-is posta meg-hozza.
Szörnyü nagy örömet a’ pogány táboron ez hir hamar csinála,
Rettenetes lövés és vig örvendezés egész táborban vala,
miképpen a’ testet uttyában el-nyerjék már azon lön a’ tracta.
Hat ezer Törököt Barcsai Andrással Vezér postán el-külde,
Ecsed vára felé sietve mennyenek test légyen meg-elözve,
De Barcsai András más utakon vivé, pogány hogy el ne érje.
Maga-is a’ Vezér Barcsaival eg’gyütt **Ecsed** felé mozdula,
Hová Ali Passának kedves fő embere Szejdihez jutott vala,
Várad felé térjen minden hadaival Vezér azt parancsollya.”*

(Paskó Kristóf: A’ nemes és régentelen hires Erdély orszaganak
keserves és szomoru pusztításáról irt siralom)⁴³⁹

Más forrás szerint: „Rákóczi fejedelem ... június 7-én – mely napon állítólag rendkívüli napfogyatkozás volt – meg is halt. A fejedelemasszony a fiával, Ferenczel egy nappal Rákóczi halála előtt, június 6-án Ecsedről Váradra érkezett, s még néhány órát beszélhetett urával, a fejedelemmel. Másnap, június 8-án pedig, miután az ura meghalt, négy fogoly töröknek és két tatárnak egy eldugott helyen fejét vétette. A többi fogoly azonban, további sok foglyul ejtett erdélyi nemesembert, akik Barcsai-pártiak voltak, s akiket rabként vittek oda, szabadon engedte börtönükből, s útravalóul mindegyiküknek egy-egy forintot adott. Különös kegy egy asszony részéről. ... Amikor a fejedelemasszony Váradra érkezett, a következő nemesemberek voltak Rákóczi környezetében: Mikes Mihály (tanácsos), Barkóczi István (később ónodi kapitány), Szentpáli János (később Kemény János híve), Gaudi András (skót származású hadvezér). Ezek ... amikor végre (a

438 THALY 1862. 77.

439 VARGA 1981. 173.

fejedelemasszony) szeme elé kerültek, igen ingerülten e szavakkal fordult hozzájuk: *ám urak, tü öltétek [meg] az uramat*. Végül, miután a fejedelemasszony valamelyest megnyugodott, afelől tanácskoztak, hogy mit tegyenek a fejedelem tetemével, hiszen Szejdi pasa és Ali pasa ne messze a mezőn táboroztak. Végül úgy határoztak, hogy a holttestet azonnal Ecsedre viszik, mert attól tartottak, hogy az ellenség Váradot ostrom alá veheti. A fejedelemasszony beleegyezett ebbe, a holttestet szekérre tette, amelyet egy mérföld hosszan sok kálvinista pap és éneklő diák kísért, s Ecsedre sietett vele. ... amikor a tetemet a várból kivitték, szörnyű szélvihar támadt, amely sok ház tetejét leszakította és elsodorta.”⁴⁴⁰

Amikor Szejdi a hírt (ti. Rákóczi halálát) megtudta, gyorsan Ecsed felé sietett, elpusztított és megsemmisített mindent, ami az útjába került, de túl későn érkezett, s vissza kellett térnie Váradra. Szejdi pasa Ecsed alatt tudta meg a hírt, hogy leváltották, mert nem jelentette a vezérnek időben Rákóczi György halálát.⁴⁴¹ Az Ecsed alatti török–magyar együttlét pontos dátumát is ismerjük Rédei László naplójából: „Anno 1660. 19 junii, érkeztem az török táborra és a magyar táborra Ecsed alá. – 20. löttem szembe az budai vezérrel Seidi Akmeth passával, ugyanakkor kaftányozott meg is; ugyanaz nap offerálta [felajánlotta] Barcsai Ákos fejedelem nekem a váradi főkapitányságot is,”⁴⁴² amiből természetesen nem lett semmi, mert a török elfoglalta Váradot.

A fejedelem halálhíre még Svédországba is eljutott. Erland Dryselius jönköpingi lelkész Luna Turcica eller Turkeske Måne... (Török hold...) Jönköpingben, 1694-ben kiadott munkájában írta, hogy Rákóczi testét *Essech*-re vitték temetni.⁴⁴³ A Magyar Királyságban már Ecsed elesét is vizionálták. Lippay György – aki ekkorra már esztergomi érsek – ezt írja Wesselényi nádornak, levele végén: „P.S. (post scriptum) Ha megszállotta az török Ecsedet, össze szedvén a magyarságot a némettel együtt, meg kellene ütközni vele, minek előtte el érkezik Ali Bassa stb. Ha török leszen Ecsedben, megessék nekünk.”⁴⁴⁴

Hosszú hónapokig nyugodott a fejedelem Ecseden, míg elcsendesült e vidék. A felesége, S. Bátori Zsófia (Somlyó 1629 – Munkács 1680. 06. 14.) innen Patakra vitette a 39 évesen elhunyt fejedelem koporsóját, ahol 1661. április 24-én temették el édesanyja

440 A fejedelmet kísérők között „Gyulai Ferenc, a vár alkapitánya, Teleki Mihály /a főkapitány/ és annak a pártnak más vezetői az elhunyt uruk iránti kegyelet lerovására Ecsedre kísérték Rákóczi fejedelem holt tetemét és kivonták magukat a fenyegető veszélyből.” (P. VÁSÁRHELYI 1999. 74.) Az utókor Teleki szemére vetette, hogy Ecsed után nem tért vissza Váradra, hanem Kemény János, az új fejedelem szolgálatába állt. (JAKAB 1875. 80.)

441 KRAUS 2008. 495–500.

442 VASS 1855. 223.

443 KÁRMÁN 2004. 116.

444 TUSOR 2015. 395.

mellé.⁴⁴⁵ (A temetés lefolyását lásd a Függelék 12. szám alatt.) A fejedelmet, minden más vélekedés dacára, szoros kapcsolat fűzte – a katolikus hitét látszólag elhagyó – feleségéhez.⁴⁴⁶ Amikor 1653-ban Lupu Vasile moldvai vajda ellen szállt hadba, anyjával közölte: „Nekem kegyelmes asszonyom oly dispositióm [rendelkezésem] leszen, ha szerencsétlen állapottal látogatna, feleségem, az gyermek (I. Rákóczi Ferenc) Ecsedbe megyen.” Négy évvel később Lengyelországból ezt írta feleségének: Monostor helyett jobb Gyaluban lakni. „Ha német részről lenne félelmes az dolog, kit nem remélhetünk, Váradon lehetnél, ha török részről, Ecsedbe; ... ki ne mozdulj bizonytalan hírre.” Valóban Ecseden várta meg a lengyel hadjáratból hazatérő férjét, ám előtte anyósa leszidja: miért ment Ecsedbe, s nem Váradra? Sőt még beljebb kellett volna mennie. Mire Zsófia férjének kijelenti: nem akar Váradra menni, lakni. Már a belháborúk idején írta az aggódó férj: „Feleségünk ha Ecsedbe lesz attúl félő, az ebek (azaz: ellenfelei) ne vonódjanak mindnyájan arra.” (1658. 08. 23.). „Írtunk feleségünknek: ha az erdélyi hír újul, Ecsedben menjen.” (1658. 09. 03.).⁴⁴⁷ De ezt már Haller Gábor is megsejtette, aki még az év februárjában írta: „Ilyen szavakat is értettem (hallottam), ha mi rossz állapotba kezd fordulni és Nagyságod látja szorosnak lenni a dolgot, feleségit, gyermeket mindjára küldi Ecsedben, maga is önnagyságoknak utána menvén, ide hagyja romlásra az országot (ti. Erdélyt); Szeben vagy Görgény erős helységek volnának.”⁴⁴⁸

Ekkor őrizték az ecsedi tömlöcben albisi Zólyomi Miklóst, Dávid fiát. A fejedelem már korábban gondolta, hogy ellenfeleit Ecseden kellene látnia, Nádasdy Ferenc országbírónak ugyanis ezt írta: „In illo casu [abban az esetben] a háládatlanjának az embereknek és árulójának Ecsedet kellene lakóhelyül idején rendelni, ne vesztegethetnék meg a dolgot.” (1658. 03. 27.)⁴⁴⁹ Dávid felesége, Alia Sámuel és Lorántffy Kata leánya, Mária volt I. Rákóczi György gyámleánya, akitől elvált. Miután Barcsai fejedelem Hunyad megye (és Zaránd m.) főispánjának kinevezte, 1659-ben Hunyad várával Zólyomi Rákóczinak meghódolt, előbb Szebenbe vitték, ott a fejedelem „vasba vereté és fogságra Ecsed várába kiküldé”. Rákóczi György halála után özvegye engedte szabadon, végül Sztambulban halt meg.⁴⁵⁰ Szalárdi ennél bővebben meséli el a történeteket: „Ezüst, arany és oly drágább érő marhái a fejedelem kezébe vitettek vala, melyeket a fejedelem holta után a fejedelem-asszony ecsedi tárházából méltóságos sógora, Rédei Ferenc és nénje, Bethlen Druzsina

445 II. Rákóczi György utolsó tisztességtétele. Közli: KANYARÓ 1896. 125–126.

446 Esterházy nádor írja: „Az erdélyi fejedelem... az Bátorai kisasszonyt el jegyzé fiának, ki által Ecsedben akar férközni úgy értem...” (HAJNAL 1930. 91.)

447 SZILÁGYI 1875G. 456. (DXIV. levél); 516. (DXCIX. levél); 519. (DCI. levél); 555. (DCXLII. levél); 558. (DCXLVI. levél). – PAPP 2009. 151.

448 EOE 11. 361–362.

449 SZABÓ 2008A. 82.

450 LÁZÁR 1889. 35.

asszony törekedésekre nagyistenesen megadatott vala, aminthogy maga is azon fogságból szabadulást azután nyerhetett vala.”⁴⁵¹

Az 1658 nyarán volt tatárjárás idején futottak a még nem kész vajai kastélyukból Ecsedre Vay Ádám (született 1657. május 24.) szülei. Igaz, innen Nagyszőlőse mennek tovább, de a későbbi udvari marsallban megmaradt ecsedi tartózkodásuk emléke.

*„Itten bujdosása azonnal kezdődik
Gyenge testcskéje **Ecseden** törődik,
Keresztség vizében ottan megfürödik
Mert vérontó fegyver máshol dühösködik.”*

(Néhai tekintetes nemzetes és vitézlő

Vajai Vay Ádám versei,
melyeket rabságába csinált)⁴⁵²

A török Váradhoz közeledtének hírére az ott lakók veszélyérzete is felerősödött. A váradi őrség lovasságának egyik hadnagya – akinek a nevével még többször fogunk találkozni – a friss házas Teleki Mihály felesége, Pekri Zsófia 1659. október 27-i levelében írja: „Én egészségben vagyok, az melyet Kegyelmednek is kívánok. Kérem Kegyelmedet édes Uram, hogy kérjen Kegyelmed, Ecsedben házat szerezzenek, ezt is, hogy idején költözhessünk oda, az mi egyet-másunk van.” Teleki szerint nincs baj, ha mégis az lenne, menjenek be a várba, vagy meneküljenek Szentjobb felé, Atyába, a birtokukra. Az asszony azonban makacsul írja a távollévő férjnek: „ide rossz hírek vannak, s valóban futnak, ki Tiszántúl, s ki huva, az kapitánné(ék) is el fognak menni Ecsedbe. Hanem édes Uram, kegyelmed is kérjen Ecsedben az fejedelemtől szállást, hacsak az egyet-mást vitetjük oda, mert talán jobb volna, hogynem Szent Jobon.” Teleki beadja a derekát, s december 27-én azzal örvendezteti meg a feleségét: „Ecsedben való szálláskérésre gondom lesz.” Ecsedről a választ a várnagy, túri Balog Péter 1660. február 22-én küldte meg Telekinek. „Az édes asszonyomnak, ő kegyelmének tehetségemmel való szerény igyekezettel illendő szállást szerzenék itt. Micsoda alkalmatossággal legyenek az házak itt, azt Kegyelmed tudja, mostan pedig a német szálló valóban elsanyaritotta, nyomorította ez város egynéhány lakosit. Ha Kegyelmednek ugyanez az akarata, letett szándéka, kitűl az Úristen oltalmazzon, ha az veszedelem hazánkra eljön, ő kegyelmét (ti. Pekri Zsófiát) és javacskaít ide akarja szállítani, Forgách úrfinak jó házacskaí vannak itt, annál

451 SZALÁRDI 1853. 372.

452 BECSKE 1905. 128.; SZALAY 1978. 5.

alkalmatosbat nem találni, két szoba igen jó, két kamara, egyéb alkalmatossággal kész. Mostan ha bemegyen (ti. Teleki Váradra) végezzen vele, én elhiszem bizony, menten kedveskedik Kegyelmed vele.

Ha pedig ládáit nézem Kegyelmednek, tudom azokat; ha egyébbüvé nem is, mivel az paloták belső boltok kulcsai önagyságoknál (ti. a fejedelemnél és anyjánál) vannak, valamelyik porkoláb házában elszerezhetni; de ha én tanácsom Kegyelmednél helyet találna és illendőséget, én mégis gondolkodnám Szatmárra, sok okokra nézve.”⁴⁵³ Mire Teleki a várnagy üzenetét átadhatta volna Váradon, felesége már kiterítve feküdt a ravatalon.

Balog levele több dolgot megerősít: egyrészt alátámasztja a fejedelem és felesége bizalmatlanságát még a belső embereket illetően is. Egy évvel korábban írja is a fejedelem, amikor az ecsedi tárházbeli ládából kellett valami levelet kihozatni: „Bizonytalanok vagyunk, az tárház kulcsa feleségemnél-e vagy Kövér Gábor hova tette.” Parancsolja váradi Balog Péternek, minden Magyarországon lévő javai prefektusának – aki azonos a fentebbi túri Baloggal – „ha azért Teleki az kulcsot nem vihetné, nyissák fel lakatossal; k(e)g(ye)lmed, Pongrác Pali az porkoláb, ha Solymosi (a kapitány), ti és Solymosi menjen be, az ládát is, kiben az levél, Teleki (a) lakatossal nyitassa fel”, Kövér a postás legyen ott, „bezárván az tárházat, kulcsokat hozza kezedben”(ti. Bátori Zsófia kezébe).⁴⁵⁴

Szintén Telekinek írta Balog Máté (Apafi fejedelem későbbi aludvarmestere) Váradról, annak elfoglalása előtt: „Egy házat is, kértem Gyulai (Ferenc) uramat, szerzene Ecsedben, gyermekimet oda küldém, ha nyomul a török.”⁴⁵⁵ Később Gyulai főkapitány //!// távozása miatt Balogra, mint alkapitányra hárult Várad védelme és sajnos feladása is.⁴⁵⁶

453 GERGELY 1905–1906. I. 451., 456., 462., 472., 499.

454 KONCZ 1894. 41.

455 GERGELY 1905–1906. I. 519.

456 TRÓCSÁNYI 1980. 392.

AZ „ÖKÖRFEJŰ” KATONÁK

5. Kraus, Georg aranyozott ezüst pohara 1669-ből

Még a fejedelem holtteste Ecseden volt, amikor a történetíró Krausz György szerint az alábbi jelenet játszódott le ott. Rákóczi György halála előtt a fejedelemmé választott Kemény „Szilágyból Ecsed vára alá vonult, hogy találkozzék (I.) Rákóczi Ferencével. Rákóczi – amikor Kemény kérésére a vár elé jött – állítólag a következő szavakkal fordult hozzá: »Mint járt kegyelmed, Kemény János uram a fejedelemséggel?« Erre Kemény állítólag így felelt: »Az pogányság miatt nem mehettünk be, meg kellett térnünk.« Erre Rákóczi azt mondotta volna: »Kurva volt hát ilyen fejedelemségnek«, majd odakint hagyván Kemény fejedelmet, megfordult és visszatért a várba”.⁴⁵⁷

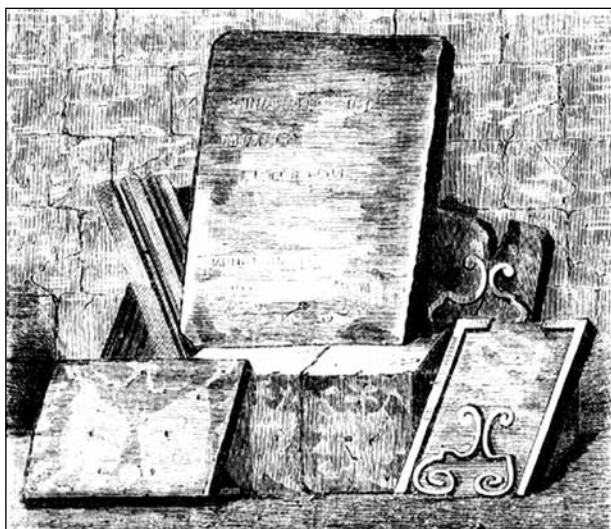
II. Rákóczi György fejedelem elhunytával és Patakon történt eltemetésével egy ideig Ecsedről szinte semmi sem hallunk.⁴⁵⁸ A temetést Bátori Zsófia nem az erdélyi fejedelmek – így I. Rákóczi György – temetkezőhelyére, az 1658-ban tatárok által feldúlt Gyulafehérvárra szervezte, hanem a család akkor legfontosabb birtokára, Sárospatakra. Az özvegy fejedelemasszony fiával már nem jön vissza Ecsedre, tán még látogatóba se. A császáriak szerették volna megszerezni, de csak Székelyhidát sikerült megszállni, Cobot (Czopp-ot) Ecsed ellen küldték, mely erős várban 30.000 // ember tarthatja magát. Egy korábbi jelentés (1661. 06. 11.) szerint egy (Dipendall) főhadnagy 600 emberrel kiindult egy szomszéd helyet elfoglalni,⁴⁵⁹ de ez sikertelen lehetett, mert tudjuk, hogy a következő évtizedben is az özvegy fejedelemasszony a vár úrnője. 1662-ben tervezet készül arról, hány német katona kellene a Felföld váraiba, így Ecsedre 200 gyalogos (Szatmár 1000 lovas és 2000 gyalogos, Kállóba 200 gyalogos, Tokajba 1000 gyalogos, Kisvárdára 500 lovas és 300 gyalogos) de ez csak radikális elképzelés volt, megvalósítása sohasem történt meg.⁴⁶⁰

457 KRAUS 2008. 592.

458 Bátori Zsófia meghívója Teleki Mihálynak férje temetésére, 1661. ápr. 24-re. GERGELY 1905–1906. II. 44. – A Szabolcs megyének címzett meghívó: KOMÁROMY 1899. 504–505.

459 MARCZALI 1880B. 753.

460 NAGY 1871. 239.

6. I. Rákóczi György síremlékének maradványai

Bátori Zsófia kinevezettje a vár élére **Torma Mihály kapitány** (felesége Mágócsi Katalin), aki 1664-ben a városban Mozdósi June házára és mészárszéki jogára *inscriptiot* és adómentességet kapott.⁴⁶¹ Ez az az év, amikor „a Püskösd ünnepe előtti ötödik napon Magyarország előkelői és egyéb nemessége, amelyet a Tiszán innen túl felbecsülhetetlen jogtalanságokkal illettek a védők (ti. Várad váráé), és Szatmár, Ecsed és Küküllő várak német védői szerencsés hadi vállalkozásban megostromolták és megszállták (Várad városát), és az ostromlók oly hévvel semmisítették meg, hogy a magyarok és a németek a menekülés során a vár felé húzódó törökök közé vegyültek, és úgy tűnt, hogy felvirradt a nagy alkalom arra, hogy a várat is elfoglalják.”⁴⁶² A legbátrabbak között harcoló gr. Rákóczi Lászlót azonban a vár kapuja előtti hídon golyó érte, s a vár ostroma abbamaradt. A történetíró Bethlen János azonban téved: Ecseden ekkor még nem tartózkodtak német katonák. Ha ecsediek részt vettek Várad városának sikeres ostromában, azok csak magyarok lehettek.

A fejedelemasszony férje halála után azonnal vallást váltott, visszatért a katolikus hitre, mert csak látszatra és a Rákóczi-család kedvéért lett református. Ez Ecseden is éreztette a hatását, ugyanis S. Bátori Zsófia felszámolta a református templomot és a nagy múltú, híres iskolát, megvonva az uradalomtól az eddig biztosított jövedelmet mind a papok, mind pedig a tanítók, tanulók részéről. Előtte azonban még ide temethették a vár egyik főemberét. Sírja a református templom újtási munkálatai közben került elő, amelyben a koporsó és a csontok mellett egy kalpag arany forgóját, tíz nagy ezüstgombot és a hozzá

461 BAÁN 1940. 271.

462 JANKOVICS–NYERGES 1993. 215.

tartozó mentét is megtalálták a munkások. A XVII. században ide temetett személy tárgyi emlékeit állítólag a Magyar Nemzeti Múzeumnak fogják „átszolgáztatni”.⁴⁶³

A megye a nádorhoz intézett levelében, a 6. pontban a sérelmek megfogalmazásakor a többi között az Ecsedvárhoz tartozó sedecimák és oktávák [tizenhatodok és nyolcadok] lefoglalását is megemlíti. Ezeket, noha a Bethlen fejedelmek, az urak és II. Rákóczi György adományozták, mégis Bátori Zsófia és I. Rákóczi Ferenc ecsedi tisztjei a prédikátoroktól visszatartották. Bátori Zsófia 1665. január 31-én Zborón kelt levelében Szatmár vármegye előtt, mindent ecsedi tisztjeire hárított, azokat okolta, s tudósította a megyét, hogy parancsot adott tisztjeinek, ezen dolognak komplanációja [kiegyenlítése] felől. Fia, I. Rákóczi Ferenc 1669. május 20-án Eperjesről szintén azt írta a vármegyének, miszerint prefektusát, Szalay Pált megbízta, hogy mindazon parokiális proventusokat [egyházi jövedelmeket], melyeket vagy ő, vagy anyja elvettek, komplanáltassa [kiegyenlítse]. Egyik levélnek sem lett azonban eredménye, mert a földesurak nem is akarták. Pár év múlva (1672. január 27.) az erdődi traktus kéri Szatmár megyétől az ecsedi német parancsnok által fogva tartott Bényei János iskolamester kiszabadítását. Szatmár megye ugyanakkor Rajki János követét a sérelmek orvosoltatása végett Bécsbe küldte. A február 8-án részére kiadott követi utasításban az is szerepelt, hogy az ecsedi mestert fogva tartják, az ecsedi templomot, melyet a Bethlen urak ex fundamento erigáltak [alapjaitól felállítottak], a hozzá való proventusokkal [jövedelmekkel] együtt, öfelsége adománya ellenére elfoglalták.⁴⁶⁴

A vár katonái pedig uruk parancsára törvénytelen akcióban vettek részt. Apafi fejedelem írta – panaszként – az ország nádorának: „Rákóczi Ferenc uram is székelyhidi jószágomra ecsedi katonáit reá küldvén, egy néhány jobbágymat, kik harminc, negyven esztendőttől fogva ott laktak, olyan praetextussal [ürüggyel] hogy ecsedi jószágbeliek lettek volna valaha (melyet a szegény emberek tagadnak) hatot vagy hetet felköltöztette és minden javukat elvitette, melyek mind az igazságnak és jó szomszédságnak ellene vallanak.”⁴⁶⁵

A német katonaságnak köszönhetően 1670-ben vagy utána nem sokkal elkészült a vár felmérése és egyetlen hiteles látképe!/, 1669-ben pedig, provizorváltás miatt, a vár minden eddiginél teljesebb leltára. A kettőt együtt fogjuk tárgyalni, de előbb lássuk, hogyan kerültek Ecsedre a német katonák?

Mielőtt azonban erre rátérnénk, meg kell említenünk, hogy Bécs már korábban szerette volna rátenni a kezét a Rákóczi-birtokokra. Erre egyébként a törökkel kötött

463 Egy Báthory sírja. VU 44: 22. 1897. 357.

464 Kiss 1878. 124–125.

465 EOE 14. 211–212.

szégyenletes vasvári béke (1664) adott újabb alkalmat, amelynek következtében Szatmár, Szabolcs és a hajdúság a német császár hatalma alá került, s így Lipótnak Szatmár, Kálló és Ecsed várakat megerősíteni, azokba német őrséget rakni jogában állt. Élt is vele. 1665-ben arra kéri Bátori Zsófiát, hogy Ecsedre és Patakra is fogadjon be német katonákat, aki ezt teljesíteni nem hajlandó.⁴⁶⁶ 1666-ban az udvari kamara felhívta Wesselényi nádort, hogy adna-e véleményt arról, miképpen lehetne a Rákócziak munkácsi, sárospataki, ecsedi, tokaji és regéci várait, s a hozzájuk tartozó uradalmakat újra adományozni úgy, hogy az adott királyi szó is megtartassék, s a fiscus igénye se veszélyeztessék. Nemcsak a nádort keresték meg ezügyben, hanem az esztergomi érseket, az udvari kamara vezetőit, a magyar kincstárat és Selb Gábor kamarai tanácsost, jószágigazgatót is, akiknek a véleményét ismerhetjük.⁴⁶⁷ Ám a beküldött tervezetek átgondolásának a Wesselényi-féle összeesküvés véget vetett. Ebbe belekeveredett az özvegy fia, I. Rákóczi Ferenc is, de csak részben. Ez volt a szerencséje, ezért került el a hosszú börtönt vagy vérpádot, életének megmentése viszont anyjának roppant pénzébe került.

7. *Lehoczky Tivadar*
uradalmi főügyész, történész

Az események megértéséhez még a Szatmár megyében uralkodó hangulatot is ismernünk kell. „Egyes tanúvallomások szerint, a felkelési határozat kimondása Szatmár vármegye (1670.) április 14-i csegöldi gyűlésén (történt). Az itteni felkelő vezérek, Kende Gábor, Gyulafi László és Váradi Jónás ekkor a vármegyei tanácskozásra állítólag hangszereztől kivezényelték a felkelők oldalára állt *ecsedí magyar katonaságot*, s amikor a kongregáción Károlyi László főispán és utána mások is elkezdtek érveiket felsorakoztatni a felkelés és a török behódolás ellen, odakinn, úgymond, megszólaltak a sípok, a dobok és a trombiták, s miután a hangzavar »kellő félelemmel töltötte el a bennülöket«, a sírva (!) távozó Károlyi László kivételével, mindenki leszavazott az előterjesztett felkelési határozat mellett.”⁴⁶⁸ Azonban az események új fordulatot vettek. „A szatmáriak gyűlekező helyéül Gyulafi és Váradi a rozsályi várkastélyt tüzték ki, a hová Kende Gábor, Serédi Benedek, Mikolai Boldizsár, Urai Mihály, egy Décsi (*Dechy*) és sok más nemes

466 LÖCSEY 1914. 26. – Legújabbban: BARTHA 2000. 4–21.; BALOGH 2015. 329–344.

467 MNL OL Magyar Kamarai Archívum Fol. 679., no. 51; Említi: LEHOCZKY 1881. 573–574.

468 BENCZÉDI 1975. 529.

és fegyveres jött a szomszéd vármegyéből. A sereg magvát Sándorházi 200 lovasa képezte. Ugyancsak Rákóczi emberei mentek Ecsedből Nagykároly ellen zászlókkal, dobokkal Csináldi János, Eötvös Miklós, és Görgei András alatt. A városka lakói, uruknak, Károlyi Lászlónak parancsa ellenére azonnal csatlakoztak az ecsediekhez, és Kovács György károlyi hadnagy levetette a harmincad házáról a királyi zászlót. Rákócziék még az éjjel nagy dobszóval a (károlyi) várnak mentek. A benn levő csekély németiség látva a készüléket, hallva a hírt, hogy jó a török, megrémült, és megadta magát s a várba ecsedi gyalogok szálltak **Csináldi János kapitánysága** alatt. **Torma Mihály**, az egyik **ecsed**i kapitány, Csináldi és Eötvös azután, 300 lovassal a nagymajtényi sáncot vetették meg, amelyben 1661-ben Montecuccoli táborozott és a falukat felparancsolva, és a parasztságot magukhoz vonva Gyulafihoz csatlakoztak, miután, mint egyik társuk, Kalmár Miklós, az ebédnél dicsekedve mondta: *üres dobbal megtudták venni Majtényt és Nagykárolyt.*⁴⁶⁹ A tavaszi zendülés azonban püskösdi királyság volt.

A felek megállapodása szerint ugyanis Sároset, Patakot és Ecsedet azonnal át kellett adni az ott található hadiszerekkel együtt. S. Batori Zsófia ugyan szerette volna, hogy váraiban a német őrség mellett magyar katonák is maradjanak, Patak és Ecsed esetében 30-30 hajdúba bele is egyezett a másik fél (Holstein hercege és Heister), de a végső döntést a császár beleegyezéséhez kötötték.⁴⁷⁰ Természetes, hogy Bécs elutasította a kérést. Az első kettőnél a vár átadása simán megtörtént, Ecsednél nem. Ugyanis a szatmári katonák féltették a jövőjüket, ha most kiebrudalják őket a várból, mihez kezdenek? Ugyanebből az évből való az erdélyi fejedelem helyzetértékelése is: „újjulván s nehezeden az magyarországi állapot, szükségesnek ítéltük Hűségednek újabban írni. Mostan a német Ecsed alatt vagyon, de oda nem akarják bocsátani, sőt Erdéllyel együtt inkább akarnának e hatalmas császár hívei lenni, mintsem az német igát nyakokra vállalni. Ha Ecsedet valamint kezekhez vehetnék az németek, bizonyos feltett céljok az, hogy Nagybányát, Aranyos-Medgyest, Szatmárt, Kassát, Eperjest és consequenter [következtesen] minden várakat megerősítvén nagy praesidiumokkal, vallásunkat és nemzetünket végképp elrontsák, Máramarost is elfoglalják, Huszt várának megvétele felől titkolás nélkül fenyegetőznek.”⁴⁷¹

Ezt a történetet még a XIX. században részletesen megírta a magyar történetírás egyik akkori kiválósága, Pauler Gyula: „A németek csak Ecseden találtak némi ellentállásra. Rákóczi ugyan fejvesztés büntetése alatt megparancsolta volt alattvalóinak, hogy senki se merjen a németeknek ellenszegülni; de azért az **ecsed**i kapitányok – **Apagyi Sámuel** és Torma Mihály – nem voltak hajlandók magukat és várukat csak úgy röviden

469 PAULER 1876. 20.

470 KISS 1879. 483.

471 Apafi Mihály levele Baló László erdélyi szultáni követhet. EOE 15. 140.

a császáriak kezére bocsátani. A vár messze terjedő mocsárok közt feküdt és csak egy keskeny fahíd kapcsolja a mezővároshoz, melynek lakói, jobbára protestánsok, sok mindenféle szabadsággal bírtak. A várban volt 100 ágyú, nagy mennyiségű lőpor, évekre tellő eleség. Őrségét 300 derék hajdú, néhány német muskatéros, huszárok, szabadlegények, és a nagyszámú városi lakosság képezték. A vidékről is sokan a mocsárfészekben kerestek menedéket, köztük Serédy Benedek, Sámelyi István, Sándorházi Ferenc, Beleznai András, Körössy György és Kende Márton. A várban alig volt valaki, ki magát a felkelés idejében ne kompromittálta volna. Sokan részt vettek a gombási ütközetben,⁴⁷² köztük Apagyi Sámuel az ecsediekkal, aki a németek ellenállását megtörte, őket a Szamos vizének szorítá. A fogoly tiszteket Torma Mihály felügyelete alatt Ecsedre vitték. Az ott nyert zsákmány legnagyobbbrészt a várbeliek kezén volt. Mások Majténynál, Károlynál vagy Szatmár alatt voltak, és méltán aggódtak, midőn a bosszúszomjas Strassoldora gondoltak. Midőn tehát Spankau és a holsteini herceg július 3-án Fábiánházára – a legközelebb eső faluba – érkeztek, s a várat megadásra szólítván egy Spankau által kiállított *charta bianca*t küldöttek be, hogy az őrség arra feltételeit írja: a kapitányok [a szerző jegyzete: E neveket – Serédyét kivéve, kinek Ecseden való létét számos más adat bizonyítja – a magyar kancelláriának 1672. május 4-én kiadott mandátumában olvasom] kiüzentek, hogy ők csak a király sajátkezű aláírásának és pecsétjének hisznek, és ellenállásra készültek. A kiálló németeket ágyúzás és puskalövések fogadták. Spankau karját golyó súrolá. A holsteini herceg alól lovát kilőtték. A puskaropogás Kállóig elhangzott (július 6.). A herceg dühös volt, de csekély erejével nem tehetett semmit, míg Heister hadosztályával meg nem érkezett. Az ecsedieknek ellenállása nagyon kellemetlen volt a németeknek. A váradi basának nem tetszett a németeknek előrenyomulása. Tiltakozott, midőn a Tiszán átkeltek és mostan hadikészületeket tőn. Erdélyről sem tudták, nem fog-e beavatkozni? Heister, midőn Szatmártól Károly felé jött, 800 törökkel és 200 somlyai – erdélyi – huszárral találkozott, kik távolról nem épen barátságos szemmel kísérték mozdulatait. A legnagyobb baj azonban a rossz, ragadós példa volt. Mít fog tenni Kassa, ha már Ecsed ellentáll? Szükséges volt tehát a lehető leggyorsabban megtörni ezt az ellenszegülést. Heister újból kemény felhívást intézett megadásra, és a mellett latba veté Barkóczi István befolyását. Az ecsediek erre júl. 9-én követeket küldtek a német vezérekhez, engedjenek nekik három napot, hogy kívánságaikat Bátori Zsófiának megírassák, és válaszát megtudhassák. E halasztást megkapták, bár Heister eleve csak 24 órától akart hallani, és a követek egy német tiszttel Munkácsra mentek, de az öreg fejedelemasszony – válasz helyett – [a szerző jegyzete: »Aber mit diesen Schelmen Avar alle angewandte mühe vergebens« –

472 Az aranyosmeggyesi melletti Gombás erdőnél a szatmári németek és a felkelők között, az utóbbiak győzelmével záruló ütközetre céloz itt a szerző, nem pedig a Liptó megyei Gombásra, ahogy azt a Magyarország történeti kronológiája II. kötete írja (PÉTER–SOMOGYI 1982. 490.). A vonatkozó rész szerzője Péter Katalin.

írja a holsteini herceg Montecuccolinak, július 5-én Fábiánházáról. A dátumra nézve Sennyey Ferenc levelei Csákyhoz, Kálló, július 7., 1670. az irányadó.] maga sietett a hely színére. Ő is megdöbbsent, mert a németek hinni kezdék, hogy kéz alatt ő maga izgatja embereit és Heister fenyegetőzött, hogy ha az újhelyi feltételeknek teljesítése anynyira késik, a császár is megváltoztatja szándékát. Bátori Zsófia Matolcson, az ecsedi láp északkeleti szélén állapodott meg, és oda kérte Heistert, Holsteint; odajöttek az ecsedi követek is, szám szerint tizenöten és kijelenték, hogy ők annak idejében csak Rákóczi parancsára fogtak fegyvert, a nélkül, hogy tudták volna céljait. Most is csak önvédelemből állanak ellent, »mint az érzékeny oktan állatocskák is, valameddig vihetik fejüket, futnak a halál elől.« Ők készek átadni a várat, ha megígértetik, és e feltételeket Strassaldo is köteles lesz megtartani: hogy a bennlévők közül senki személyében, vagyonában bántalmat nem fog szenvedni. Az evangélikus templom (itt a református templomra utal) és jövedelmei, a szabad vallásgyakorlat, a mezővárosnak Bátori Gábor által adott, II. Mátyás király, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György által megerősített privilégiumai ép-ségben megtartatnak. A várost túlságos beszállásalással nem terhelik. A lakosokat házaikból ki nem becsülik. A bennlévő jobbágyok mehessenek, maradhassanak, amint

azoknak tetszeni fog. Az amnesztiát illetőleg mindnyájának egy Rákóczitól, Bátori Zsófiától, Heister és Holsteintől kiállított, általános okmány, tíz főembernek pedig még azonkívül egy-egy külön kegyelmi oklevél adassék, melyet aztán a császár is, Sporck közbenjárására, megerősítsen. E feltételektől – mondák – ők semmi esetre sem állanak el és Heister végre, tartván, hogy egyszerre erdélyi sereg terem ott, bár magában szidta az ökörfejűeket, belegyezett. Sporck júl. 14-én Szerdahelyen helyben hagyá a kapitulációt, és Ecsed július 16-án megnyílt a Holsteini herceg előtt, ki oda őrségül a Leslie-ezred 4. századát helyezé (a többi Eperjesre került), mert a lakosság tiltakozott a Strassoldo-féle katonák ellen. Más források szerint a német őrség már 18-án bevonult a várba, előtte – amikor a Spankau serege megtámadta az ecsedi várat, az visszaveretett a kirohant magyar őrség által, s maga Spankau

8. Sporck, Giovanni generális

is megsebesült.⁴⁷³ Az udvari nápolyi követ, Chiaromanni jelentése szerint a vár megadása után Sporck a várat 300 némettel szállta meg. Azok bevonulása sem volt esemény nélküli. Bátori Zsófia császárnak írt levele szerint: „Midőn személyesen bevezetém Ecsed várába a német őrseget, hallanom kellett, midőn kiáltották: *Egy Bátori építette a várat a magyarok biztonságára, s íme, egy Bátori ivadék elejti és átadja a németeknek!* Felségedért kitettem magamat a nép dühének...”⁴⁷⁴ Tragikus jelenet lehetett, festő ecsetjére méltó, csak az a szépséghibája, hogy ezt a levelet a császár sohasem látta vagy olvasta, Lobkovitz herceg ugyanis nem terjesztette elé!

9. Wesselényi Ferenc nádor

Az őrség legnagyobb része Erdélybe ment.⁴⁷⁵ A menlevél kiadására azonban csak 1672 májusában került sor, ebbe név szerint Sámelyi Istvánt, Sándorházi Ferencet, Beleznai Andrást, Körössy Györgyöt, Kende Mártont, Torma Mihályt és Apagyi Sámuel meg a többieket (*et plures alii*) foglalták bele.⁴⁷⁶ Holstein és Spankau visszafordult Tokajnak (07. 18.), „Heister azonban még szükségesnek látta volna Ungvárt, Nagy-Bányát és Aranyos-Medgyest is megszállani és Medgyes ellen egy lovas ezredet küldött, hogy a várat elfoglalja. Azonban Erdély fegyverkezése, a váradi basának fenyegetése arra bírták Sporckot, ki úgyis rossz néven vette már alvezérének önálló működését, hogy Heistert Tiszántúlról visszahívja és Medgyes elfoglalását alkalmasabb időre hagyja.”⁴⁷⁷ Az elbocsátott magyar katonák helyett a végházakat németekkel rakták meg – írja Takáts Sándor. Szatmárba 3040, Patakra, Tokajba és Ecsedbe együtt 3045 német katonát küldtek,⁴⁷⁸ de az utóbbi számot erős túlzásnak érezzük. A németek Ecseden a palotát is igénybe vették, s ezért Bátori Zsófia panaszt emelt az Udvari Kamaránál. Csak 1671 áprilisában szerzett végzést arról, hogy az őrség mind Ecseden, mind Patakon kiűríti a lakosztályokat.⁴⁷⁹

473 PAULER 1876. 101–103.

474 ÓVÁRY 1901. 281., 288–289.

475 Ekkor 100 huszár tartózkodott a várban: CZIGÁNY 2001A. 55. jgyz.

476 MNL OL Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii 15. k. 421.

477 PAULER 1876. 104.

478 TAKÁTS 1904. 121.

479 PÉTER 1988. 107., 21. jgyz.

Rákóczi Ferenc ügye a környéken nagy figyelmet keltett. Kolozsvári István egri kanonok, patai főesperes részletesen beszámol előjárójának, Szegedi János egri püspöknek a lefogott rebellisekről, majd írása végén megemlíti, hogy a „Fejedelemasszony tractal a Fia képében Borsiban, maga Ecsedben maradt, adja Isten jó végét.” Az idős Szécsi Mária viszont egykori lakhelyére figyelt: „Az Ecsediek felől olyan hírem érkezett, hogy ha eddig nem is, ma holnap beveszik a Praesidiumot.”⁴⁸⁰

A császáriak kezére került hadiszerek listáját összességében a helytörténész Berey József közölte. (Mi is az ő nyomán közöljük a Függelék 9. szám alatt.) Összesen tehát 53 ágyú és 59 szakállas puska, 199 mázsa és 257 font lőpor, valamint 36 hordó salétrom állt a védők rendelkezésére, illetve került a németek kezére. Éppen ezek miatt kellett a szendrői várból hozni szakembert Veber Petrus személyében, aki 1673. március végétől látta el az ecsedi Fegyvertár felügyeletét.⁴⁸¹

Még a vár átadása évéből (1670. 01. 01.) ismerjük az ecsedi várnagy (*castellanus*) éves jövedelmét. Készpénz: 100 forint – szék húсок 10 forint – búza 24 köből – verő disznó 3 – berbécс vagy juh 4 – bárány 12 – borsó 2 köből – lencse 2 köből – köles kása 2 köből – vaj 6 font – káposzta 300 fej – széna 4 (orgia = öl) – zab 20 köből – kőсó 16 kocka – ecet 32 köből – bor 50 köből – angliai posztó 6 vég.⁴⁸² A felsorolt élelmiszerekből kellett a konyháját fenntartani, ami, ha nem lett volna vadászat/halászat és ajándék/vásárlás, bizony egyhangú ellátást biztosított volna a vár egyik első emberének és mindennapos vagy alkalmi vendégeinek. A katonáknak sem lehetett rossz dolguk, ugyanis az ecsediek ritkán voltak rászorulva arra, hogy megélhetésüket a magyar, a rác (szerb) lakosság, vagy a török kereskedők, adószedők kifosztásával biztosítsák. Nem véletlenül nem szerepelnek a török panaszlevelekben, magyar vagy német vizsgálatokban, mint a környékbeli császári erősségek.⁴⁸³ Biztos háttérrel adott az ecsedi uradalom ahhoz, hogy a katonák ne éhezzenek és zsoldjuk is fizetve legyen. I. Lipót császár 1671. április 4-én részesítette kegyelemben I. Rákóczi Ferencet, s adta vissza Sárospatak, Ecsed és Sáros várait német őrség tartásának szavatolásával.⁴⁸⁴

1672-re az ecsedi német őrséget már a Strassoldo-ezred egy-egy egysége váltotta. Ez Cobb generálisnak volt köszönhető, aki a bujdosókat megverve Szatmárt és Ecsedet tovább erősítette, Kállót pedig visszafoglalta.⁴⁸⁵ Georg von Wells volt ekkor az ecsedi kommandáns, aki Szabolcs vármegyénél sürgette Kálló számára a vármunkát. Ez az az év,

480 BALÁSSY 1862. 336., 341.

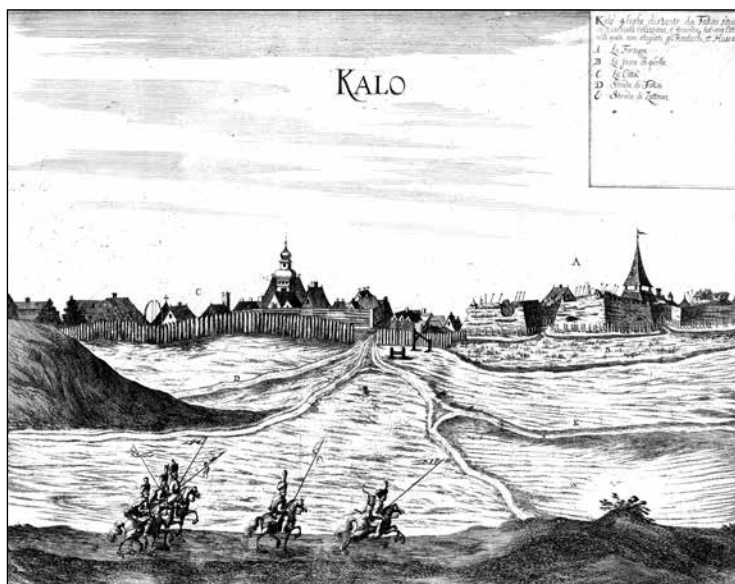
481 IVÁNYI 1928. 167. – FALLENBÜCHL 2002. 347.

482 MNL OL E 156a. Fasc. 013, no. 016.

483 IZSÉPY 1962.; IZSÉPY 1966.

484 MNL OL Magyar Kancelláriai Levéltár Libri regii 15. k. 234–23

485 BABÓCSAY 1998. 204.

10. Kálló, balra a város, jobbra a vár

amikor Rákóczi 400 puskása vigyázta Ecsed alatt 2-3 mérföldre a végeket – nem a török – hanem Teleki erdélyi hadai ellen!⁴⁸⁶ Ám közben Ecseden változás történt, legalábbis a lelkek ellátását illetően. Az ecsedi várban ugyanis nem volt kápolna, mivel a Bátoriak csak 1560 után tették át székhelyüket Ecsedbe.⁴⁸⁷ Kezdetben még misére, majd pedig istentiszteletre a vár urainak és az ott lakó tisztségviselőinek nem kellett sokat fáradniuk, hiszen a református templom (a középkori istenháza) a város és a vár között, attól kissé északra feküdt. Ezen is átalakítást végeztek, nehogy a szilárd anyagból készült épületet az ellenség támadási és védekezési támaszpontul használja. 1694-ben történt leégése miatt a pótlását fából emelték.⁴⁸⁸ I. Rákóczi Ferenc (a kis részben katolikus várórség kérésére) a városban fából plébániát és kis templomot építtetett. „Acsády 1669. március 20-án Ecsedről jelentette a Kongregációnak, hogy a templom húsvéti ünnepekre előreláthatólag elkészül, már volt oltára, szószéke és egyéb szükséges felszerelése. Miseruhákat, a fejedelemtől kapott anyagból arany- és ezüstkelyhet, áldoztató kelyhet és szentségmutatót készíttetett, napról napra gyarapította a templom felszerelését. (Paulinus páter Munkácsról 1716. március 11-én több oly templomi műtárgyat, melyek az ecsedi várbeli templomhoz tartoztak, oda visszaadott; ezek közt volt egy 16½ latos tömjénező, egy lábas ezüst pohár, gyertyatartó, több kazula, pluviale, keszkenő s egyéb ily tárgy.”⁴⁸⁹ Az

486 KOROKNAY 1990. 77.

487 HORVÁTH 2009. 84–89.

488 HENZSEL 2006. 21.

489 LEHOCZKY 1907. 281.

iskolásfiúk magyar nyelvű szenténekekkel emelték a misék fényét, ünnepnapokon délelőtt a szentmisén, délután felváltva tartott vecsernyén (vesperáson) vagy litánián énekeltek. Ecseden is nagy hatása volt az úrnapi szentséges körmeneteknek, amelyeket immár három éve tartottak. A két (pálos) szerzetes a »szép« fatemplomban misézett, prédikált, kátét magyarázott. Sok érdeklődő jelent meg a nagy áhítattal végzett istentiszteleteken.” Ecseden iskolát is nyitottak.⁴⁹⁰ Szállásuk az 1672. évi urbárium szerint az Új-kapun belül nyolc ház közül a második volt, melyet a „Plébános úr háza” néven illették, közvetlen a schola ház, vagyis az iskola mellett, mely a harmadik ház. Egy tanúvallomás a katolikus-sá vált települések között Ecsedet a váradi püspökség területén lévőnek mondja (1664),⁴⁹¹ de Szatmár megye ekkor még Erdélyhez tartozott lelki ügyekben.

Maga az ecsedi vár személyzete⁴⁹² is kedvében akart járni Bátori Zsófiának. Patai András mándoki szenior prédikátor Szabolcs vármegyéhez intézett levelének 4. pontjában olvasható, miszerint az uradalomhoz tartozó „pócsi templom felől hallatszik, hogy a méltóságos fejedelem asszony ecsedi udvarbírája, Irsa(i?) Miklós uram engedelmeiből az itt való oroszok akarják occupálni [elfoglalni] a magyaroktól, a nemes vármegyét requiráljuk [megkeressük] kérvén, találjon módot benne, az templom a mieinktől ne abalienáltassék [eltulajdonítsák].”⁴⁹³

Visszatérve az ecsedi három házra, azoknak 1704-ből fennmaradt a leírása: „... a Belső Vár előtt a Szigetben vagyon egy sorvadt, szalmával fedett rendház, melynek is elsőbben a pitvarán bé menvén bal kézre nyílik egy alkalmatos ház, vagyon két ablakja, fába foglalt üveg karikákból álló, két karika hijával. Itten vagyon kő lábakon álló zöld mázú kályhas kemence, egy. Ezen háznak ajtaja bárt (bárd) fa deszkából való, festett, de már viseltes, meglehető. Pléh vagyon rajta, fordítójával együtt, egy elhajladozott hitvány bé vonó vas vagyon rajta. Ebbül a házból nyílik egy kis oldalház, ennek is az ajtaja viseltes, vas sarkokon, hevedereken forgó, nem derekas kilincs vagyon rajta. Vagyon két ablakja, mindenik fába foglalt üveg karikákból való, fogyatkozás nélkül. Ebben a házban egy paraszt kányhábul csinált, belül szenelő jó kemence, kő lábakra csinálva. Ezen oldalháznak a padló gerendái semmire valók, holmi darab fákkal vannak meg erősítve.

Appellificalt [fent mondott] rendháznak feljebb említett pitvarából nyílik egy meg lehetős ház, ennek is hasonlatos fából foglalt üveg karikákból való jó és ablakja vagyon

490 GALLA 2018. 182–184.

491 MOLNÁR 2002. 32., 38.

492 1682-ből őfelsége vitéze, nemzetes Bunna György, tekintetes, nemzetes prefektus Jósá Miklós és nemzetes Tar György udvarbíró személyét ismerjük, akik egy Sziget utcai ház becslésében vesznek részt. BEREY 1988A. 49. – Közülük Jósá 1669-ben a vár provizora volt.

493 KOMÁROMY 1899. 502.

11. Szalay László történetíró, jogász

kettő; az ajtaja vas sarkokon forgó, de nem deszkás, egy rossz kilincs vagyon rajta, vas bevonójával együtt. Egy paraszt kályhából való belül szenelő kemence benne, mind a három háznak téglából rakott pádimentuma [padlója] vagyon. Innét nyílik tovább egy hitván(y) kamarácska, egy ablak hely vagyon rajta, az ajtaja ennek is olyan, mint a többi, fa kilincs vagyon rajta, és egy jó reteszestől. Innen nyílik egész említett kamarából egy rossz kamara, ennek ablakja nincsen, hanem csak egy fél-szeres, semmire kellő ajtó vagyon rajta. Ezen három háznak a kemencéjéből egy kéményre megyen a füst, mely kémény meg lehetős.

Ezen említett rendház előtt vagyon egy rossz, szalmával fedett konyha ház, melynek is a pitvarába be menvén vagyon egy közönséges konyha, tapasztos fa kémény alatt, ezen pitvarból nyílik egy ház, egy ablakja vagyon, holmi papirosokkal bé ragasztva, egy fél-szeres, fa sarkokon forgó ajtó vagyon rajta. Ezen konyhának vagyon egy rossz kamarája, annak is hasonló ajtaja vagyon. Ezen konyha végiben vagyon egy kamra forma ház, ajtaja fél-szeres, vas sarkokon, hevedereken forgó. Sem ablakja, sem kemence egésze nincsen.

A feljebb említett házhoz vagyon egy istálló, kinek a fedele nem jó, tizenegy loál-lású. Az ajtaja semmire való, vas sarkokon és hevedereken jár.⁴⁹⁴ A fennmaradó hat házban csak János deák lakik, a többi háztulajdonos Dányádon, Szekeresen, Tokajban, Károlyban, Debrecenben él.⁴⁹⁵

A változás egyrészt 1702-ben történik, amikor Ecsed zálogbirtokosa, Bánffy György – maga is református – visszaadja az addig magtárnak használt templomot a mezőváros lakóinak.⁴⁹⁶ II. Rákóczi Ferenc – mint a mezőváros kegyura – 1703 után is biztosítja az egyház további működését.⁴⁹⁷

494 MNL OL E 156a. Fasc. 064. nro. 017. 417. o.

495 MNL OL E 156a. Fasc. 013, nro. 015.

496 BEREY 1988A. 214.

497 Itt vitatnám a református lelkész, helytörténetíró álláspontját. Más adat szerint ugyanis Batori Zsófia volt a Rákóczi-birtokok református egyházat illető javak visszaállítója. A fejedelemasszony kiadott egy saját kezűleg aláírt, s pecsétjével megerősített levelet 1670. július 13-án arról, hogy „az Ecsedi templom, Schola, parochia, prédikátor, Scholamester, deákok, azoknak eddig járt fizetések, jövedelmek és sustentatiojok [követeléseik] megadatnak és megtartatnak,” mely ajánló levelét a Szatmár megye 1670. év sept. 16-kán tartott gyűlésére hitelesítés végett be is adta; mindenik megvan a (nádásdladányi Nádasy

Vajon a római katolikus templom működésére utal Károlyi Sándor naplójegyzete? „*Ecsedben töltvén isteni szolgálatomat*” indul Gelénesre, majd Munkácsra a fejedelemhez (1707. 01. 01.).⁴⁹⁸ A templomot az 1705. évi térkép a városház déli oldalán, közvetlenül a sánc mellett tünteti fel. (G. jelű épület: *Ecclesia catholica desolata* = Elpusztult katolikus templom.) Berendezése Kelemen Didák volt nyírbátori minorita házfőnök szerint Olcsvára került a Rákóczi-szabadságharc után.⁴⁹⁹

Azzal, hogy Bátori Zsófia átadta Ecsedet a királynak, Szabolcs vármegye egyik dadai járása (merthogy kettő van belőle) Tokajhoz szolgáltatta az ingyen munkát, a másik, a maradék, részben csonka dadai járás fele a rendkívüli bíróság elnöke, Johann Rottal szeptember 5-i döntése értelmében Ecsedet illette Kálló rovására; az utóbbinak Zemplén megyei falvakat juttattak kárpótlásul.⁵⁰⁰ Valóban, 1671-ben Szabolcs vármegye 100 szekeret, 100 gyalogmunkást és 150 gerendát adott az ecsedi vár építéséhez.⁵⁰¹ Ugyancsak ebben az évben, május 27-én I. Rákóczi Ferenc elzárja birtokait – köztük Ecsedet – az anyjának.⁵⁰² Az így kapott 400.000 forintból fizette ki a váltságdíját.

Bátori Zsófia ugyanekkor íratta össze az ecsedi uradalomban fizetett járandóságokat. A bennünket érdeklő rész a következő: a drabantoknak háromszor fizettek, öt-öt hétre 3 forintot, (míg a tizedeseknek négyet), a másodszori fizetéskor is ennyit, a harmadik alkalommal (már a betakarítás után, ősszel) a fizetés terményben történt, búzából és rozsából, melynek „köblit” 1 forinttal számolták. Ismerjük még a tömlőctartó konvencióját is, ez készpénzben 40 forintot tett ki (egy évre), s mellé 3 cipó (= *libum*, naponta). Ő a drabantokkal egy időben kapta a javadalmát. Az általa őrzött rabok mindegyikének napi három cipó járt. A várban dolgozó mesterek (ácsok, asztalosok, bátori mesteremberek) itt létükkor szintén cipót kaptak, ám megjegyzik: „De most szűk idő lévén, efféle mester emberek érék be (a korábbi négy helyett) három-három cipóval.”⁵⁰³ Nem véletlen tehát, hogy a már meglévők mellé a belső vár végi kertben egy három kemencés pékséget építettek, ahol minden nap süthették a kenyeret a vári szolgálatot teljesítőknek.

levéltár) religionaria csomag(já)ban eredetiben; az első aláírták a megye akkori minden tisztviselői, név szerint, a második alatt ez van: 'Transsumptae per Juratum Sedis Judriae Comitatus Zathmar Notarium'[Átírta Szatmár megye úriszéke]; a pecsét négy darabból áll sárga viaszon s rajta nagy betűkkel ez van: 'S. Comitatus Zathmar.'[Szatmár megye pecsétje]". SZIKSZAI 1881. 1726–1727.

498 KÁROLYI 1865. 182.

499 „Az olcsvai oltárokat is úgy hallottam az Ecsedi Templomhoz valók. Ott immár a kis templom el pusztult; (1737) ” RÁKOS 1978. 289.

500 KOROKNAY 2006. 109. – KOROKNAY 1990. 74.

501 MNL SZSZBML IV. 17. 1. fasc. 89, no. 1.

502 Egyetemi Könyvtár, Hevenessy gyűjtemény, 35. k. 81–84

503 1671: MNL OL E 156a. Fasc. 013. no. 016.

„EZEN DARAB MAGYAR FÖLD” NÉMET KÉZEN

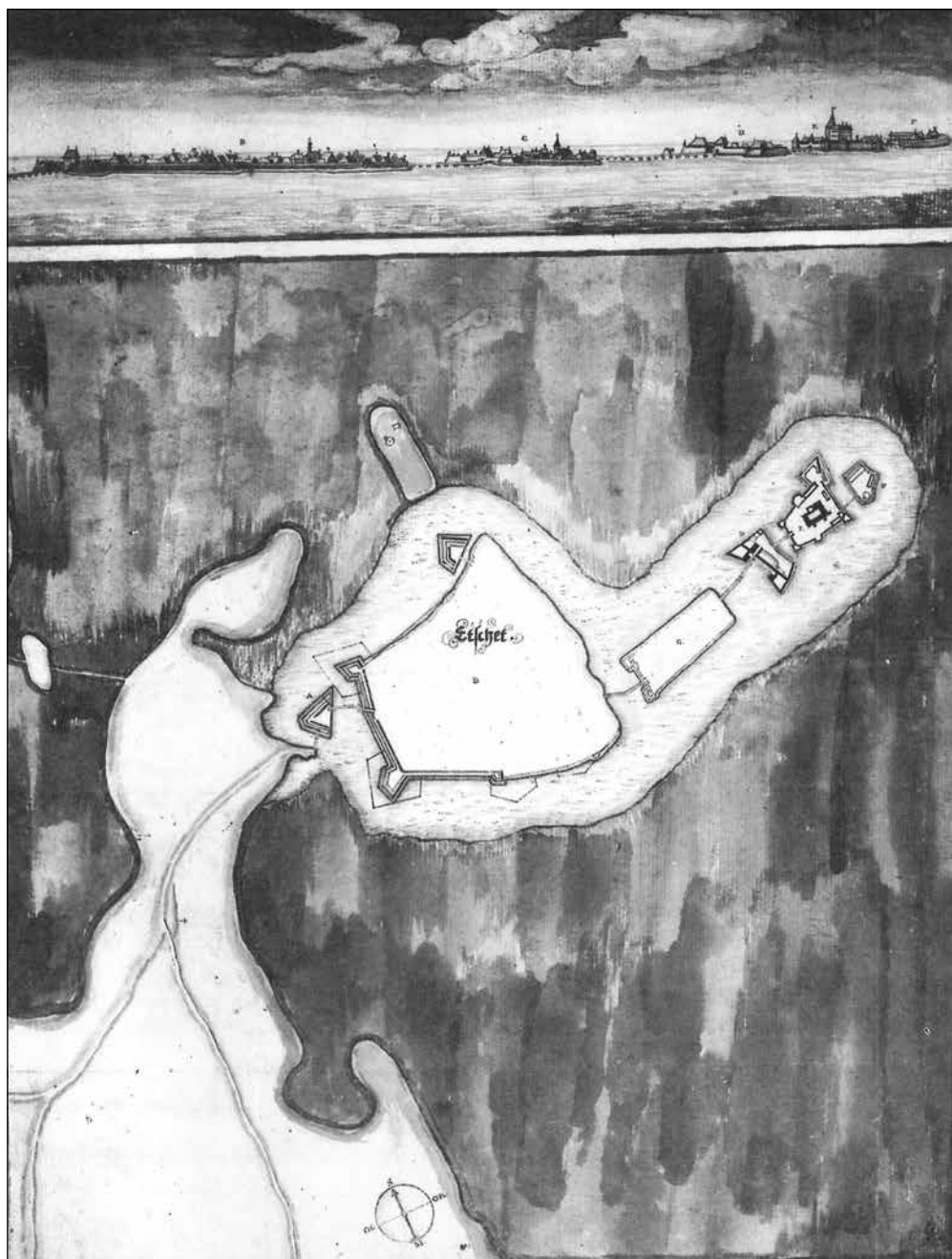
A vár osztrák kézre kerülése az utókornak azzal az előnnyel járt, hogy megtörténik a vár második felmérése Lucas Georg Ssicha hadiépítész mérnök által, aki emellett még távlati képet is készített róla.⁵⁰⁴ Sajnos, a rajz egészen kisméretű: 37,1×39,3 cm, így míg az alaprajz viszonylag jól hasznosítható, a látkép már kevésbé. A hadmérnök munkájáról Domokos György a következőket állapítja meg: a mérnök 1666-ban készítette számos magyar vár alaprajzát és nézetét, bár ezek közé név szerint Ecsedet nem sorolja. Szerinte nemcsak ő, hanem Jacob von Holst mérnök ezredes is foglalkozott 1671. június, július és szeptember hónapjában Szatmár, Kálló, Tokaj és Kassa mellett Ecseddel is. Tehát 1670 után, talán 1671-ben készülhetett Ecsed második pontos alaprajza és első hiteles látképe.⁵⁰⁵ Ám pontosan tudjuk, mikor járt Ssicha vidékünkön. 1669-ben ő irányította Székelyhid lerontását. 1673-ban kiküldik a felső-magyarországi várak felülvizsgálatára, de hogy ebbe Ecsed beleesett-e vagy sem, nem tudjuk. 1674-ben azt kérvényezi, hogy kassai és kállói munkája mellett – mivel megkapta Szatmárt is – a Kassától távol töltött napokra is fizessenek 1 forint napidíjat. Egy évvel később ő vezette a kassai citadella és a szatmári vár erősítéseinek munkáit, ám járandóságát nem kapta meg.⁵⁰⁶ Így Kálló és Szatmár között volt alkalma Ecsedet is megtekinteni és felmérni.

Az alaprajzon kétféle állapotot mutatnak be, a felméréskor (tehát az 1661 utáni állapotot) és egy vékony vonallal a jövőbeli fejlesztést. A belső várban az északkeleti sarkon álló Bástya talapzatát kívánta a hadmérnök megerősíteni. A belső vár keleti oldalán kialakított kis trapéz alakú szigeten, az egykori veteményes kert területén, F-fel jelölve a Rákócziak alatt két magtár, – melyek közül az egyik hosszú faház, vele szemben egy hasonló alaprajzú téglaház –, valamint még egy kör alakú objektum (ezek jelzik a három kemencét) épült. Ezek voltak a németek magtárai. Miután a térképlaphoz készült

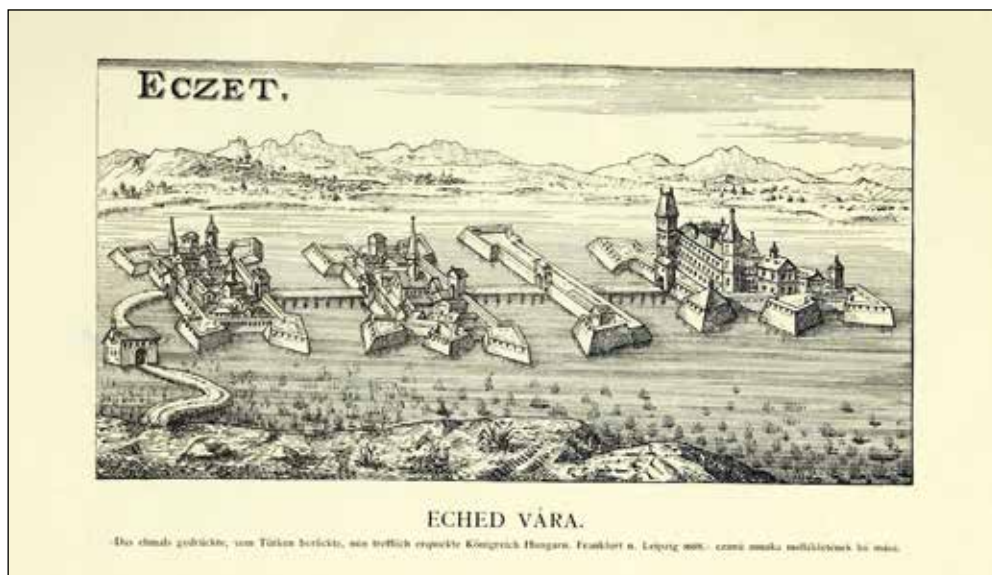
504 KISARI BALLA 2000. 214., 371. kép.

505 DOMOKOS 2006b. 1060. 9. jgyz. – Ecsednek még egy – hamis – látképe ismert. Anton Ernst Burkhard von Birckenstein hadmérnök geometriai tankönyve 1686-ban jelent meg először, a 122 illusztrációból 110-en egy-egy látkép a XVII. századi Magyarország várairól és városairól. BIRCKENSTEIN 1686. A műnek hazai könyvtárakban további 7 kiadása (1689, 1697, 1698, 1699, 1713, 1731, XVIII. sz. vége) ismert. Mint a kutatás megállapította, a metszeteket a németalföldi festő és rézkarcoló Justus van der Nypoort (1625 k. – 1692) készítette, az ecsedit biztosan elmondás alapján. RÓZSA 1957

506 BADÁL 1975. 1127. reg. (304), 1081. reg. (298), 1144. reg. (306); BADÁL 1976. 1169. reg. (124). A hadmérnök talán Pozsonyban fejezte be életét, ugyanis 1689-ben ott tartózkodik építészként, Lucas Schika néven. BADÁL 1976. 1286. reg. (292).

12. Ecsed – a vár és a város erődtítése, Georg Ssicha olasz hadmérnök rajza

13. Ecsed Birckenstein-féle hamis ábrázolása

jelmagyarázat a kiadásból elmaradt, mindezt az 1705-ből fennmaradt térkép jelmagyarázatából tudjuk, ám a továbbiakban a felmérés felső részén található látképet is bevonjuk a leírásunkba. A látkép megerősíti az elmondottakat, akárcsak az 1704-es urbárium, ahol ez olvasható: „A váron belül a sütőház mellett vagyon egy kis kertecske, melyet (a) német idejében a prófont mester bírt, őt szilvafa benne. Emléttett (említett) sütőház pedig igen rongyos, zsindelyezés alatt, a sütőkemencéket mind össze rontották”.⁵⁰⁷

A belső vár F jelű **palotája** messze kiemelkedett mind a város, mind a vár épületei közül, csak a két templom és a kerek torony vetekedett vele magasság tekintetében. A rajz kiemeli, hogy talajszint felett két szintes, délre néző ablaksorral (minden sorban 7-7 ablakkal), tehát az alatta lévő pincék miatt magasföldszintes, egyemeletes épület volt a palota, a négyoldalas épülettel körülfogott nagy udvarral vagy kerttel. A palota magas tetőzetéből egy-egy kémény nyúlik ki, azaz a szobák egy részét a folyosóról, egy-egy fűtőllyukból fűtötték. Északi oldalán helyezkedett el a magasságával a palotát meghaladó torony (lásd Sárospatak), melynek csúcsán zászlónak látszó, de minden bizonnyal pléhből készült szélkakas (forgó) volt. A hadmérnök a rajzi látvány miatt kissé eltolta a négyszögletes, magas tetős Széles-kaput, hogy lássuk: valóban széles külső fala bástyától bástyáig terjed. A kapuhoz vezető kis hidat három cölöppillér tartotta.

Az előtte fekvő (D jelű) kaput védő bástyák (a Csaholyi- és a Doboló-bástya) jól megépített magas tetővel voltak fedve, ugyanígy a Hosszú-kapu is. A Hosszú-kapu a nevét

507 MNL OL E. 156a. Fasc. 64, nro. 17.

onnan kapta, hogy egy hosszú (fedett?) kapusoroson kellett áthaladni a palotához vezető hídig. A Csaholyi-bástya külső széléhez igazodva fa- és tégl épületek csatlakoztak. Egy nagyobb faépület alaprajza látható a Doboló-bástya előtt is. (Ezek rendeltetésére lásd az inventáriumokat!)

A huszárvár és a Hosszú-kaput összekötő híd 15 cölöppilléren állt, közepén volt a híd felett egy félköríves záródású szerkezet, ami talán az idegenek gyors bejutását gátolhatta. A C jelű huszárvár legimpozánsabb épületének a hegyes tornyú református templom látszik, csúcsán a kakassal, ám az épület nem a várban állt, hanem egy attól északra fekvő szigeten. Csak a huszárvár város felőli oldala kapujának volt magas a teteje, a tőle jobbra és balra látható (Kerek- és Új kapu-) bástyákat nem fedte tető. Azaz itt, a bástyák alatt nem voltak helyiségek! A látképen a huszárvár területén több épületet ábrázolnak, ezek a legénység szállásai, az istállók, a széna- és zabtárolók lehetnek (C jelű látkép). Ugyanez az alaprajzon nem tükröződik, ott csak a két bástyát, a kaput ábrázolták a hozzávezető híddal együtt. Ez utóbbi 10 cölöppilléren állt, s mivel itt ismerjük a víz pontos szélességét, a cölöppilléreket öt méterenként kellett leverni, hogy embert, lovat, kocsit biztonságosan elbírjanak.

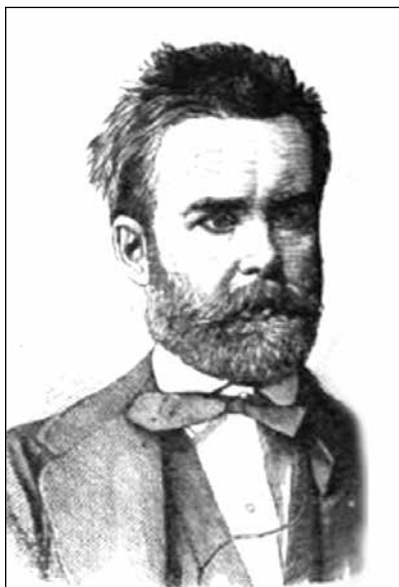
A B jelű mezőváros ekkor még nem volt körülvéve várfalakkal. A keleti végén sem akkor, sem később nem épült fal a vár irányába, de az északi, a szárazföld felé néző egyik oldalon is csak paliszád lehetett, mint a keletin. Viszont ettől függetlenül az északkeleti sarkon egy magányos, háromszögletű bástya, a Szigeti-bástya állt a Kraszna folyó kanyarjában. Vele átellenben, a város északnyugati sarkán egy méretében jóval kisebb, szögletes, (fül nélküli, ó-olasz típusú) bástya állt, melyet Első-bástyának neveztek. Nevét onnan kapta, hogy a szárazföld felől ez tűnt fel elsőként az arra járó szemében. A bástyát a hadmérnök bővíteni javasolta legalább a kétszeresére, amit finom vonallal jelzett a bástya körül. A mezőváros nyugati, szárazföld felé eső másik oldalát erős fal védte, melyet kb. felső egyharmada után egy ferde, szűk nyílás tört meg, itt lehetett bejutni a településre. Ez azonban csak a személyi bejáró lehetett, mellette kellett kocsibejárónak is lennie, ami az alaprajzon nincs jelezve. Annál inkább látszik ez a látképen, amelyen ablakos kapuépítmény van, keskenyebb oldalain csapott, hegyes tetővel, két sarkán egy-egy kiemelkedő dísszel. Itt jegyzem meg, a két sarokbástyát itt sem fedte tető. Előtte A-val jelezve egy hegyesszögű, rövidebb és hosszabb oldallal rendelkező elővédmű áll a Krasznában, a szárazulatról egy rövid hídon ide, majd a védmű belsejéből egy hosszú hídon a városkapuig jutott a településre igyekvő, de az 1705-ös már emlegetett rajz azt is feltünteti, hogy északról ki lehetett a védművet kerülni.

A városfal nyugati oldalon, a délnyugati sarkon a Török-bástyába futott, amely rövidebb, hosszabb oldalakkal rendelkező, szabálytalan alaprajzú bástya volt. A mérnök ezt

– bár kissé nagyobb volt annál – az Első-bástyához hasonló méretűvé javasolta kiépíteni. A várfal a bástyától viszont a település középvonaláig folytatódott, s itt egy kis kiugrással – amely az oldalozást tette lehetővé – abba is maradt. Ssicha hadmérnök vagy kollégája ide egy széles torkú bástya építését tervezte. A városfal déli oldala a paliszáddal folytatódott, amelynek még a délkeleti sarka előtt egy széles, de alig kiugró bástya tervezett körvonalai látszanak, amely azonban soha nem épült meg.

* * *

Közben folytak a szabadságküzdelmek, váltakozó sikerekkel. 1672-ben egy német hadosztály, átkelve a Tiszán pusztán találta Kállót, megerősítette Szatmárt és Ecsedet, puskalövés nélkül megvette Meggyest, lerontván a mezőváros és Nagybánya falait, kiséperte a bujdosókat a vármegyéből egészen Erdélyig. December derekán számos rabbal és zsákmánnyal tért vissza Tokajba.⁵⁰⁸ Az erdélyiek viszont „a méltóságos váradi pasának, tekintetes és nagyságos Sziliktár Mehemet vezérpasának parancsolatjából és az egész váradi divány akaratjából” hozott rendelkezések 20. pontja szerint: „Ez is edictumban [parancsban] volt kiadva: senki az római császár pártjára Szatmárban, Károlyban, Ecsedben, Bányára is semmiféle marhát, sem bort, sem búzát sem nem, sem paraszt eladni ne merészeljen vinni, hanem Zilahon, Somlyón, Margitán, Debrecenben lévő vásárokra vigye.” A parancsot még abban az évben megismételték (1674. 12. 21.),⁵⁰⁹ azaz a török kérésére gazdasági blokádot rendeltek el Erdély és a királyi Magyarország határán.

14. Pauler Gyula történész,
az MTA tagja

Bár az 1670–1671-es évekre nincs adat (ekkor került Ecsed a király kezére), az 1674-es tervzetben már találkozunk Ecsed névvel. Csak 100 lovas gondoltak ide, gyalogost, tüzért egyet sem (Kállóban 50 lovas, 65 gyalogos, 12 tüzér volt, Szatmáron ugyanennyi 100-60-16.).⁵¹⁰ Mindez azt mutatja, hogy vagy nagyon is beszámolták a természet erejét Ecsed védelmébe, vagy már akkor is jelentéktelen helynek vélték. Thököly Imre

508 PAULER 1869. 174.

509 Állam-okmánytár V. 282., 299.

510 CZIGÁNY 2001b. 280.

1677. december 22-én Szilágycsehiben ezt jegyzi naplójába: „jöve hírünk is, Kopp (Wolf Friderich Cobb generális) elszélesztette volna újabban összeszedett hadait Kállóba és Ecsedbe s más helyekre is, s maga visszament volna Kassára.”⁵¹¹ Mások szerint Cobb Ecsednél gyülekezteti a felkelők elleni hadait.⁵¹² Van egy történet, melynek köszönhetően láthatjuk, hogy az ecsedi német őrség ellátása az ecsedi uradalom személyzetének feladata volt, ugyanis csak egy élélmzésvezetőt ismerünk. Szöcs János, a kállói vár későbbi vicekapitánya az ecsedi ménes elhajtására vállalkozott két századával. Egész nap lesték az Ecsedet körülvevő erdőben a mezőn legelő lovakat, de rápolti Nagy Gábor, az ecsediek próföntmestere [élélmzésvezetője] ezt megghiúsította (1676).⁵¹³ 1679–1680-ban Szatmár megye Ecsedhez tartozó falvai a katonák ellátására 5200 köböl zabot, 1716 szekér szénát, 1716 szekér szalmát voltak kötelesek adni.⁵¹⁴ Arra viszont az őrség kis létszáma ellenére is alkalmas volt, hogy akadályozza a váradi török adószedők munkáját, védelmezze Szatmár népét. A somlyai kapitány, Olasz Ferenc számol be egy ilyen esetről (1676. 11. 02.): „Ez múlt héten valami feles török lovasok mentek a császár pártjára rabolni, kiknek Kis Ferenc, ki azelőtt az alsó magyar hadakban lakott, utánuk ülvén, levágott benne, és a rabokat tőlük elnyerték, Penészleknél (Szatmár m.). Tegnap éjszaka is mint egy hatvan lovas török mentek a Szamos felé rabolni ...”⁵¹⁵

Apafi Mihály fejedelem majdnem a vár közelében lelte halálát. Legalábbis Inczédi Pál szerint. Leírásából kitűnik, hogy a fejedelem a táborával Ecsed alá szállt 1679. augusztus végén, majd innen megindulván másnap a piskárdi (piskárkosi, Szatmár m.) mezőre ment, s útközben a török sereget (valójában a váradi török adószedőket) a fejedelem menete megakasztotta, ahogy erről a szemtanú beszámol. Ezért három subordinatus [alárendelt] janicsár megharagudott, s át akarták lőni a fejedelmet, mire az erdélyi kapitány levágatta őket. A váradi pasának e sérelmek portai eltussolásáért később az erdélyi küldöttség 50.000 aranyat fizetett.⁵¹⁶ Csakhogy Inczédi két esemény időpontját keverte össze. Valóban 1679-ben történt a törökök veszte, amiért Apafiéknak 1680 márciusában fizetni kellett. Apafi viszont 1681-ben látogatott erre a vidékre. Naplója szerint szeptember 18-án szállt Kálló alá. 25-én a vár megadta magát, a fejedelem két napot töltött itt. Majd Gyula(j)ra mentek, s 30-án ért a Thököly és a váradi pasa embereivel egyesült erdélyi had Ecsed alá. A fejedelem közben egy bátori látogatást is tett.⁵¹⁷

511 TORMA 1866. 121.

512 Soós 1913.

513 KOROKNAY 2006. 132.

514 ACSÁDY 1888. 265. o. jgyz.

515 Állam-okmánytár V. 402.

516 SZABÓ–SZILÁGYI 1860A. 6.

517 „Jött hozzám Cselebi Ahmed aga, a ki a levágott törökök végett jött, melyért fizettünk 60 ezer tallért, melynek lecsendesítésében esztendő tölt.” TÓTH 1900. 220., 270.

A török ugyanis Várad elfoglalása (1660) után észak felé, a Tiszáig szeretett volna terjeszkedni. Ezért a béke fejében Szatmárt, Ecsedet és Kállót kérték volna. Ez azonban még Thökölyt is felháborította, s a levelet nem írta alá.⁵¹⁸ 1676-ban Apafi fejedelem Teleki Mihály kancellárt nevezte ki a bujdosók vezérévé, s a hozzá írott levelében meg is fogalmazta vágyát: „Hogyha isten ő k(e)g(ye)lmek dolgát boldogítaná, és ha valamelyik várat, úgymint Ecsedet, Szatmárt, kézben adná, oly vigyázással legyenek, hogy valamely formán a helyek újabban idegen kézre ne jussanak.” A kettejük levelezésében a titkosírásban Ecsed akkor a 180-as kódszámot viselte, míg Szatmár volt a 151, Kálló a 42.⁵¹⁹

Az 1681-es Habsburgok elleni erdélyi–török hadjáratban a hadak szeptember 18-án, Böszörmény várának bevétele után érkeztek Kállóba. 25-én ez a vár is elesett, majd a had Szent Mihály-napján kerekedett fel, és 30-án érkezett Ecsed alá. Ekkor a napló írója megjegyzi, hogy a magyar **kapitány** benne **Kende Márton**. Miután a vár ostromáról lemondtak, október 8-án Szatmár alá vonultak, ahol 11-én a törököket hazabocsátották.⁵²⁰ Ezt a „menetrendet” támasztja alá a Debreceni diárium is, azzal megtoldva, hogy a basa az ecsedi táborban megjelenő debreceniek, Csatári Bálint és Ember András révén azt az üzenetet küldte: feles (több) lovakat parancsol.⁵²¹ Kende Mártonról viszont többet tudunk. Fentebb írtuk, hogy ő is ott volt Ecsed 1669-es védői között. Ugyanúgy, mint a vár kapitánya, Torma Mihály, a vár feladása után Erdélybe távozott és a bujdosók (a kurucok) táborához csatlakozott, ahol az ezredesi rangig vitte.⁵²² Kendét a vár feladására szólították fel, ám a maga és a többi katona számára *assessoria*-t [biztosítékot] kért. Apafi fejedelem ezt meg is adta, azonban Kende az ígéretét nem teljesítette, csak amikor az erdélyi tábor már elvonult Ecsed alól, akkor üzent utánuk: „ezután is munkálkodnak benne, hogy az németet ki tudják, és az várat (Apafi) kezére kerítsék”.⁵²³ Telekinek a fejedelemasszonyhoz, Bornemissza Annához intézett levelében azt olvashatjuk, hogy „az ecsediek keményen viselik magukat. Az előtt bíztattak. Még holnap is itt lesz a tábor, innét Szatmár felé szándékozik ő nagysága”. (1681. 10. 02.)⁵²⁴ Teleki csak azt felelji hozzátenni: az ecsedieket minden bizonnyal a török jelenléte – akiket csak október 11-én bocsátottak haza – rettentette vissza a vár feladásától.

Még egy adalék: Zrínyi Ilona (naivan) úgy tudta, hogy az ő személyes ráhatásának, a Rákóczi-árvák jószágának megvédése miatt állt el Apafi a vár ostromától. Ezt a

518 GERGELY 1887. 160.

519 EOE 16. 297., 679., 682.

520 DEMÉNY 2006. Bevezetés 13.

521 CSÜRÖS 1910. 77–78. A forrásból megtudjuk, hogy az erdélyi–török had Ecsed után Kaplonyba száll, másnap Daróchoz, harmadnapra Zsadányhoz érkezve jut Szatmárig.

522 Életútjára lásd SERES 2016. 223. – Utoljára 1687-ben hallunk felőle, amikor a munkácsi vár katonáinak egyik elöljárója (224).

523 TRÓCSÁNYI 1972. 263.

524 EOE 17. 229.

cselekedetét levélben köszönte meg Teleki Mihálynak Munkácsról: „az méltóságos fejedelem ő kegyelme ecsedi várunk ellen való megindulását áltaok (ti. a hozzá küldött követ útján) csendesítettük volna. Azonban az ő kegyelme szívét megszállván, és az egész keresztény világ előtt dicséretes jó emlékezetű kereszténységtől viseltetvén, szándékát megváltoztatta, s nem gyönyörködven az mi neveletlen árváinknak, sőt ezen darab magyar földnek Ecsed vára elveszésével következő károkból és pusztulásban, immár maga valóságos személyét és hadait máshova fordította.”⁵²⁵

Apafi személyéhez fűződik még egy eset. Olasz János kapitány Somlyóról írott (1678. 01. 24.) leveléből arról értesülünk, hogy a fejedelem a mézesmáli (Tokaj) borokat szerette. Ezért Olasz a debreceni bíróhoz és az ecsedi kommandánshoz [parancsnokhoz] fordult azok beszerzése dolgában.⁵²⁶ A **kommandáns** pedig ekkor **Szappanara** (Saponara)⁵²⁷ volt, mint ezt az 1680-ban készült inventáriumban is olvashatjuk. Ebből az inventáriumból az is kiderül, hogy a vár mobiliáit – legalábbis az értékesebbnek tartott tárgyakat – a fejedelmi család vagy Patakra, vagy Munkácsra vitette. Csak a palotát vegyük szemügyre: a tíz évvel korábban még Ebédlő palotának nevezett helyiségből eltűnt minden erre utaló darab (pl. a pohárszék, tányérok, stb.), s magának a helyiségnek a megnevezése megváltozott: 1680-ban már Audentia-, azaz fogadó háznak nevezik. A 4. és 5. szobában ugyan megmaradtak a bőrkárpitok, de ezek vagy nagyon régiek, azaz töredezetek voltak, s mint értéküket veszítették, maradhattak Ecseden. Jellemző, hogy az utóbbiban – Lányok házában – ekkor a kárpitok alatt a padlón tengeri búzát, azaz kukoricát tároltak. A 9. szobába pedig 2 gyalogzászló került. Ne legyünk azonban igazságtalanok: a leltár azt mutatja, hogy a Rákóczi család már nem tartózkodik a várban! A palota kivételével a többi helyiségben az élet ugyanúgy folyt, mint korábban, az urak/úrnők távollétében azonban alacsonyabb szinten, s talán kevésbé fegyelmezetten.

A német katonaságot meghatározott rend szerint cserélték a várakban, illetve országonként. Egy ilyenről számolt be Thököly Imre Teleki Mihálynak 1680 karácsonyán: „Szatmárban és Ecseden az tisztek s közönségesen az német praesidiumok változnak az új eszendőben.”⁵²⁸

Az ecsedi hétköznapiakat a Debreceni diárium lapjai tükrözik vissza. 1682. április 19-én például azt jegyzi be, hogy a tokaji német kommandáns felszólítja a várost 3000 köböl búza Ecsedből Tokajba szállítására, mert különben „nagy becstelenség és kár követ bennünket”. Megtudjuk, az ecsedi kommandáns, **Julius comes de Porc** tíz nappal később

525 SZILÁGYI 1880. 418.

526 KENDERESI 1830. 37–38; PETRI 1901–1904. II. 156.

527 Máshol Saponare alakban is írták a nevét, 1683-ban már szatmári kapitány volt. L. HERNER 1988. 139., 152.

528 DEÁK 1882. 149.

már 4000 köböl búza szállítására szólítja fel őket, Strassaldo generálisra hivatkozva. A megszólított debreceniek a törökre hárítva – „a török nemzet hatalma alá lévén vetetve” – próbálnak kibújni a kérés alól. Maga Strassaldo is megjelenik Ecseden, onnan fenyegeti meg a várost a fenti ügyben (1682. 05. 08.), de a végeredményt nem ismerjük. Szintén a Diáriumban jegyezték fel, hogy augusztus 10-én a kállói várat a benne valók ott hagyták, s a muníciókat és egyéb eszközöket felrakva Ecsed felé indultak, a palánk jármait átvagdalták, felgyújtották, két debreceni atyafit is magukkal hurcolva. Oly intimtást is elárulnak, hogy az ecsedi kommandáns felesége, avagy igazából ágyasa betegségének orvoslására a várostól kért doktort. Ekkor élt Debrecenben egy Petrics nevű tót prédikátor, egyszersmind medikus, akit szekérre ültettek, és három fő kíséretében Ecsedbe küldtek, bizonyos ajándéknak szánt „fűszerszámokkal”. Egy levélből arról értesülünk, hogy a környékbeli várak a debreceni áruk felvevőpiacai voltak. A szatmári generális, gr. Serényi kívánsága szerint „mindennemű victualia [élelmiszer] s egyéb portékákat, ti. posztót, abát, csizmát, kalpagokat, fűszerszámot, etc. és valami Debrecen városában találhatik, illendő áron tartozik, úgy Ecsedbe, mind ide (Szatmárba) is pro presidio Suae Majestatis [Ő Felsége erőssége részére] *pénzért behozni*”. A jó üzlethez ismerni kellett a zsoldfizetés idejét is. Ezt pedig a kommandáns tudta a legjobban, ezért a debreceni tanács egy tagja, Gönczi István úr két hordó bor „ajándékkal” lepte meg az ecsedi főembert (1682. 12. 16.). 1683 tavaszán az a hír jutott Debrecenbe, s ezt Ecsedből hozta bizonyos pereskedésből kifolyólag az ott Apagyi Györggyel tárgyaló két tanácsstag, hogy az ecsedi németek Szatmárba költöznek. Ezért a vármegyére ráparancsoltak a költöztető szekerek ügyében, mert az Ecseden eddig táborozók helyett más rendbeliek érkeznek Horeczki kommandással az élen, aki már 200-ad magával Patakon van. A következő – Ecsedből visszatért – debreceni arról számol be, hogy Ecsedbe bevonult **Maximilián Horeczki** negyedfélszáz (mintegy 350) emberrel. Egy másik pedig arról, hogy az Ecsedből ismert (Philip Sanseverino) Saponara nevű német kommandáns (alezredest) Kállóban látta kísértetni, onnan pedig Tokaj felé menni. Végül a város egyik postája (levélhordója) értesíti a várost Ecsedből, hogy az ottani katonák egy murzát [tatár katonai méltóságnév] fogtak,

15. Thököly Imre kuruc hadvezér

akinek a fején seb, a karján – mely könyökben összeomlott – lövés látható. Lovát, fegyverét az új német kapitány, Horeczki vette meg 150 forintért, a ruháját a katonák elkótyavetyélték, ugyanis a tatár a várban meghalt.⁵²⁹ Az ecsedi katonák a virtus meg a többletpénz miatt néha messze elkalandoztak. A város arról panaszkodik, hogy a vár katonái szepesi földről (elpusztult falu Debrecen határában), a mezőről hajtották el a marháikat, s azokat – vagy az értéküket – szeretnének visszakapni.

Ezekben a vészterhes időkben a rémhírterjesztés is virágzott. Egy aláíratlan levélben Teleki Mihállyal az alábbiakat közölte: „1682. febr. 13. K(e)ndnek gróf uram ő n(a)g(yság)a és Ke(nd)tek által k(e)g(ye)lmes urunknak ezeket akarta értésére adni. Tegnap jövén ő n(a)g(yság)ához egy úri renden való személy, az mely által három vármegyének főrendei intimáltak [megsúgták], hogy a német császár Caprara által in specie [színleg] kétszázezer aranyat küldött az portára, több pénz(t) tallérból álló mindenestül egy millióra becsülte, a mellett oly instructiót adott: ha azzal be nem érné (a szultán), Szatmárt és Ecsedet Tiszántúl való földdel ígérje oda; tizenhat esztendeig való békességet sollicitál [szorgalmaz], magyar követet is adjungált [rendelt] Caprara mellé. Magyarországtól kapitihának [követnek] Várad László deputáltatott volt, de az megváltozott és Paveszi Gergely küldetett. (A) szatmári commendáns feleségét, gyermekeit és portékáját immár is elküldte és egy úri embernek in confidentia [titokban] megmondotta a török meg fogja Szatmárt szállani, én nekem pedig oly instructióm lesz, hogy feladjam, viseljek gondot magamra.”⁵³⁰ Az utókor – vagy csak Apor Péter – Teleki személyét nem tartotta nagyra.

*„Hat száz nyolcvan hétben bejövén Erdély’ben
Az német, Erdély’ is álla hűségében,
Leopoldus császár vévé kegyelmében.
Az titulust osztá mindgyárt kezdetiben.
Teleki Mihály lön imperii gróffá,
Erdélyt visszaadván a korona alá.
Vér nélküli hűséget abba megmutatá.
Sok kegyelmességit az császárnak kapá.”*

(Metamorphosis Transylvaniae. Az Titulusokról (1739)⁵³¹

529 A tatár egyike volt azoknak az ekkor Ecsed körül feltűnt tatár hadbelieknek. Vay Ádám-ról tartott előadásában Thaly Kálmán arról beszélt, hogy mint biztost, őt küldték ki a vidék megvédésére. Később őt teszik felelőssé a tatárok által okozott károkért, rajta akarják megvenni. Vay bebizonyítja, hogy mindent megtett, amit tehetett a tatár rablások megfékezésére. (THALY 1886A. 182.) M. Horeczki Ecsed előtt a böszörményi erősségnek volt a kommandása, de onnan az erdélyi hadak kifüstölték. (Algyógyi Török Ferenc, a fejedelem kamarása, a főkancellár kancellárja naplója szerint. EOE 17. 338.)

530 DEÁK 1883. 323.

531 APOR 1903. I. 12.

Serédi Benedek somlyói kapitány az ecsedi német katonák hatalmaskodásáról panaszkodik: „Az német pártiak k(e)g(ye)lmes uram igen alkalmatlankodnak. Ez múlt napokban adó hajtani küldötték volt ki k(e)g(ye)lmes uram az itt való katonákat Debrecen felé és az ecsediek Mike-Pércsnél reájok ütvén, kilencet elfogtak (a somlyói katonák közül), egyet meglüttek, az akiket bévítették Ecsedben: írtam k(e)g(ye)lmes uram mind Saponarának Szatmárra, mind Ecsedben az commendánsnak, hogy bocsássanak el minden lovaikkal, javokkal,... (1683. 06. 27.)”⁵³² Szintén Somlyóról írta Olasz Ferenc, a Serédit követő új kapitány: „az két vármegyék addig halogatták az restantia [hiány] élésnek (termés) Szatmárban, Károlyban elvitelét, immár az executióra [végrehajtásra] kijüttek az károlyi commendáns öt compánia német hadakkal és az ecsedi magyar lovas hadakkal. (1685. 03. 07.)”⁵³³ Ugyancsak ő jelenti: „Caraffát ő n(a)g(yságá)át megtalálták volt K(e)g(ye)lmes uram az élésnek Ecsedbe való szállításának lehetetlensége felől, megengedetett, hogy mindkét vármegyék Szatmárban szállítsák.” (1686. 12. 12.)

Az egyesült szatmári és ecsedi hadak (magyarok és két kompánia német) kiszálltak Ecsedből – jelentette a város egy másik postája –, de hogy hova mennek, nem tudta (1683. 07. 25.). Hamarosan megismerték az ecsediek útirányát: 31-én Debrecenbe érkeztek a labancok (a Diárium nevezi őket így!), köztük **Apagyi György ecsedi kapitány** és **Papp János hadnagy**. Ám csak egy estére terhelték a várost, mert másnap elmentek. Máskor a német kommandáns, Horeczki megfenyegeti a várost, ha nem kap hírt a török és a tatár felől. Egy másik, már őszi levelében katonáinak 200 vég veres abát kér, „árának megadása felől ne kételkedjenek”, ezért a megye egyik szolgabírájának, Kettesi Istvánnak 30 aranyat adott letétbe. A posztó – fehér színben és csak 130 vég – karácsonyra érkezett meg Ecsedre, egy átalag bor és kecségék társaságában.⁵³⁴ A Diárium itt megszakad. Apagyi neve azért fontos számunkra, mert ez az egyetlen adat, amely a vár kettős parancsnokságára utal.

Bizonyság erre továbbá Saponara válaszlevele, amit a szabolcsi alispánok által október 27-én kelt panaszlevelére küldött. Az alispánok az ecsedi várórség magyar katonáinak erőszakos kártételei ellen kértek védelmet. „A magyar katonaság által elkövetett rendetlenségről [insolentio] nagy szomorúsággal értesültem. Én részemről semmi fáradságot nem kímélek. Legszigorúbban megtiltottam az ilyen kihágások elkövetését és minden fegyelmezetlenséget megbüntetem. Tisztesség adassék a magyar nemzetnek, bármennyire serény is, alig vagy csak kevésbé fegyelmezett. Az én nem kevés idő alatt szerzett tapasztalatom szerint, ha tíz közül kilenc vétkezt megbotoztatnak, az a tizediknek semmi

532 EOE 18. 589.

533 EOE 18. 407.

534 Csűrös 1910. 231., 234., 357., 363., 364., 373–374., 574., 392.; Csűrös 1911. 50–51., 55., 58., 66.

tanulsgul nem szolgál” – írta Saponara. Tájékoztatásul közölte továbbá, hogy megtárgyalta „Károlyi főispánnal és Kende Mártonnal, mind a kettő közjó szerető ember és jó hazafi, mi szolgálná a szomszédos vármegyék nyugalma és milyen módon lehetne orvosolni (a panaszokat).”⁵³⁵ Viszont a parancsnoksága alá tartozó magyar katonákról nem igazán volt jó véleménye: „Jól lehet a magyar katonák (tisztelet a magyar nemzetnek) bármennyire vitéz, alig vagy nagyon kicsit fegyelmezett és az én sok évi tapasztalatom szerint, ha (a) török tízből kilencet felakaszt is, a tizedik nem okul a vétkesek példájából ... Királyi zsoldon élnek meg, velük született természetük az, hogy jobban ízlik nekik az a falat kenyér, amit saját kezükkel szereznek, mintha jogosan egy egészet kapnának ... Igyekszünk a kártételt megakadályozni és békében élni a szomszéd vármegyével.” Ez utóbbi mondat különösen a Bécs sikertelen török ostroma utáni időkre vonatkozik, amikor az ecsediek a szatmáriakkal egészen Debrecen alá portyáztak és a várost sarcolni akarták.⁵³⁶

Thököly Imre 1682-ben jelenik meg a környéken. Teleki ugyanis a fejedelmet arról tájékoztatja, hogy bár nincs róla biztos híre, „némelyek beszélnek, hogy az német megszorodván, (Thököly uram) lefelé nyomulna, még Patak, Szendrő, Ecsed, Szatmár kezénél van, és hogy Kassát szeretné vissza venni.”⁵³⁷ Telekit rosszul informálták: egyik vár sem volt Thököly kezén ekkor, legfeljebb magyar védői szimpatizálhattak vele. Thököly viszont azzal riogatja Apafit: „kész lenne ő fölsége (a császár) Tiszántúl való erősségeket, úgymint Szatmárt, Ecsedet, s a többit is oda cedálni [átengedni] (a töröknek), a minthogy máris némely szatmári főrendektől felőle megtaláltattam.” (1682. 02. 13.)⁵³⁸ A bujdosó seregek parancsnoka 1684. február 19-én Nagykárolyban tárgyalta a debreceni követekkel, a vármegye jegyzőkönyve szerint élelmet szállítottak neki, „a várost (t.i. Károlyt) ő nagyságának ekkor adták fel, a Commendans egy néhányadmagával Ecsedbe menvén, a többi ő Nagyságához hűségre állt vala.” Az ecsedi német várparancsnok a kereskedők biztonságos közlekedése érdekében megengedi, hogy a lakosok az útonállókat és a tolvajokat elfogják, s hozzá büntetés végett bevigyék.⁵³⁹ Szabolcs vármegye még a szenteste napján arra utasítja követeit, hogy az 1685. januárjában összeülő országgyűlésen a rendek „Ecsedhez való munkával, fahordással, őrléssel a lakosokat ne terheljék, mert az korábban az ecsedi udvarbíró tiszte volt azok erectioja” [teljesítése].⁵⁴⁰

Időközben a felső-magyarországi rendek Kassán megegyeznek a Felső-Magyarország fejedelme címmel regnáló Thökölyvel. Az egyezés 6. pontjában „... belégyezik Thököly,

535 BALOGH 2008. 16.

536 BALOGH 2006. 12.

537 EOE 19. 520.

538 DEÁK 1882. 221.

539 BALOGH 2008. 28.

540 BALOGH 2008. 27. 49.

hogy a fegyverszünet tartama alatt mindazon helyek, hol császári katonák vannak, a császár kezében maradjanak; nevezetesen pedig Ecsed, Szathmár, Putnok, Szendrő, Szepes, Murán(y), Árva, Lipcse, Léva és Csábrág. ... igéri Thököly, hogy mindazon felső- és alsó-magyarországi erősségeket, melyekben császári katonaság van, menten minden beszállástól, adótól, s minden más tehertől egy magyar mértföldnyi körületi távolságban elhagyja, s megengedi, hogy azon helyekre az ország bármely más helyeiről a szükséges élelmi szerek vitethessenek.⁵⁴¹ Ez csak a rendek részéről történt megerősítése volt annak, amiben már korábban I. Lipót császár és Thököly megegyezett.⁵⁴² Az egyezséget versben is megörökítették, amelyben Thököly előadja a tisztjeinek a kassai végzést. A „Thököly hadi-tanácsa” című vers Ecsedet érintő versszaka a német császár óhaját adja elő:

*„Ecsödön és Szakmártn, Kassán és Patakon,
Diós-Györtn, Putnokon, Szendrőn és Ónaden
Kívánja, hogy némöt gyenerál maradjon,
Szükséges: Végekre némöt had osszadjon.”*

(Thököly Hadi-Tanácsa 1680–1681)⁵⁴³

Utoljára 1686-ban, s a következő években volt az ecsedi várnak hadi jelentősége: a váradi török őrseget féken tartani. Mint Gyulai Ferenc leveléből kitűnik, Szatmár, Ecsed és (Szent-)Jobb az a három erősség, amely feladatként kapta Várad ellenőrzését, hat éven át, Várad feladásáig (1692).⁵⁴⁴ Ugyanekkor a környék váraiba szállásolta el a magyar hadakat Csáky István szatmári parancsnok, a megyékre terhelve azok ellátását. „Keg(ye)lmes Urunk eö Felséghe szolgálattya kívánván, hogy innét újabban is az Tiszántúl való Földre fellyéb mennyek, s ott is eö Felsége parancsolattyanak tehetségem szerint eleget tegyek. Kevántam ennek az Földnek s egyszersmind eö Felséghe népinek securitása [biztonsága] iránt való Dispositiomat N(a)g(ysátok(na)k keg(yelme)tek(ne)k tuttára adni, hogy tudniillik Mezőben nem subsistalhatván [maradhatván] hic et nunc [itt és most] az Had, pro interimis [ideiglenesen] mind Lovas és Gyalogh Magyar Hadakat kelletet Szathmárra, Kallóban, Ecsedben, Ungvárra és más erősségekben szorítanom, kik széll(y) el nem élhetvén Törvényszegő szükségképpen N(a)g(yság)tok, kegtek és más szomszéd Vgyék(ne)k kelletik sustentatiójokról providealni [ellátásukról gondoskodni], melly iránt ha mikor Szatmár Vice kapitány Horváth János Ur által requiraitatik N(a)g(yság)tok keg(yelme)tek, kérem és item [ismét] alkalmaztassa eö Keglme által teendő Dispositiomhoz

541 MAJLÁTH 1883A. 245.; MAJLÁTH 1883B. 368.

542 VARGA 2005. 365.

543 THALY 1872B. I. 90. „Sebes agynak késő sisak” c. gyűjtemény.

544 SZILÁGYI 1870. 338.

[rendelkezésemhez] magát, mely minnyájunk javára és securitására czélzó intentionak fecundálásával [szaporításával] keglmes Urunk eö Felséghének tartozó kötelességének felel megh N(a)g(yság)tok Keg(yelme)tek.”(1686. 06. 11.)⁵⁴⁵ Egy éppen ebben az évben készített a Magyarországra vezényelt ezredek téli elhelyezésére irányuló tervezet szerint Ecseden 300 katonát kellett volna elhelyezni. Összehasonlításképpen: Szatmár 1350, Nagykároly 50, Szentjobb 200, Kálló 50, Kisvárd 50, Tokaj 200 katonával szerepel.⁵⁴⁶

Ecsed történetének 1680–1694 közötti korszaka a legkevésbé ismert. Anyósa halála után a birtok névleges tulajdonosa Zrínyi Ilona lett, de nevével nem találkozunk az Ecsedre vonatkozó forrásokban. Ő maga talán meg sem fordult az ecsedi várban. Munkács várának feladása után bécsi kényszerlakhelye alatt az ecsedi uradalom, s benne a vár a tisztviselők kezében volt, akik a későbbi idők leírása alapján alig-alig törődtek állapotával. Ezt tükrözi az 1688-as inventárium is. Ennek készítésére azért volt szükség, mert I. Lipót ekkor nevezte ki Klobusiczky Ferencet a Rákóczi-árva gondnokának. A javak latin nyelvű összeírását Tolvaj Ferenc kállói postamester, Nagy Gergely Ófelsége kállói provizora, Tar János Szatmár megye törvényszéke részéről és Marczis János végezték, bizonyára a postamester gyakorlott, szép keze-írásával. Az ecsedi várról megállapítják, hogy az nevezetes erősség, fallal körülvéve és tégla-bástyákkal övezve, mély vizek és igen széles mocsarak között megközelíthetetlenül

fekszik és magától a természettől is megerősített. A benne lévő házak és épületek a napjainkra (mármint 1688-ra) méltatlanul elpusztultak és emellett rommá lettek, így például még egy pince is, amelyet istállóvá alakítottak.

Az alsó várban két szoba van, egy pitvarral, amely anno a német őrségé lett. A középső várban két kemence van egyrésztől, másrésztől két szoba kemence nélkül, az ablakok töröttek. A sáfárház a prófontmester és a prefektus urak birtokában.

A belső várban ezek vannak: a palota, kemence nélkül, az ablakok teljesen összetörve és elpusztulva. Ugyanitt kilenc szoba, melyekben összesen három cserépkályha

16. II. Rákóczi Ferenc ifjúkori képe

545 LEHOCZKY 1863A. 294.

546 OROSS 2006. 1447.

van, különböző színűek, az ablakok szintén összetörve, (az üvegük) kiverve. Két tornác tetővel, (egyik) héja (padlása) zsindelyezett, (a másik) körös-körül vastag fa oszlopokkal, tetőzete cserepes, és sok helyen már lyukas. Ugyancsak alatta van három borospince, egy rendes ajtóval. Ugyancsak egy kicsi (pince) a (fa)szén őrzésére. Megjegyzendő, hogy a belső várban lévő összes gerendás szoba a prófontmester kezében van, ahol a sereg élelmét őrzik, kivéve egyet, amelyben az ingóságok vannak. S következik a korábbi leltárakból ismert, s még megmaradt tárgyak felsorolása.⁵⁴⁷

1694 azért fordulópont Ecsed történetében, mert Rákóczi Ferenc (apja után a II.) nagyanyja, Bátori Zsófia után hivatalosan is kezéhez vette Munkácsot, Ecsedet, Ónodot, Kállót, Regécet, Tállyát, Tarcalt, Bényét, Patakot, Sároست és más helyeket.⁵⁴⁸ Rákóczi az irodalom szerint kapus drabantból 100-at, a kék gyalogosokból pedig 50-et Ecseden állomásoztatott. Ugyanakkor a szolgálatába fogadott német helyőrség 51 fős volt. Volt Ecseden egy plébános is.⁵⁴⁹ Élelmezésük Szabolcs megyét terhelte, ismerjük az ecsedi várkapitány levelét, amelyben katonai erővel fenyegette meg a szabolcsi alispánt az élelem elmaradása miatt.⁵⁵⁰

17. II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem

Maga a vár azonban tovább szegényedett. Az 1689-es hadjáráshoz nemcsak innen, hanem Patak, Eperjes, Murány, Tokaj, Szendrő, Kálló, Eger és Munkács váraiból is összevonták a tüzérséget. Akkor Ecsedről a lövegeket vitték el Belgrádba.⁵⁵¹ Ekkor még mindig számított az erőssége. Amikor 1691-ben híre jön, hogy a tatár vezér (a kán helyettese, a galga) betör az országba, a megye főispánja, Károlyi Sándor nem a saját károlyi kastélyában óvja családját, hanem az ecsedi várba menekül feleségestől.⁵⁵² Viszont a német várőrség elleni panasz I. Lipót parancsára történt vizsgálatából megismerjük az akkori várparancsnokot, **gr. Leffelholz ezredest**, aki katonáival a tanú szerint igen gyakran beszállásol Kisvársányba. „Vajat, mézet, konyhára valót, amit

547 MNL OL E 156a. Fasc. 013, nro. 019.

548 NAGY 1876. 661.

549 SÍPOS 2001. 955.

550 BALOGH 2008. 60., 119. jgyz.

551 CZIGÁNY 1995. 65.

552 KÁROLYI 1865. 28., 31.

tud, elvisz erővel a szegénységtől. Fizetés nélkül, borköveteléssel romba dönti a szegénységet, az alattvalókat.”⁵⁵³

A vár ezután két urat szolgál: egyik fele Rákóczit, a másik pedig nővérét, Juliannát.⁵⁵⁴ Az aktusra Bécsben, 1693. március 10-én került sor, amikor 1000 arany kötbér kikötése mellett a két fél a Rákóczi-, Bátori- és a Lorántffy-féle vagyont, ti. az ecsedi, makovicai, sárosi, szerencsi, lednicei, ónodi, dobronyi, helmeci, dobóruszkai, borsi, gyarmati, csetneki és szentmiklósi uradalmakat, az összes hegyaljai szőlőt, – kivéve a munkácsi, sárospataki, regéci és tokaji uradalmakat, melyek kizárólag a fiágot illették – egymás között felosztották.⁵⁵⁵

1690. január 1-én a Rákóczi-árvák váron belüli részét is felleltározzák, mert az uradalom eddigi számtartója, Dombrádi Mihály kezelésre átadja az árvák várbirtokbeli vagyonrészét is az évkezdettel hivatalába lépő új provizornak, Nagy Gergelynek. Az összeírás lesújtó képet nyújt. Az épületek az idők viszontagságai miatt erősen romos, elpusztult állapotban vannak, legtöbbjük az összeomláshoz közel álló, még az a pince is, ahol a káposztákat őrzik. A belső vár három szintes (részről áll); az alsó szint lakható két szobáját a császári német katonaság használja. A második szint (a Hosszú-kapu) helyiségeit viszont a császári és királyi katonai élelmezési biztos (akinek a nevét ismerjük: Haincz Christianus⁵⁵⁶) foglalta le katonai célokra. A harmadik szint (a belső vár) **nagy palotájából** és kilenc szobájából már hiányoznak az ajtók, ablakok, szétverten hevernek az egykori kályhák. A felettük levő tető tele lyukakkal, befolyik rajtuk az esővíz, és pusztítja a maradék épület állagát. Az épület alatt három borpincén még megvannak az ajtók és a záruk, ugyanilyen állapotban van a kis faszéntároló pince is. – A császári és királyi hadiélelmezési biztos által a várépületben igénybe nem vett, viszonylag biztonságos egyetlen szobában vannak a Rákóczi-árvák ingóságai összehalmozva. Ezt darabra felleltározzák. Felsorolják még a sáfárházban és annak pincéjében talált ingóságokat. – A tágas mocsarak közé épült város kitűnően meg volt erősítve földbástyákkal is, sánckárokból épített paliszáddal is, a császári német katonaság azonban a bástyákat szétdőlt, a karókat kiszedte.⁵⁵⁷

Az 1692-ben történt provizorváltáskor Gyulai Ferentől régi ismerősünk, Dombrádi Mihály vette vissza a tiszte (Rákóczi Ferenc nevében és részére), Ecsed oppidum

553 BALOGH 2006. 41.

554 Julianna megbízottja 1697. március 1. és 1698. június 1. között Szentgyörgyi József volt (†1712–28 között, felesége Csögi Borbála), az ecsedi uradalom gondnokaként. SZENDREI 1889. 49.; Rákóczi Ferenc is alkalmazta, ez 1703 decemberében írt ecsedi leveléből kitűnik.

555 LEHOCZKY 1881. 591.

556 FALLENBÜCHL 2002. 119.

557 MNL OL E 156a. Fasc. 151, nro. 007.

főbírájának, s egyik esküdtjének jelenlétében, s készítették az újabb leltárt. Ez az előzőktől alig különbözik, érdemi információt nem tartalmaz.⁵⁵⁸ Hat évvel később a romos várat is felosztották a két Rákóczi-árva között.⁵⁵⁹ Azonban nem sokáig volt a nevükön. Rákóczi Julianna, férjezett gr. Aspremont Ferdinándné Ecsed várát és a hozzátartozó uradalom neki jutott részjóságait 1698. április 15-én gr. Bánffy György erdélyi kormányzónak 50.000 forintért 10 évre elzálogosította.⁵⁶⁰ Róla Apor Péter 1687-re vonatkozóan ezt verselte:

*„Két esztendő múlva ismét grófok lönek
Bánffy György, s mindnyájok az egész Bethlenek,”*

(Metamorphosis Transylavniae. Az Titulusokról. 1739.)⁵⁶¹

Júlia öccse, Ferenc is hasonlóképpen cselekedett, ő azonban csak 1700. szeptember 27-én tette ugyanazt, szintén Bánffynak, szintén 50.000 forintért.⁵⁶² Erről az eseményről Cserei közread egy anekdotát: „Mikor Banfi György az Ecsedi Dominiumot meg vette, azt mongia Apafi István (a fejedelem bátyja) az Asztalnál neki: A meli (mely) magyar mostani időben sokáig akar élni, sok pénze, nagi esze ne legyen, sok jószágot ne vásároljon.”⁵⁶³

18. Esterházy Pál nádor

558 MNL OL 156a. Fasc. 101, nro. 54. – „Ecsed vára kettős. A végletében (a belső várban) minden ház és épület elpusztult és romos. A Fegyvertár háza jó zsindelytető alatt. Ugyancsak a Bátor-bástya zsindelyezése félig jó, félig valóban romos, a keleti részén valóban egészen semmi teteje. Ugyancsak a bástya város felőli még teljesen tető alatt. A közbülső vár (a huszár-vár) nyitott tető alatt áll, amely sok helyen mégis lyukas és romos. A közbülső várban egy zöldes ház, a Sáfárház nevűnek ajtaja a szokott vas sarkokkal és egy retesz zárral, kulccsal.” Ezután következik a még meglévő, a házban őrzött tárgyak felsorolása.

559 1698: MNL OL E 156a. Fasc. 013, no. 022.

560 KárolyiOkl. IV. 585.

561 APOR 1903. I. 13.

562 KárolyiOkl. IV. 594.

563 PÁLFFI 1935. 259.

AZ ECEDEDI MADONNA

A török kiűzése a Magyar Királyság területéről (a temesvári vilajet kivételével) stratégiai változtatásra készítette a bécsi udvart. A kevés nagy várat az új török–magyar határon kell fenntartani, s néhányat az ország belsejében a lakosság ellenőrzésére. A hullámzó végvári vonalak miatt korábban sokvárú ország erősségeinek egy (jó)résztől meg kell válni, mert fenntartásukra nincs pénz, az erődítmények pedig bármikor a rebellesek fészkei lehetnek.⁵⁶⁴ A helyzetet jól példázza Szatmár megye esete, amelynek panaszát maga a főispán, báró Károlyi Sándor terjesztette a nádor elé, aki azt a királyhoz továbbította. A megye az 1696–1697. évi adó rá eső részét, a 30.000 forintot sem tudta előteremteni, amiért katonai végrehajtás során magát a főispánt is letartóztatták. Az újabb 100.000 forintos kivetés mind a parasztságot, mind a nemességet a tönk szélére juttattja, ugyanakkor a szatmári és az ecsedi vár helyreállítása is a megyét terheli.⁵⁶⁵ Az Udvari Haditanács előtt ezután nem volt kétséges, hogy a két közeli vár közül legalább az egyikről meg kell szabadulni, s a választás Ecsedre esett, mellette Gyulára és Szentjobbra. Ekkor írta a Gvadányi család őse, Alessandro Guedagni szendrői várkapitány jellemezve a várakat, köztük Ecsedet is: Ecsed erős, de megközelíthetősége és szükség esetén a felmentése nehéz, itt a „National Volckh” [a lakosság] mely a városban van, bonyodalmat okoz(hat).⁵⁶⁶ Még abban az évben, 1699 utolsó napján Bécsben döntenek arról is, hogy a muníciót és a tűzérési eszközöket Ecsedről és Szentjobbról Váradra kell szállítani.⁵⁶⁷ (Nem véletlen, hogy a vár 1703. évi kapitulációjakor a fejedelem nem említi a kezére került ágyúkat. Azok – ha vissza is kerültek Belgrádból – három éve már Váradon voltak.) 1700-ban neki is álltak az ecsedi vár lerombolásának, mint ezt a kolozsvári krónika is feljegyezte: „*Várak pusztulása. 1700. Ecsed vára el-hányatik. 1701. Karánsebes el-hányatik. 1702. Patak, Kanisa, etc. el-hányatnak.*”⁵⁶⁸ Az erdélyi kormányzó, Bánffy György Octavian Nigrelli kassai főkapitány utasítására a vár földbástyáit még az évben széthányatta.⁵⁶⁹ A pusztítás pontos idejéről van egy nevezetes iratunk, amely 1700. szeptember 20-án kelt.

564 OROSS 2011A. 1038. – I. Lipót 1700-ban kiűrtette Visegrádot, Nógrádot, Veszprémet, Kanizsát, Sárospatak, Regéc és Ecsed várait, Magyar- és Horvátországban, valamint Erdélyben csak 15.000 katonája állomásozott. VAY 1889. II. 358.

565 IVÁNYI 1981. 175.

566 FALLENBÜCHL 1981. 418.

567 OROSS 2005. 265., 270–272. L. még: TAKÁTS 1904. 327–328.

568 DUKKON 2012. 112. – A vár pusztulását egy évvel későbbre teszi CSEREI 1983. 312.: Erdélyben földrengés, „Magyarországon pedig Ecsed, Kanisa és Patak vára a császár parancsolatjából elhanyatnak”.

569 MNL SZSZBML IV.A. 1. fasc. 1, no. 115–116.

Annak a kivizsgálására született, hogy volt-e a Boldogságos Szűznek képe a várban, s ha igen, az hová került? A korabeliek így kérdeztek:

„1. Tudgya-e, látta-e, hallotta-e az Tanú ezen Ecsedi Várnak hányása alkalmatossá-
gával, kicsoda hordatta el az ablakra és ajtóra való faragott köveket, úgy az vasrostélyo-
kat, s más efféle eszközöket, és hová?

2. Hányszor eshetett ezen hordozás, kik által s hova való szekerekkel, és kik voltak
mellettek, hányan lehettek circiter [körülbelül] a kik hordottak?

3. Specialiter [különösen] a **Boldogságos Szűz** képét, ki az külső Várnak az kis ka-
puja (Széles-kapu kis kapuja) felett volt, hova lett, ki vitte vagy ki vitette el, és ki által?”

Az első tanú Szabó László ecsedi, 50 év körüli katona volt, aki „hallotta, hogy
Károlyi Sándor úr eő nagyságja számára vittek volna faragott köveket és vasrostélyokat
is. A predicatorral látott valami darab malom köveket, s valami darab márvány követ
is, de ki hozta ki az Varbul nem tudgya.” A második kérdésre válaszolva: „hallotta,
hogy Olcsvára hozták volna az köveket, és hogy Lakatos Miklós volt mellettek, s ezen
Fastinus [tanú] maga is látta a midőn Ecsed Várasatul szekereket kért volna az kövek
alá ceterum nihil [tovább semmi],” és így tovább. Még 23 tanút hallgattak ki, akik az
első két pontra ugyanúgy válaszoltak mint Szabó, azaz Károlyit nevezték meg, mint
aki a köveket és a rostélyokat Olcsvára szállíttatta, de a harmadik kérdésre nem volt

19. Az olcsvai Károlyi-kastély

felelet: egyik sem tudott a Madonnáról.⁵⁷⁰ Magyarán szólva, senki sem vallott a megye főispánja ellen, nem ő adott utasítást, hanem csak számára vitték a bontott anyagot. Károlyi a vár lerombolásából hasznót húzott, abból építve olcsvai kastélyát.⁵⁷¹ Ami pedig az ecsedi Madonna-képet illeti, amely a külső vár kis kapuja (személyi bejárója) felett volt látható, Mikóval szemben nagyon is hihető, hogy még a zsoldáros is tekintettel volt elődei alkotásaira: az 1550. évi angyalos kapucímert sem tetette tönkre csak azért, mert neofita református volt. Gondoljunk csak Bátorra: végrendeletében biztosította a romos minorita kolostor újbóli befedését. Vagy ne kőfaragványra gondoljunk? Képpel applikált ötvösmunkára, mint amilyet a munkácsi várban őriztek a leltárok szerint:⁵⁷² A Madonna Ecsedről eltűnt. Talán egy Károlyi-birtok egyházában egyszer majd felbukkan.

A pusztítás még a következő, 1702. évben is folyt. A lerontandó várakat az év februárjában hat csoportba osztották, minden csoporthoz egy mérnököt és egy német tisztet rendeltek a robbantás és a lerontás irányítására. A hat csoport közül az elsőbe tartozott Ecsed, Szendrővel, Patakkal és Szepesvárral együtt.⁵⁷³ A szabadságharcot megelőzően tehát egy fegyverzetétől, német őrségétől is megfosztott, lerombolt vár várta Rákóczi és kurucainak érkezését. Őrség ugyan védte a települést – amelyen keresztül lehetett a várat megközelíteni –, de ennek leszerelése nem okozott különösebb gondot. Ám mielőtt Ecsed kuruc kézre került volna, lássuk mi történt tágabb környezetében.

Domahidi László 1703. június 2-án levelet intézett Károlyihoz, mint szatmári főispánhoz, arról értesítve, hogy a „nemes vármegye ... in pleno numero [teljes számban]

570 MIKÓ 1998. 167–175. különösen a 38. jgyz. A tanúvallomások lelőhelye: MNL OL Magyar Kamara Archivuma, E 148. Neoregesztrata acta, fasc. 845, no. 41.

571 „... az Apáti földön levő curiámat s lakásomat transferáltam [áthelyeztem] Otsvára, az holott annak előtte is Ferdinandus primus és Zápolya János hadakozásuk alkalmatosságával vár volt, az holott is esztendő leforgása alatt házamnak közepét kőből felállítottam, úgy hogy belé is szállottam, az két szárnyát annak utána az Németek (rabok) segítségével continuálván [folytatván] végeztem el.” PÁSZTOR 1945. 110.

572 „1. 1688. Munkács vára kápolnájának paramentom(a)i [készletei] így következnek az kik vannak: Az csodálatos boldogasszony képén a feje felett korona 2, az egyik gyöngyös és fekete zománcos, arany boglár rajta 9, egy-egy öreg gyöngy a közepén, a tetején is; a másik drágakőből, kiben smaragd öreg 6, apró rubin 12, öreg 5, gyémánt 11. A kis Jézus feje felett is olyan két korona, egyikbe drágakövek: öreg smaragd 2, öreg rubin 2, apróbb 4, az közepén egy öreg gyémántos boglár gyöngyei egyvelges (vegyes), a másikban 5 fekete boglár, mint a bold. asszony koronája, olyan gyöngyös; nyakokon 2 darab arany mű, bennök smaragd 50, más nyakravaló 13 fekete zománcos boglárból álló. ... Az oltár jobbja felől a falon boldogságos asszony képén: egy korona a feje felett klárisból, rajta 3 sor arany lánc, rajta egy kis tarka kereszt, 17 szem öreg veres kláris, egy sor sárga gyanta (borostyánkő), keresztül a képen két sor ezüst lánc, két felől rajta török fehér matéria superlat. LEHOCZKY 1907. 278–279. – A szerző abban téved, hogy a képet Galíciába vitték volna vissza. L. az Zemplén megyei klockocsi kegykép történetét.

573 TAKÁTS 1904. 328. – VARGA 1991. 83.

Tisza-Becs-nél vagyon, de remélem, talán ma az is (ti. egy még hátralévő járás nemessége) oda fog érkezni. Azon kívül az ecsedi és károlyi had, a szatmári praesidium [őrség] és mintegy 50 muskatélyos tegnap érkezett oda, mindössze circa lehetünk hét vagy nyolc százan ... Írhatom azt is Nagyságodnak, hogy már csak a tolvajok (értsd: a kurucok) circiter [körülbelül] hét vagy nyolc százra reá szaporodtak, de rossz és fegyvertelen nép...”⁵⁷⁴ Mint tudjuk, a tiszabecsi ütközetnél Rákóczi megfutamítja az átkelőt őrző megyei hadakat, ez volt az első győzelemmel végződő ütközte a felkelőknek. Ecsed várának kuruc kézre kerülése egy mesés történet. Előtte azonban ismerkedjünk meg egy másikkal. Gyulai

20. Kuruc csákódísz

Ferenc (1674–1728, felesége Bánffy Mária) ezredét az olasz harctérre vezényelték, s a katonáit összeszedendő érkezett június 30-án Ecsedre, de már nem találta itt egyik tisztjét, Lövei Sámuel, aki nem várta meg, mert féltette a cselédeit a kurucoktól, s hazament (Nyírlövőre). Július 1-én Matolcsról a kurucok Ecsed városára és Szentgyörgyi József udvarbíróra írtak, hogy másnap meglátogatják Ecsedet. Gyulai tehát Majtényből azonnal a város védelmére hívta Pallosics kapitányt a hajdúsággal. Pallosics július 2-án délután meg is érkezett a kapuhoz, mire nagy láрма, lótás-futás támadt, s a lakosok attól félve, hogy a kurucok jönnek, vagy a régi várhelybe (!), vagy hajókon a nádasba menekültek. Maga Gyulai is lóra kapván, kinyargalt, hogy megtudja, mi történt. Meggyőződve, hogy nem a kuruchad áll ottan, hanem Pallosics két zászlóalja, nagy nehezen lecsillapította a lakosokat, eloszlatva „rettenetes félelmöket” és szép rendben beszállította a hadat.

Július 3-án azonban, mikor már felállt a hajdúság, hogy két zászlóval Kálló felé induljon, a hajdúk egyszerre felzendültek, fegyvert fogtak, kardot rántottak és szét akarták vagdalni kapitányukat, Pallosicsot. Erről értesülve, Gyulai közéjük ment és szép szóval, ígéretekkel, haraggal, fenyegetésekkel valamiképpen lecsöndesítette és a zászlókkal együtt visszaküldte őket. Hogy jobb kedvük legyen, fejenként három forintjával azonnal megadta hópénzüket. „Kedveznem kellett nekik – írta –, mivelhogy az egész Tisza és Szamos melléke már rakva volt kurucokkal és a parasztság is már melléjük állott volt.”

574 ZIMMERMAN 1909–1910. 136–137.

Gyulai „... saját katonáiban sem bízott; azért négyszáz ecsedi lakost, akik közt régi katonák is voltak, hamarosan fölfegyverzett s öröket állított mindenüvé, ahová lehetett, hogy éjjel a zendülés indítói egykönnyen el ne szökhessenek. A legfőbb bujtogató a Bathány ezredéből való Fejszés András elbújt ugyan, de gazdasszonya, akit megvert, kiadott rajta, mire a városi fegyveresek a ház padlásáról lehúzták s keményen eldönggették. Július 4-én hajnalban, mikor Gyulai a katonákat útnak indította, megkötözve vitette utánuk, Nagyállóban azonban, az egész hajdúság kérelmére, megint szabadon bocsátotta, mert még nagyobb zendüléstől félt.⁵⁷⁵ Természetesen a kurucok ekkor nem jelentek meg Ecseden, csak később, három hetes késéssel.

Báró Melit Pál még július 22-én Károlyban volt vacsorán az „Asszony”-nál (Károlyi feleségénél, Barkóczi Krisztinánál), akit ura távollétében szeretett volna rávenni a várkastély átadására. Ez nem sikerült, de a katonákból és hajdúkból álló őrségből sokakat rábeszél, hogy álljanak a kurucok oldalára. „Velük a kurucokhoz ment, ideki is a vármegyében hasonlóképpen sok sok becsületes nemes embereket rávett, azt hazudván, portyázni ellenek (ti. a kurucok ellen) megyen. Azelőtt pedig – hihető, az ő praktikájából – a károlyi hadnagy katonáival együtt, amicable [baráti] szín alatt, lemenni Ecsedbe, az odavaló vitélő rendet magukhoz csábítván, **Pápai Jánost, a prefektust,** és az udvarbírórt elfogták, s Rákóczihoz vitték, s Ecsedet is neki feladták, kit is megesketvén hűségben, erősíteni parancsolta (ti. a várat). Die 27 Julij Ecsedben mustrája volt Rákóczi hadainak; hány ezerre telnek? – megválnak.”⁵⁷⁶ Az erősség átadására tehát július 27-e előtt került sor. Pápai prefektus azt írta gr. Csáky Istvánnak Szatmárra: „A hadnagyot hír tudni küldvén (Olcsva-)Apáti felé, referálták, hogy a kurucok az (Károlyi) olcsvai ház(á)nál vannak ...” Továbbá egy másik levélben: „ide érkezvén parancsolatja Rákóczi úrnak, ő nagyságának, az itt való bíró megértette volna mindjárt, kapta magát, hírem és akaratom ellen Rákóczi úrhoz ment, (ha)

21. Gyalogos katona (1703)

575 MÁRKI 1914. 10–12.

576 AR I. 337.

nagyságod javallja, én innen csak bemegyek Szatmárra, ... - talán ott még a velem lévő vitézi renddel (ti. az ecsedi lovassággal) az ő Felsége (a király) hűségében megmaradhatunk”.⁵⁷⁷ Ez a levél július 19-én kelt, tehát a következő napok valamelyikén – ha helyes a károlyi vacsora dátuma, akkor 23–24-én – történhetett meg Pápai leszerelése. Rákóczi „Ecsed városában kétszáz lovas őrséget hagyott, a várát építi. Azon jószágot visszafoglalta magának és a gubernátor prefektusát rabul vitte el”.⁵⁷⁸ Július 25-én, hétfőn az új **ecse-di várkapitány, br. Melit Pál** és a vár őrsége letette a hűségesküket, s ezzel a vár története új szakaszába lépett. A vár hadnagyai közül Mester György 1704-ben Kolozsvár alatt hunyt el, Csáky László alezredeseként.

Ám Bécsben még ekkor sem vették komolyan a felkelést, erről gr. Kálnoki Sámuel erdélyi udvari kancellár Erdélybe küldött levele a tanú (1703. 08. 22.): „Generál Glickersperg uram 5-ta érkezett Szatmárra, Ecsed, Várda, Ibrány az kurucok kezeiben, s Kálló is. De ez a rebellio elolvad, mint a hóharmat. Én Husztot sem hiszem, hogy elvettek, csak a novellista hazugsága.”⁵⁷⁹

EGY FRANCIA ECSEDEN

Nem tudjuk, hogy Rákóczi ott volt-e az ecsedi őrség eskütételén. De abban az évben egy levele tanúsága szerint október 9-ének napját Ecseden töltötte *ex Castris in campo Ecsediensis positis* [az ecsedi mezőn fekvő táborból] írva levelét, azonban már másnap Bátorban találjuk. Még az év vége előtt, december 9-én közölte Szentgyörgyi József számvevő (provizor), hogy „Ölyüs uram az Ecsedhez tartozó cigányokat háborgatja, vajdákat akar tenni, holott azok az ecsedi udvarbírótól függenek, ha úgy léssen (mármint Ölyüs János ezredes akarata szerint), semmit ide nem dolgoznak, aki is nagy kárunkkal léssen.” Azt nem árulja el, hogy milyen vár körüli munkában jeleskedtek akkor az ecsedi cigányok, de Ecsed mezővárosa az egyik legrégebbi lakóhelyük volt Szatmár megyében. Rákóczit a körülzárt Szatmár helyzete izgatta, mert már a másfél év óta ott táborozó csapatai lovainak – az Ecsed és Püspök táján kaszált széna

577 THALY 1873. 25; ESZE 1951A. 55.

578 AR I. 236–237. Pápai János nagy tudású ember volt, később a fejedelem titkára, majd portai követe lett.

579 APOR 1903. II. 18.

– nem elégséges.⁵⁸⁰ 1704 decemberében kelt intézkedéséből pedig megtudjuk, hogy Esze Tamás uram (akinek nagyapja szabad drabantként szolgált az ecsedi várhoz)⁵⁸¹ gyalogjai őrizték Ecsedet, akik most máshova mennek, kivéve a Kovács István tiszttalatt szolgáló ötven katonát, akik maradnak, de pénz- és naturákbéli [természetbeni] fizetésüket menstruatum [havonként] adja ki Orosz György, a tiszántúli főhadbiztos.⁵⁸² Úgy látszik, az Esze-ezredhez tartozók látták el később is Ecseden az őrséget, ugyanis az oda tartozó Gyüre István-féle seregből 1705 júliusában Ecsed várában szolgált Arday András alhadnagy, 3 tizedes és 50 közlegény, akiknek havi fizetése 178 rajnai forintra és 20 krajcár-ra rúgott, az alhadnagy 15, egy káplár 4,40, a közlegény 3 forintot kapott. Ők mind hajdúk voltak, akiket Krucsai Márton mustrált. A katonák a pénzt **Debreceni Péter** ecsedi **vicekapitány**, Makay György és András deák előtt vették fel, a vár **főkapitánya** pedig pongyeloki **Galambos Ferenc** (1664–1713), a későbbi szenátor, tiszántúli vicegenerális volt.⁵⁸³ A sikerrel járt szatmári blokádnál, 1705 januárjában Galambos Ferencet szatmári kapitánynak nevezték ki, aki – mivel elkezdődött a vár bontása – 1705 októberétől áttette székhelyét Ecsedre,⁵⁸⁴ mert főkommendáns lett, ezért Ecsed is alá tartozott, ő volt annak kapitánya. Debrecen a Rákóczi-szabadságharc alatt ekkor szenvedte el a legnagyobb csapást: a császári csapatok a kollégiumi könyvtár könyvei közül sokat tönkretettek. Ám a könyvtár egy részét időben még Ecsedre, illetve az erdélyi Zalatnára menekítették.⁵⁸⁵ 1706-ban a máshonnan visszahozott részeket is Ecsedre szállították, ahonnan közel öt évi távollét után 1710. november 10-én kerültek vissza a könyvek Debrecenbe.⁵⁸⁶

Ugyancsak 1705-ben született az alábbi ének arról, hogy a kurucok blokádját Szatmáron a rácok nem tudták feltörni.

580 ZIMMERMAN 1909–1910. 286. – Ecsed híres szénatermő vidék volt: 1709-ben Károlyi Sándor Ugocsa megyének elrendeli, hogy a tábor szükségletére kellő széna csinálásához elegendő kaszásokat és villás embereket küldjön Ecsedbe és Károlyba. LEHOCZKY 1863B. 320.

581 MÉSZÁROS 2008. I. 9.

582 AR I. 50.

583 AR I. 61. – 1685-ben „szabadon bemenvén az labancok Galambos Ferenc uramnak Taraszkon, Máramarosban lévő udvarházát felverték”, emiatt is lett előbb Thököly, majd Rákóczi híve. (THALY 1869. 268.) – 1685-ben Thököly ungvári kapitánya (BALÁZSIK 2000. 221). – ezért volt Rákóczi bizalommal iránta. L. még: MÉSZÁROS 2001. 325., 330.

584 OROSS 2011A. 1043.

585 MADAS–MONOK 1998. 119. – MONOK 2011. 59–60.

586 FEKETE 1988. 150–151.

„Örülhetsz, vigadhatsz!
Híres Szakmár vára,
Körös, Maros határa,
SzentJób, **Ecsed**, Szeged,
Beszermény és Kálló,
Gyula, Szolnok végháza,
Debrecen és Bihar,
Szamos tartománya:
Már rácság sem rabolja!”

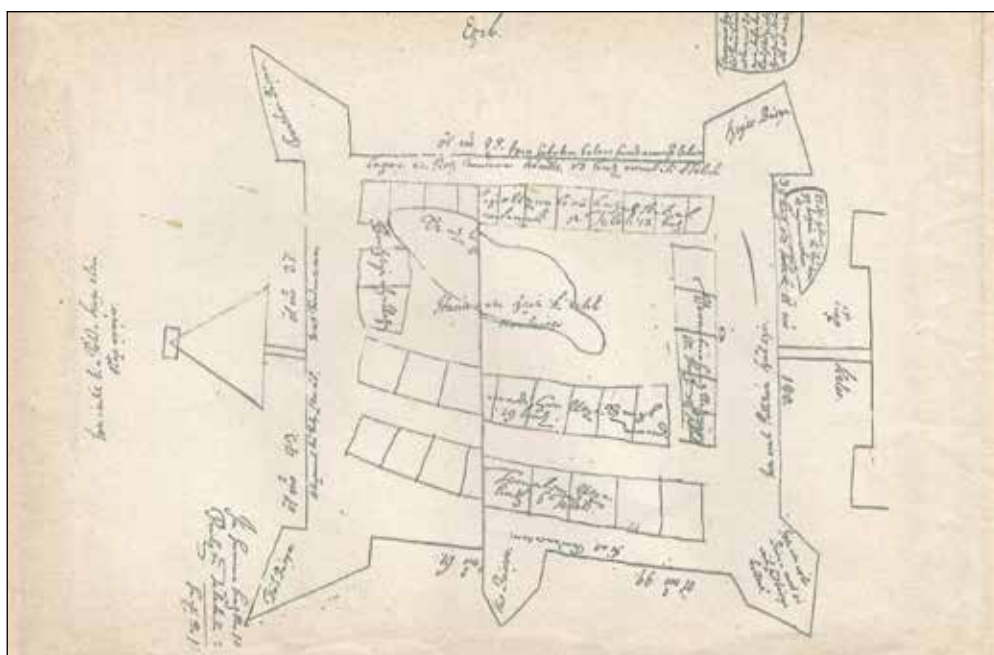
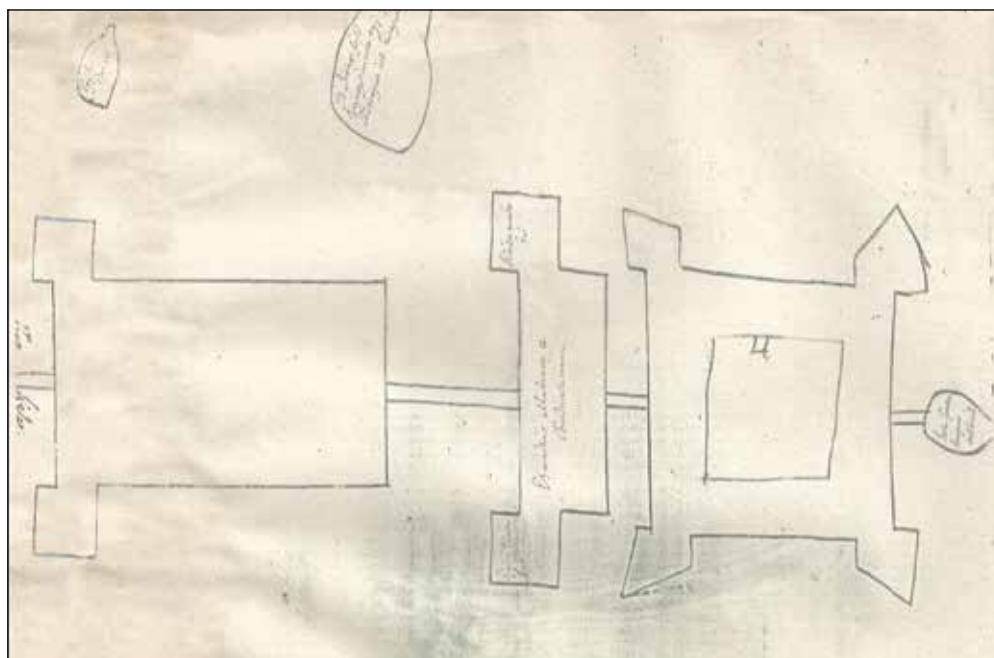
(Rácok veszedelméről,
Szatmár vára megvételéről, 1705)⁵⁸⁷

Szatmár várának feladása azonban választás elé állította a kuruc hadvezetést is. A pénzügyi helyzet Rákócziék esetében sem engedte meg, hogy két, egymáshoz közel fekvő erősségre jelentős összeget költsenek. Választani kellett: vagy Szatmár, vagy Ecsed? Rákóczi Szatmár eltüntetését javasolta, Károlyi Ecsedet. Bercsényi levelében olvashatjuk: „Károlyi uram igen sajnálja Szatmárt, bizonyos terminusok [határidők] is vannak az írásában (levelében), – de hiszem, tavaszig sem épül, sem romol; de hitemre, nem nekünk való az erősség, sem ott, se másutt, – ellenünk (ellenségünk) mindenütt.”⁵⁸⁸ A levélből kitűnik, hogy Bercsényi egy harmadik álláspontot képviselt: a hadsereget kell modernizálni nyugati mintára, nem pedig téglára/kőre költeni a pénzt.

A döntést egy francia látogatása Szatmáron és Ecseden hozta meg. XIV. Lajos francia király ugyanis támogatása jeléül hadmérnököket küldött Magyarországra, akik török területen – Temesváron – keresztül érkeztek Kolozsvárra, ahol a kis csapat kettészakadt: Louis Lemaire (ejtsd: Lömer) hadmérnök brigadéros a fogadó Károlyival Szatmárra, míg a többiek Debrecenen keresztül Egerbe, Rákóczihoz utaztak. Lemaire február 24-én érkezett Szatmárra, ott két napot töltött a szatmári vár állapotának a felmérésén. Innen tovább utazva 27-én tette tiszteletét Ecseden, ahol (talán Károlyi társaságában) tüzetes vizsgálat alá vette a látottakat, felmérte a mezővárost (a Szigetet) és a huszárkertnek nevezett külső- vagy elővárat, s elkészítette jelentését, amit a Függelék 11. szám alatt Markó Árpád után közreadunk. Éppen ezért a fejedelemnek átadott jelentésének itt csak a főbb pontjaira térünk ki. A hadmérnök a belső várról lesújtóan nyilatkozik. A várkastélyt zűrzavaros romhalmaznak nevezi, amelynek az alakja sem vehető ki, máshol több falrészek egymásra halmozott zagyva tömegének láttatja (a térképén is).

587 THALY 1872B. I. 75.; ALBERT 1956. 280; ESZE 1965. 351; VARGA 1977. 518.

588 AR. IV. 365.

22. Krucsai Márton: Ecsed megerősítésének vázlata

A mezővárost védő erődítésről sokkal jobb a véleménye. A városkapu és az azt védő két bástya falai még látszottak, amelyeket ki kell tatarozni, rendbe kell hozni. A város hosszú oldalain a földet fel kell hányni, míg a sánc torkánál, tehát a huszárkert felőli részen ne legyen zárt vonal, csak cölöpökből egy jó kerítés. A körülbelül 150×60 méteres huszárkertből egy erős földvárat kell építeni, négy sarkán négy bástyával (gyülekezőhellyel), ezt cölöpkerítés vegye körül, a lejtőket rőzseborítás fedje. A nádist a vár körül fel kell gyújtani, nehogy az ellenség meglepje a védőket, és jó lenne, ha a védekezéshez volna 5-6 kis ágyú.

A jelentése alapján – melyet nem kevésbé befolyásolt, hogy írója tudta: Ecsed a fejedlem birtoka – Rákóczi döntött. Szatmárt leromboltatja, Ecsedet a Lemaire javasolta módon felépítteti. Mai szemmel nézve rosszul tette: az Ecsedbe ölt pénz és munka felesleges volt. Markó Árpád hadtörténész a véleményét ekképp foglalta össze: „Ecsed körül a szabadságharc későbbi éveiben sem zajlottak nevezetesebb hadiesemények, 1707 után pedig a szabadságharc súlypontja áttolódott Dunántúlra és Felső-Magyarország nyugati szegélyére, és Erdélyben már nem folytak harcok – ennek a pontnak (ti. Ecsednek) jelentősége teljesen megszűnt.”⁵⁸⁹ Ne csodálkozzék tehát az olvasó, ha a következő lapokon nem dicső várvédő harcokról szólunk, hanem egy építkezés unalmas részleteit fogja megismerni. Rákóczi a döntéséről 1705. április 24-én értesítette Egerből Károlyit: „Mivel Szatmárt elhányatni, Ecsedet pedig restauráltatni kívánjuk, informáljon, micsoda modalitással [törvényes eljárással, módozattal] lehessen meg, s honnan, mely n(emes) vármegyéből tehetők ki ezen munkák, s egyéb kívántató requisitum [kellék]. Úgy mész és fa, mely sok kívántatik az ecsedi külső erősségnek erectiojára [felállítására], honnan, micsoda modalitással s kevesebb költséggel administráltassék [igazgattassék], s honnan telnek kívántató téglavetőék.”⁵⁹⁰ Károlyi az értesülését megosztotta feleségével, Barkóczy Krisztinával, aki erre azt válaszolta: „Ha Ecsed építése ugyan meglesz, remélem, indíthatunk valamit.” Mire a férj: „Ecsed építése bizonyosan meg leszen, már kezdetben is vagyok, jövő hónapban nagyobb mértékben leszen.” (1705. 05. 27.) Mire az asszony: „Csak Szatmár hanyása s Ecsed építése nem kevés akadály teszen, mert igen terhes a szegénységnek háromfelé continue [folyamatosan] embert tartani.” Egy három nappal később írt levelében: „Apátinál elég akadály az is, de, Szívem, nem kevés hátramaradás ennek a földnek a Szatmár elhányása s Ecsed építése.” (1705. 06. 03.)⁵⁹¹

Az emigrációból visszatekintve Rákóczi úgy vélte, akkor több hetet töltött Ecseden, s megismerte a várat, és ennek hangot is adott: „az egész három szigeten áll, melyeket

589 MARKÓ 1955. 444–446.

590 KárolyiOkl. V. 188.

591 MTA Nyelvtudományi Intézet, Történeti Magánéleti Korpusz 1064761, 1064144, 1064117, 1062871.

a folyó kigyózása képez. Az említett csúcs-művek is czölöpökre valának építve, s **földalatti osztályaik a víz színénél alantabban feküdtek**. Kíváncsi valék megvizsgálni a várművek alapját és a czölöpök minőségét; ezek kőrisfából voltak, s már egészen kővé váltanak, s letört darabjaik kemények és könnyek valának. E czölöpökön jól letömött s igen vastag szénréteg volt, s ez óvá meg a nedvességtől a földalatti lakosztályokat. A második várműben emelkedett **a tömör épületű palota**, és mindezek mögött a folyónak még egy más csatornája mélyedt, mely az erősséget egy igen gazdag, mezőben bővelkedő rétségtől választá el, a melyen ezernyi-ezer barom élélhetett. Ezen három nagy mértföldnyi terület kívülről merő náderdőnek látszott: belsejében azonban igen szép, tiszta, s – a népnek talán hamis hite szerint – feneketlen tó terüle el. Voltak, kik már száz ölnyinél hosszabb kötelet eresztettek bele, a nélkül, hogy feneket értek volna. E tó igen bővséges a halakban; a benne található mindenféle halak nagyon kemények és csodás nagyságúak. – A híres Báthory-ház egyik ága Ecsedtől vette elő nevét, s e vár a családnak apámról való öreganyám (Báthory Zsófia) személyében történt kiholtával, örökösödés útján szállt reánk. ... **Minthogy az erődítvényeknek alapja épségben megvolt: elhatározám, hogy újból fölépíttetem e várműveket** s a tőzegen át új csatornákat vágatok, melyek által a közlekedést az egész körüllevő vidékkel fönn lehessen tartani. Ezen ingoványok télen sem fagnak be; rendkívüli hidegekben meghártyásodik ugyan a víz, de jéggé nem keményedik.”⁵⁹²

A rombolás és az építés nehezen indult, mert a munkában ugyanazon megyéknek kellett részt venni, amelyekre egyben a hadsereg ellátásának ekkor a legnagyobb terhe hárult. Károlyi május 2-a előtt eljuttatta a fejedelemhez Ecsed megépítésének a tervét, azaz kikkel és hogyan gondolja a munkát elvégeztetni.⁵⁹³ II. Rákóczi Ferenc május közepén közli Szatmár vármegyével Szatmár lerombolására és Ecsed restaurációjára vonatkozó rendeletét és egyben tudatja, hogy Károlyitól várja az erre vonatkozó utasítást.⁵⁹⁴ Egy hét múlva Lőcsének rendeli el, hogy „az felépítendő ecsedi vár munkáihoz négy kőművest és négy tégláégetőt küldjön oda a város”. Keczer Sándor hadbiztos Kassától egy kőműves-pallért, öt kőművest, öt téglavetőt; Eperjestől szintén ennyit, Késmárktól hat kőművest, két téglavetőt; Bártfától négy kőművest és négy téglavetőt kér Ecsedre küldeni. A kőműveseknek az ország részéről rendes fizetés jár.⁵⁹⁵ A hónap végén Rozsnyóról jelenti

592 KOVÁCS 1999. 170–171.

593 KárolyiOkl. V. 192.

594 ZIMMERMAN 1909–1910. 341.

595 THALY 1872A. 586–587., 591. – Az Ecseden dolgozó kőműveseket név szerint ismerjük Keczer Sándor 1707. évi, a kassaiakhoz intézett leveléből, amikor újra Ecsedre rendeli őket. „Ecsed várának fortificatiója körül harmadéve dolgozott alább kőműves mesterembereket az felvett munkáknak continuációjára [folytatására] minden, halasztás nélkül küldjék le; kőművesek nevei ez szerint következnek, kassai: Tobias Kaul, Otter Leopold; eperjesi: Joannes Frencz, Petrus Ekárd, Joannes Saffranko, Bartholomeus Stephanik,

Lányi Pál a fejedelemnek, hogy „az Ecsedhez való száz mázsa vas és ahhoz kívántató lécs- és zsindeleyszögek leginkább mind készen vannak”. A vasak valószínűleg Mecenzéfen készültek, mint azok a kapák is, melyekből 300-at fog elszállítani, immár jobb minőségben a korábbiaknál. Ez utóbbiak a salétrom összegyűjtéséhez kellettek.⁵⁹⁶ Krucsai Márton kerületi biztos uram pedig Szabolcs vármegyét sürgeti, hogy Ecsed felépítésére munkásokat, azoknak pedig kenyeret szállítson. Ugyanezt kéri Galambos kapitány is Szatmárról. Károlyi ezt azzal toldja meg, hogy az Ecsedhez megadandó kézi munkások ott pénzért munkálkodnak majd.⁵⁹⁷ Még Ugocsa és Máramaros megye figyelmét is felhívja a Berettyó melletti táborból, hogy miután a fejedelem elhatározta Szatmár várának teljes lebontását és Ecsedet pedig restauráltatja, a munkákért helyileg felelős Galambos Ferenc kapitány utasításait kötelesek elfogadni.⁵⁹⁸ Máramaros esetében korábban előírta, hogy 400 gyalogszeres ember ásóval, kapával és fejszével jelenjen meg.⁵⁹⁹

Krucsai – mint fejedelmi megbízott – részletesen beszámolt Károlyinak, mint közvetlen felettesének az ecsedi állapotokról. Megírja, hogy Károlyi parancsa ellenére még egyetlen mesterember sem jelent meg 1705. június elején Ecseden, Szatmár és Szabolcs megyékből is csak plusz/mínusz ötvenen, akiket hetente váltanak, mert a kenyérért haza kell menni. Majd levelét így folytatja: „ez mely munkások pedig bejöttek, híd csinálásra, gát vetésre, prófont ház tapasztásra, hídhoz való fa faragásra applikáltatván [alkalmaztatván] őket, mert az hídnak nem hiszem, hogy ennek az holnapnak (hónapnak) vége felé ne legyen végezete, az ácsoknak nem léte mia (miatt), az kik vadnak is, mint látom, henye, puha, rossz emberek, s úgy látom holnapra alkalmasint lesz munkás, kiket az belső Várban való téglák össze szedésére fordítottak, kiket pedig más hová az hova szükséges lészen; az belső várban semmit nem építhetünk, az élés ház is sütő házak körül mind eddig míg az híd el nem készül, arra való nézve ki kellett csinálni.”⁶⁰⁰

Krucsai Márton ecsedi felügyelőtől vagy környezetének egy tagjától származik az az Ecsedről készült sematikus alaprajz, melyet Mészáros Kálmán, a Hadtörténeti Intézet tudományos főmunkatársa jóvoltából ismerhettem meg. A rajz keltezetlen, de minden bizonnyal 1705-ből származik, mert utalások vannak benne az elvégzendő munkákról.

Georgius Albercsik; bártfai: Andreas Christoph, Andreas Dakhonoczki; löcsei: Franciskus Tegléri, Simon Motovszki, Mathias Baumer, Lénárt Kálmán; Kézmárk: Jacobus Nyirklín, Bartholomaeus Matthiás, Joannes Grausz, Adam Grausz, Michael Gréb, Martin Tinik, Andreas Csauder. Hogyha pedig megnevezett kőművesek közül valamelyik vagy Munkácsra avagy Ungvárra kiigazították volna, azok helyett mások is acceptáltatni fogunk.” (KEMÉNY 1900. 74–75.)

596 KOVÁCS 1981. 53., 56.

597 ZIMMERMAN 1909–1910. 344.

598 KOMÁROMY 1901. 401.; MNL OL P-396-1-10817.

599 MNL OL P-396-1-10815.

600 MNL OL P-396-1nro. 994.

A vázlat három részből áll: a négyszögletes belső várból, sarkain egy-egy négyszögletes (ó-olasz) bástyával, amely egy négyszögletes épületet, a palotát veszi körül, az utóbbi bejáratát északról jelölve. Jelmagyarázat itt csak a vár keleti oldalán olvasható, ahova a várfaltól híd vezet az ovális körbe írott szöveghez: „Itten Contra kapu telhetik”. A belső várba viszonylag rövid híd vezet a különálló kapuvédműből, melynek északi és déli oldalán egy-egy bástya található. A déli bástyába azt írták: „Kása(mata) Plánum bizonytalan”, az északiba: „Kasamata jó”. A védmű közepén: „Ez mindenütt alkalmas a fundamentumra”.

A kapuvédműből hosszú híd vezet nyugati irányba, a téglalap alakú huszárvárba, melynek három oldala egyenes. A mezőváros felé néző nyugati oldalán kiszélesedik, és az északnyugati, valamint délnyugati sarkait egy-egy bástya zárja le. Fontos információ olvasható az előbbi bástya fölött: „37 öl széles, 92 öl hosszú – ki kén ásni, de maradhat”. A szöveg a várat és a várost elválasztó csatornára vonatkozik, amelyhez I. Rákóczi György óta nem nyúlta. A csatorna ezek szerint (1 öl = 1,9 méter) 51,3 méter széles és 174,8 méter hosszú volt, benne a Kraszna pangó vizével. Erre az időre eliszaposodott, de még elég mély volt ahhoz, hogy ember átgázolni ne tudjon rajta!

A huszárvárból híd (most már tudjuk, hogy legalább 52 méter hosszú) vezetett a mezővárosba, amelynek négyszögletes alaprajzán a sarkokon egy-egy bástyát ábrázolnak. Amíg a vári bástyák neveit rajzunkon nem tüntették fel, addig a város bástyáiból háromnak a neve: Török-, (a szárazföld felől jövőnek a délnyugati sarkon), vele átellenben (az északnyugatin) Torockai-, tőle keletre, a város északkeleti sarkán a Sziget-bástya,⁶⁰¹ míg a délkeletibe ezt írták: „Itten nem volt bástya, most is csak fél bástya kellett?” E névtelenül maradt bástya és a Sziget-bástya közötti, 140 öl hosszú (266 méter) csatornapartra azt írták: „Ide csak palisszád szükséges.”

A város déli erődítmény fala a bástyák kivételével $99 + 61 = 160$ öl (304 méter), amelyet egy kis hegyes bástya szakított meg. Úgy is hívták: Kis-bástya. Az északi, megszakítatlan városfal a két bástya között 195 (az egyes eltűnt a papír hajtásában) öl, azaz 370,5 méter. Mivel a Kis-bástya biztosan nem volt 70 méter széles, a várost védő falak enyhe trapezoid formát mutattak. A nyugati oldalon a fal hosszúsága a $43 + 27$ öl, azaz 70 öl (133 méter) is erre utal, mivel éppen a fele a keleti oldalnak.

601 1704: „A Sziget-bástyában vagyon egy fábul épített jó örög (öreg, azaz nagy) pince, szalma fedele vagyon. Az ajtaja kétfelé nyíló vas sarkon és hevedereken. Retesz és egy jó örög (öreg) lakat vagyon rajta. Ezen pincének padja (padlása) is vagyon, jó félszeres ajtó vas sarkokon, hevedereken forgó reteszestül jó lakatostul vagyon rajta. Említett pincében vagyon bizonyos számú hordó bor. Méz, vaj hordóhoz, úgy a padján is búza és holmi leguminák [hüvelyesek], mellyeket mivel hogy mint az extratusban, mind pedig az előtti inventáriumban fel tétetettek (: ki ket udvarbíró uram kecseg (kétség) nélkül is a hova kellett rep/re/sentált:) nem szükséges, hogy itipiteratis verbi feltétessék.” MNL OL E. 156a. Fasc. 064. nro. 017. 418. o.

A mezőváros nemcsak a láp miatt szenvedett a szűnyogoktól. A közepétől kissé északnyugat felé húzódva – belelógva az északi házsor nyugati végébe – egy eléggé kiterjedt terület el, felirata szerint téglavető gödör. Az ecsedi cigányok itt vetették a téglát, akár a napon szárított vályogot, akár a kiégettet. Ecsed három nyugat-keleti házsora és az őket lezáró két kis rövidebb ezek szerint innen épült. A város egyetlen, nyugati kapuja egy háromszögletű (valójában hegyesszögű) kapuvédő sáncon (úgynevezett revelinen), majd hídon volt megközelíthető. Itt az olvasható: „A kapunak kőfala fen/n/ ál/l/. Jó az fundamentum.”

A város északi falának a méretét már megadtuk. A méret után ezt írták: „Itten lábakon boltos fundamentum lehet”. Alatta: „Lapos és rossz fundamentum körülle” (körülötte). Majd a három házsor következik. Az északiban 43 ház, a középsőben 19 ház, ami megmaradt, a déliben a Templom utcában hat telek volt. (Az 1672. évi urbárium szerint nyolc ház állt.) Az északi és a középső utcát nyugat felől lezáró kis utca a „Bástya alja utca” volt, míg a megfelelő, a két házsor másik végét lezáró keleti kis utca az „Udvarbíró ház utcája” nevet viselte, ahol négy telken 12 ház állt.

A város keleti paliszádjánál egy összesítés olvasható: „39 ház vz. (versus) telek”. A Török-bástyán kívül olvasható összesítés csak félig látható a rajz fényképén: „Summa ház no. 10? Pusztá telek no. 2? Summa no. 13?” Tehát a mezővárosban 1705-ben százharminc valahány ház volt, közel ötöde üresen állt.

Az utolsó szöveg a várostérképen a Sziget-bástya keleti oldalán olvasható, a fényképen félig levágott szöveg szerint a bástyától hét ölnyire (13,3 méterre) terület a vár veteményeskertje.⁶⁰² Erről írja az 1704-es urbárium: „Item most ujobban a Szigetben fel fogott egy darab kert, aki is hat táblából áll, semmi olyan vetemény benne nincsen, vagyon egy sövénnel kerétt méh kelence, a kiből 10 kas méh vagyon.”⁶⁰³

23. Aranyozott ezüst tollforgó, madárszárny alakú, vésett díszítéssel Ecsedről. XVII. század.

602 OSZK Kt. FH 652. fol. 51.

603 MNL OL E. 156a. Fasc. 064. nro. 017. 418. o.

604 BOBROVSZKY 1980. Adattár. – A tollforgó közlését Angi János igazgató úrnak e helyütt is köszönöm.

Ecsedről mások is jelentenek az építkezésért felelős Károlyinak. Az ekkor még vicekapitány Debreceni Péter ekképp: „Írhatom Nagyságodnak, már a várhoz vezető hidat tíz nap alatt elvégezték, a várnak a kapuját egészen kihányattam, tisztítottam egyéb fundamentumokat; egészen felhányattam, körülötte feltisztítottam, téglaszínt megcsináltattam, már a téglákat is vetik, csakhogy a T.(ekintetes) N.(emes) várnagyok nagyon restesek...” (1705. 06. 13.)⁶⁰⁵ Amikor pedig a munka folyhatna, kiderül: „ide pedig Ecsedben a kőműveseknek kívántató csöbrök és dézsák és egyéb eszközök csináltatására tíz kádárokat hajtanának”.⁶⁰⁶ Ami a vármegyét illeti, Ecsed építésére nem adnak kellő számú munkaerőt, bár Szatmár megye példája nem ezt bizonyítja. A megyének ugyanis „Ecsed vára és mezővárosa építésére öt hónapon át 300 gyalogszerest és 25 szekeret kellett biztosítani – szekerenként négy ökörrrel és két béressel – a napszámosok részére és fejenként és havonta fél köből búzát vagy rozsot, arra kötelezte az armalistákat, hogy 27 gyalogmunkást és 4 szekeret ők állítsanak ki.”⁶⁰⁷

Krucσαι leveléből azt tudjuk meg, hogy: „Az kőműves emberek még egyéb dolgot nem műveltenek, hanem tégláégető kemencéket, és most mészégető kemencét, és az Serfőző ház alatt pincét csinálnak, eleget zúgolódnak, hogy munkájuk nincsen, kiről én nem tehetek, mész kövünk alkalmasint vagyon, de ember az ki égetné, nincs több kettőnél, azt is nagy nehezen szerezhettük, téglát alkalmasint igettenek, és vetve is vagyon alkalmasint, minden nap munkálkodnának, ha tudnok mit és hol kell építeni; Nem esik itt semmi oly drágábban, mint a fa és kő, mert egy szál fáért harmad napig jár egy szekér, s ezért a fáért három forintot kell adni, az ki azt nem érti, másképpen soha meg nem járhatja, akár mint keménykedjünk is ellenek, hozvám az fát a király daróci erdőből.

Az mésznek való követ nyolcad napra hozzák meg, kinek szekeriért nyolc forintot kell adnunk, meg vallom, sokallom, de megcsonkítani sem merem, ha csak Nagyságod vagy kegyelmes Urunk nem kissebbíti ... egyéb iránt mészke hordásban eddig úgy nem producálhattunk volna, hacsak az portális szekerek hordták volna, mert azoknak ökrök (ökrük), szekerek (szekerük) rossz, hanem bizonyos falvak hordották és hordják, és az recursus pecuniae [pénzfolyás] csorbul, amott pedig ha azokra támaszkodunk, (ti. a portális szekerekre) ki rekedünk az időből, az oly szekerekkel continuálhassuk-e [folytathassuk-e] tovább, N(agsá)god méltóztassék adni a tetszését.” Majd más dolgok után ismét ecsedi gond, a raboké kerül a fejedelmi megbízott tollára: „Azonban az itt való német rabok Nagyságtok engedelmeiből íratnak magok kiszabadulása végett, mit kíványtanak (kíványtak), méltóztassék N(a)g(y)ság)od meg érteni és tetszése szerint választ is adni nekik. Az rác rabok meg kés(z)ek kuruccá lenni, és némellyek kezest is magokért állítani, hogy igaz hívei

605 MNL OL P-396-1-1017.

606 MÉSZÁROS 2008. I. 62.

607 KOVÁCS 2006. 248.

lennének az Országnek, és kegyelmes Urunknak, némellyek pedig a magok hitin akarnának szabadulni, kiknek neveit his inclusis [itt berekesztve] N(a)g(ység)odnak megküldöttem, az iránt is várok N(a)g(ység)od mélt.(óságos) és úri válaszádsátul, egy közülük rácok kondása volt, annak is micsoda bizodalma vagy akarattya legyen, az includált [mellékelt] írásból megértheti N(a)g(ység)od.” Majd a végén azt kéri Károlyitól, hogy a várban szolgáló 60 hajdú és 30 lovasnak „hóruul hóra fizessek-é, vagy sem, erről is kérem alázatossággal méltóztassék informálni és parancsolni, mi tévő legyek”.⁶⁰⁸

A jelenlévő máramarosi és román munkások viszont az ivóvíztől megbetegedtek. Az ecsedi serfőzőházhoz való eszközök beszerzése Szomolnokról (üst) és Mecenzéfről (kádak) késik, addig legalább a szatmári serfőző üstre szükség volna. De ebben is a fejedelem intézkedik, amikor azt írja: „Az Ecsedben erigálandó [felállítandó] serháznak elkészítésére resolváltunk [köteleztünk] kegyelmesen n.(emzetes) v.(ítézlő) Krucsai Márton districtualis commisarius [kerületi biztos] hívünk kezéhez háromszáz rhénes [rajnai] forintokat adván, kegyelmednek azért parancsoljuk, hogy a somlai só officinabéli proventusból [műhelybeli jövedelemből] azon háromszáz német forintokat nevezett hívünk kezéhez assignálja” [utalványozza].⁶⁰⁹ A címzett, Ramocsaházi György augusztus 23-án jelenti Károlynak: „csak az incsinér (a francia mérnök, Lemarain) érkeznek, a fundamentum annyéra kikeresődött, mész s téglá vagyon, naponta több is készül, a munka szabadon folyhatna”. Majd beszámol arról, hogy a téglavetéssel vállalji földre szorulnak, mert a helyi téglá rossz: nagyobb része ugyanis főveny, s azért porlik. Továbbá míg az Ecsed várán dolgozó felföldi német és tót mesterek itt vannak, azok csak sört, s nem bort isznak, ezért a serfőző ház alá egy kis boltozatos pincét, tíz vagy tizenkét hordónyt rakatott, „hogy a ser jobban conserváltathassék”. Végül arra kéri a generálist, hogy „az itten lévő gregarius [seregbeli] rab németek közül egy csendes szabású legényt” lovászáának kivehessen. (1705. 08. 23.)⁶¹⁰ Ezzel elérkeztünk a vár következő öt-hat évben betöltött szerepének bemutatására.

1705 második felére Ecsed későbbi szerepe kezd kibontakozni. Az egyik az otthon nélküli sebesültek pihenője. Az első ide vonatkozó adatunk az év decemberéből való, amikor az Esze Tamás ezredbeli sebesültek (Szilágyi Mihály zászlótartó, három altiszt és négy közlegény) Ecsedből folyamodtak a fejedelemhez, amelyben kvártélyt kértek.⁶¹¹ A másik szerepe – mint a fentebb levélből kiderül – ugyanis Ecsedben őrizték nemcsak a fogságba esett német katonákat, hanem a rácokat is, mi több, itt tartották fogva azokat a

608 Ecsed, 1707. 07. 07., MNL OL P-396-1. nro. 1145.

609 KárolyiOkl. V. 203.

610 KárolyiOkl. V. 273-274.

611 MÉSZÁROS 2008. I. 71–72. – Mészáros Ádám adjutáns a kérelemre rávezette: 2 hónap zsoldot kapnak.

magyar kurucokat is, akiket valamilyen vétségért (szökés, rablás, fosztogatás, emberölés és hasonló vétségek) a hadbíróság elítélt. Mert nem csupán hősököl állt a kuruc hadsereg! Lássuk mindezekre az eseteket.

Debreceni Péter ecsedi vicekapitány Károlyit értesítő levelében 1705. május végén tűnnek fel az első rabok, ekkor Galambos kapitány Szatmárról – merthogy bizonyára az ottani börtönt is lerontották – „38 németeket küldött Ecsedben, a kezem alá, ... itt a várban nem lévén semmi helyek, kalitkát csináltattam számukra”.⁶¹² Bessenyei Zsigmond ezerskapitány is említi az itt őrzött rác rabokat, akik közül egyet Aradra küldene, hogy kikémlelje: az ottani börtönben őrzik-e Szunyogh György kuruc főkapitányt.⁶¹³

Ecseden őrizték a Munkácsra való költözés előtt nem sokkal a nagybányai pénzverő munkásait, akiket csak jó pénzért bocsátának szabadon.⁶¹⁴ Krucsai Márton területi komiszár [megbízott] 1705 októberében írott levelében olvashatjuk: „Az itt való nemes rabok közül négy tisztet tizenkilenc grangariussal [közlegénnyel] Munkácsra és négy tisztet tíz grangariussal Ungvárra küldtettem kegyelmes Urunk ő nagysága kegyelmes parancsolatjából, de itt ismét megszorodtanak a rabok, mert az váradi blogádából [blokádból] hat máramarosi hajdú el szöktetvén megfogattanak és bé hozattanak”.⁶¹⁵ Az Ecseden raboskodó rácok (nyolc fő) névsorát 1706-ból ismerjük.⁶¹⁶ Maga a fejedelem írja Károlyinak: „A rabok szabadulásába teszek oly dispoziót [rendelkezést], hogy ti. valakik szabadulandók, először Kassára, s onnan huszonként Ecsedre vitessenek”; (1706. 04. 01.)⁶¹⁷ Szeptemberben Bercsényinek pedig: „húszan és harmincanként Kassára küldessenek (ti. a rabok), s onnan Radics által a kiadott order [rend] szerint Ecsedbe promoteáltassanak [léphessenek].”⁶¹⁸ Lakatos és ötvös bünszövetkezetet is őriztek itt, amelyet Debreceni Péter ecsedi castellanus említ 1705. június 6-án Károlyi Sándornak írt jelentésében: „írhatom Nagyságodnak, Lakatos Péter a pénz verésen rajta tapasztaltat(t), erős rabságban vagyon; az ötvösre Kerekes Jánosra, ki Ungvári // lakik, reá vallót, hogy a csinálta a pinz formát, úgy Kerekes Andrásra is reá vallót, hogy complicesse [itt: bűntársa] volt.” Rákóczi 1706. március 14-i rendeletet intéz Krucsai Mártonhoz: „Az melly Lakatos hamis pénz veréséért meg fogatattván, ottan tartatik, Kegyelmed, mihelyt ezen parancsolatunkat veszi, azonnal jó securitással [biztonsággal] s illendő custodia [őrizet] alatt küldgye ide Egerben.”⁶¹⁹

612 MNL OL P-396-1-1075.

613 SZÉLL 1890. 241; említi: SERES 2003. 160.

614 ESZE 1944. 27.

615 MNL OL P-396-1-1670.

616 MNL OL P-396-1-2141.

617 AR I. 503.

618 AR I. 568.

619 ESZE 1946. 22.

Az ecsedi várbörtönben volt olyan személy is, aki itt végezte életét. Ilosvai Bálint lovasezredének főstrázsamesterét, András Zakariást 1706. január 27-én vitték az ecsedi „árestomba”, ahol április 9-e előtt meghalt.⁶²⁰ Mások viszont erőszakos halállal hagyták itt a földi világot. Krucsai Márton írta egyik levelében: „Az (ecsed) katonaságot nemcsak hajtatom, de magom is kergetem, üzőm, azon alkalmazossággal. Süttetni (kenyeret) hajtom az falukat. Tárkányi (Péter)⁶²¹ úr igen is vasban vagyon, az hajdúkat is fel akasztattam, de ezekben hét már megbolondult, soha többé embert nem veszt (gyilkol).”⁶²² Az ekkor elhunyt rabok 27 sírját találhatták meg az I. világháború előtt, a vármegyei út építéskor, a vár helye szélén.⁶²³ Még a szabadságharc végén is elhangzott az ecsedi börtönnel való fenyegetés. Szemere László ezredes Kállóban, 1709. május 19-én keltezett levelében a hajdúság nyolc városára kivetett summát azzal toldotta meg, hogy 600 jó lovas, fegyveres vitéz küldését rendelte el, „ha hatodnap alatt nem lészen, mind kegyelmeteket, mind a mezei hadnagyot ... Generális Uram (Károlyi Sándor) parancsolatja szerint vasra veretvén, Ecsedben küldöm.”⁶²⁴

Ide hozták a gyilkosokat is. Egy Nyúzó Mihály ezredbeli katona a Váriból Tarpára utazó Bíró Gergelyt, Esze Tamásné Bíró Anna rokonát megölte, lovát elvette. Bár a vizsgálati jegyzőkönyv ma már nincs meg, de tudjuk, hogy a katonát elfogták, Ecsedre vitték, ugyanis az ügyét ott vizsgálták. (1708. 05. 09.)⁶²⁵ Recski János, a károlyi porkoláb írta ekkor, hogy a német foglyokat Rácz Ferenc hadnagy úr tizenhatod magával – 12 régi és nyolc új rabot – mivel „Ecsedben tartásukra való alkalmazosság nincs”, Somlyóra szállított.⁶²⁶ Másnap, 1708. július 25-én Debreceni Károlyihoz írott levelének mellékletében az Olcsvára (dolgozni) küldött német és rác rabok neveit sorolják fel,⁶²⁷ majd az onnan december 13-án visszaküldötték is.⁶²⁸ Egy kis szalag őrizte meg annak a hat császári fogolynak a nevét, akiket Ecsedről Károlyba szállítottak át.⁶²⁹ Ismerjük a vicekapitány listáját a várban ekkor tartózkodó német rabokról,⁶³⁰ az Ecsedben lévő rác, német, labanc rabok specifikációját [számbavételét], de vele együtt a Váradon őrzött

620 Mészáros 1997. 100., 3. jgyz.

621 Tárkányi Péter ezután reverzalist adott, 1708-ban az egyik mezei gyalogezred százados.

622 1705. 10. 29. – MNL OL P-396-1. no. 1687.

623 BEREY 1988A. 144.

624 KOMÁROMY 1898. 47.

625 MNL OL P-396-1-0659.

626 MNL OL P-396-1-11366.

627 MNL OL P-396-1-4742/4743.

628 MNL OL P-396-1-15266.

629 1708. 01. 23. – MNL OL P-396-1-10371.

630 1708. 07. 06. – MNL P-396-1-4647.

kuruc foglyokét is,⁶³¹ minden bizonnyal azért, hogy legyen mód a két fél közötti cserére. Az utolsó fogolycsoport 1710 novemberében érkezett Ecsedre. Palocsay György küldte: „Tegnap napon (1710. 11. 25.) portásim Ónodnál az futrást (futrázs = egy köteg takarmány, itt talán szerű a jelentése) felvervén, nyolc rabot hoztak, kettei dragonyos, harmadik német pap szolgálja, három magyar legény; szolgálának mondgyák magokat, de gondolom, Jászság béli katonák voltak, hetedik rab Deák Ferenc uram zászlótartója volt, letedte (így!, letagadta) magát, nyolcadik rab svecus [svéd] regimentbül való, mellyet Excellentiádhoz aláztatossan elküldöttem, az többit pedig Ecsedbe küldöttem, kiknek examenyeket Excellentiádnak aláztatossan includaltam [mellékeltem].⁶³²

Kajali Pál főhadbíró írta Bercsényinek: Sréger Zsigmond (kereskedő kassai polgár, akit társai kapitánynak választottak) ne büntetődjék halállal, „javasolnánk, hogy a halál helyett raboskodhatná inkáb(b) Ecsedben, vagy más erősségben, amíg tetszenék Felséges urunknak”.⁶³³ Lónyay Ferenc üzlettársát, Karácsony Sándor harmincadbélről elszámolási vita miatt elfogatta, s a görög kereskedő előbb Ecsed várában, majd Munkácson raboskodott.⁶³⁴ Ismerjük 1706-ból az itt őrzött rabok névsorát (*Ecsedi rabok consignatiója; Specificatio captivorum Cassoviam, Ecsedinum ductorum*). De a tolvaj katonákat is Ecsedre szállították, mint ez Kölcsey Ferenc Jánkról írott leveléből kiderül.⁶³⁵ Végül egy érdekességgel zárjuk a fejezetet: 1706. március 14-én Esze Tamás gyalogezredét összeírták. A 301–307. szám alatt szereplő 18–25 év közötti (csak egy, aki 40 éves) szamosszegi katonákról külön megjegyzik, hogy ezek heten *profugusok*, azaz szökevények az ecsedi presidiumban [várőrségben].⁶³⁶ Úgy látszik, a fiatalok a távoli csatatérről ugyancsak hazavágytak, nem félve a következményektől. A vár börtön funkciója a következő években is folytatódik: voltak itt nemes és labanc rabok is. (1707. 07. 01.)⁶³⁷

631 MNL OL P-396-1-6211. Az ekkor itt fogvatartott 25 rabból a nevek alapján mindössze kettő volt német, zömében magyarok, azaz labancok voltak.

632 BÁNKÚTI 2005. 194.

633 HECKENAST 1980. 62.

634 BÁNKÚTI 1980. 10.

635 MNL OL P-396-1-10306.

636 Acta Rákócziána – Mustrakönyv 1706. – L. még: HEGEDÜS 1993. 289.

637 MNL OL P-396-1-3570. Extractus, a levél eredetije hiányzik.

Még januárban Ecsed várának és a külső városnak az építésére 4000 szál palánk fát, a szállításukra pedig 125 szekeret követeltek Szatmár megyétől.⁶³⁸ A fejedelem: „Nem Szatmárnak az elhányattatása, sem Ecsednek lassan való építése ruinálhatja [döntheti romba] az országot, mindazon által immár értelmes incsinyér [mérnök] oda elment, és minden dispositiok [intézkedések] (lesznek) az építkezésre.” (1705. 06. 15.)⁶³⁹ Tehát Ecseden ekkorra várták a francia hadmérnököt, aki június közepén meg is érkezett oda. Debreceni Péter csodálkozására a hidat, amely korábban volt Ecsedben, el akarja bontani. A vicekapitány feljebbvalójának, Károlynak jelentette: a várbeli fundamentumokat már kikereste, a vár kapuját kitisztította, „noha nem különösebb munkával ment végbe a dolog”. Jelenti azt is, hogy 55 máramarosi szekeret küldött mészkeért [Szilágy-]Csehibe. Téglát is öt debreceni emberrel vettetett, sőt egy téglaszint is, 16 öl hosszút, felállított.⁶⁴⁰ A levélből kitűnik, hogy Debreceni ekkor még nem tudta: nem a középkori vár helyreállítására kerül sor! Kilenc nappal későbbi levele szerint a vár fundamentumait körös-körül kikerestette, a belső várat erősen kitisztította, s a német téglavető is megérkeztek. Lemaire-ről írja: „Egy francia inziner kapitány jár ide, én nem tudom Méltóságos Generális úr, mit akar, de igen sok kutakat ásatott az udvarokon (a mezővárosban), talán minden udvart kőfallal akar környül venni”.⁶⁴¹ Egy hét múlva is a francia dűl fel a lelkiállapotát: „a Mester Méltóságos hányatja, adja isten már talán magát is méregetné ki Páris felé, az udvarokat eláztatta, mindenki hidasokat csináltat”.⁶⁴² Egy hónap múlva már az alábbi összefoglalót készítette: „Kérem is alázatosan méltóságodat, méltóztassék egy kis respiriumot [lélegzetet] magának venni, az addig végbe ment munkának megtekintésére; a belső várat alkalmasint ki tisztítottam, a vár árkot is hasonló képen. Mészoltó gödröt is, melyet csináltattam, már holnap meszet is oltatok bele, mert már egy kemence ki is égett, hárma is ég actu [jelenleg], az egyik téglakemencét is a debreceniekkel ötöd napja meggyújtottam, a lőcsei téglavető mester immár meggyújtotta volna, meg is rakta, de megbetegedett maga, de azt is meggyújtatjuk, miként jobban lészen, a harmadik téglakemencét most actu rakják, a legnagyobb lészen a többinél, bele fér hatvan vagy hetven ezer téglakemence, aki most ég, abban 34690 téglakemence van, a Némethé (itt a felvidéki városok valamelyikéből érkezettre gondol) pedig 42000 téglával meg van rakva; még egy mészvető kemencét most actu ásatok, az is sokkal nagyobb a többinél lészen,

638 Kovács 2008. 251.

639 KárolyiOkl. V. 244.

640 MNL OL P-396-1-1038.

641 MNL OL P-396-1-1075. – Nyíri Kálmán jó szemmel vette észre, hogy a francia mérnök a városfal görbületét ki akarta egyenesíteni, s azért kutakat ásatott – mai szóval szondázást végzett – a talaj terhelhetősége vizsgálatára. A telektulajdonosok viszont sérelmezték, hogy az „aranyat érő” száraz területet lecsípjék az amúgy is szűk telkeikből. Ennek adott hangot Debreceni.

642 MNL OL P-396-1-1136.

ma és holnap az is elkészül, egyé(b)ben diffi(d)entálom [bizalmatlanságom] nincs, csak az, hogy insenyér [a mérnök] instrukciójában 6000 épületekre való fákat hagyott meg hordani, ezért egy fáért valóban sajnálom minden napra egy-egy forintot, királydaróci erdőről kell hozatni.”⁶⁴³

Nem mindegyik vármegye vette komolyan a fejedelem parancsát. Károlyi Sándor a tapasztalt hanyagság miatt imígy berzenkedik: „Keg(ye)lmes Urunk eö N(a)g(yság)a legkegyelmesebb parancsolattyaából bizonyos operatiókra és dispositiókra [munkára és rendelkezésre] kiérkezvén, legelsőben ... Végre Szatthmár várának demolitioját s Ecsednek építését intimáltam [intéztem], de mindezekben N(eme)s. V(árme)gyék az Instantiákon [folyamodványokon] kívül semmi ügyekezetét és industriáját [iparkodását] nem láttam, sőt egész negligentiájáról argualhatom [elhanyagolásáról tudathatom] ugyannyira, hogy szükségtül viseltetvén, mindeneket az egy Debreczen Várossával kelletik végbevinnem, melly már jobbára belé fáradván, assecuralom [biztosítom] az N(eme)s V(árme)gyét, ezen negligentiájával Hazáját meg nem fogja csalni, hanem az(t), ki az igát actu vonnya, a távol nézők fogják bonificalni [kárpótolni] annak szenvedését és leölését. Mivel penigh az Hadak felállításának Terminussá már el is múlt, az demolitiónak és Ecsedi restauratiónak penigh emminial [kitetszik], újabb confirmatió-ját vevén már is Keg(ye)lmes Urunk(na)k a N(eme)s V(árme)gye az instantialásnak hadgyon békét, hanem az mi az parancsolat, aztat kövesse, úgy hogy az Mandato(m) szerint mindenek ad proximum Terminum [a legközelebbi időpontra] helyben legyenek. Másként bizonyára gravis animadversiot [súlyos büntetést] az N(eme)s V(árme)gye fog magán tapasztalni. In reliquo Maneo. Dat. Castris, ad Berettyo Ujfalu positis, 17. May. 1705. Alexander Károlyi P. S. Levelemet elvégezvén, érkezett K(egye)lmes Urunk eö N(a)g(yság)a parancsolattya; kiben Újonnan confirmallya az Tek. N(eme)s V(árme)gyének általam intimáltat. Azért iterate intimalom [ismételten értesítem], a Tek. N(eme)s V(árme)gye hadgjon békét az Mencsségek(ne)k, hanem az mi a parancsolat azt vigje végben, mert tullem nem lehet eörökre Levelemmel értetnem a Tek. N(eme)s V(árme)gyét, holot(t) penigh instantiajit fogja continualni maga kárát fogja szaporítani s Gyalázattyát vallani.”⁶⁴⁴

Ahogy ilyenkor lenni szokott, a mezővárosban is elterjedt: az egész erődéptés azt szolgálja, hogy az ingatlanjaikból kiebrudalják őket. Amint a fejedelem Károlynak írott leveléből kitűnik, a rémhír terjesztésében maguk a vezetők is elől jártak. „Nemzetes Krucsai Márton hívünk az ecsediek iránt való intenciókat nem jól értette – mivel

643 MNL OL P-396-1-1224; P-396-1-1226.

644 LEHOCZKY 1863C. 302. – A berettyóújfalui táborból a parancs minden bizonnyal Ugocsa megyéhez érkezett, mivel ez írás közlésekor Lehoczky annak anyagából adott írásokat a Vasárnapi Ujságnak.

semmi privilégiumukat, sem házukat a lakosoktól elvenni nem kívánjuk és resideálás-tól kirekeszteni; hanem az építtetésre nézve némely házakból szükséges, hogy ad interim [ideiglenesen] magukat transportálják, vagy a külső városban, vagy közel lévő helyre, némelyeknek pedig való(ban) el kell rontani (a házukat), de azután megépülvén az erősség, maguk lakásukban és jussukban integráltathatnak.”⁶⁴⁵ Krucsai Mártonnak írott levelében olvashatjuk: „Az Ecsedi Fortalitium reparációja alkalmatosságával feles házakat kellett demoliáltatnunk [lebontatnunk], hogy az oda való lakosok az mia(tt) el ne széleggyenek, assignáljon [jelöljön] nekik egy bizonyos helyt, az hova magokat cse-lédestül s marhástül recipiálhassák [befogadhassák].” Parancs ment Bay Lászlónak is, mert az ecsedi munka nagy fogyatkozásban van apró talicskák nem léte miatt. Kérték, hamarosan küldjön oda ezekből. Krucsaihoz is szólt ismét parancs: a várhoz közelebbi fejedelmi jóságból szállíttasson Ecsedbe 800 deszkát.⁶⁴⁶

Rákóczihoz úgy látszik, később is olyan hírek jutottak el, miszerint nincs nyugalom Ecseden, ugyanis még 1705. december 1-én azt írja Károlynak Majtényból (ahol a Bátoriak óta udvarház állt), „annak érdekében, hogy megnyugtassuk a mellettünk való népet, Ecsedbe megyünk, miután itt vagyunk a közelben”.⁶⁴⁷ Valóban így történt, a fejedelem leveleinek dátuma szerint december 12–16. között Ecseden tartózkodott.⁶⁴⁸ Az 1706-os esztendőről hallgatnak forrásaink, mindössze Debreceni Péter⁶⁴⁹ jelenti Károlynak, hogy „amint az idő engedi, a bástyák csináltatásán éjjel-nappal rajta vagyok, már a nagyobbik bástyák majdan (majdnem) el készítettem, ugyan olyan formában fogom, hogy akár ki is, helyben fogja hagyni”.⁶⁵⁰ (1706. 11. 30.) Ehhez még október közepén Eötvös Miklós kerületi hadbiztos 60 szekeret és 6000 kenyeret rendelt Ecsedhez, amit 26-án újabb 11.000 darab kenyérrel toldott meg, természetesen a szállításhoz szükséges szekerekkel.⁶⁵¹

Ám a következő év tavaszán a fejedelem riadót fűjt. Az ecsedi – még mindig vicekapitány – Debreceninek parancsba adta, hogy az Ecsedbe küldött francia mérnököt fogadja, „az ottan kívántató fortifictiot [erősséget] mentül jobban a maga conceptusa [elképzelése] szerint fundálván, építtesse.” Megparancsolta, ha Debreceninek nem is tet-szenék, akkor is segítse a mérnököt, „nem tévén gáncsot, sem semminémű akadályt a pa-lizátok erectiojában [a palánkok felállításában], vagy más fortificatitot illető épületekben”

645 AR I., 403.

646 MNL OL E 156a. Fasc. 013. nro. 027. 3. o. – BARANYAI 1967. 140. 1967. 140.

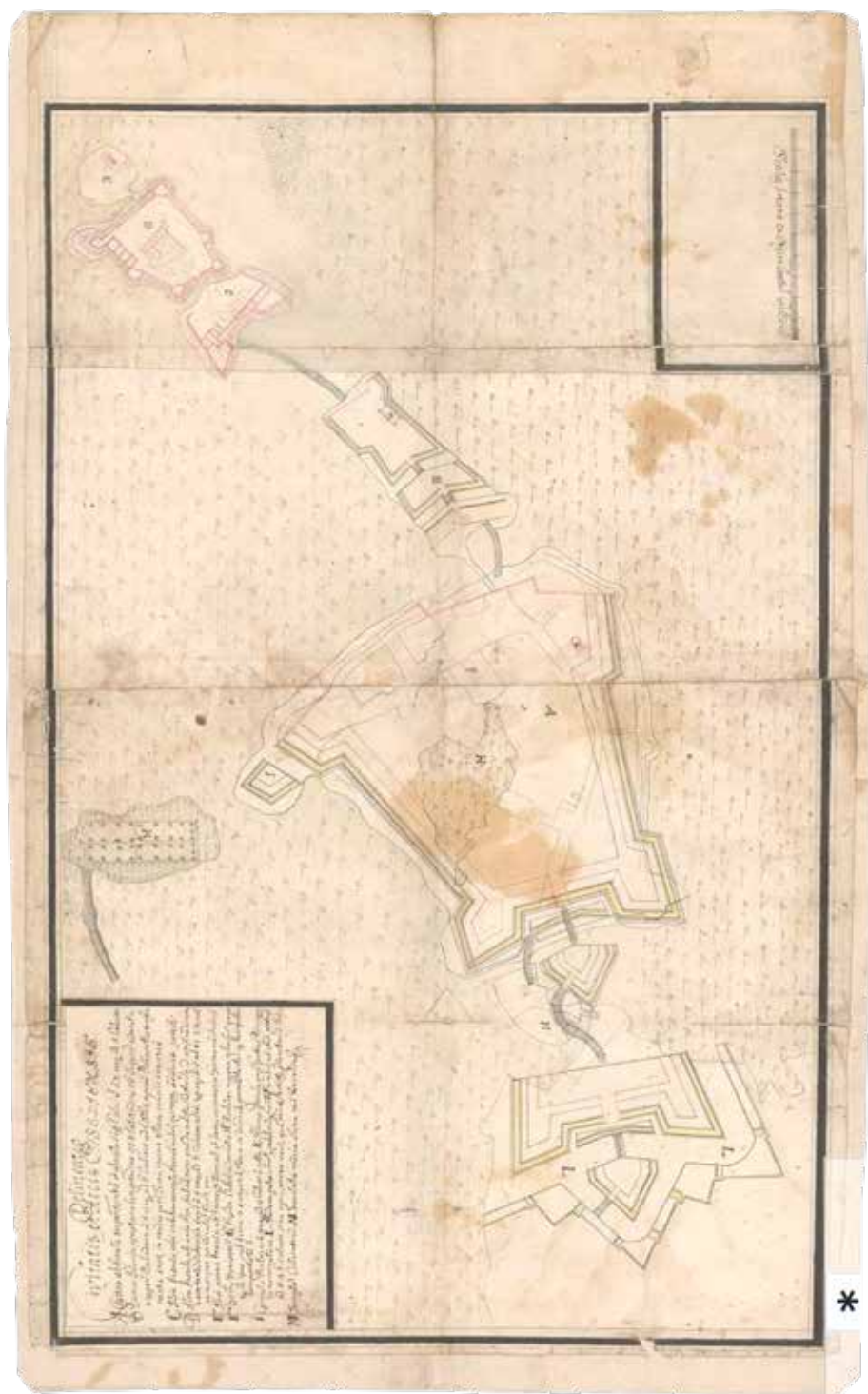
647 KárolyiOkl. V. 336.

648 AR I. 437-439; BÁNKÚTI 2003. 112.

649 1688-ban szolgabíró, 1712-ben vármegyei adószedő, felesége a Károlyiakkal rokon család-ból származó Bagosy Éva. HENZSEL 2011. 18.

650 MNL OL P-396-1-3089.

651 KOVÁCS 2008. 250.

24. Ecsed vára és városa megerősítésének terve, ismeretlen francia hadmérnök, talán Demoiseaux munkája

(1707. 03. 17.).⁶⁵² A kérdés: ki volt ez a francia mérnök? Thaly Kálmán ugyanis egy lábjegyzetében⁶⁵³ azt írja, hogy Demoiseaux francia hadmérnöki dandártábornok volt Munkács, Ungvár és Ecsed erődítései tervezője. (Rákóczi a Károlyihoz intézett levelében sem említi a nevét, amikor azt tudatja vele, hogy az ecsedi erősséghez szükséges védművek és egyéb kellékek nemléte miatt a mérnök nem akarta hiába tölteni az idejét, s Bártfára utazott az ottani munka beindítására. Arra kéri Károlyit, hogy ha a palizáták (védművek) és egyéb eszközök készen vannak, a munkások pedig előálltak, tudósítsa, s a mérnököt visszaparancsolja. (1707. 03. 13.).⁶⁵⁴ Károlyi komolyan vette a fejedelem kérését és beindult a szervezés. Rákóczi azt is kérte, hogy a gyalog szekereket ölszámra fizessék, erről minél előbb egyezzenek meg, ezt tegyék írásba, és egy-egy példányát küldjék meg neki is, meg Debreceninek is, aki a kifizetésről intézkedik.⁶⁵⁵ A mérnök június 9-én már Ecseden volt, s a palizáták falainak építését végezték.⁶⁵⁶ Egy hét múlva az alkapitány értesítette Károlyit ismételten az *incziner* oda érkezéséről, s a delineationak approbálását [a tervezet jóváhagyását] kérte. (1707. 06. 15)⁶⁵⁷

652 AR II. 57. – idézi: SZÁLLÁSI 2008. 59–60.

654 KárolyiOkl. V. 620.

656 MNL OL P-396-1-3543. Ectractus, az eredeti levél hiányzik.

A munkáskezekről van egy hetes listánk, igaz, csak szeptemberből. Itt most csak öt megye (Szabolcs, Szatmár, Középső-Szolnok, Kraszna és Ugocsa), illetve Kővár vidék Ecseden dolgozó létszámát adom közre: 5-én 139 férfit, 39 asszonyt és 42 gyermeket írtak össze, a hét végén 136 férfit, 41 asszonyt és 40 gyermeket, tehát szökés nem volt. Naponta a megyék sorrendjében 5-11-0-3-9-0 kocsi állt rendelkezésre, bizonyára a földhordáshoz.⁶⁵⁸ A munka méreteit jelzi, hogy Károlyi még a kiváltságos városra is ráparancsolt: három nap minden asztalos Szatmárnémetiből az ecsedi várba menjen dolgozni, csak egy maradhat otthon koporsót csinálni.⁶⁵⁹ A fejedelem rajta tartotta a szemét az Ecseden folyó munkákon. Éppen az előbbi összeírás készítése után egy héttel Terebesről írja Károlynak, hogy az ecsedi munkának valóban rossz a folytatása, mivel a hadmérnök összefoglalásából látszik, mi folyik Ecseden. Mi több, maga a mérnök mondta el a fejedelemnek, hogy valaki Ecseden elterjesztette: a fizetésnek csak a fele lesz ezüst, a másik fele pecsételt pénz, mire „*élhetetlenné*” lettek a sáncmesterek. Márpedig, ha a munka leáll, s beköszönt az ősz, „*erőt vévén a vizek, dupla költségbe fog telni*”. Mindehhez hozzájárul az is, hogy az ácsok és molnárok – akiknek munkájára naponta szükség van – sem dolgoznak.⁶⁶⁰ Ugyanakkor Károlyi intézkedését kérte, hogy az ecsedi munkán szorgoskodó kőműveseket fizesse ki, küldje haza, ám legyenek készenlétben, hogy ha szükség lesz rájuk, azonnal indulhassanak.⁶⁶¹ Eötvös ekkor készített egy kimutatást a vármegyék által június 1-je és szeptember 15-e között végzett munkákról, ezt a tabellát is mellékeljük.⁶⁶² A számok mellett érdekes, hogy Beregből csak szekeresek voltak Ecseden, a mesteremberek pedig Erdélyből jöttek. Csak az utóbbiak és a mérnökök, illetve az őket kísérő tisztek kaptak húst, a parasztok csak kenyeret, melyeknek a száma a jelzett időben 16.765 darab volt!

A tabella végén találunk egy kimutatást arról is, hogy a hadmérnök konyhájára – míg Ecseden volt – mi került: lúd 22, csirke 94, bány 8, vaj 27 icce, tyúktojás 90, kő 3 és a lovának 29 köböl abrak. Sertéshús egy deka sem!⁶⁶³ Csakhogy valami akkor félresikerült. Maga Galambos Ferenc referálta Rákóczinak, hogy a mérnök a mezőváros mellett lévő árkot akarta mélyíteni, s ezért abból a vizet kivezetni, de az elképzelése nem vált be. Rákóczi – mint a hely jó ismerője – azonnal rávágta, nem is sikerül addig, míg a Kraszna folyását el nem rekesztik.⁶⁶⁴

658 MNL OL P-396-1-9662.

659 Városi levéltár Actor. 1707. Fasc. 1. nro. 43. – idézi Mv 1906. 227.

660 KárolyiOkl. V. 696.

661 KárolyiOkl. V. 702.

662 MNL PL P-396-1-3759.

663 KárolyiOkl. V. 699.

664 AR II. 99–100.

Nemes vármegyék nevei	Manuariusok limitációja	In toto ad 15 Sept. Extendáltak ennyi személyre	Lőtt adminisztráció Ad 15 Sept. Ennyi személyből álló	Marad restanciában ad 15 Sept. Ennyi személy	Az manuariusoknak pengig fizetődött rhen. forint	Az munkásokra kenyér, ennyi, nro	Hús, mesteremberekre és incsinérre erogáltatott libra
<i>N. Szabolcs vármegye</i>	150	15750	4212	11538	1053	2106	
<i>N. Szathmár vármegye</i>	180	19400	4974	14426	1243	2487	
<i>N. Ugocsa vármegye</i>	60	6300	2082	4218	520	1041	
<i>Partiumbéli n. vármegyék</i>	500	52500	12558	39942	3139	6279	
<i>Szekereseknek erogáltatott</i>					2602	2300	
<i>Mesteremberekre erogáltatott</i>					358	425	850
<i>Incseinér uramnak mellette lévő tisztekkel</i>					995	2127	2972
Summa	890	93950	23826	70124	9910	16765	3822

AZ UTOLSÓ FŐKAPITÁNY

1708 meghozta az addigi vice szerencsáját, kinevezték főkapitánynak Ecsed élére. Legalábbis erre következtethetünk a balkányiak neki írott levele címzéséből („Ecsed várának érdemes **vitézlő főkapitányának**, Nemzetes Debreceni Péter urunknak illendő becsülettel adassék”).⁶⁶⁵ Kinevezését az a tény is megerősítheti, hogy Krucsai Márton emel szót érdekében. Miután arra kéri Károlyit, hogy fogoly öccse, Krucsai János kiszabadítása érdekében az ecsedi rác rabok közül lehetne többeket csereként felajánlani,

⁶⁶⁵ MNL OL P-396-1-10222.

levele másik felében a nemzetes és vitézlő titulussal ellátott Debreceni „általam alá-
zatosan reménykedik N(a)g(ység)odnak, mint érdemek felett való nagy jó Úrnak, és
M(éltóságos) Generálisnak fizetése felől méltóztatik dispositiot tenni, mely úri gratiaját ő
k(e)g(ye)lme velem együtt alázatossággal kívánja megköszölni, mert ezen hely (ti. Ecsed)
olyan, hogy ha ember pénzen nem vehet, semmit sem kaphat”.⁶⁶⁶ A **porkoláb** ekkor
Borbély János volt (1708. 01. 19.),⁶⁶⁷ a viceprefektus Bakai Ádám.⁶⁶⁸ Hozzá intézte a
fejedelem egy levelét, melyben elrendelte: „Az minémű lápmetszőket szerencsi várnak
körül való ároknak kitisztítására Ecsedből kegyelmesen parancsoltunk volt, (de a láp-
metszők) kevés ideig ott letvén, visszaszöktének; minden idő halasztás nélkül újonnan
mennél többet expediáljon kegyelmed.”⁶⁶⁹

Lehet azonban, hogy Debreceni kinevezése már az előző év elején megtörtént, ugyan-
is Kölcsey Ferenc jánki birtokos levélben fordult egy kérésével Debrecenihez. Levelét így
címezte: „Mint jó uram és **kapitány urunknak** ajánlom kész szolgálatomat kegyelmed-
nek.”⁶⁷⁰ Miután Kölcsey levelét Károlyihoz továbbította, nem tette volna ezt, ha a titulus
nem fedti a címzett valóságos státusát.

Az új főkapitánynak nem volt könnyű dolga: a vár-város védelmi együttese három
évi munka után sem volt kész, másrészt a szabadságharc végére Ecsed egy börtön és egy
élelmiszer-magazin tűzfegyverekkel kevert elegye lett. Ez utóbbi két funkciót vegyük a
továbbiakban szemügyre, mivel az elsőt már érintettük. Szóljunk azonban még néhány
szót az építkezésekről. Rákóczi azt írta Bercsényinek: „Az inzenirségnek dolgát pedig
úgy concipíálhatom [úgy fogalmazhatom meg], mint a képíróét, kik közül noha mind-
egyik képet ír, de ki olaj, ki vizes, ki száraz festékkel. De abban nem fog megakadni
a munka, és mivel Ecsed épületeit – úgy látom – erővel is félbe kell hagynom; azokat
oda applicálhatom [alkalmazhatom] – csak ezekről legyen mentől hamarabb válaszem.”
(1708. 04. 13.)⁶⁷¹ Károlyi iránt viszont kifakad, mert bizonyára volt ember arra, aki a
fejedelem fülébe súgta: Károlyit Ecsednél jobban érdekli az olcsvai kastélya sorsa.⁶⁷² „Az
ecsedí épületekről és a mezei artereliáról [hadakról] nem emlitem, úgy vettem volna

666 1708. 02. 16. – MNL OL P-396-1. nro. 5484.

667 MNL OL P-396-1-5389.

668 BÁNKÚTI 1985. 271–273., 315.

669 MNL OL E 156a. Fasc. 013. nro. 027. 9. o.

670 MNL OL P-396-1-10305.

671 AR II. 240.

672 Ezt bizonyítja az az eset is, amikor Debreceni a kőművesekkel az egész várat bejárta,
hogy alkalmas követ találjon. Találtak is, három ajtóra valót. 1708. 10. 31.: MNL OL
P-396-1-5125. – Hasonlóképpen az a keltezetlen jegyzék, amely felsorolja név szerint
az Ecsedről Olcsvára küldött mestereket: akik között vasműves, képíró, kertész, takács,
molnár, asztalos, kőműves volt. MNL OL P-396-1-9608.

kegyelmednek tudósítását”.⁶⁷³ Az olcsvai kastélyban a fejedelem legalább egyszer megfordult. A kolozsvári küldött írja: „Károlyból megyünk Olcsvára, hova a fenséges fejedelem is mintegy lopva eljő csak a maga udvari népével. Itt a méltóságos generális nagy kedvesen excipiálja [kivételezi] sok jeles dicursusok [megbeszélések] lévén vacsora felett, másnap megindulnak Ecsedbe, onnan Kisvárdára (az Erdélyi Szenátus miatt), a gyűlésbe mennek.” (1707. 11. 26.)⁶⁷⁴

Szállási Árpád orvos-történész – Ecsed nagyközség szülötte – munkájában számon tartotta Rákóczi ecsedi látogatásait.⁶⁷⁵ Az utolsó – szerinte – 1708-ban volt, amikor „június 1-én Egerben táborozott a fejedelem, hol 4-kén a villám sátorába ütött, Rajmann nevű írnokát s az ajtónállót megsértő, Rákóczit azonban érintetlenül hagyá, 17-kén Ecsednél táborozott, állván serege palotásokból, Almásy gyalogjaiból, Bessenyei lovasaiból, karabélyosokból, Arnót s Fierville gránátosaiból, Bonafoux, Zay András és Szemere György gyalogezredeiből, kellő tüzéségből és szekeréseiből.”⁶⁷⁶

A fejedelem 1708 nyarán a tarpaiaknak hajdúvárosi kiváltságot adott. Ebben előírta: „háromszáz jó fegyveres személy minden esztendőben két hónapot fizetés nélkül szolgálni fog, otthon pedig vagy Munkácson, vagy Ecsedben lévén, kvártélyt ne kívánjanak, hanem maguk tartoznak magukat tartani”.⁶⁷⁷ Pedig három évvel korábban a tarpaiak ellenszegültek a fejedelem Ramocsaházi György által képviselt parancsának: „A tarpaiak nem adnak kaszást, aratót, kőműveseket Ecsed építésére, kádárokat csöbrök, dézsák csinálására.” (1705. 05. 21.) A prefektus hajdúkat küldött rájuk, erre félreverték a harangot, megfutamították a katonákat és kijelentették, hogy nem vesznek fel semmi paraszti munkát.⁶⁷⁸ Rákóczi korábbi ígéretének Szatmár megyei számontartásáról az ecsedi lakosok folyamodványa beszél: „Ecsedi lakosok jelentik Nagyságodnak, hogy Nagyságod midőn szegény hazánkba bejöne a Lővei erdőn, midőn Nagyságodhoz mentek volna illy ígéretet vettek, hogy Nagyságod az előtt való szabadságokban, megtartja, melyet, hogy Nagyságod confirmállyá alázatosan kívánnák.”⁶⁷⁹

Közben folyt a várórség feltöltése is. Debreceni levelében olvassuk: „**Hadnagy Kubinyi János** uram három hónapig járván Máramarosban, 1 octobris megérkezett Ecsedben, 85 hajdúkat hozott magával, ... hogy újonnan vissza menjen, de én prohibeáltam [akadályoztam, tiltottam]”.⁶⁸⁰ Egy utolsó segélykiáltásnak hangzik Rákóczi kérése

673 AR II. 270.

674 SZABÓ–SZILÁGYI 1860B. 109. – KÖPECZI–R. VÁRKONYI 2004. 334.

675 SZÁLLÁSI 2008. 62–63.

676 BALOGH 1890. 380.

677 AR II. 123. – DOBY 1876. 145–148.

678 R. VÁRKONYI 1964. 370.

679 Extractus Instantiarum, idézi R. VÁRKONYI 1964. 341.

680 MNL OL P-396-1-5041.

Bercsényihez: küldje Lemaire-t, ha találkozik vele, mert Károlyi mérnököt kér Ecsed építésére.⁶⁸¹ Az, hogy a francia mérnök-brigadéros végül elment-e utoljára Ecsedet szemlélzni, a fejedelem Vaynak írott levélből kiderül: „Az ecsedi épületnek ideje benn lévén (azaz el kellett volna készülnie): szükséges, hogy Kegyelmed szorgalmaztassa az ingénert, s mivel ennek continuációjára [folytatására] megparancsoltuk, hogy **Stampa** oda-küldésének – mihelyt az odaérkezik, a munkácsi vén ingenérünket küldje Kegyelmed hozzánk, hogy mi is Szolnok épületéhez kezdhessünk.”⁶⁸² Tehát Lemaire távozásával gr. Stampa olasz mérnök kapitány volt az építkezés műszaki felelőse, akit – s ezt Debreceni levelének egy tartalmi kivonatából tudjuk – 1710. június 4-én Kassára küldtek,⁶⁸³ de visszatért, és az *incziner* egy Ecseden írt latin nyelvű levélben számolt be az ottani, valamint Károlyban végzett munkájáról (1710. 09. 06.).⁶⁸⁴ Talán ekkor készült az a térkép is, amelyről az Extractus így ír: Ecsed várának delineatiója [tervrajza] amiképpen építették az *incziner* által.⁶⁸⁵ Balogh István írja: „A fejedelem rendeletére Vay Ádám, az udvari hadak marsallja 1710 tavaszán lelkes munkával kezdte Ecsedet építeni. Szabolcs és Szatmár megyéknek hetenként 400–400 gyalog munkát és szekeret kellett volna kiállítani, a pestis terjedése miatt azonban az emberek és a szekerek teljes számban soha nem voltak kiállíthatók.”⁶⁸⁶ Ez az utolsó adatunk arról, hogy Ecseden a várban építkeznek.

Egy tégläugylet kapcsán megismerjük a fejedelem távlati célját: (ha) „Isten alkalmaztosságát adván hozzá, *én is idővel hozzáfogok Ecsed építéséhez*” (azaz a belső várhoz), de addig úgy egyezzenek meg a szatmáriakkal, hogy ha e munkára sor kerül, a kölcsönösség alapján a téglát és meszet határidőre vissza kell adniuk Ecsedbe.⁶⁸⁷ Máshol pedig a huszárvárról lamentál: „Legnehezebb a huszárvárak építése... Ecsedben hol volt a régi sánc? – azt nem tudom, – de Kisecsed valóban alkalmas lészen illetén huszárvárnak.”⁶⁸⁸ Ott mégsem épült semmi, a lovas hadakat július elején kiadott utasításával Károlyi a szentjobbi, ecsedi, kővári és károlyi postirumokban, huszárvárakban osztotta szét.⁶⁸⁹ A pestis ekkorra már elérte Északkelet-Magyarországot is. Rákóczi írta Károlynak: „Husztról kihalt a praesidium [az őrség], Kassán hasonlóképpen, s Ecsedben is, disponált (Károlyi)

681 AR. III. 28.

682 AR III. 214.

683 MNL OL P-396-1-7865. Az irat a helyéről hiányzik.

684 MNL OL P-396-1-8217. Extractus, az irat hiányzik.

685 MNL OL P-396-1-9584. Extratus, a térkép hiányzik.

686 BALOGH 1987. 13–14.– Ecsed vára megerősítésére 130 napszámot és ezek fizetésére 1335 forintot kellett Szabolcs vármegyének összeszedni. Ebből a megye augusztusig 268 köböl búzát és 350 vágómarhát adott be. A nyári kivetés 6200 köböl és 620 vágómarha volt! (BALOGH 1987. 18.); Újra kiadva: BALOGH 2007. 117., ill. 123.

687 AR III. 238.

688 AR III. 155.

689 AR III. 157.

ugyan mindenik felől, amint írja, de úgy látom: *contra vim mortis* [non est medicamen in hortis = a halál hatalma ellen nem terem a kertekben orvosság] etc.”⁶⁹⁰

Mi történt tehát 1705–1709 között Ecseden? Bár az építkezések rajzi tanúi részben eltűntek a Károlyi levéltárból, mégis az 1750. évinek kikiáltott felmérés (amely valójában az 1705. évből való, csak a számjegyek felcserélődtek)⁶⁹¹ és a Stuttgartban őrzött alaprajz egybevetése eligazít bennünket. Amihez ekkor nem nyúltak – csak Debreceni keresette ki az alapfalaikat – az a belső vár a Széles-kapuvál, a bástyákkal. 1701-ben ugyan a palotát és a Széles-kaput lerombolták, de jól látható volt még 1705-ben a Palotához a Rákócziak által épített torony helye, és a Batori-bástya mellett középső bástyaig húzódó várfalra épített négy ház (D jelű objektum). Előtte a kelet felé elterülő kis szigeten (E jel alatt) a betűmagyarázat szerint 3 kemence és a németek téglából (rózsaszín) és fából (szürke) épült 2-3 élelmiszer-magazinja volt. Az ellenkező oldalon külön szigeten álló szarvműben sem végeztek helyreállítást a szabadságharc alatt, a mérnök ugyanolyan halvány rózsaszínnel jelölte az egész Széles-kaput a bástyákkal, mint a palotánál. Jelölték a Doboló-bástya beépítettségét, míg az északi Csaholyi-bástyánál négy egymás melletti házat tüntettek fel, melyből az egyik hossza belelóg a bástyába.

A legnagyobb átalakulást a „huszárkert” szenvedte el (B jel alatt). Ennek a szigetnek megadják a méretét (hossza 90, szélessége 36 bécsi öl = $141 \times 49,4$ méter), amely a lápból 5-6 lábra (1 láb = 0,31 cm) emelkedett ki. A város felőli keskeny oldalán még láthatók a félköríves bástyák lenyomatai. Az egykor idevezető utat elrontották, tőle délre új, ívelt dorongutat építettek. Az új erődítményt három részre osztották. A város felőli oldalon egy szélesre nyílt V betű alakú kontra sáncot emeltek, melynek közepén – a szár záródása közötti kapu utáni rövid hídon – lehetett az erőd második részébe jutni. Arról, hogy a korábbi felvonóhidas Új-kapuból mit hagytak meg, nem tudunk semmit. A középső részen, északon, egy derékszögű, vele átellenben egy hegyesszögű bástyát építettek, amely keleti irányban nyitott volt. (Abból az irányból ugyanis nem kellett támadástól tartani.) Ismét egy rövid híd, (a harmadik) vezetett az erőd harmadik részébe, ahol az előzőhöz hasonló alakú bástyák, az északi oldalán, közepén, a déli oldalán pedig a saroknál kiugró falvezetés segítette az oldalazást. Ezen a területen egyetlen épület állt: a reformátusok (fa-)temploma (*Templum Calvinistorum* M jel alatt). Az út a hosszú dorongúton vezetett át az élő Krasznán a Széles-kapuhoz.

A hadfelszerelésről már idéztük Lemaire-t, aki 1705 tavaszán azt javasolta a fejedelemnek, hogy küldessen 5-6 kis ágyút Ecsedre, mert akkor ott egy se volt. Az első ágyúk

690 AR III. 161.

691 A térkép azért sem készülhetett 1750-ben, mert Ecsed ekkor még nem volt a Károlyiak tulajdonában, s miért is akarta volna szorgalmazni az erősség kiépítését, amikor a bontásában éppen ekkor volt igazán érdekelt. L. a IV. fejezetet.

1707 szeptemberében kerültek Ecsedre, amikor a fejedelem arról rendelkezett, hogy udvari hadai Erdélybe menetelekor a mellette lévő artoleria [tüzérség] Ecsedbe szállíttassék. Ezek viszont, ahogy megérkeztek, Károlyi utasítására tovább is mentek, amit a fejedelem utólag jóváhagyott, mint leveléből is kitűnik: „jól esett, hogy az Ecsedben hagyott ágyúkat kegyelmed elvitette, az munitio is legyen egyébképpen hozzá, ... noha pattantyúsok Erdélyben nem igen lévén, innen pedig küldeni késő volna. Hanem azt cselekedje Kegyelmed, hogy az kik még Ecsedben taláztatnak (ti. tüzérek), azokat Bersonville-jel együtt vitesse magához”.⁶⁹² Ugyanakkor Rákóczi arra kéri Vay Ádámot, hogy jó volna, ha valami utat, módot találna arra, hogy a benn lévő (erdélyi) tarackokat Ecsedbe kihozná, mégpedig csellel, csak valami lármát ne csináljon az országban, melyet Vay dexteriorítására [ügyességére] bíz.⁶⁹³ Csak állunk a rejtély előtt, vajon melyik táborra gondolt ekkor a fejedelem? Egyébként az állapotokra az alábbi történet vet fényt: Debreceni talált Ecseden két hordó patkót és két hordó sarkantyút. Károlyitól a tábornagy parancsolatját várja alázatosan, ezek iránt. (1707. 03. 06.)⁶⁹⁴

1708 februárjában Debreceni arról értesíti felettesét, Károlyit, hogy a Nagyságos úr parancsolatjára Ecsedből tíz mázsa puskaport Kővárba küldött, s arról panaszkodott, puska is (20) töltés is (2 hordó) alig van Ecseden.⁶⁹⁵ Rákóczi Ecsedbe 12 mázsa puska szállítását rendelte el a munkácsi kommandánsnak, de a tavaszi árvizek miatt ez nem volt teljesíthető. Károlyinak írja: „most már 20 mázsa kiszállítását rendelem el, de kegyelmed intézkedjen, hova kerüljön.”⁶⁹⁶ Ez egy kissé érthetetlennek tűnik, mert tudjuk, hogy Ecseden is megvolt minden feltétele a puska előállításának (lásd a leltárakat). Valami mégis hiányzott (szakértelem, alapanyag?), hogy a lőport oly távolról kellett ide szállítani. Augusztusban visszaérkeztek a kétfontos golyót röpítő tarackok, még golyó nélkül, azt későbbre várták.⁶⁹⁷ Ekkor Ecsed várában nyolc tüzer tartózkodott.⁶⁹⁸ Valóban voltak ekkor Ecseden gránátosok, mert Eötvös Miklós, a területileg illetékes hadbiztos a prófontmesternek parancsolja, hogy ellátásukra kenyeret és sót adjon, amit majd a tekintetes Szabolcs vármegye fog a magazinba pótolni.⁶⁹⁹ Ez idő tájt volt az is, hogy a francia tüzérek egy helyi katonát „a maga házánál keményen el vertek,”⁷⁰⁰ ezért Rákóczi Károlyinak azt tanácsolja: mivel az Ecsedben lévő artilléria excedál [korhelykedik], ha ott nincs rájuk szükség, küldje őket Kassára

692 KárolyiOkl. V. 696, 703–704.

693 AR II. 114.

694 MNL OL P-396-1-3386.

695 MNL OL P-396-1-5434.

696 AR II. 180.

697 MNL OL P-396-1-3913.

698 THALY 1888. 347.

699 ZIMMERMAN 1909–1910. III. 37.

700 MNL OL P-396-1-5239.

a corpusához [törzséhez].⁷⁰¹ 1710-ben Rákóczi úgy látta, ágyúból „Ecsedben úgy is elég van, – Szatmárra, Károlyra hírt löni elég /!/, úgy is az ágyú nem oltalmazza (úgy), mint az apró puska a várakat”. (1710. 05. 26.)⁷⁰² A nyáron az Ecseden őrzött lőport Kővárra szállítják, Ecsedet pedig Munkácsról látták el.⁷⁰³ Ekkor azonban már a hadak elosztásáról is rendelkeztek, Ecsedbe, Szentjobbra, Károlyba, Szatmárra való szállásolásával. Ne feledjük el: a már tavasz óta dúló pestisjárvány ezerszámra szedte áldozatait. Ecseden a munkácsi várhoz tartozó hét puskaműves volt (összehasonlításképpen: Súlyomkőn kettő, Szentjobbon négy, Kőváron hat, Huszton három), akiknek fizetése három hónapra 63 forint (azaz egy fő egy havi zsoldja 3 forint volt).⁷⁰⁴

A sokfelől jövő parancsok a vár átadása után (1703) az amúgy is semmiből induló fegyverkezést igencsak lyukacsossá tette. A fejedelem 1710. január 18–19-én tartózkodott Ecseden,⁷⁰⁵ majd tavasszal Majos Jánost rendelte Ecsedbe, akit Szabolcs megye fog állni (azaz élelmezni), erről az ecsedi őrség értesítését kéri. Azért, hogy ez a had beférjen a városba, Vay Ádám vizsgálja meg ottléte alkalmával, „ki micsoda jussal bírja az ő házat?”⁷⁰⁶ A fejedelemnek ugyanis az volt a szándéka ekkor, hogy a heverőket és jobbágyokat onnan máshova szállítsa, hogy helyükre fegyverviselők kerüljenek. Ennek ellenére Ecsed 1710 őszén nem volt felkészítve egy hosszú ostrom elviselésére. Erről a fejedelem és tiszántúli hadainak vezetője között vita is folyt (1710. 09. 22.), mert Rákóczi az egyik levelében ezt írja Károlynak: „Ecsed szükségéről (érted: szükségességéről) kifejtette kegyelmed a connotatit [véleményt], azért hirtelen arról most nem disponálhatok [intézkedhetek]”.⁷⁰⁷ Ám a katonákat mindig a feljebbvaló parancsa kötelezi: az év karácsonya előtt öt nappal Krucsai Márton, a területi komisszár [biztos] ecsedi inspektor [felügyelő] parancsot kapott a fejedelemtől, hogy Ecsedből 2000 bokor töltést küldjön Kővárra, „és ezen felül marad még a keze alatt Ecsedben az ott való süksügen kívül más két ezer töltés kegyelmed dispositiójára”.⁷⁰⁸ Egyébként Ecsed is egyik gyűjtőhelye volt a szabadságharc végén leadott nehéz fegyvereknek. Legalábbis Bagossy László brigadéros leveléből – aki a hajdúkat Szentjobbról költöztette – ez tűnik ki. „A municiót itt hagytam (Ecseden), hanem a két tarackot ahhoz hozzá tartozandó municióval a jándi hídhöz viszem magammal, az hajdúsággal Munkács felé veszem utam Excellenciád ordere [rendtartása] szerint.”⁷⁰⁹

701 AR. II. 140.

702 AR XII. 504.

703 AR III. 469.

704 AR III. 545.

705 BALOGH 1890. 387.

706 AR. III. 231.

707 AR III. 195.

708 Károlyi Okl. V. 349.

709 BÁNKÚTI 1991. 31.

Végül tekintsük át Ecsed szerepét az élelmezésben, a katonák ellátásában. Nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy Ecsed nemcsak erősség volt, hanem a Bástoriaktól megörökölte, az uradalom gazdasági központja is, amióta az első Bástori Ecsedet választotta lakhelyéül Bástor helyett. Ez egyrészt raktárakat, másrészt személyzetet tételez fel, akik a ki- és bejövő árukat számba veszik, elhelyezik, a pénzforgalmat bonyolítják, s végül uruknak évente elszámolnak. Mindez bizalmi viszonyt tételez fel az úr és szervitora között. Ezt Ecseden egy kicsit bonyolította, hogy a megtermelt élés nem a piacra került, hanem a hadsereg fogyasztotta el. A lebonyolítás számos részletét most nem ismertetjük, figyelmünket csak a katonai vonulatra fordítjuk. Az első táblázat 1707. április 16-ról való, amikor Eötvös Miklós területi hadbiztos (felesége Debreceni Mária, Debreceni Péter leánya) összeállította a Tiszán inneni (tehát mai megnevezéssel: tiszántúli) raktárakban lévő élelmiszerek listáját. Ekkor Ecseden liszt 300 köből, búza 360, abrak 36 köből volt, a szalonna (féldisznó) innen a sarkadi erősségbe küldetett.⁷¹⁰ Egy Löwöpetriben (tehát Felső-Szabolcsban) elhangzott tanúvallomásban az ecsedi magazinba tartozó lisztadósságot emlegetnek.⁷¹¹ A huszti uradalom leveleskönyve szerint ugyanezen év szeptemberében onnan 1000 (kocka) kőstöt szállítottak Ecsedbe,⁷¹² tehát a bizonytalan erdélyi (dési) só helyett máramarosival látták el a hadsereget. Károlyi szerint a vár körül állomásozó hadaknak Szatmárról és Ecsedről biztosították a kenyérét, ez a pékségek folyamatos működését jelentette.⁷¹³

1707 februárjára azonban már felsejlettek az alapvető bajok. Ismerjük Krucsai komisszár 23 kérdőpontját, melyből öt érinti Ecsedet. A várban igen-igen kevés, illetve semmi sincs búzából és gabonából ekkor, s ha a konvenciók szolgálk fizetését és más kiadásokat jól összeadnánk, s azt pénzen most meg kellene venni, amikor e termények köbléért 10 forintot is kérnek, s a szállításra sincs elég jószág, pénzért pedig a szállítás nem oldható meg a pénz rossz becse miatt. Akkor mi a teendő? Az egyik pont szerint a fejedelem is tudja, hogy Ecseden egy pálos atyát látnak el, s ha ellátása továbbra is a vár konyháját terheli, akkor ne kifogásoltassék személye a tiszt urak számadásaiban. Ugyancsak Károlyi generális rendelkezéséből is innen étkezik Rabutin elfogott konyhamestere (kenyér, hús, 1 icce bor, sör). Tartsa-e továbbra is udvarbíró uram? A fejedelem válasza: „Illendően lássa el kegyelmed.” Végül – mivel a tarpaiak semmi szolgálatot nem teljesítenek Ecseden, ez rossz példát sugall, pl. a beregszásziak és váriak is megtagadják a fahordást. A fejedelem elismeri a tarpaiak érdemeit (már érlelődik benne a következő évben kiadandó kiváltságlevél), míg a többiekét nem. Ha kell, a karhatalom

710 MNL OL P-396-1-10295.

711 AR XII. 351.

712 AR II. 606.

713 AR XII. 390.

igénybe vételével szorítsák a szolgálatra őket. Ami pedig a kvártélyozást illeti, leromlott állapotuk ellenére az uradalom falvai sem kapnak mentességet.⁷¹⁴

A fejedelem hatáskörébe tartozó, várbeli úgynevezett Rákóczi-pince borainak elszámolását 1711-ből ismerjük,⁷¹⁵ innen kapott volna Károlyi is három hordó bort a vár átadása előtti napokban.⁷¹⁶ Maga a fejedelem is a vár tartós védelmére gondolva 1710. augusztus 3-án arra utasítja Vayt, hogy „a körül belül lévő falvakból és helységekből minden limitáció [árszabás] és consideratio [mérlegelés] nélkül bort és élelét superflue [feleslegesen] is szállíttasson Kegyelmed Ecsedbe és amit lehet a várba”.⁷¹⁷ Az utasításnak Vay eleget tehetett, mert egy összeírásunk már a télre felkészült erősségben tárolt élelmiszerek mennyiségéről szól.⁷¹⁸ Ecsed azonban nemcsak élelmiszer-magazin volt, hanem a hadi ruházat egyik lerakata. Legalábbis erre következtethetünk abból a listából, amely feltünteti, hogy „Vagyon még Ecsedben zöld aba vég no. 360, narancsszín abadolmány no., posztó dolmány no. 45.” (1709).⁷¹⁹ A szabadságharc kezdetén még pénzt is tároltak itt: Rákóczi 1705. december 5-én a szaniszlói táborból utasította Patay Sámuel, hogy a Selmezbányáról érkező pénzt Tokajban Újhelyi András viceasztalnok kezéhez assignálja, aki is Ecsedbe fogja kísértetni.⁷²⁰ A fejedelem még december 17-én is Ecseden volt: ekkor Somogyi Jánosnak, az ecsedi kincstári javak provizorának címzett levelében **Ráti Gergely** ecsedi **várnagy** (*castellanus*) – Rákóczi engedélyével – négy köből búza kiutalását kéri Kis László özvegye, Tót Erzsébet számára. A levélen a fejedelem pecsétje volt!⁷²¹

714 BÁNKÚTI 2003. 245–246, 248.

715 MNL OL P-396-1-11361.

716 MNL OL P-396-1-10705.

717 AR III. 176.

718 „*Extractus Domus Annonnanie Ecsediensis* [Az ecsedi Éléstárház tartalma] Búza 1529 ½ köből – Abrak 710 köből – Liszt 329 ¼ köből – Só 251 köből — Szalonna (fél disznó) 35 ½. – Portio szám 312. Ecsedi magazinban élés felül meg írt rubrikákban aszerint találattik, mindazon által observálván [megőrizvén] benne, hogy Ecsedbe minden nap háromszáz portio, és a Táboron minden héten nyolcszáz, az *magazini Ecsediensis* adminisztráltatik, és avval napról napra fogy. Ecsed, 4 novemb. 1710. Turcsányi János.” MNL OL P-396-1-9202.

719 BÁNKÚTI 1980. 73.

720 BÁNKÚTI 1990. 129; BÁNKÚTI 2003. 111.

721 SZALAY 1830. 114.

AZ ECEDEDI ORSZÁGTANÁCS

Ecsed egy napra a korabeli politika reflektorfényébe került, amikor Salánkot (1711. 02. 12–14.) és Szatmárt (1711. 04. 26.) megelőzően itt is volt a konföderátusoknak [szövetségeseknek] gyűlése, amelyet gr. Károlyi Sándor, a hadsereg főparancsnoka hívott össze. Erről a történészek alig vettek/vesznek tudomást.⁷²² A tanácskozásról nem maradt fenn dokumentum, azonban egy ügyről bizonyosan tárgyalhattak, mégpedig a hadi helyzet romlása mellett (Sárospatak, a Rákócziak emblematikus vára öt nappal korábban került a császáriak kezére) arról a levélről, amelyben gr. Pálffy János tábornagy felajánlotta a megbékélésről szóló közvetlen tárgyalásokat. Akik összeültek, ezt a lehetőséget akkor elutasították. Magáról a gyűlésről is hallgatnak forrásaink. Károlyinak erre az időszakra vonatkozó naplójegyzetei elvesztek (az 1708–1726 közötti részek hiányoznak), a fejedelem első történész életrajzírója szerint a császáriak közt terjedt el az a hír, hogy a fejedelem országos gyűlést tartott Ecseden, mire téli beszállásalással fenyegették meg Debrecen az értesülés továbbításának elmulasztásáért. Komáromi Csipkés György főbíró tíz nap múlva levelet is intézett Károlyihoz, amelyben megírta, hogy a váradi német kommandáns haragszik, mert országos gyűlés volt Ecsedben, mégsem üzentek semmit.⁷²³ A hír csak annyiban volt valótlan Márki Sándor szerint, hogy a fejedelem ezen nem vett részt, vagy nem is akart részt venni,⁷²⁴ Károlyira bízva a konföderátusok szondáztatását. Arról, hogy Ecseden összegyűltek ekkor, azért mégiscsak van valami kapaszkodónk. Naplójában a Szabolcsba menekült tordai főbíró, Szaniszló Zsigmond leírja, hogy éppen erre a napra érkezik (de kivel?) Ecsedre, honnan 18-án távozik Kisvárdára, oda, ahova Károlyi is. Arról panaszkodik, hogy Ecsedben „igaz veszett szűk a hely, se szénát, se szalmát pénzen is nem találhatunk, így kenyeret is”.⁷²⁵ A másik maga Károlyi, aki visszaemlékezve ezt írta: „**1710 esztendőben 15 novembris** kezdetett tractatus [tanácskozás], a szatmári pacificatiót és annak consumatioját [összegezését] 1711-dikben 1-a Maji az mely concludáltatott [befejeztetett] Károlyban és annak utána könyvben íratott; abból mindenki az ő veszedelmes és fáradságos munkáját láthatja és tapasztalhatja”.⁷²⁶ Károlyi tehát a hely megnevezése nélkül november 15-re teszi annyi év után a béketárgyalások kezdetét, arra a napra, amikor az a bizonyos ecsedi „összejövetel” volt. Erdély is képviselve volt vízaknai Briccius György, a későbbi kolozsvári polgármester

722 GEBEI 2011. 69–86.

723 BÁNKÚTI 1991. 21.

724 MÁRKI 1907–1910. III. 145.

725 TORMA 1891. 287. A napló alapján Károlyi Sándor által összehívott gyűlésnek nevezi Kisvárdára. 402. A dolgozat Függelékében szereplő összeállítás.

726 KÁROLYI 1865. 98.

személyében. Legalábbis naplója szerint ekkor Ecseden tartózkodott, s karácsonyig még ott kóválygott az Olcsva–Szatmár–Ecsed–Károly négyszögben, hogy az ünnep már Debrecenben érje.⁷²⁷

Ecsed ekkorra már valóban szűknek bizonyult, nem a küldöttek, akik már elhagyták az erődített mezővárost, hanem az idevont katonaság miatt. A kisvárdai végzés a hadak porciójáról úgy döntött, hogy Szatmár vármegye 3000 porciót ad, abból 436-ot kapott az Ecseden állomásozó (rozsályi) Kun István regimentje (200 gyalogos, 236 lovas), míg Szabolcs megyére 3500 porció hárult, ebből az Ecseden állomásozó kormánybiztosság (*comissariatús*) 100-at kapott, (55 gyalogos és 45 lovas ellátmány).⁷²⁸ A Szatmárra kivetettek szerepelnek Eötvös Miklós listáján is.⁷²⁹ Nem csak katonák éltek azonban Ecseden, sok tisztnek utána jött a családja, nem beszélve az ország más részeiből a labancok elől menekültekről. Mindnyájan bizonytalansággal telve várták az új esztendő, az 1711-es évet.

A vár élén is változás történt Esze Tamás (történész) írása szerint: **Szoboszlai Sámuel** „1696-ban debreceni diák, 1706-ban sólyomkői várnagy, 1710-ben Ecseden kuruc várkapitány. A nagy összeomlás idején minden katonája átáll, ő még mindig megmarad Rákóczi hűségében. [...] Verseket ír, ... Károlyi generális ígéretében bízva el is küldi 'preluma alá' (sajtó alá), de a váradi német őrség elfogja a küldeményt.”⁷³⁰ Esze Tamás azonban téved: Szoboszlai sohasem nevezte magát kapitánynak. Az Ecsedről keltezett levelei egyikeben olvashatjuk titulását, a magyaroknál ritkán használt **kommendáns**t. Ecseden 1710. augusztus elejétől 1710. október végéig tartózkodott. Előtte hosszú ideig Sólyomkőn főkapitány, a végén alezredesi rangban, 1708 novemberétől Sarkad várnagyja volt. Valami vétké miatt „küldette be” az udvari marsall, Vay Ádám Ecsedbe,⁷³¹ ahonnan Sarkadra történt áthelyezésekor Károlyinak minden indokot (betegségét, 100 forint adósságát) felhoz annak érdekében, hogy maradjon, illetve Sólyomkőre helyezték vissza, mert „ahhoz szokott”.⁷³² Két levele az ecsedi viszonyokról fest érzékletes képet, ezért mindkettőből hosszabban idézünk. „Excellenciának – írja Szoboszlai Károlyinak – alázatosan akarok emlékezni az itten forgandó dolgokról és fogatkozásokról. Már csak a külső sánc Isten jóvoltából annyira elkészült, hogy az hét álgú lyukakra, kik itten vadnak, Álgúk kívántatnának. Excellenciád parancsolatyaiból innen vonattak ki, vagy Munkácsrul hozatódna, mivel az mi kevés vár itt, ben(n) is mind van helyek. Ugyan az sáncon lévő fel vonó kapuhoz is hoz(z)á fogatott Incsiner uram, mely is úgy szűken egy hétre kész leszen, azhoz kívántató

727 SZABÓ–SZILÁGYI 1860B. 113. – KÖPECZI–R. VÁRKONYI 2004. 336.

728 MNL OL P-396-1-9273.

729 MNL OL P-396-1-9308.

730 ESZE 1951B. 41. forrás megnevezése nélkül.

731 1710. 08. 06. – MNL OL P- 396-1-8935.

732 1710. 10. 25. – MNL OL P-396-1-9122.

két sugár hosszú láncok kívántatnának, mivel itten nincsen egyéb, az belső (*kitörés*) kapun van kettő, az oda is szükséges. (*kitörés*) töltéseknek való papíros iránt Excellenciád méltóztatnék parancsolni Debreceni Bíró uramnak, mivel itten majd semmi töltés nincsen, ön és por vagyon, ne heverésszenek ezek az pattantyúsok, had(d) csinálnának vagy ezer bokor töltést, mivel igen nagy szükség ilyen vég helyen. Ezer s töb(b) töltésnek lenni, valami üres gránátok is lévén, akarnám restauráltatni Excellenciás uram comissiója mellett, ha Huszti Kapitány uram egy kevés szurkot küldene, mivel már csüveket és бүдös követ, úgy az szükséghez képest kanócot is hozattam Munkácsrul, de töltésnek való papírost és szurkot nem adhattak, mivel ott sem volt.

Igen jó volna, ha ajtóknak is úgy tetszenek az várust is télre, mint hogy majd el fog az idő palezatákkal körül venni, csak az rabokkal is eddig nagy darabját véghez vittem volna, ha szabad volna nekem is dolgoztatni. Az Tömlöczöt boronafákkal meg dupláztatván, az tetejiben házat sub honesta custodie [a védő őrizet] alatt lévő személyeknek, mást jobbat az strázsáknak, havasi módra erős borona fákból össze rótátván készítettem. Csak rabokkal, akár kit requirálván [megkeresvén] senki egy ember segítsége is nem adott, úgy látszik, minden ember az maga privátumán kapdos, hátráb(b) tevén a közönséges jót. Már csak padlásolni és tapasztani kén /: meg is van fedve :/. Méltóztatnék Excellenciás ... Fő generális uramnak egy néhány szekér adatás iránt (intézkedni), had(d) készíttethetném el úgy az vár(a)t (*kitörés*) fa hordó szekerek is, meg nem voltanak (*kitörés*),” majd a generálistól az őrség nevében is kéri, ahogy más helyen a gyakorlat, „mivel csak három font húskra szorítottak, s egy héten be nem éri vele,” a heti adagot ötre emeltesse fel a Fő Comissarius uramnál.⁷³³

A másik levél rövidebb. Még ottléte utolsó napján utóda, Turcsányi János után egy compániás (sereg) kapitányt harminc hajdúval küldött, „megparancsolván neki, hogy éj-jel-nappal sietve menjen; mint hogy ez előtt is it(t)en kevés volt az praesidium, mivel igen el holt, most Excellenciád parancsolattyából Turcsányi uram egy companias kapitányt ötvened magával el vitt, már az kik vannak, az strázsákat is alig (tízen?) valék, azért ha Excellenciád egy parancsolatot küldene, egy tisztemet bocsátanám a Szamos közre, az mi ot(t)hun heverő, akár Almási, s akár Bagossi uram hajdúját, az(t) kit találna /: mivel alig van :/ had(d) hozhatná be.”⁷³⁴

733 MNL OL P-396-1-8431.

734 MNL OL P-396-1-9139.

A SZABADSÁGHARC VÉGE

Szoboszlai után a Károlyi alá tartózó **Turcsányi János**, a Bagossi-ezred kapitánya, nagykárolyi parancsnok (1710. 06. 14-től) vette át az ecsedi kommandatúrát. Első dolga volt a várban található hadianyag felmérése. Október 4-én írta össze az ecsedi erősségekben őrzött ágyúkat, tarackokat, a hozzájuk való szerelékeket és lőszereket, amely nagy egyenetlenségeket mutatott. Több ágyúnál megjegyzi az összeíró, hogy nincs hozzávaló lőszer, a lőszerекnél pedig megállapítja, hogy a legfontosabb alapanyagból, a salétromból semmi sem áll rendelkezésre. (Lásd a Függelék 10. szám alatt.) A Károlyihoz feltétlenül hű katona – Ecsed előtt a nagykárolyi várban teljesített szolgálatot – fennmaradt iratai közül egy hozzá intézett levélből ismerjük az ecsedi állapotokat. „Csajági úr itt nincsen, nem tudom hova lőtt, a levelet sem tudom, hova kel(l) dirigálni, hírért sem hallottam hol légyen. Palcatasathoz (palisszádhoz?) eddig is hozzá foghattam volna, de mint hogy Exc. Csajági uramra is bízta, ő kglmét eddig is vártam, azonban nincs kivel dolgoztatni, hanem az mely rabok vannak itten, azok a sáncon dolgoznak, incinér is csak Urunk ő felségére halasztotta, már az paleszrata (?) sincs annyi, a mennyi kellene, mindazon által, ha Exc. parancsollya, hogy Csajági uramat ne várjuk, s a mennyi paliszata (paliszada = palánk) it(t) vagyon, azt fel állíthatjuk, a meddig be érünk vele, rabokkal is hozzá foghatunk. Puska port még ide nem hoztak Munkácsról Excellenciád parancsolattyára, majd ma hozzá fogatok srét öntéshez, első alkalmatossággal Exc.-t transmittálni [átküldeni] igyekezem.” Majd arra kéri Károlyit, hogy Vásárhelyi uram vétkét engedje el, vagy hozzá, vagy a N. Regementhez ossza be. „P.S. Levelem végzése után, Csajági úr ő kglme emberei el jöttek, hajdú is vagy húsz való, maga peniglen Nagyszőlősben maradt bagázsaijának, de még a héten el fog jűni.” (1710. 12. 04.)⁷³⁵ Ígéretéhez híven Turcsányi beszámol a kétféle sörét öntéséről, s kéri a címzett segítségét (alázatosan) több ön és puskaapor Munkácsról való küldésére. Egyébként Ecseden nincs olyan hír, melyről Károlyinak tudni kellene. (1710. 12. 11.)⁷³⁶ Végül karácsony előtt két nappal arról értesíti feljebbvalóját, hogy Csajági brigadéros papírt adott arról, hogy a károlyi hajdúság az ecsedi erősségből 100 hajdút kér Károlyi parancsolatára, de a kommandáns csak 30-at adhatott.⁷³⁷ Az általa

735 MNL OL P-396-1-8556. Egy másik levelében – amely hiányzik – szintén a muníció küldését sürgeti Munkácsról, erre fel Károlyi adminisztrációja Vay Ádámnak írandó levelet helyezi kilátásba.

736 MNL OL P-396-1-9368.

737 MNL OL P-396-1-9420.

vezényelt gyalogezred tabelláját Munkácson állították össze (1711. 02. 03.)⁷³⁸ Utolsó levele a szatmári Császlóról kelt, ott várta Turcsányi János a szabadságharc végét.⁷³⁹

A fejedelem fennhatósága alá 1711 elejére már csak négy vármegye (Bereg, Máramaros, Szatmár és Ugocsa) tartozott, három előretolt várral (Sarkad, Sólyomkő és Kővár). A kérdés csak az volt: mikor enyhül a pestis? Ugyanis a császári katonák már korábban is beléphettek volna e területre, de életüket nem a puszkagolyótól, hanem a járványtól féltették. 1710–1711 tele kemény volt, nagy hóval, így februárra a vész enyhülése lehetővé tette a csapatmozgást. Pálffy tábornagy is tudta, hogy a kuruc hadsereg nem képes nagyobb ellenállásra, ezért kérte/követelte Sarkad, majd Sólyomkő és Ecsed feladását, amelyeknek viszont csekély katonai jelentősége volt már ez időben. Rákóczi ellentétes véleményen volt: ő Ecsedet tartotta fontosnak, amikor azt írja Esterházi Dánielnek: „Ecseden kívül az egész dib-dáb praesidiumat parancsolván leváltani, – mindenünnen összevegyűjtjük a gyalogságot, hogy evvel is suo tempore [a maga idejében] succurálhassunk [segíthessünk] kegyelmednek;”⁷⁴⁰ Pálffy Debrecenben, a kuruc hadak a várakon kívül Bátorban, Jánkon, Szalkán – Károlyi levele szerint.⁷⁴¹ Ecseden pedig január végén megtudják, hogy ők is beleestek az átadandó várak közé, s nemsokára megkezdődik az elszámolás. Az egyik ezt a címet viseli: „Exrtactus, aki meg mutatja, Ecsedi Magazinumban a Praesidium kitakarodása előtt mennyi gabona, liszt, abrak, szalonna, só, nemkülönben annonarius kéz alatt ennyi vágó marha, és azok miként erogáltattak [kiadattattak], dissipáltattak [szétosztattattak], most actu [jelenleg] mik találtattak”. A számadást lásd a mellékelt táblázatban:

738 MNL OL P-396-1-11400.

739 1711. 02. 28. MNL OL P-396-1-10765.

740 AR III. 348.

741 BÁNKÚTI 1991. 31.

	Gabona	Liszt	Abrak	Szalonna	Kősó	Vágó
<i>Volt ekkor itten circiter</i>	2159 köből	271 köből	180 köből	57	136	36
<i>Die 26 Január 2 praesidium maga kimenetele alkalmatosságával vitt el</i>	56	36	42	28	6	26
<i>Die eadem Vay uram parancslatjára szánakon vittek</i>			26	29		
<i>Die 26 Január Kárándi, Tardi Gyulai uramék ezerei vittek kimérve erogáltatik</i>	245					
<i>Die 3 Febr. Kárándi, Tardi úr két ezere vitt</i>	221					
<i>Die 6 Febr. Gyulai, Balog Péter úr ezerei vittek</i>	81					
<i>Vay úr parancsolatjából Tárkányi úr katonai oledinok</i>	170				6	4
<i>A sütőknek fizetésekül adatott</i>		8				
<i>Item profunt mesternek kasznárok, sütők</i>						6
<i>Mélt. Vay László úr minden katonájának abraknak adatott két véka rozs</i>	22					
<i>A praesidium kimenetelivel... a bejáró hadak</i>	239	72	76		6	
<i>Olcsvára Kis János</i>			16			
<i>Lehet jelen circiter</i>	1125	155	20		118	

Az elszámolás legnagyobb történeti értéke az ecsedi őrség kivonulásának dátuma: Debreceni Péter főkapitány vezetésével **1711. január 26-án** hagyták el Ecsedet! Azt is tudjuk, hogy Munkácsra vezényelték őket, mivel Debreceni február 10-én onnan keltezi

egy levelét.⁷⁴² Az Ecseden felhalmozott élelemre a császári katonaság is igényt tartott, amiről Pálffynak Bakai Ádámhoz – Károlyi tiszttartójához – intézett levele tanúskodik.⁷⁴³ A kimutatásunkból megtudjuk még, hogy Ecseden teleltek Kárándi (Mihály), Tardi és Gyulai ezredei, akik az őrség kivonulása után is maradtak, legalább február 6-ig, nem beszélve a meg nem nevezett „bejáró hadakról”. Mindezek mellett a február 9-i állapot szerint (ekkor készült az elszámolás) éppen elég maradt a császáriaknak, ha fél disznó és vágómarha nem is.

Február 12-én Károlyi írja Olcsváról: „Ecsedben is elég kára lőn (ti. a fejedelemnek), én írtam ugyan az udvarbírónak, de mivel a Consiliumból nem megyen (parancs), nem hiszem, fogadja (ti. Károlyi utasításait), asztag is áll még (elcsépeletlenül), Czímernek arról is parancsoltam, Pálfi az Ecsedet interdikálta [eltiltotta], de Károlyi csak hordatná (az élelmiszert), ha szánt kaphatna.”⁷⁴⁴ Erre válaszolta Rákóczi: „mert ha kegyelmed nem talál szánokat az ecsedi élet (búza vagy gabona) kihozatalára, annál is inkább nem fog találni az udvarbírámm.”⁷⁴⁵ Még a császáriak jövetele előtt a számvevő Bokor Márton is elkészítette a maga leltárát Rákóczi pincéjének borairól. Tanulságos ez a rövid olvasmány! „A praesidium az [őrség] és a több benn lévő hadak a korcsmán és a bortartó pincében ittanak meg 3 vasa, cubul (köből) 57. – **Bak Mihály hadnagy** is ugyan ő kegyelme adatott 1 vasa, 11 cubul, 08 justae (icce). – **Papp Demeter hadnagy** is vasa 1, 13 cubul, 08 icce. – Pattantyúsoknak vas. 1,9 köből 8 icce. – Commissarius Somogyi uramnak vigore com. [kiutalási parancs mellett] 1 vas 17 köből. – Praesidium kimenetele után jöven be Tardi uram ezere, ki semmi kárt nem tett, Balog Péter és Kun István úr hadai 3 Febr. az korcsmárul erőszakosan ittanak meg, maguk csapolván vasa 2, 36 köből. – Olcsvára vigore [erővel] vittének el 12 vasa 218 köből.”⁷⁴⁶ A számadásból megismerjük az ecsedi vár két utolsó hadnagyát is, egyik a lovasoké, a másik a gyalogosoké volt. Innen tudjuk, hogy a várban az utolsó napig voltak tüzérek, s akkor ahhoz való tűzfegyverek is, amelyeket magukkal vittek Munkácsra. Hogy mi maradt itt, azt a Függelék 11. szám alatt közölt jegyzéke mutatja. Röviden: szinte semmi! Debrecenben állomásozó Salm-gránátosok és Kurdis kapitány 1711. február 13-án parancsot kaptak, hogy Ecsedre őrsegül kell menniük. A parancs vétele után másnap, szombaton a katonaság elvonult Ecsed felé.⁷⁴⁷ Ezzel Ecsed ismét német kézre került.

Ecsed és Solyomkő várának átadását a császáriak számára Mészáros Kálmán foglalta össze. Tőle idézzük az eseményeket. „A hadászati és politikai szempontból teljesen jelentéktelen epizódoknak pusztán a tárgyalások elhúzódó folyamatában volt taktikai jelentősége:

742 MNL OL P-396-1-1070.

743 MNL OL P-396-1-10684.

744 AR XII. 377.

745 AR III. 591.

746 MNL OL P-396-1-11351.

747 THALY 1875B. 425. – MÉSZÁROS 2010. 346.

a fegyverszünet meghosszabbításáért cserében a kurucok részéről tett engedményt Pálffy katonai sikerként jelenthette az udvar felé. Ennek ellenére Ecsed átadásának (egyébként, ismét hangsúlyozzuk, jelentéktelen) mozzanata korábbi hézagos ismereteink alapján negatívan hatott Károlyi szerepének megítélésére.

A két említett vár kiürítésére Károlyi 1711. január 21-én tett ígéretet Pálffynak a fegyverszünet meghosszabbítása fejében. A téglási találkozón megbeszéltek szerint február 12-én kellett volna a kurucoknak kiüríteniük Sólyomkőt, de ez csak 14-én történt meg. Közben Pálffy parancsára Ebergényi László altábornagy 13-án elrendelte **Ecsed várának megszállását**, ami **február 16-án este** harc nélkül ... zajlott le. Károlyi erről részletesen beszámolt Rákóczinak írott február 21-i levelében, s abban felháborodását fejezte ki a császáriak lépése miatt. Lukinich Imre mindezek ismeretében pálcát tört Károlyi fölött a szatmári békéről írott hatalmas forráskiadványának bevezető tanulmányában, ugyanis hangsúlyos momentumként ismerteti az esetet, mint a kuruc főparancsnok „Janus-arcú politikájának” jellemző példáját: Pálffynak ígéretet tett Ecsed átadására, sőt „átjátszotta” a várat a császáriak kezére, Rákóczi előtt viszont úgy állította be a dolgot, mintha az szándéka ellenére történt volna – Károlyi Pálffyhoz és Ebergényihez írott leveleiből azonban kitűnik, hogy a Lukinich által előadottak nem egészen helytállóak. Károlyi valójában nem merte megígérni Pálffynak Ecsed átadását Rákóczi jóváhagyása nélkül, mivel az a fejedelem saját váraként szimbolikus jelentőséggel bírt. Végül úgy egyeztek meg, hogy ha a kurucok kiürítik a várat, a császáriak nem fogják megszállni, sőt ha utóbb Rákóczi rosszállását fejezné ki, akkor Károlyi visszahelyezheti az őrséget Ecsedbe. A fejedelem természetesen nem adta beleegyezését ősi családi fészkeének feladásához, így Károlyi nem is vonta ki onnan az őrséget. Igen meglepődött, mikor ezredének hadbírája, Csanádi István jelentette a császáriak bevonulását Ecsedre, s azonnal tollat ragadott, hogy Pálffy és Ebergényi szemére vesse adott szavuk megszegését. Ebergényi szabadkozott, és a sólyomkői kuruc parancsnok késlekedésével magyarázta a Pálffy utasítására végrehajtott ellenlépést, pusztán arra tett ígéretet, hogy az ecsedi őrség nem kezd ellenségeskedésbe, és Szatmár vármegyéből nem, csupán Szabolcsból fogja élelmezni magát. ... Károlyi erőfeszítései végül nem bizonyultak hiába valónak: miután Pálffy visszatért Pestről, és március 11–14-én Debrecenben ismét személyesen tárgyalt Károlyival, valószínűleg Ecsed ügye is újra felvetődött. Amikor ugyanis Károlyi a Lengyelországban tartózkodó Rákóczi után sietett, Pálffy március 20-i levelében arról tájékoztatta, hogy parancsot küldött Ecsedre az őrség kivonásáról. Világos immár, hogy Károlyi nem tájékoztatta tudatosan félre a fejedelmet, s így az „árulása” mellett Lukinich által felsorakoztatott érvek egyikét éppen a most közreadott (Ebergényi) iratok alapján cáfolhatjuk meg”.⁷⁴⁸ Korábban Bánkúti Imre mutatott rá, hogy a várak (Ecsed,

748 Mészáros 2010. 10–11. – Az eseményekről a Károlyi-levelekre támaszkodva, de hasonlóan: Bártfai Szabó 1911. I. 348. skk.

Sólyomkő, Sarkad) átengedését a történeti irodalom túlbecsülte. Ugyanis ezek a várak ekkora katonai jelentőséggel már alig bírtak. Ecsed építése nem fejeződött be, fegyver- és lőkészletét pedig Turcsányi János inventáriumából megismerhettük. Ő is egyetért velünk, mikor félve kijelenti: „inkább élelem és takarmányraktárnak használták”.⁷⁴⁹

Rákóczi nem vádolta meg Károlyit. Levelében – már Lengyelországból (Sztari Szelo) – 1711. március 3-án annyit írt: „Akármiként szépítse Pálfi és Ebergényi a dolgot, de én csak parolájuk megszegésének tulajdonítom az ecsedi historiát”, (ti. hogy ennek februári feladása a béke egyik feltétele).⁷⁵⁰ Károlyi pedig a sólyomkői kommandáns – mivel parancsára ki nem jött a várból – börtönbe vetette, mert neki tulajdonította a német Ecsedbe vonulását, vagy legalábbis ezzel mentegetőzött a fejedelem előtt. (1711. 03. 08.) Közben az ecsedi német kommandáns azzal borzolta a kurucok idegeit, hogy a tisztek családtagjait nem engedte ki Ecsedből.⁷⁵¹ Mások viszont dolgukat végezve maradtak Ecsedben, mint Mészáros János prófontmester, aki március 3-án készítette el kimutatását a Vay László ezredébe tartozó tisztek által január 14–22. között beszolgáltatott /!/ természetbeniekről.⁷⁵² (Tehát az uradalmi adminisztráció az idegen várórség alatt is zavartalanul működött.) Pálffy a hónap végén értesítette Károlyit, hogy parancsot adott az őrség kivonásáról.⁷⁵³ Az őrség kivonásának az volt az oka, hogy a Pálffy és Károlyi között március 15-én Debrecenben megkötött fegyverszüneti egyezmény értelmében Szatmár megye a tűzszüneti vonal kuruc oldalára esett!⁷⁵⁴ A német katonaság nem tovább, mint a szabolcsi Bátorig vonult vissza. Április 29-én ugyanis Pálffy azt üzeni Károlyinak, hogy az Olcsvára küldött 100 gránátost és 100 katonát, akik Bátorban vannak, jól tartsa, hogy ne tegyenek excessusokat [túlkapást].⁷⁵⁵ A magyar adminisztráció zavartalan továbbműködéséről Ecseden tanúskodik a már említett tordai főbíró, Szaniszló Zsigmond is, aki Madárról indult Ecsed felé Eötvös Miklós districtualis comissárius uramhoz.⁷⁵⁶ Ezek szerint a Komisszáriátus visszaköltözött Ecsedre, de talán visszaköltözött az őrség is, Brenner szepesi apát Rákóczi porosz követéhez intézett levelében azt írja: „A fejedelem legénysége őrzi Munkácsot, Ungvárt, Husztot, Kővárt és Ecsedet”, ami igaz lehetett április végére, de fals információ volt a levélírás napján (1711. 05. 26.), ami érthető is, hiszen az apát már áprilisban átlépte a határt.⁷⁵⁷ Mindez a szatmári békéig biztosan érvényben volt, a majtényi fegyverletétel után Ecseden csak az a gazdasági apparátus maradt, amelyik szükséges volt az uradalom irányításához. Más forrás szerint a

749 BÁNKÚTI 1981. 166.

750 AR III. 597.

751 MÉSZÁROS 2010. 74.

752 MNL OL P-396-1-11433.

753 MNL OL P-396-1-11452.

754 Mészáros Kálmán szíves közlése.

755 MNL OL P-396-1-11536.

756 TORMA 1891. 272.

757 MARCZALI 1882. 169. – Vö.: KÖPECZI 1996.

magyar őrség május végéig a helyén maradt, addig, míg Eleonóra császárné megerősítette a békeokmányokat. (1711. 05. 26.) Ezután vette át Pálffy Ecsedet, Somlyót, Kővárt és Husztot, majd indult Munkács felé.⁷⁵⁸

Visszatértek-e a császári katonák Ecsedbe? Cserei Mihály krónikája szerint igen. „A pacificatio [békekötés] után Kassát, Munkácsot, Murányt, Ecsedet és a többi helyeket, kik még eddig a kurucok kezénél voltak, a németeknek kézhez adják. Ki is minden helyekre erős praesidiumot szállít, és éléssel megrakítja, úgy hiszem, nem oly könnyen jut ezután kuruc uram a várakhoz, mint ezelőtt, mert a német is megtanulta a maga kárán.”⁷⁵⁹ 1717-ben térségünkben csak Huszton és Munkácson volt osztrák

25. Károlyi Sándor kuruc generális

kommendatura. Amikor ugyanis gr. Károlyi Sándor – mint megyei főispán – ugyanabban az évben, az Erdélyt (Szatmár megyét is) érintő betöréskor nemesi felkelést hirdet a tatárok ellen, a felkelőket Ecsedbe várja. Erről feleségének így nyilatkozik: „Abban bízván, mind az föld népét feltámasztottam, mind az katonaságot utána küldtem, s magam Salánk, Muzsaly, Olcsva felé haza jöttem, s midőn tegnap (1717. 09. 06.) Ecsed eleit meghaladnám, szemközt találom az egész földet, hogy szalad Olcsva és Ecsed felé.”⁷⁶⁰ Ahol akkor már német nem volt a várban! Bár más helyen erről félreérthetően fogalmaznak.⁷⁶¹

*„Ecsed büszke város. A szabadságért kiáll.
S bár a híres vára, mára már ködbe vész,
Az Ember, ki itt él, őrzi az Atyák örökét.”*

(Ecsedi Kovács Gyula)

Az utolsó fejezetben Zoltán-Borzován Eszter tollából arról lesz szó, hogyan tűnt el Ecsed vára az utóbbi három évszázadban.

758 JEDLICKSKA 1910. 526.

759 CSEREI 1983. 463–64.

760 MTA Nyelvtudományi Intézet TMK 1063325.

761 OBETKÓ 1941. 202.

IV. Ecsedi vára 1712 után

Hová lett az ecsedi vár? Hogyan lehetséges, hogy egy ekkora jelentőséggel bíró erősséget a földdel tettek egyenlővé? Ahhoz, hogy a vár pusztulásának, széthordásának körülményeit megérthessük, meg kell ismernünk az ecsedi domínium 1711 utáni tulajdonlásának történetét.

A szatmári béke után az ecsedi uradalom egyik fele Rákóczi Julianna (Aspremont grófné), másik fele – a II. Rákóczi Ferenc elkobzott része – a királyi kamara kezében volt. Az egész birtok azonban továbbra is zálogban maradt gróf Bánffy György erdélyi gubernátor kezében egészen 1748-ig, ameddig a 103.000 forint vissza nem fizettetett; csak ezután került ténylegesen a Károlyi család kezébe.⁷⁶² Szirmay Antal azt írja, hogy az uradalmat Károlyi Sándor ajándékba kapta VI. Károly császártól, mintegy jutalomként a politikai szolgálataiért: „1712. Az Ecsedi Uradalmat II. Rákóczy Ferencz párt ütése miatt, mint Ura veszet jószágot, VI. Károly Tsászár Gróf Károlyi Sándornak ajándékozta.”⁷⁶³ Éble Gábor vitatkozik ezzel a megállapítással, s rettenetes vádnak titulálja Szirmay kijelentését. Tanulmányában részletesen leírja az ecsedi uradalom megszerzésének történetét.⁷⁶⁴ A birtokszerzés történetének megismerése a későbbi események megértése miatt válik szükségessé.

Az uradalmat 1724-ben becsültették fel, azonban a tényleges felosztásra az Aspremont család és a kincstár között csak 1728-ban került sor. A tulajdonosok el akarták adni a birtokot, hiszen nekik semmit sem jövedelmezett. A haszon a zálogjog tulajdonosát, Bánffy Györgyöt illette. Kezdetben Bánffy is szabadulni akart a birtok egy részétől, fel is

762 BEREY 1937. 4.

763 SZIRMAY 1808–1810. II. 73.

764 „Az alábbi adatokból meg fog győződni minden elfogulatlan történetíró, hogy néhai Károlyi Sándor gróf az ecsedi uradalmat semmiféle politikai szolgálat fejében nem kaphatta ajándékul, mert ő azt egyáltalán soha nem kapta s mikor fia megszerezte, az atya már nem élt; fia sem ajándékul kapta, hanem becslési áron vette, s a királyi donatio-levél csak akkor lett kiállítva, mikor már ő sem élt; végre a megvásárolt birtokért még az ő fia nagy és bonyolódott igénypereket volt kénytelen végigharcolni, melyek végső fokon részint egyezménnyel, részint bírói ítélettel csak a jelen század elején fejeztettek be.” ÉBLE 1898. 5.

ajánlotta azt megvételre Károlyi Sándornak, aki 1722-ben még elutasította az ajánlatot. Ekkor Bánffy maga akarta megszerezni a kincstári részt is – 1731-ben ugyanis formális ajánlatot adott be a kincstárnak. A református Bánffynak minden reménye megvolt arra, hogy sikerrel jár, azonban a kincstár részéről jobb szerettek volna egy katolikus főurat látni az uradalom birtokosaként. Báró Fischer Mihály kamarai tanácsos ezt írja Károlyi Sándornak 1731. február 3-án: „Az ecsedi domíniumot [uradalmat] igenis kívánja a M(é)lt(óság)os. Bánffy familia ... Bár katolikus úrra szállana, hacsak a fiskus [kincstári] rész is, mert a mostani possessorok [birtokosok] éppen kiirtják az igaz hitet és semmi progressus [előrelépés] nem lehet az hitünk elterjesztésében.”⁷⁶⁵ Ezt az álláspontot erősítette Kelemen Didák, a nyírbátori minorita kolostor rendfőnöke is több levelében, amikor arra biztatta Károlyit, hogy vegye meg az ecsedi domíniumot, vagy legalább megvételre katolikusnak ajánlja. 1726-ban ezt írja Károlyi Sándornak: „Azon is alázatosan akartam Excellentiádot kérni, ha maga ezt az ecsedi domíniumot nem méltóztatik meg venni? méltóztassék másnak recommendálni [ajánlani], had jutna pápista kézre, Istennek szent kegyelme által az Anyaszentegyháznak előmenetelire, sok lelkek hasznára lenne...”⁷⁶⁶ 1728-ban és 1729-ben újra kéri a grófot az uradalom megvásárlására.⁷⁶⁷ Károlyi Sándor végül meggondolta magát: egyrészt félt attól, hogy az új tulajdonos rossz szomszédja lesz (birtokai az ecsedi uradalom szomszédságában voltak), másrészt igyekezett eleget tenni a kincstár és Kelemen Didák kérésének, így védelmezve a katolikus hitet. Elhatározta tehát, hogy mindkét részt megvásárolja, bár „se testének, se lelkének nem kell...”⁷⁶⁸ Az

765 ÉBLE 1898. 11–12.

766 RÁKOS 1978. 167.

767 „...ha nem egész ecsedi Dominiumot is, az Aspermont részt méltóztassék az Úr Istennek Szent Segedelmiből másnak ne engedni; most is kérem. Az Úr Isten eő Szentfelsége érette meg áldgya Excellentiádat. M. Maradékira nézve is kár volna másnak engedni. RÁKOS 1978. 200. – „Az amit én az többi között Excellentiának szóval alázatosan akartam recommendálni [ajánlani], az Ecsedi Domínium! az ki eddig az Isten eő Szentfelsége tiszteletinek nagy gátoltatásával, az Anyaszentegyház előmenetelinek hátra maradásával, lelkek kárával az eretnek kézben tartatik. Fohászkodva nyögünk biradalmok alatt, s óhajtva várjuk az Úr Istennek Szent Irgalmasságát s ezen domíniumnak Catholikus kézre való jutását, hogy mentől hamarább az Úr Istennek ingyen való Szent kegyelme által láthassuk az Anyaszentegyháznak gyarapodását. Ezen okért leg kiváltképen kérem alázatosan Excellentiádot, az Úr Istennek Szent Segedelmé által méltóztassék ezen dolgot acellerálni” [sürgetni]...” RÁKOS 1978. 215.

768 Levele fiához (1731. március 24. Csábrág): „Az ecsedi domínium villámlott elmémben, körül bizony bánom, hogy Eötvös urammal nem szólhatok. Nekem se testemnek, se lelkemnek nem kell, az többit is meguntam az felyebb megírt causalitásért [okokért], hogy embert nem kaphatni. De elgondolom, hogy az Camara kótya vetyére vetvén, az szép dominium (ki egyeleg vagyon egész jószágimból) szélyel szaggattatik, per partes [részben] jó s rossz embereknek egyaránt jure perennali [örökjogon] eladattatván, urok által jövendőre talán még magamnak is, ha pedig magamnak nem is, de teneked és utánnad Isten kegyelméből leendőknék örökös bajoskodásaink, pereink etc. okoztathatnak. Arra

időközben kitört francia háború és az azzal járó gondok miatt azonban Károlyi Sándor mégsem vette meg a birtokot.

Az osztrák örökösödési háború befejezésével a kincstár újból megkísérelti saját részének eladását, az Aspremont-részt pedig gróf Aspremont Károly ajánlja fel a maga és nővére nevében Károlyi Ferenc grófnak, Károlyi Sándor fiának.⁷⁶⁹ A szerződést 1746. december 24-én írták alá, s ezzel a Károlyi család az ecsedi uradalom egyik felét megszerezte. A kincstári részt Károlyi Ferencnek – némi nehézség után 1748-ban – sikerült megvásárolnia. Nem juthatott azonban a birtokhoz, mert perrel támadták meg, illetve az elzálogosított részeket önként nem adták át.⁷⁷⁰ Az ecsedi domínium tényleges birtoklását csak Károlyi Antal érthette meg, aki 1776-ban vette át az örökös birtoklási jogot biztosító királyi donationalis oklevelet. Ezzel teljes egészében a Károlyi család birtokába került az ecsedi domínium. Még ebben az évben az ecsediek gróf Károlyi Antal ellen Szatmár vármegye törvényszéke előtt „eredeti úrbéri pert” indítottak, mivel nem akarták elfogadni a Mária Terézia-féle urbáriumot. A per végleges lezárására csak 1876-ban került sor. A **várterület** 5 ⁶²⁵/₁₃₀₀ holdakban, a várrommal együtt a Károlyi családnak ítéltetett;⁷⁷¹ **1898-ban kerül majd Nagyecsed község tulajdonába**, mikor is Károlyi György örökösei a községnek adományozzák.

Az ecsedi vár végleges pusztulását „hivatalosan” 1712-től számíthatjuk, azonban már jóval korábban elkezdtek az erődítmény köveit, tégláit, használható tartozékait a környező építkezésekre hordatni. Az 1699. december 13-án a Magyar Királyi Udvari Kancelláriához, Esterházy Pál nádorhoz és bányavidéki főkapitányhoz, Batthyány Ádám kanizsai főkapitányhoz, Barkóczy Ferenc felső-magyarországi helyettes főkapitányhoz és Zichy István győri vicegenerálishoz eljuttatott rendelet értelmében több várat, köztük az ecsedit is le kellett rombolniuk az említett főkapitányoknak és helyettes kapitányoknak, illetve a tüzérséget egy meghatározott másik várba szállítaniuk. Annyi bizonyos, hogy a tiszántúli várak tüzérségét Oktavian Nigrelli felső-magyarországi parancsnok elszállíttatta, de pénz és szerszámok híján nem fogtak hozzá a romboláshoz. Nigrellivel ráadásul azt is közölték, hogy az ecsedi kastélyhoz ne nyúljon, mert azt Bánffy György bírja zálogban. Oross András szerint „a Szepesi Kamara 1700 őszén továbbra sem biztosított pénzüsszeget egy kirendelt hadmérnök napidíjára és az elhelyezendő bombák odaszállítására, valamint a *gratuitus labor* [ingyenmunka] keretében az évszak folyamán

nézve annak meggátlására.....resolváltam [kinyilvánítottam], hogy az miként már azelőtt, mind az fiskussal [kincstárral], mind Aspremont házzal megalkudtam volt iránta, reassumálom [előlegezem] s Istenem segítségével continuálván [folytatván], consummálom [bevégezem] is.” Idézi: ÉBLE 1898. 12.

769 Károlyi Sándor 1743. szeptember 8-án meghalt.

770 BEREY 1937. 51.

771 ÉBLE 1912. 8., 67., 89.

ott dolgozó mintegy 200 jobbággy élelmezésére, ezért feltételezhető, hogy végül maga a birtokos végeztette el uradalmának jobbággyaival a munka nagy részét, azaz az árkok feltöltését és a földbástyák és egyéb védművek elegyengetését.”⁷⁷² Ha nem Bánffy György, akkor Károlyi Sándor, Szatmár vármegye örökös főispánja megtette; saját javára fordította az 1699-es rendeletet. Egy 1700-ban keltezett perirat szerint Károlyi az ecsedi várból kőművesmesterével kivágattatta a palota ablakainak, ajtóinak faragott köveit, és azokat az épülő olcsvai kastélyához hordatta. A tanúk szerint Károlyi Sándornak vittek el márványköveket, faragott köveket („embernyi magasságú faragott követ”), téglákat, malomköveket, a tárház vas ajtaját, vasrostélyokat, felvonókapuhoz való vasláncot is. A periratban szó van a belső vár kis kapuja felett lévő Boldogságos Szűz képéről is, amit szintén ezekkel egy időben vittek el a várból.⁷⁷³ A gróf saját maga írja a Providentia Dei című emlékiratában,⁷⁷⁴ hogy az egri püspök engedélyével az elpusztult ecsedi templomból vetette ki az oltárt, amelyen annak a Boldogságos Szűz Máriának a képe van, aki 1679-ben a munkácsi kriptában sírt.⁷⁷⁵ Az olcsvai oltárok ecsedi eredetét P. Kelemen Didák minorita szerzetes is említi egyik Károlyi Sándorhoz írt levelében.⁷⁷⁶ Szatmár vármegye örökös főispánja minden bizonnyal 1702-ig⁷⁷⁷ rendszeresen hordatta a vár anyagát.

Az időközben megváltozott politikai helyzet mérőföldkő az ecsedi vár történetében, hiszen 1705-ben II. Rákóczi Ferenc elrendeli a vár helyreállítását, erődrendszerének kiépítését. Rákóczi egyik hadmérnöke, a francia Lemaire 1705 februárjában jelentésben számol be Ecsed várának állapotáról. Ebből kiderül, hogy az egykori várkastély ekkorra

772 OROSS 2011B. 72–73. „Az Ecseden szolgálatot teljesítő hadszertárnokot (Johann Finger) és a 8 tüzért (Hans Fey, Lorentz Meyer, Johann Levin Dreyß, Anton Koch, Johann Wölflinger, Jacob Litscheckh, Johann Schubart, Hans Schmuck) egyébként 1700. október elsejétől papíron a nagyváradai vár állományába helyezték át, ám többségük végül 1701-től Aradon, Munkácson, Szendrőn és Kassán került alkalmazásra.” OROSS 2011B. 73.

773 MNL OL P 392 Lad. 42. no. 2.

774 MNL OL P 417. Éble másolatok.

775 „Azon háború idő alatt is Olcsvai kastélyomban B. Sz. Mária születésének emlékeztetére, Istennek dicséretére errigáltam [felállítottam] egy kápolnát, melyben a méltóságos egri püspök engedelmeiből Ecsedben elpusztult kis templombul vétettem ki az oltárt, melyen azon B. Sz. képe vagyon, aki anno 1679 a munkácsi kriptán sírt s hihető azon nagyméltóságú háznak következett véletlen sorsát példázta. Ugyanazon háborúban folyó Pestisben László Fiam Olcsván meghalván, a kastély előtt álló dombon temettetett az időnek mostohasága másként nem engedvén(!!), oda is Istennek szent nevének dicséretire Szent Fábíán Sebestyén tiszteletekre egy kápolnát errigáltam.” Erről a képről és az oltárkőről ír ALFÖLDI 2017. 77.

776 „Az olcsvai oltárokat is úgy hallottam az Ecsedi Templomhoz valók.” RÁKOS 1978. 289.

777 1702-ben kiadott újabb rendeletben, „már jóval nagyobb apparátust mozgósítottak a megvalósításhoz”. A lerombolandó várakat hat csoportba osztották – azonban az ecsedi várat ebbe már nem sorolták be. OROSS 2011B. 72.

csak egy „zűrzavaros romhalmaz, tört falrészek egymásra halmozott zagyva tömege...”. Lemaire mégis úgy véli, hogy „lehetséges lesz aránylag kevés költséggel, az aknákkal megrongált alapokat is helyreállítani és azután még a régi várkastélyt is újjáépíteni.”⁷⁷⁸

Károlyi hamar tudomást szerez Lemaire jelentéséről. 1705. február 19-én keltezett levelében így ír feleségének, Barkóczy Krisztinának: „Titkon írhatom, Szathmár el fog romlani, Ecsed épülni – de üdövel.”⁷⁷⁹ Vajon mit szólhatott a tábornagy Rákóczi tervéhez? Vajon tudott-e Rákóczi a Károlyi által Olcsvára vitetett faragott kövekről, láncokról?

A fejedelem 1705. április 26-án levelet írt Károlyi Sándornak, amelyben részletesen közli hadi utasításait. Ecsedre vonatkozóan ezt írja: „Mivel Szathmárt elhanyagolni, Etsedet pedig restauráltatni [helyreállítani] kívánjuk, informáljon micsoda modalitással [módon] lehessen meg, s honnat, mely n. vármegyékből telhetik ki azon munkás, s egyéb kívántató requisitum [felszerelés]. Úgy mész és fa mely sok kívántatik az ecsedi külső erősségnek erectiójára [felépítésére], honnat micsoda modalitással [módon] s kevesebb költséggel administráltathassék [igazgathassék], s honnat telnek kívántató téglavető.”⁷⁸⁰ Az ecsedi vár építése 1708-ra jobbra befejeződik. Az építkezés fő felügyelője pedig Károlyi Sándor lesz.

A szatmári békével a vár és az itt élők sorsa is megpecsételődött. Több helyen olvashatjuk, hogy az ecsedi várat felrobbantották, azonban erre utaló hiteles forrás eddig nem került elő.⁷⁸¹ A békekötés után a várat átadták a „németeknek”, akik valószínűleg 1715-ig maradtak Ecseden.⁷⁸² A vár lerombolásának, bontásának időpontját többben 1718-ra

778 MARKÓ 1955. 447.

779 Sőt, már egy február 10-ei levelében is erről ír: „Galambos uram levelét is szinte most veszem, valóban szépen vagyon Szathmári is, az, mint írja; actu [jelenleg] vagyunk, hogy az Fejedelmet inducáljuk [gerjesszük] rontására, inkább Ecsedet építsék, noha nekem egyik sem kell.” Kovács 1994. 40.

780 KárolyiOkl. V. 188.

781 „Számtalan helytörténeti munkában olvashatjuk, hogy bizonyos várakat a szatmári békét követően robbantottak fel a császári csapatok. Az állításnak úgy próbáltam nyomába eredni, hogy az Udvari Haditanács lajstromkönyveiben annak nyomát kerestem, mely várak lerombolására adott az uralkodó parancsot 1711-1713 között. Nos, az eredmény meglehetősen csekély, a bécsi hadvezetés 1711 után ugyanis nagy várak lerombolására – ellentétben a XVIII. század eleji álláspontjával – már nem adott utasítást. Az Udvari Haditanács lajstromkönyvei szerint azonban parancsot adtak arra, hogy egyes kisebb várakból a hadianyagot, tüzérségi eszközöket szállítsák el, valamint néhányukat rombolják le. ... Általános tétel volt, hogy a kuruc sáncokat meg kell szüntetni, valamint, hogy a kisebb várakból, őrhelyekből a fővárakba kell az értékes anyagot szállítani. A kisebb várak sorsát azonban az 1710-es években sokkal inkább tulajdonosaik „téglalétsége” vagy a természet ereje, viharok vagy tűzvész révén határozták meg.” OROSS 2011A. 1046–1047.

782 „1733-ban a reformátusok által használt templomon kívül az összeírók egy katolikus fatemplomot is említene, mely azonban 18 évvel előbb elhagyottá vált.” Soós 1985. 576.

teszik,⁷⁸³ de a dokumentumok tükrében bizonyos, hogy 1712-ben már folyamatban volt az ecsedi vár széthordása.

Ahogy korábban olvashattuk, Károlyi Sándor az 1699-ben kezdődő olcsvai kastélyának építéséhez hordatott el köveket, téglákat az ecsedi várból. A Rákóczi-szabadságharc bukása után az ecsedi vár ismét szabad préda lett, így a tisztázatlan birtokviszonyok ellenére is folytatódhatott az építkezéseken használható anyagok elhordása. A köveket sokszor már a helyszínen kiégették, az így nyert meszet hordókban szállították el.

Az olcsvai Károlyi-kastély építése is tovább folytatódott, a munkálatokat Barkóczy Krisztina, Károlyi Sándor felesége irányította. 1712. május 31-én Nagyárolyban ezt írja férjének: „Az mész miá vagyok nagy bajba. Az ecsedi commendans [parancsnok] otthon nincs, gyógyítani ment magát, az lajtmany [leutnant = hadnagy] üresen bocsjátja a szekereimet, csak egy hordóval sem enged hozni, valamig elébvaló tisztek nem parancsolnak. **Hartleben** Uramat is megtaláltam, az meg Pálfitul kíván parancsolatot. Én nem tudom, nem akar-é, vagy valamely haszontalan scrupulust [aggódalmat] csinál magának, mert se Máramorosba assistentiájár[ól] [pártfogásáról] való parancsolatot, se Prínyi Pál Úrfi házára protectiót [támogatást] – ahol már se korcsmát, se egyebet nem folytatnak, kötődik beléjük minden gaz német –, se e(r)rül a mészrül parancsolatot nem nyerhetek tülle. Pulyai Uram sem nyere comissiot [megállapodást] azon mész iránt. A követ most sem tiltják, de aki it(t) van, sem tudják kiégetni, haszontalan minden tépelődésem.”⁷⁸⁴ Károlyi Sándor 1712. június 8-ai levelében így válaszol: „Imé az Mész iránt valo parancsolatok, az Missilist [levelet] kell az Comendansnak [parancsnoknak] meghküldeni, az másikat conserválni [megőrizni], hogj ha változik, ak(k)or hasznát vehessék, emellett már kellene hordatni, mert még h más akadály is következhetik, az után semmi sem telik benne.”⁷⁸⁵

Igyekezett is mindenki a használható anyagok elhordására – 1713-ban a vár már romokban állt. Egy ugyanebben az évben kelt urbáriumban a következőket olvashatjuk: „Nagy Ecsed várossának napkelet felől valo reszben vagyon egy el pusztult vár. Ezen várnak közepin vadnak rom(j)ában állo palotáknak romlott pusztá kőfalai, romlott pusztá kő pinczek; Azon romlott palotak mellett délre vagyon egy nem regen epittetett sajt ház, Padlas nélkül, Ajtó nélkül uj zsendelyezés alatt, ezen felső házból vagyon egy alá járo fa gradics, vagyon két téglából valo bolt.”⁷⁸⁶

783 Pl. HENZSEL 2007. 61; SZÁLLÁSI 2008. 80.

784 KOVÁCS–FOGARASSY 2017. 81.

785 KOVÁCS 1994. 159.

786 MNL OL P 392 Lad. 46. no. 17.

A Károlyi által előrevetített akadályokról olvashatunk Barkóczy Krisztina 1714. október 21-én Gelénesen kelt levelében: „Nem kétlem, ed(d)ig az én levelemből is, s bővebben az Ötvös Miklós⁷⁸⁷ Uraméből érthette Kegyelmed, minemű protestatiókat [tiltakozásokat] tettek a Nemes vármegyén a Bánfi részről. A téglá- s már most még a mészhordásról is assecuratiót [biztosítást] kívánván Ötvös Uram tüllem, hogyha rákerekessik, evincáljuk [szavatuljuk]. Az új téglá és mész iránt adtam, de a vár téglájáról én nem merek adni, mert azt én is övéknek tartom. De bárcsak a meszet hordanák, az is jó volna! Hova hamarab(b) tudósítsa Kegyelmed, Szívesm, Ötvös Uramat rulla!”⁷⁸⁸ Károlyiné eközben olyan információt kaphatott, hogy Bánffynak sincs több jussa az ecsedi vár tégláihoz, mint nekik: „Az téglát nem azért írtam véteknék, hogy pusztá várból való, de ha Bánfinak nincs jussa hozzá, bizony csak hordják, s el is hiszem, attul az jámbor úrfitul⁷⁸⁹ nem magátul van. Jó is lesz, ha Kegyelmednek valami erőssége leszen írásba, ami mellett jövendőbe ha perlekedés támadna, oltalmazhatná magát, akit háborgatni találnának.”⁷⁹⁰ Úgy tűnik, a grófnak sikerült valamiféle írást szereznie, mert az építőanyag és a mész hordása a következő években is folyamatos volt.

Több forrás említi, hogy a nyírbátori minorita templomot is a vár köveiből építették.⁷⁹¹ Ma már tudjuk, hogy nem követ és téglát, hanem meszet vittek a minorita templom helyreállítására. P. Kelemen Didák minorita szerzetes, akit a Felső-Tisza-vidék apostolának is neveznek, 1717-ben kezdi meg a nyírbátori templom felújításának munkálatait Károlyi Sándor hathatós támogatásával. Levelezésükből kiderül, hogy 1718-tól folyamatosan kért és kapott meszet a gróftól a bátori építkezéshez, azonban ezek a készletek 1719-ben már fogyóban voltak.⁷⁹² 1723. október 17-én Nyírbaktán kelt levelében

787 A Rákóczi-szabadságharc után Károlyi erdődi, károlyi és szatmári birtokainak inspectora (felügyelője).

788 KOVÁCS-FOGARASSY 2017. 166.

789 Valószínűleg Bánffy György egyik fiára gondol.

790 KOVÁCS 2017. 168.

791 GÉRESI 1891. 374; HEGYI 1903. 108.; LOVASSY 1931. 18.; SZÁLLÁSI 2008. 80. 31.

792 „Nem merem ezen levelem által Excellentiádot molestálni, mert külömben elő hoznám azt is, mint kívánnám hogy a Sanctuárium [szentély] bé fedetése után a frontispiciumát [homlokzatot] is kőművessel fel rakathatnók! s arra való nézve az Ecsedben velő kevés meszet el hozattathatnók: kevésnek mondanám, mert sok felé, kivált a quartelyosok be jövetelivel, distrahálták [széthordták]. Úgy hogy amint intézte Fr. Antal, ott való emberekkel együtt, harmincz avagy legfeljebb harmincz öt hordónál többre ne telyék. Ennek el szállítása iránt gondolkodtam, hogy T. N. Szatthmár Vármegyét alázasos instantiával requirálom [kérvénnyel megkeresem]...” RÁKOS 1978. 66. – Egy másik levelében ezt írja: „kedden csak meg indulnék, onnan Kállai uraimékhoz fordulnék, talám valami lovacs-kát ezekh és a Tokaynál való kétszáz szál fáinknak hozatására, az eszláriakra comissiot [megállapodást] nyerhetnék, a honnan Ecsedbe a mész vermek vizsgálásokra, ki kotortatásokra, ennek egybe hordatására jönek ...”. RÁKOS 1978. 77.

1. Az ecsedi vár egykori – felújított –
óraszerkezete⁷⁹⁷

Károlyi arról panaszkodik feleségének, hogy az ecsedi mészeremben csak három-négy napra való meszet találtak, téglá viszont semmi sincs.⁷⁹³

Az országleíró Bél Mátyás Ecsedről, 1722-ben azt írja: „Áll a vár még most is, de fénye már nem a régi. Csak a mocsár védi, amely körülveszi. A Bánffy nemzetség birtoka.”⁷⁹⁴

Igazi érdekesség, hogyan került a hódmezővásárhelyi Református Ótemplomba a belső vár délnyugati tornyában elhelyezett óra.⁷⁹⁵ „Károlyi egy pár év múlva a torony számára 200 ft-ért átengedte nagyecsed-i kastélyának, mely korábban Rákóczié volt, óráját, melyet 1725-ben tettek fel új helyére.”⁷⁹⁶ Az órát az ország egyik legrégebbi, első egymutatós kovácsoltvas órái között tartják számon.⁷⁹⁷ A vételről egy Quietantia [Nyugta] is fennmaradt.⁷⁹⁹

793 „Az alatt az veremben, kit Ecsedből hordattam volt, találtunk három négy napra valót, hanem téglá semmi sincs.” Kovács 1994. 494.

794 Bél Mátyás leírását közli: KÁVÁSSY 1982. 64.

795 DANKÓ 1994. 104.

796 SZEREMLEI 1914. 11. – A történetet másképp mondja el egy 1862-es írás: „A katolikusok 1754-ben templomépítéshez kezdtek, a mieink (ti. a reformátusok) közreműködésükkel segítettek, 3 év alatt 4000 Rh. forinttal járultak a nemes célhoz. Gr. Károlyi Ferenc ez időszertinti földesúr hálául a reformátusokat ... egy toronyórával, melyet az ecsedi várból hozatott, és máig használatban van, megajándékozta.” FUTÓ 1862. 181.

797 „Az 1640 körül ismeretlen mester által készített szerkezet eredetileg az ecsedi várkastélyban volt elhelyezve. Gróf Károlyi Sándor Ecsed és Hódmezővásárhely akkori földesura adta át a református eklézsiának 200 forintért. 1725-ben tették fel helyére, a templom újonnan épített körtornyába.” TAKÁCS 1990. 355.

798 A felújítás után az óra egyik számlapja visszakerült a Nagyecsed-i Református Egyházközség tulajdonába, jelenleg a nagyecsed-i Református Nagytemplomban látható.

799 Hódmezővásárhely-Ótemplomi Református Egyházközség Levéltára. A nyugta átirata: Quietantia [nyugta] Superflorenis ducentis Rhen' [elismervény 200 rénes forintból] idest 200, mellyet HodMezőVásárhelyi Első Birák, és Tanács Uraméktúl és Kegyelmeéktúl, az Óranak árában, mellyet Méltóságos Nagy Károlyi Gróf Károlyi Sándor Kegyelmes Principalis Uram eő Exellenciája említék Első Városnak kegyelmesen resolvál [kötelez] le hozatni, és felállítattni nihil et absque deffectu [hiánytalanul] kezemhez vettem

Hódmezővásárhelyen úgy tudják, hogy az órával együtt Károlyi egy csengettyűt is eladott az egyháznak, amit azóta is Rákóczi-csengettyűnek neveznek. „Nevét az *Ó-templom* tornyában levő s régen a Rákóczi fejedelem ecsedi várában, annak templomában volt kis csengettyűtől kapta, mely az óraütés előtt egy percig tartó messze hangzó, éles csengettyűszóval hívta fel a figyelmet.”⁸⁰⁰

2. A Rákóczi-csengettyű

Az 18. század közepén a városhatár bizonyos bástyái és falai még álltak. Erről tanúskodik a nagyecsed városkönyv 1742-ben kelt bejegyzése: „Szűcs István Fő Biroságában es egész Tanács jelen létében Kis Balint vőtt meg egy házát Molnár Jánostul hatod fél rénes forintokon a kapun belől job(b) kéz felől a bástya tövében ... szomszédgya ... nap nyugatrul a Víz árka”.⁸⁰¹ Eszerint ekkor még a városhatárt megtörő bástyák álltak.

mellyekről presentibus [tanuk jelenlétében] quietaltatotnak [nyugtáztattnak] Act. Vásárhely die 16us Maii Anno 1725. Köszönöm Bara Júlia segítségét a szöveg átiratának elkészítésében.

800 BODNÁR 1983. 38.

801 MNL SZSZBML V. 364. Nagyecsed nagyközség iratai 1655-1950. 107.

Anno 1742 Ope 16 26is
 Pü. István Főbírójában a zsef
 János jelen lüben. His Balint
 vöd meg egy hízát motnis Várat
 hatod fel ve: forintokon a depun
 belöl job híz felöl a búsza töv
 ben más oron. kintis ebből
 való promisszga. Kovacs Vánnak híz
 díltól Pöfétje. Indrós híz nap
 kint. Pü. István híz nap y
 atól a Víz árta
 Pü. István híz Zekimessz

3. A nagyecsedí vároškönyv

A kövek építkezésekre való elhordása Károlyi Sándor 1743-ban bekövetkezett halála után is folyamatos volt. A fábiánházi görögkatolikus templomról úgy tartja a népi emlékezet, hogy az ecsedi vár köveiből épült. Annyit tudunk, hogy 1753. augusztus 22-én gróf Károlyi Ferenc engedélyt adott két görögkatolikus fábiánházi jobbagynak, hogy a romba dőlt katolikus templom helyreállítására alamizsnát gyűjtsenek.⁸⁰² A templom északi oldalán egy befalazott, egyszerű Batori-címert ábrázoló faragott kő látható, amit a helyi hagyomány az ecsedi várból származtat. A fejjel lefelé beillesztett, három sarkányfogat ábrázoló címerrel az sem zárható ki, hogy eredetileg a templom szentélyének a boltozatához tartozott; a kegyurak középkori építkezéseinek emlékét idézi (mert Fábiánháza is a Batoriak birtoka volt).⁸⁰³

4. Batori-címer a fábiánházi görögkatolikus templom északi falán

Az 1989-ben végzett helyreállítás során az északi oldalon egyéb középkori, faragott köveket találtak. „A vakolattól megtisztított falakon jól látszott, hogy a téglából épült templomon a faragott köveket a bővítmények alapozásához használták fel, amelyek talán a lebontott középkori épületrészekből kerülhettek ki, de az is elképzelhető, hogy Nagyecsedről, a vár romjaiból származtak.”⁸⁰⁴

A nagykárolyi piarista templom – 1769 és 1779 között – Károlyi Antal anyagi támogatásával épült fel.⁸⁰⁵ A fennmaradt források bizonyítják, hogy az ecsedi várból faragott köveket szállítottak Nagykárolyba. Az előkészítési munkálatokat már az előző évben, 1768-ban megkezdték; folyt az építőanyagok beszerzése, a templom helyének előkészítése, az alapok megásása.⁸⁰⁶ Az ecsediek és a Károlyiak közötti „száz éves per” iratai között szerepelt egy bizonylat, amelyet Lévay Zsigmond nagykárolyi zárdafőnök adott arról, hogy a nagykárolyi templomhoz 1769-ben az ecsedi vár kövei használtattak.⁸⁰⁷ A perben felhasználták a nagykárolyi piarista templom Historia Domusának egyik bejegyzését is, miszerint „a nkárolyi templomhoz Gr. Károlyi Antal által faragott kövek az Ecsedi

802 DERCSENYI–MAGYAR–GILYÉN 1987. 92.

803 TERDIK–BARA 2014. 183–86.

804 TERDIK–BARA 2014. 184.

805 BARA 2007. 3.

806 BARA 2007. 16.

807 MNL OL P 404 41.

várrombból hozattak 1778 és táján”.⁸⁰⁸ Ezt erősíti meg Bara Júlia is: „A templom alapjának építésénél felhasznált nagyméretű kövek egy része, a régi ecsedi vár, a lebontott szentmártoni templom kövei voltak...” Károlyi Antal 1769. január 15-én ezt írja Sváb Kristóf jószágigazgatónak: „Igenis jók az Echedy Vártul való kövek éránt tett rendelései kegyelmednek, továbbis recommendálok [ajánlom], hogy chak mennél gyorsabban az materiáléknak megszerzésében iparkodgyanak kegyelmetek”.⁸⁰⁹

Száz évvel később is úgy tudták Károlyban, hogy „Az egész többnyire négyszögü terméskőből van építve (mint némellyek állítják, Ecsedvárának romjaiból) s falának vastagsága a 3 ölet megüti.”⁸¹⁰

5. A nagykárolyi Kalazanci Szent József piarista templom

Arra a kérdésre, hogy hogyan nézett ki az ecsedi vár és környéke a 18. század végén, választ kaphatunk Szatmár vármegye katonai leírásából: „Az Ecsedi Kastély /Schloss Ecsed/. A mezőváros a XXVII. col. sectioban [szakaszban] fekszik. ① Tyukod /Tyukot/ 3 4/5, Börvely /Börvely/ 4 óra. ② A templom kőfalú, a kastély teljesen romos. ③ A Kraszna folyó egészen be van növe náddal, idővel majd egy ásott csatorna révén kell medrében megtartani. ④ Magas törzsű tölgy- és égerfák. ⑤ A nagy mocsár, a Láp /Lapl/ esős időben nagyon megárad, elönti a szomszéd sectio rétjeit. A meglévő árkok mentén csak egyesével, gyalog lehet haladni, mint ahogy néhány lakos is gyalog át mer

808 MNL OL P 404 41.

809 BARA 2007. 18.

810 KÖRMENDY 1857. 244.

menni a nádason a környező falvakba. ⑥ A Börvélytől jelzett országút, szükség esetén, könnyű szekérrel a Kraszna folyóig járható. A Tyukodtól /Tyukot/ és Ecsedtől /Etset/ jövő többi út csak akkor, amikor fagy, de ezenkívül még gyalogosan sem. ⑦ - - ⑧ Az egykori erősségnek egyetlen bejárata van. Mivel a környező táj sem emelkedik a helység fölé, ezért annál könnyebben lehetett azt védelmezni.”⁸¹¹

6. A vár az I. katonai felmérésen (1782–1785)

Ekkor történik kísérlet a láp első lecsapolására. A megye alispánja, Szuhányi László október 6-án már azt jelenti, hogy hat lovon poros úton hajtát ott, ahol még tavaly láp volt. „Már mostan Ecsed felé a sajtláp körül dolgoznak és reményelem, hogy ha az idő akadályt nem tészén, két hét múlva **Ecsed várát megvesszük** és éppen alája is beléme-
gyünk. Már mind az falusiak, mind az földesurak veszekednek az lápért. A tavaly csinált alveusba [mocsárba] bémenvén a víz, az lápról a nádat kiszárította; feles szénát csinál-
tak, ki ki magáénak állítja, uzust [gyakorlást] azonban egy sem bizonyíthat. Már itten minden ember azt mondja, hogy halálos véteknél nagyobb volna ezen munkát félben hagyni”. November 19-én jelentette Mezey Cirill mérnök, hogy a csatornának *vágatása* az Ecsedvára alatt levő Krasznaig „szerencsésen megnyitott.”⁸¹²

811 Pók 1993. 58.

812 TAKÁTS 1899. 26–27.

Az ecsedi vár romjairól is megemlékeznek abban az alkalmi költeményben, amely Zichy Károly országbíró debreceni látogatására íródott: „De mikor, hiába nézvéen szét minden irányba, nem látta a hajaidat, Kraszna, sem környékedet, Szatmár, sem az ecsedi töltés érdes köveit, valamint zavaró gondolat bizonytalanságban tartja elméjét... ez a tájék itt eddig vendégül nem látott férfiúvá gazdagodott, s e hírrel töltöm be a városokat; a nagy Zichit meglátták Debrecen hajlékai.”⁸¹³ Az Ecsedre vonatkozó latin rész szó szerinti fordítása: „sem Ecsed romjai gátjának érdessége”, amelyből láthatjuk, hogy az ecsedi várat – romjaiban is – számon tartotta a debreceni emlékezet.

A lerontott ecsedi vár másokat is megihletett. Gvadányi József verses elbeszélésében a nagykarolyi piacon 1730-ban megégetett boszorkány, Tóth Dorka alakja is megjelenik, ahogy az ecsedi várba repül:

*„Eddig pemetére ült, mint képzelt lóra,
Mint maga Aszszonya, ült most szénvonóra.
Eztet ugratta ő mind télbe mind nyárba.
Ezen nyargalt mindég a' **Etsedi** Várba.
Itten társaival leg-inkább vígadt,
Kígyók, békák között, nagy bálokat adott.”*⁸¹⁴

Gvadányi megjegyzi, hogy: „Etsed már most pusztá Vár... Császár ő Felsége el rontatta, most kígyók békák fészke.” Az ecsedi városkönyv 1807-es bejegyzésében pedig ezt olvashatjuk: „Az mái meg világosodott világ Isten segedelme által már jutott annyira hogy nem hiszen a régi meg veszett boszorkányi tudományoknak, de ezen hitnek áldozák még ma is némely tudatlan nép az Etsedi Vár körül.”⁸¹⁵ Berey József szintén ír a pusztá várdombról: „babonás félelem tárgya lett és Szentgyörgy éjszakáján sokan lesték az elrejtett kincsekből fellobbanó lángot”.⁸¹⁶ Luby Margit „rémisztő csodaként” említi a hajdani lápot az azt benépesítő hiedelemalakokkal együtt.⁸¹⁷ Még napjainkban is fűződnek hiedelemtörténetek az egykori várdombhoz és környékéhez: egyes hiedelemtörténetek szerint a boszorkányok itt változnak állattá (macska, disznó, páva képében jelennek meg), és „zavargatják” az embereket.

813 SZILÁGYI 1990. 360.

814 Gvadányi 1796. 86.

815 MNL SZSZBML V. 364. Nagyecsed nagyközség iratai 1655–1950. 318. Az adatot Szabó Előd genealógusnak köszönöm.

816 BEREY 1988a. 143.

817 LUBY 1961. (IV/8) 1.

A 19. század elején a „puszta” vár állapota tovább romlik. Szirmay Antal 1810-ben így ír a hajdani erősségről: „Ama nevezetes vára pedig, melyről Hazánk történeteinek írói mint megvehetetlenről emlékeznek, a’ Kraszna vízének szigetytyébe építtetett, a’ mint látszik, négy szegeletre, sántzai termés kövekkel, és téglákkal voltak megerősítve. Ecsed felől való oldalán, és az első kapuja előtt egy nagy meszszi re látó domb vólt tsinálva, a’ mely most-is

7. Az ecsedi várdomb

a’ maga valóságában fent áll, a’ várból nagy kimenő sántz vólt, onnét a’ második kapura kimenetel, melynek most-is fen álló falai kemény erősséget mutatnak. Ezen kapu előtt szélessen elterjedett mindenkori víz folyás vólt, és ezen híd állott, melynek lábai nem régen kiásatván, a’ régiségnek miatta igen feketévé váltak, és felette megkeményedtek, azért is belőlök az ahoz értő mester emberek szép munkákat tettek. Ezen tón által jöven a’ a’ város felé, egy szigetben állott a’ Templom, mely most is fenn vagon, és az előtt sántz lévén, a’ város felől hídon kellett abba járni, a’ hajdani várnak pedig tsak némelly leomladozott falai látszanak, minden sántzai, és azokban vólt épületek lelévén döntve, tsak szomorú omladékokat mutatnak.”⁸¹⁸ Később azt is megemlíti, hogy 1805-ben „Tsászári, ’s Királyi Fő-Hertzeg Jósef Nádor-Ispányunk az Ecsedi várnak romladékjait megszemlélte, annak minden szegeleteit, a’ Templomnak helyét feljáván, a’ Dobolóra, a’ Strázsa dombra felmenvén, mint egy egy óráig ottan mulatozott.”⁸¹⁹

A folyamatosan pusztuló vár falainak nagyobb omlása történhetett meg 1816. február elsején, Pap György fábiánházi lakos halálának napján. A görögkatolikus anyakönyvbe a pap az elhalálozás napjához a következő megjegyzést írta: „**Ezen az napon dűlt le az Ecsedi vár.**”⁸²⁰ Németh Péter szerint arra kell gondolnunk, hogy a vár legmagasabb épülete – a Rákócziak által átépített középkori lakótorony – adta meg magát, akár annak alábontásakor, akár már egy korábbi rongálás következményeképp.

818 SZIRMAY 1808–1810. 66–67.

819 SZIRMAY 1808–1810. 73.

820 Az adatot köszönöm Szabó Előd genealógusnak.

Az ecsedi várdomb 19. századi történetét a már korábban említett „ecsedi száz éves per” iratanyagából ismerhetjük meg. A várterület 56²⁵/1300 holdakban, a várrommal együtt a Károlyi családnak ítéltetett, mindezek ellenére azonban az ecsediek is jogot formáltak rá – mindvégig kitartottak azon álláspontjuk mellett, hogy a hajdani Rákóczi-vár területe a községet és annak lakóit illeti. A tulajdon igazolására mindkét oldal próbált minél meggyőzőbb bizonyítékokat felsorakoztatni.

Az alperes, Nagyecsed község legtöbbet emlegetett bizonyítéka egy 1865-ben készített, „G. G.” jelzéssel ellátott perhez csatolt tanúvallomás. A várra vonatkozó kérdés a következő volt: „Tudja é a’ tanú, hogy a’ N. Ecsedi várat ki használta, meddig volt az használatában, és kinek, a lebontott várnak anyagjait kik hordatták el, történt é részben, a’ hordás alkalmával ellent állás, és ki által, lett é ennek valami következménye?”⁸²⁴ A 21 tanú⁸²⁵ egyhangúlag a következő választ adta: „Emlékezetünk óta, mindig N. Ecsed város lakossága használta a’ nélkül, hogy valaki meg akadályoztatta volna őket annak hordásában, azt azonban, szinte határozottan állítjuk, hogy emlékezetünk óta, mindig elpusztult rom volt az, hallomásból tudjuk, hogy egy alkalommal az urasági majorba Gróf Károlyi György ö ex(cellenciá)ja részére egy szekér homokot akarván szállíttatni, a’ lakosok a’ városban a’ szekeret letartóztatták, s a’ homokot lehányták.”⁸²⁶ Az ecsediek olyannyira a magukénak tartották a vár területét, hogy az előjárók engedélyével 1862 októberében egy cigány kovács, Dobos Imre oda építette műhelyét, amit később kovács kunyhóként említenek.⁸²⁷ Gróf Károlyi György a következő évben beadott kérvényében reagált a „foglalásra”, és a főszolgabírótól a kunyhó „lerontatását” kérte.⁸²⁸ A G. G. jelű tanúvallomással kapcsolatban a felperes Károlyi György ügyvédjének álláspontja a következő: „a G. G. alatt ki hallgatott tanuknak azon állítása, mintha, az Ecsedi vár területét is az Ecsedi úrbéres lakosok használták volna, merőben valótlan ... alperes községnek tulajdoni vagy csak használati követelése is képtelen... Igaz lehet, hogy a lerontott Ecsedi

824 MNL OL P 404. G. G. másolat.

825 A vallomásokat Nagyecsedben vették fel, a tanúk a következő településekről érkeztek: Mátészalka, Győrtelek, Tyukod, Porcsalma, Ökörítő, Börvely, Mérc, Kocsord, Csaholy, Fábiánháza.

826 MNL OL P 404. G. G. másolat.

827 „Ecsed községe az ecsedi vár területén 1862. oct. havában Dobos Imre ecsedi lakos által egy kovács kunyhót épített.” MNL OL P 404. Iratjegyzék a Nagy Ecsedi Urbéri szabályozó pörben.

828 „Az Ecseden lakó Dobos Imre nevezetű kovács múlt 1862 évi október hóban Ecsed Községe, s illetőleg annak előjárói engedelmeiből az én földesúri tulajdonomhoz tartozó Ecsedi vár alá egy kunyhót épített... azon tiszteletteljes kéréssel járulok a Tek. főszolgabíró Urhoz: Méltóztassék Szánthó Mihályt, mint Ecsed község előljáróját, és Dobos Imrét is megidézni egy kitűzendő rövid határidőre, s Ecsed községe engedelmeiből Dobos Imre által a vár alá épített kunyhót lerontatni, s nekem a tárgyalás alkalmával felszámítandó perköltségeket megtéríteni.” MNL OL P 404.

várnak tégláiból a lakosok egyszer másszor valamit elhordtak, de hiszen, a vár a' tulajdonos Gróf által lerontatván is annak csak használhatatlan alapja maradván ennek, mint semmit sem érő vagyonnak a község által állított elhasználása, ha úgy volna is a község részére jogos használatot nem bizonyíthat ... az uradalom a' vár területének minden jogtalan bitorlását a' mikor az tudomására esett, megtorlotta ..."⁸²⁹

A perhez több olyan iratot csatoltak, amely a várterülethez való jogot volt hivatott bizonyítani. A T. T. jelzéssel ellátott okirat szerint az uradalom az 1831–1832-es években a területet feles művelésű káposztás földnek adta ki az ecsedieknek,⁸³⁰ U. U. jelzéssel pedig az a már korábban említett bizonylat szerepel, amely szerint az 1769. évben az ecsedi vár köveit használták fel a nagykárolyi templom építéséhez.⁸³¹

1867-ben a Szatmár megyei alispáni bíróság által meghozott ítélet a többi között kimondja a Dobos Imre által épített kovács kunyhó lerombolását, valamint megtiltja a község lakosainak a vár területének használatát.⁸³² Az ecsediek nem hagyják magukat, ismét fellebbeznek.⁸³³ Ebből az iratból fény derül a vár ekkori állapotára is: „jelenleg

829 MNL OL P 404. 41. doboz, Iratjegyzék a Nagy Ecsedi Urbéri szabályozó pörben. Az iratjegyzékben többször említik még a G. G. jelzésű vallomást: „Végre még felperes, a G. G., alatti tanúvallomásokra a következőket jegyzi meg: az 1-re [első kérdésre] Kié az az Eczedi vár? az fentebb meg van mutatva, elég ennyi felperes részre, hogy a' vár a' tanuk emlékezete óta mindég rom volt, azt pedig, hogy egy alkalommal az urasági majorba szállítani szándéklott egy szekér homokot az Eczedi lakosok elfoglalták, a vár tulajdonossága elsajátításának venni nem lehet, de különben is a' tanuk ezt csak hallomásból állítják tudni, és a' vár tulajdonosságot, s annak használatát felperes Gróf fentebb okiratilag bizonyította...”.

„Azt állítják a G. G. alatti tanuk, hogy az elrontott Ecsedi vár anyagainak a város lakossága hordta el, de azt is állítják, hogy ezen vár ember emléke előtt már elpusztult és így ezen vallomásból csak az jön ki, hogy az elpusztult vár romlott tégláiból, melyek már értéktelenné váltak, a lakosok is hordtak maguknak, továbbá azt állítják, de csak hallomásból, mintha egy alkalommal egy szekér homok elhordásában az uradalmat a lakosok meggátolták volna...”.

830 „Sőt az Eczedi vár területét 1831 és 1832 években az uradalom adta ki káposztás földeknek feles művelésre.” „okmányilag van tehát bizonyítva miszerint valótlán a G.G., alatti tanuknak azon állításuk mintha az Eczedi várat és Eczedi lápot kizárólag a község bírta és használta volna...” MNL OL P 404.

831 MNL OL P 404.

832 „a vár területén Dobos Imre által a községi előjárók engedelmével 1862-ik évben épített kovács kunyhó lerontatni s onnan elmozdítani rendeltetik, valamint a községnek és lakosainak a vár területén netalán kövek bár mi használata is mint urb. foglalás ezennel megszüntetetik...” MNL OL P 404.

833 „a vár tégláit is a városi lakosság hordatván el, miután jogköveteléssel ellenökben fel nem lépett, még akkoron is midőn tulajdon szekeréről a majorba vitetni kívánt tégladarabokat a városi lakosság a városi községház udvarára lerakatta...” MNL OL P 404.

egészen pusztában álló még fundamentumából is kiásott”.⁸³⁴ Az iratban az ecsediek azzal védekeznek, hogy ha a várra a gróf „Rákóczy fejedelem nyomán nyert adományánál fogva jogot tartott” volna, akkor a vár szétbontását, „annak anyagainak elvitetni” bizonyosan nem hagyta volna a lakosságnak... „magát Nagy-Ecsed várának tulajdonosának nem mondhatja”.⁸³⁵

A per tovább folyt. Az ecsediek által 1874-ben beadott másik fellebbezésben még mindig azt állítják, hogy a vár és a várudvar területe jogosan őket illeti; próbálják az uradalom által beadott okiratokat megcáfolni, mi több, azokat hamisítványnak mondják: „Az Ecsedi vár és vár udvar felperes voltaképpen birtokában soha nem volt – a vár és annak udvara – mint a történelem igazolja, az 1776-ik évről kiváltott királyi adomány idejében már romokban hevert. S mint ily téglá és rom halmazban káposztát termesztetni lehetetlen, miért is a felperes által 1831–1832. évekről állított T. T. alatti okirattal bizonyítani szándékolt, s ezen használat, alperes által soha el nem ismert hamis okmányon alapszik, mert annak lehetetlenségét a talaj minősége is bizonyítja, tehát itt e kérdésnél bírói szemle lett volna tartandó. Az U. U. alatti okmány hitelére nem lehet építeni, azt valónak – szemben a köztudomású valósággal soha el nem ismerték alperesek – mert hogy saját kegyúri jogánál fogva felperes az illető róm. kath. lelkésztől kénye és kedve szerinti bizonylatot eszközölhetett, nagyon tudjuk, de annak hitelt nem tulajdonítunk, s a törvény sem tulajdoníthat ... Ellenben azon kérdésnél bírói meggyőződést kellett volna szerezni az alperesi azon állításnál, hogy a lakosság házának talajzata a várrom tégláiból épült, a mely pedig nem a kovács műhely felépítési idejére esik, s a mely szerint a vár terület kizáró birtoklása bizonyíttatik alperesek által...”⁸³⁶

Az 1874. december 28-ra keltezett ítélet a várterületet a felperes gróf tulajdonában hagyja meg, Dobos Imre kunyhóját pedig ismételten elhordatni rendelte.⁸³⁷ A kunyhók⁸³⁸ sorsa azonban még ezután sem rendeződött. Az 1875-ös resignatio [átadás] alkalmával készített jegyzőkönyv szerint a „várterület is a fent említett gróf úr megbízottjának átadatott, – a várterületen levő kunyhóknak fedelei az illetők által már lebontatván, és a falaknak lebontása az illetőknek kötelességévé tétetett”.⁸³⁹ Bár a kovács a kunyhó fedelét leszedte, továbbra is abban lakott, a kovácsmesterséget pedig folytatta.⁸⁴⁰ Az ecsediek az ítélettel

834 MNL OL P 404.

835 MNL OL P 404. fellebbezés iránti kérvény 1868-ból.

836 MNL OL P 404.

837 „az ecsedi várat s várudvart felperesnek tulajdonául 5 ⁶²⁵/₁₃₀₀ hold kiterjedésben meghagyta és az ezen Dobi Imre vagy bárki más által épített kunyhót, vagy ólat elhordatni rendelte.” MNL OL P 404.

838 A perben több kunyhóról is szó van, ezeket valószínűleg a településen a 19. század közepétől megjelenő újabb cigányok építhették.

839 MNL OL P 404. a végrehajtási jegyzőkönyv másolata 1875.

840 „...a' vár területén a' per folyama alatt épült kovács házat a' végrehajtás alkalmával az illető ház tulajdonosnak elbontani kellett volna – a' háznak a' fedelét ugyan le szedte,

mit sem törődve használták továbbra is a vár területét, sok bosszúságot okozva ezzel az uradalomnak.⁸⁴¹

A várról és annak lerontott falai között élő cigánykovácsról emlékezik meg Jókai Mór is „Az ecsedi lápban” című írásában: „a vár falait az utódok szétbontották, építettek belőlük házakat templomokat: annak a köveiből emelkedett a pereszlényi, fábiánházi templom, Ecseden minden ház, kastély, uradalmi magtár; azonkívül a vármegye abból épített a láp mentén és rajta keresztül egy hatalmas kőutat. A múlt évtizedben már csak egy kis odú állt a hatalmas várbul, abban is egy cigány kovács ütött tanyát, a ki »Rákóczy«-nak nevezte magát. Az alkotmányos vármegye lebontatta az odúját is: ne gúnyolja a históriai nagy neveket!”⁸⁴²

Jókain és a „száz éves per” tanúvallomásain kívül más források is említik, hogy a köveket a helybeli és környékbeli lakosok elhordták.⁸⁴³ Kézelfogható bizonyíték azonban csak 1958 nyarán került elő. A nyíregyházi Jósza András Múzeumnak felajánlott vörös márvány Batori-címeres kő egy mátészalkai ház udvarán feküdt. A faragott kő

de maga a ’ kovács még most is benne lakik, s’ mesterséget abba folytatja...” MNL OL P 404. 41. doboz.

- 841 Gróf Károlyi György 1875. június 20-án a járásbíróshoz írt levelében tesz panaszt az ecsediek ellen: „tényleges birtokomban lévő Ecsedi vár területemen, várudvaromon, s’ lápi területemen a nevezettek mindegyike fejenként 2-3 darab szarvasmarháikat, lovakat, sertéseiket, libáikat legeltették, és azokat behajtani nem engedték, főbb mezőbeli kerülőimet fenyegetésekkel illetik...”. MNL OL P 404.

Schik Ferenc, az uradalom főügyvédje pedig ezt írja szintén 1875-ben: „Nem tudom, mit akar a gondviselés velem tenni, de az Ecsedi ügyek egyik csapás a’ másik után rohan réám... sem a katonának sem a bíróságnak nem volt bátorsága további vérengzésnek magát kitenni, s a kunyhónak elhányása elmaradt ... az ecsedi lakosok nem várták be az általok beadott kiigazítási keresetnek tárgyalását, hanem a várban a kunyhót most is ott tartják...”. MNL OL P 404. – Az egyik 1876-ban Schlik Ferencnek írt levélben ezt olvashatjuk: „az ecsediek az uradalomnak jutott várterületet, és szintén az uradalomnak jutott lápnak azon részét mely a víztől most már megkímélve van, - éppen úgy használják most is, mint azt használták resignatio előtt...”. MNL OL P 404. Az uradalmi felügyelő ezt írja: „jelenleg sem az úgynevezett táblás földeken, sem pedig a lápon vagy a várterületen legeltetési joggal nem élhetünk, az uradalmi marhát az ottani legelőre az ecsediek miatt nem hajthatjuk...”. MNL OL P 404. 41. doboz. Egy 1876. július 8-án kelt, a nagykarolyi uradalmi tisztartásának írt jelentésben pedig arra panaszkodnak, hogy az uradalmi kerülőt „vérbe fullasztás és öléssel” fenyegetik. MNL OL P 404. Gróf Károlyi György 1875. június 20-án a járásbíróshoz írt levelében tesz panaszt az ecsediek ellen.

- 842 JÓKAI 1876. 409. Az író Pereszlény esetében téved: a messzi Nógrád m.-i faluba biztosan nem jutott ecsedi téglavagy kő.

- 843 L. 41. jegyz., továbbá DANKÓ 1994. 136; VARGA 2016. 121. – Berey ezenkívül azt is leírja, hogy „Úgy a vár falait, valamint a sáncfalak tégláit, köveit az építkezésekhez kezdetben valószínűleg szabadon használhatták a lakosok, később midőn a Károlyi grófok tulajdona lett, pénzért adták az uradalmi tisztak a romból kikerülő anyagot.” BEREY 1937. 50.

valószínűleg az ecsedi vár kapuja fölött, esetleg tornyán ékeskedett, majd a vár széthordásakor Mátészalkára került, ahol a cselédszoba vaskályhájának az alátéte volt, majd a helyiség kiutalásakor az udvarra került. A mátészalkai Kossuth utca 19. szám alatti ház⁸⁴⁴ hátsó tornácán olyan téglák voltak láthatóak, amelyek méretéből (30 × 15 × 5,5 cm) arra következtettek a múzeum munkatársai, hogy azok minden bizonnyal egy régi, idegen épület bontásából kerültek ki.⁸⁴⁵

1976-ig kellett várni az újabb lelet előkerülésére. Magyar Kálmán régésznek sikerült az egyik ecsedi ház falából egy különleges értékű címeres követ kiemelni. A faragott követ 1840-ben említik először a városi jegyzőkönyvben: „a városházába az a nagy emlékeztető kő 1840-ik esztendőben, április harmadik napján tétetett főbíró Némedi János, Bíró Sándor hadnagy igazgatások alatt”. Magyar Kálmán szerint a Báthori III. András által készíttetett, átépítést jelző címeres kőtábla a Szirmay Antal által is említett domb előtt

10. Kataszteri térkép részlete a vár helyével (1892)

844 Ma már nem áll, a helyén társasház épült.

845 KOROKNAY 1958. 256.

12. Nicolo Angielini alaprajza a mai Vásártérre helyezve

Tökéletesen beazonosítható a város délnyugati bástyájának (Török-bástya) a helye a Bástya utca 7. szám alatti telken, illetve a közeli oldalazó bástya helye is a Rákóczi u. 26–28. szám alatti telkeken. Az egyik térképen feltüntetett „elhagyott katolikus templom” helye is rávetíthető a Rákóczi u. 49–51. szám alatti telkekre.

A régi térképek az egykori szigeteket elválasztó folyóágak helyét is pontosan megmutatják. A városi igazodási pontok segítségével a vár egykori helye is viszonylag jól meghatározható.

Az 1870-ben ledőlt Református Nagytemplom tornya helyére Berey József szolgálata alatt új tornyot építettek, az alapkövet 1896. október 25-én tették le. Az alapkő Berey szerint „valószínűleg a régi várból kikerült kő” – legalábbis ezt írja a toronygombba szánt iratban.⁸⁵⁰

Berey azt is leírja, hogy a vár romjaiból sok tárgy került elő, amelyeket nem őriztek meg. Az ecsediek az értékesebbeket annak az ügyvédnek adományozták, aki képviselte őket a gróf Károlyi családdal folytatott perben. Tömerdek kögolyó „forgott” egyeseknél még 1880-ban is, amelyek elkallódtak. Egy 1559. évi aranypénzt Berey saját maga vásárolt meg. Találtak

13. Bátori-címeres ágyúcső töredéke

még ágyúdarabokat, amiket vagy beszolgáltattak a háború alatt, vagy megpróbálták eladni.⁸⁵¹ Az első világháború előtt, a vármegyei út készítése alkalmával a várhely szélén 27 emberi csontváz is felszínre került (az egykor a várban őrzött rabok tetemei). A háború után találtak egy 63 kg súlyú törött ágyúdarabot, amelyen a Báthori-címer is látható.⁸⁵²

A lelkész beszámol ta többi között arról is, hogy az ecsediek a temetőben a sírok megjelölésére a lerombolt vár köveit használták fel.⁸⁵³

850 Berey József lelkész által írt, toronygombba szánt irat piszkozata. Nagyecsed Református Egyházközség Levéltára.

851 Berey A gregárius rab címmel megjelent novellájában örökítette meg az egyik ágyúdarab megtalálásának és eladásának történetét. BEREY 1902. 7–8.

852 BEREY 1988A. 144.

853 „Midőn a vár leromboltatott, a vár köveit használták fel a sírok megjelölésére, rávésván a

14. Sírjel a református temetőből

Berey József így tekintett vissza az 1930-as években a 19. századra: „Elborongva a múltakon, mindig fájdalmasan érintett, midőn láttam, hogy a várdombja is pusztul, fogy. Nemcsak egyesek hordták onnan a földet, törmelékét naponként saját céljaikra, hanem a Győrtelek felé vezető utat is onnan töltötték fel évről évre,⁸⁵⁴ mivel, amit egyik évben oda hordtak, másik évben az árvíz elvitte. Elhordták „...legutóbb az állami (vári) két tantermes iskola alapjának emelésére” is. A lelkész szeretne volna a várhelyet valamilyen megőrizni, legalábbis valamilyen emlékkel megjelölni. „E célból megkértem a gróf Károlyi családot, hogy engedje át a ref. egyház részére temető helyül, azzal a kötelezettséggel, hogy az egyház körülkerítetteti, s az országút felőli oldalán egy emlékoszlopot állít fel a hajdani vár emlékére.”

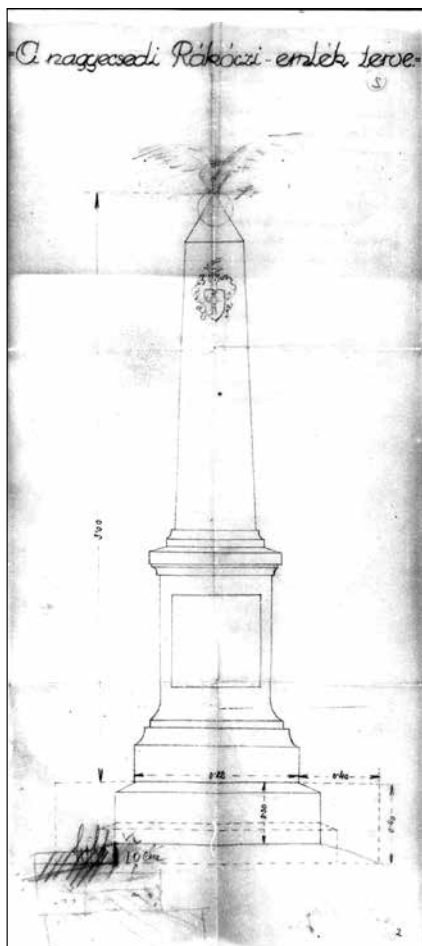
„Az engedély meg is érkezett, de egy botrányos, illetéktelen hírlapi cikk miatt visszavonattatott azon alapon, hogy 13 örökösé a várhely s csak egy adta az engedélyt. A várhely tehát továbbra is pusztá maradt.”⁸⁵⁵ „Ekkor a község kérelmezte s meg is nyerte vásártér céljára⁸⁵⁶ s ma is a község tulajdona, s a két hónaponként tartani szokott vásárok

halott nevét. Ilyen kő számos látható ma is.” BEREY 1988A. 287.

854 A 8 km-es „lápi utar” 1899-ben tervezték, 48000 K költséggel, ebből a települések hozzájárulás címén 12000 K-t vállaltak. Az ecsediek bizonyára a vár anyagának töltésként való felhasználását ígérhették meg. NAGY 1899. 1–2. – Az út végül 1903-ban készült el, a minisztérium 1905-ben minősítette megyei törvényhatósági útnak. Szatmármegyei Közlöny 31: 19. 1903. 1.

855 BEREY 1988A. 143–145.

856 A község vagyonáról az 1899-ik évre készített leltárban a várterület így szerepel: „a gr. Károlyi György s örökösei telekkönyvi tulajdonát tevő, de a községnek adományozott azonban még telekkönyvileg át nem írott várterület”. Változás csak 1904-re történik – a község közvagyon leltárában a várterület mint „Gr. Károlyi György utód tkv-i tulajdonát képező s a községnek adott közterület” szerepel. Ebben az évben szerepel először a községi vagyonleltárban egy kovácsház is. Vásártér készítésére 200 K-t irányoznak elő. MNL SZSZBML V. 364. Nagyecsed nagyközség iratai 1655-1950.

15. A nagyecsed Rákóczi-emlékmű terve

itt találunk elég jó elhelyezést. Sajnos, az úrbéres birtokosság a várhely egy részén a tenyészállatok részére istállót, csűr, górékat építtetett,⁸⁵⁷ így sem ez, sem a vásártér nem volt alkalmas hely a vár megörökítésére.”⁸⁵⁸

Ha a várnak nem is, II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek sikerült emléket állítani. A várhely megörökítésére 1889-ben Gerenday A. és Fia tervezett egy emlékművet, amit azonban nem készítettek el. Ezen tervek felhasználva és kicsit módosítva született meg végül 1930-ra a fejedelem emlékének szentelt obeliszk. Az eredetileg egy szomszédos községbe tervezett Rákóczi-emlékmű Berey Józsefnek köszönhetően végül Nagyecsedre került. A három méter magas obeliszken a következő felirat szerepel:

„II. RÁKÓCZI FERENC
FEJEDELEMNEK
A NAGYECSEDI VÁR ÉS URADALOM
FELEDHETETLEN URÁNAK
A MAGYAR SZABADSÁG
ÖNFELÁLDOZÓ
HŐSÉNEK, AKI 1705-BEN
NAGYECSEDEN TARTÓZKODOTT,
EMLÉKÉRE
ORSZÁGOS ADAKOZÁSBÓL EMELTE
SZATMÁR, UGOCSA ÉS BEREK
EZ OSZLOPOT
K. E. E. VÁRMEGYÉK
HAZAFIAS KEGYELETE
1929-IK ÉVBEN.”⁸⁵⁹

857 Az egyik megyei állami fedezettető állomás Nagyecsedre helyezéséről 1901 végén döntöttek. *Szatmármegyei Közlöny* 27. (1901) 52. [5.]

858 BEREY 1988A. 145.

859 BEREY 1988A. 146.

Az emlékművet a Református Nagytemplom udvarán, két millenáris tölgyfa között helyezték el, 1930. október 7-én, Horthy Miklós kormányzó jelenlétében Péchy László leplezte le az obeliszket. Zsitvay Tibor igazságügy-miniszter mondott ünnepi beszédet.⁸⁶⁰ Feltételezhető, hogy az egykori vár területét ekkor planíroztták el teljesen a község előljárói.

16. Az egykori várak helye a Vásártéren (1948 körül)

Mint már olvashattuk, a hajdani vár területe 1904-től hivatalosan is vásártérként funkcionált, de legeltetésre is használták a helyiek, ugyanúgy, mint a „Károlyi időkben”. Az 1901-ben Nagyecsedre helyezett megyei állami fedezettő állomás⁸⁶¹ „apaállat istállóként” még szerepel az 1970-ben készített helyszínrajzokon. A termelősövetkezet, majd az önkormányzat tulajdonában lévő istálló 1994-ben került magánkézbe. A hajdani erősség helyén álló AK 50-24 típusú víztorony építésének tervezése 1979-ben kezdődött,⁸⁶² alapozását 1983-ban kezdték el.⁸⁶³

Az ecsedi vár egykori helyének feltárásáról nem egyszer esett szó az elmúlt években. 1985-ben a Hazafias Népfront Városi Bizottsága foglalt állást „a nagyecsed-i vár romjai régészeti feltárásának társadalmi előkészítése és segítése mellett”. 1986-ban megalakult a Hazafias Népfront Megyei Bizottságán a 25 szakértő tagból álló munkabizottság, amelynek szakmai vezetője, Németh Péter megyei múzeumigazgató volt. Minimális célként

860 Magyarország 37: 228. 1930. október 8. 10.

861 Szatmármegyei Közlöny 27: 52. 1901. 5.

862 Nagyecsed-i víztorony alap talajmechanikai szakvélemény, 1979. Nagyecsed Város Önkormányzatának Irattára.

863 VONA 1983. Az adatot köszönöm Nyíri Kálmánnak.

17. Az 1986-ban húzott kutatóárokban talált várfal a Vásártér nyugati végén

egy állandó múzeumi kiállítás létrehozását tűzték ki, de szó volt kőtar, Nagyecsed Szabadtéri Múzeum vagy kedvezőbb esetben Nagyecsed Nemzeti Park létesítéséről is.⁸⁶⁴ A tervekől megvalósult ásatás során 1986 nyarán Varga Béla vajai múzeumigazgató irányításával megtalálták a kővár alapjait.⁸⁶⁵ A minimális (de nem kis) cél, a Berey József Helytörténeti Gyűjtemény megalapítása is megtörtént, átadására 1988. szeptember 23-án került sor. A gyűjtemény az üressé vált „vári iskola” épületében kapott helyet.

Ha valaki Nagyecsedben sétálva végigtekint a régi házak alapjain, gondolkodóba eshet: vajon a vár kövei még mindig az ecsedi házak alapjaiban vannak? A pincék és az alapok terméskövei nem a várból származnak? Hiszen ma is bevett gyakorlat, hogy egy régi ház bontásából előkerülő köveket egyszerűen beépítik az új ház alapjába... Azt hiszem, ezek a kérdések még nincsenek tisztázva, azonban meg vagyok győződve arról, hogy nagy felfedezések várnak még ránk.

864 FAZEKAS 1986. 56.

865 CSERMELY 1989. 51–52. – ISTVÁNOVITS–KURUCZ 1990. 26.

18. Ház lábazata
(Központ u.), ...

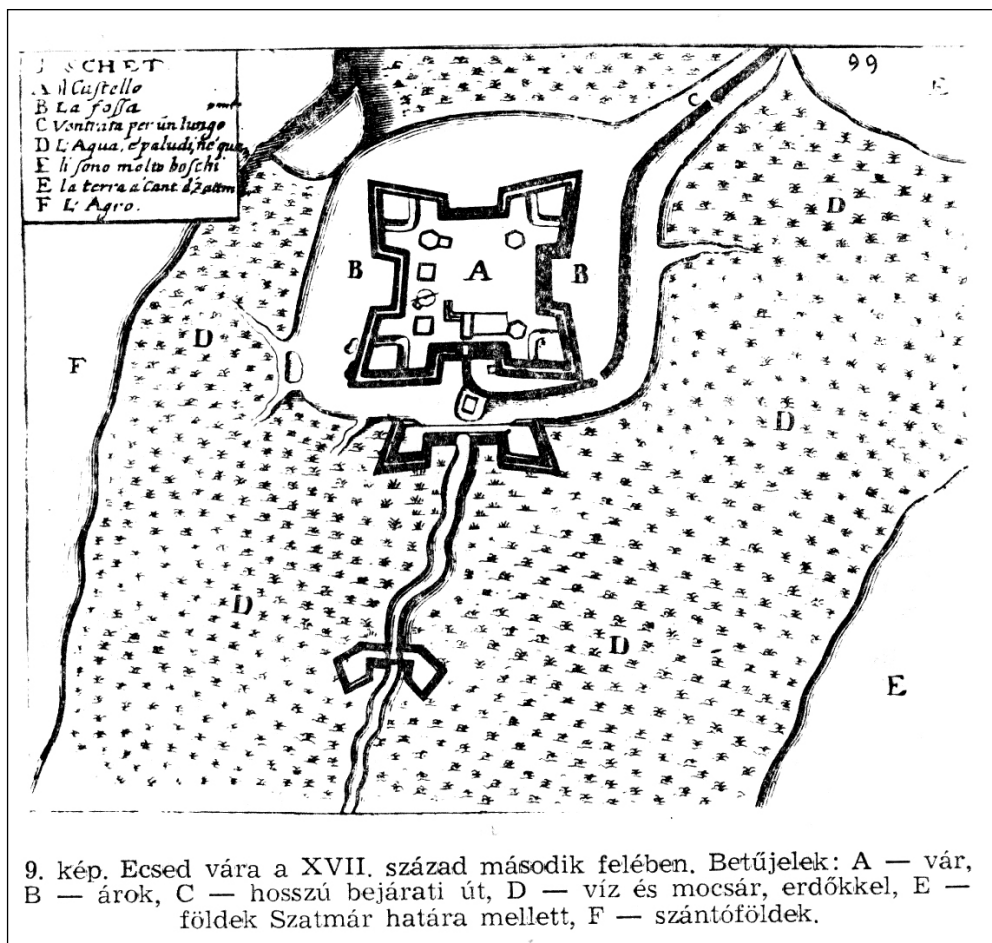

... házalap (Honvéd u.) ...

... és pincefal (Rákóczi u.)

19. Az ecsedi vár stilizált alaprajza 1676-ból

VÉGEZETÜL PEDIG TEKINTSÜK ÁT – MI MICSODA AZ ECSEDI VÁRBAN?

Kapuk:

Hosszú-kapu: a belső vár kőből épült belső kapuja, két szárnyú ajtóval. Épült 1484-ben, kapufelirattal. Nevezik még hosszú Főkapunak (1619).

Széles-kapu: a belső vár külső kapuja, kétszárnyú, az egyik szárnyon gyalogajtó. Ezért Feles-kapunak is mondták (1621). Nevezik még Külső-kapunak is. Épült 1550-ben, kapufelirattal.

Új-kapu: a külső vár külső kapuja, felvonóhidas. Ezen is volt a gyalogosok részére kis ajtó. A korábbi Sorompó-kapu helyére épült, 1603 után. 1621-ben már említik.

Sorompó-kapu: a mezőváros vár felőli oldalának kapuja. 1669-ben belső sorompónak nevezték.

Sziget-kapu: a mezőváros szárazföld felőli kapuja. Épült 1648 után. Itt volt a külső sorompó (1669). Ezt a kapuszámot /öt/ adja meg Szilágyi Sándor is.⁸⁶⁶

Bástyák:

Bátori-bástya: Emeletes, pincéje nincs. Szintenként 3-3 szobája + folyosója van. Az emeleti középső szoba kőboltos, a másik kettő gerendás, padlásos. A földszinti szélső szobák egyike az ecetes ház (gerendás), a másik a sütőház. Nevezik még mérete alapján Öreg (nagy)-bástyának (1621), Fő-bástyának is.

Szegelet-bástya: A Bátori-bástyától nyugatra. Az északi várfal középső bástyájának neve, utalva a bástya szegletes formájára.

Kis-bástya: A Bátori-bástya ellentétes sarkán volt bástyának a neve. Emeletes, a felső részén gerendás kőház (szoba), lövőlyukkal, alatta a porkoláb egy szobás lakása.

Kécsináló bástya: A belső vár – talán a déli oldal középső – bástyáját hívták így.

Hosszú bástya: a Hosszú-kapu melletti két bástya egyikének a neve.

Csaholyi-bástya: A Széles-kaputól északra eső, Csaholy irányába néző bástya. Kétszintes, az alsón ágyúgolyót tartanak (1669). Padlásos felső szobája van. Nevezik a

866 SZILÁGYI 1875E. 29.

fekvését tekintve Cajbert uram bástyájának, vagy pattantyús ház előtti bástyának. II. Rákóczi Ferenc egyik „szarva”.

Doboló-bástya: A Széles-kaputól délre eső bástya. Nevezik még Föld- vagy Töltött bástyának (1644), utalva építési módjára, az abrakos ház előtt; Káposztás-bástyának is (1647). Rákóczi F. másik „szarva”.

Kopjás-bástya – minden bizonnyal a „huszárkert” harmadik bástyája. XVI. századi.

Kerek-bástya – minden bizonnyal az Új kapu mellett északról való bástya. XVI. századi.

Új-kapu mellett délről való *bástya*. XVI. századi.

Sziget-bástya: a mezőváros északkeleti sarkán lévő bástya. A Rákócziak építették.

Török-bástya: a mezőváros bejárat kapuját délről védő bástya. A Rákócziak építették.

*Első- vagy Torockai-bástya:*⁸⁶⁷ a mezőváros bejárat kapuját északról védő bástya. A Rákócziak építették. Második nevének eredete ismeretlen.

Palota: A belső vár magja, 1431–1484 között épült ki, a Rákócziak 1648 után – Patak mintájára – a mellette lévő tornyot átalakították. Alápincézett, magassíkszíntes, egyemeletes épület, padlásos, cseréppel fedett.

A négy pince: 1. Kis pince. 2. Szakolyi pince. 3. Szántói pince. 4. Ecetes pince.

A földszinten helyezkedtek el a tárházak – belső és külső névvel – mindegyik boltosított, belül vasalt ajtókkal.

Az emeleten tíz helyiség volt, ezek: 1. ebédlő palota. 2. fogadó ház (pohárnok háza). 3. az Urunk háza. 4. Asszonyunk háza. 5. leányasszonyok háza. 6. öregasszony (udvarmesternő) háza. 7. ház. 8. napkeleti szeglet (sarok) palota. 9. középső palota a kapu fölött. 10. napnyugati szeglet (sarok) boltos ház. Más felsorolás szerint a 10. helyiség a torony alatt.

867 Egyetlen személy fogható gyanúba: Torockai István generális, aki 1707 őszén az erdélyi kurucokkal tette át székhelyét Magyarországra, Szabolcs megyébe. Ám ekkor nem járt Ecseden. Élete első fele ismeretlen. L. ORBÁN 1889. 207–209; MÉSZÁROS 2006. 982–983.

Függelék

1.

Inventarium, amely Span György ecsedi provisor számára készült a vár átvételekor. – Inventatores: Chiokmany Benedek Supr. Castellanus Echiedensis, Bornemissza István hadnagy Ductores Zattmariensis, Farkas Boldizsár hadnagy, Nemethy Deák János Rationista Zattmariensis. – Inventarium omnium rerum usuariorum intus et extra arcem Echied existentium, amint azokat Span György⁸⁶⁸ ecsedi számtartó számára összeírták az ecsedi vár átadásakor. (1613. 12. 24.)⁸⁶⁹

1) Az udvarbíró házában: Asztal vagion 1. Az asztalon szakadozott zeöniegh 1. Niozollya vagion 1. Pénz olvasó tábla vagion 1. Vagion karosszék 1. Vasból chynalt labas giertia tartó 1 Giekeni az niozolia felett 1. Kis fa kupa vagion 1. Beleul fwteő kemencze 1. – 2) Az udvarbíró háza eleött való kis kamrában: Singh vas vagion 15. Egy hordóban vagion méz iusta 20. Aprozereő hay vagion 4. Way vagion iusta 1. Wres hordók wadnak 3. Lakatt az aytho kolchiostul 1. – 3) A számtartó házban: Apró Máramarosi soo vagion 822. Kemence beleől Fwtheő 1. Pad zék vagyon 2. Keon[v]tartó i vagion 1. – 4) Az udvarbíró háza felet[t]való házban: Kopya vagion 5. Fwggeő lámpásra való vas 1. Apró wres altalagh 5. Edgiekben vagion reghy, hyabn való Chyereznie, Másikan hyaban való kewes kender magh vagion. Foghagyma vagion koszoruval 16. Pad zék vagion 2. Várhoz való apró dárda 6. Gydo beor apró szereő 19. Tavaly chynalatlan Barani beor 2 – 5) Az udvarbíró háza mellett való munkában: Vagion remek hordó wres 1. Vagion eőreg hordóban ochu [ocsu] cub. VI. Vagio semmire kelleő réghi lizt cub. 5. Vagion

868 Span György ecsedi provisor (számtartó) ellen 1615-ben a Szepesi Kamara vizsgálatot indított állítólagos visszaélései kivizsgálására. A vádpontok egyike: az ő barma ő felsége szénáját, abrakját eszi-e? A vizsgálók Rayz János a kamarától és Keczely Miklós szatmári harmincados. KÁRFFY 1904. 297–298.

869 MNL OL E 156a. Fasc. 152. no. 006. A közreadott szöveg a Hungaricana internetes portálon olvasható. Két szóról: GREGOR 1984. 127.

Somogyi hordóban ochin cub. 10. Más Somogy hordóban hitván keoles cub. 4. Vagion egy putton, kiben réghi liszt cassov cub. 1. zena meteleő kaaz nélkül vagion 1. – 6) Az pincze eleött = eleött való zuzekben: Vagion uy liszt Cassoviensis cub. 90. Ugian ott ellenben vagion egy wreszuzek N-o 1. – 7) Az meretheo házban: Aztal labastul vagion 1. Eöreg h ros z moszár 1. Egy wres altalagh 1. Beleöl fwteő kalhas kemence. 1. – 8) Az második meretheo házban: Egy hordó, kiben vagion liszt cub. 1. Másik hordóban vagion millie [*millie = örlött só] zúzott soo cub. 1 ½. Harmadik hordóban kása cub. ¼. Wres hordó vagion 3. Eöreg h kerek kád 2. Vas machkának az lába vagyion 1. Soos hordochka vagion 1. – 9) Az Swtheu házban: Dagasztó tekeneő vagion 2. Zakazto abrosz vagion 1. Zytha vagion 2. Víz hordó chyeber 1 Wres hordó vagion 1. Vizes kád vagion 1. Kályhas kemence beleül fwtheő 1. Swtheő kemencze vagion 2. – 10) az konihán: Twz fogo vas vagion 2. Tuzfen aly vas [Tüzfény alji vas] Vas fazék vagion 3. Vas niarsak vadnak 3 Vágó késvagion 2. Bárd vagion 1. Fa mosár vagyion 1. Rosz Chyeber vagion 1. Vas rostély vagyion 1. Zyta vas vagion 1. aztal vagion io 1. Az koniha házban is vagion asztalochka. 1. – 11) **Az pattanthius háza alatt való basthiában:** Soós káposzta vagyion hordóval 13 1/2. Wres hordó is vagion 4. Forgat kád io vagion 1. – 12) Az zalonnás házban: Borsó vagion két hordóban cub. 10. Lenczie vagion egy hordóban cub. 10. Bab vagyion cub. 2 1/4 Zalonna vagion 3. Sódor vagion 6. – 13) Az belseo várban való **teomleoc**zben: Vagion keöles cub. (a szám hiányzik.) Ugion ott karika soo 2. Darab soo is vagion 1. Az repositumban vagion borsó cub. 2. Viasz font 6. – 14) Az **széles kapu**ban: Balvani soo vagyion 6. Darab soo is vagion 1. A **hosszu keő kapu** felett casamatában árpa cub. 36 ¾ – Az belseo várban, az Zánthay pinczeben: Thasnádi borok: 1) continet [tartalmaz] urnas [azaz magyar akó, 53 liter] 4., 2) continet urnas 4., 3) continet urnas 4., 4) continet urnas 4., 5) continet urnas 4 ¼, 6) continet urnas 4 ½ – Thottfalusi borok: 1) continet urnas 5 ¼., 2) continet urnas 3 ½, mindkettő veresbor, 3) continet urnas 4 – Irmes bor. – Ugyanazon pincében Zánthay borok 17 hordóval, mindegyikben 4 urna. – 15) az abrakos pincében: Thasnádi bor: 1) continet urnas 5. – Thottfalusi borok: 1) continet urnas 6 ¼, 2) continet urnas 5 ¼, 3) continet urnas 4, 4) continet urnas 4 ¼ p. 4, 5) continet urnas 4 ½, 6) continet urnas 5 ½. P 4, 7) 7 continet urnas 7 ¼. – Eöreg h ón kanna vagion 1. vagion lakatt kulchostul. Pincze tokok üresek, rosszak. Kerek lámpás vagion buritatlan 3, edgyik Secthel zék rossz vagyion 1. Eöreg h szekrény vagyion. Fa kupa vagion 2, Icze fából chinált 2. Mészely vagyion 1. Eöreg h bor vonó keötél 1. Horog vas vagion 1 1/2 Eöreg h geörchiesboth 1. Chyap furo vagion 1. Harapofogó vagion 1. Kanalfuro is vagion 1. Bodnárnak való abronsz vonio vas 1. Korholo vas (kaparó, hántóval) Gialu i vagion 2 Pad zék vagion 2 Giertia – tartó vagion 1. – 16) Az **soos bastia** ház hyán: Vagion korpa Cassoviensis cub. 100. – 17) Az echietes pinczében: Vagion echjetes hordó N-o 2.1 Continentes urnas Viennenses 36 1/4. Ittem vagion egy berbencze Rosa echiet continens P 2, No-1. Vagion egy rossz bor hwteő N-o. 1. az Ayton

vagion lakath kulciostol. No-o 1. – 18) Az Majorházban: Vagion páva 16. Reche 2. Lúd 2. Tyk 3. Wres hordó 6 Vas wst hitván 1. Két rossz pad. 2. – 19) Az mézárszékbén: Vagion egész mása N-o 1. másán keötél és egyieb szerszám Rossz fontt vagion N-o 2.0. – 20) Az korchroma háznál: Meszely 1. Teölchier 1. Chyapzek 1. Kemence 1. Pad 2. Késpénz vagion fl. 36, en. 5. Korchiolya 2. [vagy Korchwlja] – 21) Az Abrakus Pincze eleőt való Bástyában: Wres hordók vadnak no. 74. (Külön cédulán mellélkelve:) NB. Az Leoveö zerszamok Echiedben az szerint wadnak mint Inventariumban adták az Urnak eő Nagysaganak, hanem egi csiak az Puska Port Inventalvan az három rizen való porhazakban, zabohazaban es feolso Bastian való Porhazaban vagion még Puska Por zaz Niochvan eött altalaggal [1 átalag 70 liter] Idest 185.

2.

Anno 1615: Tertis die Mensis Febr. Echedj Varabol, kiuitetett paramentomoknak, es egyeb Egyhazi Ornamentomoknak Registroma: etc: Regestum Vestium Sacerdotalium et infularum, Stolarumque et id genus aliarum, que in arce Echied hactenus exstiterunt, iam presentibus Generosis et Egregys Dnis nimirum Gabriele Pernieszi de Osztophan Sacr. Cesar. Regieque Mattis Arcis et Praesidy Echjed Capitanoo supremo, et Joanne Besseney delegato Commissario, nec non Reverendo et Clarissimo Viro Dno Joanne Cegledi Pastore Eccleie Echjedien. Presente item duobus Castellanis inprimis Benedicto Czokniaj, et Sigismundo Possaj; Duceque militum Pedestris ordinis Thoma nimirum Choruasio et Thoma Gebej, Laurentioque literato Theremi Vice Prouisore et alys quibusdam Presentibus et descriptarum et obsignatarum ordo et numerus sic sequitur. Anno Domini 1615. Prima die Mensis February.⁸⁷⁰

- I. Egy zöld Publikan színő Dalmatika, ki arany fonallal töczöt és szentek kepei vadnak rajta.
- II. Egy fekete virágos barsony Dalmatika vont arany kereszt rajta.
- III. Ez is azon forma.
- IV. Ismet ezis azon forma kereszt rajta és kepek.
- V. Egy zöld barsony Dalmatika.
- VI. Item egy szederies barsony Dalmatika Asszonyunk Szűz Maria kepe rajta.

870 Külsején a levéltári jegy: N° 6° Fasc. 151.; vörössel pedig: Fasc. Z. N° 220. Áll összevarrott 3 ívből (6 levél), melyből 1 levél tiszta. Közlte: MAJLÁTH 1881. 105.

- VII. Item egy zöld barsony Dalmatika kepek vadnak az aljan.
- VIII. Egy veres viragos Dalmatika kepek vadnak rajta.
- IX. Veres viragos Dalmatika kepek vadnak rajta.
- X. Veres viragos barsony Dalmatika arany kereszt raita.
- XI. Egy fekete barsony arany kereszt raita.
- XII. Zöld sima barsony Dalmatika.
- XIII. Egy veres viragos kamuka Dalmatika kereszt vagion rajta.
- X4. Item egy veres atlacz Dalmatika vont arany kereszt rajta.
- X5. Fekete virágos barsony arany kereszt rajta.
- X6. Egy szek fü szín viragos barsony Dalmatika vont arani kereszt rajta.
- X7. Mas szek fü szín arantias Dalmatika.
- X8. Szederjes sima barsony Dalmatika arantias kepek vadnak rajta.
- X9. Ismet egy viragos vont arantias oltarra valo öltözet.
- 20. Egy oltar eleibe valo szederjes tarka öltözet.
- 21. Egi sima zöld barsony oltar elejben valo.
- 22. Ismet egi szederjes viragos kamuka kamsa, cziuklias.
- 23. Ismet egy fejer viragos vont arany kereszt kamuka.
- 24. Egy oltar elejben valo szederjes vont araniel tarkazott barson.
- 25. Egy fejer viragos kamuka galleros czafrangos kamsa.
- 26. Mas azon forma.
- 27. Item egy viragos fejer kamuka kin giöngiös feszölet vagion.
- 28. Egy Szek fü szín Dalmatika keskeny arany prem rajta.
- 29. Egi oltar elejben valo fejer ornamentum.
- 30. Vgian oltar elejben valo atlacz.
- 31. Egi egh szín atlacz kamsa.
- 32. Egy fejer kamuka kamsa.
- 33. Egi zöld barsony Dalmatika kin vont arany kereszt vagion.
- 34. Egi fejer Dalmatika vont arany kereszt rajta.
- 35. Egi kek barsony Dalmatika vont arany kereszt rajta.
- 36. Ismet egi fejer kamuka mente.
- 37. Ismet egy czonka uyu kamuka mente.
- 38. Egi fejer viragos kamsa.
- 39. Egi zöld Dalmatika, kamuka, arany kereszt rajta.
- 40. Egy veres viragos barson Dalmatika arantias feszölet rajta.
- 41. Item egy Dalmatika arantias viragos veres barsony.
- 42. Egy oltar elejben valo fejer arantias kamuka.
- 43. Egi fejer vont ezüst czemölete.
- 44. Egy veres viragos czemölet oltár elejben valo.

45. Egy viragos atlacz kamsa.
46. Ismet egy fekete atlacz mente.
47. Egi zöld barsony mente.
48. Egi zöld barsony oltar elejben valo.
49. Egy oltar elejben valo veres atlacz.
50. Egy fejer kamuka mente.
51. Item egi zöld kamuka Dalmatika arany kereszt rajta.
52. Ismet egi Narancz színö barsony, cziuklias papi öltözö.
53. Egy veres viragos papi öltöny barsony.
54. Arantias fejer kamuka.
55. Egy Narancz szino barsony Dalmatika.
56. Egy fejer kamuka Dalmatika vont arani kereszt rajta.
57. Egy veres viragos kamuka.
58. Item egy fejer kamuka Dalmatika, vont arani kereszt rajta.
59. Ismet egy fejer viragos Dalmatika, kamuka.
60. Egy veres viragos barsony oltar elejben valo.
61. Egi Sarga viragos vont arani Dalmatika arani kereszt es arantias boglarkak vadnak rajta.
62. Fejer kamuka Dalmatika arany kereszt rajta.
63. Egy fejer kamuka viragos Dalmatika.
64. Egy viragos Tabit oltar elejben valo.
65. Ismet egy veres oltar elejben valo keskeny barsony.
66. Ismet egy kek kamuka Dalmatika kin vont arany kereszt vagion.
67. Egi Zöld atlacz kamsa arantias.
68. Egi fejer kamuka kamsa.
69. Egi test szín kamsa arantias.
70. Viragos arantias kek atlacz.
71. Fejer arantias kamuka kamsa.
72. Arantias veres viragos barsony.
73. Egy veres viragos kamsa.
74. Fejer vont ezüstös oltar elejben valo.
75. Egy veres atlacz oltar elejben valo.
76. Egy fejer viragos kamuka oltar elejben valo.
77. Egy fejer oltar elejben valo arantias kamuka.
78. Ismet egy veres viragos arantias barsony, fekete barsony kereszt rajta.
79. Sarga viragos vont arany Dalmatika.
80. Fejer kamuka arantias virágos, oltar elejben való.
81. Egy fekete arantias barsony kamsa.

82. Egy viragos vont arany Dalmatika.
83. Veres kamuka Dalmatika.
84. Fejer kamuka Dalmatika arany keresztes.
85. Egy oltar elejben valo fejer arantias kamuka.
86. Veres atlacz sima Dalmatika, arany feszölet rajta.

Az Masodik ladaban az kik vadnak ...

1. Egy veres vont arany Dalmatika, vont arany kereszt raita.
2. Egy fejer viragos vont arany mente.
3. Ismet egy emelt virago vont arany Palast, kin kamsa is vagion.
4. Egy szederjes arantias barsony czonka uyu mente.
5. Item egy fejer viragos vont arantias kamuka, arany kereszt raita.
6. Azon forma vont arany keresztes.
7. Egy vont arany cziuklias Palast igen draga marha.
8. Egy veres viragos barsony Dalmatika.
9. Ismet egy emelt virágo vont arany Dalmatika, igen szep.
10. Egy viragos arantias fejer kamuka mente.
11. Ismet egy oltar elejben való veres viragos aranyas barsony.
12. Item egy kekkel tündöklő vont arany Dalmatika, neholt gjöngiös.
13. Egy veres viragos vont arany mente, emelt virago szep.
14. Egy zöld barsony Palast, cziuklias.
15. Egy szederjes sima barsony Dalmatika, vont arany kereszt rajta.
16. Egy kek feketeuel es vont arannial valo Dalmatika.
17. Fejer viragos kamuka, oltár elejben valo.
18. Egy veres viragos arantias barsony mente.
19. Egy veres viragos arantias kamuka Palast, cziuklias.
20. Ismet egy veres feketeuel tündöklő barsony mente.
21. Item egy veres viragos arantias mente ki igen szep.
22. Egy veres feketeuel tündöklő barsony mente.
23. Egy veres viragos barsony Dalmatika vont aranykeresztes es gjöngiös.
24. Oltar elejben valo fejer vont arany öltözet.
25. Egy kek viragos vont arany kamuka, kek gjöngiös feszölet raita.
26. Egy oltar elejben valo lepedő, kinek az széle arantias.
27. Veres arantias barsony Palast.
28. Egy kek, feketeuel és vont arannial tündöklő Dalmatika, arany keresztes.
29. Egy oltar elejben valo vont arantias Perem.

30. Egy darab töczöt vont arany, Dalmatikara valo Perem.
31. Egy oltar elejben valo öltözet, kinek az ket resze fejer viragos vont arany, veres viragos vont arany.
32. Egy veres viragos barsony mente cziuklias.
33. Egy veres viragos vont arany Dalmatika, kin feszölet vagion.
34. Igen szep tarka barka, fejerrel, zöldel tündöklő barsony mente.
35. Egy kek sima barsony Palast cziuklias, kin vont arani kereszt vagion.
36. Egy niakra való es mise mondo ruhahoz szederjes barsony, giöngjös ezüstös, arantias, kiben egy kő is vagion.
37. Egy veres viragos Dalmatika aranyas feszölető.
38. Item egy veres arantias barsony emelt virago igen szep Palast, kinek az ket szeli töczöt vont arany, és az kamsaian egy üvegh gomb vagion, mas arantias gombal.
39. Egy veres viragos barsony Dalmatika feszöletes.
40. Egy fejer viragos kamuka Dalmatika arany kereszt raita stolaiaual eggiöt.
41. Ismet egy sarga viragos vont arany Dalmatika, veres arantias barsony kereszt raita.
42. Egy fejer viragos aranyas Dalmatika kin arantias feszölet vagion.
43. Egy oltar elejben valo fejer viragos vont arany öltözet.
44. Egy veres viragos kamuka oltar elejben valo.
45. Egy Alba az kinek az ket vege és az vya vont aranyas.
46. Ismet egy veres, zöldel tündöklő arantias Palast; cziuklias
47. Ismet egy viragos arantias Dalmatika, kin arantias töczöt feszölet vagion.
48. Igen szep veres viragos vont aranyas mente.
49. Zöld sima barsony czuklias Palast.
50. Egy szekfü szin viragos barsony czuklias.
51. Egy szederjes sima barsony Dalmatika, arany kereszt.
52. Egy zöld viragos vont arany Dalmatika, kin arantias töczöt kereszt vagion.
53. Egy darab oltar elejben valo veres vont arany öltözet.
54. Egy fejer viragos kamuka cziuklias.
55. Egy arantias tarka barka Palast.
56. Ismet egy veres viragos vont arany oltar elejben valo öltözet.
57. Egy giöngiös niakra valo.
58. Egy szederjes viragos vont arany Palast kin ket gomb vagion.
59. Egy niakra valo giöngiös zöld barsony.
60. Mas szinten oljan.
61. Egy zöld viragos vont arany Dalmatika, arany kereszt.
62. Egi zöld viragos barsony Dalmatika arantias feszölető.
63. Egy veres viragos barson Dalmatika arantias feszölető.
64. Oltar elejben valo szek fü szin arantias barsony ornamentum.

65. Egy tarka barka arantias Dalmatika kin szederjes feszölet vagion.
66. Egy Alba kinek az szeli arantias.
67. Ismet egy zöld viragos Dalmatika, vont arany keresztes.
68. Egy szegh fü szín atlacz, kin töczöt arantias kereszt vagion.
69. Egy szederjes atlacz niakra valo, kin giöngiös Angial kepek vadnak.
70. Ismet egy veres viragos kamuka Palast.
71. Egy sarga vont, viragos oltar elejben valo ornamentum.
72. Harom giöngiös niakra valok, kikben kövekis* vadnak.
73. Egy fejer arantias viragos giöngjös Dalmatika, feszölet rajta.
74. Item egy zöld viragos Dalmatika, kin aranjas töczöt feszölet vagion.
75. Egy oltar elejben vont aranjas szep öltözet.
76. Egy veres viragos vont arany Dalmatika, igen gazdag.
77. Negy giöngiös niakra valok szepek.
78. Egy arantias fatiolka.
79. Ismet egy veres viragos arantias barsony Dalmatika, kin arantias feszölet vagion.
80. Egy szep niakra valo barsony, giöngjös aranjas.
81. Egi fejer kamuka niakra valo, giöngjös es köves.
82. Egy veres vont arany barsony oltar elejben valo, igen gazdag.
83. Egy veres viragos barsony Dalmatika, kin aranjas töczöt feszölet vagion.
84. Egy veres viragos vont arantias Palast, kin egy gomb vagion.
85. Egy niakra való, giöngiös.

Az harmadik ladaban az mellic vadnak.

1. Egy zöld arantias viragos atlacz Dalmatika vont arany kereszt raita.
2. Egy oltar körniöl valo, aranjas szeel, keskeny szabasu.
3. Egy oltar elejben valo aranjas öltözet.
4. Egy veres oltar elejben valo sima barsony.
5. Egy Narancz szín aranjas barsony Dalmatika, aranjas feszölet raita.
6. Ismet egy Palast.
7. Item egy veres arantias barsony Palast.
8. Ismet egy veres dufla tafota töczöt arany Premekkel szep igen nagy velum aki alat Prosuntiot szoktak jarni.
9. Egy sarga emelt, vont arany öltözet, oltar elejben valo.
10. Egy zöld arantias tarka barka Palast.
11. Egy Narancz szín kamuka Palast, belől egh szín tafotauaal bellet.
12. Egy darab zöld barsony oltar elejben valo.

13. Ismet egy darab oltari öltözet, kin aranyas Angial kepek* vadnak.
14. Egy veres aranyas viragos barsoni Palast, kin cziuklia vagion.
15. Egy veres barsony fekete emelt virago Palast.

Ezekben felol hol mi stolak, es egjeb niakra valok es oltari öltözetek vadnak.

Az negyedik ladaban vad ak eggiel mas öltözetek ugimint Stolak niakra valok. Albak es egiebek. Gradualok pedigh numero öt.

Item egy kis Záros ladaban vagion tizen egy rez kelyk aranyasok
Es egy öreggh rez keljnek az laba aranyas.
Ismet tizen niolcz rez tanierok aranyasok.

Gabriel Perneszh Capitanus Echidiensis m. p.

Ezek hogi igi legienek enis Cegletj Janos m. p. tulajdon kezem irasommal es peczie-
temmel megh erősitem.

Item, qui subra J. Cegleti.

Czokniai Benedek ecclia fő porcolab m. p.

Sigismondus Possaj Supremus Castellanus arcis ecedensis, m. p. (Mindannyi aláírás
mellett ép pecsétek.)⁸⁷¹

3.

Inventarium omnium rerum moblium et immobilium, intus extra et ad Arcem
Echied pertinen(tem), manibusque egregii d.(ominus) Johannes Némethy provisor
Echedien(sis) die 25. Marty [1616] assignatarum.⁸⁷²

Az belső várban lévő hosszú Palotában

Padszékek az fal mellett vadnak no. 4.

Asztal vagyon no. 2.

Kályhás kemence no. 1.

871 MNL OLE 211. (régi: Lymbus) II. ser. 17. csomag.

872 MNL OLE 148. Fasc. 1034. no. 70., régi jelzete: NRA 1034. nro. 70. Három szerszám-
ról: GREGOR 1984. 245., aki tévesen 1636-ra teszi az inventárium keletkezését.

Búza szemből kassai köből 201.

Az második boltban

Vörös márvány kőből csinált asztal, lábastul no. 2.

Béllet padszékek no. 3.

Kályhás kemence no. 1.

Üveg ablakok, ép no. 1.

Ajtó pléhestől no. 1.

Az harmadik Palotában

Márvány kő asztal no. 1.

Pad székek körül az fal mellett no. –

Üveg ablakok no. 2.

Ajtó vagy on retesztől no. 1.

Az negyedik Palotában

Márvány kő asztal vagy on no. 1.

Nyoszolya fából csinált no. 1.

Béllet padszékek nyolc darab no. –

Ajtó pléhestől no. 1.

Üveg ablak no. 2.

Az kis Palotában

Kályhás kemence no. 1.

Üveg ablak no. 2.

Az egyik oldalon végig padszékek.

Ajtó pléhestől no. 1.

Az udvarbíró házában, melyben egykor Báthori István idejében Báthori Gábor lakott

Asztal vagy on négy szegű no. 2.

Hosszú asztal no. 1.

Padok no. 2.

Hársból font székek no. 2.

Üveg ablak no. 2.

Kályhás kemence no. 1.

Nyoszolya, egyik fizfából, másik hársból csinált no. 2.

Az fal oldalán régi szakadozott szőnyeg no. 1.

Más házbán, ki az előtt udvarbírák háza volt

Belől fűtő kemence no. 1.

Gyertya tartó vasból csinált no. 1.

Az számtartó házbán

Kályhás kemence no. 1.

Padszék no. 2.

Az udvarbírák háza mellett lévő szuszékban

Remek hordó, üres no. 1.

Széna metélő kasza nélkül no. 1.

Az sütő házban

Réz mozsár törőstől no. 1.

Korpa vagyon kassai köből 31.

Dagasztó tekenő no. 1.

Cirka (*Zirka*) no. 2.

Víz hordó cseber no. 1.

Vizes kád no. 1.

Kályhás kemence no. 1.

Sütő kemence no. 2.

Az konyhán

Tűz főalj vas no. 2.

Pecsenye sütő vas no. 1.

Fából csinált mozsár, rossz no. 1.

Vágó asztalok, rosszak no. 2.

Az Pattantyús ház alatt való bástyában

Üres hordók vannak no. 3.

Az belső várban való tömlőcben

Köles vagyon kassai köből 3.

Karika só vagyon no. 2.

Darab só ugyan ott vagyon no. 2.

Az abrakos pincében

Őn kanna, régi no. 1.

Pince tokok, üresek, rosszak no. 3.

Őn palack, rossz no. 1.

Öreg szekrény no. 1.

Fa kupa no. 1.

Icce fából csinált no. 2.

Meszely no. 1.

Öreg bor vonó kötél no. 1.

Hincz vas no. 1½.

Harapó fogó vagyon no. 1.

Vas pöröly no. 1.

Zirkó vas (körző) no. 1.

Kanál fúró no. 1.

Abroncs vonó vas no. 1.
Gyalus vagyon no. 2.
Kerek asztal no. 1.
Vas abroncs no. 1.
Hordó káposzta no. 2.
Lisztes kád no. 2.
Káposzta forgató kád no. 1.
Gyékény vagyon no. 1.
Ocsú másfél hordóban köből 8.
Szakasztó vas no. 4.
Közép üst no. 1.
Vaj pint no. 5.
Aszú tehén túró no. 15.
Méz vagyon pint no. 13.
Üres hordók no. 2.
Szűr vagyon ulna 10¼
Kassai köből, vasas no. 1.
Öreg korcsonya [a hordók leeresztésére ill. felhúzására szolgáló fa alkotmány] no. 1.
Az ajtón öreg lakat no. 1.
Hús vágó bárd no. 1.

Az abrakos pince előtt

Márvány kő feredő kád no. 1.
Szentelő víznek való kő kád no. 1.
Só törő kő *liö* no. 1.
Kézi malom kövestől no. 1.

Az öreg Bástyában, melyben kapitány uram lakik

Egy kerek és más nagy fekvő asztal no. 2.
Fából csinált nyoszolya no. 1.
Üveg ablakok no. 4.
Kályhás kemence no. 1.
Pohár szék no. 1.
Apró karos székek no. 5.
Karszék itten no. 1.
Ajtó pléhestül
Béllet pad székek no. 3.

Az bástya mellett való kis házban

Piros márvány köből csinált asztal no. 1.
Üveg ablak, épek no. 2.

Kályhás kemence no. 1.

Ajtó pléhestől no. 2.

Mind körül béllet padszékek no. 1.

Azon belül lévő házban

Egy négyszegű asztal no. 1.

Üveg ablakok no. 3. Kályhás kemence no. 1.

Padszék béllet no. 2.

Ajtó pléhestől no. 1.

Az kis lábasházban

Üveg ablak no. 3.

Padszék béllet no. 3.

Kályhás kemence no. 1.

Ajtó pléhestől no. 1.

Pléhe nélkül itten

Ezen belül lévő kamorában

Asztal vagyon no. 1.

Üveg ablak no. 3.

Mind körül padszék –

Ezen ház alatt való házban

Ajtó pléhestől no. 1.

Üveg ablak no. 1.

Az repositum [tároló] házban

Apró máramarosi só vagyon no. 532.

Árpa vagyon kassai köből 34.

Az közép házban

Kő faggyú vagyon no. 3.

Hordó vagyon üres no. 10.

Len kita (köteg) no. 20.

Mázos fazék vagyon no. 10.

Boros fazék föld [cserép] no. 1.

Vörös hagyma vagyon köből 1.

Padszék béllet no. 1.

Ajtó vagyon lakatostul no. 1.

Föld [cserép] fedő no. 2.

Vas macska no. 1.

Három darab háj no. 3.

Len mag kassai köből 6½.

Borsó vagyon köből 2½.

Viasz font no. 23.

Az korcsma házban

Cseber no. 1.

Bormerítő cseber no. 1.

Mérő veder no. 1.

Tasnádi cseber vagy on no. 1.

Budai icce no. 1.

Budai meszely no. 1.

Csap szék no. 1.

Az ecetes pincében

Vayon ecetes hordó kin egy pint, kin más fél pint ecet vagy on no. 28.

Az ajtón lakat vagy on no. 1.

Egy öreg üst lábastul no. 1.

A mészárszékben

.....

Az majorházban

Tyúk vagy on no. 22.

Lúd vagy on no. 5.

Réce no. 10.

Üres hordók no. 5.

Az majorháznál vagy on két kis asztag ki, de nem tudhatni, hány kalangya (*kalangia*) no. 2.

Az Széles kapuban vagy on öreg só no. 5.

Az Új-kapunál egy száraz malom, jó no. 1.

Az iskola mellett más száraz malom, csinálatlan, nem jó no. 1.

Az Várban az Új-bástya előtt vagy on egy száraz malom is, no. 1.

Az konyhánál vagy on egy száraz malom, csinálatlan, nem jó no. 1.

Bechel (?) Miklós

mp.

Vitkai Mihály

mp.

(?) Gergely

provisor

Némethy János

Inventarium. Az ecsedi eő Felsége várában való lövő szerszámokról die 30. Octobris A(nn)o 1619 iratot(t). Inventatorok Némethy János, Csanádi Gergely.⁸⁷³

„Az **Főbástyán** ágyú vagyon Vad ember, ennek golyóbisa vet negyven fontot, hosszassága ennek az ágyúnak tíz láb nyomnyi, minden szerszámával készön. Idest No. 1.

Vagyon golyóbis hozzá No. 776.

Azon bástyán vagyon öreg faltörő ágyú, kinek golyóbisa vet húsz fontot, hosszassága ennek kilenc láb nyomnyi, minden szerszámával készön No. 1.

Vagyon golyóbis hozzá No. 479.

Azon bástyán vagyon három Pálca nevű ágyú, kinek golyóbisa vet tizenkét fontot, hosszassága ennek tizenkét láb nyomnyi, minden szerszámával készön. No. 1.

Vagyon golyóbis hozzá No. 495.

Azon bástyán vagyon egy új ágyú, kinek golyóbisa vet tizenkét fontot, hosszassága tizenhárom láb nyomnyi, minden szerszámával készön. No. 1.

Ennek golyóbisa az felső ágyúval egyező vagyon.

Azon bástyán vadnak három köz ágyúk, kiknek golyóbisa vet tizenegy fontot, hosszassága mindenkinek tíz láb nyomnyi, minden szerszámával készön. No. 3.

Vagyon golyóbis hozzájuk No. 1488.

Vagyon item azon bástyán és az **Föld-bástyán** két falkony, kiknek golyóbisa vet hat fontot, hosszassága ezeknek tizenegyedfél láb nyomnyi, minden szerszámával készön No. 2.

Vagyon golyóbis hozzá No. 588.

Azon **Föld-bástyán** vagyon egy öreg ágyú, golyóbisa vet húsz fontot, hosszassága tíz láb nyomnyi, minden szerszámával készön. No. 1.

Ennek golyóbisa az **Főbástyán** való öreg faltörő ágyúnál vagyon.

873 MNL OL Magyar Kamarai Archívum E 211. 126 d., régi jelzete: Lymbus Ser. II. 30. t. fol. 125r.–140v. Először SZENDREI 1888. 626. említette, majd a löfegyverekre vonatkozó részét közzé is tette. SZENDREI 1890. 76–81. Kiegészítése: DOMOKOS 2005. Néhány ágyújáról: TAKÁTS 1908. 132., 137. Két szerszámról: GREGOR 1984. 379.

Az **Hosszú kőkapu** felen vadnak két kurta ágyú, kiknek golyóbisa vet huszonöt fontot, hosszassága ezeknek hetedfél láb nyomnyi, minden szerszámával készön. No. 2.

Vagyon golyóbis ezekhez No. 853.

Az **kasamátában** vagyon egy öreg Baba nevű ágyú, kinek golyóbisa vet hatvanöt fontot, hosszassága hetedfél láb nyomnyi, minden szerszámával készön. No. 1.

Vagyon kőgolyóbis No. 6.

Vagyon item öt dufla tarack, kiknek ketteji az **Sorampó-kapuban**, az háрма az **Főbástyán**, golyóbisa vet három fontot, hosszassága nyolc láb nyomnyi, minden szerszámával készön No. 5.

Vagyon ezekhez golyóbis No. 865.

Vagyon item négy forgó tarack, kiknek háрма az **Főbástyán**, egyik az **toronyban** vagyon, kiknek golyóbisa vet három fontot, hosszassága hetedfél láb nyomnyi, minden szerszámával készön No. 4. Vagyon golyóbis hozzájuk No. 640.

Vagyon item az **Főbástyán** két seregbontó, minden szerszámával készön.

Vagyon item három tarack, kiknek ketteji az **Új-kapuban**, az harmadik az **Kerek-bástyán** vagyon. Golyóbisa vet másfél fontot, hosszassága hét láb nyomnyi, minden szerszámával készön. No. 3. Vagyon golyóbis ezekhez No. 791.

Az **Új-kapuban** vagyon egy mozsár-ágyú, kinek golyóbisa vet hat fontot, hosszassága ennek ötödfél láb nyomnyi, minden szerszámával készön No. 1. Kőgolyóbisa vagyon.

Az **Toronyban** az **Nagy palota** felett vagyon két falkony, egyiknek golyóbisa vet négy fontot, a másoknak öt fontot, hosszassága tizedfél láb nyomnyi, minden szerszámával készön No. 2.

Vagyon golyóbisa ezeknek No. 1009.

Item szakálosok vadnak az **Kopjás-bástyában**, **felső toronyban**, **Főbástyán** az **Új kapuban** és **Sorampó kapuban** annak felette, az **Czaybort uram bástyájában** egy sumában No. 318.

Vagyon golyóbis ezekhez No. 35045.

Az egyik vízen való **porházban** ágyú szakálos és puskaapor vagyon tonnával No. 51.

Másik vízen való **porházban** ágyú szakálos és puskaapor vagyon tonna 61.

Az **Kerek-bástyában** vagyon ágyú és szakálos por tonna No. 32.

Az **Föld-bástyán** való porházban vagyon ágyú szakálos és puskaapor tonna No. 14.

Summa facit tonna 158.

Ezekben az mint Czaybort uram hit szerint referálja vagyon por mázsa 223. librum 52.

On (ón) az **belső várban** és **Széles-kapuban** vagyon hét darab, mázsa 75, font 15.

Az **Tömlőc-tartó házban** rab lábára való vasak no. 12.

Rab kezére bilincsek no. 10.

Ugyan ott rab lábára való rúd vas vagyon no. 2.

Lakatok vadnak no. 4.

Öreg pöröly ugyan ott no. 1.

Más kicsin(y) pöröly no. 1.

Vagyon ott vágó vas no. 2.

Kő vágó csákány vagyon no. 1.

Vagyon ott fa hasító vas no. 1.

Vagyon egy golyóbis öntő kalán no. 1.

Item vagyon bukó vas no. 2.

Item vagyon törő réz bokor no. 3.

Réz mozsár no. 2.

Mécs tartó lámpás vas no. 175.

Az **Kopjás bástyában** négy tonnában vagyon kén kő, in summa mázsa tizenhat no. 4.

Azon bástyában fekete viasz vagyon mázsa egy, font tizenegy

Azon Kopjás bástyában vagyon csiga kötél no. 7.

Ugyanott ágyúkhöz való öreg kötél no. 4.

Azon bástyában gyeplő kötél no. 22.

Azon bástyában vagyon kanóc (!) csomó no. 172.

Azon bástyában puska palack no. 24.

Ugyan ott egy öreg csiga vagyon no. 3.

Itten vagyon széles kasza no. 52.

kővágó kasza no. 65.

Ugyan ott ásó vagyon és lapát no. 19.

Vagyon itten fejsze no. 16.

Vagyon tüzes szerszám csupor por no. 200.

Tüzes szerszámmhoz való üres szurok vadnak no. 1000.
 Tüzes szerszám ugyan ott koszorú no. 4.
 Tüzes golyóbis vagyon no. 3.
 Rúd vas ugyan ott mázsa no. 8.
 Ugyan azon bástyában ötvösnek való ül(l)ő vas vagyon no. 2.
 Ugyan ott ajtóra való vas pléh no. 2.
 Vagyon ugyan ott portörő kölyüben való darab réz no. 2.
 Azon bástyában ágyúban való rúd vas vagyon no. 6.
 Ugyanott rab lábára való rúd vasak vadnak no. 8.
 Az **Kerek-bástyában** hídra való öreg vas szögek vadnak no. 1927.
 Vagyon mégis az **Kopjás-bástyában** szakáloshoz való forma no. 10.
 Ugyan ott számszerij kulcsával és minden szerszámával no. 5.
 Vagyon ugyan ott két öreg réz üst no. 2.
 Vagyon ugyan ott ágyúhoz való öreg lánc no. 3.
 Ágyúhoz való öreg szeg no. 7.
 Ugyan ott apró láncok no. 2.
 Az bástyában csigához való horog no. 2.
 Vagyon két ágyúnak való ágyfa vas nélkül no. 2.
 Item egy falkonynak való ágyfa új vas nélkül no. 1.
 Vagyon vár árok *segent* való taliga no. 6.
 Vagyon ágyú kerék, viselt, bokor no. 6.
 Lámpásnak való horog no. 36.
 Vagyon mécsnek való lámpás no. 50.
 Kopják katonáknak való, újak no. 9.
 Lap metsző no. 7.
 Vadászni való apró darabok (lándzsák) no. 100.
 Azon **Kopjás bástyában** vagyon ágyúhoz való fűrész no. 3.
 Vagyon cserneki háj no. 7½
 Salétrom is ugyan az font no. 40.
 Az Tömlöc tartó házban rab lábára való vasak no. 12.
 Rab kezére való bilincsek no. 10.
 Ugyanott rab lábára való rúd vas vagyon no. 2.
 Lakatok vadnak no. 4.

Öreg pöröly ugyan ott no. 1.
 Más kicsin pöröly no. 1.
 Vagyon ott vágó vas no. 2.
 Kő vágó csákány vagyon no. 1.
 Vagyon ott fa hasító vas no. 1.
 Vagyon egy golyóbis öntő kalán no. 1.
 Itten vagyon bukó vas no. 2.
 Itten por törő réz bokor no. 3.
 Réz mozsár no. 2.
 Mécs tartó lámpás vas no. 175.
 Az lakatos műhelyben vagyon egy tábori üllő (*wleo*) vas no. 1.
 Item ugyan ott szarvas üllő vas no. 1.
 Egy öreg satu, lakatosnak való no. 1.
 Ugyan ott vagyon egy vas kő só (?) no. 1.
 Ugyan ott pok reszelő no. 1.
 Ugyan ott öreg verő no. 1.
 Item vas fogó no. 1.
 Vagyon item szakla vas egy no. 1.
 Vagyon item verő no. 2.
 Vagyon ismét vas fogó no. 2.
 Kohoz (kohóhoz) való serpenyő, vas no. 2.
 Szító vas kohoz (kohóhoz) való no. 1.
 Kohoz (kohóhoz) való öreg kalán no. 1.
 Vagyon fogó szorító vas no. 3.
 Öreg reszelők no. 2.
 Öreg sima reszelők /!/ no. 1.
 Fél kéz reszelő no. 1.
 Gömbölyeg reszelő no. 1.
 Fél hátú reszelő no. 1.
 Vagyon item reszelő három élű no. 1.
 Szeg fejező no. 1.
 Lukasztó vas no. 5.
 Nyeles vágó vas, öreg no. 1.

Vagyon ráspoly is no. 1.
 Item vagyon egy kis reszelő no. 1.
 Minden féle apró reszelők no. 8.
 Sróf fúró (*Stroph furu*) vasastul no. 2.
 Sróf metsző no. 1.
 Sróf fúró meg is öreg vasával no. 1.
 Tisztító acél szerszámotul no. 2.
 Serpenyő tisztító szerszámmal no. 1.
 Apró puska fúró no. 3.
 Puska formához való fúrók /!/ no. 1.
 Szakálos tisztítani való acél no. 3.
 Vágó vas likasztó vassal no. 8.
 Az üllő tőkében ugyanaz vágó vas no. 1.
 Vagyon még is reszelő vágó no. 1.
 Item nyeles reszelő vágó no. 1.
 Item forgó kulcs öt liku no. 1.
 Vagyon puska vas fúró
 Vagyon satu, kivel az szakálosból az
 töltést kiponzák no. 2.
 Máza fontostul vagyon no. 1.
 Más kisebb mázsa fontostul no. 1.
 Kovács műhöz való vagyon fúró no. 1.
 Öreg üllő vas no. 1.
 Vagyon verő nagyobb és kisebb no. 3.
 Vagyon nyeles vágó és lukasztó no. 2.
 Szeg fűző k...(így!) no. 3.

1. Oszloptöredék az ecsedi várból

Actum in Arce Echied die 30. Octobris Anno1619.

Johannes Nemethy

Gregorius Csanady

Zakarias Hoffstetter

supra

mp.

Kécs(i) János ecsedi tiszttartó összeírása a vár gazdasági javairól. (1621. 11. 22.)⁸⁷⁴

A belső várban, a hosszú palotában

Pad székek vadnak ugyan ezen házban no. 7.

Asztalok vadnak, egyik négy szegű, a másik hosszú no. 2.

Kályhás kemence vagyon no 1.

Vagynak három új üveg ablakok no 3.

Vagyon ajtó pléhesből no 1.

Ezen nagy palota mellett való kis házban kemence no 1.

Fából csinált *harstal* (előrészt?) között új nyoszolya no 1.

A második boltban (palotában)

Vörös márványkő asztal vagyon, meg törött no 1.

Béltett pad székek három no 3.

Üveg ablak vagyon no 1.

Vagyon kályhás kemence mázas, új no 1.

Ajtó pléhesbül vagyon no 1.

A harmadik palotában

Márványkő asztal vagyon régi no 1.

A fal mellett pad székek vadnak

Üveg ablak vagyon kettő no 2.

Ajtó pléhesből vagyon no 1.

Vagyon kályhás kemence új, mázas no 1.

Az negyedik boltban

Márványkő asztal vagyon no 1.

Fából csinált nyoszolya vagyon no 1.

Béltett pad székek darab vagyon no 8.

Üveg ablak vagyon kettő no. 2.

Az kis palotában

Kályhás kemence vagyon no 1.

Üveg ablak vagyon kettő no 2.

Padszékek egyik oldalában a fal mellett

Ajtó pléhestül vagyon no 1.

874 MNL OL E 156a. Fasc. 108. nro. 003. – a várról szóló rész.

Az udvarbíró házában, melyben Báthori István idejében Báthori Gábor lakott

Vagyon négyszegű asztal nro 2.

Hosszú asztal vagyon nro 1.

Vagyon pad szék nro 2.

Hársból font szék vagyon, egyik nagyobb, másik kisebb nro 2.

Üveg ablak vagyon no 2.

Kályhás kemence vagyon no. 1.

Vadnak nyoszolyák, egyik hársbul fonott, másik fából csinált no 2.

Az fal oldalán szakadozott szőnyeg no 1.

Az asztalon vagyon darab szőnyeg no 1.

Ajtók vadnak régiek no 3.

Ajtó pléhestül kulcsostól vagyon nro 1.

Ezen ház végiben

Vagyon új üveg ablak no. 2.

Vagyon kályhás kemence no. 1.

Vagyon pad szék hosszú no. 1.

Más házban, ki annak előtte udvarbíró háza volt

Belől fűtő kemence vagyon no. 1.

Gyertya tartó vasból csinált vagyon no. 1.

A számtartó házban

Kályhás kemence vagyon no. 1.

Pad szék vagyon kettő no. 2.

Két ajtó sarkostól vagyon no. 2.

Az belső vár mellett

Vagyon egy ház no. 1.

Vagyon azon házban ajtó sarkastul no. 3.

Vagyon kül (kívül) fűtő kemence no. 1.

Ugyan azon belső Vár mellett

Vagyon ház újonnan épített no. 1.

Vagyon ajtó rajta kettő no. 2.

Az udvarbíró háza mellett való szuszékban

Vagyon öreg hordó no. 1.

Vagyon zszindely no. 26700

Tótfaluban vagyon zszindely sajtó színhez való no. 3000

Széna metelő láda hitvány vagyon no. 1.

A sütő házban

Réz mozsár törőstül vagyon no. 1.

Dagasztó tekenő vagyon no. 1.

Sziták vadnak rosszak no. 2.

Vízhordó csőbör vagyon no. 1.

Kályhás kemence vagyon no. 1.

Sütő kemence vagyon no. 2.

Vizes kád vagyon no. 1.

Kapitány uram konyháján

Tűz fő alj vas vagyon 1 ½

Pecsenye sütő vas vagyon no. 1.

Vágó asztal vagyon no. 2.

Rúd vas vagyon no. 4.

Az konyha újonnan építettett zsindeyes

Vagyon ajtó rajta rezestül no. 3.

Vagyon a konyhán öt szék no. 5.

Vagyon a Bástyán egy új konyha

Vagyon egy jó Száraz Malom a konyhánál minden szerszámával no. 1.

Vagyon ugyan ott régi száraz malom, hitvány no. 1.

Az abrakos pincében

Vagyon vasas láda no. 1.

Őn kanna, régi vagyon no. 1.

Rossz üres pince tok vagyon no. 3.

Őn hitvány palack vagyon no. 1.

Öreg (nagy) szekrény régi vagyon no. 1.

Fa kupa vagyon, egyik rossz no. 2.

Fából csinált itze (icce) vagyon rossz no. 2.

Meszely vagyon no. 1.

Öreg bor vonó kötél darab vagyon no. 1.

Vagyon régi darab kötél no. 4.

Hencz vas vagyon no. 1.

Harapó fogó vagyon no. 1.

Vas pöröly vagyon no. 1.

Sütő vas vagyon no. 1.

Kanál fúró vagyon no. 1.

Abrons vonó vas vagyon no. 1.

Teli hordó káposzta vagyon no. 9.

Lisztes kád vagyon no. 1.

Káposzta forgató kád vagyon no. 1.

Vagyon közép üst no. 1.

Vagyon nyers répa köből 50

Vagyon retek köből 2 ½
 Vagyon öreg bék(ly)ó lakat no. 1.
 Vagyon vaj icce no. 88.
 Vagyon aszú tehén túró régi reves darabokban 1332.
 Vagyon méz icce 121.
 Vagyon vég szűr a ház heán (azaz a hiuban, a padlástérben) 6 ½.
 Vagyon csinált kész szűr 4.
 Vagyon kassai vasas köből no. 1.
 Vagyon negyede no. 2.
 Vagyon öreg (nagy) korcsolya [a hordók leeresztésére, ill. felhúzására való faalkotmány] no. 5.
 Vagyon kisebb korcsolya no. 3.
 Vagyon szakasztó kas no. 1.
 Vagyon az ajtón lakat no. 1.
 Vagyon az másik ajtón is lakat no. 1.
 Vagyon hús vágó bárd no. 1.
 Vagyon hosszú csákány no. 9.
 Vagyon csap alá való csatorna no. 4.
 Vagyon csap fúró no. 2.
 Vagyon fűrész egy no. 1.
 Fából való cirkalom (körző) vagy no. 2.
 Bor hűtő réz edény régi vagy no. 1.
 Vagyon viasz font 45.
 Vagyon hordófal gyalu aljastúl no.2.
 Vagyon öreg kő kád no. 1.
 Vagyon kisebb kő kád
 Vagyon kő kézi malom
 Vagyon zsindegy szeg no. 9150.
 Vagyon Tótfaluban zsindegy szeg 4500
 Vagyon Matolcson zsindegy szeg 3000
 Vagyon lécezni való szeg 1024
 Vagyon ajtó vas szög no. 1.
 Vagyon vas abroncs no. 1.
 Vagyon öreg hordó no. 1.
Az öreg (nagy) bátyában, melyben kapitány uram lakik
 Üveg ablakok vadnak no. 4.
 Kályhás kemence vagy no. 1.
 Parasz(t) pohár szék vagy no. 1.

Apró (kis) karos székek vadnak no. 5.

Kar székek vagy kettő no. 2.

Vagy kerek asztal egy no. 1.

Ajtó pléhestül vagy no. 1.

Béllett pad székek vagy no. 3.

Vagy asztal az folyosón no. 2.

A Bástya mellett való kis házban

Vagy piros márványkő asztal no. 1.

Üveg ablak vagy kettő no. 2.

Fából csinált nyoszolya vagy no. 1.

Kályhas mázas kemence vagy no. 1.

Mind körül az asztalnál pad székek

Ajtó pléhestül vagy kettő no. 2.

Azon belül való házban

Négy szegű asztal vagy egy

Üveg ablak vagy jó no. 4.

Kályha kemence vagy egy

Béllett pad székek vagy kettő no. 2.

Ajtó pléhestül vagy egy no. 1.

Az kis lábas (tornácos) házban

Üveg ablak vagy no. 1 ½

Béllett székek vagy régi no. 3.

Ajtó pléhestül vagy egy no. 1.

Plé nélkül való ajtó vagy no. 1.

Ezen belül való kamorában

Négy szegű asztal vagy no. 1.

Üveg ablak vagy három no. 3.

Körül pad székek vagy

Ezen ház alatt való házban

Vagy pléhestül való ajtó no. 1.

Az repositum (lomtár) házban

Vagy kő só no. 868

Vagy az kútra vasas vödör láncostul no. 2.

Az Szigetben

Vagy öl széke no. 20.

Vadnak üres hordok az Várban széellyel no. 197

Az belső várban

Karika só vagy darabokban no.2.

Darab só vagyon láczoney (?) no. 2.

Más tollal: Vagyon restantia (hátralék) búza szemül köből 18 ½

Az közép házban

Vas macska vagyon no. 1.

Borsó vagyon köből no. 12.

Vagyon lednekes lencse köből no. 16.

Vagyon kendermag köből no. 4 ½

Vagyon bab, hitvány köből no. 3.

Vagyon három *keő* (kő) hitvány faggyú no. 3.

Vagyon ajtó egy no. 1.

Vagyon föld (cserép) fazék no. 6.

Vagyon lakat egy no. 1.

Vagyon len mag köből 3 ½

Az közép ház fölött való házban

Vagyon len kita (köteg) no. 500.

Vagyon kender kita no. 38.

Vagyon aszú vad alma köből 5

Vagyon vadászó háló no. 7.

Vagyon öreg kas no. 1.

Vagyon lakat egy no. 1.

Az korcsma háznál

Vagyon csőbör egy no. 1.

Bor mérő csőbör vagyon no. 1.

Tasnádi csőbör vagyon egy no. 1.

Budai itze (icce) vagyon egy no. 1.

Meszely vagyon egy no. 1.

Csap szék vagyon egy no. 1.

Fa korcsolya [a hordók leeresztésére, ill. felhúzására való faalkotmány] vagyon három no. 3.

Tölcsér vagyon kettő, egyik új no. 2.

Az mészárszékekben

Mázsa vagyon egész egy no. 1.

Fontok egészben

Tehén bőrök vadnak no. 18.

Faggyú vagyon font 255

Borjú bőr vagyon ott no. 5

Juh bőrök vannak no. 14.

Gedo (gida) bőrök vadnak no. 2.

A Major háznál

Vagyon major keresztül (?) no.1.

Vagyon csűr egy no. 1.

Vagyon öreg réz üst no. 1.

Vagyon hordó egy no. 1.

Az új kapun belül

Vagyon száraz malom jó no. 1.

Az új bástya mellett

Vagyon száraz malom no. 1.

más tintával, utólag: Az tömlöc felett (fedele) újonnan csinált no. 1.

Ajtó vagyon rajta no. 3.

Az szalonnás házban

Vagyon liszt kassai köből no. 286

Vagyon ajtó egy no. 1.

Vagyon lakat az ajtóján no. 1.

Vagyon az **Széles kapuban** öreg (sok) darab só no. 6.

Kisebb darab só vagyon no. 1.

Az szalonnás házban

Vagyon oh (ó) szalonna no. 10

Vagyon orja fejestül 13

Vadnak sodorok (sódarak = sonkák) no. 52.

Vadnak hájak no. 5.

Vagyon lakat az ajtóján no. 1.

Vagyon ajtaja vas sarkon no. 1.

Az udvarbíró háza héján

Vagyon fokhagyma koszorúban no. 18.

Vagyon vörös hagyma köből no. 10.

Vagyon aszú gyümölcs köből no, 10.

Vagyon aszú szilva köből no. 2.

Vagyon sing vas no. 359.

Vagyon egy malom vasas korong karika no. 1.

Vagyon tábori szakadozott lámpás no. 2.

Vagyon apró lámpás, burított no. 5.

Vagyon egy *pesa* fúró no. 1.

Vagyon az ajtaján lakat no. 1.

Vagyon az udvarbíró háza alatt való pince előtt két szuszék no. 2.

Vagyon egyikben árpa kassai köből no. 55.

Vagyon a másik szuszékban zab köből 133.

Vagyon ajtó vékony a szuszékokon sarkon no. 1.

Vagyon lakat rajta no. 1.

Az belső várbeli tömlőben

Vagyon köles kassai köből no. 498.

Az öreg (nagy) pincében az udvarbíró háza alatt valóban vagyon új hordó bor no. 27.

(a felsorolás a hordók űrtartalma szerint)

Tótfaluban vadnak borok no. 16.

(következik a 16 hordó űrtartalmának a felsorolása)

A vár jószágaiban a falukon való bor

(12 tétel, a falvak neve nélkül, a hordók űrméretével)

Az ecetes házban vadnak ecetes hordók no. 11.

Cont. urnas 6, 5 $\frac{3}{4}$, 4 $\frac{3}{4}$, 5, 4 $\frac{1}{2}$, 6 $\frac{1}{2}$, 3 $\frac{3}{4}$, 4 $\frac{1}{2}$, 4 $\frac{1}{4}$, 3 $\frac{1}{2}$, 3 $\frac{1}{4}$.

Öreg űst ezen házban lábastul vagyon jó, egy no. 1.

Vagyon ajtó vas sarkon no. 1.

Vagyon az ajtón lakat no. 1.

A Hosszú kapunál és a Széles (Zeles) kapunál

Vannak vár szükségére való hajók no. 8.

Vagyon három lakat a hajókon no. 3.

Vagyon egy lánc rajta no. 1.

A pincében

Vagyon méh sör no. 1. köből 5

A kapitány uram házánál

Vagyon óra szerszámotul, melyet az Tárházbul kapitány uram hozatott fel. no. 1.

6.

Registruma Álgjuknak és Tarackoknak ... Anno Domini 1644 die 22 May. Az Álgjuknak és Tarackoknak külön, külön, hány hány fontos golyóbisok legyenek. Ismét egy Álgjúhoz és egy Tarackhoz külön, külön mennyi számú golyóbis legyenek, azokrul való Regestrum.⁸⁷⁵

875 MNL OL E 156a. Fasc. 013. no. 011.

1)Az két kurta Álgjuk és a nagyobbik **Oroszlány** Álgjú, ez három Álgjuk mind egy golyóbissal járnak, egy golyóbis pedig huszon négy fontot nyom. Ez három Álgjukhoz vadnak golyóbisok, ezer hat száz és tízen hét golyóbisok no. 1617

2)Vadnak kilenc tarackok, az melyek mind egy golyóbissal járnak, egy golyóbis nyom 2 ½. Vadnak ezekhez kis golyóbisok hat száz és hetven öt no. 675

3)Az ki nevezet szerint ezek: Egy **Medve** nevű tarack, másik **Lélek** nevű, ismét két forgó tarackok **Ferdinándé**. Azon kívül egy **Hering**, **Kecsege**, **Őr**, az Toronyban is egy tarack, az Sorompón is egy vagyon.

4)Ismét vadnak más három Álgjuk is, kinek nevek ezek: **Vizi ember**, kisebbik **Oroszlány**, **Három Pálca**. Ez három Álgjuk mind egyenlő golyóbissal járnak, egy golyóbis nyom kilenc fontot. Vadnak pedig azokhoz az három Álgjukhoz két ezer két száz huszon két golyóbisok no. 2222

5)Az középső **Oroszlány** nevű Álgjuhoz való golyóbis nyom tíz fontot, vagyon ehhez golyóbis száz és kilencven egy no. 191

6)Az hosszú Kúkapun fenn a Prefectus Uram háza fölött vagyon egy falkony, az Nagy Palota fölött is vagyon egy másik falkony, kit **Ráknak** hínak, az Sorompón is vagyon egy harmadik falkony, melyet **Griffnek** hínak, az három falkonyok mind egy golyóbissal járnak, egy golyóbis nyom harmadfél fontot. Vadnak pedig ez három falkonyokhoz hat száz és harminc öt golyóbisok no. 635

7)Az kisebbik forgó Tarackhoz való golyóbis nyom három fontot, vagyon ezen golyóbis harminc no. 30

8)Az **Török tarack**hoz való golyóbis nyom öt fontot, vagyon ehhez golyóbis hat száz és kilencven no. 690

9)Az **Nagy Fülemüle**hez járó golyóbis nyom húsz fontot, vagyon hozzá három száz és huszon öt golyóbis no. 325

10)Az **kisebbik Fülemüle** Álgjuhoz járó golyóbis nyom hat fontot, vagyon ehhez az Álgjuhoz öt száz huszon öt golyóbis no. 525

11)Ezekon kívül vagyon az Czytházban [= Zeughaus] két rakásban öreg Álgjukhoz való golyóbisok, szám szerint négy száz és hetven két golyóbisok no. 472

Az melyekhez Álgjúk nincsenek az várban, ezek pedig három féle golyóbisok, mert némely nyom ötven fontot, némely negyven fontot, némely negyven ötöt

Summa

12) Az külső Sorompón levő tarackhoz járó golyóbis nyom egy harmad fél fontot, vagyon pedig ehhez golyóbis négy száz és nyolcvan hét no. 487

.....
.....

Summa

Álgyú golyóbis vagyon öt ezer három száz ötven kettő	no. 5362
Tarack golyóbis vagyon ezer nyolcszáz nyolcvan kettő	no. 1882
Falkony golyóbis vagyon hat száz és harminc öt	no. 635

.....
.....

Universa Summa Álgyú, tarack és falkony golyóbis vagyon in univerzum no. 7869

.....
.....

Miképpen az öreg Álgyuk, tarackok és falkonyok egymás után állanak külön külön helyeken rend szerint így következnek:

1) Az **föld** vagy **töltött Bástyán** vadnak két Álgyuk, egyik **nagy Fülemüle**, melynek golyóbisa nyom húsz fontot, az másik, **kisebbik Fülemüle** melynek golyóbisa nyom hat fontot.

2) Fönn a **Toronyban** vadnak három tarackok, az első más fél fontos golyóbisú, az másik a **Török tarack**, öt fontos golyóbisú, az harmadik **Rák** nevű tarack, harmadfél fontos golyóbisú.

3) Az **Hosszú kőkapu** előtt első kurta Álgyú, melynek golyóbisa 29 fontos. Az második kurta Álgyú az kőkapu ajtaján fenn (az ajtó felett) enne(k) kis golyóbisa 24 fontos. Ezen Bástyán egy **Medve** nevű Álgyú vagyon, melynek golyóbisa másfél fontos. Ezen Bástyán vagyon egy **Vizi ember** nevű Álgyú, melynek golyóbisa tíz fontos.

(A 4.-hez más tintával közbe szúrva: Ez nincsen)

4) Az házon fenn, melyben a Prefektus Uram lakik, egy falkony vagyon, melynek golyóbisa harmad fél fontos. Vagyon ezen Bástyán vagyon egy **nagy Oroszlány** nevű Álgyú, melynek golyóbisa huszon négy fontos. Ugyan ott vagyon egy **közép Oroszlány** nevű Álgyú is, melynek golyóbisa tíz fontos. Ezen Bástyán vagyon

kisebbik Oroszlány nevű Álgú, melynek golyóbisa kilenc fontos. Az **Három Pálca** nevű Álgú is ott vagyon, ennek golyóbisa kilenc fontos. Ezen Bástyán vagyon az **Lélek** nevű tarack is, melynek golyóbisa másfél fontos. Ugyon ezen Bástyán vagyon az **Nagy Baba** nevű Álgú is, amely nem olyan szerszámmal jár, hanem kövel vagy láncsal avagy gránáttal, avagy egyéb tüzes szerszámmal.

5) Az kazamatán fel egy hátra vagyon egy Sereg bontó, egy forgó tarack melynek golyóbisa másfél fontos. Ismét más forgó tarack vagyon ugyan ott, ennek golyóbisa más fél fontos. Ugyan ott vagyon egy kisebbik forgó tarack is, mely golyóbisa három fontos nyom. (Utólagos lapszéli megjegyzés e tételnél: nincsen)

6) Az **Új kapun** való lövő szerszámok három tarackok, úgy mint **Hering**, másik **Őr**, harmadik **Kecsege** három tarackok, mind más fél, fél fontos golyóbisokkal járnak. Ugyan itt vagyon az **kis Baba** nevű Álgú is, az mely szintén olyan szerszámmal jár, mint az Nagy Baba Álgú.

7) A **külső sorompó** fölött is vadnak két lövő szerszámok, egyiknek neve **Griff madár**, amelynek golyóbisa harmad fél fontos. A második nincsen neve, ennek is másfél fontos golyóbissal jár.

8) Az **Sziget utca kapuján** fenn vagyon csak egy sereg bontó.

Öreg szakállasok vadnak szám szerint úgy, mint két száz és hatvan három. Ezeknek kis golyóbisi vadnak, harminc ezer és hat száz no. 30 600

Kisebb szakállasok vadnak, szám szerint úgy mint ötven hat, ezeknek is vannak golyóbisok szám szerint hat ezer nyolc száz és ötven no. 6850

Summa

Szakállas	in univerzum	no. 319
Golyóbisok ezekhez	in univerzum	no. 37 4

Inventarium bonorum Ecsed, amely 1647. április 24-én a leköszönő Tarcali Ferenc tiszttartó és pénztáros, valamint a helyére lépő Matolcsi Ferenc között született, Rákosi Ferenc és Bodoki János ellenjegyzésével. Magyar nyelvű.⁸⁷⁶

Arx Ecsed

Az Báthori István bástyájában Vagyon mázos kemence (1), vagyon egy superlátos ágy (1), ezen házban négy üveg ablak (4), mely ablakokon vagyon tábla (16). Az ablakokon kívül vagyon vasrostély (4). Ezen házban egy festett ajtó zárjával együtt (1). Fél szer asztal (2), hosszú kötött padszék (1). Ablak mellé való rövid padszék (4). Egyes karszék (1). Ezen ház sorna(k) szaba(tt) tölgyfa padszék (1). Ezen **Báthori István háza** előtt való házban vagyon két festett ajtó vas sarkostól, hevederestől, zárostól (2). ...

Ez ház mellett való harmadik házban ...

Az **Báthori István bástyája** alatt vagyon egy ház ...

Az mosó házban ...

Az mosó ház előtt való házban ...

Az új keresztény borbély házban ...

Az pattantyús házban ...

Az új szuszék felett való ház héján (= padlásán) ...

Ez ház mellett vagyon egy szegület **Bástya** ...

Ez házban vagyon ...

Ez ház felett való házban ...

Az **Széles-kapu** felett való házban ...

Az **Széles-kapu** mellett két felől két drabant ház

Ezekben rossz kemence (2), két rossz ajtó vas sarkostól (2), reteszestől. Egy rossz padszék (1).

Káposztás-bástya ...

Egy **bástya** mellett vagyon ... kis házacska ...

Az egyik házban, mely a dobos háza két soros réz dob (2), gyalog dob.

A **Káposztás-bástya** felett vagyon egy ház ...

Ezen ház felett vagyon egy ház ...

Vagyon egy ecetes ház ...

876 MNL OL E 156a. Fasc. 013. no. 009. Kivonata: МАККАИ 1954Б. 399–390. E helyen a Bátori-bástya és a Belső-vár felvételét adjuk közre a leltár várra és Ecsedre vonatkozó főbb címeivel.

Az ecetes ház mellett két szuszék ...

Az ecetes ház felett egy ház ...

Az udvarbíró háza ...

Az udvarbíró háza előtt egy pitvar ...

Sütő ház ...

Az udvarbíró háza felett való ház héján (padlásán) ...

(összesen 21 ház)

Vagyon az **belső vár kapuja** mellett késznek csinált fűrészelt hombárok (7), (hatban 22, 46 ½, 52, 16, 30 és 27 köből liszt), a hetedikben nincsen.

Az udvarbíró háza alatt való pincében ...

Az **belső várban**

Az **hosszú ebédlő palotában** Zöld, magos kemence (1), az mellett egy fa rostély(1), hosszú asztal (2), márványkő asztal (1), fehér karszék (9), pad szék (3), egy öreg festett pohárszék (1), egy pulpitus (1). Vagyon üvegablak másfél karika híjával (3), az egyiken vas rostély (1). Ezen palotán egy festett béllét ajtó vas sarkostól, hevederestől, zárostól (1). Ezen Palotában vagyon felvonva öreg flandriai kárpit (8), perzsiai kárpit (1).

Az palota mellett egy **pohárnok ház**, vagyon benne rossz kemence (1), rossz padszék (3), kar szék (1). Ajtó vas sarkostól, retesztől (1).

A Palotából az **Úr házában** vagyon egy festett béllét ajtó, vas sarkostól, hevederestől, zárostól(1). Kamrára szélre nyíló ajtó vas sarkastól, retesztől (1). Vas macska (2). Vas kalán (kanál) (1). Flandriai kárpit (3). Deszkás ágy, melyben vagyon dictus (= mondott) derékalj. Üveg ablak (1). Asztal (1), azon asztalon kelim szőnyeg (1). Hosszú kar szék (1), rövid padszék (1), egyes szék karja nélkül. Karos festett egyes szék (1), Egy láb nyug)tató posztó széles szék (1). Ezen házban felfüggesztett apró rámas képek (11).

Az **közép házban** vagyon

Festett béllét ajtó vas sarkostól, hevederestől, zárostól (1). Mázos, kályhas kemence (1). Vagyon asztal (1). Zechel kék bársonyos szék (3), Deszkás ágy (1). Vagyon veres karmazsin szőnyeg (4). Vagyon egy mappán Descriptio totius orbis terrarum (= Az egész világ leírása) (1). Vagyon egy veres címer Haller Sámuelé (1).⁸⁷⁷ Palatinusné varrott címere (1). Báthor(i) Gábor és Bethlen Gábor fejedelmek képi tábla (2). Két üveg ablak (2). Kéményre nyíló ajtó vas sarkostól, hevederestől (1). Fazék (2), fedő (1). Gustavus Adolphusnak táblára írott képe (1). Kisded fogas (1), borsoló skatulya (1).

877 Haller Sámuel (1610–1643, felesége Károlyi Éva) diósgyőri várkapitány, aki török lesvetés áldozata lett. Halálának története szóbeszéd tárgya volt mindkét országrészben. György fia neje Bethlen Éva, ezért került képe Ecsedre.

A harmadik házban

Festett, béllet ajtó vas sarkostól, hevederestől, zárostól (2). Zöld mázos kemence (1). Víz szög alá való vas macska (1). Egyes apró festett kar szék (6). Zöld bársonyos láb nyug(t)ató szék (1). Festett, kerekded asztal lábastól (1). Négy szegű fejr asztal lábastól (1). Apró festett fogas (3). Vagyon üveg ablak (2). Kemencére nyíló kis ajtó vas hevederestől (1). Superlatos ágyhoz való vas vessző (14). S..tus locusra nyíló ajtó, vas sarkostól, hevederestől, toló zárustól (1). Azon ... kised karszék (1). Láb nyug(t)ató bőrös szék (1). Vagyon két kis ablak (2). Vagyon fedelezen iskatalya (1), vagyon benne üveg gyöngyi (7).

Ezen házon kívül vagyon egy **palota, amelyben a leányok laktak**

Vagyon abban egy mázos kemence (1), vagyon egy festett, üveg ablakos, rostélyos valath (?) (1). Ezen vagyon egy festett vas záros hevederes ajtó (1). Az folyosóról benyíló festett záros ajtó zárostól, hevederestől (1). Kis konyhára nyíló ajtó vas sarkostól hevederestől, kilincsestől (1). Árnyékszékre nyíló ajtó, melynek üveg a felső része, vas sarkostól, hevederestől (1). Az árnyékszéken vassarkos, hevederes ajtó (1). Vagyon az árnyékszéken fedeles köves láda (1). Vagyon ezen Palotában fejr deszkás magas rekesz (1), kiben vagyon almárium (1). Azon rekeszben padszék (2). Azon rekeszen vagyon vas sarkostól retesz fejr ajtó (1). Harmadik rostélyos ecetes azon házban, melyen vagyon rostélyos vas sarkos retesz ajtó (1). Ezen palotában egyes kar szék (2). Hosszú padszék (4) kötött pad szék (2). Egy asztal lábastól (1). egy rossz egyes karszék (1). Hosszú festett fogas (2). Az festett rostélyos üveges ...ben belől vagyon üveg ablak (1).

Vagyon az **Torony alatt egy ház**

Vagyon abban egy zöld mázos kemence (1), fejr asztal lábastól (1), hosszú padszék (2), fejr karszék (2), egyes karszék (1), rövid padszék (1), festett deszkás ágy (1) fejr fogas (3), üveg ablak (2).

Ezen **toronyházban** az árnyékszékre nyíló ajtóvas sarkostól, reteszestől, hevederestől (1). Vagyon az árnyék széken padszék (1), fogas vagyon (1), A folyosón vagyon két üveg lámpás (2), vas láncokon függ

Az leány asszonyok **háza alatt való Palotában** vagyon búza köből 102, szemem szedett búza köből 3 ½, ocsú vagyon köből 20, köles vagyon köből 24, fejr liszt szemem szedett köből ⅓. Paraszt kályhás kemence (1), üveg ablak két tányér hiánnyal (?). Ajtó vas sarkostól, reteszestől, az egyikén lakat (2).

Az grádics alatt való **tornácban**

Hosszú asztal (2), fejr kar szék (1), hitvány padszék (1).

A **grádics alatt való kis ház**ban egy ajtó vas sarkostól, hevederestől, zárástól (1), üveg ablak (1), mázos kemence (1), vas rostély (1), falon való képek (4), deszkás ágy (1), asztal (2), karszék (4), cibere (1), almárium (1). Más ajtó is vagyon az **szenelő ház**ra nyíló, vas sarkostól, hevederestől (1), deszkás ágy (2). Ugyanonnan **Palotára** nyíló ajtó vas sarkostól, hevederestől (1). Üveg ablak (2), az egyikén vas rostély. Seresházra nyíló ajtó (1), vas sarkos, hevederes ajtó.

Vagyon egy **konyha** az melyen vagyon egy új szöggre való vasmacska (2), hosszú vágó tábla (1), fél (kihúzza) táblája, melyen vagyon vas retesz (1), más kisdud vagdaló tábla (1), padszék (1), ... (2), kisdud kád, kar szék (1), két felé nyíló ajtó (1), egy asztal (1). Vagyon a pitvarban ezek: tábla (2), kar szék (1). Azon belől egy szakács ház, amelyben egy zöld kemence (1), egy ajtó rekeszestől (1), Ezek adó tölgyfa tábla (2), fűrész deszka (6).

A konyha mellett vagyon egy meggyes, virágos, veteményes kert, melyben vagyok egy iratos **filagória** (1). Vagyon egy ajtó vas sarkostól (1), hosszú ebédülő asztal (1), padszék (2), ablak ráma (4).

A konyha mellett egy száraz malom, minden szerszámmal.

A **belső vár kapu**ján bemenőleg bal felől vagyon egy kamara (1), melyen vagyon egy ajtó vas sarkostól, rekeszestől (1). Liktáriumos almárium (2), fogas (1). Az ablakon egy lapos vas (1). A mellette lévő kamorán vagyon fehér ajtó vas sarkostól, hevederestől, rekeszestől, lakatostól (1). Vagyon abban vaj budai icce 91. Az ablakon vas rostély (1).

A **kis pince felett** való **bolt**ban vagyon egy bödönbe vaj budai icce 104, kád (1), fűrész deszka (8). Vagyon egy rossz ajtó rajta, vas sarkostól, hevederestől, lakatostól (1).

Az **sós kamarában** kő só (15).

Vagyon egy **Széles-kapu** előtti tornácban hosszú asztal (5), kisdud ... (1), mindenik lábastól.

Boroknak száma

Az **Szántai-pincé**ben vadnak a tótfalusi majorság(i) borok (1–33., a 35–37. tétel szentjób(b)i bor)

Az ecetes pincében tótfalusi dézsma borok (1–19. tétel)

Az dézsma borokért deputált pénzen vett borok (20–29. tétel)

Szakolyi-pincében korcsmára való tótfalusi vett borok

Ecsedi korcsma ház ...

Az Városon vagyon egy **mészárszék** ...

Sorompó előtt egy lugasos, veteményes **kert**

Kisecsed ...

Az vár előtt vagyon egy **major háza** ...

Serfőző ház ...

Az **Szigeten** vagyon két kazal ...

8A.

Inventarium Omnium Bonorum inter et extra, ad Arcem Ecsed pertinentium ... Domini Nicolai Josa Provisorio ... a prima July Anni 1669. (Az ecsedi várhoz tartozó minden külső és belső javak összeírása Jósa Miklós provizortól ... 1669. július 1-én.)⁸⁷⁸

Egy egész bekötött könyvet képező, terjedelmes lajstrom fekszik előttünk, még Báthory Zsófia idejéből, 1669-ből, melyben e vár épületei, helyiségei stb. és a hozzá tartozó uradalom gazdaságai nagy részletességgel, pontossággal leiratnak, a mint Bikfalvi Ferencz (számvevő), Szűcs András (első kulcsár), Kézdi Vazul (Balázs, másodkulcsár) szolgálatukból búcsúzó uradalmi tisztek, várt és jószágot tisztí utódaiknak (Görgei András számvevőnek)⁸⁷⁹, Deák Györgynek (első kulcsár) és Böszörményi Miklósnak (másodkulcsár), Jósa Miklós uradalmi tiszttartó jelenlétében, a mondott év július i-ső és következő napjain kézhez adták s resignálták vala. A művelődés-, és kivált gazdaságtörténeti szempontból igen érdekes adatok tárát képező e kötet, mint egy jegyzetből látszik, a Rákóczi-ház sárospataki levéltárában őriztetett egykoron. Jelenleg Vályi János, szathmármegyei nagybirtokos úrnak majtisi könyvtárában van. Az ő szívességéből tettem jegyzeteket belőle. Érdemes volna egészen is mását vetetni, de énnekem, a

878 Az eredetileg a (Sáros-)Patakon őrzött urbáriumnak egykor a Vályi család (tunyog-)matolcsi könyvtárából kikölcsönzött példánya Thaly Kálmán hagyatékával (1913–1922) került az Országos Széchényi Könyvtárba (Kézirattár, Fol. Hung. 2200, 55 fol.). A magyar nyelvű összeírásból részletet tett közzé: THALY 1886B. 134–143. Az itt közölt szöveg rövidített, a közlés szerinti tagolásban, csak Thaly magyarázataiban javított. (A []-be tett értelmezések N. P.-tól.)

879 A zárójelbe tett betoldás Luby Margit gépiratából (Szatmári Múzeum Adattár, Luby Margit hagyaték 3-89).

lajstrom – nagy terjedelmét tekintve – nem volt erre időm. Csak a várépület, lakóhelyiségek felszereléséhez tartozó némely kiválóbb érdekű pontot írtam ki és közlök itt belőle; megjegyezvén, hogy Ecsed vára a Rákóczi-uraságoknak csak ideiglenes, átutazási, rövid tartózkodási helye gyanánt, tehát nem valami nagy fénynyel vala felszerelve; az ő rendes lakóhelyeik ezen időtájt a munkácsi, pataki, és regéczi várpaloták, továbbá a nagy-sárosi, zborai és szerencsi kastélyok lévén. Ecsednek mocsaras légköre ugyanis nem volt alkalmas és kellemes hosszabb ott létre.

A fejedelmi és főúri lakoknak legfőbb díszait a XVI-XVII-ik században az u. n. »házőltözetek«, vagyis a falakat borító mindenféle szőnyegek és kárpitok képezték. Ezek között a régi conscriptiókban leginkább drága keleti, nevezetesen »persiai«, »portai«, vagy »diván-szőnyeget«; további flandriai, olykor francia vagy olasz mívű, szövött képeket ábrázoló gobelineket, hollandi aranyozott és préselt bőrkárpitokat, végre különféle hazai szőnyeget találunk. II. Rákóczi Ferencz fejedelemnek ilyen fal- és padlatborító mindenféle drága szőnyege annyi volt, hogy ha az udvar utazott: az udvarmester társzekerekkel küldötte előre a munkácsi, pataki tárházakból a szebbnél-szebb ily »házőltözeteket«, melyeket aztán ott, a hol a fejedelem megszállni kívánt, előre felfüggesztettek a szobák falaira, bevonták velők a lépcsőket s padlatot, úgy, hogy pár óra alatt a legegyszerűbb nemesi udvarház fejedelmi fényű palotává volt átvarázsolva.

Az 1669-iki lajstrom szerint Ecsed várának lakószobáiban, a falakon részint »rámákban«, részint azok nélkül felfüggesztve, összesen harminc darab szőnyeg említettik; faj szerint »dívány-szőnyeg [perzsa szőnyeg], promiscue [vegyesen], nro 10«; »közönséges szőnyeg nro 3«; »nyomtatott aranyos bőrkárpit, promiscue, nro 14«; végre a kilin nro 3». Ez az általános sommázat. Ha azonban a termék leírásán végig megyünk: akkor a részletes megjelölésben sokkal többet lelünk. U. m. :

Az »**ebédlő palotá**«-ban volt »öreg (nagy) dívány-szőnyeg az falon hat, kettei kisebb valamivel«. E terem falai tehát, úgy látszik, egészen be voltak szőnyegezve. Vala még ugyanott »asztalra való közönséges, viseltes szőnyeg, egy«. Az ebédlő palotából nyílt az »**Urunk háza**, kőboltos«, vagyis a fejedelem lakó szobája, »zöld festékes« ajtóval, »ónban foglalt, hatszetre metszett, kristályüveges, négy fiókos« ablakkal, vasrostély nélkül. »Belől szelőlő, zöld mázos kemencze« állt benne. Az asztalon Istvánffy magyar története s egy »atlas major« feküdt. A falon öreg dívány-szőnyeg 3; közönséges kisdéd szőnyeg az ablak körül 2». Ez is hát jóformán fel volt szőnyegezve. Mellette a fejedelemnő lakóterme, (»**Asszonyunk háza**«) szintén zöld festékes ajtókkal, »kívül fülő zöld mázos kemenczével, ónba foglalt, hatszetre metszett kristály üveges« két ablakkal, stb. »Vagyon itt közönséges öreg dívány-szőnyeg, mindegyike viseltes, három; negyedik kisebb, az is viseltes«.

A fejedelemnő terméből a **«leányasszonyok háza»** nyílt, melynek kemenczéjének egy része kívül fűtő, más része belől szelendő. (Vagyis kályha is, kandalló is.) E szobának is metszett kristályablakai valának s falait hollandi bőrkárpitok boríták: «Vagyon itt nyomtatott, régi, aranyos öreg bőrkárpit az falon négy, ötödik kised», s ezeken kívül még: «Vagyon itt régi viseltes tarka kilin [keleti szőnyegfajta] az falon három; és közönséges szőnyeg az falon, ez is viseltes, 1».

5-dik ház volt az **«öreg asszony»** (udvarmesternő) háza. Ennek is zöld festékű ajtaja, belől szelendő zöld kemenczéje, részben kristály-, részben azonban csak «paraszt-üveges» ablaka. «Régi, szakadozott, nyomtatott aranyos bőrkárpit az falon, öreg 2, középszerű 1, kised 3». (A többnyire egyszerű bútortárat mindenütt mellőzzük).

A **6-dik házban** is «nyomtatott, aranyos régi bőrkárpit az falon, három». S a 8-ikban, — mely az **«napkelet felől való szegely-palota»** volt, — «öreg dívány-szőnyeg 1, középszerű 3, mindenik az falon». Továbbá ugyanott «skarlátszőnyeg az falon, egyik viseltes, kettő». Es «szakadozott közönséges szőnyeg az falon, 1». (Itt tartatott egy «igen derék, erősséghez való, mesterségesen csinált, három kulccsal járó öreg lakat» is, mely «lehet ötven font nyomó».) A következő 9-dik házban (**«középső palota, a kapu fölött»**), «vagyon régi, viseltes vadász-kárpit az falon nro 4; és régi viseltes kilin 3, darab is 1». «Vadász-kárpit» alatt alkalmasint valami vadászati jeleneteket ábrázoló falszőnyegek értenek. Ugyanitt «dívány-szőnyeg 3, középszerű; skarlát-szőnyeg, kopott, szakadozott 2, öreg dívány-szőnyeg 4, szakadozott i; közönséges szőnyeg, régi, szakadozott 4; szakadozott kilin 1; falra való, szakadozott, tarka, hosszú kilin 1; descriptio Asiae, Africae, Europae per très mappas pappiraceas»; s végre «Magyarországi vászonkárpit, Absolon és Joab dolgai rajta festve, nevek is, egy, nro 1. Másik vászonkárpiton Pallas, Diana, Minerva, Venus etc. festve, egy, nro 1».

Ez a terem tehát valóságos raktára volt a falra föl nem függesztett mindenféle fajta szőnyegeknek és kárpitoknak. Különös figyelmet érdemel a két utolsó tétel, mely világos bizonyossága annak, hogy a XVII-ik században hazánkban is készültek faldíszítő kárpitok, bibliai és mitológiai jeleneteket ábrázolva. Tehát magasabb, komplikáltabb iparművészeti természetűek; egy nemei a gobelineknek, a milyen a sokat emlegetett «kilin» is lehetett. Volt itt még «palota»-ban való, általrekesztő spanyol-fal is, tíz rámból álló, egy». És «ennek ládája» vashevederes, reteszes. Tehát a nagy spanyol-fal útra is elszállíthatóan vala berendezve.

A **10-dik házban** («ez az kapu felett napnyugat felől szegely, boltos ház») «vagyon az falon *öreg dívány-szőnyeg 3, középszerű 1. Közönséges öreg szőnyeg I, kissebb is I, mindenik az falon. Asztalra való viseltes szőnyeg az falon 1»

E tíz terem mind a belső vári palota első emeletén volt. Azonkívül a földszinten lévő belső tárházban is találtattak «ráma nélkül való kárpitok, promiscue, melyek is igen régiek, szakadozottak, egynihány». És «közönséges vászonkárpit kettő». Következtethető ebből, hogy a falon levő főttebbi kárpitok mind keretekben voltak fölfeszítve.

Ezek szerint az ecsedi várpalotában nem mint a lajstrom sommás kimutatásában jelezteték, harminc, — hanem az alább említendőekkel együtt valami százhusz mindenféle külföldi és hazai készítményű diszító szőnyeg és képes gobelin, s festett vagy aranyozott, préselt falkárpit létezett. A mi egy földesuraitól csak nagyon kivételesen lakott várban ugyancsak elegendő, s az efféle diszítményeknek őseink lakásain való nagy használatára enged következtetést.

De a szőnyegekről többet nem szólván, emlékezzünk meg lajstromunk után az Ecseden őrzött némely történelmi, vagy műértékű egyéb tárgyakról, feltűnőbb ritkaságokról s fegyverekről, szerekről és könyvekről, a mennyiben itt ott ez utóbbiak is följegyeztettek.

A fejedelem lakszobájában feküdt nagy atlaszt és Istvánffy-t már említők. A «8-dik ház» névvel megjelölt «napkeleti szeglet-palota» egyik «öreg almáriumában» sok egyéb tárgyak között volt a Rákóczi Györgyök által az oláhok civilizálása és calvinizálása czéljából oláh nyelvre fordíttatott «Új szövetség»-nek több példánya;⁸⁸⁰ vagy, mint a lajstromban olvassuk : «Új Testamentum, oláh nyelven kinyomtatott, in compactione 8., Ex his nro 7 aranyas s ezek közzül kettőn négy bokor ezüst kapocs; és egy közönséges compactióban.» E följegyzés bibliographiai tekintetben érdekes. Továbbá ugyanott valának: «Erdélyországi Articulus, mely in Anno 1648. nyomtatott, 1 Erdélyi approbata Constitutiók, in compactione. 2. Lengyel Decretum, in comp. 1. Komornikok régi ratiói in comp., kilencz volumen. Magyarországi Decretumok Summája in comp., 1. Ars 37 Poetica, in comp., 1. Foelici Austriaci Oratio, in comp., 1. Régi öreg német calendarium 1. Arma Svetica, in comp. 1. Török —» s itt, fájdalom, a lajstromból egy, valószínűleg csupa könyvek és kéziratok jegyzékét tartalmazott egész folio levél kiszakadt.

Ugyanezen «öreg almárium»-ban egyebek közt még a következő jelesb érdekű tárgyak említendők meg: «Igen szép petymetes süveg egy iskátulyában. Azon iskátulyában, férfinak való bojtos, fekete selyem süveg, igen szép. — Bécsi szablya-vas, egy. Elefántcsontból csinált ezüstpléhes kis varró ládácska, egy darab ezüst pártázat is rajta,

880 A románok református vallásra való térítése czéljából a fejedelem lefordíttatta saját költségén a Bibliát. Ebből bizonyos példány Ecseden fennmaradt. Klobusiczky Ferenc, I. Rákóczi Ferenc árváinak jószágkormányzója 1690. október 5-én azt írta Nagy Ferenc ecsedi tiszttartónak: „Az oláh bibliákat kegyelmed csak adja el, ha árosa találkozik.” THALY 1871. 718.; Idézi: ERDŐSI 1906. 324. A kiadásról: VERESS 1910. 158–159. A dolgozat végén (176.) a román bibliában található Rákóczi György címer.

az többit lerontották. Kicsiny virgina [clavicemballo] egy. Tatár ezüstdob, félpár. Tatár szalámiás dob, félpár. Tatár rézdob, félpár. Leányasszonnak való fodor, kettei ezüstveszszőkre csinált, ennek is egyike aranyas; az tizennégye vasveszszőkre csinált, mindenik igen szép munkás, 16. veresbársony-subácska, szkófiommal igen szép ágakra, töltésesen varrott. — Gyümölcshöz való új keresztyén (anabaptista) csinálta czifrás, mázas tálacs-kák, 4. Ugyan ilyen csésze 4. Üvegtáblácska 2. Gyermekeknek való cserépkorsócska 1. Számszeríjj (Armbrust) kettő. Sátor felibe való rézgomb, 1.

A 9-ik számú «középső palotán» összeírt holmik közül kiemelendők: egy «veres bársonyos, skófiommal varrott, karos szeczel-szék»; egy «zöldbársonyos» ugyan ilyen szék. Tábori szeczel-szék, bőrosek, 2. Nyereg alá való, buríttatlan lemez 8; veres posztóval burított lemez 2; zöld posztóval. burított lemez 1. Veres angliai posztóval burított, szkófiom-aranyval varrott portai nyereg; első kápája letörött. Török kengyel egy pár rajta kék zsinóron. Másik, kék angliai posztóval burított, skófiom-aranyval varrott portai nyereg; ennek is első kápája letörött. Török kengyel egypár rajta, szíjastul. Hiúzbőrből csinált selyemrojtos czafrag. Kézíjj, tokostul. Ehhoz nyíl promiscue 6. Szakadozott fekete kilin 2. Régi, viseltes kilin 3 darab és 1 = 4. Nyereg szárnya alá való burított lemez. Tengeri nyúl bőrből csinált újjas keztyű, egypár. Kármán-zabola 4. Vízvevő lombik 3. Ezekhez való dézsa 1. Tábori vaság, czérnahevedereivel, 1. Falra való nyomtatott aranyos bőrkárpit, igen régiek, szakadozottak 10. Igen mesterségesen csinált pácza, kígyóhaj formára burított, régi, bomladozott, egy.»

A 10-ik számú háznak «egyik ajtaja, az középső palotából nyíló, pártázatos, czifra rakásos», — tehát mozaik-mű volt. Ugyanezen «szegelet, boltos házban» találunk egy «zöld bársonyos karos szeczel-széket», két «tábori széket», egy «asztalra való levéltartó polcz-»-ot, egy belől fekete posztóval bélelt «festetlen öreg almárium»-ot s a falon hat «puskatartó paraszt rámán» függő következő különféle fegyvert: «Stucz, promiscue, 18. Ex his: Sujtásos csontos agyú, 12, vontra par 1. Czifrássan csonttal rakott agyú 8 vontra par 1. Sárgarézboglárokkal rakott agyú, az aczélja is sárgarézzel borított, 16 vontra, par 1. Közönséges stucz, ezek is szépek, némelyike 16 vontra, par 5. Csontos agyú rövid stucz, par ½. Item, az ki az sárkány felvonásával tekerődik fel, igen szép csontos agyú, 6 vontra, par ½. Id est 18 puska.

Lovas katonáknak való közönséges karabély, mindenik szép s jó szerszámmal, 10 pár. Pistoly harmadfél pár. Ezüsttel burított nyelű alabárd, egy. Hively nélkül való hegyes-tőr, kápája ezüst, hajtott kereszti is ezüsttel burított, 1. Karabélyszíjra való vashorog 12. Darabos zabola 4.»

A «délfelől való alsó rend (fél földszinti) házak előtt való régi, sorvadozott folyosóra járó garádics fából építtetett, ez is orsós karfás volt, mellyet is újonnan kellene

csináltatni». (Némely ház- és toronyfedélről pedig az mondatik, hogy «kupás cseréppel» vagyon héjazva.) Ezen sorban a második, «kúboltos» terem vala az külső tárház», belső vastáblás ajtókkal. Ebben őriztettek, sok mindenféle fegyverzetek, szerek és eszközök közt a Bástori, Bethlen és Rákóczi fejedelmi házak családi, hadi és nyert zászlói, vagy legalább egy része az utóbbiaknak. E kiváló érdekű történelmi emlékek és diadaljelvényeknek íme teljes sorozatát ide iktatjuk :

Zászlók.

«Öreg és nyargaló-zászlók, gyalogzászlókkal együtt, nro 59.

Első zászló, veres kamuka, két hattyú (Bethlen) címer rajta; írás egy felől: Dominus Exercituum Nobiscum. [A Seregek Ura velünk.] Tibi Domine et Justitia, tandem bona causa triumphat. [Veled az Úr és az Igazság, végre a jó ügy győz.] Quod vis Deus ratum fac. [Isten akarata érvényes.] Más felől: Auxilium Dei fit ignis et terror omnium, ex voluntate ejus.[Az Úr segítsége tűzzé válik és mindenki félelmére az ő akarata szerint.] Dat Deus cui vult.[Az Úr adni akar.] De caelo victoria. [Az éggel győzelem.]

2-dik zászló, karmazsinszín kamuka; írás rajta egy felől: Gabriel Dei gratia Regni Hungar. et Tran(silva)niae Princeps, etc. Másfelől hegyestőrös czímer ez írással: Exurgat Dominus Exercituum et dissipentur inimici ejus et fugant qui oderunt eum a facie ejus. [Felemelkedik a Seregek Ura és elenyésztí az ő ellenségeit és üldözi, kik utálják az ő orcáját.]

3-ik zászló, fehér tafota, címer rajta mindkét felől: koronás hegyestőr (Bethlen Gábor); írás rajta: Firmata Dei consilio. [Az Úr tanácsa erősít.]

4-dik zászló, karmazsin atlatcz; címere két hattyú (Bethlen), írás rajta nincs.

5-dik zászló, karmazsin szín virágos kamuka. Egy felől címere Crucifixus Christi [a keresztre feszített Krisztus], ez írással: In hoc signo vinces. [E jelben győzni fogsz.] Másfelől címere két sasszárny.

6-dik zászló is karmazsin szín virágos kamuka. Címere egyfelől két kígyó, ez írással: Virtuti fortuna comes. [A bátorság a szerencse kísérője.] Más felől írás: Georgius Rákóczy, Dei gratia Princeps, etc.

7-dik zászló, virágos sárga atlatcz. Egy felől Mária képe rajta, más felől kétfejű fekete sas (Bástori Zsófia).

8-dik és 9-dik zászló, kék tafota, mindenik aranyszínű festékekkel csepegetett. Nyargaló zászló. 10-dik zászló, téglaszín tafota, ezüstsín festékekkel csepegetett; ez nyargaló zászló.

11-dik zászló is ugyan ilyen.

12-dik, sárga tafota nyargaló zászló.

13-dik, tengersizn tafota nyargaló zászló, igen viseltes.

Tizennégy veres bagazia nyargaló zászlócskák, némellyike fejjel tarkás; nagyobb része ezeknek oláhoké volt, melyeknek egyike veres kamuka nro 14.

Veres bagaziából s fejjé gyolcsból csinált gyalog zászló; oláhoké volt, nro 2.

Fejjé gyolcsból csinált, — ezeknek is némellyike tarkás — nyargaló zászló nro 8.

Kék bagaziából csinált, némellyike fejjé gyolcsal tarkás, nyargaló zászló, numero 4.

Régi, szakadozott fejjé tafota nyargaló zászló, egy, nro 1.

Nyargaló zászló, vasas kópiástól (kopjástól), igen viseltesek; némellyike kék, némellyike sárga kamuka, némellyike pedig elegyes kamuka, nro 13.

Igen régi, viseltes, öreg zászlók. Elsőnek címere farkasfog, sárkány körülötte. (Bátori). Második elegyes tafota. Harmadik igen szakadozott, sárga tafota. Ketteinek kópiája merő, harmadiknak *fuvallott*:⁸⁸¹ végekben való ezüstököt letördelték, nro 3.

Két tafotából csinált, igen viseltes gyalog-zászló; kópiájának az végén ezüst - címer, egy, nro 1.

Lobogó nélkül vasas kópia, nro 3.

Gyalog-zászlóhoz való vasas kópia, egy, nro 1.

Szakadozott veres kamuka kornéta, Méltóságos 2-dik Rákóczy Uram ő Nga címere és titulussa rajta, egy, nro 1.»

Eddig a zászlók sorozata. Érdekesebb más tárgyak **a külső tárházban**:

«Gyermek kezére való karvas, egy pár.

Közönséges vasas nyíl 43.

Aranyos nyíl, vasok aczél, tizenkettő, nro 53.

Merő sisak, egy. Pánczél sisak, egy.

Két kéz pallos hivelyestől, 2. Meztelen kard 2.

Közönséges új pistoly öreg ládában 99 pár.

Pulya embernek való pistoly félpár.

Kornétára való veres selyemrojt, zsinorostól, 2.

881 Főntebb, a 8-dik ház leírásában is említetik egy ott lévő »fuvallott gyantáros kópia, lobogó s vas nélkül való, egy«.

Középszerű karvas, egy pár.

Puskagolyóbis-forma 3.

Aranyval vert vasú igen szép láncsa, egy darabon az nyele aranyas ezüstszegekkel rakott, veres selyemrojtos, egy.

Csida (dzsida), egyiknek nyele fekete czapával burított, ezüstdróttal tekert; másiknak nyele tengeri nádszál.

Kópiatok szíjastól, nro 207.

Közönséges alabárd, nyelestől, egy.

Szakadozott zöld gránátposztó-sátor, egy.

Kék posztóval burított lemez 4; veres posztóval burított 1. Nyeregre való viseltes abaposztó-kápa, 2.

Aranyval szűtt, virágos sárga czafrag, igen régi, kopott, 1.

Igen közönséges sárga karmazsin csizma, pár 1.

Tengeri nádbúi való paizs, feljül tarkáson czérnával kötött 1.

Selyembűi szűtt heveder vagy majcz, melynek az két végén két öreg ezüst - csatt. Ehhez való felrántó is majcz, kettő, mindenkinek egyik-egyik vége ezüstös.

Második is majcz, melynek az két végén két öreg ezüst csatt. Ez felrántó nélkül van.

Harmadik heveder bagaria, melynek is az két végén két öreg ezüst csatt.

Hevedernek s felrántónak való majcz, csak üszögében, 8. Aranyfonallal szűtt, nyeregre való lekötő majcz, egy.

Palota falában való réz gyertyatartó, mindenk ágastól, tányérostól, 12.

Unicornisnak az szarva, három darab.

Öreg jó óntál 39. Középszerű jó óntál 170. Középszerű, viseltes, mindazáltal még jó óntál, 6, = nro 215.

Régi, töredezett, horpadozott óntál, óntányér. ónkanna, ónpalaczk etc. mely csak új munkában való, ugyan feles, cent. libr. nro 140. N. B. Ez Praefectus Uram⁸⁸² parancsolatjából most Patakra vitetett.

Asztalra való ón sótartó 9. Kerekded óntányér 19, négyszegű 8, = 27.

Bécsi font, rézből való, nro 4.

882 Id. Szalay Pál, a későbbi ismert nevű bujdosó vezérek egyike.

Egy pinczetokban ón palaczk 6, lehetnek másfél itczések. Faolajnak való kicsiny palaczk is 2.

Rézmedencze, egy. Pinnata, fedele nélkül egy; öreg pinnata-fedél egy. Fűszerszámmérő öreg rézserpenyő, vastengelyestől, egy pár.

Frisnajderséghez való öreg kés, egy hivelyben, csontos nyelű. Egy ehhez való öreg villa. Bárd is azon hivelyben, egy.

Kármány zabola 11. Kocsisnak való paraszt-kengyelvas, ötödfél pár. Bécsi mázsa, vasrúd, pondusostól.

Srófos vaságy, czérna hevedereivel, kettő.

Hintó ablakában való kristályüveg öreg tábla 9.

Egy szürke kalap, fejr strucztollastól.

Kéneső egy korsóban, lehet egy itczényi.

Aranyméréshez való rézmértékek, promiscue, 20.

Igen szép nádszál pálcza, perspcctiva vagyon benne, mindkét vége csontos, egy.

Lódingra való kék selyem-majcz, egy.

Apró fatányér 12. (Az «ebédlő palotán» forgalomban volt fatányér 43, óntányér 4, óntál 11). Tárházra való öreg lakat, egyik igen mesterségesen csinált, kolcsa is benne van; kettei közönséges, kolcsok is nincsen, nro 3.

Egy ezüst-csengetyű, circiter lehet benne öt tallér.

Egy kisdéd *aczél-pecsétnyomó, melyen az Méltóságos fejedelem 2-ik Rákóczy György Uram ö Nga czímere es titulussa.*

Pappiros metélő olló, egy.

Tüzes szerszámhoz való vékony spárga hat vég.

Jégen való halászathoz való apró réztaraczk, promiscue, nro 11. Első, 4 lótos; kereke, ágya jó, vasas. 2-ik, 2 lótos; ágya vasas, kerekei rézbűi valók. 3-dik, 2 lótos; ágya s kereke vasas. Négy, egy-egy lótos; mindeniknek ágya s kereke vasas. Egy, két nehezékes; ágya s kereke vasas. Kettő, egy-egy nehezékes; egyiknek ágya s kereke vasas, másiknak ágya vasas, de kereke nincs. Egy, félnehezékes; ágya, kereke vasas. — Ezen nro 11 taraczknak nem pondusok, hanem lyukoknak proportiója specificáltatik.

Három csűjü vastaraczkocska, ágya s kereke vasas, nro 1. Az csűnek ketteinek lyuka két-két lótos, harmadiknak féllótos.

Réz mozsár-ágyúcska, három fontos golyóbisos; ágya vasas, nro 1.

Számszer-íj, kettő. Egyiknek íve s idege nincs, másiknak csak idege nincs, nro 2.

N. B. Ezen apró lövő-szerszám, az számszer-íjakkal együtt, mostan czajbert (hadszer-tárnok) Posgai gondviselése alá adattak, Praefectus Uram ő Kegyelme parancsolatjából».

Eddig a «külső tárház» tárgyainak fölsorolása.

Az utolsó tételek, u.m. a «jégen való halászathoz» tartozó apró ágyúcskák, mozsaracska és számszer-íjak rendkívül érdekesek, amennyiben a régi főuraink által kedvteléssel űzött halászati sportnak egy nálunk eddig teljesen ismeretlen módjára az ágyúkkal való halászatra tanít meg bennünket. A dolog magyarázatát a következő eljárás fejti meg.

Ma is szokásos a Székelyföld tavaiban, ha azok befagynak, ezen halászati mód: a sík-ká fagyott jégen — lehetőleg a tó közepén — léket vágnak. A mi meglévén, a halászatra ment falu népe, vagy társaság szétosztja magát a jég szélei felé minden oldalra, bunkókkal, dorongokkal fölfegyverezve. Egy adott jelre elkezdik dorongjaikkal a jeget köröskörül döngetni; a mely szokatlan zajtól a jég alatt úszkáló halak megijedvén, ösztönszerűleg mind a közép felé úsznak, a hol döngetés zaja nincs. A döngetők pedig a kört mindig szűkebbre szorítják; úgy hogy a középen vágott lék tája megtelik az odamenekülő halakkal. E közben az ott leselkedő halászok kivetik gyalom-hálóikat, s tömegesen vonják ki a lékből a megfogott halakat.

E most is dívó halászati eljárást az ecsedi láp számos síkvizű tavainak jegén a hajdani Bátori- és Rákóczi-urak éppen ekként űzték; csakhogy náluk a dorongokkal döngetést a messze, nagy körben a jégre állított könnyű kis réz tarackocskák s mozsarak sűrű lövöldözései pótolták; mitől a halak ott a mélyben, természetesen, — a lövésektől az egész jég megrázkódván — még jobban megriadtak s eszeveszetten siettek a dörgésektől mentes középtáj, a kivágott lék felé menekülni. Mikor aztán néhány mozsár- vagy taracklövés ennek közelében is eldördült: a megrémült halsereg sűrűn ficzkándozott s bukkant föl a lék vízszínén; az e mellett várakozó főurak pedig, felvont számszeríjjaikból pattogatott nyilakkal kedvteléssel lövöldözték az ugrándozó halakat. E mulattató sportban addig gyönyörködhetek, míg csak meg nem unták; kis ágyúikkal gyakran tüzelgetve. Végre lebocsátották ők is a nagy gyalomhálókat, (a milyenekről az ecsedi lajstrom szintén tesz említést), és a le nem nyilazott halakat kifogatták.

A halászatnak ezen igen eredeti módjára, tudtunk szerint ez az 1669-iki ecsedi leltár szolgál egyedüli kútfőül.

A «belső tárház» holmiai közül csak egynehány tételt említünk föl.

Voltak ott: «Régi, romladozott ládák, iskatulyák, pinczetokok etc., ugyan feles. Az többi között nagyon igen szép mesterséggel csinált, pártázatoson rakott, sok részben álló láda, egy, nro 1. Ezt Urunk ő Nga leveles-ládájának mondják lenni; most üres.

Ezeken kívül sok romladozott faeszközök, szakadozott szőnyegek, kilinek, szörponyvák, etc. vannak.

Tábori öreg láda kettő. Közöséges vászonkárpit, kettő. Ráma nélkül való kárpitok, promiscue; melyek is igen régiek s szakadozottak, egynihány».

A hadszertár (Zeughaus) és a bástyákon álló ágyúk, szóval a hadi felszereléshez tartozó készletek és eszközök, e tisztán csak a polgári tisztviselők ügykörét érintő lajstromban nem sorolhatnák elő. (Egyik várkapu leírásánál említetik, hogy annak tornyában óra van).

Annál bővebb értesülést nyerünk a vár élelmezési tárainak, boltjainak, kamaráinak, pincéinek, padlásainak stb. tartalmáról, s megtanuljuk: mily dúsan volt felszerelve mindenféle élelmi és eltartási cikkel Ecsed vára. Így pl. búza volt 5353 kassai köböllel, rozs 1400, búza és rozsliszt 1128 kassai köböllel, árpa, zab, köles, köleskása, árpadara, árpakása, tatárka, «tengeri búza», lencse, borsó, bab, «krupa»[dara, lengyelből], lenmag, kendermag s mindenféle «legumina», stb. elég. Bor 535 akó, égettbor 5172 itcze, alma-eczet 17, rózsaczet 1 átalaggal, méhser 1 hordóval. Új sódar 325, új szalonna 68, ó szalonna 83. (De volt még egyik padláson immár egészen összeolvadt s avasodott 1648-ik évi, tehát 21 éves füstölt szalonna is, sok). Disznóorja fejestől 81, ó orja fejestől 1666-ból 31, még régibb 124; új ház 88, ó ház 64, fadgyú, viasz, szappan, stb. Kőso 3154 db; színméz 730 itcze; tehát vaj 1 hordó, 1 átalag, 160 vanna, 1 bödön és 1 dézsával; sajt 39 font, juhtúró 694½ font, káposzta 70 hordóval, dió 12 köböl, asszuszilva 26 köböl, asszualma 1572, asszucseresznye ¾, száraz barack ½ köböl; szózott ugorka ½ hordóval, stb. stb.

A fogyasztott élelmiszerek, különösen a kerti termények nemeire és arányára nézve érdekes, hogy a várhoz tartozó «szigetutczai kapun kívül levő veteményes kert»-ben volt petrezselyem «4 táblával, 109 ágyban»; vöröshagyma «3 táblával, 102 ágyban»; fokhagyma, 1 táblával, 30 ágyban»; murokrépa 8 ágyban. «Ezenkívül borsó, dinnye, ugorka, magnak való vereshagyma, virág 20 ágyban, mind jó munka alatt». (Káposztáskert külön volt). Figyelmet érdemel az ideszúrt N. B. alatti e megjegyzés : «Itt az méhnek, az mint látszik, igen jó helye s járása volna, haszonra is alkalmas; kár, hogy olyan majorságot nem tartanak benne. Gyümölcsfákat is plántálhatnának ide az méhek kedvéért; lugasszőlő is meglehetne.» Ugyanezen veteményeskert mellett állott a lőportörő- és lőporszárasztó-ház, a váron kívül, de a belső és külső «sarampokon» belől. A vár előtt száraz-malom is állt, a majorházak közelében; úgy korcsomaház, mészárszék, jégverem, csűröskert, istállók, székszínek, szénakazlak, etc. etc. ...

Ezek íme ama részint régészeti, részint műtörténeti és művelődési, végre gazdaságtörténeti szempontból érdekesebb adatok, melyeket az 1669-ik évi ecsedi nagy terjedelmű összeírásból kivonni és e helyütt ismertetni méltóknak tartottunk. Múlt századokbeli beléletünk s műveltségi viszonyaink hű képe, az ilyszerű adalékokból tükröződik legközvetlenebbül vissza; és e soknemű aprólékos adatkák bő tárában majdnem minden fejlődési ág kutatója fog valami őt közelebbről érdeklőt találni.

8B.

Az ecsedi vár 1669. évi inventárium.⁸⁸³

Ebedlő Palota, kő boltos. Ajtaja béllett, vas sarkas, hevederes, felpléhes, kolcsával együt, egy. – Őnban foglalt paraszt üveges négy-négy fiókos ablaka három, egyik vas rostélyos. – Kívül fűtő zöld mázos kemenczéje elől farostélyos, egy. – Vagyon ez palotában deszkarekeszes, festékes öreg pohárszék egy. – Ezen pohárszék alsó kontignációja [emelete] két kis ajtó híjával. – Hosszú asztal lábastól, kettő. – Paraszt tábla kis asztai is kettő. – Márvány kőasztal, melynek lába is egy felől faragott kő, másfelől fa, egy. – Paraszt hosszú kis szék, nyolcz. – Paraszt egyes szék (hároma karos) négy. – Kőfal mellé való hosszú padszék négy. – Paraszt hosszú padszék egy. – Óntál tizenegy. – Óntányér négy. – Fatányér negyvenhárom. – Metszett kádacska egy. – Tölgyfacseber egy. – Icczének való új fakupák, öt; hatodik ó kupa. – Mészelynek való uj fakupa egy. – Asztalra való apró fakupa kettő. – Zöld fazék, uj, három. – Tányértörlő vastag uj kendő kettő. – Öreg díványszőnyeg az falon; kettei valamivel kisebb, hat. – Asztalra való közsőséges viseltes szőnyeg, egy.

Második ház. Ez **Urunk háza**. Kőboltos, ajtaja az ebédlőpalotából nyíló, zöld festékes, béllett, vassarkas, hevederes, falpléhes, kolcsos, egy. – Őnban foglalt, hat szegre metszett, kristályüveges ablaka négy fiókos, vasrostély nélkül való, egy. – Belül szenelő, zöld mázos kemenczéje, egy. – Vagyon itt négyszegű asztal lábastól, egy. – Hosszú paraszt karszék kettő. – Egyes szék, festetlen, egy. – Könyv kettő. Egyik: Istvánffy deákul.

883 Az 1669-es inventáriumnak ismerjük egy másik, betűhív kiadását is, ez sem a teljes szöveg. Bagossy Bertalan, a szatmárnémeti r.k. főgimnázium tanára, a történeti fejezet írója hozta le a Magyarország vármegyéi és városai Szatmár megyei kötetében (BAGOSSY 1907.). Úgy tűnik, ő is abból a szövegből dolgozott, mint Thaly Kálmán. Néhány apró nyomdai hiba javításával adjuk közre szövegét.

Második: Atlas Major. – Öreg díványszőnyeg az falon, három. – Közönséges kised szőnyeg az ablak körül, kettő. – Tűzhelyen levő vasvankos, egy. – Ezen házból nyíló árnyékszék ajtaja, vassarkas, hevederes, tolyózáros.

Harmadik ház. **Asszonyunk háza.** Kőboltos. Ajtaja Urunk házábul nyíló, zöld festékes, vassarkos, hevederes, felpléhes, kolcsos, belül tolózáros, egy. – Őnban foglalt, hat szegre metszett, kristályüveges ablaka négy-négy fiókos, kettő. – Kívül fűtő zöldmázos kemenczéje egy. – Vagyon itt közönséges öreg díványszőnyeg, mindenik viseltes három, negyedik kissebb, ez is viseltes, négy. – Négyszögű asztal keresztlábastól, egy. – Borhűtéshez való romladozott rézláda, vashevederes lakat nélkül, egy. – Festetlen noszolya egy. – Paraszt noszolya is egy.

Negyedik ház. **Leányasszonyok háza.** Kőboltos. Ajtaja Asszonyunk házábul nyíló stb. (Bútorzata olyan, mint az előbbié.)

Ötödik ház. **Öregasszony háza.** Kőboltos. Ajtaja leányasszonyok házábul nyíló stb. (Bútorzata olyan, mint az előbbieké.)

Hatodik ház. **Alsó leányasszonyok háza.** Kőboltos. Ajtaja öregasszony házábul nyíló stb. (Bútorzata, mint az előbbieké.)

Hetedik ház. **Sütőház.** Kőboltos. Egyik ajtaja az alsó leányasszonyok házábul nyíló, duplász, vassarkas hevederes, felpléhes; másik ajtaja az folyosórul nyíló, felszer, pártázatos, tolózáros-retesz, darab kettő. (A bútorzat leírása után:) Tölgyfacseber egy. – Sütőlapát egy. – Közönséges fatál egy.

Nyolczadik ház. Ez napkelet felől **szégeletpalota.** Kőboltos. Ajtaja az sütőházból nyíló, béllett, vassarkas, hevederes, pléhes, kívül retesz, lakatos, egy. – Belül szenelő zöld mázos kemenczéje egy. – Őnban foglalt, hatszegre metszett, kiristálüveges, négy-négy fiókos ablaka kettő. – (A bútorzat ismeretes leírása után:) Festetlen üreg almárium egy. Vashevederes, kétfelé nyíló ajtaja egyik pléhes, másik tolózáros, kettő, Vagyon ezen almáriumban: Sátorinak való fejtített sáhos vászon kilenc vég. Abrosznak való nyers sáhos vászon hetedfél vég. Fehérített szőttvászon három vég. Kendőnek való fejtített veres fejtős szőttvászon három vég. Nyers kendervászon egy vég. Nyers szücsvászon hat vég. Zsáknak való nyers vastag vászon öt vég. Mangorlott közönséges kendergyolcs hatvannyocz vég. Mangorlott vastag vászon nyolcz vég. Mangorlott közönséges vászon tizennégy vég. Uj Testamentum, oláh nyelven kinyomtatott, in compactione nyolcz; ex his jó hét, arannyas egy. ezek közül kettőn négy bokor ezüst kapocs, egy közönséges compactioban. Erdélyországi ártikulus, mely in anno 1648. nyomtatott egy. Erdélyi approbata constitutiok in compactione, kettő. Lengyel decretum in compactione, egy. Komornikok régi Ratiója in compactione, egy. Ars Poetica in compactione, egy. Kilencz

volumen, Magyarország Decretumainak Summája in Comp. egy. Felicis Austriaci oratio in compactione, egy. Régi öreg német Kalendárium, egy. Arma Suetiaca in compactione egy. – Igen szép petymetes süveg egy iskatulyában, egy. – Azon iskatulyában férfinak való, bojtos, fekete selyem süveg, igen szép, egy. – Kalapnak való tok, egy. – Mérő kicsiny rézserpenyű, rézfontostól, egy. – Öreg rézfontnak az külső része, egy; circiter continot libr. 6. – Bécsi szablya vas, egy. – Elefántcsontbul csinált ezüst pléhes kis varró ládácska, egy. – Kicsiny virgina, egy. – Tatár ezüst dob félpár. – Tatár szalamiadob, félpár. – Gyümölcshöz való új keresztyén csinálta cifrás mázas tálacskák, négy; ugyanilyen csésze, négy stb.

Kilenczedik ház. **Középső palota** az kapu fölött, kőboltos. Ajtaja az szegeletpalotából (mely feljebb nyolczadik ház) nyíló, czifrason rakott, pártozatos, vassarkas, hevederes, felpléhes, retesz, egy. (Bútorzata között nevezetesebb darabok:) Magyarországi vászonkárpit, Absolon és Joáb dolgai rajta festve, nevek is, egy. – Második vászonkárpiton Pallas, Dianna, Minerva, Vénus, etc. festve, egy.

Tizedik ház. Ez az kapu felett. Napnyugat felől **szegelet** boltos **ház**. Egyik ajtaja az középső palotából nyíló, másik az folyosórul nyíló, duplász, Puskák ezen házban: Stucz promiscue tizennyolcz. Ex his: Sujtásos, csontos ágyú, 12 vontra, pár egy. – Cifrásan, csonttal rakott ágyú, nyolcz vontra, pár egy. – Sárgaréz boglárokkal rakott ágyú, az aczélja is sárgarézszel borított, 16 vontra, pár egy. – Közönséges stucz, ezek is szépek, némelyike 16 vontra, pár 5. – Csontos ágyú, rövid stucz, pár fél. – Itten az ki az sárkány felvonásával tekerődik fel, igen szép, csontos ágyú, 6 vontra, pár fél. – Lovas katonának való közönséges karabély, mindenik kész s jó szerszámmal, tíz pár. – Pistoly harmadfél pár. – Ezüsttel burított nyelű alabard, egy. – Hívely nélkül való hegyes tör; kápája ezüst, hajtott; kereszti is ezüsttel burított, egy.

Notandum: Mindezen felső rend házak folyosója karfaival együtt semmire való; mind újonnan kellene csinálni.

Második rendbeli házak, melyek az felső rend házak alatt vannak:

Kapu felől való alsó rendházak:

Első ház, kapu felett való bolt. Ezen bolt mostan idegen emberek javaival van tele.

Második ház. Ez is kőboltos. Napkelet felől vagon. Ezen boltban mostan cajtbert gondviselése aló való muníciók és tüzes szerszámok vannak.

Dél felől való alsó rendházak:

Első ház, mely az külső tárház pitvara, kőboltos.

Második ház. Ez az külső tárház, mely is kőboltos. Vagyon itt: Temérdek kenderist-ráng, mindenik öt-öt öles, kettő. – Köszvényes embernek való béllett botos, pár három. – Drága kövek s gyűrűk tartó régi romladozott iskátulyák. – Zászlók: Öreg és nyargaló zászlók, gyalog zászlókkal együtt, ötvenkilencz. Első zászló veres kamuka, két hattyú címér rajta, írás egy felől: „Dominus Exercituum nobiscum tibi Domine, o Justitia tandem bona causi triumphat, (Quodvis Deus ratum fac. „Másfelől: „Auxilium Dei sit ignis et terror omnium ex voluntate Ejus. Dat Deus cui vult De coelo victoriam. „ – Második zászló. Karmasin szín kamuka, írás rajta egy felől: Gabriel Dei Gratia Regni hungarorum et Transilvaniae Princeps etc. Más felől hegyes törös czimer ez írással: Exurgat Dominus Exercituum et dissipentur inimici ejus, et fugiant, qui oderunt eum e facie ejus. – Harmadik zászló: Fejér tafota, címér rajta mindkét felől koronás hegyes tör, írás rajta: Firmator Dei consilio. – Negyedik zászló: Karmazsin atlasz, címere két hattyú, írás rajta nincs. – Ötödik zászló. Karmazsin szín virágos kamuka. Egy felől címere: Crucifixus Christi ez írással: In hoc signo vinces. Más felől címere két sas-zárnny. – Hatodik zászló is karmazsinszín virágos kamuka. Címér egy felől két kígyó, ez írással: Vartuti Fortuna Comes. Másfelől írás: Georgius Rakoczi Dei Gratia Princeps etc. – Tizennégy veres bagaria nyargaló zászlócskák; némelyike fejérestarkás; nagyobb része ezeknek oláhoké volt, melynek egyike veres kamuka. – Veres bagariából s fejér gyolcsbul csinált gyalog zászló, oláhoké volt, kettő. – stb.

Harmadik ház. Napnyugat felől való belső tárház, kőboltos. Kettős ajtaja az külső tárházbul nyíló.

Negyedik ház. Az alsó rendben dél felől. Ennek előtte hadnagyok szállásának, most kapitányának hívatik. Kőboltos.

Ötödik ház, mely az felső negyedik háznak pitvara, kőboltos.

Hatodik ház sáfárház, Régen hopmester szállása volt. (Mellőzve a többi termék leírását, rátérünk a számos élelmiszer raktárak egyikének ismertetésére.)

Alsó házak a Báthory-bástyában:

Első ház, kőház, mely most eczetes ház, gerendás, padlásos. Ajtaja pártázatos, vas-sarkas, hevederes, reteszes, lakatos, egy. Vagyon itt boreczet 18 hordóval, mindenik jó. Van bennök 278 köből 14 icze. Sed ex his kapitány uramék számára iust [icce] 45, ud-varbíró uramnak iust 8, páternek s mesternek iust 27, id est cub 5, iust 1/2 defalcálván, marad inventariumra cub. 273, Tust. 13 1/2. – Rózsaeczet egy átalaggal, cont. cub. 2, iust 8. – Jó almaeczet, ki kisebb, ki nagyobb hordóval nyolczczal. – Rosz eczet almából sajtolt, két hordóval. – Semmire kellő бүдös eczetágy, melyet semmiképpen meg nem orvosolhatni, és ezután inventáriumot is nem kell vele onerálni [terhelni], 3 hordóban.

– Borhoz való jó eczetágy, melyekről most töltés idején szedetett le az eczet, hat hordóban, de mivel az eczetnek csordúltig tele állani nem jó, azért az többinek az tetejét ezekre viaszszedhetni. – Eczetes üres hordó 5, átalag 2.

Báthori-bástya végében való lisztesház. Baronábul rótt, padlásos. Zsindelyezése jó. Ez két sorjával mindvégig liszttartó szuszékból áll. Vagyon itt az két részben régi liszt 635 köből. Vagyon itt szalonna anni 1668, 60 darab. Sed ex his katholikus mester számára felet defalkálván [leróván], marad inventáriumra 29 1/2, melyek 26–56 fontosak. – Repositorym ó szalonna, mely inventáriumról inventáriumra maradt 83. – Itten rakáson régtől fogva egyben sorvadt, emésztődött szalonna ugyan feles; ez mivel egymástól elszakadozott, meg nem olvasható. – Új sódor 130. – Régi repositorym sódor csak rakáson van. – Új orja fejestől 32. Régi repositorymja csak rakáson vagyon. – Új háj harminczhárom. Cont. libr. 106. – Hársfa deszka 7. – Fűrész–fenyőfadeszka 7. – Hosszú karszék lábaiban eltörött 1. – Tengelynek való bikkfa egy rakással. – Legumina [hüvlyes]-tartó üres hordó 28.

A többi helyiségeknek csupán neveit hozhatjuk: Második lisztes ház vagy szuszék. – **Kécsináló bástya** mellett levő apró házak. Ezek drabontok házai. – Báthori-bástya végében levő porkolábház. Benne kétkézpallós. Ez executiokori szükségre való. – Széles kapu felett levő kőház. – **Dobolyi-bástya** [Doboló-bástya], kübül építettett. – **Csaholyi-bástya**. – Ezen bástya felett levő pad. – Régi eczetes ház felett levő pad. – Széles kapu mellett, kimenet, balkéz felől drabantház. – Széles kapu mellett, kimenet, jobb kéz felől való drabantház. – Csaholyi-bástya előtt való lakatos ház pitvarral, szobával, pitvarból való kamarával. – Ezen pitvarbul nyíló Csaholyi alsó bástya kübül építettett, gerendás, padlásos. Ez ennek előtte czejk-ház volt. – Belső vár kapuja előtt való liszttartó szuszék. – Az belső vár kőfala mellett, az kapufélen levő gabonatarató szuszék. – Régi eczetes ház. – Pitvarbul nyíló belsőház. – Ugyan az pitvarbul nyíló, köbül rakott hosszú pincze. – Sós-ház felett levő épületek. – Udvarbírák háza deszkás tornáczczal, pitvarral. ebben czipótartó deszkarekeszszel, pitvarbul nyíló első szobával, pitvarbul jobbkézre nyíló eczetborfőző házzal, ezen házbul nyíló sütőházzal, ezen házak felett való paddal. – **Új földbástyán** levő drabantház. – Báthori-bástya mellett való kijáró kisajtó. – Ezen kisajtó előtt egy kis hidacska. – Szigeti száraz malom. – Szigeti konyha. – Gyertyamártó ház. – Sáfárház. – Öregkonyha. – Tiszta mívesház. – Szigeti granárium három részben. – Vár belső kerítésén levő széles kapu. Ennek felvonó kapuja rajta levő kisajtójával együtt kész s jó lánczostól, lakatostól. – Ezen kapu előtt való falábokon álló híd karfáival együtt. – Belső vár külső kerítése. Ebben kovácsműhely. – Új **szégelet bástyában** levő kazamata. Ebben salétromot főznek. – Tömlöcztartó háza. Rabház. – Hosszú kőkapu felett levő házak: Első, czájbert háza. Második, ez most porkoláb háza. – Vár előtt való öreg istálló. – Lovázmester háza, vagy szerszámos ház. – Szekérszín. – Új kapu. Fölötte

levő ház sövényes, tapaszos oldalkamarájával együtt. – Sziget-utczában levő istálló. – Ezen tornác végében vagyon egy kis házacska, sövényes, tapaszos. Ez lovászmesternek háza volna, most zsellér lakik benne, az ki az istállóra gondot visel. – Sziget utczai kapu. Az kapu mellett drabantház. Sziget utczai kapun kívül levő veteményes kert, mely hitván sövénynyel vagyon kerítve. Vagyon itt petrezselyem 4 táblával 109 ágyban; vereshagyma 3 táblával 102 ágyban; fokhagyma 1 táblával 30 ágyban; murokrépa 8 ágyban. Ezen kívül borsó, dinnye, ugorka, magnak való vereshagyma etc. Nt.: Itt az méhnek, az mint látszik, igen jó helye s járása volna, haszonra is alkalmas. Kár, hogy olyan majorságot nem tartanak benne. Gyümölcsfákat is plántálhatnának ide az méhek kedvéért. Lugasszöllő is itt meglehetne. – Vagyon ezen veteményes kert mellett puska portörő ház, mely száraz malmával, kerekével együtt mind jó. – Porszárasztó ház is ugyanezen portörőhöz egy vagyon. – Belső sarampó. Ezen kapu közi és az felette levő épülettel együtt téglából való. Az mely 11 szakállas puska itt vagyon egy tonna porral, egy ládácska szakállashoz való golyóbissal és két bádóg kartácscsal együtt, mivel az czejkházhoz valók, azért azoknak minéműségek nem is specifikáltak. – Az kapu előtt való híd közepin, az mely felvonó kapu vagyon, minden eszközeivel, lánczaival jó. – Külső sarampó. Ez is kőboltos, kapuja béllett, vasdeszkás, pántos. – Ezen kapu előtt levő hídnak közepén is egy felvonó kapu. – Az híd végin való gémes kapu mellett vagyon egy öreg tőkekapu is, mely vastag deszkával vagyon karozva. – Ezen kapun levő kis ajtó, vassarkas, hevederes. – Ezen híd végénél levő drabantház sövényes, tapaszos, szalmával fedett. – Vár előtt levő száraz malom. – Major. Ez az vár előtt vagyon. Kerítésének egy része az idén újonnan építettett, jó fedés alatt, más része ósüvényes. Ezen kerítésben levő marha, lúd és tyúkolak sövényből vannak fonva és szalmával fedve. – Majorház. Ez minden épületével sövényes, tapaszos, náddal fedett. Vagyon ezen majorban székre való ökör 2. Mészárszékre pénzen vett tehén 2. Bírásbul in anno 1669 proveniált fejős tehén 1. Ennek üszőborja 1. – Az mint az majoros referálja, az tejével ezen tehénnek aprómarhát tartott. – Lúd: öreg lúd 19, lúdfi 37. Ez most volna 67, de az páter számára 28 defalkáltak. Tyúk 38, tyúkf 105. Kacsa: öreg kacsa 23, mostani foeturája 109. Mészárszékre való bátori majorság, öreg örü 3. Konyhára való dézma bárány 9. – Major-ház külső kerítése. – Vagyon ezen kerítésben vesszőből font, szalmával fedett, három szakaszban levő marhaól. – Káposztás kert ezen marhaakol végében. – Csűrös, répás, káposztás etc, kert. Ez mind együtt lévén, sövényes kerítése csak félig vagyon. Itt most ugyan feles káposzta leszen ha Isten adja. – Csűr. Csulakokon álló, náddal kötött. Éppítettett in anno 1664. – Széna. Ugyan itt az csűrös kertben öt szakasszal vagyon jó széna 14 1/2 öl, rosz széna 24 öl. – Jégverem. – Mészárszék. Ő nagyságok számára való. – Korcsomaház. Vagyon itt faicze egy, fameszely egy, bádógtölcsér egy, csapszék kettő. Közönséges kupa egy. Borvonó vaskapcsos kötél egy. Öreg korcsolya egy. Tasnádon vett bor egy hordóval, cont. cub. 25, iust. 8; ezt most per denar. 15 árulják. A. Julii 5. 1666. Gecsey Pál az korcsmáros.

Bagossy tanár úr is kihagyott részeket, nemcsak Thaly. Ezt bizonyítja Horváth Tibor Antal, aki ugyancsak ebből az inventáriumból (mikor azt már az OSzK-ban őrizték) az alábbi szövegrészt tette közzé. A XVII. században „mindenkinek volt aranymérlege. De olyan, amely százas aranyig mindenféle mérésére alkalmas súlyokkal fel volt szerelve, csak egy akadt elem és pedig az ecsedi urbáriumban: 1669. „Arany méréshez való réz mértékek, promiscue hús, n. 20. Ennek nemellyike egy aranyhoz, nemellyike tízeshez, nemellyike 50-hez, nemellyike százashoz, kettőshöz, hármashoz etc. 20 mind meg nagyon. E(h)hez való réz serpenyő rudastul n. 1., mindkét serpenyője meg nagyon.”⁸⁸⁴

8C.

Az 1669-es inventárium kiadásának harmadik változata.⁸⁸⁵

A négy szárnyú, egy emeletes épület (belső vár) északnyugati és délnyugati szegletén, közvetlenül az épület mellett egy-egy torony emelkedett, egy-két emelettel magasabban, mint a négyszárnyú belső vár. A délnyugati kisebb fatoronyban volt az óra elhelyezve. A tornyokba orsós fagrádics vezetett fel, így ezekben elhelyezni semmit nem lehetett, hanem csak arra szolgáltak, hogy onnan kémleljék a netalán közeledő ellenséget s ablakaikból lövöldözhesse nek. Az épületbe a déli oldalon lehetett bemenni. Ez a bejárat kőboltos (tégla boltozatos) volt és az udvarra vezetett. Három kapu zárta el: az első a (külső) felvonó kapu volt, melyet két öreg vas csigán húztak fel és bocsátottak le; a középső kapu vastag deszkából készült, kettős szárnyú volt, egyiken ajtócska a gyalogjáróknak... a harmadik vagy belső kapu szintén kétfelé nyílt. Ezen bejáróban volt a tömlőc és egy szenelő hely is.

A belső vár udvara nem lehetett nagy terjedelmű. Az emeleten, mind a négy oldalon, fa folyosó, melyre orsós grádics vezetett fel. Ezen folyosóknak külön fa zsindelezése volt, míg maga az épület cserepes. A folyosókról csak néhány (5) szobába nyílt ajtó. Az emeleten is minden szoba kőboltos, ami bizonyítja, hogy az épület falai vastagok voltak.

884 HORVÁTH 1962. 59.

885 Az összeírást Berey József református lelkész, Nagyecsed helytörténész tette közzé (nem betűhíven), a forrás megjelölése nélkül. BEREY 1988A. 125–131. Az átadók Bikkfalvai Ferenc számvevő, Szűcs András első kulcsár és Kézdi Balázs másodkulcsár, az átvéők Görgei András számvevő, Literati György első kulcsár, Böszörményi Miklós másodkulcsár és Jóska Miklós provizor voltak. (A szövegben apró változtatásokat hajtottunk végre.)

Az emeleten lévő szobákban laktak a fejedelmi család tagjai. Mindössze 9 szoba állt rendelkezésükre, és a konyha (sütő ház). Sorjában így következtek: 1. ebédlő palota. 2. Urunk háza. 3. Asszonyok háza. 4. leányasszonyok háza. 5. Öregasszony háza. 6. Alsó leányasszonyok háza. 7. Sütő ház. 8. Szegelet palota. 9. Középső palota. 10. Szegelet boltos ház. Egyik szobából a másikba ajtó nyílt, úgy, hogy az ebédlő palotából kiindulva, végig lehetett menni a 10-ikként említett szegelet boltos házig. Folyosóra nyíló ajtó csak az ebédlő palotából, a sütő házból és a szegelet boltos házból volt, ezenkívül részint a szobákból egyenesen, részint a folyosóról nyílt ajtó 4 helyen az árnyékszékhez. A bútortatból ítélve, a szobák nagy terjedelműek, tágasak voltak, ablak aránylag kevés volt. Az ebédlő palotának 3, a többieknek 2-2 sőt Urunk házának és az Öregasszony házának 1-1. Az ablakok sem voltak nagyok. Négy fiókos (szárnyas) volt mind, s a kristály vagy paraszt üveg ónba foglalva, 6 szegletes; tehát kevés világítást adhattak. A szobák melegítésére kívül, vagy belül fűtő zöld mázas kemencék szolgáltak, melyek törmelékei ma is láthatók a templom melletti kertben, ami a vár törmelékeiből töltetett fel. (A palota) téglány alakú volt, s nem négyszögű. Keleti és nyugati szárnya hosszabb volt, a déli és az északi rövidebb. A hosszabb szárnyon 4-4 szoba, mely egyik szeglettől a másikig terült el, úgy hogy délen és északon egy-egy terem volt. A földszinten a következő rendbeli házak soroltatnak fel. Kapu felett való bolt. Muníciós ház. 3. Külső tárház pitvara. 4. Külső tárház. 5. Belső tárház. 6. Kapitány szállása (előbb a hadnagyoké volt). 7. Ennek pitvara. 8. Sáfár ház (régbben hoph-mester szállása). 9. kapu mellett bal kéz felől (darabontok faskamrája). 10. Ennek szomszéd szobája. 11. Mellette napkelet felől. 12. Túrósház. Ezen szobák kisebbek, mint az emeletiek, ezért két szobával több van belőlük, mint az emeleten. Némelyiknek feljáró grádicsa is említetik, ami azt feltételezi, hogy hogy a földszint is elég magasan feküdt. Eszerint a belső vár összes szobái száma a bejáratí tömlöc és a szenelő hely hozzászámításával 24, a földszinten és emeleten együttvéve.

A téglány alakú épület alatt mindenütt pince volt. Ezeknek elnevezése: 1. Kis pince. 2. Szakolyi pince. 3. Szántói pince. 4. Ecetes pince.

A padlások négy osztályban vetettek fel, külön elnevezés nélkül. A pincék a lép víz szintvonal felett kellett, hogy épüljenek. A belső váron kívül más épületek is is voltak:

1. Káposztás pince előtti tornác. Ezen a pincén keresztül vezették le az eső és egyéb vizeket a vár területéről.

2. Kulcsárok háza, a belső vár kerítésében, pitvarral.

3. Ezen ház ellenében Kádárló szín [bodnár/pintér műhely].

4. **Bátori bástya**; hat szobával és folyosóval. Ez emeletes, de pince nincs. A belső vár délkeleti sarkánál épült, úgy, hogy középső része összeköttetésben volt a szegelet

palotával. Három szoba volt az emeleten, melyek közül a középső kőboltos, a másik kettő gerendás-padlásos. A kőboltos ház a belső vár szegelet palotájának pitvara, vagy konyhájaként említetik, a harmadik pedig a **kapitány, Torma Mihály** lakása volt, ekkor. A földszinten lévő első ház „ecetes ház”, a harmadik régebben sütő ház volt, most darabontok háza.

5. A Bátori bástya végében „lisztes ház” boronából rótt, tehát fából épült, benne két sorjában mind végig lisztartó szuszékok. Ezekben volt régi liszt 635 köből. A padján szalonna és húsfélék.

6. Kés-csináló ház (a lisztes ház előtt), alatta lévő épület a Cza(j)bert kezénél vagyon. Tehát ez is emeletes volt.

7. Második lisztes ház, vagy szuszék, az Urunk háza ablaka alatt vagyon, boronából rótt. Itt tartatott a rozsliszt: 133 és fél köből. Ennek is volt padja, ahol borsót is tartottak.

8. Darabontok házai, a **Késcsináló bástya** mellett. Pitvara fából építettett, a pitvarból két szoba nyílt.

9. **Porkoláb ház**, mely **kis bástyának is nevezetik**, a Bátori bástya végében. Pitvarból nyíló egy szoba, melynek ablakai egyszersmind lövőlyukak is. Ez a ház tehát a külső sáncfalba építettett. Ezen porkoláb ház felett volt egy gerendás kőház is, szintén lövő lyukakkal.

10. **Széles kapu** feletti kőház.

11. **Doboló bástya**. Az előbbi felett lévő ház, hol a mindennapi dobolásra volt 2 rézdob.

12. **Csaholyi bástya**. Ebben volt 381 köből abajdóc búza, a padján 337 köből.

13. Darabant ház, a Széles kapu mellett bal kéz felől.

14. Darabant ház, a Széles kapu mellett jobb kéz felől, pitvarral.

15. Lakatos ház, a Csaholyi bástya előtt (régebben darabant ház), pitvarral, ebből nyíló egy szobával, s kamarával. Ezen pitvarból nyílt a Csaholyi alsó bástya is, hol szén és golyóbisok tartattak.

16. **Belső vár kapuja** előtt való lisztartó szuszék, deszkából, Egyik részében 224 köből, a másik részében 130 köből vámbúzaliszt, zsindelyezett tetővel.

17. A belső vár kőfala mellett gabona tartó szuszék, a kapufélen. Boronából rótt, zsindelyezett. Két részre osztott a padja is. A szuszékban van 1273 köből abajdóc búza, a padon 226 köből.

18. Régi ecetes ház, pitvarral. Ebből nyílik egy szoba és egy hosszú kőpince, valamint az alsó cejk háznagy ajtó. A pince négy részre osztott. Itt 2720 darab kőszó.

19. Sós ház feletti épületek. Pitvarból nyíló sövényes, tapaszos szoba, és egy kamara.

20. Udvabírák háza. Pitvar, melyből két szoba nyílik. A jobb kézre nyíló ecetbor háznak neveztetett, s ebből nyílt a sütőház.

A külső várban:

1. Az **Új földbástyán** lévő darabont ház, kőből építve, tapaszos. Egy szoba pitvarral, 3 ablakkal. Ez a földbástya 1669-ben újonnan építetett. A rajzon a belső vár és a község között hosszan, de keskenyen terült el, s mind a várral, mind a községgel híd kötötte össze.

2. Szigeti szárazmalom.

3. Szigeti konyha, e mellett gyertymártó ház, sáfár ház, öreg konyha és tészta mives ház; tehát öt szoba, előtte tornáccal végig.

4. Szigeti granárium, borona fából rótt, 3 részben, padlással.

5. Belső vár külső kerítésében: kovácsműhely, felszereléssel.

6. **Új szegelet-bástyában** lévő kazamata, kőboltos.

7. Tömlöctartó háza, pitvarral és rabház.

8. **Hosszú kapu** felett lévő házak: Czájbert háza, pitvarral, porkoláb ház.

9. Ezek felett a lövő ház.

10. A vár külső kapujánál darabant ház.

11. Vár előtt való öreg istálló, borona fából rótt, két részben.

12. Ennek végében lovász mester háza, vagy szerszámos ház.

13. Ugyanitt szekérszín.

14. A régi elpusztult istálló helyén darabantoknak való apró házak.

15. **Új kapu** felett lévő sövényes ház, kamarával. valamint darabantoknak való 2 kis házacska.

16. Sziget utcában lévő istálló borona fából rótt, végében kis házacska tornáccal. Ez lovászmester háza volna, de zsellér lakik benne, ki az istállóra is gondot visel.

17. **Sziget utcai kapu** felett filegória, mellette darabant ház pitvarral.

18. **Sziget utcai kapu**n kívül terül el a veteményes kert.

19. A kert mellett puszkapor törő ház, 8 kővel, száraz malommal, és egy sor száraztó házzal.

20. **Belső sorompó.** Itt is téglából épült ház, pitvarral.

21. **Külső sorompó,** ez is kőboltos, gémes kapuval, a végénél darabant házzal.

22. Vár előtti száraz-malom, kettős, egy malomházzal. Az egyik malom köveit 1668-ban a fábiánházi határban lévő Czerge-malomhoz vitték el.

23-24. Major, majorház.

25. Mészárszék a városban.

26. Korcsma ház szintén a városban, szobával, kamarával, pitvarral.

27. Kisecsed.

28. Kisecsed mellett téglá égető kemence, hosszú téglaszínnel. Égetett téglá 70.000, nyers téglá 30.000.

(Berey ez után összefoglalást ad a bútorokról, a könyvekről, a zászlókról, az élelmiszerekről, s végül az edényekről. Mivel Thaly szövege részletezőbb, itt nem követtük a szerzőt.)

9.

Ezen inventárium 1670. aug. 1-én vétetett fel az első és felső czejth házakról, következőleg.⁸⁸⁶

Ágyúk és védelmi eszközök.

Tíz fontos ágyúhoz való golyóbis (no. 1-2.) 15. – Nyolc fontoshoz való golyóbis (no. 3.) 92. – Négy fontos tarackhoz golyó 19. – Két fontos tarackhoz 46. – huszonkét fontoshoz 101. – stb. Ezenkívül 35 fontosig összes golyóbis 7287 darab.

886 MNL OL NRA. E 148. 161. doboz, Fasc. 846. no. 023. A leltárt Berey József összegezése után közöljük (BEREY 1988A. 134–135.), Luby Margit gépirata alapján korrigálva (Szatmári Múzeum Adattára, 3-89).

Büdöskő [kén] 3 tonnával (28 mázsa 68 font és 69 font)⁸⁸⁷. – Varga szurok egy és fél hordóval. – Fenyőfa szurok 3 hordó egy átalaggal. – Salétrom 2 hordó és egy átalaggal. – Terpentina 7 icce.

Tüzes szerszámok: Koszorú fáklya 155. – Hosszú fáklya 50.

Ostromhoz való apró szerszám 25. – Régi vízi golyóbis 6. – Rabokra való nyakverő vas 5. – Kézre, nyakra való csincsár 5.

Felső „czejk (Zeug) ház”-ban: 12 fontos golyó 295. – Vasgránát golyóbis 58. – kicsiny gránát 61. – rézgránát 47. tarack golyó 1200. – Krompaki puskához való golyóbis centri forma vasból 75. – Testény puskához való kolcs 87. – Hintóba való rövid puska 17. – Rövid pisztoly 11 pár. – Csontos nagyfejű rövid pisztoly 1. – Rezes csövű jan(i)csár hosszú karabély 1. – Öreg szakállas 179. – Új muskatér 79. – Régi kardpallos szíjjastól 75. – Jegelő fejsze 79. – Krompaki puskához való fekete óngolyó 12000.

Belső várban: Régi romlott Samsor puska, tüzes dárda, tüzes labda, tüzes koszorú, stb.

Főkapu felett: két fontos ágyú alatta 2 golyó. – Kovácsműhely melletti **bástyán:** hat fontos ágyú, golyó alatta 8. – huszonnégy fontos ágyú, alatta 8 golyó.

Nagy bástyán: 10 fontos ágyú, alatta 5 golyó. – 17 fontos ágyú, alatta 5 golyó. – 25 fontos ágyú, alatta 6 golyó, és egy 6 fontos tábori ágyú.

Kőfal felé **hosszú bástyán:** 5 darab 24 fontos ágyú, alattok 23 golyó. – 1 mozsár ágyú 32 fontos. – 3 darab 12 fontos ágyú, alatta 6 golyó. (Passa nevűek)

Szent Márton felé **nagy bástyán:** mozsárágyú 32 fontos 1, hat fontos is 1, alatta 8 golyó. – nagy ágyú 17 fontos, golyó alatta 5, 24 fontos ágyú 1, alatta 5 golyó.

Főkapu mellett lévő hosszú bástyán: 26 fontos ágyú.

Kapu előtt az árok háton 1 szakállas, **kőkapu** alatt 16. – Ugyanott vagyon egy régi fa pajzs, valamint régi nagy vassarkantyúk és *óriásból való csontok*.

A **palota** padján, belső várban sugár tarack ágyú, akit a németek szekérről levétették, és egy 6 fontos sugárágyú.

Belső toronyban, óra mellett 2 réz dob, egy sugárágyú, 2 fontos.

Belső várban lévő új **setét bástyán:** 6 ágyú (13, 23, 24 fontosak). – Sütő ház alatt szakadt ágyú 28 fontos. – **Kécsináló bástyában** forgó tarack ágyú.

887 Iványi olvasata szerint 9 tonnában 28 mázsa 78 font. IVÁNYI 1928. 169.

Széles kapu alatt szakálás 17. – Ugyanitt Baba ágyú 60 fontos, mellette a réz dob, mellyel minden nap dobolnak.

Új kapu mellett délről való **bástyán** egy és fél fontos tarack 2, srétes ágyú 5 fontos 1, ugyanitt jobb kéz felől egy tarack, másfél fontos, alatta 16 golyó. (olvashatatlan)

Sziget bástyán: két 6 fontos ágyú és egy seregbontó, két csövű.

Törek bástyán: 6 fontos 1, öt fontos 3, 2 fontos ágyú 4.

Első bástyának bé a város felé, forgó tarack két fontos 1, öt fontos 3, szakálás 8.

Apró por 29 mázsa.⁸⁸⁸

10.

Inventárium. 1680. január 14-én átadják az elhunyt Kézdy Balázs utódjának, Szegedi Istvánnak – Bornemissza Zsigmond, a Rákóczi-birtokok inspektora és Podhorányi András számtartó jelenlétében – az ecsedi uradalom javait.⁸⁸⁹

Arx Ecsed (Ecsed vára)

Belső vár négy szegeletre téglából épített, két contignatióban [emeletben] cserepezés alatt.

Ezen vár kapuja előtt **filagória**, fa oszlopokon álló, két felől való két kis fa grádicsa az tokkal körös körül foglaltatott is, zsindelyezés alatt. Vagyon itt egy paraszt asztal no. 1.

Ezen filagóriából várba menő két felé nyíló (Új-) **kapu**, kisajtó rajta, vas sarkas, hevederes, toló záros, két vas csiga, föl vonó kapu, vas sarkakon álló.

888 Berey listája nem teljes. Nem említi például azt a három „csüjű” (csövű) vas tarackocskát, melynek 2 csöve 2–2, egy csöve pedig fél latos volt. IVÁNYI 1927. 16. A Zeughausban leltárba vett egy *ágyú fúróhoz való rúd vas-at* IVÁNYI 1926. 132. Ugyanígy nemcsak az ágyúcső belsejét, hanem időnként annak külsejét is megtisztították és erre a célra szolgálhattak a kis faládácskákban őrzött azon ágyútisztító karikák, amelyeket 1670-ben Ecsed várában találunk IVÁNYI 1928. 357. Ugyanakkor Ecsed várában volt egy ágyúcsigákhoz való tekerő vasrúd. IVÁNYI 1928. 363. Továbbá 171 tonnában 199 mázsa és 25 font löpor IVÁNYI 1928. 174., 8 *ágyú/sritnek való fa edény, 72 vas srétnek való fa csupor*. IVÁNYI 1928. 326.

889 MNL OL E 156 a. Fasc. 101. no. 053. Kiadva (megrövidítve, de eredeti helyesírással): BARANYI–CSERNYÁNSZKY 1984. 90–92. Néhány mondatot közöl belőle: TAKÁTS 1906. 223.; TAKÁTS 1907A. 537.; TAKÁTS 1907B. 737., 740.

Ezen kapuból jobb kéz felül alsó contignatióra [emeletre] föl járó új grádics, pusztá, se karfája, se zszindelyezése nincs.

Ezen contignatióban [emeleten] vagyon egy ház (szoba) tárház előtt való, mely tárháznak ajtaja abból nyílik, beléje nem mehettünk, mivel a német foglalta el, most csak nem régen.

E mellett régi **szám tartó ház**, ezen házból (szobából) más házban (szobába) nyíló ajtó, de egyikben sem mehettünk, mivel a német foglalta el ezeket is, csak most nem régen. Ezen házak (szobák) előtt egy új folyosó, karfás, orsós, új zszindelyezés alatt, padimentuma (padlója) deszkás.

Sáfárház. Ajtaja vas sarkas, hevederes, pléhes, egy lakat rajta, kulcsos. Ónban foglalt két felé nyíló négy táblás ablaka, egyik táblája pusztá.

Vagyon itt Munkácsról pénzre deputált [küldött] túró no. 6.

Szalonna [fél disznó] négy egész no. 4. az ötödik kezdet negyed rész híjával no. 1.

Orja fejestül három no. 3.

Sódar tizen három no. 13.

Háj nyolc no 8.

Régi ó háj fél font libri no. ½.

Kör cipónak való liszt köből no. (nincs szám!)

Korpa 7 köből no. 7.

Rud vas egy cont. libr. 24.

Item (ugyanaz) egy darab sing vas no. 1.

Léc szeg no. 3080.

Zszindely szeg no. 300.

Egy új szántó vas no. 1.

Három üveg lámpás, láncos az egyik, az egyik pedig négy karika híjával no. 3.

Házra való bádogos fa gomb egy no. 1.

Malomköre való nyolc rozsdás karika no. 8.

Csatló vas három no. 3.

Kőfalban való rud tartó karika no. 2.

Ajtóra való folyó vas no. 1.
 Ágyúhoz való egy öreg szeg no. 1.
 Egy rossz rozsdás zár no. 1.
 Egy réz dob és egy fél. no. 1 ½.
 Két lantorna [bendővel fedett] lámpás, egyik mezítelen, a másik burított no. 2.
 Régi repositum [visszamaradt] enyvezni való *veslingh* túró egy ládával no. 1.
 Egy lyukasztó kalapács no. 1.
 Régi repositum rossz vaj, egy hordóval no. 1.
 Item egy vannában [bödönben] félig semmire kellő rossz vaj no. 1.
 Juh vaj füst. no. (nincs szám!)
 Vizes hordó tizen öt no. 15.
 Kisebb apró hordó kettő no. 2.
 Egy paraszt asztal lábastul no. 1.
 Item egy rossz vasas láda no. 1.
 Régi repositum dirib darab szalonna, semmire kellő egy rakással
 Méh kas üres, hat no. 6.
 Item fal mellett egy hosszú asztal lábostul no. 1.
 Két másoló tábla vas, láncos, fájával együtt no. 2.
 Vörös márványkő asztal egy no. 1.
 Egy ócska láda, záros, kulcsos, reteszes, vasas no. 1.
 Vert faggyú két hordóval, libr. (nincsen szám!)
 Item nyers faggyú libr. 54.
 Fal mellett való pad szék kettő no. 2.
 Egy hosszú láda asztal láb nélkül no. 1.
 Egy hordóval rossz aszú gyümölcs no. 1.
 Egy fél kő só no. ½.
 Grádicshoz való fa orsók (nincs szám!)

Kötélverő műszer vasával együtt is no. 1.

Vasas lapát egy no. 1.

Egy semmire kellő asztal no. 1.

Egy hordó mész no. 1.

Egy hordóban tányér no. 85.

Ugyan azon pusztá grádics bal kéz felül azon alsó contignatióra [emeletre] fa grádicska bolthajtásra tétetett, azon bal kéz felül való alsó contignatióban vagyon egy bolt, ajtaja béllett, vas sarkas, hevederes, kívül két retesz rajta, a lakatja kulcsostul másé. Egy vas fogadó is van rajta. Ablaka egy, ónba foglalt egy felé nyíló kilenc üveg karika híjával.

Vayon itt gyalomra való három viseltes köté, huszon nyolc karika rajta no. 3.

Jó lencse no. 6½.

Rossz, semirekellő lencse 3 hordóban cub. no. 3.

Len mag 3 hordóban cub. no. 5.

Borsó egy hordóban cub. no. 3.

Item egy esztendőre való a serfőző vörös posztója

Item más contignatióban [emeleten] más szeglet bolt ajtója, vas sarkas, hevederes, béllett, kívül retesz, lakatos, egy pusztá ablaka vas rostélyos.

Vayon itt gyermek játéknak való, kerekeken álló apró tarackocská, tíz no. 10.

Item kereketlen egy no. 1.

Egy mozsár ágyúcska no. 1.

Bilincs négy no. 4.

Dirib darab vas fegyver derék huszon öt no. 25.

Item két sisak, egyik is, másik (is) semmire kellő no. 2.

Egy por törő réz mozsár vas törővel no. 1.

Item egy vas íj no. 1.

Új paraszt kályha no. 124. (A 124 a csempék száma. A szerző – Németh Péter – megjegyzése.)

Tehén bocskor láb pár no. 28.

Egy égett bor főző réz fazék sisakostul no. 1.

Ahhoz való egy csős átalag no. 1.

Négy egész tehér bőr és egy fél no. 4½.

Len kita ötven kettő no. 52.

Egy hordóban szemelt búza cub. no. 3.

Üres hordó három no. 3.

Ugyan azon szegletes bolttul felső házakra menő új fa grádics karfás, orsós, felső contignatio [emelet] előtt való folyosóbul is új, karfás, orsós körös körül új, zsindelyezés alatt. Ezen contignatióból [emeletről] Toronyba járó grádics karfás. **Torony**ban vagyunk egy óra, régi, minden eszközivel, zsindelyezés alatt.

Ebédlő palota, melynek folyosóru járó ajtaja vas sarkas, hevederes, pléhes, kulcsos fordítós, minden ablaka is ónba foglalt. Vagyunk itt egy pohárszék, festett, 4 contignatio-ban, körös körül festett derekakkal rekesztetett. Zöld mázas magos kemence is, az egy kályha hogy lyukas, körös körül régi fa rostélyos.

Egy vörös márvány kő asztal, egyik szegletin el tört egy darab, láboknak egyik része kő, a másik része fa. no. 1.

Item két hosszú asztal lábastul, egyik hosszabb, másik rövidebb no. 2.

Falakon hat divány szőnyeg no. 6.

Karszék hat no. 6.

Pad szék három no. 13 !/.

Ezen Palotából **Audentia** [Fogadó] **ház**ba nyíló ajtó vas sarkas, hevederes, pléhes, kulcsos fordítós, béllett. Egy táblás üveg ablaka ónban foglalt is.

Belül szenelő, zöld mázos kemencéje vas lábon álló no. 1.

Két vas macska no. 2.

Asztal lábastul kettő no. 2.

Fal mellé pad szék kettő

Falakon öt divány szőnyeg no. 5.

Asztalra való szőnyeg kettő no. 2.

Ezen házból kamara székre [budira] nyíló ajtó, béllett, vas sarkas, hevederes, vas toló záros. Kamara széken három ónban foglalt üveg ablak is no. 3.

3dik Ház (terem). Ajtója vas sarkas, hevederes, pléhes, kulcsos, fordítós. Item belül

vas toló záros. Ablaka kettő, négy részre nyíló, ónban foglalt. Zöld mázos kemencéje benne. Item régentén kemencéhez járó zöld és festett ajtó vas sarkos, hevederes, zár nélkül való.

Falakon függő három divány szőnyeg no. 3.

Asztalra való szőnyeg hét no. 7.

Az asztalon két derékalj,⁸⁹⁰ két vánkös per se no. 4.

Item egy vörös bársonyos arannyal verött (vert) ezüst szeges egy kar szék no. 1.

Item egy zöld bársonyos szék no. 1.

Komló két köből no. 2.

Zab két köből no. 2.

4dik ház (terem). Ajtaja bélelt, vas sarkas, hevederes, pléhes, kulcsos, kilincses. Zöld mázas is kemencéje. Négy részre nyíló két ablaka ónban foglalt, egyik ablakon két karika híja.

Az falakon öt bőr aranyas kárpit no. 5.

Nyoszolya kettő no. 2.

Item két szőr kárpit no. 2.

Egyes kar szék egy no. 1.

Egy almárium, négy részre nyíló, vas sarkas, hevederes, mindenik részében három három fiók

Egy asztal lábostul no. 1.

Négy kar szék no. 4.

Egy rekeszes deszkából álló ajtója vas sarkas, hevederes, pléh nélkül volt. Ezen házból kamara székre [budira] nyíló ajtó vas sarkos, hevederes, kilincs nélkül való, kamara széken három üveg ablak ónban foglalt is

Vagyon egy bőr kosár no. 1.

5dik ház (terem). **Leány asszonyok háza.** Ajtaja vas sarkas, hevederes, pléhes, kulcsos. Zöld mázas kemencéje is, egy üveg ablaka négy részre nyíló, ebben foglalt egy karika híja nincs.

890 Ezek szépségéről a Zrínyi Ilona által átadott Rákóczi-féle ingó javak 1688. évi összeírása ad valami képet: „Egy zöld bársony paplan, melyen Rákóczi címere vagyon felvarrva 350 ft. – Egy szegfű szín bársony paplan, melynek közepin Rákóczi címere 150 ft.” RADVÁNSZKY 1888. II. 386. Akár az ecsedi várból is kerülhetett ki.

A falakon vagyon hat öreg bőr aranyas kárpit no. 6.

Három paraszt asztal lábastul no. 3.

Egy tábori szék, egy láda forma superlát tartó tok, rekeszes no. 1.

Ezen házból kamara székre [budira] nyíló ajtó vas sarkas, vas kilincses.

Item csüs (csöves) tengeri búza cub. no. 8.

Item rozs két köből cub. no. 2.

6dik ház (terem). Ajtaja folyosóról nyíló, béllett, vas sarkas, hevederes, pléhes, kulcsos. Egy ólmos üveg ablaka is, zöld mázos kemenecéje.

Falakon függő három kárpit no. 3.

Búza cub. no. 14.

Egy kar szék no. 1.

7dik ház (terem). Folyosóról nyíló ajtata vas sarkas, hevederes, reteszes, lakat rajta, kulcsostul. Zöld mázas kemenecéje, egy kismérő ablaka, kamara székre [budira] nyíló ajtó, vas sarkos, hevederes, kulcs nélkül való.

Vagyon ott veres hagyma cub. no. 10.

Item ablakon való *három faragott kő* no. 3.

2. Pinceásáskor előkerült ablak- és ajtókeret töredékei

8dik ház (terem). Szegelestes, ajtaja vas sarkas, hevederes, pléhez, kulcsos. Duplászöld új mázos kemenecéje. Ablaka kettő, egyik négy részre nyíló, másik csak egy felé nyíló, ónbán foglalt semmi karika híja.

Vagyon itt egy zöld bársonyos szék no. 1.

Egy almárium pléhes, kulcs nélkül való no. 1.

Egy olasz superlát [spanyolfal] no. 1.

Egy paraszt egyes szék no. 1.

Item egy hosszú szék no. 1.

Divány szőnyeg négy no. 4.

Asztalra való szőnyeg kettő no. 2.

Nyoszolya egy no. 1.

9dik ház (terem). Ajtaja vas sarkas, pléhes, hevederes, duplás kulcs nélkül, zöld kályhás kemencéje.

Superlát kárpit hat no. 6.

Tesenyi puska negyven egy no. 41.

Muskatély kettő no. 2.

Szakállas egy no. 1.

Stucz négy no. 4.

Egy aranyas alabárd no. 1.

Egy ónban foglalt ablak, négy felé nyíló, kritály üveges.

Gyalogos zászló kettő no. 2.

10dik ház (szoba). **Torony alatt** lévő szegletes ház (szoba). Folyosórul nyíló ajtaja vas sarkas, hevederes, belől pléhes, kívül reteszes, lakatos. Zöld új mázos kemencéje. Két ablakas, egyik négy részre nyíló, másik csak egy felé nyíló, ónban foglalt, semmi karika híja.

Vagyon ott két ágy, egyik festett, másik paraszt no. 2.

Egy asztal lábastul no. 1.

Egy kar szék, egy pad szék no. 2.

Egy rossz, bőr nélkül való tábori szék no. 1.

Falakon hat szőnyeg no. 6.

Egy nagy almárium két részre nyíló, mindenik résziben négy négy contignatio [emelet], vas sarkas, hevederes, toló záros.

Pincék

Ecetes pince. Ajtaja két felé nyíló, vas sarkas, vas hevederes, belül kívül reteszes, egy lakat rajta. Vagyon itt [misztót-]tótfalusi majorság ez dézsma bor, hatvan hét hordóval no. 67. Id est vasa (felsorolva a 67 hordó űrtartalom szerint. A felsorolás után):

Item ebben a pincében vagyon fogkhagyma koszorú nyolcvan no. 80.

Item holmi hulladék fokhagyma egy vékával no. 1.

Item juh vaj régi repositum semmire kellő öt hordóban no. 5.

Ezen pince mellett vagyon egy kis **boltocska** [boltozott helyiség]. Ajtó fa, sarkos, reteszes, egy rossz lakat rajta.

Petrezselyem vagyon ebben, fővényben rakatott, valami kevés.

Középső pincében. Ajtaja két felé nyíló, vas sarkas, hevederes, kívül belül reteszes, egy lakat rajta kulcsostul. Vagyon ott tótfalusi bor a régi hozással együtt harminc hét hordóval no. 37. (A harminchét hordó felsorolása ürtartalommal). Ebben a pincében vagyon Apa-i (Sztámár m.) dézsma, foglalt és adó bor, huszonegy hordóval és egy átalag. (A huszonegy hordó felsorolása ürtartalom szerint).

Vagyon itt méz sonkolyostul [méhviasz] két dézsában no. 2.

Item ecetben főtt uborka egy átalaggal no. 1.

Vagyon bor vonó hárs kötél egy, melyen vagyon egy vas kapocs no. 1.

Item két hosszú korcsolya [a hordók leeresztésére, ill. felhúzására való faalkotmány] no. 2.

Item más, rövidebb korcsolya egy no. 1.

Szántói pince. Ajtaja két felé nyíló, vas sarkos, vas hevederes, kívül reteszes, egy lakat rajta kulcsostul. Item két felé nyíló fa rostély, egyik fele sarkatlan, hevederes, másik fele vas sarkas, hevederes, egy kis retesz rajta. Vagyon itt Apa-i dézsma és foglalt bor, tizenöt hordóval no. 15. (a hordók felsorolása ürtartalom szerint).

Item egy hordó lőre no. 1.

Item vagyon tótfalusi bor három hordóval no. 3.

(majd felsorolva tíz hordó ürtartalommal, de nem tudni, hogy üres vagy tele hordók)

Égett bor fél átalaggal. Az udvarbíró úr azt mondta, hogy az után, amit szám-tartó úr mondotta vagyon ... no. 44.

A kis meszes pince. Ajtaja vas sarkas, vas hevederes, kívül retesz rajta, lakat nélkül, egy felé nyíló, most már szenet szoktak benne tartani.

Vár piacán vagyon üres hordó –

Udvarbíró házában beléje nem mehettünk, most csak nem régen a német foglalta el.

Káposztás pince. Ajtaja vas sarkas, hevederes kívül retesz rajta, lakat is, kulcsostul.

Vagyon itt gyalult káposzta hat hordóval no. 6.

Hasábos káposzta öt hordóval no. 5.

Egy üres kád no. 1.

Üres hordó hét no. 7.

Egy paraszt aj no. 1.

Egy dézsa no. 1.

Egy tekenő no. 1.

Egy csöbör no. 1.

Ezen káposztás ház iránt egy zsindelyezés alatt lévő két ház (szoba), melyekben számtartók laktanak, most csak nem régen a német foglalta el.

Szigeten lévő **konyha** ...

Ezen konyha iránt vagyon egy **száraz malom** ...

Bátori bástya alatt lévő **ecetes ház**. Kőből épített, gerendás, padlásos. Ajtaja béllett, vas sarkas, hevederes, kívül reteszes. Paraszt kályhás kemencéje kívül fűtő.

Vagyon itt egy rossz, régi, semminek való бүдös ecetes vizen három hordóban no. 3.

Alma ecet fél hordóval no. ½.

Bor ecet is hat hordóban, kiben félig, s kiben alatt no. 6.

Item rózsa ecet egy kis berbencével [bödönben, hordócskában] no. 1.

Üres hordó huszon egy no. 21.

Bádogos tölcser kettő, de egyik sem jó no. 2.

Icce egy no. 1.

Bátori bástya végiben egy régi gabona tartó **szuszék** két renden, gerendás, padlásos. Talpon álló, boronából rótt, kívül belől borona közt tapaszos, rossz zsindelyezés alatt. Egyik végén be járó ajtaja vas sarkos, hevederes, belül reteszes, lakat rajta, kulcsostul. Másik végén bejáró ajtaja vas sarkas, hevederes, kívül belül reteszes, lakatos, kulcsos.

Egyik feliben vagyon cub. 373. (nincs oda írva, hogy mi?)

Item rozs cub. 133.

Item ezen szuszék padján zab 7 (cub.)

Item árpa cub. 34 ¾.

Dohos árpa cub. 31.

Item Vár kőfala mellett más kisebb **szuszék**. Talpon álló, boronából rótt, melyet most csak nem régen a német foglalta el.

Porkoláb háza. Kőből álló, gerendás, padlásos. Ajtaja vas sarkas, hevederes, pléhes, kulcsos, felül fa kilincses. Paraszt kályhás kemencéje. Ablaka kettő, egyik nagyobb, egy felé nyíló, mind kettő ónban foglalt fél karika híjával.

Vagyon itt asztal lábastul no. 1.

Pad szék kettő, egyes szék kettő no. 4.

Két nyoszolya no. 2.

Négy ón tál no. 4.

Egy nyárs no. 1.

Tesenyi puska kettő no. 2.

Törvényes pallos egy no. 1.

Ezen házból kamara székre [budira] járó egy kő grádics. Ajtaja vas sarkas, hevederes, egy kis vas kilincs rajta. Pitvar ajtaik béllett, vas sarkas, reteszes, fa záros. Ezen pitvar mellett egy **oldal kamara**, padlásos. Ajtaja béllett, vas sarkas, hevederes, reteszes.

Ezen pitvar mellett **felső házban** merő fa grádics, a ház kőből álló, gerendás, padlásos. Ajtaja béllett, vas sarkas, hevederes, pléhez. Alsó ház (szoba) kulccsal nyíló, két retesz is rajta. Vörös kályha, belől szenelő kemencéje egy vas lábon álló.

Vagyon itt egy rossz ág no. 1.

Egy asztal láb nélkül no. 1.

Két hordóban köles cub. 4 $\frac{1}{4}$.

Borsó cub. 5 $\frac{3}{4}$.

Ezen ház padján vagyon búza cub. 134.

Két szóró lapát no. 2.

Széles kapu fölött **Doboló bástya** új, zsindelezés alatt.

Vagyon itt egy pár réz dob no. 1.

Item azon kapu felett kő házacska (szobácska), gerendás, padlásos. Kívül fűtő paraszt kályhás, egy ócska kemencéje. Ajtaja béllett, vas sarkas, hevederes, pléhez, kulcsos. Négy felé nyíló lét üveg ablaka ónban foglalt, semmi karika híjával.

Vagyon itt egy kis rossz asztalocska no. 1.

Item egy jó asztal lábastul no. 1.

Nyoszolya kettő no. 2.

Egyes szék négy no. 4.

Kar szék egy no. 1.

Kalamáris kettő no. 2.

A Csaholyi bástyában lévő felső házat (szobát) most csak nem régen a német foglalta el.

Széles kapu és **kő kapu** közt egy **Tömlöc**, gerendákból épített házon két rostély, három lakat rajta kulcsostul.

Ugyan ebben a tömlöcben vagyon egy hosszú vastag lánc, egész tömlöc által, és egészen a torkára érő no. 1.

Rab vas is hét no. 7.

Commendáns Szapparara l(e) vert rab vas no. 2.

Négy béklyó kulcsostul no. 4.

Egy üllő no. 1.

Egy fél kéz verő no. 1.

Három csincsér [bilincs], de az egyik eltört no. 3.

Ezen tömlöc mellett **tömlöc tartó ház**. Rossz, sorvadt, gerendás, padlásos. Ajtaja vas sarkas, hevederes, kívül belül reteszes, lakat nélkül való, és két kis hujs vas alatta. Lantornás [bendő hólyag] ablaka.

Ugyan a mellett más **rabtartó ház**, gerendás, padlásos, egy végben zsindelezés alatt. Hasonló képpen rossz, sorvadt, körüljáró pitvar. Ajtaja vas sarkas, hevederes egy lakat rajta kulcsostul. Belső ajtaja vas sarkas, hevederes, reteszes, egy lakat rajta kulcsotul. Vas keretes két puszta ablaka. Fedele ledült, semmire való, fala is néhütt, néhütt le omlottanak.

Templom mellett szekér színből csinált **istálló** ...

Szigeten lévő **istálló** ...

Korcsma ház ...

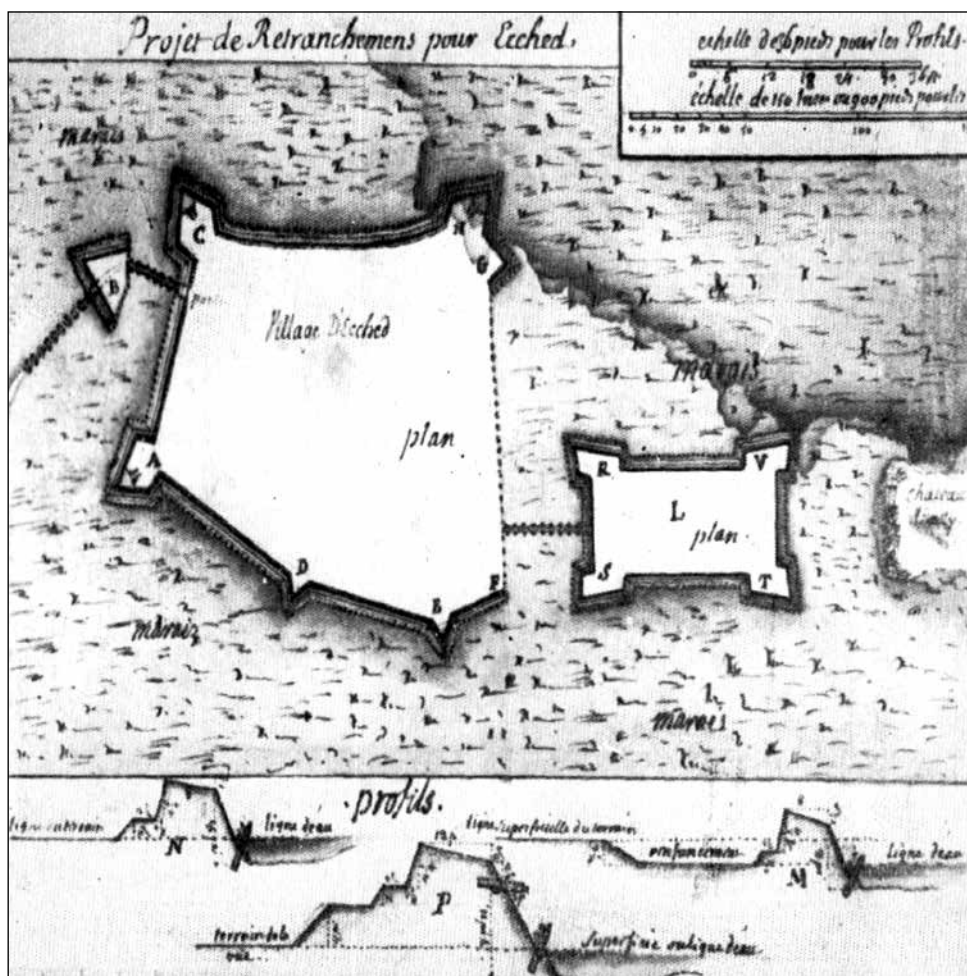
Alsó ivó ház ...

Felső ház alatt lévő **pince** ...

Mészárszék sövényből font ...

Mészárosok háza ...

(Az inventárium Kis Ecsed összeírásával folytatódik.)

3. L. Lemaire: Ecsed várának és városának megerősítési terve (1705)

11.

Louis Lemaire francia hadmérnök jelentése az ecsedi vár állapotáról, újjáépítéséről.

„Visite de la situation d'Eched. (azaz Ecsed helyzetének megfigyelése).

Talán az a legörvendetesebb (ti. megállapítás), hogy itt van egy hely, amit erőszakkal nem lehet megvenni. A helyiség lakosainak tanúbizonysága és a valamikor téglából épült és 4 év előtt lerombolt erős falak maradványai meggyőznek arról, hogy itt egy igen erős várkastély, (*chateau*) állott, de most már mindez olyan zűrzavaros romhalmaz, hogy az

ember nem képes magának tiszta képet alkotni annak alakjáról. Ha még épségben volna és az ellenség azt erősen kezében tartaná, ennek az országrésznek sok nyugtalanságot és bajt okozhatna. Nagyon széles mocsárban fekszik, amelyet a Kraszna vize táplál és emiatt felszínét legalább 6-8 láb [francia lábbal számolva: 2,3-2.6 m] mélységben víz és iszap borítja. Ennek a várkastélynak csak egy bejárása lenne, egy legalább 50 öl [francia öllel számolva: 80 m] hosszú fahídon át, és ágyútúzzal is csak erről az oldalról lehetne veszélyeztetni, mert a mocsár vizei által két részre osztott térszín minden megközelítést lehetetlenné tesz. Egyik része a síkság felé fekszik. Azelőtt igen jól lehetett megerődítve. Maga a térszín is alkalmas két bástyának és előttük egy előreugró oldalazó bástyának alkotására. Ezek kapuinak falai még láthatók. A várba csakis erről az oldalról lehetett bejutni, fedett útja nem volt. A mocsár partjai ennek az erődítménynek előrésszében csak nagyon kis kiterjedésűek. A terep az oldalak felől is járhatatlan, kivéve, ha a mocsár erősen befagy. Ezen a darab földön épült Ecsed faluja.⁸⁹¹

Mögötte ismét összezárul a mocsárvidék és körülbelül 180—200 lábnyira (t. i. a község keleti szélétől) [57,5-65 m] elválasztja egy másik kiemelkedő, magában álló (*isolé*) te-représtől, amelynek alakja szabályos hosszúkás négyszög. Hosszú oldalai 480, keskeny oldalai 192 láb hosszúak. A mocsár azután körülbelül 300 láb [72,5 m] hosszúságban csillag alakú területen ismét összezárul, ezen van az a kis sziget, ahol a régi várkastély állott.

Ha Fenséged elhatározná, hogy ezt a helyet újból rendbe hozatná, úgy ítélem, hogy ez kevés költséggel lehetséges lesz, és éppen annyit érne, mint Szatmár, kivéve, ha a Szamos mindig olyan bő vizű lenne, mint amikor most láttam. Az ellenségnek ott legalább két hidat kellene verni a sziget hosszúságának megfelelően. Ecsed megtámadásánál erre nem lenne szüksége. Ha elhatározzuk, hogy itt (t. i. Ecseden) egy erődrendszert építünk ki, nem kellene azt a kis szigetet erre használni, ahol a régi várkastély romjai vannak, mert ott csak tört falrészek egymásra halmozott zagyva tömegét találjuk, amit semmire sem lehet használni, csupán zavarba hozza az embert, hogy mit csináljon ezzel a résszel, amely egyébként is teljesen megközelíthetetlen nyáron a mocsár nagy kiterjedése miatt. De télen sem érünk el sokat vele, ha annak befagyására számítunk, mert ott nem lehet lakni és nincs is lehetőség ahhoz, hogy egy odahelyezett őrség elbírja annak a támadónak a tüzeit, aki afelett a térszín felett uralkodnék, amelyet én feltételezek, ha az L. betűvel megjelölt pontot sáncokkal megerődítjük a csatolt vázrajz szerint. Azt hiszem, hogy egy erős sáncrendszer érdekében e helyen ki kell tatarozni és rendbe hozni a régi erődvonalat (A. B. C.) úgy, mint ezt a vázlat és rajta a P. keresztmetszet mutatja. A földet a hosszú oldalakon fel kell hányni, ott ahol azok a (D. E. G. A.) sáncokkal vannak kapcsolatban.

891 Le Maire jelentésében határozottan falunak – villágének mondja Ecsedet. Rákóczi ellenben városként említi és a kuruc írásokban is így szerepel.

Az ehhez szükséges nagy tömeg földet a mocsár partján megtaláljuk, ezt már azelőtt is arra használták. De az erődvonalak helyzetén nem kell változtatni, ha ezt a munkát végezzük és a föld nagy tömegét a H-val jelzett helyről vegyük s vigyük át a G-re. Az a sánc torka (*gorge*) (F. G.). Ez ne legyen zárt vonal, csupán egy jó cölöpkerítés.⁸⁹²

A P. metszet az A. B. C. sánchrészekre vonatkozik, az N. metszet az oldal árkaiba. Ezek elé kell beverni a cölöpsorokat úgy, amint az a vázrajz keresztmetszeteiből kitűnik. Az L. hosszúkas négyszög alakú erődítmény, mely az első védmű (t. i. a körülsáncolt falu mögött) fekszik, csak akkor ér valamit és maradhat meg, ha erős földvállra építjük ki, máskülönben két tűz közé kerülhet. Ezért azt hiszem, hogy mégis jól meg lehetne védeni, ha azt oly erős földsánccal vesszük körül, mint amilyen a vázrajz M. profilján látható. A 4 sarkán 4 gyülekező (sorakozó) hely lehet (*Place d'armes*) (R. S. T. V.) cölöpkerítéssel körülvéve a metszetek képe szerint és, hogy a föld le ne omoljon eső következtében, jó lenne a lejtőket rózsával befedni.⁸⁹³

Ne feledkezzünk meg a mocsár nádasainak felgyújtásáról sem, puska lőtávolságra, hogy az ellenség meg ne lephessen és, hogy a nádas ne tegye a védelmet lehetetlenné. Ha Fenséged elrendelné e szerény javaslatom végrehajtását, érdemes volna oda 5-6 kis ágyút is küldeni. Kelt Ecseden, 1706 február 27."⁸⁹⁴

12.

Az ecsedi fegyverraktár inventáriuma, Turcsányi János kommandáns (alezredes) összeírása, 1710.11.04.⁸⁹⁵

892 Minden sánc egyik legérzékenyebb pontja a sánc bejárata, amely rendszeren az ellenség várható támadásától ellenkező ponton, amint nevezték a sánc torkában volt. Ennek kiképzésére nagyobb erődítményeknél külön torokbástyák készültek, vagy pedig egész külön kis védművek, amit a német erődítményeknél Zwingernek neveztek.

893 A *Place d'armes*nek a régi francia katonai terminológiának több jelentősége van. Lehet gyülekező, sorakozóhely pl. várakból való kirohanásra; fegyverraktár vagy készletállás stb.

894 Közölve: MARKÓ 1955. 444–445.

895 MNL OL P 396-1-9202.

Specificatio: Inventáriumodik Etsedi Czajtházban (*Zeughausban*) az, mint feltaláltott, alatt meg irt specificatioból ki teszük. Etsed 4 nbs. 1710.

Artholleria

Puskapor mázsa 8.

Ón mázsa 4.

Salétrom semmi, szükséges pedig nagyon

Nagy kötél ágyúkhöz való 21 darab

Lont mázsa 1.

Átalag puskapornak való bőrfedelek darab 6.

Töltés darab 20.

Nagy szegek, ágyúkhöz való darab 17.

Gas fat, vasból való emelő darab 2.

Csákány darab 72.

Léc köteg 1½ hordó.

Kerekes puskába való érc kova darab 400.

Törő, nagyobbak darab 2.

Csákány darab 30.

Törő, nagyok, nyél nélkül való darab 40.

Kova darab 2.000.

Hosszú rúd vasak darab 24.

Kartács darab 30.

Fából csinált kartács 42.

Kapuhoz való láncok, kik közül kettőt most az **új kapura** fogunk applikálni darab 8.

Romladozó ágyú darab 1.

Régi vas. (kihúзва:) egybül is, másbul is való. 2.

Holmi vasból csinált eszközök, sánczot és egyebeket, szükségeseket tisztítani darab 21.

Más formán csinált vas eszközök ugyan tisztítani a sáncot darab 17. (Ezek a I. Rákóczi György által rendelt eszközök maradékai!)

Régi kartácsok darab 37.

Vas ágyúkhöz való kereknek darab 40.

Acél darab 12.

Szekér ágyú golyóbisokhoz darab 2.

Szekér eleje két kerékből, hogy mint a ló, az is ágyú alá vagon darab 12.

Ágyú alá vagon két új ágy, még nem vasas darab 2.

Öreg mozsár, aki húsz fontos bombához való minden nemű készületivel sor kötél van darab 1.

Bombák, hús fontosak, de nincsnek megtöltve, nincs is őrlet hozzájuk, vannak darab 10.

Bombákhoz való, ugyan hús fontosokhoz csö(ve)k darab 10.

Ugyan öreg bombák vannak, azok meg is vannak töltve, négyen négyen fontosak, de mozsár nélkül valók, semmit nem fog használni in casu necessitatis [szükség esetén] darab 20.

Item egy mázsa töltött golyóbis flintákhoz való 1 (mázsa)

Item semmi forma nincsen Czajtházban, aki puskához és flintákhoz való, értene aki legszükségesebb pediglen

Inventarium Artollariae

Ágyúk mindenestől fogvást, akik itten feltaláltattanak hús id 'e' 20

Két ágyú 12 lat

Öt ágyú 1 font

Egy ágyú egy fontos és fél 1½ font

Két ágyú két-két fontos id 'e' 2 font

Öt ágyú három-három fontos id 'e' 3 font

Négy ágyú négy-négy fontos id 'e' 4 font

Egy ágyú hat fontos id 'e' 6 font

Tizenkét lattos ágyúkhöz semmi golyóbis nincsen

Item egy fontos öt ágyúkhöz semmi golyóbis nincsen

Item egy ágyúhoz, másfél fontoshoz vagyon golyóbis, de nem sok

Item két ágyúhoz, ugyan két-két fontosokhoz vagyon golyóbis elég

Item öt ágyúkhöz, három-három fontosokhoz vagyon ugyan golyóbis, de nem sok

Item éppen sem golyóbis nincsen négy ágyúhoz, négy-négy fontosokhoz

Item egy ágyúhoz hat fontoshoz semmi golyóbis nincs

Azokhoz kívántatik legfőképpen tüzi szerszámoknak és bombákhoz, úgy mint vázson, salétrom, enyv (*önyf*), büdöskő (kén), szurok, kender, vékony spárgák, de

Item ágyúk állásának vastag deszka és másfél közönséges kívántatik

Turcsányi János m. p.

Specificarum (rerum).⁸⁹⁶ A jelzet közreadója szerint valamely vár hadfelszerelése. Az összeírás véleményünk szerint Ecsedre vonatkozik. Dátum nélkül.

Két hosszú vas tarack no. 2.

Item három rövid csövő vas lövő szerszám no. 3.

Ugyanegy öt csövű sereg bontó no. 1.

Kilenc semmire való csákány no. 9.

Harmincöt töredezett semmire való ásó no. 35.

Tizennyolc semmire való ásó köpü no. 18.

Négy semmire való ásó kapa no. 4.

Nyolc ágyút vonó keretezet no. 8.

Két vas eszköz láncvas húzó no. 2.

Tizenhét szakállos cső no. 17.

Item egy muskétály cső no. 1.

Egy karabély cső no. 1.

Egy réz csiga no. 1.

Item egy réz portörő par 3.

Öt romladozó vas kézi malom 5.

Item négy vas pánt 4.

Hat kassai véka különb-különbféle vas golyóbisok 6.

Láp tisztítani való szigony 21.

Láp mérő vas

Deszka talp mázsához való 2.

Specificarum rerum ex parte domini nem egészen prima.⁸⁹⁷

Donga vas öntvény sing 5 no. 50.

Gyalulú káposzta két kő fásval no. 2.

Veres hagyma öt köből no. 5.

Egy nagy serfőző üst no. 1.

Serfőzéshez szükséges négy kád no. 4.

Egy zöld tábla asztal 1.

896 MNL OL P-396-1-11430.

897 MNL OL P-396-1-11431.

Pályinka főző nagy új fazék 1.
 Ablakra való nagy új rostély 3.
 Egy üres vas láda 1.
 Egy extentorius [kinyújtott] pallos 1.
 Egy kovács műhelyhez kívántató egész műszer
 Mag méh tizenennyolc kassal no. 18.

14A.

Az Urunk temetéssekor beli Processus mely lőn tizedig(én) January 1649. esztendőbe. I. Rákóczi György Gyulafehérváron történt temetésének menetrendje, amely a temetést szervezők egyikének erdélyi családi levéltárában maradt fenn.⁸⁹⁸

1) Az Koporsó megindításkor Urunk ő N(agysá)ga és az Úr Rákóczi Zsigmond Uram, bizonyos és csak név szerint oda rendeltetett emberekkel legyenek jelen, akkor mikor az Éneklés elkezdetik.

2) Az Koporsó előtt legközelebb az címer vitetik és az hol az Tágasság engedi, az bot, és az Szablya kétfelől mellette, az hol pedig tágasság ne(m) leszen az címer előtt az szablya az szablya előtt az bot.

3) Ezek előtt megyen Urunk ő N(agysá)ga külön.

4) Ő N(agysá)ga előtt Rákóczi Zsigmond Úr ő N(agysá)ga, és Racziuil (Radziwiłł) Herceg Követe.

5) Ő N(agysá)ga előtt az Moldovai es Havasel(v)i Vajdák követ(e)i.

6) Ezek előtt megyen az felszegezendő fekete zászló.

7) Ezek előtt megyen az ország zászlója.

8) Ezek előtt megyen az Császár zászlója.

9) Ezek előtt megyen az Sírban rontandó zászló.

898 Az Erdélyt 1820-ban odahagyó ponori Thewreuk József tette közzé THEWREUK 1821. 111–113. Az eredeti helyesírást az jobb olvashatóság miatt átirtuk. A temetési rend egy másik példányáról készült – de az itt közölttől különösen a végén eltérő változatot tett közzé Horn Ildikó. HORN 1998. 763–767.

- 10) Ezek előtt az Fegyverben öltöztetett személy,
- 11) Ezek előtt az Fekete Bársonyba öltöztetett ló vezetéken,
- 12) Ezek előtt az Aranyas szerszámba öltöztetett lovak Nro. 5,
- 13) Ezek előtt az Dobos es Trombitások.
- 14) Ezek előtt az Urak mind Erdélyiek és Magyar országaiak és Fő rendek,
- 15) Ezek előtt az Magyarországi Vármegyék.
- 16) Ezek előtt az Erdélyi Vármegyék.
- 17) Ezek előtt az Székelységről való Követek és levéllel hit (hívott) Fő Emberek,
- 18) Ezek előtt az Szászság.
- 19) Az Magyar országai Városok.
- 20) Ezek előtt az Erdélyi Városok,
- 21) Ezek előtt az Egyházi Személyek.
- 22) Ezek előtt az Deákság és ezek előtt az Gyermekség,
- 23) Ezek előtt az lovas Sereg.

24) Az zászlók az Castrum dolorison [szószzerint: a fájdalom vára, azaz a koporsót tartó emelvény] kívül az testnek az lába felől állanak az (ló) szerszámos Személy és az kik az címert, botot, kardot viszik az Castrum dolorisban állanak kétfelől. Az Testet fogják Gyulafi László Úr, Zólyomi Miklós Úr, Haller Gábor Úr, Haller Péter Úr, Barcsai Ákos Úr, Bethlen Mihály Úr, Bánfi Zsigmond Úr, Zsombori János Úr, a Szebeni Király bíró Úr, Rédei János Úr, Keresztesi Ferenc Úr, Máriási István Úr.

Az Asszonyunkat fogják Haller István Úr, Rédei Ferenc Úr.

Ifjú asszonyunkat fogják Kun István és Serédi István Uramék.

Az címert vigye Kornis Ferenc Úr, ő N(agysá)ga.

Az szablyát Kemény Boldizsár Úr.

Az Botot Mikola Zsigmond Úr.

Az Fegyverben Béldi Pál Úr leszen.

Az Öreg fekete zászlót Bánfi György Úr vigye.

Az Ország zászlóját Kemény János Úr vigye.

Az Török Császár zászlóját Huszár Péter Úr.

Az sírban rontandó zászlót Gyulai Ferenc Úr.

Az Test után mingyárust (mindjárt) Öreg asszonyunk ő K(egyelmese)ga(!) megyen.

Azután mingyárt ifjú asszonyunk ő N(agysá)ga,

Azután Mennek az Úr és Fő Asszonyok.

Míg az Testet az Palotából meg ne(m) indítják, addig fekete gyalog két felől áll az Grádicstul fogva az Templom Ajtajáig.

Ezeknek hatok meg áll az istálló felől, az Fele hosszas sereg ennek ellenében más felől áll az színes köntösben levő Magyar es Német gyalog.

Egyik rendbeli Dob, Trombitások állnak fenn az Grádicson, az Ajtón kívül az más rendbeli az seregben legyen.

Az kiindulásban elől megyen az színes Gyalog, ez áll az Templom mellet az Kal(y) ibán kívül, az Úr Rákóczi Zsigmond Úr szállása irányában.

Ezek után megyen az lovas Sereg, ez áll az Patikarius háza eleiben, hárma(n), hárma(n) menjenek, az Grádic előtt fordulnak egy sorba, mennek az Grádic előtt.

Az után az fekete Gyalog menjen, kinek hátulja kíséri két felől az testet, és az keserves Személyeket ez rekeszti be is. Ki jutva az várból az Magyar fekete Gyalog áll az Templum Ajtaja mellett az Kali(t)ka felől, az némettség ellenbe(n) más felől. Az egyik rendbeli Dob es Trombitások az Templum kapuja mellett kívül, hol néha az koldusok állani szoktak, másik rendbeli az seregben legyen.

14B.

II. Rákóczi György temetése.⁸⁹⁹

„Az temetésnek rendi : 1., Az mely házban az test volt, az urak, követek és főrendek odagyűltenek. Az fejedelem képe eljövén, kimentenek az Castrum dolorishoz. 2., Az ülések eszerint voltak, mind fent s mind alatt az várban.

1. Fejedelem ő nagysága követe Bánffy Dienes uram.

2. Az lengyel követ.

3. Gr. Csáky István uram Ö nagysága követe.

899 A szöveget közzétette: KAJÁRI 1862. 584.

4. Melith Péter uram.
5. Priny (Perényi) Gábor uram.
6. Kemén(y) Simon uram.
7. Wesselényi Pál uram.
8. Forgács Miklós uram.
9. Bocskay uram követje.
10. Barkóczy György uram.
11. Priny István uram.
12. Forgács András uram.
13. Priny György uram.
14. Betlen Pál uram.
15. Priny János uram.

Az Magyarországi vármegyéknek követei.

Az Magyarországi városok követei.

Erdélyi vármegyék követei.

Az erdélyi városoknak követei.

Gr. Tököly uram az castrum doloris mellett.

Károly László uram az castrum doloris mellett.

Az asszonyok az fejedelem asszony után ültenek.

Az éneklést elkezdvén predikatio lőn, prédikállott Czeglédi uram, az után Posaházi deákul perorált [szónokolt], azután megindítván a testet, énekszóval fel az várban az processio lőn e szerint.

Az deákok elől, utána az egyházi rendek, utána a község és populi.

Utána az vármegye lovon, utána a főrend lovon, utána a városok követei lovon, utána vármegyék követei lovon, utána az urak lovon, aszerint, mint feljebb van írva. Utána a fejedelem képe hintón. Utána Tököly uram fíjastól és Károly László uram az több atyáfiakkal, két ló feketében, utána zászló, egy ezüst tábla. Dobos és trombitások. Az test, az özvegy és a siralmasok, az fejedelem asszony Ű nagysága, az úrasszonyok és közasszonyok stb. Felmenvén az várban, a kápolnában prédikállott a Huszti pap, perroralt [szónokolt] s magyarul az Bányai mester, énekelvén az sírba betették: mind eszerint volt.”

Rövidítések és folyóiratok jegyzéke

<i>AÉ</i>	Archaeologiai Értesítő. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
<i>Aetas</i>	Aetas. Történettudományi folyóirat. Aetas Könyv- és Lapkiadó Egyesület, Szeged
<i>AOkI</i>	Anjou-kori oklevéltár (lásd a forrásoknál)
<i>AR</i>	Archivum Rákócianum (lásd a forrásoknál)
<i>Archaeologiai Közlemények</i>	Archaeologiai Közlemények. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
<i>Arrabona</i>	Múzeumi közlemények. Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, Győr
<i>Ars Hungarica</i>	A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának közleményei. Akadémiai Kiadó, Budapest
<i>AZT</i>	Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Zemplén Könyvnyomtató Intézet, Sátoralja-Újhely
<i>Békésvármegyei Régészeti és Mivelődéstörténeti Társulat Évkönyve</i>	Békésvármegyei Régészeti és Mivelődéstörténeti Társulat Évkönyve. A társulat kiadása, Gyula
<i>Belvedere</i>	Belvedere Meridionale. Szegedi Tudományegyetem, Szeged
<i>Budapesti Szemle</i>	Budapesti Szemle. Magyar Tudományos Akadémia – Franklin Társulat, Budapest
<i>DMÉ</i>	A debreceni Déri Múzeum évkönyve. Déri Múzeum, Debrecen

Documenta	Az ecsedi Bátori család levéltára (lásd a forrásoknál)
<i>EphK</i>	Egyetemes Philologiai Közlöny. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest
<i>Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei</i>	Eötvös L. Tudományegyetem, Budapest
<i>Egyházművészeti Lap</i>	Egyházművészeti Lap. Franklin Társulat, Budapest
<i>Erdélyi Múzeum</i>	Erdélyi Múzeum. Erdélyi Múzeum Egyesület, Cluj-Kolozsvár
EOE	Erdélyi országgyűlési emlékek (lásd a forrásoknál)
<i>Ethnographia</i>	Ethnographia. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest
<i>Építés – Építészettudomány</i>	A Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának közleményei. Akadémiai Kiadó, Budapest
<i>ÉTTK</i>	Értekezések a Történelmi Tudományok köréből. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
<i>Felső Magyar-országi Minerva</i>	Felső Magyar-országi Minerva. Ellinger – Áros, Kassa
<i>Fons</i>	Fons. Fons Alapítvány, Budapest
<i>Földrajzi Közlemények</i>	Földrajzi Közlemények. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest
<i>GenFüz</i>	Genealógiai Füzetek. Kiadja a szerkesztőség, Kolozsvár
<i>Hazánk</i>	Hazánk. Heckenast Gusztáv, Pest
<i>Hazánk és a külföld</i>	Hazánk és a külföld. Emich Gusztáv, Pest
<i>A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve</i>	A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Debrecen
<i>Hajdúsági Múzeum Évkönyve</i>	Hajdúsági Múzeum Évkönyve. Hajdúsági Múzeum, Hajdúböszörmény
<i>HK</i>	Hadtörténelmi Közlemények, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
<i>Honismeret</i>	Hazafias Népfront, Budapest
<i>Hölgyfutár</i>	Közlöny az irodalom, társasélet, művészet és divat köréből. Nagy Ignác, Budapest

<i>A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve</i>	A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve. Hirsch Adolf, Déva
<i>It</i>	Irodalomtörténet. Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Budapest
<i>ItK</i>	Irodalomtörténeti Közlemények, Budapest
JAM	Jósa András Múzeum
JAMK	A Jósa András Múzeum kiadványai, Nyíregyháza
<i>jgyz.</i>	jegyzet
KárolyiOkl	A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára (lásd a forrásoknál)
<i>Korall</i>	Korall. Korall Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest
<i>LSzle</i>	Levéltári Szemle. Magyar Levéltárosok Egyesülete – Magyar Országos Levéltár, Budapest
<i>LK</i>	Levéltári Közlemények, Magyar Királyi Országos Levéltár, később Akadémiai Kiadó, Budapest
<i>Lymbus</i>	Lymbus. Magyarságtudományi forrásközlemények, Budapest
<i>Magyar Egyháztörténeti Vázlatok</i>	Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. Magyar Egyháztörténeti Munkaközösség, Budapest
<i>Magyar Grafika</i>	Magyar Grafika. Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület, Budapest
<i>Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelő</i>	Molnár testvérek könyvnyomdája, Nagybánya
<i>Magyar Tudományos Értekező</i>	Knauz Nándor – Nagy Iván, Pest
<i>A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei</i>	Magyar Császári Királyi Egyetemi Nyomda, Buda
<i>Magyarország</i>	Magyarország. Napilap. Budapest
<i>Magyarságtudomány</i>	Magyarságtudományi Intézet – Franklin Társulat, Budapest

<i>MCsSz</i>	Magyar Családtörténeti Szemle. Régi Magyar Családok Szövetsége, Budapest
<i>Magyar Sion</i>	Magyar Sion. Horváth Egyed betűivel, Esztergom
<i>MÉ</i>	Művészettörténeti Értesítő. Akadémiai Kiadó, Budapest
<i>MNy</i>	Magyar Nyelv. Akadémiai Kiadó, Budapest
<i>MGSz</i>	Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. Országos Magyar Gazdasági Egyesület, Budapest
<i>MKSz</i>	Magyar Könyvszemle. Budapest
<i>MOL</i>	Magyar Országos Levéltár, Budapest (jelenleg: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest)
<i>MNL OL A</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára A szekció Magyar Királyi Kancellária, Budapest
<i>MNL OL DF</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Fényképgyűjtemény, Budapest
<i>MNL OL DL</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Levéltár, Budapest
<i>MNL OL E</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Kincstári Levéltár, Budapest
<i>MNL OL NRA</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Kincstári levéltárak, Kamara Archivuma, Neoregestrata Acta, Budapest
<i>MNL OL P</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Családi Levéltárak, Budapest
<i>MNL SZSZBML</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, Nyíregyháza
<i>MNM</i>	Magyar Nemzeti Múzeum
<i>MTA</i>	Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
<i>NK</i>	Numizmatikai Közlöny. A Magyar Numizmatikai Társulat, Budapest
<i>NyJAMÉ</i>	A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza
<i>Protestáns Egyházi és Iskolai Lap</i>	Deutsch M.-féle Művészeti Intézet, Budapest

*Publicationes Universitatis
Miskolciensis.*

Sectio Philosophica

Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica.
Miskolci Egyetem, Miskolc

*Országos Széchényi
Könyvtár Évkönyve*

Országos Széchényi Könyvtár, Budapest

RMK

Régi Magyar Könyvtár. Budapest

Sárospataki Füzetek

Sárospataki Füzetek. Sárospataki Ev. Ref. Főiskola,
Sárospatak

Századok

Századok. Magyar Történelmi Társulat, Budapest

Szatmármegyei Közlöny

Szatmármegyei Közlöny. Szatmár vármegye hivatalos köz-
lönye. Nagy-Károly

Szegedi Füzetek

Szegedi Füzetek. M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem
Barátainak Egyesülete, Szeged

SzSzMH

Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás. Szabolcs-Szatmár
Megyei Levéltár, Nyíregyháza

SzSzBMLK

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai,
Nyíregyháza

SzSzBLÉ

Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv, Nyíregyháza

SzSzBSzle

Szabolcs-szatmár-beregi Szemle. Móricz Zsigmond Megyei
Könyvtár, Nyíregyháza

TGy

Tudományos Gyűjtemény. Trattner – Károlyi, Pest

*Taschenbuch für die
vaterländische Geschichte*

Taschenbuch für die vaterländische Geschichte Franz
Ludwig, Wien

TL

Történeti Lapok. K. Papp Miklós, Kolozsvár

TSz

Történelmi Szemle. MTA Történettudományi Intézete,
Budapest

TT

Magyar Történelmi Tár. Magyar Történelmi Társulat,
Budapest

Tudománytár

Tudománytár. A' Magyar Tudós Társaság, Buda

Turul

Turul. Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, Budapest

Új Magyar Muzeum

Új Magyar Muzeum. Emich Gusztáv, Pest

Ungarn-Jahrbuch

Ungarn-Jahrbuch. Rudolf Trofenik, München

Az Üstökös

Az Üstökös. Athenaeum, Pest

VU

Vasárnapi Újság. Heckenast, Pest

Források

Acta Rákóciana – A Károlyi levéltár Rákóczi kori iratai. [DVD-ROM] Szerk. Laczlavik György. Készítették Avar Anton – Laczlavik György – Mészáros Kálmán. Arcanum, Budapest 2011. (A hivatkozás a levéltári jelzetre történik.)

Állam-okmánytár – Török-Magyarkori Állam-okmánytár I–VI. Szerk. Szilády Áron – Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága – Eggenberger Ferdinánd, Pest 1868–1971.

AOkI. – Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia XVIII. 1334. Szerk. Almási Tibor–Piti Ferenc. Szegedi Középkorász Műhely, Budapest–Szeged 2019.

AOkI. – Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia XXXI. 1347. Szerk. Sebők Ferenc. Szegedi Középkorász Műhely, Budapest–Szeged 2007.

AOkI. – Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia XXXVIII. 1354. Szerk. B. Halász Éva, Budapest–Szeged 2013.

AOkI. – Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia XLVIII. 1364. Szerk. Piti Ferenc. Szegedi Középkorász Műhely, Budapest–Szeged 2018.

AR – Archivum Rákócianum – II. Rákóczi Ferenc levéltára I–XV. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1872–1935.

Debreceni jkv. 1568–1569. – Debrecen város magistratusának jegyzőkönyvei 1568–1569. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 16. Ford. P. Szalay Emőke. Szerk. Rác István. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Debrecen 1987.

Debreceni jkv. 1572. – Debrecen város magistratusának jegyzőkönyvei 1572. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 21. Ford. Balogh István. Szerk. Rác István. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Debrecen 1990.

Debreceni jkv. 1574. – Debrecen város magistratusának jegyzőkönyvei 1574. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 23. Ford. Balogh István. Szerk. Rác István. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Debrecen 1993.

Documenta – Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393–1540. Közzéteszi Horváth Richárd – Neumann Tibor – C. Tóth Norbert. JAMK 67. Szerk. C. Tóth Norbert. JAM, Nyíregyháza 2011.

EOE – Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae 6. 1608–1614. Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1880.

EOE – Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae 7. 1614–1621. Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1881.

EOE – Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae 9. 1629–1637. Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1883.

EOE – Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae 10. 1637–1648. Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1884.

EOE – Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae 11. 1649–1658. Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1886.

EOE – Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae 12. 1658–1661. Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1887.

EOE – Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae 14. 1664–1669. Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1888.

EOE – Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae 15. 1669–1674. Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1892.

EOE – Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae 16. 1675–1679. Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1893.

EOE – Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae 17. 1679–1682. Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1894.

EOE – Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae 18. 1683–1686. Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1895.

EOE – Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae 19. 1686–1688. Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1896.

KárolyiOkl. – Codex Diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly I–V. Sajtó alá rendezi Géresi Kálmán, Budapest 1882–1897.

Magyar törvénytár 1526–1608. – Corpus Juris Hungarici 1526–1608. évi törvényczikkek. Ford. Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen. Jegyz. Márkus Dezső. Franklin Társulat, Budapest 1899.

Magyar törvénytár 1608–1657. – Corpus Juris Hungarici 1608–1657. évi törvényczikkek. Ford. Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen. Jegyz. Márkus Dezső. Franklin Társulat, Budapest 1900.

Bibliográfia

- ACSÁDY 1885. Acsády Ignác: Széchy Mária 1610–1670. Magyar történelmi életrajzok. Magyar Történeti Társaság, Budapest 1885.
- ACSÁDY 1888. Acsády Ignác: Végváraink és költségeik a XVI. és XVII. században I–II. *HK* 1. 1888. 64–85., 247–267.
- ACSÁDY 1890. Acsády Ignác: Bethlen Gábor életrajza. *VU* 37: 11. 1890. 167–170.
- ACSÁDY 1891. Acsády Ignác: Halotti búcsúztató 1633-ból. *ItK* 1: 1. 1891. 131–136.
- ALBERT 1956. Albert Zsuzsanna: Elemzések a Rákóczi-szabadságharc politikai költészetéről. *ItK* 60: 3. 1956. 270–288.
- ALFÖLDI 2017. Alföldi Vilma: Olcsva-Apáti egyesített község története a Károlyiak uradalmában. Szerzői kiadás, Budapest 2017.
- ALMANACH 1778. Almanach von Ungarn auf das Jahr 1778. Verlage der Gesellschaft, Wien und Pressburg 1778.
- ANGYAL 1896. Angyal Dávid: Báthory Gábor uralkodása. *Századok* 39. 1896. 23–46.
- APOR 1903. B. Apor Péter verses művei és levelei (1676–1752) I–II. Szerk. Szádeczky Lajos. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1903.
- BAÁN 1940. Baán Kálmán: Báthori Zsófia Liber regiusának regesztái 1660–1664. *MCsSz* 6. 1940. 265–271.
- BAÁN 1943. Baán Kálmán: Egy magyar familiáris a XVI. században (Tyukody Bálint, családja és rokonsága). *MCsSz* 9. 1943. 243–255.
- BABÓCSAY 1998. Babócsay Izsák: Fata Tarczaliensia, az az Tarczal' városának főbb változásai. In: Tokaj és Hegyalja XIX. Szerk. Bencsik János. Tokaji Városvédők és Szépítőké Egyesülete – Tarczal Önkormányzata, Tarczal 1998. 189–292.
- BADÁL 1975. Badál Endre: Művészettörténeti regeszták a királyi határozatokból és rendeletekből VII. *Ars Hungarica* 3: 2. 1975. 295–307.
- BADÁL 1976. Badál Endre: Művészettörténeti regeszták a királyi határozatokból és rendeletekből VIII–IX. *Ars Hungarica* 4: 1–2. 1976. 123–136., 291–304.

- BAGOSSY 1907. Bagossy Bertalan: Szatmár-Németi története. In: Mvv 1907. 161–282.
- BAKÁCS 1956. Bakács István: Az Eszterházy család hercegi ágának levéltára. Levéltári leltárak 2. Levéltárak Országos Központja, Budapest 1956.
- BALÁSSY 1862. Balássy Ferenc: Közlemények az egri érseki levéltárból I–II. *Magyar Tudományos Értekező* 2. 1862. 260–268., 334–345.
- BALÁZSIK 2000. Balázsik Tamás: A beregdaróci református templom. [Die reformierte Kirche von Beregdaróc.] *NyJAMÉ* 42. 2000. 221.
- BALOGH 1982. Balogh István: Az újraterlepitett Nyíregyháza első félévszázada. *SzSzMH* III–IV. 1982. 93–128.
- BALOGH 1986. Balogh István: Regeszták Szatmár vármegye jegyzőkönyvéből. 1593. május 1. – 1616. aug. 6. *SzSzMLK* II. Közlemények 1. Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár, Nyíregyháza 1986.
- BALOGH 1987. Balogh István: Szabolcs és Szatmár megyék a Rákóczi szabadságharc utolsó évében (1710 augusztus – 1711 május) [Die Komitate Szabolcs und Szatmár im letzten Jahre des Freiheitskrieges Ferenc Rákóczi II. (August 1710 – Mai 1711).] *LK* 58. 1987. 13–14.
- BALOGH 1999. Balogh István: A Báthori család négy oklevele (1330–1332). *SzSzBLÉ* 13. 1999. 107–132.
- BALOGH 2000. Középkori oklevelek a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban (1300–1525). *SzSzBMLK* II. Közlemények 21. Összegejtötte, átirta Balogh István. Szerk. Érszegi Géza. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, Nyíregyháza 2000. 103–107.
- BALOGH 2006. Balogh István: Szabolcs vármegye katonai terhei a 17. század végén. *SzSzBLÉ* 17. 2006. 11–48.
- BALOGH 2007. Balogh István: Szabolcs és Szatmár megyék a Rákóczi szabadságharc utolsó évében (1710 augusztus – 1711 május). In: Balogh István válogatott írásai. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Nyíregyháza múltjáról. *SzSzBMLK* III. Tanulmányok 14. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, Nyíregyháza 2007. 117–129.
- BALOGH 2008. Balogh István: Szabolcs vármegye terhei a 17. század végén. *A SzSzBMLK* III. Tanulmányok 17. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza 2008.
- BALOGH 1890. Balogh János: Munkács-vár története. Szerzői kiadás, Munkács 1890.
- BALOGH 1966. Balogh Jolán: A művészet Mátyás király udvarában I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest 1966. 299.

- BALOGH 2015. Balogh Zsuzsanna: Báthory Zsófia alakja I. Rákóczi György udvari reprezentációjában. *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Philosophica* XIX/1. 2015. 329–344.
- BÁNKÚTI 1980. Bánkúti Imre: Lónyay Ferenc fegyveresítési és ruházati főhadbiztos válogatott iratai. *Folia Rákócziana* 4. Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, Vaja 1980.
- BÁNKÚTI 1981. Bánkúti Imre: A szatmári béke. Sorsdöntő történelmi napok 6. Akadémiai Kiadó, Budapest 1981.
- BÁNKÚTI 1985. Az erdélyi Consilium leveleskönyve és iratai 1705, 1707–1710. Bev. és jegyz. Bánkúti Imre. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest 1985.
- BÁNKÚTI 1990. Bánkúti Imre: A Rákóczi-szabadságharc történetének dokumentumai 1705. Magyar Történelmi Társulat – Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc 1990.
- BÁNKÚTI 1991. Bánkúti Imre: Dokumentumok a szatmári béke történetéhez. BTM Műhely 2. Budapesti Történeti Múzeum, Budapest 1991.
- BÁNKÚTI 2003. A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont és Zemplén megyékből 1. 1705–1707. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc 2003.
- BÁNKÚTI 2005. A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont és Zemplén megyékben 1710–1711. Összeáll Bánkúti Imre. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei levéltár – Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárért Alapítvány, Miskolc 2005.
- BARA 2007. Bara Júlia: A nagykarolyi Kalazanci Szent József piarista templom építéstörténete. (X. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia dolgozata.) <https://docplayer.hu/2255556-A-nagykarolyi-kalazanci-szent-jozsef-piarista-templom-epitestortenete.html> (A letöltés dátuma: 2020. 01.10.)
- BARABÁS 1887. Barabás Domokos: A tatár rabok váltságdíja. Az 1657. sept. 2-iki szamosujvári partialis gyűlés. *Századok* 21. 1887. 427–434.
- BARANYAI 1967. Urbaria et conscriptiones 1. A Művészettörténeti Dokumentációs Központ forráskiadványai 4. Az anyagot gyűjtötte Baranyai Béláné. Művészettörténeti Dokumentációs Központ, Budapest 1967.
- BARANYAI DECSI 1982. Baranyai Decsi János magyar históriája 1592–1598. Bibliotheca Historica. Fordította Kulcsár Péter. Helikon, Budapest 1982.
- BARANYI 1965. Baranyi Béláné: A nyírbátori egykori ferences konvent középkori textíliái. [Die mittelalterlichen Textilien des einstigen Franziskanerkonventes in Nyírbátor.] *Ny/AMÉ* 6–7. (1963–1964) 1965. 47–55.

- BARANYI-
CSERNYÁNSZKY 1994. Urbaria et Conscriptiones 7/1. (A–Nagybánya). Művészettörténeti Adatok. A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának forráskiadványai XIX. Az anyagot gyűjtötte Baranyi Bélnáné – Csernyánszky Mária. Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoport, Budapest 1984.
- BÁRTFAI SZABÓ 1910. Bártfai Szabó László: A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család története. Buzárovits Ny., Esztergom, 1910.
- BÁRTFAI SZABÓ 1911. Bártfai Szabó László: A Sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi család története I. 1262–1732. Stephaneum Ny., Budapest 1911.
- BARTHA 2000. Bartha Krisztina: Az utolsó Báthory. Somlyai Báthory Zsófia életrajza (1628–1680). *Belvedere* XII. 2000. 4–21.
- BÁTHORI 1839. Ecsedi Báthory Ersébet erkölcsének bővebb megismertetése. *TGy* 23: 8. 1839. 42–60.
- BÁTHORY 2002. Ecsedi Báthory István végrendelete 1603. Fialat Filológusok Füzetei Korai Újkor 1. Bevezetéssel közreadja Vadász Veronika. Szegedi Tudományegyetem Régi Magyar Irodalmi Tanszék, Szeged 2002.
- BECSKE 1905. Vajay Vay Ádám. Közli Becske Bálint. *AZT* 11: 4–5. 1905. 128–130.
- BELITSKA-
SCHOLTZ 1985. Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás (1772–1846). Művészettörténeti füzetek 17. Szerk. Belitska-Scholtz Hedvig. Akadémiai Kiadó, Budapest 1985.
- BENCZÉDI 1975. Benczédi László: Az 1670. évi tiszavidéki felkelés és társadalmi háttere. [L'insurrection aux environs de la Tisza en 1670 et son dessous social.] *Századok* 109: 3–4. 1975. 509–550.
- BENDA 2005. Benda Borbála: „Szakácsot fogadtam.” A konyhai személyzet a 17. századi magyar főúri udvarokban. [„I have engaged such a cook”. Kitchen staff in the aristocratic households of seventeenth-century Hungary.] *TSz* 47. 2005. 15–46.
- BENDA 1972A. Benda Kálmán: A királyi Magyarország tiszti címtára (1607–1608). [Annuaire de la Hongrie „Royale” 1607–1608.] *LK* 43. 1972. 265–325.
- BENDA 1972B. Benda Kálmán: Eödföffy Rimay Klára. *ItK* 76. 1972. 620–621.
- BENDA 1976. Benda Kálmán: A felső-magyarországi rendek kassai részgyűlése 1607 májusában [The Meeting of Nobility from North-Hungary in Kassa in March 1607.] *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve* 3. 1976. 159–177.
- BENDA–KENÉZ 1971. Benda Kálmán – Kenéz Győző: Barbiano generális jelentése a Bocskai-szabadságharcról. [General Barbiano's Bericht über die ersten Monate des Bocskai-Freiheitskrieges.] *DMÉ* (1969–1970) 1971. 155–180.
- BENDA–KENÉZ 1972. Benda Kálmán – Kenéz Győző: Barbiano generális jelentése a Bocskai-szabadságharcról. [General Barbiano's Bericht über die

- ersten Monate des Bocskai-Freiheitskrieges.] In: Hajdúk a magyar történelemben II. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 19. Szerk. Dankó Imre. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Debrecen 1972. 5–30.
- BENKÓ 1900. Benkó Imre: Vegyes közlések. *TT* 23. 1900. 592–600.
- BEREY 1902. Berey József: A gregárius rab. *Szatmármegyei Közlöny* 28: 51. 1902. [7–8.]
- BEREY 1937. Berey József: Nagyecsed nagyközség hajdan oppidum, a nagyecsed református egyház, az ecsedi vár és az ecsedi láp története 1930-ig 1. Nagyecsed nagyközség története 1896-ig. Szatmár és Bereg Ny., Mátészalka 1937.
- BEREY 1988A. Berey József: Nagyecsed története és néprajza. Folklor és etnográfia 44. Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen 1988.
- BEREY 1988B. Berey Katalin: Berey József, az ecsedi vár krónikása. *Honismeret* 16: 4. 1988. 30–34.
- BERKI 2020. Berki Anna: Adalékok az utolsó Báthoryak Szabolcs megyei történetéhez. *SzSzBSzle* 55: 3. 2020. 3–12.
- BESSENYEI 1982. Memoria rerum. Sajtó alá rendezte, utószó és jegyzetek Bessenyei József. Magyar Helikon, Budapest 1982.
- BETHLEN 2002–2004. Bethlen Farkas: Erdély története II–III. Fordította Bodor András; jegyz. és mutatók Pálffy Géza. Enciklopédia Kiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Budapest–Kolozsvár, 2002–2004.
- BIRCKENSTEIN 1686. Anthoni Ernst Burckhard von Birckenstein: Ertz-herzogliche Handgriffe dess Zirckels und Linials oder ausserwehlter Anfang zu denen mathematischen Wissenschaften. Ghelen, Wienn 1686.
- BISZTRAY 1959. A tizenötéves háború, Bocskay és Báthori Gábor korának költészete. Régi magyar költők tára. XVII. század 1. Sajtó alá rendezte Bisztray Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest 1959.
- BITSKEY 2006. Bitskey István: Végvár és kultúra. [Border castles and culture.] In: Magyarország védelme – Európa védelme. Studia Agriensia 24. Szerk. Petercsák Tivadar. Heves Megyei Múzeumi Szervezet Dobó István Vármúzeum, Eger 2006. 185–199.
- BLASKOVICS 1982. A magyarok története. Magyar hírmondó. Ford., jegyz. és utószó Blaskovics József. Magvető, Budapest 1982.
- BOBROVSZKY 1980. B. Bobrovsky Ida: A XVII. századi mezővárosok iparművészete. Kecskemét, Nagykőrös, Debrecen. Akadémiai Kiadó, Budapest 1980.

- BODNÁR 1983. Bodnár Béla: Hódmezővásárhelynek és környékének földrajzi nevei. Tanulmányok Csongrád megye történetéből VII. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged 1983.
- BORBÁS 2001. Borbás Emese: A szatmári vár 17. század eleji gazdálkodása a provisorii missilisek alapján. [The Management of Szatmár Castle at the Beginning of 17th century as Recorded in the „Provisori Missilis”. Die Wirtschaft in der Burg Szatmár am Anfang des 17. Jahrhunderts Aufgrund der Missiles der Provisoren.] In: Végvár és ellátás. Szerk. Petercsák Tivadar – Berecz Mátyás. Studia Agriensia 22. Heves Megyei Múzeumi Szervezet Dobó István Vármúzeum, Eger 2001. 221–236.
- BORBÉLY 2015. Borbély Zoltán: A homonnai Drugetek Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben. Eger, 2015. (Kézirat)
- BORBÉLY 2017. Borbély Zoltán: Aki a koronát kérte Bocskainak: Korláth István szendrői kapitány, a felső-magyarországi rendek konstantinápolyi követe. In: Tanulmányok Gebei Sándor 70. születésnapjára. Acta Academiae Agriensis. Sectio Historiae XLIV. Redigunt Zoltán Borbély, Ilona Kristóf. Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó, Eger 2017. 39–59.
- BORSOS 1855. Borsos Sebestyén krónikája 1490–1583. In: Erdélyi történelmi adatok I. Szerk. Mikó Imre. Mikó, Kolozsvártt 1855. 9–37.
- BOTTLÓ 1960. Kapossy János: Művészettörténeti regeszták a királyi határozatokból és rendeletekből. Közzéteszi Bottló Béla *ME* 9. 1960. 237–244.
- BRASSAY 1875. Johannes Brassay: A bécsi titkos levéltár okleveleiből XIX. *TL* 2: 49. 1875. 776.
- BUBRYÁK 2016. Bubryák Orsolya: Nyáry Krisztina hozománya. Források az Esterházy-kincstár kialakulásához. *Lymbus* 2016. 163–189.
- BUDAI 1866. Budai Ferencz Polgári lexicon I. Khór, Pest–Wien 1866.²
- BUNYITAY 1884. Bunyitay Vincze: A váradi püspökség története 3. A váradi püspökség káptalanai s monostorai a püspökség egyházai a püspökség alapításától 1566. évig. Franklin, Nagyvárad 1884.
- BUNYITAY–RAPAICS–KARÁCSONYI 1902. Egyháztörténelmi emlékek a magyar hitujítás korából I. (1520–1529) Szerk. Bunyitay Vincze – Rapaics Rajmund – Karácsonyi János. Szent-István-Társulat Tud. és Irod. Osztálya, Budapest 1902.
- BUZÁSI 1977. Buzási János: Ungarische Akten – Allgemeine Akten. Levéltári leltárak 70. Magyar Országos Levéltár, Budapest 1977.
- CZIGÁNY 1995. Czigány István: Várrendszer, haditeher és hadigazdálkodás a XVII. században. [Burgsystem, Kriegslast und Kriegswirtschaft im XVII. Jh.] In: Végvár és környezet. Studia Agriensia 15. Szerk. Petercsák Tivadar – Pethő Ernő. Heves Megyei Múzeumi Szervezet, Eger 1995. 55–68.

- CZIGÁNY 2001A. Czigány István: A végvári katonaság ellátása 1672–1700. [Suppli of the Border Fortress Soliders between 1672 and 1700.]. [Die Versorgung der grenzfestungssoldaten 1672–1700.]. In: Végvár és ellátás. *Studia Agriensia* 22. Szerk. Petercsák Tivadar – Berecz Mátyás. Heves Megyei Múzeumi Szervezet Dobó István Vármúzeum, Eger 2001. 53–65.
- CZIGÁNY 2001B. Czigány István: Hadügyi reformkísérletek a királyi Magyarországon 1665–1682. [Military reform attempts in Habsburg-Hungary 1665–1682. Tentatives de réforme militaire dans la Hongrie Royale 1665–1682. Reformversuche des militärwesens im königlichen Ungarn 1665–1682.] *HK* 114: 2–3. (2001) 279–302.
- CZIGÁNY 2004. Czigány István: Katonai szolgálat és a társadalom militarizációja Felső-Magyarországon és a Tiszántúlon. 1600–1660. *HK* 117. 2004. 1212–1233.
- CZIGÁNY 2015. Czigány István: A militarizált társadalom rétegződése és szerepe a felső-magyarországi végvidéken a 17. században. [The stratification and role of militarized society in the border fortresses of upper Hungary in the 17th century.] In: Végvár és mentalitás a kora újkori Európában. *Studia Agriensia* 31. Szerk. Berecz Mátyás – Bujdosné Pap Györgyi – Petercsák Tivadar. Dobó István Vármúzeum, Eger 2015. 41–65.
- CZIRBUSZ 1899. Czirbusz Géza: Az Ecsedi-láp lecsapolása. *Földrajzi Közlemények* 27. 1899. 97–122.
- CSATÁRY 2001. Csatáry György: A Lehoczy-hagyaték. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár 2001.
- CSEREI 1983. Cserei Mihály: Erdély története (1661–1711). *Bibliotheca Historica*. Sajtó alá rendezte Bánkúti Imre. Európa Könyvkiadó, Budapest 1983.
- CSERMELY 1989. Csermely Tibor: Nagyecsed napló. *Honismeret* 17: 2. 1989. 51–52.
- CSERMELY–TAKÁCS 1988. Pecsétnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeiből. Szerk. Csermely Tibor – Takács Péter. Hazafias Népfront Szabolcs-Szatmár Megyei Bizottsága, Nyíregyháza 1988.
- CSORBA 1942. Csorba Tibor: Hungarica, a magyar végvárak lengyel poétájának költészetében. *Magyarságtudomány* 1: 3. 1942. 239–349.
- CSÚRÖS 1909. Csűrös Ferencz: A Debreczeni diarium I. *TT* 10. 1909. 529–545.
- CSÚRÖS 1910. Csűrös Ferencz: A Debreczeni diarium II–V. *TT* 11. 1910. 51–95., 223–253., 354–375., 566–596.
- CSÚRÖS 1911. Csűrös Ferencz: A Debreczeni diarium VI–VII. *TT* 12. 1911. 37–67., 161–203.
- CSÚRÖS 1912. Csűrös Ferenc: Mándi Márton István pöre. *ItK* 22: 1. 1912. 11–38.

- DANKÓ 1994. Dankó Imre: Nagyecsed. *Ethnica*, Debrecen 1994.
- DEÁK 1873. Deák Farkas: Barcsay Ákos levelezése idősb gróf Csáky Istvánnal, 1659–1660. *Századok* 7. 1873. 407–426.
- DEÁK 1875. Deák Farkas: Wesselényi Anna özv. Csáky Istvánné (1584—1649) életrajza és levelezése. Franklin, Budapest 1875.
- DEÁK 1878. Deák Farkas: Nagyvárad elvesztése 1660-ban. *ÉTTK* 7. 1878. 1–42.
- DEÁK 1882. Thököly Imre gróf levelei. Sajtó alá rendezte Deák Farkas. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1882.
- DEÁK 1883. A bujdosók leltára. A gróf Teleki-család maros-vásárhelyi levéltárából. Sajtó alá rendezte Deák Farkas. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1883.
- DEBRECZENI
BÁRÁNY 1830. Debreczeni Bárány Ágoston: Somlyai Báthory Gábor Erdélyi Fejedelem' életképe. *Felső Magyar-országi Minerva* 6: 3. 1830. 81–90.
- DEMÉNY 2006. Demény Lajos: Székely oklevéltár VIII. Székely népesség összeírások 1680–1692. Erdély emlékezete. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2006.
- DERCSÉNYI–MAGYAR–
GILYÉN 1987. Dercsényi Balázs – Magyar Kálmán – Gilyén Nándor: Nagyecsed. In: Szabolcs-Szatmár megye műemlékei II. Magyarország műemléki topográfiája XI. Szerk. Entz Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest 1987. 89–95.
- DÉTSZY 1971. Détsky Mihály: I. Rákóczi György fundálói. *Építés – Építészettudomány* 3: 4. 1971. 348–378.
- DÉTSZY 1995. Détsky Mihály: Tokaj várának története. In: Tokaj. Vároستörténeti tanulmányok II. Szerk. Bencsik János – Orosz István, Tokaj 1995. 5–88.
- DÉZSI 1908. Dézsi Lajos: Laskai János verses levelei ifj. gróf Bethlen Istvánhoz Caricléáról. *ItK* 18: 3. 1908. 352–366.
- DOBY 1876. Doby Antal: Egy szabadságlevél II. Rákóczi Ferencztől. *TL* 3: 10. 1876. 145–148.
- DOBY 1903. Doby Antal: A Szirmay nemzetség családfája. *AZT* 9. 1903. 1. sz. melléklet
- DOMOKOS 2005. Domokos György: Váraink fegyverzete és felszerelése a XVI–XVIII. századi inventáriumok tükrében. In: A hódoltság kora. Elektronikus dokumentum. Arcanum, Budapest 2005. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Hodoltsag-a-hodoltsag-kora-magyarorszag-torokkori-tortenete-1/a-vegvari-rendszer-kiepitesi-es-ellatasa-4003/varaink-fegyverzete-es-felszerese-a-xvi-xvii-szazadban-az-inventariumok-tukreben-5169/>

- DOMOKOS 2006A. Domokos György: Várinventáriumok és jelentőségük a törökellenes védelmi rendszer történetének kutatásában. [The fortress inventories and their importance in studying the history of the defence system against the turks. Festungsinventare und ihre Bedeutung in der Erforschung der Geschichte des Grenzverteidigungssystem gegen die Türken.] *Arrabona* 44/2. 2006. 67–95.
- DOMOKOS 2006B. Domokos György: Hadmérnöki vita Szatmárról a XVII. század második felében. *HK* 118: 4. 2006. 1059–1087.
- DOMOKOS 2009. Domokos György: Reneszánsz hadügyek. In: Késő reneszánsz hadművészet. A sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 55. Szerk. Jósvainé Dankó Katalin – Ringer István. MNM Rákóczi Múzeuma, Sárospatak 2009. 5–64.
- DOMOKOS 1957. Domokos Pál Péter: Tatrosy György önéletírása és történeti feljegyzései. *ItK* 61: 2. 1957. 257.
- DÖBRENTAI 1838. Döbrentei Gábor: Jelentés a Magyar Tudós Társasághoz, XIV levéltárból. *A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei* 3. (1834–1836) 1838. 95–141.
- DUKKON 2012. Dukkon Ágnes: „...pöröly és üllő között.” Naptárkrónikák tudósításai a török- és Habsburg-ellenes küzdelmekről és a végvárak pusztulásáról a 17. század második felétől 1711-ig. In: Végvár társadalma a korszakváltás idejéig. *Studia Agriensia* 30. Szerk. Berecz Máttyás – Rémiás Tibor. Heves Megyei Múzeumi Szervezet Dobó István Vármúzeuma, Eger 2012. 97–124.
- DÜMMERTH 1982. Dümmerth Dezső: A magyar nemesi társadalom élettörténetéből: a Tetétleni–Földváry família sorsa és birtoklása az Árpád-kortól a XX. század küszöbéig. [De la Biographie de la Société des Gentilhommes Hongrois: le Destin et la Possession de la Famille Földváry de Tetétlen du L'Époque „Árpádienne” Jusqu’ au Mileiu du XIX eme Siècle.] *LK* 53. 1982. 207–260.
- ÉBLE 1898. Éble Gábor: Az ecsedi uradalom és Nyíregyháza. Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, Budapest 1898.
- ÉBLE 1912. Éble Gábor: Az ecsedi százéves úrbéri per története (1776–1877). Franklin Társulat, Budapest 1912.
- ECKHARDT 1943. Eckhardt Sándor: Balassi Bálint kortársai II. *ItK* 53: 2. 1943. 132–139.
- ECKHARDT 1944. Két vitéz nemesúr. Telegdi Pál és János levelezése a XVI. század végéről. Közzétette Eckhardt Sándor. Magyarságtudományi Intézet, Budapest 1944.
- ECKHARDT 1955. Bornemisza Péter Ördögi kísértetekről. A kiadást gondozta és jegyzetekkel ellátta Eckhardt Sándor. Akadémiai Kiadó, Budapest 1955.

- ECKHARDT 1972. Eckhardt Sándor: Balassi tanulmányok. Akadémiai Kiadó, Budapest 1972.
- ECSEDY Ecsedy Judit: A legnépszerűbb 17. századi magyar könyv. *Magyar Grafika* 38: 3. 1994. 39–42.
- EDELÉNYI 2002. Edelényi Adél: Templomos lovagok az európai néphagyományban. Doktori mestermunkák. Gondolat, Budapest 2002.
- ENGEL 1996. Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. Historia – MTA Történettudományi Intézet, Budapest 1996.
- ENYEDI 1941. Enyedi István: II. Rákóczi György fejedelem lengyelországi útjának és háborújának alkalmatossága. In: Erdély öröksége. Erdélyi emlékirók Erdélyről V. Apa és fiú (1630–1661) Szerk. Makkai László, Cs. Szabó László közreműködésével. Franklin, Budapest 1941. 79–104.
- ERDÉSZ 1965. Erdész Sándor: Báthori Gábor a néphagyományokban. Szabolcs-szatmári múzeumi Füzetek 1. Szabolcs-Szatmár Megyei Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 1965.
- ERDŐSI 1906. Erdősi József: Az újszövetségi kánonok fordításáról. *EPhK* XXX. 1906. 321–333.
- ÉRI 1965. Éri István: Kisvárdai. Műemlékeink. Pannonia, Budapest 1965.
- ESTERHÁZY 1863–1870. Esterházy Pál: Galántai gróf Eszterházy Miklós Magyarország nádora I–III. 1582–1620. Lauffer és Stolp kiadása, Pest 1863–1870.
- ESZE 1944. Esze Tamás: A nagybányai-munkácsi pénzverőház II. Rákóczi Ferenc korában 1706–1711. *NK* 43. 1944. 21–44.
- ESZE 1946. Esze Tamás: A hamispénz-verés II. Rákóczi Ferenc korában. *NK* 44–45. (1945–1946) 1946. 21–24.
- ESZE 1951A. Esze Tamás: Rákóczi Ferenc tiszántúli hadjárata. *Századok* 85. 1951. 30–119.
- ESZE 1951B. Esze Tamás: A kuruc költészet problémái. *It* 39. 1951. 31–47.
- ESZE 1965. Esze Tamás: Újváry Tamás versei. Katolikus hang a Rákóczi-szabadságharc költészetében II. *ItK* 69. 1965. 348–363.
- FALLENBÜCHL 1981. Fallenbüchl Zoltán: Alessandro Guedagni leveleskönyve. [Das Notizbuch des Alexander v. Guadagni.] *Az Országos Széchenyi Könyvtár Évkönyve* (1979) 1981. 409–435.
- FALLENBÜCHL 2002. Fallenbüchl Zoltán: Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Nemzeti téka. OSZK – Osiris, Budapest 2002.
- FAZEKAS 1986. Fazekas Árpád: Feltárják az ecsedi vár romjait. *Honismeret* 14: 5. 1986. 56–57.

- FEKETE 1988. Partiumi könyvesházak 1623–1730. Sárospatak, Debrecen, Szatmár, Nagybánya, Zilah. Adattár XVI—XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 14. Sajtó alá rend. Fekete Csaba. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára – József Attila Tudományegyetem, Budapest–Szeged 1988.
- FÉNYES 1839. Fényes Elek: Szathmár vármegye. In: Fényes Elek: Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben 4. Trattner-Károlyi, Pest 1839. 255–327.
- FUTÓ 1862. Futó Mihály: A holdmezővásárhelyi reformált egyház és iskola története. *Sárospataki Füzetek* 6. 1862. 178–195.
- GALLA 2018. Galla Ferenc: Pálos missziók Magyarországon a 17–18. században. *Bibliotheca Ecclesiasticae Universitas Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae* 1. *Collectanea Vaticana Hungariae Classis* 1. MTA PPKE Lendület Egyháztörténeti Kutatócsoport – Godolat, Budapest–Róma 2018.
- GEBEI 2011. Gebei Sándor: A Rákóczi-szabadságharc országos gyűlései (országgyűlései?) In: Országgyűlések – országos gyűlések. Az Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskolájának kiadványai. Konferenciák, műhelybeszélgetések 2. Szerk. Ballabás Dániel. Líceum Kiadó, Eger, 2011. 69–86.
- GEÖCZE 1894. Geöcze István: Haditanácskozások az 1577-ik évben. *HK* 7. 1894. 647–678.
- GÉRESI 1891. Géresi Kálmán: Nagy-Károly és Szatmár vidéke. Az ecsedi láp. In: *Az Osztrák–Magyar Monarchia Írásban és Képben. Magyarország* II. Révai, Budapest 1891. 373–378.
- GERGELY 1882. Bethlen Gábor levelei feleségéhez Károlyi Zsuzsánnához. Közli Gergely Sámuel. *TT* 5. 1882. 124–133.
- GERGELY 1885. Gergely Samu: Brandenburgi Katalin és Bethlen István összeköttetése a portával I. *TT* 8. 1885. 97–117.
- GERGELY 1887. Gergely Samu: Thököly Imre és a francia diplomata III. *TT* 10. 1887. 160.
- GERGELY 1905–1906. A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. Teleki Mihály levelezése. I. 1656–1660., II. 1661–1663. Szerk. Gergely Sámuel. Magyar Történelmi Társulat, Budapest 1905–1906.
- GIZIŃSKA 2006. Gizińska Csilla: Egy lengyel vitéz magyar végvárakban a 16. század végén. [A polish warrior at the hungarian border fortresses at the end of the 16th century.] In: *Magyarország védelme – Európa védelme. Studia Agriensia* 24. Szerk. Petercsák Tivadar. Heves Megyei Múzeumi Szervezet Dobó István Vármúzeum, Eger 2006. 215–237.

- GOTTRIED 2011. Gottfried Barna: Szatmár vármegye levéltári anyagának megosztási tervei az 1920–1930-as években. *SzSzBLÉ* 19. 2011. 159–168.
- GÖMÖRY 1984. Gömörö György: A turai kincs. Rajtaütés 1585. augusztus 24-én. *HK* 7. 1894. 680–685.
- GREGOR 1984. Gregor Ferenc: Szótörténeti adalékok. *MNy* 80. 1984. 123–128., 244–256., 372–384.
- GROTTE 2008. Grotte András: „Gyöngyházból való pelikán forma...” – Rákóczi László csészeje Hamburgban. *MÉ* 57. 2008. 377–386.
- GVADÁNYI 1796. Gvadányi József: A falusi nótáriusnak elmékedései, betegsége, halála és testamentoma. Wéber, Pozsony 1796.
- GYALÓKAI 1917. Gyalókay Jenő: Albisi Zólyomi Dávid. *Századok* 51. 1917. 137–152.
- GYÁSZJELENTÉSEK 1885. Gyászjelentések. *TT* 8. 1885. 176–179.
- HAJNAL 1930. Az 1642. évi meghíusult országgyűlés időszaka. Esterházy Miklós nádor iratai. Szerk. Hajnal István. Esterházy Pál herceg kiadása, Budapest 1930.
- HARGITTAY 2002. Telegdi Pál Váradai Katának. In: Régi magyar levelestár (XVI–XVII. század). Elektronikus dokumentum. Válogatta, sajtó alá rendezte, bev. és jegyz. Hargittay Emil. ELTE BTK Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék – Neumann Kft., Budapest 2002. 61.
<http://mek.oszk.hu/06200/06208/html/rml1061.html>
- HARTNAGEL 1941. Igaz története annak, hogyan jött Báthori Gábor Szebenbe. Írta egy ismeretlen száz polgár. Németből fordította Hartnagel Erzsébet. In: Erdély öröksége. Erdélyi emlékirók Erdélyről. III. Szerk. Makkai László, Cs. Szabó László közreműködésével. Franklin Társulat, Budapest 1941. 165–174.
- HAVASSY 1995. Havassy Péter: Szentmihály (Tiszavasvári) okleveles említése 1495-ből. *SzSzBSze* 30: 4. 1995. 529–533.
- HECKENAST 1980. Heckenast Gusztáv: Kajali Pál (1662–1710) kuruc szenátor, országos főhadbíró válogatott iratai. Folia Rákóciana 3. Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, Vaja 1980.
- HEGEDÜS 1993. Hegedüs István: Esze Tamás ezredében, a Felső-Tisza-vidéki vármegye (Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung) hadfogó nemesinek !/ 1706. évben készült lajstroma. *SzSzBLÉ* 9. 1993. 275–340.
- HEGYI 1903. Hegyi József: Hazánk történelmi nevezetességgű helyei és meglévő műemlékei. Sima Ny., Gyöngyös 1903.
- HELLER 1909. Heller Bernát: Magyar mese- és mondalelemek egyetemesebb kapcsolatban. *Ethnographia* 20. 1909. 65–73.
- HELTAI 1984. Heltai János: Bethlen Péter és Pázmány. *Az Országos Széchenyi Könyvtár Évkönyve* (1982–1983) 1984. 411–422.

- HELTAI 1989. Alvinczi Péter: Magyarország panaszainak megoltalmazása és válogatás prédikációiból, leveleiből. Bibliotheca historica. Válogatta, sajtó alá rend., ford., jegyzetek és utószó Heltai János. Európa, Budapest 1989.
- HELVIGIUS 1623. Kalendarium Christus urunk születése után az MDCXXIII Esztendőre irattatott Helvigius Martin által. Nyomtatta Rheda Péter, Debreczen [1623]
- HENZSEL 1996. Henzsel Ágota: Szatmár vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II/1. 1629–1634. SzSzBMLK II. Közlemények 10. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, Nyíregyháza 1996.
- HENZSEL 2006. Henzsel Ágota: A nagyecsedí városkönyv. *LSzle* 56: 4. 2006. 17–22.
- HENZSEL 2007. Levéltárba került az ecsedi Városkönyv. *SzSzBSzle* 42: 1. 2007. 57–62.
- HENZSEL 2011. Henzsel Ágota: Debreczeni Tamás, I. Rákóczi György prefektusának szatmári kötődései. *SzSzBLÉ* 19. 2011. 11–20.
- HERNER 1988. Bornemisza Anna megbűvöltetése. Boszorkányok Erdély politikai küzdelmeiben 1678–1688. Közreadja Herner János. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest–Szeged 1988.
- HERZOG 1922. Herzog József: Újabb adatok Bethlen Gábor és Károlyi Zsuzsanna síremlékéről. *Századok* 55: 6–8. 1922. 539–555.
- HORN 1998. Horn Ildikó: Ismeretlen temetési rendtartások a 16–17. századból. *ItK* 102. 1998. 760–772.
- HORN 2001. Horn Ildikó: Öngysága merénylei. In: Historia manet. Volum omagial. Deményi Lajos emlékkönyv. Szerk. Violeta Barbu – Tüdös S. Kinga. Kriterion, Bucuresti–Cluj 2001. 237–255.
- HORN 2009. Horn Ildikó: Hit és hatalom. Az erdélyi unitárius nemesség 16. századi története. Balassi, Budapest 2009.
- HORVÁTH 1838. Horváth Mihály: Gróf Nádasdy Tamás' élete, némi tekintettel korára. A' Magyar Kir. Egyetem' betüvel, Buda 1838.
- HORVÁTH 1861. Horváth Mihály: Kismartoni Regesták 1617–1643. *TT* 10. 1861. 1–110.
- HORVÁTH 1962. Horváth Tibor Antal: Adalékok a tizesaranyak forgalmához. *NK* 60–61. (1961–1962) 1962. 53–59.
- HORVÁTH 2006. Horváth Richárd: Az ecsedi Bátoriak várbirtokai a kései középkorban. *SzSzBSzle* 41: 3. 2006. 305–326.
- HORVÁTH 2009. Horváth Richárd: Várak és uraik a késő középkori Magyarországon. Vázlat a várkutatás néhány lehetőségéről. In: Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére. Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok. Szerk. Neumann Tibor – Rác György. Magyar

HORVÁTH–NEUMANN–
C. TÓTH 2006.

Horváth Richard – Neumann Tibor – C. Tóth Norbert: Oklevelek a Bátorai család történetéhez. *SzSzBSzle* 41: 3. 2006. 337–340. (12. oklevél)

IMRE 1987–1988.

Imre Mihály: Nemzeti önszemlélet és politikai publicisztika formálódása egy 1674-es prédikációskötetben. *ItK* 91–92. 1987–1988. 20–45.

IPOLYI 1876.

I[polyi] A[rnold]: A magyar mű- és történeti emlékek kiállítása. *Századok* 10. 1876. 486–561.

IPOLYI–CSAPLÁR 1859.

Ipolyi Arnold – Csaplár Benedek: Fehérhegységi utiképek I. Pozsonytól Szokolczáig fölfelé. *VU* 6: 37. 1859. 434–437.

ISTVÁNFFY 2003.

Istvánffy Miklós: Magyarok dolgairól írt históriája. Tállyai Pál XVII. századi magyar fordításában I/2. Sajtó alá rendezte Benits Péter. Balassi Kiadó, Budapest 2003.

ISTVÁNOVITS–
KURUCZ 1990.

Istvánovits Eszter – Kurucz Katalin: Régészeti ásatások és leletek Szabolcs-Szatmár megyében 1987/88-ban. *NyJAMÉ* 27–29. (1984–1986) 1990. 13–82.

IVÁNYI 1926.

Iványi Béla: A tűzérség története Magyarországon, kezdetétől 1711-ig. *HK* 27. 1926 1–36., 125–166., 259–289., 393–419.

IVÁNYI 1927.

Iványi Béla: A tűzérség története Magyarországon, kezdetétől 1711-ig. *HK* 28. 1927. 1–30., 129–151., 352–374., 523–540.

IVÁNYI 1928.

Iványi Béla: A tűzérség története Magyarországon, kezdetétől 1711-ig. *HK* 29. 1928. 18–33., 152–176., 325–341., 419–453.

IVÁNYI 1981.

Iványi Emma: Esterházy Pál nádori közigazgatási tevékenysége 1681–1703. Magyar Országos Levéltár Kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 10. Akadémiai Kiadó, Budapest 1981.

IZSÉPY 1962.

Végvári levelek 1660–1682. A Budapesti Egyetemi Könyvtár kiadványai 17. Szerk., sajtó alá rendezte Izsépy Edit. Tankönyvkiadó, Budapest 1962.

IZSÉPY 1966.

Izsépy Edit: Török panaszok a magyar végváriak ellen 1668–1669. [Plaintes turques de 1668–1669 contre les soldats hongrois des confins militaires.] *Az Egyetemi könyvtár Évkönyvei* III. 1966. 253–268.

IZSÉPY 1968.

Izsépy Edit: Ibrányi Mihály váradi kapitány szerepe Bethlen István 1636. évi felkelésében. [Befelshaber von Nagyvárad und der Aufstand von István Bethlen im Jahre 1636.] *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei* IV. 1968. 275–289.

- JAKAB 1862. Segesvári Bálint krónikája 1606–1654. Ismertetve s jegyzetekkel világosítva közli Jakab Elek. In: Erdélyi történeti adatok IV. Szerk. Szabó Károly. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvártt 1862. 157–218.
- JAKAB 1875. Jakab Elek: Sándor Pál kapithia s az erdélyi fejedelemség utolsó évei II. *TT* 8. 1875. 1–189.
- JAKÓ 1990. A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556). II. Kivonatokban közlést és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. Akadémiai Kiadó, Budapest 1990.
- JANKOVICH 1830. (Jankovich Miklós): Eredeti levelek a' Magyar Nyelvnek I. Ferdinánd alatt mostaninál gyakorlottabb voltáról, és annak mind a' kormányshékek: mind a' Polgári, Egyházi, és Vitéz Rendek által közönséges használásáról. *TGy* 14. 1830. 12. kötet 3–32.
- JANKOVICS 1981. Literátor-politikusok levelei Jenei Ferenc gyűjtéséből (1566–1623). Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 5. Sajtó alá rendezte Jankovics József. MTA Irodalomtudományi Intézet – József Attila Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Tanszék, Budapest–Szeged 1981.
- JANKOVICS 2014. Jankovics József: Báthory Gábor meggyilkolásának újabb változata. Egy koronatanú elbeszélése alapján. *Lymbus* 2014. 39–43.
- JANKOVICS–
NYERGES 1993. Bethlen János: Erdély története 1629–1673. Szerk. Jankovics József – Nyerges Judit. Fordította P. Vásárhelyi Judit. Balassi Kiadó, Budapest 1993.
- JÁRMY 1902. Jármay József: II. Rákóczy György százsfenesi csatája. II. *Erdélyi Múzeum* 19. 1902. 221–235.
- JEDLICSKA 1897. Jedlicska Antal: Adatok erdödi báró Pálffy Miklós györi hősnek élettrajza és korához 1552–1600. Érseki Lyceumi Ny., Eger 1897.
- JEDLICSKA 1910. Jedlicska Pál: Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytárához 1401–1653 s gróf Pálffyak élettrajzi vázlatai. Stephaneum Ny., Budapest 1910.
- JENEI 1965. Jenei Ferenc: Az utolsó magyar humanista főpap: Náprági Demeter. [Le dernier prélat humaniste de la Hongrie: Náprági Demeter.] *ItK* 64. 1965. 2. szám 137–152.
- JENEY TÓTH 2012. Jenei Tóth Annamária: A nemesi ifjak szerepe az udvartartásban Báthori Gábor korában. „éltünk mi sokáig két hazában ...” Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére. *Speculum historiae Debreceniense* 9. Szerk. Dáné Veronika – Oborni Teréz – Sipos Gábor. Debreceni Egyetem, Debrecen 2012. 77–90.
- JÓKAI 1876. Jókai Mór: Az ecsedi lápban. *Az Üstökös* 28: 35. 1876. 409–411.

- KAJÁRI 1862. Kajári Gusztáv: II. Rákóczy György halála és temetése. *VU* 9. 1862. 583–584.
- KANYARÓ 1896. A Brassai-kódex históriás énekei. Közli Kanyaró Ferencz. *TT* 19. 1896. 121–136.
- KARÁCSON 1904. Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660–1664 I. Török-magyarorkori történelmi emlékek. Török történetírók III. Fordította Karácson Imre. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1904.
- KARÁCSON 1914. Török–magyar oklevéltár 1533–1789. Gyűjtötte és ford. Karácson Imre. Szent István Társulat, Budapest 1914.
- KARÁCSONYI 1900. Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I. Akadémiai, Budapest 1900.
- KÁRFFY 1904. Kárffy Ödön: Az ecsedi udvarbíró elleni vizsgálat utasítása 1615. *MGSz* XI. 1904. 297–298.
- KÁRFFY 1912. Kárffy Ödön: Nagyváradi 1556-ik évi ostromához. *HK* 13. 1912. 643–644.
- KÁRMÁN 2004. Kármán Gábor: Magyarország és Erdély egy 17. századi svéd nép-könyvben. [La Hongrie et la Transylvanie dans un livre populaire suédois de 17e siècle.] *MKSz* 120. 2004. 105–118.
- KÁROLYI 1865. Károlyi Sándor gróf önéletírása és naplójegyzetei. Sajtó alá rend. Szalay László. Magyar Történelmi Emlékek IV. Heckenast Gusztáv, Pest 1865.
- KÁROLYI–SZALAY 1882. Nádasdy Tamás nádor családi levelése. Szerk. Károlyi Árpád – Szalay József. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1882.
- KÁVÁSSY 1982. Bél Mátyás: Szatmár megye ismertetése. Közli Kávássy Sándor. *SzSzMH* III–IV. 1982. 24–92.
- KAZAI 1644. Johannes Kazai: Disputationis Theologicae... Apud Petrum Danielis Sloot, Trajecti ad Rhenum [Utrecht] 1644.
- KAZINCZY 1863A. Hidvégi Mikó Ferenc históriája a magyar életében történt erdélyi dolgokról 1594–1614. Monumenta Hungariae Historica. Scriptores VII. Közli Kazinczy Gábor. Magyar Tudományos Akadémia, Pest 1863.
- KAZINCZY 1863B. Gr. Illésházy István nádor gr. följegyzései. 1592–1603. Magyar történelmi emlékek. Scriptores VII. Közli Kazinczy Gábor. Akadémia, Pest 1863.
- KELEMEN 1906. Kelemen Lajos: Bodoki Mikó Miklós családi krónikája I–V. *GenFüz* 4. 1906. 34–37., 47–49., 59–60., 77–79., 88–89.
- KEMÉNY 1856. Kemény János erdélyi fejedelem önéletírása. Kiadta Szalay László. Heckenast Gusztáv, Pest 1856.

- KEMÉNY–
NAGYAJTAI-KOVÁCS 1845. Erdélyország' történetei' tára 1566–1613 II. Kiadja gróf Kemény József és Nagyajtai Kovács István. Özvegy Barráné' és Stein' tulajdona, Kolozsváratt 1845.
- KEMÉNY 1900. Kemény Lajos: Újabb adatok Kassa műtörténetéhez. *AE* 20. 1900. 72–75.
- KENDERESI 1830. Eredeti régi Levél-töredékek a' XVII-ik Századból. Közli Kenderesi Ferentz. *Felső Magyar-országi Minerva* 6: 4. 1830. 32–46.
- KIS 1989. Kis Domokos: Az Erdélyből Magyarországra bujdosók élete a Rákóczi-szabadságharc idején Szaniszló Zsigmond naplója alapján (1707–1710). *SzSzBLÉ* 7. 1989. 374–414.
- KISARI BALLA 2000. Kisari Balla György: Karlsruhei térképek a török háborúk korából. Szerzői kiadás, Budapest 2000.
- KISS 1995. Kiss András: Adatok egy válság tüneteire. (1657 június–július). [Beiträge zu den Erscheinungsformen einer Krise (Juni–Juli 1657).] *SzSzBLÉ* 11. 1995. 375–393.
- KISS 1878. Kiss Kálmán: A szatmári református egyházmegye története. Tóth László, Kecskemét 1878.
- KISS 1879. Kiss Kálmán: Báthori Zsófia életrajza V. *Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelő*. 1. (1879) 479–483.
- KISS 1891. H. Kiss Kálmán: Vásártartás kérdése régen. *Századok* 25. 1891. 419.
- KISS 1831. Kiss Károly: Nagy-várad' védelme 1598. Kapitány Schultz után. *Felső Magyar-országi Minerva* 7. 1831. 518–531.
- KLANICZAY 1964. Klaniczay Tibor: Zrínyi Miklós. Irodalomtörténeti könyvtár 14. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.
- KNAUZ 1867. Knauz Nándor: Régi egyházi ékszerek. *Magyar Sion* 2. 1864. 216–238.
- KOMÁROMY 1898. Komáromy András: A szabad hajdúk történetére vonatkozó levéltári kutatások. *ÉTTK* 17. 1898. 1–76. (375–448.)
- KOMÁROMY 1899. Komáromy András: Levéltári kutatások. *TT* 22. 1899. 500–506.
- KOMÁROMY 1900. Komáromy András: A szabad hajdúkra vonatkozó oklevelek és okiratok. *TT* 23. 1900. 411–448.
- KOMÁROMY 1901. Komáromy András: Kurucz világi emlékek Ugocsa vármegye levéltárában. *TT* 24. 1901. 397–411.
- KOMÁROMY 1902. Komáromy András: Hova lettek Szent László váradi székesegyházának műkincsei? *Századok* 36. 1902. 405–411.
- KOMÁROMY 1904. Komáromy András: Gersei Petheő János levelei Nádasdy Tamáshoz 1550–1562. *TT* 17. 1904. 400–433.

- KOMÁROMY 1908. Komáromy András: Magyar országgyűlési emlékek. *TT* 31. 1908. 523–551.
- KOMÁROMY 1909. Komáromy András: Levéltári kutatások. *TT* 32. 1909. 88–118.
- KOMLOVSZKY 1988. Komlowszky Tibor: Rimay költészete és Ecsedi Báthory István. In: Hagyomány és ismeretközlés. *Discussiones Neogradienses* 5. Szerk. Kovács Anna. Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Salgótarján 1988. 26–35.
- KONCZ 1894. Koncz József: II. Rákóczy György fejedelem eredeti sajátkezű levelei, a fejedelemségért vívott utolsó küzdelmei időszakából. *HK* 7. 1894. 39–56.
- KOROKNAY 1958. Koroknay Gyula: A mátészalkai reneszánsz Báthory címer. *MÉ* 7: 4. 1958. 253–256.
- KOROKNAY 1990. Koroknay Gyula: Kálló véghely két ostroma (1670 és 1672). *HK* 103: 3. 1990. 72–84.
- KOROKNAY 2006. Koroknay Gyula: Kállói kapitányok. SzSzBMLK III. Tanulmányok 13. Sajtó alá rendezte Henzsel Ágota. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, Nyíregyháza 2006.
- KOVÁCS 1981. Kovács Ágnes: Iratok a nyírségi salétromtermelés történetéhez a Rákóczi-szabadságharc idején. *Folia Rákócziana* 5. Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, Vaja 1981.
- KOVÁCS 1994. Károlyi Sándor levelei feleségéhez (1704–1724) I–II. Szerk. Kovács Ágnes. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen 1994.
- KOVÁCS–
FOGARASSY 2017. „...az Isten is azt segíti, aki iparkodik.” Barkóczi Krisztina levelei férjéhez, Károlyi Sándorhoz II. (1712–1724). SzSzBMLK II. Közlemények 49. Közreadják Kovács Ágnes – Fogarassy Zoltán. MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, Nyíregyháza 2017.
- KOVÁCS 2018. Kovács András: Fejedelmek gyógyítói. Gyógyítók, gyógyszerek és gyógyítás az erdélyi fejedelmek udvarában a 17. század első felében. L'Harmattan, Budapest 2018.
- KOVÁCS 2016. Kovács Dóra: Az ecsedi udvar. Szervitori hivatás és kapcsolatrendszer Báthori István családjában. [The court of Ecsed. Clients and relations in the family of István Báthory.] *Századok* 150: 4. 2016. 911–944.
- KOVÁCS 1999. II. Rákóczi Ferenc emlékiratai a magyarországi háborúról 1703-tól annak végéig. *Millenniumi Könyvtár* 32. Sajtó alá rend. és utószó Kovács Ilona. Balassi Kiadó, Budapest 1999.
- KOVÁCS 2004. II. Rákóczi Ferenc emlékiratai a magyarországi háborúról 1703-tól annak végéig. *Osiris Diákkönyvtár*. Sajtó alá rend. és jegyz. Kovács Ilona. Osiris, Budapest 2004.

- KOVÁCS 1892. Kovács István: Adatok az osztopáni Perneczky család nemzedéki rendjéhez. *TT* 15. 1892. 382–384.
- KOVÁCS 2008. Kovács Ágnes: Az ónodi adókiivetés Szatmár megye hadi szolgáltatásai tükrében. In: *Memoria Rerum. Tanulmányok Bán Péter tiszteletére.* Szerk. Oborni Teréz – Á. Varga László. Heves Megyei Levéltár, Eger 2008. 245–257.
- KOVACHICH 1817. F(elséges) Második Mátyás Magyar Ország' királlya, és M(éltóságos) Báthori Gábor Erdélyi Nagy-Herczeg közt kötött békesség 1610. eszt(endő)ben 6-ik Septem(ber)ben. Közlötte Kovachich Márton György. *TGy* 1. 1817. 6. kötet 39–50.
- KÖBLÖS 1907. Köblös Zoltán: Kővárvidéki nemesek és puskások összeírása 1669-ből II. *GenFüz* 5. 1907. 30–32.
- KÖPECZI 1996. Köpeczi Béla: Brenner Domokos, a Rákóczi-szabadságharc és a bujdosás diplomatája és publicistája. Akadémiai Kiadó, Budapest 1996.
- KÖPECZI–
R. VÁRKONYI 2004. Köpeczi Béla – R. Várkonyi Ágnes: Rákóczi-tükör. I. Naplók, jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról. Milleniumi magyar történelem – Források. Osiris, Budapest 2004.
- KÖRMENDY 1857. Körmendy László: Nagy-Károlyi kath. templom, zárda és iskola. *VU* 4: 26. 1857. 244.
- KRAUS 2008. Georg Kraus: Erdélyi krónika 1608–1665. Vogel Sándor fordításában. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008².
- KRISTÓ–MAKK 1988. Károly Róbert emlékezete. A szöveganyagot válogatta, szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Kristó Gyula és Makk Ferenc. Európa Könyvkiadó, Budapest 1988.
- KRISZTIK 1891. Krisztik János: A békésmegyei régi kolostorok. *A Békésvármegyei Régészeti és Mivelődéstörténelmi Társulat Évkönyve* 15. (1890–1891) 1891. 66–82.
- KRUPPA 2002. Kruppa Tamás: Szinán nagyvezír ismeretlen levele 1593-ból. Adalékok az oszmán haditervekhez a tizenöt éves háború kezdetén. *Aetas* 17: 1. 2002. 154–155.
- KULCSÁR 1977. Forgách Ferenc: Emlékirat Magyarország állapotáról, Ferdinánd, János, Miksa királysága és II. János erdélyi fejedelemsége alatt. Humanista történetírók. Magyar remekírók. A szöveggondozás Kulcsár Péter munkája. Szépirodalmi kiadó, Budapest 1977.
- KUTHY 1852. Kuthy Lajos: Az ecsedi lidércz. *Hölgyfutár* 3. 1852. 72–79. sz. március 29.–április 6.
- LAJSTROM 1884. A magyar történeti ötvösmű-kiállítás lajstroma. Franklin, Budapest 1884.

- LÁZÁR 1888. Lázár Miklós: Erdély főispánjai (1540–1711) VII. *Századok* 22. 1888. 505–522.
- LÁZÁR 1889. Lázár Miklós: Erdély főispánjai (1540–1711). *Századok* 23. 1889. 30–41.
- LEHOCZKY 1863A. Lehoczky Tivadar. Történelmi kalászatok XXIX. Segélyezés a török háboruban. *VU* 10: 33. 1863. 294.
- LEHOCZKY 1863B. Lehoczky Tivadar: Történelmi kalászatok XXXII. A kuruchadak költségeiről. *VU* 10: 36. 1863. 320.
- LEHOCZKY 1863C. Lehoczky Tivadar: Történelmi kalászatok XXX. A szatmári vár elrontásáról 1703–1704-ben. *VU* 10: 34. 1863. 302.
- LEHOCZKY 1881. Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monographiája. III. Pollacsek Miksa Könyvnyomdája, Ungvárott 1881.
- LEHOCZKY 1907. Lehoczky Tivadar: Munkács város új monográfiája. Grünstein, Munkács 1907.
- LOVASSY 1931. Lovassy Sándor: Az Ecsedi-láp és madárvilága fennállása utolsó évtizedeiben. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1931.
- LÖCSEY 1914. Lőcsey Mária: Báthory Zsófia, 1628–1680. Történeti értekezések 8. Neuwald Ny., Budapest 1914.
- LUBY 1961. Luby Margit: Ecsed vára és mondavilága (kézirat). 1961. Szatmári Múzeum Adattára 3-182.
- LUKCSICS 1929. Lukcsics Pál: Bornemisza vak Menyhért verse 1609-ből. *ItK* 39: 2. 1929. 226–227.
- LUKCSICS 1930. Lukcsics Pál: Költői vetélkedés két főnemesi udvar között a XVI. század végén. *It* 19. 1930. 95–99.
- LUKCSICS 1931. Lukcsics Pál: Az anyag származása és kiadási módja. In: A zichi és vásoneői gróf Zichy-család idősb-ágának okmánytára XII. Lukcsics Pál, Budapest 1931. VII–XXVII.
- LUKINICH 1904. Lukinich Imre: Rimay János életéhez. *EphK* 28. 1904. 518–519.
- LUKINICH 1909. Lukinich Imre: Okiratok Bethlen István 1636. évi támadása történetéhez. *TT* 10. 1909. 378–406.
- LUKINICH 1910. Lukinich Imre: Bethlen István támadása 1636-ban I–V. *Századok* 45. 1910. 25–40., 98–112., 212–227., 298–314., 477–494.
- LUKINICH 1911. Lukinich Imre: Adatok végváraink fenntartási költségeihez. *HK* 12. 1911. 334–337.
- LUKINICH 1913. Lukinich Imre: Az északkeleti várháborúk történetéhez. 1561–1565. *HK* 14. 1913. 370–394., 584–605.
- LUKINICH 1918. Lukinich Imre: Erdély területi változásai a török hódítás korában 1541–1711. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1918.

- LUKINICH 1926. Lukinich Imre: A Bethlen-fiúk külföldi iskoláztatása 1619–1628. In: Nagyenyedi Album. Szerk. Lukinich Imre. Bethlen-Kollégium, Budapest 1926. 79–100.
- MADAS–MONOK 1998. Madas Edit – Monok István: A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig. Balassi Kiadó, Budapest 1998.
- MAGYAR 1978. Magyar Kálmán: A nagyecsed i reneszánsz vár Báthori-címeres köve. *MÉ* 27. 1978. 67–74.
- MAJLÁTH 1881. Majláth Béla: Az ecsedi vár egyházi szerelvényei 1615–ben I–III. *Egyházművészeti Lapok* 2. 1881. 105–114., 147–150., 166–170.
- MAJLÁTH 1883A. Majláth Béla: A felső vármegyék rendei nek gyűlése Kassán 1683-ban I–II. *Századok* 17. 1883. 117–128., 243–255.
- MAJLÁTH 1883B. Majláth Béla: A felső vármegyeyi rendek kassai gyűlésének actái I–II. *TT* 6. 1883. 359–374., 543–570.
- MAKKAI 1954A. Makkai László: I. Rákóczi György tüzéségének történetéhez. *HK* 1. 1954. 111–135.
- MAKKAI 1954 B. Makkai László: I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai 1631–1648. Akadémiai Kiadó, Budapest 1954.
- MAKKAI 1956. Makkai László: A kuruc nemzeti összefogás előzményei. Népi felkelések Felső-Magyarországon 1630–32-ben. Akadémiai Kiadó, Budapest 1956.
- MAKKAI 1980. Bethlen Gábor krónikásai. Krónikák, emlékiratok, naplók a nagy fejedelemtől. Összeáll., bev. és jegyz. Makkai László. Gondolat, Budapest 1980.
- MAKSAY 1990. Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén II. Szerk. Maksay Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest 1990.
- MÁLYUSZ 1929. Mályusz Elemér: Az Országos Levéltár Nádasdy-levéltárának magyar levelei VIII. *LK* 7. 1929. 231–277.
- MARCZALI 1880A. Regesták a külföldi levéltárakból. Brandenburgi Katalin és a Rákóczyak történetéhez I. Közli Marczali Henrik. *TT* 3. 1880. 132–155.
- MARCZALI 1880B. Regesták a külföldi levéltárakból. A török magyar viszonyok történetéhez 1660–1664 közt. *TT* 3. 1880. 741–759.
- MARCZALI 1882. Regesták a külföldi levéltárakból I. *TT* 5. 1882. 149–176.
- MÁRKI 1907–1910. Márki Sándor: II. Rákóczi Ferencz I–III. Magyar Történeti Életrajzok. Magyar Történelmi Társulat, Budapest 1907–1910.
- MÁRKI 1914. Márki Sándor: Gróf Gyulai Ferenc naplója Rákóczi ról. *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve* 22. (1912–1913) 1914. 6–17.

- MARKÓ 1955. Markó Árpád: Le Maire francia–kuruc hadmérnök brigadéros szemlejelentése Szatmár és Ecsed várainak állapotáról 1705 februárjában. *HK* 2: 3. 1955. 432–451.
- MATKÓ 1995. Matkó László: Szatmár megye egyházi levéltári forrásai, Atya község adattára. [Kirchliche archivarische Quellen des komitats Szatmár Datenaufbereitung der Gemeinde von Atya.] *SzSzBLÉ* 11. 1995. 341–358.
- MATOLAI 1900. Zombory Hasznos Péter nemesi kiváltság-levele. Ford. Matolai Etele *AZT* 6. 1900. 117–118.
- MEDNYÁNSZKY 1827. Mednyánszky Alajos: Das blutige Gastmahl. *Taschenbuch für die vaterländische Geschichte* 8. 1827. 325–329.
- MEDNYÁNSZKY 1829. Alois Mednyánszky: Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarn Vorzeit. [Mesék, mondák és legendák a magyar múltból.] Konrad Adolph Hartleben, Pesth 1829.
- MERÉNYI 1902. Merényi Lajos: Gróf Nyáry Krisztina öröklött aranyművei. *MGSz* 9. 1902. 369–370.
- MERÉNYI 1903. Merényi Lajos: Az első herczeg Eszterházy franknóvári ingóinak leltára 1654-ből. *MGSz* 10. 1903. 166–179.
- MERÉNYI 1904. Merényi Lajos: Forgács Zsigmond négy levele Eszterházy Miklós nádorhoz (1641–1644). *TT* 27. 1904. 447–458.
- MÉSZÁROS 1997. Mészáros Kálmán: Adalékok a Károlyi család levéltárában lévő mustra-könyvek keletkezéséhez. *Fons* 4. 1997. 99–105.
- MÉSZÁROS 2001. Mészáros Kálmán: Tábornoki és törzstiszti kinevezések a Rákóczi-szabadságharcban. [General's and field-officer's appointment in Ferenc Rákóczi II's war of independence. Nominations de général et d'officier d'état major pendant la guerre d'indépendance de Rákóczi.] *HK* 114. 2001. 303–360.
- MÉSZÁROS 2006. Mészáros Kálmán: Kuruc tábornokok és brigadérosok nyughelyei. [The resting places of Rákóczi's generals and brigadiers. Lieux de Sépulture de généraux et de brigadiers kouroutz. Die ruhestätten von generälen und brigadieren von Rákóczi.] *HK* 119: 4. 2006. 973–994.
- MÉSZÁROS 2008. Források Esze Tamás kuruc brigadéros életéhez és Tarpa Rákóczi-kori történetéhez I. 1694–1706. *Folia Rákócziana* 10/1. Sajtó alá rendezte ... Mészáros Kálmán. Vay Ádám Múzeum Baráti Köre, Vaja 2008.
- MÉSZÁROS 2010. Bene regi – a király javára. Ebergényi László császári altábornagy szerepe a szatmári békekötésben. Ebergényi László válogatott levelei és Bivolínyi István töredék naplója (1710–1711). Rákóczi források. Sajtó alá rendezte Mészáros Kálmán, a latin nyelvű naplót fordította Bánkúti Imre. Nap Kiadó, Budapest 2010.
- MÉSZÖLY 1936. Mészöly Gedeon: A láp szó eredete és rokonsága. *Szegedi Füzetek* 3. 1936. 87–143.

- MIHALIK 1899. Mihalik József: A kassai ötvösök időrendi története. Okmánytár. *Archaeologiai Közlemények* 21. 1899. 115–314.
- MIKÓ 1858. Sepsi Lackó Máté, Lorándffi Mihály udvari concionatora krónikája és emlékezetre méltó hazai dolgoknak rövid megjegyzései 1521–1624. In: Erdélyi történeti adatok III. Szerk. és kiadja Mikó Imre. Kolozsvárt 1858. 1–246.
- MIKÓ 1862. Enyedi István II. Rákóczi György veszedelméről 1657–1660. Erdélyi történeti adatok IV. Szerk. Mikó Imre. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvárt 1862.
- MIKÓ 1998. Mikó Árpád: Báthori András Madonnája. [András Báthori's Madonna.] *MÉ* 47. 1998. 167–175.
- MIKÓ 2007. Mikó Gyula: „Mivel én is csak ember voltam” Az Exegiae Principales és az Exequiarum Ceremonialium libri gyászbeszédei. (Kézirat) DE BTK, Debrecen 2007.
- MOHÁCSI 2011. Mohácsi Endre: A Magyar Királyság területszerzési törekvései Erdélyben Báthory Gábor fejedelemsége alatt. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. JAM, Nyíregyháza 2011. 417–424.
- MOHÁCSI 2013. Mohácsi Endre: „Fiat piscis!” – „Fiat pax!” Adalékok Forgách Zsigmond 1611. évi erdélyi hadjáratának utótörténetéhez [„Fiat piscis!” – „Fiat pax!” Somer data on the consequences of the Transylvanian campaign of Zsigmond Forgach in 1611.] *NyJAMÉ* LV. 2013. 275–282.
- MOHÁCSI 2017. Mohácsi Endre: Az erdélyi fejedelmek kapcsolata a szatmári várral a 17. század első felében. [The relationship between the princes of Transylvania and the Castle of Szatmár in the first half of the 17th century.] *NyJAMÉ* LIX/II. 2017. 359–368.
- MOLNÁR 2002. Molnár Antal: A váradi püspökség a 17. században a püspöki processzusok tanúvallomásainak tükrében. *LSzle* 52: 1. 2002. 23–40.
- MOLNÁR 1938. Molnár József: Régi tiszántúli családokról. *MCsSz* 4. 1938. 150–154.
- MOLNÁR 1943. [Molnár József]: Tedej. *DMÉ* (1942) 1943. 96–100.
- MONOK 2011. Monok István: Tiszántúli Refomátus Egyházkerület Nagykönyvtára (Debrecen). In: Magyar Művelődéstörténeti lexikon XII. Balassi Kiadó, Budapest 2011. Szerk. Kőszeghy Péter. 59–60.
- MVV 1906. Szatmár-németi sz. kir. város. Magyarország vármegyéi és városai. Szerk. Borovszky Samu. Országos Monográfia Társaság, Budapest 1906.
- MVV 1907. Szatmár vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. Szerk. Borovszky Samu. Országos Monográfia Társaság, Budapest 1907.

- NAGY 1871. Rédei László történeti maradványai 1658–1663. Közli Nagy Iván. *TT* 17. 1871. 1–270.
- NAGY 1876. Nagy Iván: Egykorú emlékirat Thököly Imréről. *Századok* 10. 1876. 655–664.
- NAGY 1899. Nagy László alispán előterjesztése. *Szatmármegyei Közlöny* 25: 50. 1899. [1–2.]
- NAGY 1962. Nagy László: Adalékok Bethlen Gábor honvédelmi politikájához uralkodásának első éveiben (1613–1619). *HK* 9. 1962. 125–159.
- NAGY 1978. Nagy László: Erdélyi „boszorkányperek” a politikai hatalom szolgálatában. *Századok* 112. 1978. 1097–1141.
- NAGY 1984. Nagy László: A rossz hírű Báthoryak. Kossuth, Budapest 1984.
- NAGY 2005. Iratok Bocskai István és kora történetéhez. Készítette Nagy László. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Debrecen 2005.
- NAGY SZABÓ 1855. Maros-vásárhelyi Nagy Szabó Ferenc memorialéja. In: Erdélyi történelmi adatok I. Szerk. Mikó Imre. Mikó, Kolozsváratt 1855. 39–168.
- H. NÉMETH 2016. H. Németh István: Báthory Erzsébet és bűnpere. MNL OL honlapja 2016.02.18. (A hét dokumentuma) https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/bathory_erszebet_es_bunpere
- NÉMETH 2008A. Németh Csaba: Báthory Gábor újratemetése. In: A Báthoriak kora. Szerk. Dám László – Ulrich Attila. Nyírbátor 2008. 157–170.
- NÉMETH 2008B. Németh Péter: A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig. *JAMK* 60. JAM, Nyíregyháza 2008.
- NÉMETH 2017. Németh Péter: Sárvár. *NyJAMÉ* 59. 2017. 31–44.
- NÉMETH 2020. Németh Péter: Szent László emlékezete Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Rétközi Múzeum, Kiskvárd 2020.
- NÉMETH 2021. Németh Péter: A Batoriak első vára: Ecsed. *SzSzBLÉ* XXII. 2021. 141–152.
- NÉZŐ 2004. Néző István: A kiskvárdai vár története. Kiskvárdai Városszépítő Egyesület, Kiskvárd 2004.
- NYAKAS 1984. Nyakas Miklós: A hajdúk letelepítése Böszörményben. Hajdúsági közlemények 13. Hajdúsági Múzeum, Hajdúböszörmény 1984.
- NYAKAS 1994. Nyakas Miklós: Bakóczi János betűrendbe szedett mutatója Lampe-Ember Pál egyháztörténetéhez. [Alphabetisches Verzeichnis von János Bakóczi zur Kirchengeschichte von Pál Ember-Lampe.] *Hajdúsági Múzeum Évkönyve* 8. 1994. 104–206.
- OBETKÓ 1941. Obetkó Dezső: Az 1717-i tatárbetörés. *HK* 42. 1941. 193–210.
- OBORNI 2011. Oborni Teréz: Bethlen Gábor és a nagyszombati szerződés (1615).

- [Gábor Bethlen and the Treaty of Nagyszombat 1615.] *Századok* 145. 2011. 877–914.
- OLCHVÁRY 1890. Olchváry Ödön: Bethlen Gábor első támadása II. Ferdinánd ellen I. *HK* 3. 1890. 333–360.
- ORBÁN 1889. Orbán Balázs: Torda város és környéke. Pesti Ny., Budapest 1889. (Hasonmás kiadás. Helikon, Budapest 1984.)
- ORGONA 2014. T. Orgona Angelika: Unikornisok Tündérországbán. A ruszkai Kornisok Erdélyben 1546 k. – 1648. L'Harmattan, Budapest 2014.
- ORLAY 1879. Orlay [Petrich] Soma: Adatok Petőfi életéhez I–II. *Budapesti Szemle* 19: 37–38. 1879. 1–19., 336–369.
- ROSS 2005. Ross András: Rendeletek és intézkedés-tervezetek a magyarországi várak lerombolásáról (1699–1702). *Fons* 12. 2005. 257–294.
- ROSS 2006. Ross András: Végvárakból kaszárnnyák. A Budai Kamarai Adminisztráció szerepe Magyarország új katonai berendezésében a 17–18. század fordulóján. *Századok* 140: 6. 2006. 1441–1473.
- ROSS 2011A. Ross András: Várrombolások a Rákóczi-szabadságharc idején. Szempontrendszer egy nagyobb összefoglaláshoz. [Fort destructions during Rákóczi's war of independence. Considerations for a Bigger Summary. Destruction de forts dendant la guerre d'indépendance de Rakoczi. Quelques aspects pour une synthèse. Burgzerstörungen zur Zeit des freiheitskampfes von Rákóczi. Aspekssystem zu einer größeren Zusammenfassung.] *HK* 124. 2011. 1037–1050.
- ROSS 2011B. Ross András: A magyar királyság törökellenes határvédelmi rendszerének felszámolása és átszervezése a 17–18. század fordulóján. (Doktori disszertáció.) edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/45042 (A letöltés dátuma: 2021. 01.08.)
- ÓVÁRY 1901. Óváry Lipót: A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai 3. A XVII. századból való oklevelek kivonatai. Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest 1901.
- ÖTVÖS 1860. Ötvös Ágoston: Pázmány Péter és 1-ő Rákoczy György kiadatlan levelei. *Hazánk* 2. 1860. 469–478.
- ÖTVÖS 1862. Haller Gábor naplója. Közli Ötvös Ágoston. In: Erdélyi történeti adatok IV. Szerk. Szabó Károly. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvártt 1862. 7–111.
- ÖTVÖS 1991. Pálffy Kata leveleskönyve. Iratok Illésházy István bujdosásának történetéhez 1602–1606. Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 30. Sajtó alá rendezte Ötvös Péter. Sciptum, Szeged 1991.
- PAIKOSS 1887. Bethlen Gábor történetéhez. Közli Paikoss Endre. *TT* 10. (1887) 407–410.

- PÁLLFI 1935. Pálffy Márton: Cserei Mihály történeti adomái és apoftegmai. *Erdélyi Múzeum* 40. 1935. 256–260.
- PÁLFFY 1997. Pálffy Géza: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. [Borderfortness-captain-generals, district-captain-generals and vice-captain-generals on the hungarian frontier of the Habsburg Empire in the 16th and 17th centuries.] *TSz* 39. 1997. 257–288.
- PÁLFFY 1999. Pálffy Géza: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598. A győri vár töröktől való visszafoglalása 400. évfordulója emlékére. Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, Győr 1999.
- PÁLFFY 2005. Pálffy Géza: A tizenhatodik század története [DVD]. Magyar Századok 6. Arcanum Kiadó, Budapest 2005.
- PÁLFFY 2015. Pálffy Géza: A Szent Korona Bethlen Gábor erdélyi fejedelem birto-
kában (1619–1622). Egy korona-itinerárium összeállításának lehetőségeiről. In: A történelem mint hivatás. A Ráday Gyűjtemény tanulmányai 11. Szerk. Szijártó M. István. Balassi – Ráday Gyűjtemény, Budapest 2015. 75–107.
- PAPP 2003. Papp Klára: Az erdélyi fejedelmi udvar. [The Court of the Transylvanian Princes.] *Történeti tanulmányok* 11. 2003. 57–78.
- PAPP 2008. Papp Sándor: Homonnai-Drugeth Bálint, Rákóczi Zsigmond és Báthory Gábor küzdelme az Erdély feletti hatalomért 1607-ben. [The struggle between Bálint Drugeth of Homonna, Zsigmond Rákóczi and Gábor Báthory for supremacy over Transylvania in 1607.] *Századok* 142. 2008. 4. sz. 807–848.
- PAPP 2009. Papp Sándor: II. Rákóczi György és a Porta. In: Szerencsének elegyes forgása. II. Rákóczi György és kora. Szerk. Kármán Gábor és Szabó András Péter. L' Harmattan, Budapest 2009. 99–170.
- PÁSZTOR 1945. Pásztor Lajos: Károlyi Sándor önéletrajzának ismeretlen részlete 1698–1703. *MKSz* 69. 1945. 99–121.
- PAULER 1869. Pauler Gyula: A bujdosók támadása 1672-ben. *Századok* 3. 1869. 1–16., 85–97., 166–178.
- PAULER 1876. Pauler Gyula: Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése 1664–1671 II. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1876.
- PERJÉS 1975. Perjés Géza: Az országút szélére vetett ország. A magyar állam fennmaradásának kérdése a Mohácstól Buda elestéig tartó időben. Magvető Könyvkiadó, Budapest 1975. 42.
- PÉTER 1988. Péter Katalin: A jezsuiták működésének első szakasza Sárospatakon. [Die erste Phase der Tätigkeit der Jesuiten in Sárospatak.] In: Az értelmiség Magyarországon a 16–17. században. Szerk. Zombori István. Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szeged 1988. 103–117.

- PÉTER–SOMOGYI 1982. Magyarország történeti kronológiája II. 1526–1848. Szerk. Péter Katalin – Somogyi Éva. Akadémiai Kiadó, Budapest 1982.
- PETNEHÁZI 2014. Petneházi Gábor: Kovacsóczy Farkas kortörténeti feljegyzései (1563–1567). *Lymbus* (2012–2013) 2014. 57–94.
- PETŐFI 1956. Petőfi Sándor vegyes művei. Útirajzok, naplójegyzetek, hírlapi cikkek és egyéb írások. Petőfi Sándor összes művei 5. Szerk. V. Nyilassy Vilma – Kiss József. Akadémiai Kiadó, Budapest 1956.
- PETŐFI 1960. Petőfi Sándor Összes Prózai Művei és Levelezése. Szerk. Szász Imre. Szépirodalmi, Budapest 1960.
- PETRI 1901–1904. Petri Mór: Szilágy vármegye monographiája I–VI. Szilágy vármegye közönsége – Franklin, Budapest 1901–1904.
- PETTKÓ 1884A. Pettkó Béla: A tiszántúli vármegyéék, várak birtokosainak feljegyzése 1563-ból. *TT* 7. 1884. 391–392.
- PETTKÓ 1884B. Pettkó Béla: Esterházy Miklós nádor emlékirata az 1631-iki tavaszi hadjáratról. *TT* 7. 1884. 66–85.
- PETTKÓ 1888. Pettkó Béla: A Miske család levelesládájából. *Századok* 22. 1888. 638–641.
- PETTKÓ–ÉBLE 1911. Pettkó Béla – Éble Gábor: A nagykárolyi gróf Károlyi család összes jószágainak birtoklási története I. Kiadja Károlyi László, Budapest 1911.
- PODHRADCZKY 1859. Podhradczky József: Adalék Bethlen Gábor jelleméről. *TT* 6. 1859. 246–256.
- PÓK 1993. Pók Judit: Szatmár vármegye katonai leírása 1782–1785. SzSzBMLK II. Közlemények 7. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, Nyíregyháza 1993.
- PRAY 1806. Pray, Georgius: Epistolae procerum regni Hungariae I., G. A. Belnay, Posonii 1806.
- PRIORATO 1670. Galeazzo Gualdo Priorato: Histora de Leopoldo cesare I. Giovanni Battista Hacque, Wenen [Bécs], 1670.
- RÁCZ 2016. Rácz Lajos: Rex et regum. Tanulmányok a magyar politikai gondolkodás történetéből. Florilegium 1. Gondolat Kiadó, Budapest 2016.
- RADVÁNSZKY 1981. Anton Radvanszky: Das Amt Kronhüters in Staatrecht in der Geschichte Ungarns. *Ungarn-Jahrbuch* 11. (1980–1981) 1981. 1–62.
- RADVÁNSZKY 1879–1896. Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI–XVII. században I–III. MTA, Budapest 1879–1896.
- RADVÁNSZKY 1888. Radvánszky Béla: Házi történelmünk emlékei. Udvartartás és számadáskönyvek I. Bethlen Gábor fejedelem udvartartása. Athenaeum, Budapest 1888.

- RÁKÓCZI 1990. Rákóczi László naplója. Magyar hírmondó. Közzéteszi és jegyzeteket írta Horn Ildikó. Magvető, Budapest 1990.
- RÁKOS 1778. Kelemen Didák levelei Károlyi Sándorhoz. P. Kelemen Didák levelei 1714–1743. Sajtó alá rendezte Rákos B. Raymund O.M.F. Conv. Edizioni Agiografiche, Róma 1978.
- RÁTH 1853. Egy XVII. századbeli historiai költemény. Közli Répcemelléki [Ráth György]. *Új Magyar Múzeum* 3. 1853. 91–96.
- REICHARDT 2013. Reichardt Gabriella: Nádasdy Anna csejtei tárházának jegyzéke 1617-ből. *Lymbus* (2012–2013) 2013. 95–100.
- RÉVAY 1659. Petro de Rewa: De Monarchia et Sacra Corona Regni Hungariae centuriae septem (Comite Turocensi, Ejusdemque Sanctae Coronae DUUMVIRO) Thomae-Matthiae Götzii, Francofurti 1659.
- RÉVAY 1894. Révay Ferencz jelentése a magyarországi végváarak állapotáról 1588-ban. *TT* 17. 1894. 29–50.
- RÉVÉSZ 1899. Révész Kálmán: Kassai ref. egyházi számadások, 1650–1655. *TT* 22. 1899. 151–175.
- RIMAY 1994. Rimay János írásai. Régi magyar könyvtár. Források. Összeáll., szöveget gondozta, utószó és jegyzetek Ács Pál. Balassi, Budapest 1994.
- <http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Magyar/55Orlovsky/rimay/minden.html>
- RÓZSA 1957. Rózsa György: A Birckenstein-féle metszetes könyv. Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai XXXVI. Akadémiai Kiadó, Budapest 1957.
- RUMY 1815–1817. Monumenta Hungarica, az-az Magyar emlékezetes írások I–III. Összeszedte és kiadta Rummy Károly György. Trattner, Pesten 1815–1817.
- SALAMON 1889. Salamon Ferencz kisebb történeti dolgozatai. Ráth, Budapest 1889.
- SALÁNKI 1581. Salánki György: Historia cladis Turcicae ad Naduduar, nec non victoriae vngarorum, duce ... Francisco Geszti. A.D. 1580. 19. Iulii. Heltai Gáspárné, Colosvarat 1581.
- SARKADI-NAGY-BARTÓK 1860. Szatmár-Németi szabad királyi város egyházi és polgári történetei. Összeszedte Sarkadi Nagy Mihály; rendszerbe ültette és kiegészítette Bartók Gábor. Kovács Ny., Szatmárt 1860.
- SAS 2008. Sas Péter: A bonchidai Bánffy-kastély egykori kéziratgyűjteménye. *MKSz* 124. 2008. 56–61.
- SEBESTYÉN 1980. Bethlen Gábor: Levelek. Téka. Válogatta, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Sebestyén Mihály. Kritérium – Európa – Crişana, Bukarest–Budapest–Oradea, 1980.

- SEBESTYÉN 2010. Enyedi Lakatos Márton: Emlékezetnek könyve. In: Marosszéki krónikák I–II. Erdélyi ritkaságok 5. Vál. és sajtó alá rend. Sebestyén Mihály. Mentor, Marosvásárhely 2010. 353–402.
- SERES 2003. Seres István: „Az aradiak harca a komádiakkal.” Egy szerb népballada történelmi háttere, és Szunyogh György főkapitány aradi fogsága 1705–1706-ban (Adatok Komádi Rákóczi-kori történetéhez). [„Der Kampf der Arader mit den Komáden.” Der geschichtliche Hintergrund einer serbischen Volksballade und die Arader Gefangenschaft des Kuruzen-Hauptkapitäns György Szunyogh 1704–1706 (Daten zur rákóczizeitlichen Geschichte Komádis).] *DME* (2002–2003) 2003. 135–171.
- SERES 2016. Seres István: II. Rákóczi György „kuruc” lovasezrede (Újabb források az erdélyi hadsereg történetéhez 2.). [Das „kurutzen”-kavallerieregiment von György II. Rákóczi (Neuere uellen zur Geschichte der Siebenbürgischen Armée, 2.) György Rákóczi II’s „kuruc” cavalry regiment (New Sources to the History of the Transylvanian Army, Part 2). Le régiment de cavalerie „kuruc” de Georges II Rákóczi (De nouvelles sources pour l’histoire de l’armée transylvanienne, II).] *HK* 129. 2016. 219–242.
- SÍPOS 2001. Sípos Ferenc: Egy életrajz buktatói. Rákóczi Ferenc Lipót néhez gyermekkorra (1676–1690). *Századok* 135: 4. 2001. 955–982.
- SÍPOS 2003. Sípos Ferenc: Két szomszédvár. A Báthoriak és a Károlyiak magánháborúja (1398–1516). *SzSzBLÉ* 16. 2003. 75–95.
- SÓLYOM-FEKETE 1881. Súlyom-Fekete Ferencz: Jelentés Hunyad vármegye közlevéltáiról, családi leveles ládáiról s elszórt okmánykincseiről. *Századok* 21. 1881. Melléklet 32–48.
- SOÓS 1913. Soós Elemér: A tokaji vár története I–II. *HK* 14. 1913. 65–88., 167–194.
- SOÓS 1985. Soós Imre: Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése. Szent István Társulat, Budapest 1985.
- SÖRÖS 1899. Sörös Pongrácz: Ghímes Forgách Simon báró I. *Századok* 42. 1899. 595–617.
- SUGÁR 1987. Sugár István: Heves megye és Eger visszafoglalása a töröktől. *Studia Agriensia* 8. Dobó István Vármúzeum, Eger 1987.
- SZABÓ 2008A. Szabó András Péter: Esterházy Pál nádor néhány erdélyi vonatkozású iratmáslata. Ismeretlen források az 1658–1659. esztendő történetéhez. *Lymbus* 2008. 63–92.
- B. SZABÓ 2019. B. Szabó János: Két díván Budán. I. Rákóczi György erdélyi fejedelem és a magyarországi oszmán hódoltság elitje (1630–1636). [Two divans in Buda. György Rákóczi I. and elite of Ottoman Hungary.] *TSz* 61. 2019. 247–265.

- SZABÓ 1983. Szabó János Győző: Felső-Magyarország eltűnt végvárai. Az egri vár híradója 18. Eger Vára Baráti Köre, Eger 1983. 45.
- SZABÓ 1876. Szenci Molnár Albert naplója. Közli Szabó Károly. *TL* 3: 47. 1876. 689–692.
- SZABÓ 1878. Szabó Károly: XVII. és XVIII. századbeli (1601–1709) magyar nyomtatványok, melyeknek jelenleg egy példánya sem ismeretes. *MKSz* 3. 1878. 230–237.
- SZABÓ 1882. Bethlen Gábor sajátkezű följegyzése. Közli Szabó Károly *TT* 5. 1882. 207.
- SZABÓ 1889. Szabó Károly: Az Erdélyi Múzeum eredeti okleveleinek kivonata (1232–1540). Összeállította Szabó Károly. Budapest 1889.
- SZABÓ 2008B. Szabó Péter: Jelkép, rítus, udvari kultúra. Reprezentáció és politikai tenkintély a kora újkori Magyarországon. TDI Könyvek 7. L'Harmattan – ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest 2008.
- SZABÓ 2009. Szabó Péter: II. Rákóczi György „discursus az magyarországi dolgok felől” (1653. december 30.) In: Szerencsének elegyes forgása. II. Rákóczi György és kora. Szerk. Kármán Gábor és Szabó András Péter. L' Harmattan, Budapest 2009. 271–298.
- SZABÓ 2013. Szabó Péter: A maszk és jelmez szerepe a kora újkori Magyarországon. *TSz* 55. 2013. 4. 569–592.
- SZABÓ–
SZILÁGYI 1860A. Inczédi Pál naplója (1660–1697). In: Történeti emlékek a magyar nép községi és magán életéből II. Jegyzetekkel és oklevéltárral ellátta Szabó Károly – Szilágyi Sándor. Pfeifer Ferdinánd, Pest 1860. 1–20.
- SZABÓ–
SZILÁGYI 1860B. Vizaknai Briccius György naplója 1693–1717. In: Történeti emlékek a magyar nép községi és magán életéből II. Jegyzetekkel és oklevéltárral ellátta Szabó Károly – Szilágyi Sándor. Pfeifer Ferdinánd, Pest 1860. 79–116.
- SZÁDECZKY 1881. Szádeczky Lajos: Lengyel-földi levéltárakról, magyar történelmi szempontból II. *Századok* 15. 1881. 411–430.
- SZÁDECZKY 1883. Szádeczky Lajos: A fraknó-vári bizottság jelentése. *Századok* 17. 1883. Melléklet 76–81.
- SZÁDECZKY 1886. Szádeczky Lajos: Báthory István és egy magyarországi összeesküvés (Báthory István halála 300-adik évfordulója alkalmával) *Századok* 20. 1886. 851–866.
- SZÁDECZKY 1887. Szádeczky Lajos: Jelentés a gróf Forgách család levéltáráról. *Századok* 21. 1887. 560–572.

- SZÁDECZKY 1888. Szádeczky Lajos: Thököly Imre s a bujdosó kuruczok. *VU* 35: 48. 1888. 777–778.
- SZÁDECZKY 1893. Szádeczky Lajos: Erdély és Mihály vajda története 1595–1601. Történeti, nép- és földrajzi könyvtár LVIII. Csanád Egyházmegyei Ny., Temesvár 1893.
- SZÁDECZKY 1899. Szádeczky Lajos: Szamosközy magyar históriás éneke az 1610-iki Kendy-féle összeesküvésről. *Századok* 38. 1899. 310–341.
- SZAKÁLY 1995. Szakály Ferenc: Egy XVI. századi szponzor gazdasági hátországa. Nyírbátori Somogyi Péter és lakóhelye. In: Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez. Humanizmus és reformáció. Szerk. Jankovics József. Balassi Kiadó, Budapest 1995. 388–413.
- SZALÁRDI 1853. Szalárdi János siralmas Magyar krónikája kilencz könyvei. Újabb nemzeti könyvtár. Szerk. B. Kemény Zsigmond. Emich Ny., Pest 1853.
- SZALAI 2001. Szalai Béla: Magyarországi várak, mezővárosok, falvak metszeteiken 1515–1800 I. A szerző kiadása, Budapest 2001.
- SZALAY 1830. Szalay Ágoston: Régiségek. Magyar levelek a XVII-dik és XVIII-dik századból. *TGy* 14: 7. 1830. 111–114.
- SZALAY 1861. Szalay Ágoston: Négyszáz magyar levél a XVI. századból: 1504–1560. Közli Szalay Ágoston. Landerer – Heckenast, Budapest 1861.
- P. SZALAY 2005. P. Szalay Emőke: XVII. századi reneszánsz jellegű úrihímzések Szabolcs-Szatmár-Bereg megye református gyülekezeteiben. [17th-Century Renaissance Lord's Embroideries in the Protestant (Reformed) Congregations of Szabolcs-Szatmár-Bereg County.] *DME* (2004) 2005. 269–282.
- SZALAY 1882. Szalay József: II. Rákóczi Ferencz ifjúságából. *VU* 29: 25. 1882. 397.
- SZALAY–BARÓTI 1896–1897. Szalay József – Baróti Lajos: A Magyar Nemzet története, Lampel Róbert, Budapest 1896–1897. <https://mek.oszk.hu/00800/00892/html/>
- SZALAY 1978. Vay Ádám verses önéletírása. Sajtó alá rend. Szalay Krisztina. Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, Vaja 1978.
- SZALAY 1858. Szalay László: Gróf Bethlen Miklós önéletírásának első fele. Magyar történelmi emlékek II. Heckenast, Pest 1858.
- SZALAY 2000. Szalay László: Válogatott történelmi tanulmányok. (Millenniumi Magyar történelem – Historikusok) Osiris Kiadó, Budapest 2000.
- SZÁLLÁSI 2008. Szállási Árpád: II. Rákóczi Ferenc és Ecsed. A Magyar Tudománytörténeti Intézet tudományos közleményei 31. Magyar

tudománytörténeti Intézet – Nagyecsed Város Önkormányzata, Budapest–Nagyecsed 2008.

- SZAMOSKÖZY 1880. Szamosközy István történeti maradványai 1542–1608. Magyar Történelmi Emlékek. Írók. Közzéteszi Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1880.
- SZATHMÁRY 1863A. Szathmáry Károly: A Tisza bölcsője. *VU* 10: 39. 1863. 342–343; 344.
- SZATHMÁRY 1863B. Szathmáry Károly: Két kiadatlan levél. *VU* 10: 13. 1863. 109–110.
- SZÉLL 1889. Széll Farkas: A nagybesenyői Bessenyei család. *Turul* 1889. 1–21.
- SZÉLL 1890. Széll Farkas: A Nagybesenyői Bessenyei-család története. Dobrowsky – Franke, Budapest 1890.
- SZENDREI 1888. Szendrei János: Váraink rendszere és fölszerelése a XVI. és XVII. században III. *HK* 1. 1888. 617–631.
- SZENDREI 1889. Szendrei János: Három címeres levél. *Turul* 7. 1889. 48–51.
- SZENDREI 1890. Szendrei János: Az ecsedi vár 1619-ben. *HK* 3. 1890. 76–81.
- SZENDREI 1891. Szendrei János: Török Katalin bűnpere. *TT* 14. 1891. 317–334.
- SZENDREI 1896. Szendrei János: Magyar hadtörténelmi emlékek. Kereskedelemügyi M. Kir. Minister, Budapest 1896.
- SZENDREY 1979. Szendrey István: Nyírbátor hajdújogáról. In: Tanulmányok a magyar nép történetéből. Opera Facultatis Philosophicae Universitatis de Ludovico Kossuth nominatae 1. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen 1979. 15–28.
- SZEREMLEI 1914. Szeremlei Sámuel: A H.m.vásárhelyi ref. templomok építésének története 1714–1914. H.m.vásárhelyi Ref. Egyház, Hódmezővásárhely 1914.
- SZIKSZAI 1881. Szikszai Pál: Báthori Zsófia és a protestánsok I–II. *Protestáns egyházi és iskolai lap* 24: 51–52. 1881. 1691–1695., 1723–1727.
- SZILÁDY 1881. Tinódi Sebestyén: Egervár viadaljáról. In: Régi Magyar Költők Tára 3. XVI. századbeli magyar költők művei 2. Tinódi Sebestyén összes művei. Közzéteszi Szilády Áron. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1881.
- SZILÁGYI 1990. Szilágyi Ferenc: Carmen Gratulatorium. Egy Csokonainak (is) tulajdonított névtelen latin és magyar nyelvű vers 1794-ből. [Carmen Gratulatorium in Latein und Ungarisch aus dem Jahre 1794.] *DME* (1988) 1990. 353–363.
- SZILÁGYI 1846. Szilágyi Sándor: Erdély története tekintettel művelődésére II. Heckenast, Pest 1846.
- SZILÁGYI 1856. Szilágyi Sándor: I. Rákóczi György s Bethlen István versenygése. *Új magyar Múzeum* 6. 1856. 233–250.

- SZILÁGYI 1867A. Szilágyi Sándor: Báthori Gábor fejedelem története. Ráth, Pest 1867.
- SZILÁGYI 1867B. Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedelem trónfoglalása. *ÉTTK* 1. 1867. 1–76.
- SZILÁGYI 1870. Alvinczi Péter okmánytára I. 1685–1686. Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria 14. Magyar történelmi emlékek 14. Közzétette Szilágyi Sándor. Eggenberger, Pest 1870.
- SZILÁGYI 1875A. Mivelődéstörténeti adatok I. Közli Szilágyi Sándor. *TL* 2: 12. 1875. 1011–1012.
- SZILÁGYI 1875B. Okmányok és levelek az 1613-ik év történetéhez. Közli Szilágyi Sándor. *TL* 2: 1–4. 1875. 836–840., 867–870., 884–886.
- SZILÁGYI 1875C. Szilágyi Sándor: Gúnyirat Bethlen Gábor idejéből. *Századok* 9. (1875) 382–396.
- SZILÁGYI 1875D. Bethlen Gábor és a felső magyarországiak (1614–1619) XXVII. Közli Szilágyi Sándor. *TL* 2: 15–18. 1875. 1057–1060., 1105–1108.
- SZILÁGYI 1875E. Szilágyi Sándor: Révai Péter és a Szent Korona. *ÉTTK* 5. 1875. 1–95.
- SZILÁGYI 1875F. Szilágyi Sándor: Magyar nők levelezése a XVII. századból. XXIV. *TL* 2: 11. 1875. 995–996.
- SZILÁGYI 1875G. A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése. Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria XXIV. Szerk. Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1875.
- SZILÁGYI 1876A. Szilágyi Sándor: Pernyeszi Gábor levele Dóczi Andráshoz. *TL* 3: 39. 1876. 624.
- SZILÁGYI 1876B. Szilágyi Sándor: Öreg Rákóczy György özvegyének, Lorántfy Zsuzsánnának levelezése (1649–1655). *TL* 3: 28–38. 1876. 447–448., 462–464., 477–480., 492–496., 511–512., 527–528., 542–544., 559–560., 571–576., 589–592., 605–608.
- SZILÁGYI 1876C. Szilágyi Sándor: Lórántfy Zsuzsánna. Történeti család- és jellemrajz. *A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei* 13. (1869–1872) 1876. 4–104.
- SZILÁGYI 1879. Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1879.
- SZILÁGYI 1880. Szilágyi Sándor: Zrínyi Ilona levelei. *TT* 3. 1880. 417–424.
- SZILÁGYI 1884A. Szilágyi Sándor: Históriai forgácsok I–V. *TT* 7. 1884. 102–123.
- SZILÁGYI 1884B. Szilágyi Sándor: Levelek Bethlen István támadása történetéhez 1636-ból I–II. *TT* 7. 1884. 304–336., 486–512.
- SZILÁGYI 1885. Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor levelei I. *TT* 8. 1885. 209–256.

- SZILÁGYI 1886. Levelek és acták Bethlen Gábor uralkodása történetéhez 1620–1627 közt IV. Közli Szilágyi Sándor. *TT* 1886. 609–678.
- SZILÁGYI 1887. Szilágyi Sándor: Jelentés a maros-németi levéltárról. *Századok* 21. 1887. Melléklet 50–71.
- SZILÁGYI 1890. Szilágyi Sándor: Erdély és az északkeleti háború 1. Levelek és okiratok. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1890. (A második kötet 1891-ben jelent meg)
- SZILÁGYI 1891A. Szilágyi Sándor: Illésházy Gáspár emlékirata. *TT* 14. 1891. 559–588.
- SZILÁGYI 1891B. Herczeg Rákóczy Zsigmond levelezése IX. Közli Szilágyi Sándor. *TT* 14. 1891. 209–236.
- SZILÁGYI 1892. Szilágyi Sándor: II. Rákóczy György levelei Rhédey Ferenczhez. *TT* 15. 1892. 98–126.
- SZILÁGYI 1893. Szilágyi Sándor: Gyulaffi Lestár történeti maradványai II. *TT* 16. 1893. 193–231.
- SZILÁGYI 1895. Szilágyi Sándor: A Rákócziak levéltárából 1611–1630. *TT* 18. 1895. 457–485.
- SZIRMAY 1809–1810. Szirmay Antal: Szathmár vármegye fekvése, története, és polgári esmérete. I–II. A' Magyar Királyi Universitás' betűivel, Buda 1809–1810.
- SZLEMENICS 1860. Szlemenics Pál: Törvényeink története a dicső ausztriai ház ország-lása alatt. *A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei* 8. (1845–1847) 1860. 137–626.
- SZOPORI NAGY 1881. A pálóczi Horvát család naplója 1622–1790. Közli Szopori Nagy Imre. In: Monumenta Hungariae Historica. Scriptorum 31. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1881. 185–313.
- SZŐCS 2015. Szőcs Péter: Történeti adatok. Cetatea Ardud/Erdőd vára/Ardud fortress. Editor Daniela Marcu Istrate. Editura Mega, Cluj-Napoca 2015.
- SZŰCS 1871. Szűcs István: Szabad királyi Debreczen város történelme I–III. Nyomatott a város könyvnyomdájában, Debreczen 1871.
- TAKÁCS 1942. Takács Elvira: Bessenyei György, a költő ősfája. *MCsSz* 8. (1942) 157–158.
- TAKÁCS 1990. Takács József Péter: A toronyórak története. *Theológiai Szemle* 33: 6. 1990. 352–356.
- TAKÁCS 2010. Takács Péter: Nyíregyháza a kora-újkorban (1526–1753). In: Nyíregyháza története I. Szerk. Németh Péter. Nyíregyháza Megyei Jogú Város, Nyíregyháza 2010. 63–122.
- TAKÁCS 1869. Takács Sándor: Kővár. *VU* 16: 12. 1869. 157–158.

- TAKÁTS 1899. Takáts Sándor: Az ecsedi láp eresztése a mult században. *MGSz* VI. 1899. 1–34.
- TAKÁTS 1904. Takáts Sándor: Kísérletek a magyar haderő felosztására 1671–1702 I–IV. *Századok* 38. 1904. 1–25., 114–135., 219–239., 322–343.
- TAKÁTS 1906. Takáts Sándor: Adatok nyelvünk történetéhez. *MNy* 2. 1906. 223–225.
- TAKÁTS 1907A. Műveltségtörténeti közlemények IV. Magyar rabok, magyar bilincsek II. *Századok* 41. 1907. 518–540.
- TAKÁTS 1907B. Műveltségtörténeti közlemények VI. A magyar vár I. *Századok* 41. 1907. 726–741.
- TAKÁTS 1908. Takáts Sándor: Műveltségtörténeti közlemények VII. Magyar tüzes- és lövészerszámok I–II. *Századok* 42. 1908. 49–63., 130–145.
- TERDIK–BARA 2014. Terdik Szilveszter – Bara Júlia: „...kincseiből újat és régít hoz elő”. Válogatás a történetei Szabolcs és Szatmár görög- és római katolikus szakrális emlékeiből. / „...scoate din vistieria sa lucruri vechi și lucruri noi”. Din patrimoniul ecleziastic greco- și romano-catolic al fostelor comitate Szabolcs și Sătmar. Hajdúdorogi Egyházmegye, Nyíregyháza 2014.
- THALLÓCZY 1885. Thallóczy Lajos: Csömöri báró Zay Ferencz 1505–1570. Magyar történeti életrajzok. Magyar Történelmi Társulat, Budapest 1885.
- THALY 1862. Petritivity/Petrichevich/-Horváth Kozma önéletírása 1634–1660. In: Történelmi kalászkok 1603–1711. Szerk. Thaly Kálmán. Daniel Gábor, Pest 1862. 1–83.
- THALY 1867. Thaly Kálmán: II. Rákóczi Ferencz. *VU* 14: 1. 1867. 1.
- THALY 1869. Thaly Kálmán: A bujdosó vezérek bizonyáglevele Apafi ellen. *Századok* 3. 1869. 266–271.
- THALY 1871. Valentinus Bujdosó [Thaly Kálmán]: Adalék az első oláh biblia történetéhez. *Századok* 5. 1871. 718.
- THALY 1872A. Thaly Kálmán jelentése szab. kir. Lőcse városa levéltárának Rákóczi-kori okmányairól, különös tekintettel a város 1709-1710-ediki ostromára. *Századok* 6. 1872. 579–622.
- THALY 1872B. Thaly Kálmán: Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kori irodalom történetéhez I–II. Ráth Mór, Pest 1872.
- THALY 1873. Thaly Kálmán: II. Rákóczi Ferencz kora a gr. Csákyak, Szepes vármegye és a b. Palocsay család levéltárában I–III. *Századok* 7. 1873. 9–39., 100–114., 172–184.
- THALY 1875A. Thaly Kálmán: Körössy György történelmi és nemzedékrendi feljegyzései a XVII. században. *Századok* 11. (1875) 311–322.

- THALY 1875B. Bivolínyi István naplótöredéke 1710–1711. In: Történelmi naplók (1663–1719). Monumenta Hungariae Historica. Scriptores XXVII. Közli Thaly Kálmán. Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest 1875. 397–432.
- THALY 1886A. Magyar Történelmi Társulat. *Századok* 20. 1886. 181–189.
- THALY 1886B. Thaly Kálmán: Szőnyegek, gobelinek, zászlók, fegyverek és egyéb ritkaságok Ecsed várában 1669. *AE* 20. 1886. 134–143.
- THALY 1888. Thaly Kálmán: Adalékok II. Rákóczi Ferencz tüzésége történetéhez. *HK* 1. 1888. 343–354.
- THEWREUK 1821. Thewreuk József: Régiségek. Erdélyi Fejedeleml. Rákóczy György temetési szertartása. *TGy* 5: 2. 1821. 111–113.
- TIMKÓ 1868. Timkó József: Károlyi Sándor. *Hazánk és a külföld* 4: 9. 1868. 136.
- TOLDALAGI 1855. Toldalagi Mihály emlékirata. In: Erdélyi történelmi adatok I. Szerk. Mikó Imre. Mikó, Kolozsvártt 1855. 219–244.
- TOLDY 1857. Toldy Ferenc: Sárospataki magyar krónika. 1523–1615. *TT* 4. 1857. 43–90.
- TOLNAI 1931. Tolnai Vilmos: Adatok Széchenyi és Arany viszonyához. *EphK* 5: 1–4. 1931. 29–33.
- TORMA 1866. Késmárki Thököly Imre naplója, 1676–1678 évekből. Magyar történelmi emlékek. Írók 18. Közli Torma Károly. Magyar Tudományos Akadémia, Pest 1866.
- TORMA 1867. Torma Károly: Okmányok az 1607. és az 1608. év történetéhez. *TT* 1. 1867. 91–162.
- TORMA 1891. Torma Károly: Szaniszló Zsigmond naplója IX. *TT* 14. 1891. 267–295.
- TÓTH 1906. Tóth Béla: Szálló igék. Franklin Társulat, Budapest 1906.
- TÓTH 1900. Tóth Ernő: I. és II. Apafi Mihály erdélyi fejedelmek naplója az 1632–1694. évekről III. *Erdélyi Múzeum* 17. 1900. 213–221.
- TÓTH 1995. Tóth István: Ifjabb Bethlen István váradi udvara, avagy a Murányi Vénusz Váradon. *Erdélyi Múzeum* 57: 3–4. 1995. 1–13.
- TÓTH 1983. Tóth Róbert: Komáromy András feljegyzései a vármegyei levéltárak helyzetéről, 1914–1916. II. *LSzle* 33. 1983. 163–188.
- TÓTH 2012A. Tóth G. Péter: Esemény, biográfia, nyilvánosság. Adalékok egy 17. századi természetfeletti jelenség kortárs recepciója és a Báthori-klán biográfiájának összefüggéseihez. *Korall* 48. 2012. 133–166.
- TÓTH 2012B. Tóth G. Péter: Esemény, biográfia, nyilvánosság. Adalékok egy 17. századi természetfeletti jelenség kortárs recepciója és a Báthori-klán biográfiájának összefüggéseihez. In: Az elkerülhetetlen. Vallásantropológiai tanulmányok Vargyas Gábor tiszteletére. Szerk.

Landgraf Ildikó – Nagy Zoltán. L'Harmattan, Budapest 2012. 347–386.

- C. TÓTH 2009. C. Tóth Norbert: Ki kicsoda az ecsedi Bátor családban. A Bátor család ecsedi ágának tagjai, 1377–1541. *SzSzBSzle* 43: 1. 2009. 5–47.
- TRÓCSÁNYI 1972. Trócsányi Zsolt: Teleki Mihály. Erdély és a kurucmozgalom 1690-ig. Akadémiai Kiadó, Budapest 1972.
- TRÓCSÁNYI 1979. Trócsányi Zsolt: Rákóczi Zsigmond. Egy dinasztia születése. [Zsigmond Rákóczi. Geburt einer dinastie.] *DMÉ* (1978) 1979. 57–113.
- TRÓCSÁNYI 1980. Trócsányi Zsolt: Erdély központi kormányszata 1540–1690. Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 6. Akadémiai Kiadó, Budapest 1980.
- TURBULY 1998. Turbuly Éva: A magyar romlásnak százada. In: Levéltárak – kincstárak. Források Magyarország levéltáraiból 1000–1686. Szerk. Blazovich László – Érszegi Géza – Turbuly Éva. Magyar Levéltárosok Egyesülete, Budapest–Szeged 1998. 497–540.
- TUSOR 1997. Tusor Péter: Petri Pázmány epistulae, acta notationesque inedita. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 9. 1997. 83–146.
- TUSOR 2011. Závodszy György naplója 1586–1624. Tusor Péter fordítása. Universitas, Budapest 2011.
- TUSOR 2015. Tusor Péter: „Írom kegyelmednek, mint igaz magyar igaz magyarnak ...” Lippay György veszprémi és egri püspök, esztergomi érsek levelei a magyar arisztokratákhoz, nemesekhez (1635–1665). *Collectanea studiorum et textuum* I/1. MTA-PPKE Lendület Egyháztörténeti Kutatócsoport, Budapest 2015.
- ULRICH 2007. Ulrich Attila: Az ecsedi uradalom majorsági gazdálkodása és jobbágyi szolgálati rendszere a Rákóczi-család birtoklása idején. [Meierhofwirtschaft und Frondienstsystm auf dem Dominium Ecsed zur Zeit der Besitzherrschaft der Familie Rákóczi.] *Ny/AMÉ* 49. 2007. 381–400.
- URBÁN 2017. Urbán Péter: Fejezetek a magyar politikai publicisztika 17. századi történetéből. (Kézirat) PPKE 2017. (DOI.10.5774/PPKE. BTK)
- VADÁSZ 2003. Vadász Veronika: Ecsedi Báthory István bibliájáról. *MKSz* 119. 2003. 211–218.
- VÁLYI 1797–1799. Vályi András: Magyarországnak leírása I–III. A' Királyi Universtásnak betűivel, Budán 1797–1799.
- VÁMOSSY 1856. Vámoossy Mihály: A huszti-vár és környéke. *VU* 3: 7. 1856. 57–58.
- VARGA 1977A. A két Rákóczi György korának költészete (1630–1660). Régi magyar költők tára XVII. század. Sajtó alá rend. Varga Imre. Akadémiai Kiadó, Budapest 1977.

- VARGA 1977b. A kuruc küzdelmek költészete II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulójára. Szerk. Varga Imre. Akadémiai Kiadó, Budapest 1977.
- VARGA 1981. Paskó Kristóf: A' nemes és régentelen híres Erdély orszaganak keserves és szomoru pusztításáról irt siralom. In: A 1660-as éve költészete (1661–1671). Régi Magyar Költők Tára XVII. század 10. Szerk. Varga Imre. Akadémiai Kiadó, Budapest 1981. 151–197.
- VARGA 1991. Varga J. János: A siroki vár végnapjai. [Die Letzten Tage der Burg von Sirok.] In: A végvárok és a végváriak sorsa (1699–1723). Studia Agriensia 11. Szerk. Petercsák Tivadar – Pető Ernő. Dobó István Vármúzeum, Eger 1991. 79–87.
- VARGA 2005. Varga J. János: Thököly Imre esztendeje: 1682. *TSz* 47: 3–4. 2005. 347–371.
- VARGA 2016. Varga János: Helytörténet: Tiszakerecseny, Nagyecsed, Ibrány. Örökségünk, Nyíregyháza 2016.
- R. VÁRKONYI 1964. R. Várkonyi Ágnes: A jobbágyság osztályharca a Rákóczi-szabadságharc idején. [Der Klassenkampf der Leibeigenen zur Zeit des Freiheitskampfes Rákóczis.] *TSz* 7. 1964. 338–377.
- VÁSÁRHELYI 1622. Vásárhelyi Gergely: Világ kezdetitől fogva iosagos es gonosz czelkedeteknek példáinak Summái. Heltai, Cassa 1622.
- VASS 1855. Gróf Rhédei László naplója. Közli Vass József. *TT* 1. 1855. 211–234.
- VASS 1856. Vass József: Pótléksorok I. Rákóczy György s Bethlen István versenygéséhez. *Új Magyar Múzeum* 6. 1856. 506–524.
- VASS 1906. Vass Miklós: Temetési meghívók. *GenFüz* 4. 1906. 29–30.
- VAY 1889. Vay Dániel: Magyarország története II. Debreczeni Ellenőr Ny., Debrecen 1889.
- VELICS–
KRAMMERER 1890. Velics Antal – Krammerer Ernő: Magyarországi török kincstári defterek II. 1555–1656. Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest 1890.
- VERESS 1983. Bojti Veres Gáspár: Bethlen Gábor tetteiről. Ford. In: Emlékezetül hagyott írások. Erdélyi Magyar Emlékirók. Vál. és jegyz. Veress Dániel. Dacia, Kolozsvár–Napoca 1983. 183–198.
- VERESS 1906. Veress Endre: Déva vára és uradalma I. Rákóczy György fejedeleme idejében. *A Hunyadvármegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve*. 16. 1906. 1–17.
- VERESS 1910. Veress Endre: Erdélyi régi oláh könyvek (1711-ig). *Erdélyi Múzeum* 27: 3. 1910. 142–176.
- VERESS 1914. Veress Endre: Bethlen Gábor ifjúkori levele. *Erdélyi Múzeum Új folyam* 9. 1914. 320.

- VERESS 1933. Veress Endre: A történetíró Báthori István király. [Reminiscentiae regis Stephani Bathori.] *Erdélyi Múzeum* 38. 1933. 377–412.
- VESZPRÉMI–SOMOGYI 2014. Veszprémi László – Somogyi Gréta: Károly Róbert magyar király 1330. évi havasalföldi hadjárata és az ún. posadai csata historiográfiája. *HK* 127. 2014. 23–40.
- VISEGRÁDI 1911. Visegrádi János: A Rákóczi család levelei I–II. *AZT* 17. 1911. 33–48., 159–161.
- VONA 1983. Vona László: Talajmechanikai szakvélemény Nagyecsed, Rákóczi MgTSz. területén megépítésre kerülő AK 50-24 típusú víztorony alapozásához. (kézirat) Vízkutató és Fúró Vállalat, Nagyecsed 1983. (Lelőhely: Lechner Nonprofit Kft. Építésügyi Dokumentációs és Információs Központ. Törzsszám: 83/6199)
- VÖRÖS 2011. Vörös Péter: Forgách Zsigmond erdélyi expedíciója 1611-ben. [Sigmond Forgách's expedition to Transylvania in 1611.] *HK* 124. 2011. 864–887.
- WAGNER 1802. Carolus Wagner: Collectanea genealogico-historica illustrum Hungariae familiarum, quae jam interciderunt I–IV. Joan. Michaelis Landerer, Posonii–Pestini–Lipsiae 1802.
- WALTHER 1838. Waltherr László: Kalendáriumi magyar régiségek. *Tudománytár* 1838. Értekezések 3. 328–344.
- ZICHY 1876. Bethlenfalvi gróf Thurzó György levelei nejéhez czobor-szent-mihályi Czobor Erzsébethhez II. 1601–1616. Közrebocsájta id. gr. Zichy Edmund(tól). Athenaeum, Budapest 1876.
- ZIMMERMAN 1909–1910. Zimmerman Rezső: Adalékok II. Rákóczi Ferenc felkeléséhez Szabolcs vármegye levéltárából. I. *TT* 32. 1909. 133–152., II. 269–306., III. 33. 1910. 7–51.
- ZSAKÓ 1944. Zsakó István: A kiválóság és súlyos betegségi hajlam öröklése neves magyar családokban. *MCsSz* 10. 1944. 82–89.

Képlegyzék

I. FEJEZET

1. A várépítési királyi engedély. (MNL OL DL 2810.)
2. Nicolo Angielini felmérése Ecsed váráról (1572–1574). (Közli KISARI BALLA 2000. 577. 318. kép)
3. A körösszegi vár tornya. (Körösszeg, Bihar m., ma: Cheresig, Románia.) Lakótorony, az ecsedi előképe. (A kép forrása: https://korosvidek.blog.hu/2016/10/20/korosvideki_templom-es_var_romok_nyomaban)
4. A szalánci vár tornya. (Szalánc, Abaúj m., ma: Slanec, Szlovákia.) Lakótorony, az ecsedi előképe. (A kép forrása: <https://varlexikon.hu/szalanc>)
5. Szabó Károly történész. (Közli *Hazánk és a külföld* 2: 46. 1866. 721.)
6. Bátori-címer az ecsedi várból (1484). (Koroknay Gyula felvétele. KOROKNAY 1958. 254.)
7. Révay Péter koronaőr könyvének címlapja. (A kép forrása: https://www.wikiwand.com/hu/R%C3%A9vay_P%C3%A9ter)
8. A vár belső kapujának címeres köve 1550-ből. (Nagyecsed, Berey József Helytörténeti Gyűjtemény)
9. A Híd-kapu Kolozsvárott. (Péterffy D. rajzát közli *Hazánk és a külföld* 4: 34. 1868. 536.)
10. Dévény várának romjai. (Dévény, Pozsony m., ma: Devín, Szlovákia.) (Közli *TGy* 4: 11. 1820. előzéken)
11. A Lukinich-féle térkép. (LUKINICH 1918. 1. számú melléklet)
12. A kisvárdai vár romjai. (Greguss János rajzát közli *VU* 15: 7. 1868. 76.)
13. A füzéri vár romjai. (Greguss János rajzát közli *VU* 15: 46. 1868. 553.)
14. Csicsva vára. (Podčičva, ma: Sedliska (Telekháza) része, Szlovákia.) (OSZK Metszetgyűjtemény App. M. 1109/91.)

15. Ecsedi Bátori István 1546-os bázeli kiadású Münster-féle bibliája. (OSZK Ant. 1253. Farkas Csilla felvétele. <http://biblia.drk.hu/other/show/10>)
16. Teuffenbach Kristóf kassai főkapitány. (OSZK Metszetgyűjtemény)
17. Fülek várának ostroma 1593-ban. (Abraham Ortelius: Redivivus et continuatus... Nürnberg, 1665. könyve után SZALAY–BARÓTI 1896–1897. <https://mek.oszk.hu/00800/00892/html/>)
18. Pálffy Miklós hadvezér (1552–1600). (Josef Kriehuber rajzát közli *Felső Magyar-országi Minerva* 3: 1. 1827. [1009.]
19. Fülek várának romjai. (Fülek, Nógrád m., ma: Filakovo, Szlovákia) (Kálniczky Gy. rajzát közli *Hazánk és a külföld* 5: 19. 1869. 292.)
20. Buják várának romjai. (Közli *VU* 8: 50. 1861. 596.)
21. Balassi Bálint: Beteg lelkeknek való füves kertecske. Krakkó, 1571. A könyv egyetlen példánya ma Sárospatakon található. Ezt a példányt Bátori István országbíró forgatta Ecseden, s látta el kommentárokkal. (A kép forrása <http://sarospatakszeretlek.blogspot.com/2013/01/varfogalas.html>)
22. Az Ecsedi-lápban talált sárkányos násfa Stern pozsonyi ékszerész közvetítésével menekült meg. A sárkány hasán nagy rubin, a nyakán és derekán gyémántokból és rubinokból készített pántok, a farkán hosszú, csepp alakú gyöngyház helyezkedik el, közben színes zománcal borított kis indák és pikkelyek. A hátoldala ismét gazdagabban színezett, mint az előlap, de nincsenek rajta ékkövek. Az európai reneszánsz művészet egyik gyakran ábrázolt állata volt a sárkány, de készülhetett magyar ötvös műhelyében is. (BELITSKA-SCHOLTZ 1985. 75. kép.)
23. Thurzó György nádor (1567–1616). (Közli *Felső Magyar-országi Minerva* 5: 1. 1829. 228.)
24. Bátori Anna (A kép forrása: https://torimaskepp.blog.hu/2017/04/28/boszorkany_volt-e_bathory_anna)
25. Hajdúk. (Közli SZÁDECZKY 1888. 778.)
26. A Magyar-kapu Kolozsvárott. (Péterffy D. rajzát közli *Hazánk és a külföld*. 4: 34. 1868. 533.)
27. Ecsed mezőváros ezüst pecsétnyomójának rajza (1608). (Közli CSERMELY–TAKÁCS 1988. 164. 42. rajz)
28. Bátori Gábor erdélyi fejedelem ezüstgarasa.
29. Báthori Gábor erdélyi fejedelem aranyforintja. (Kolozsvár, 1610)
30. Bátori Gábor erdélyi fejedelem mellszobra. (Nyírbátor, Nagy Lajos Imre alkotása)

II. FEJEZET

1. Gyalogos katona (1606). (Közli VU 8: 31. 1861. 361.)
2. Bethlen Gábor állítólagos szülőháza Marosillyén. (Marosillye, Hunyad m., ma: Ilia, Románia. Blumberg rajzát közli *Hazánk és a külföld* 1: 40. 1865. 629.)
3. Forgách Zsigmond országbíró, felső-magyarországi főkapitány (1556–1621). (Közli: *Felső-magyarországi Minerva* 2: 4. 1826. 886.)
4. Losonci Antal boroskancsója, a kancsó feliratai. (Közli VU 20: 10. 1884. 156., 159.)
5. A Losonci-Bátori címer. (Közli LAJSTROM 1884. 3. terem 170.)
6. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1580–1629). (Közli ACSÁDY 1890. 168.)
7. Bethlen Gábor zászlaja. (Közli SZENDREI 1896. 776.)
8. Huszt várának romjai (Közli VÁMOSSY 1856. 57.) (Huszt, Máramaros m., ma: XXXX, Ukrajna); Huszt várának alaprajza (Közli SZATHMÁRY 1863A. 344.)
9. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem szobra. (Nyírbátor, Kiss György alkotása)
10. Bethlen István választott erdélyi fejedelem. (OSZK App. M. 673.)
11. I. Rákóczi György fejedelem. (Közli VU 14: 37. 1867. 453.)
12. Úrasztali abrosz, Ecsed 1639. (F. 1976. 59. Debreceni Református Kollégium Múzeuma. Fábián-Tóth Hajnalka felvétele)
13. Kővár várának romjai. (Kővár, Közép-Szolnok m., ma: Berkeszpataka, Románia. Keleti Gusztáv rajzát közli TAKÁCS 1869. 157.)
14. Esterházy Miklós nádor (1582–1645). (OSZK Metszetgyűjtemény)
15. Az úgynevezett Váradi Biblia címlapja (1661). Címlapján az iktári Bethlen címerrel (két hattyú nyíllal átlóve). (A kép forrása <https://www.rfmllib.hu/hu/content/honap-konyvritka-saga-varadi-biblia>. A kötetről bővebben V. ECSÉDY 1994. 39–42.)
16. A Rákóczi-címer. (Közli VERESS 1910. 176.)
17. A Bethlen-násfa. A Bethlen-násfán a középső boglár körül hat karéj mentén helyezkedik el a 107 gyémánt, különféle méretű és alakú ékkövek, a formájukhoz alkalmazkodó foglalatokban. Alul megvan mind az öt csüngő. A gyémántok háttérében mindenütt zománc, elsősorban fehér és fekete, de kevés kék és zöld szín is szerepel. (BELITSKA-SCHOLTZ 1985. 105., 29. kép)

III. FEJEZET

1. Lorántffy Zsuzsanna (1600 k.–1660). (Közli VU 14: 37. 1867. 453.)
2. II. Rákóczi György gyűrűje, 1648-ból (közli VU 36: 47. 1889. 761., Tarnóczy Gusztáv gyűjteménye); II. Rákóczi György. (Közli SZATHMÁRY 1863b. 109.)
3. Szilágyi Sándor történész, az MTA tagja (1827–1899). (Közli VU 26: 11. 1879. 172.)
4. Thaly Kálmán, költő, az MTA tiszteleti tagja (1839–1909). (Közli VU 26: 11. 1879. 172.)
5. Kraus, Georg aranyozott ezüst pohara 1669-ből. (Közli LAJSTROM 1884. Ötödik terem 15.)
6. I. Rákóczi György síremlékének maradványai. (Straubert Ö. rajzát közli *Hazánk és a külföld* 5: 43. 1869. 677.)
7. Lehoczky Tivadar uradalmi főügyész, történész (1830–1916). (Közli CSATÁRY 2001. borító.)
8. Sporck, Giovanni generális. (Közli PRIORATO 1670. 460.)
9. Wesselényi Ferenc nádor (1605–1667). (Közli *Felső Magyar-országi Minerva* 3: 3. 1827. 1384.)
10. Kálló, balra a város, jobbra a vár. Johann Baptist Hacque metszete, 1670. (OSZK App. M. 340.)
11. Szalay László történetíró, jogász. (Közli VU 3: 22. 1856. 185.)
12. Ecsed – a vár és a város erődítése és látképe, Georg Ssicha olasz hadmérnök rajza, (1670–1674). (KISARI BALLA 2000.)
13. Ecsed Birckenstein-féle hamis ábrázolása (BIRCKENSTEIN 1686.)
14. Pauler Gyula történész, az MTA tagja (1841–1903). (Közli VU 26: 11. 1879. 172.)
15. Thököly Imre kuruc hadvezér. (Közli VU 36: 25. 1889. 396.)
16. II. Rákóczi Ferenc ifjúkori képe. (Közli SZALAY 1882. 194.)
17. II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem. (Közli THALY 1867. 1.)
18. Eszterházi Pál nádor (1635–1713). (Közli: *Felső-magyarországi Minerva* 10. (1835) 1224.)
19. Az olcsvai Károlyi-kastély. (Meinig Arthúr gr. Károlyi Sándor egykorú vázlatai után készült rajzát közli VU 40: 12. 1893. 12. 188.)
20. Kuruc csákódísz. (Közli VU 14: 15. 1867. 215.)
21. Gyalogos katona (1703). (Közli VU 8: 31. 1861. 361.)
22. Krucsay Márton: Ecsed megerősítésének vázlata (1705 után) a) a vár, b) a mezőváros. (OSZK Kt.FH 652. fol. 51.)

23. Aranyozott ezüst tollforgó, madárszárny alakú vésett díszítéssel Ecsedről. XVII. század. Debrecen, Déri Múzeum. (Lukács Tihamér felvétele. Közli BOBROVSZKY 1980. Adattár)
24. Ecsed vára és városa megerősítésének terve (ismeretlen francia hadmérnök, talán Demoiseaux munkája, 1705). (MNL OL S 82. no. 263.)
25. Károlyi Sándor kuruc generális (1669–1743). (Klimkovics Béla rajzát közli TIMKÓ 1868. 136.)

IV. FEJEZET

1. Az ecsedi vár egykori – felújított – óraszerkezete. (Hódmezővásárhely, Református Ótemplom. A kép forrása <https://www.vasarhelyiotemplom.hu/historia-domus/>)
2. A Rákóczi-csengettyű. (Hódmezővásárhely, református Ótemplom. A kép forrása <https://www.vasarhelyiotemplom.hu/historia-domus/>)
3. A nagyecsed városkönyv. (MNL MNL SZSZBML, V. 364. Nagyecsed község iratai 1655–1950.)
4. Batori-címer a fábiánházi görögkatolikus templom északi falán. (Fábiánháza, görögkatolikus templom északi fala. Zoltán-Borzován Eszter felvétele)
5. A nagykárolyi Kalazanci Szent József piarista templom. (A kép forrása <https://www.kalazanci.ro/tortenet.html>)
6. A vár az első I. katonai felmérésen (1782–1785). (A kép forrása Arcanum–Maps <https://tinyurl.hu/adF6/>)
7. Az ecsedi várdomb. (Berey József Helytörténeti Gyűjtemény)
8. A fábiánházi görögkatolikus halotti anyakönyv részlete 1816-ból. (Fábiánházi Görögkatolikus Egyházközség Levéltára. Az adatot köszönöm Szabó Előd genealógusnak. Zoltán-Borzován Eszter felvétele)
9. A várhely a II. katonai felmérésen (1819–1869). (A kép forrása Arcanum–Maps <https://tinyurl.hu/cN6q/>)
10. Kataszteri térkép részlete a vár helyével (1892). (Nagyecsed Város Önkormányzatának Irattára)
11. Demoiseaux (?) hadmérnök 1705-ös felmérése a mai belvárosra helyezve. (Nyíri Kálmán)
12. Nicolo Angielini alaprajza a mai Vásártérre helyezve. (Nyíri Kálmán)
13. Batori-címeres ágyúcső töredéke. (Berey József Helytörténeti Gyűjtemény, Nagyecsed)
14. Sírjel a református temetőből. (Temetői sírjel 1870-ből. Berey József Helytörténeti Gyűjtemény, Nagyecsed)

15. A nagyecsed-i Rákóczi-emlékmű terve. (Nagyecsed-i Református Egyházközség Levéltára)
16. Az egykori várak helye a Vásártéren. (1948 körül). (Imre Miklós felvétele, Nagyecsed)
17. Az 1986-ban húzott kutatóárokban talált várfal a Vásártér nyugati végén. (Helytörténeti gyűjtemény, Csenger. Fábián Béla felvétele)
18. Ház lábazata (Központ u.), házalap (Honvéd u.) és pincefal (Rákóczi u.) – feltehetően a vár köveiből. (Zoltán-Borzován Eszter felvétele)
19. Az ecsedi vár stilizált alaprajza 1676-ból. (OSZK App. H. 985. Közli: SZABÓ 1983. 45. A kép forrása nincs feltüntetve. SZALAI 2001. I. 61., 324. t. az alaprajz forrásával.)

FÜGGELÉK

1. Oszloptöredék az ecsedi várból. (Berey József Helytörténeti Gyűjtemény, Nagyecsed)
2. Pinceásáskor előkerült ablakkeret töredékei. (Nagyecsed, Rákóczi utca)
3. Louise Lemaire: Ecsed várának és városának megerősítési terve, 1705. (MARKÓ 1955. 443. nyomán)

Személy- és helynévmutató

(a *kurzív*val szedett nevek 18–21. századi szerzőkre utalnak; rövidítések: b. = birtok, cs. = család, m. = megye, vármegye, mv. = mezőváros, v. = vár) A mutatóban Ecsed, ecsedi névalak nem szerepel.

Abaffi Miklós kapitány 66, 67
Abaúj-Torna m. 14, 104
Abdallah-oglu Ahmed török katona 42
Ábrányfalva b. (Szatmár m.) 104
Acsády Ignác 89, 91, 148, 326, 367
Acsády pálos szerzetes 139
Adonyi cs. 9
Adorján v. (Bihar m.) 66
gr. Alapy Menyhért országbíró 77
Albercsik, Georgius kőmíves 171
Albert, Dorog fia, Gutkeled nb-i 9
Albert Zsuzsanna 167, 326
Alföld 73
Alföldi Vilma 208, 326
Ali, Csengizade temesvári pasa 125–126
Alia Mária, Zólyomi Miklósné 95
Alia Sámuel 127
Almás folyó 25
Almásí Tibor 323
Almásy (Márton hajdú) gyalogezrede 187
Almásí Pál hajdú hadnagy 115, 196
András váradi éneklőkanonok, püspök 9
Alvinci Péter lelkész 338, 358
Amac b. (Szatmár m.) 104
Anarcsi ? 96
András deák 166
Andrási Zakariás főstrázsamester 177
Angi János 173
Angielini, Nicolo hadmérnök 14, 17, 32, 79, 227, 365, 369,
Angyal Dávid 57, 326
Ankreyter Mihály kapitány 53, 57, 62, 72, 71, 75

Anna, Csaholyi Boldizsárné 23
Anton Avar 323
Apafi István, a fejedelem bátyja 159
Apafi Mihály fejedelem, I. 129, 132, 134, 148, 149, 150, 154, 360, 361
Apamonostor b. (Szatmár m.) 104
Apagyi György kapitány 151, 153
Apagyi Sámuel 134, 135, 137
Apagyi Judit, Horvát Istvánné 84
Apáthy Mihály 75
Apáti b. (Olcsva-) (Szatmár m.) 162, 164, 169, 326
Apor Péter 152, 159, 165, 326
Arad v. (Torontál m.) 176, 208, 354
Arany János 10, 361
Aranyosmeggyes v., mv. (Szatmár m.) 44, 57, 104, 134, 137,
Ardai András hajdú alhadnagy 166
Arnót gránátosai 187
Ártánházi György várnagy 16
Árva v. (Trencsén m.) 155
gr. Aspremont, Ferdinándné 159, 203
gr. Aspremont Károly 207
Aspremont cs. 203, 205
Aszalós b. (Abaúj m.) 104
Asztalos István asztalos 109
Atya(s) b. (Bihar m.) 128, 347

Baán Kálmán 40, 42, 131, 326
Babócsa v. (Somogy m.) 31, 62,
Babócsay Izsák 138, 326
Bagossy Bertalan 283, 289, 327
Bagossy Éva, Debreceni Péterné 181
Bagossy László brigadéros 191
Bagossy Pál várnagy 59
Bak Mihály hadnagy 200
Bakai Ádám viceprefektus 186, 200
Bakács István 7, 327
Bakóczi János 349
Bakos Gábor kapitány 114, 115, 118
Bakta b. (Szabolcs m.) 84, 104, 115, 211

- Balásházi Miklós 98
 Balassa Menyhért tanácsos 25, 26, 35
 Balassi Bálint költő, katona 42, 46, 47, 334, 335, 366
 Balassi Ferenc hadnagy 43
Balássy Ferenc 138, 327
Balázsik Tamás 166, 327
Balla György ld. Kisari 143, 365, 368
 Baló László török követ 134
 Balog v. (Gömör m.) 43
 Balog Barna 36
 Balog Márton szénaosztó 109
 Balog Máté aludvarmester, alkapitány 129
 Balog Péter udvarbíró, várnagy 115, 116, 128, 129, 199, 200
 Balog N. Péter, püspöki 116
Balogh István 11, 15, 46, 59, 66, 99, 154, 157, 158, 188, 323, 327
Balogh János 187, 191, 327
Balogh Jolán 21, 327
Balogh Zsuzsanna 133, 328
 Bancsi János 51
 Bara Júlia 213, 215, 216, 328, 360
Barabás Domokos 119, 328
Baranyai Béláné 181, 328
 Barbiano generális, főkapitány, gr. Belgiojoso 49, 50, 329
Barbu, Violetta 338
 Barcsai Ákos 117, 122, 123, 126, 127, 314
 Barcsai András 115, 125,
 Barcsai Ferenc 114
 Barcsai János 53
 Barkóczy cs. 51, 115
 Barkóczy Ferenc főkapitány-h. 207
 Barkóczy György 316
 Barkóczy István kapitány 125, 135
 Barkóczy Krisztina, Károlyi Sándorné 164, 169, 209, 210, 211, 343
 Barkóczy László alispán, főkapitány 84
 Barna György szolga 96
Bartha Krisztina 133, 329
Bartók Gábor 62, 353
 Basa János, zászlótartó 66
 Batiz, Jakó fia, ungi (helmece) 9
 Batthyány Boldizsár 36, 164
 Batthyány-ezred 164
 Batthyány Ádám főkapitány 207
 Baumer, Matthias kómíves 171
 Bazaráb fejedelem 11
 Bay István 115
 Bay uram 36
 Bay László 181
 Bácsmegyei Gáspár várnagy 45
 Bánfi Dénes 118, 315
 Bánfi Dienesné 60
 Bánfi Kristóf 119
 Bánffy cs. 206, 211, 212
 Bánffy Erzsébet, nagymihályi 114
 Bánffy György kormányzó 141, 159, 160, 205, 206, 207, 208, 211, 314
 Bánffy Mária, Gyulai Ferencné 163
 Bánffy Zsigmond 314
Bánkúti Imre 178, 181, 186, 191, 193, 194, 198, 201, 202, 328
Bárany János debreceni 54, 333
Baróti Lajos 356, 366
 Bártfa (Sáros m.) 60, 170, 183
Bártfai Szabó László ld. *Szabó László* 40, 201, 329
 Bartfalva b. (Szatmár m.) 104
 Basta, Georgio 48, 49
 Bátor b. (Szatmár, majd Szabolcs m.) 10, 27, 28, 30, 40, 48, 50, 53, 88, 104, 114, 115, 165, 192, 198, 202,
 Bátor vára (= Ecsed) 12
 Bátori cs. ecsedi
 E. Bátori András koronaőr 20, 390
 E. Bátori András/Bonaventura főkapitány 24, 25, 30, 31, 37, 390
 E. Bátori Erzsébet, Nádasdy Ferencné 51, 52, 54, 76
 E. Bátori György 30, 39, 40
 E. Bátori István országbíró/vajda
 E. Bátori István országbíró, vajda 76
 E. Bátori István nádor 17
 E. Bátori István országbíró, zsoldáros 36, 42, 38, 53, 68, 74–76, 82, 100, 110, 111, 162, 366, 390
 E. Bátori Miklós országbíró 35, 29, 36, 110, 390
 S. Bátori András 53, 62–64, 68–70, 74, 88, 95
 S. Bátori Anna 55, 366
 S. Bátori Gábor fejedelem 2, 42, 46, 51, 54–56, 59–64, 68, 71, 76, 88, 90, 111, 366
 S. Bátori István főkapitány, fejedelem, király 25, 35, 48, 50, 56
 S. Bátori János 12, 16
 S. Bátori Kristóf 39
 S. Bátori Zsigmond 44
 S. Bátori Zsófia, II. Rákóczi Györgyné 126, 131, 134
 Bátori Katalin 22
 Bátori Pál lovas hadnagy 85

Bebek (György) 25
 Becske v. (Nógrád m.) 45
 Beke, Tamás fia (Borsa nb-i) 11
 Belényes b. (Bihar m.) 105
 Beleznai András 135, 137
Belitska-Scholtz Hedvig 51, 329, 366, 367
Benczédi László 133, 329
Benda Borbála 110, 329
Benda Kálmán 45, 50, 55, 57, 329
Benits Péter 339
 gr. Bercsényi Miklós 167, 176, 178, 186, 188,
 Bereck fia János, szentmártoni (Szatmár m.) 9,
 12, 110
 Bereck Dienes lovas szabados 111
 Bereck Mihály kántoros katona 111
 Bereck Tamás lovas szabados 111
Berecz Mátyás 331, 332, 334
 Bereg m. 33, 104, 184, 198, 332, 337, 345,
 Beregdaróc b. (Bereg m.) 327
 Beregszász (Bereg m.) 117
 Beregszentmiklós b. 40
 Berencse b. (Közép-Szolnok m.) 104
 Berettyó folyó 171
Berey Katalin 226, 330
Berey József 60, 71, 138, 140, 141, 177, 205,
 207, 218, 224, 226, 228, 229, 230, 232, 289,
 293, 295, 330
Berki Anna 69, 330
Bernátsky Ferenc 391
 Bersonville tüzér 190
 Bertalan, (István fia) bátori 15
 Bessenyei János komisszár 76
Bessenyei József 25, 330
 Bessenyei Mihály hadnagy, kapitány 24, 45, 46
 Bessenyei Zsigmond ezeres kapitány 176, 187
 Beszkid hegység 117
 besztercei főbíró 117
 Bethlen cs. iktári 103, 104, 105, 367
 Bethlen v. (Doboka m.) 49
 Bethlen Anna 98
 Bethlen Druzsina, lásd Rédei Ferencné 93, 98,
 127
 Bethlen Éva, Haller Györgyné 269
 Bethlen Farkas 25, 330
 Bethlen Gábor fejedelem 56, 57, 58, 67, 70, 71,
 72, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 82, 83, 86, 87, 88,
 89, 108, 136, 269, 277, 326, 336, 338, 346,
 349, 350, 351, 352, 353, 355, 358, 363, 367
 gr. Bethlen István választott fejedelem 10, 84,
 90, 92, 94, 95, 97, 100, 104, 105, 107, 111
 gr. Bethlen István kapitány 58, 72, 86, 87, 90,
 91,
 Bethlen János kancellár 131
 Bethlen Kata, Bethlen István leánya 98
 Bethlen Krisztina, ifj. Bethlen István leánya 90,
 95
 Bethlen Mihály 314
 gr. Bethlen Miklós 118, 122, 123
 Bethlen Pál 316
 Bethlen Péter 92, 95–97, 104
 Bécs (Wien) 76, 80, 89, 132, 134, 154, 158,
 160, 165, 275, 279, 280, 285, 321, 326, 330,
 331, 352
Bél Mátyás 212,
 Béli Pálné 46
 Béldi Pál 314
 Bélték (Kraszna-) (Szatmár m.) 78
 Bénye (Erdő-) b. (Zemplén m.) 157
 Bényei János iskolamester 132
 Bikfalvi Ferenc számvevő 272, 289
 Birckenstein, Anton Ernst Burckard von 91,
 143, 145, 330, 353, 368
 Bíró Anna, Esze Tamásné 177
 Bíró Gergely 177
 Bíró Sándor hadnagy 225
Bisztray Gyula 50, 59, 330
Bitskey István 44, 330
 Bivolinyi István 347, 361
Blaskovics József 80, 330
Blazovich László 362
B. Bobrovsky Ida 173, 330, 369
 Bocskai cs. 92
 Bocskai István fejedelem 46, 48, 50, 53, 54, 56,
 57, 329, 331, 349
 Bódi Borka, Szirmai Lajosné 28
 Bódi György csanádi püspök, beregszászi
 plébános 28
Bodnár Béla 213, 331
 Bodoki János udvarbíró 109, 112, 268
 Bodoki Miklós 341
Bodor András 330
 Bodrogeresztúr b. (Zemplén m.) 82
 Bokor Márton számvevő 200
 Boldogkő v. (Abauj m.) 23
 Boldvai Gergely bihari alispán 58
 Bolygó János, lásd Rimay János 42, 46, 61, 73,
 343, 345, 353
 Bonafux [helyesen: Bonafous] (Charles) gyalog-
 ezrede 187
 Bonchida b. (Kolozs m.) 123
Borbás Emese 72, 331

Borbély Ambrus, hajdú katonai vezető 73
 Borbély András egri tiszt 36
 Borbély János porkoláb 186
Borbély Zoltán 46, 54, 84, 331
 Borhida b. (Szatmár m.) 104
 Bornemisza Ferenc költő 87
 Bornemissza Anna, Apafi Mihályné 149, 338
 Bornemissza Boldizsár, László fia 23
 Bornemissza István lovas hadnagy 65, 72, 237
 Bornemissza László ártánházi és kölcsei, kapitány 23, 54
 Bornemissza Péter 39, 334
 Bornemisza Zsigmond inspektor 295
 Borsi b. (Zemplén m.) 110, 138
 Borsod m. 17, 22, 46, 328
Borzákné, Nacsá Mária 11
 Bökény János madai, Szabolcs m. követe 52
 Börvely b. (Szatmár m.) 22, 102, 216, 217, 221
 Böszörmény v., b. (Szabolcs m.) 51, 104, 149, 349
 Böszörményi Miklós másodkulcsár 272, 289
 Brandenburgi Katalin, Bethlen Gáborné 88, 90, 336, 346
 Brassai János követ 27
 Brassó város (Szászföld, Erdély) 90
 Brenner Domokos apát 202, 344
 Briccius György, vízaknai, polgármester 194, 355
 Brutus János történetíró 47
Bubryák Orsolya 77, 331
 Buda 250, 262
 budai basa 25, 26
 Budai Dániel, hadnagy 82
Budai Ferenc 20, 21, 29, 30, 31, 36, 331
 Buják v. (Nógrád m.) 40, 45, 62, 366
Bujdosó Valentinus (lásd Thaly Kálmán)
 Bunna György vitéz 140
Bunyitay Vince 23, 76, 331
 Buquoy generális 84
Buzási János 7, 65, 331
 Büd b. (Szabolcs m.) 104

 Ca bello, Juan 348
 Caprara, Aeneas Silvius 152
 Caraffa, Antonio 153
 Cariclea mondai alak 84, 333
 Ceglédi János lelkész 76
 Chiaromanni nápolyi követ 137
 Cillei Ulrik 22
 Cobb, Wolf Friedrich generális 130, 138, 148
 Concini, Ciprian váradí vicekapitány 50

Czahrowski, Adam költő, katona 43
Czigány István 34, 110, 137, 147, 157, 331, 332
 Czímer ? 200
Czirbusz Géza 13, 332
 Czobor Erzsébet, Thurzó Györgyné 27, 364
 Csaholc b. (Szatmár m.) 104
 Csaholyi-bástya 145, 146, 189, 235, 287, 291, 306
 Csaholyi Boldizsár 23
 Csaholyi Farkas, Boldizsár fia 23
 Csaholyi Gáspár, Boldizsár fia 23
 Csaholyi György, Boldizsár fia 23
 Csaholyi László, Boldizsár fia 23
 Csaholyi Miklós, Boldizsár fia 23
 Csaholyi Péter, Boldizsár fia 23
 Csajági János brigadéros 197
 Csala, „Vörös” Gyula leánya 9
 Csanádi Gergely számtartó 251
 Csanádi István hadbíró 201
 Csanádi Katalin, Tyukodi Bálint 2. felesége 42
 csanádi konvent 75
 Csapi cs. 92
 Csapó Pál kántoros katona 109
 Csatári Bálint debreceni polgár 149
 Csauder, Andreas kőműves 171
 Csábrág v. (Hont m.) 155, 206
 gr. Csáky István parancsnok 155, 315
 Csáky Krisztina, Bethlen István 1. felesége 84
 Csáky László ezredes 165
 Csáki bin Müsztedám török katona 36
 Csányi Miklós követ 88
 Császár Péter 91
 Császló b. (Szatmár m.) 198
 Csatáry György 368
 Csegöld b. (Szatmár m.) 133
 Csegöldi András Szatmár m. jegyzője 59
 Cseh Ferenc 98
 Csehi (Heves m.) András főasztalnok 42
 Csejte b. (Nyitra m.) 52, 76
 Cselebi, Ahmed aga 148
 Celebi Evlia 124
 Cserei Mihály 159, 160, 203
 Cserép v. (Borsod m.) 46
 Cseres László főporkoláb
Csermely Tibor 232, 332, 366
 Csernel Pál
Csernyánszky Mária 295, 329
Cservenyák László 391
 Csetfalva b. (Bereg m.) 104
 Csetnek b. (Gömör m.) 158
 Csicsóka b. (Zemplén m.) 42

- Csicsva v. (Zemplén m.) 35, 365
 Csiki István erdélyi püspök 56
 Csináldi János kapitány 134
 Csipkés György, Komáromi, főbíró 194
 Csizmadia János csizmadia 109
 Csizmadia László csizmadia 109
 Csoknyai Benedek főporkoláb 76
Csokonai Vitéz Mihály 357
 Csomaközi Péter kapitány 62, 75
 Csorvási Tamás gyalogos hadnagy 76
Csorba Tibor 44, 332
 Csögi Borbála, Szentpéteri Józsefné 158
Csűrös Ferenc 20, 149, 153, 332
- dadai** járás 142
 Dakhonoczi, Andreas kőműves 171
Dalmady Győző 122
Daniel Gábor 360
Dankó Imre 60, 121, 212, 224, 330, 333
 Darahi Anna, Tyukodi Bálint 1. felesége 42
 Daróc b. (Szatmár m.) 149
 Daróci Ferenc, deregnyői (Ung m.) prefektus 65
Dáné Veronika 340
 Dániel János 104
Deák Farkas 90, 117, 119, 150, 152, 154, 333
 Deák Ferenc 178
 Deák (Literati) György első kulcsár 272
 Debrecen város (Bihar m.) 7, 24, 44, 51, 78, 116, 149–154, 166, 167, 178, 179, 195, 196, 218,
 Debreceni Mária, Eötvös Miklósné 192
 Debreceni Péter (vice)kapitány 166, 174, 176, 177, 179, 181, 183, 185–190, 192, 199
 Decsi János, Baranyai 44
Demény Lajos 149, 333, 338
 Demoiseaux francia hadmérnök, tábornok 182, 183, 226, 369
 Décsi ? 133
 Dés város 74, 192
Détshy Mihály 108, 112, 333
 Déva v. (Hunyad m.) 84, 90
 Dévény v. (Pozsony m.) 27, 365
Dézsai Lajos 85, 333
 Diósgyőr v. (Borsod m.) 43, 155
 Diószeg v. (Bihar m.) 43, 56
 Diószegi cs. 9
 Dipendall főhadnagy 130
 Dob b. (Szatmár m.) 103
 Dobai Bálint főprédikátor 98
 Dobi cs. 9
 Dobó Ferenc 44
- Dobó István 35
 Dobóruszka b. (Ung m.) 158
 Dobos b. (Nagy-) (Szatmár m.) 115
 Dobos Imre kovács 221–223
 Dobos János dobos 109
 Dobrony b. (Bereg m.) 158
Doby Antal 29, 187, 333
 Dóci András, nagylucsei, szatmári kapitány 60, 62, 64, 69, 71–73
 Domahida b. (Szatmár m.) 104
 Domahidi László 162
 Dombrádi Mihály számtartó 158
Domokos György 32, 33, 80, 143, 251, 333, 334
Domokos István 2, 391
Domokos Pál Péter 90, 334
 Domokos, Dorog fia, Gutkeled nb-i 9
 Dorog (Hajdú-) (Szabolcs m.) 58
 Dorog „Vak”, László fia, Gutkeled nb-i 9
Döbrentei Gábor 24, 334
 Drágfi cs. 27.
 Drágfi Bertalan 22
 Drágfi György 22
 Drágfi Miklós 22
 Drégelypalánk v. (Nógrád m.) 84
 Dreyß , Johann Levin tűzér 208
 Drinápoly (Törökország) 39
 Druget Fruzsina, E. Bátori Istvánné 53
 gr. Druget György, homonnai 74, 78, 88
 Druget István, homonnai 40, 41
 Druget János kassai kapitány 97
 Dryselius, Erland lelkész 126
Dukkon Ágnes 160, 334
 Dúló Gergely hadnagy, kapitány 46
 Dunántúl 81, 169
Dümmerth Dezső 35, 334
- Ebeni** István 118
 Ebergényi László altábornagy 201, 202
Eckhardt Sándor 39, 42, 43, 48, 54, 334, 335
 Ecsedi Gergely, Kőműves János ötvös bátyja 47
 Ecsedi-láp 81, 136, 173, 216, 217, 224, 254, 281, 290, 312
Ecsedy Judit 335, 367
Edelényi Adél 55, 335
 Eger v. (Heves m.) 23, 36, 39, 43, 95, 157, 167, 176, 187
 egri püspökség 55
 Egyed, Imre fia, mikolai 9
 Ejeg b. (Szatmár m.) 9
 Ekárd, Petrus kőműves 170
 Elek Mátyás, tarpai zsindegykészítő 112

Ember András debreceni polgár 149
 Encsencs b. (Szatmár m.) 104
Engel Pál 12, 16, 335, 338
Entz Géza 333
 Enyed (Nagy-)
 Enyedi Sámuel orvos, ref. lelkész 116
 Eötvös Miklós 134, 181, 184, 190, 192, 195, 202, 206
 Eperjes város (Sáros m.) 29, 44, 51, 58, 95, 96, 134, 132, 136, 137, 149, 157, 165, 170, 190
 Erdély 7, 24, 30, 33, 35, 42, 47, 48, 57, 61, 74, 86, 88, 89, 91, 99, 114, 118, 119, 122–124, 125, 127, 137, 147, 152, 160, 169, 194, 313, 314
 Erdélyi fejedelemség 24
Erdész Sándor 55, 335
 Erdőd v. (Szatmár m.) 21, 211
 erdődi traktus 132
Erdősi József 275, 335
 Éri István 32, 335
 Érkenéz b. (Bihar m.) 62
 Ernő főherceg 34
 Érszegi Géza 327, 362
 Erdőd v. (Szatmár m.) 211
 Esterházy cs.
 Esterházy Dániel, sen. 71
 Esterházy Dániel, ifj. 198
 Esterházy Miklós nádor 99, 127
 Esterházy Pál nádor 77, 159, 207
 Esze Tamás brigadéros 166, 175, 177, 178
Esze Tamás 165, 167, 176, 195, 335
 Eszenyi cs. 92
 Eszlár (Tisza-) (Szabolcs m.) 211

Farkas Boldizsár hadnagy 65, 72, 237
Farkas Csilla 366
Fallenbüchl Zoltán 138, 158, 160, 335
Fazekas Árpád 232, 335
Fábián Béla 370
 Fábiánháza b. (Szatmár m.) 101, 103, 215, 221, 226, 369
 Fábián Mihály, tarpai zsidelykészítő 211
Fábián Tóth Hajnalka 367
 Fejszés András hajdú katona 164
 Fekete Benedek, gyalog hadnagy 109
 Felföld 130
 Felsőbánya b. (Szatmár m.) 117
 Felső-Magyarország 25, 27, 31, 40, 50, 56, 60, 74, 76, 78, 82, 89, 143, 154, 155, 169, 207
 Felső-Tisza-vidék 211
 Fenes (Szász-) Kolozs m.) 123
 Ferdinánd I., magyar király 23, 26, 27, 31

Ferdinánd II., magyar király 62, 65, 78, 82, 89, 91, 97, 103
 Ferdinánd III., magyar király 104
 Fey, Hans tűzér 208
 Fierville [le Hérissy, Louis] gránátosai 187
 Finger, Johann hadszertáros 208
 br. Fischer Mihály kamarai tanácsos 206
 Flagd hadmérnök 34
 Fodor István somorjai, koronaőr
 Fodor István, tarpai zsidelykészítő 112
 Fogaras v. 90, 99
Fogarassy Zoltán 210, 211, 343
 Forgách cs., -levéltár 76
 Forgács András 316
 Forgách Ferenc esztergomi érsek 25, 29, 31, 76
 br. Forgách Simon 31, 43
 Forgách Zsigmond kassai főkapitány 43, 54, 61, 63–65, 72, 74, 76, 99, 367
 Forgách úrfi 128
 Fraknó v. (Sopron m.) 71, 77
 Frangepán Ferenc szerzetes 23
 Fráter György helytartó 24
 Frensz, Johannes kőműves 170
 Fügedi István, felesége E. Bátori Zsófia 54, 390
 Fülek v. (Nógrád m.) 40–43, 366
 Füzér v. (Abaúj m.) 34, 35, 45, 365

Galambos Ferenc, pongyeloki, főkapitány 166, 171, 176, 184, 209
 galga (tatár) kán-helyettes 157
 Galícia 162
Galla Ferenc 140, 336
 Gaudi András hadvezér 125
 Gálszécsi cs. 92
 Gávai ? úr 117
Gebei Sándor 194, 331, 336
 Gebei Tamás 76
 Gecsei Pál korcsmáros 288
 Gelénes b. (Bereg m.) 142, 211
 Gencsi János hadnagy 96
Geöcze István 34, 336
Gerenday Antal és Fia 230
Gergely Sámuel 62, 87, 90, 149, 129, 130, 336
 Geszterédi Pál 51
 Géci András hajdú kapitány 66, 67
Géresi Kálmán 211, 325, 336
 Giczó Máté, tarpai zsidelykészítő 111
 Giród-Tótfalu b. (Szatmár m.) 72, 117, 258, 260, 264, 271, 303
Gizińska Csilla 44, 336
 Glickersperg generális 165,

Gomba Tamás, bátori 51
 Gombás b. (Liptó m.) 135
 Gombás erdő (Aranyosmeggyes mellett) 135
 Gombos András hajdú kapitány 73, 74
 Gonzaga herceg 121
Gömöry György 36, 337
 Gönc mv. (Abauj m.) 61
 Gönczi István tanácsstag 151
 Görbed b. (Szatmár m.) 104
 Görgei András számvevő 134, 272, 289
 Görgény v. (Torda m.) 127
 Grausz, Adam kőműves 171
 Grausz, Johannes kőműves 171
Gregor Ferenc 237, 245, 251, 337
 Gréb, Michael kőműves 171
Grotte András 48, 337
 Guedagni, Alessandro kapitány 160
 Gvadányi cs. 160
Gvadányi József 218, 337

Gyalókay Jenő 91, 337
 Gyalu b. (Erdély) 123
 Gyarmat (Fehér-) (Szatmár m.) 50, 104
 Gyöngyös mv. (Heves m.) 34
 Gyöngyösi István, költő 86
 Gyöngyöspata b. (Heves m.) 104
 György, János fia, bátori 12
 Györtelek b. (Szatmár m.) 221
 Gyula v. (Békés m.) 33, 167
 Gyula „Vörös”, Gyula fia (marázi) 9
 Gyulafehérvár (Erdély) 60, 86, 91, 92, 105, 130, 313
 Gyulafi László 118, 133, 134, 314
 Gyulafi Miklós 63
 gyulai bég 41
 gr. Gyulai Ferenc 163, 199, 200
 Gyulai Ferenc alkapitány 124, 126, 129, 155, 315
 gyulai konvent, obszerváns 75
 Gyulafi Lestár 53
 Gyulaj (Nyír-) b. 148
 Gyüre István 166

Habsburgok
 Hadad v. - Közép-Szolnok m.) 27, 58
 Hadház (Hajdú) b. (Szabolcs m.) 58
Hágó Nándor 391
 Hagymási András porkoláb 58
 Hagymási György főbíró 57, 59, 62
 Hagymássy István 75
 Hagymássy Kristóf 57

Haincz, Christianus élelmezési biztos 158
B. Halász Éva 323
 hajdú, hajdúk 36, 46, 49, 56–59, 63, 66, 67, 73, 74, 99, 115, 124, 135, 163, 166, 175, 176, 197
Hajnal István 127, 337
 Haller Gábor 49, 127, 314
 Haller György 269
 Haller István 314
 Haller Péter 314
 Haller Sámuel kapitány 110, 269
 Hamburg (Németország) 48
 Haraklyán Pál tiszttartó 42
 Hartleben, kommandáns, császári tábornok 210
Hartnagel Erzsébet 67, 337
 Hasszán budai pasa 90
Hargittay Emil 43, 337
 Hasznos Péter, zombori 89
 Hatvan mv. (Heves m.) 17, 43
 Havasalföld (Románia) 10, 11, 61
 havasalföldi vajda 61
Havassy Péter 16, 337
Heckenast Gusztáv 178, 318, 319, 337, 341
Hegedüs István 178, 337
 Hegyi Demeter, tarpai zsoldykészítő 111, 112
Hegyi József 211, 337
 Heister generális 134–137
Heller Bernát 92, 337
 Helmec Ung m.) 9, 36, 158
Heltai János 92, 96, 337, 338
Helwigius, Martin 81, 82, 338
Henzsel Ágota 66, 88, 139, 181, 210, 338, 343
 br. Herbenstein, Felician 38
Herner János 150, 338
Herzog József 98, 338
 Hetei István, tarpai zsoldykészítő 112
 Hetei Pál, tarpai zsoldykészítő 112
 Hevenessy gyűjtemény 142
 Heves m. 42, 104
 Híd-kapu (Kolozsvár) 26, 365
 Hódmezővásárhely-Ótemplom 369
 Hoffman György 56
 Hoffstetter, Zakariás számvevő 266
 Holics mv. (Nyitra m.) 84
 van Holst, Jacob, mérnök ezredes 143
 Holstein hercege 134–137
 Homonnai Bálint 53, 73
 Homonnai Fruzsina 51, 53, 390
 Hont, mátéi 9
 Horecki, Maximilian kommandáns 151–153
 Hork, ? német tiszt 122
Horn Ildikó 23, 60, 313, 338, 353

Horthy Miklós kormányzó 231
 Horvát cs. pálóci 98, 107, 108, 123
 Horvát Gergely katona 40
 Horvát István, ivánci, kapitány 83
 Horvát János, pálóci, prefektus 98. 107, 108
 Horváth István lovas hadnagy 84
 Horvát Lázár 64
Horváth Mihály 23, 103, 338
Horváth Richárd 2, 12, 15, 22, 139, 324, 338, 339, 391
Horváth Tibor Antal 289, 338
 Hunyad v. (Hunyad m.) 74, 91, 127
 Hunyad m. 57, 127, 367
 Hunyadi János 50
 Huszár Péter 314
 Huszt v. (Máramaros m.) 64, 65, 86, 87, 90, 96, 97, 99, 134, 191, 367
 Huszti István 112
 huszti pap 316
 Húség vára (Ecsed) 11

 Ibrahim budai basa 26
 Ibrány v. (Szabolcs m.) 165
 Ibrányi Anna, Bornemissza Lászlóné 54
 Ibrányi Kata, Tatai Istvánné 50, 54
 Ibrányi Mihály kapitány 89
 Ifjú Kata, Imrefi Jánosné 60, 61
 Illésházy Gáspár 92, 95
 Illésházy István nádor 36, 49, 97,
Illésy János 46, 59, 114
 Illye (Maros-) b. (Torda m.) 56, 74
 Iloba b. (Szatmár m.) 104, 117
 Ilonc, István fia Miklós leánya 9
 Ilosvai Bálint ezredes 177
 Imre, Pongrácz fia, mikolai 9, 11
 Imrefi János belső tanácsos 56, 59
Imre Mihály 92, 339
 Inczédi Pál 148
 Irinyi András, Szatmár m. jegyzője 59
 Irsa(i) Miklós udvarbíró 140
 István doktor, Szapolyai Jánosé 23
 István, (István fia), bátori 15
 István, Tamás fia, jánosi 9
 Istvánffy Miklós 26, 28, 273, 283
Istvánovits Eszter 232, 339
 Iván aga, tatár 91
Iványi Béla 45, 138, 294, 295, 339
Iványi Emma 160, 339
 Izabella királyné 25
Izsépi Edit 89, 98, 138, 339

Jakab Attila 391
Jakab Elek 66, 95, 126, 340
Jakó Zsigmond 23, 340
Jankovich Miklós 34, 329, 340
Jankovics József 36, 67, 131, 340, 356
 Jánd b. (Bereg m.) 191
 Jánk b. (Szatmár m.) 178, 186, 198
 János, Bereck fia, bátori 9, 11, 12
 János deák, németi, E. Bátori István titkára 65, 72, 237
 János, Imre fia, (mikolai) 9, 11
 János Zsigmond fejedelem, II. János
 Jászai Márton katona 40
 jászói prépost 40
 Jászság 178
Jedlicska Antal 34, 340
Jedlicska Pál 81, 97, 203, 340
Jenei Ferenc 51, 340
Jeney Tóth Annamária 42, 340
 Jenő (Boros-) v. (Zaránd m.) 64, 65, 90
Jókai Mór 224, 340
 Jósá Miklós provizor 140, 272, 289
 Jósika ? 74
br. Jósika Miklós 60
Szent József, kalazanci, (Nagykároly) 216, 328, 369
 Józsefháza b. (Szatmár m.) 62, 104
 Jönköping (Svédország) 126

 Kajali Pál főhadbíró 178
Kajári Gusztáv 124, 315, 341
Kalmár János 391
 Kalmár Miklós 134
 kalocsai érsek 34
Krammerer Ernő 36, 373
 Kanizsa (Nagy-) v. (Zala m.) 207
 kanonok, esztergomi, várad
 Kapi András kapitány 33, 34
 Kapi Gábor 77
 Kapi György 118
 Kapi Zsigmond 53
 Kaplony b. (Szatmár m.) 16, 46, 149
 Kaposi Péter deák, udvarbíró 60
Karácson Imre 43, 124, 341
 Karácsony Sándor harmincad-bérlő, görög keresztelkedő 178
Karácsonyi János 23, 92, 331, 341
 Karánsebes v. (Temes m.) 160
 Kassa város (Abaúj m.) 24, 25, 30, 35, 36, 40, 42, 43, 47–49, 55, 58, 61, 63, 64, 69, 72–74, 76, 84, 85, 92, 97, 109, 135, 143, 155, 160,

- 170, 178, 246, 247–249, 260, 263, 264, 282, 312, 366
 Kasztelánfi Kristóf
 Kaul, Tobiasz kőműves 170
 Kálló v. (Nagy-) (Szabolcs m.) 24, 33, 34, 36, 43, 44, 52, 73, 74, 78, 84, 85, 88, 114, 115, 119, 124, 130, 133, 138, 139, 142, 143, 147, 148, 149, 151, 155–157, 163, 165, 167, 177, 368
 Kállay Miklós
 Kálmánd b. (Szatmár m.) 22, 102, 103, 111, 114
 Kálmándi István lovas hadnagy 97, 109
 gr. Kálnoki Sámuel kancellár 165
 Kárándi Mihály 199, 200
Kármán Gábor 126, 341, 351, 355
 Károli Gáspár bibliafordító 39
 Károly I., király 9, 10
 Károly VI., császár 205
Károly X., svéd király 114
 Károly (Nagy-) v. (Szatmár m.) 16, 134, 135, 153, 157, 163–165, 188, 195, 197, 211
 gr. Károlyi Antal 217, 215, 216
Károlyi Árpád 24, 341
 Károlyi Éva, Haller Sámuelné 269
 gr. Károlyi Ferenc 207, 212, 215
 gr. Károlyi György 221, 224, 229
 Károlyi Kata, Bethlen István 2. felesége 84, 91
 Károlyi László főispán 133, 134, 154, 316
 Károlyi Mihály alispán 73, 118
 Károlyi Péter 62
 br. Károlyi Sándor főispán, altábornagy, gr. 142, 157, 160, 164, 166, 167, 169, 170, 171, 174, 177, 179, 180, 181, 183–186, 188, 190–195, 197, 198, 200–203, 205–213, 215
 Károlyi Zsuzsanna, Bethlen Gábor 1. felesége 91
 Kárpátok hg. 10
 Kátai Mihály 43
Kávássy Sándor 14, 212, 341
 Kazai János teológus 98
 Keceli Miklós harmincados 237
 Keczer Sándor hadbiztos 170
 Kecskemét mv. (Pest m.)
 Kecskeméti János 85
Kelemen Didák, minorita szerzetes 142, 206, 208, 211, 353
Kelemen Lajos 121, 341
 Kemény Boldizsár 314
 Kemény János 53, 84, 94, 96, 341
Kemény József 56, 58, 342
Kemény Lajos 171, 342
 Kemény Simon 117, 316
 br. *Kemény Zsigmond* 356
 Kende Gábor 133
 Kende Márton kapitány 135, 137, 149, 154
Kenderesi Ferenc 150, 342
 Kenéz b. (Szatmár m.) 104
Kenéz Győző 50, 329
 Kerecsenyi László, várkapitány 26
 Kerekes Benedek 75
 Kerekes János orvos, ungvári 176
 Keresztesi Ferenc 314
 Kertész Ábrahám, váradi, nyomdász 103
 Kettesi István szolgabíró 153
 Kércsi János, Szabolcs m. követe 52
 Késmárk város (Szepes m.) 170
 Kézdi Vazul Balázs másodkulcsár 272
 Kinchy András másodvárnagy 81, 82
 Királydaróc b. (Szatmár m.) 174
 Királytelke b. (Szabolcs m.) 104, 114, 115
 Kisar b. (Szatmár m.) 104
Kisari Balla György 143, 342, 365, 368
 Kisecséd b. (Szatmár m.) 37, 72, 101, 102, 188, 272, 293
Kisfaludy Sándor költő 92
 Kis Ferenc katona 148
 Kis Lukács 65
Kis Domokos 194, 342
Kiss András 117, 342
Kiss József 352
Kiss Kálmán 109, 132, 134, 342
Kiss Károly 44, 342
 Kiss Lőrinc 75
 Kisvarsány b. (Szatmár m.) 157
 Kisvárd v. (Szabolcs m.) 24, 25, 27, 32, 33, 73, 156, 195, 365, 391
 Kisvárdai István 27
 Kisvárdai Mihály
Klaniczay Tibor 39, 342
 Klobusiczky András 98, 112
 Klobusiczky Ferenc gondnok 156, 275
 Klobusiczky Tamás 112
 Klokocsó b. (Zemplén m.) 162
Knauz Nándor 76, 319, 342
 Koch, Anton tűzér 208
 Kocsord b. (Szatmár m.) 221
 kolozsmonostori konvent (Kolozs m.) 23
 Kolozsvár város (Kolozs m.) 26, 27, 58, 73, 91, 112, 160, 165, 187, 194, 365, 366
 kolozsvári főbíró 58
 Kolozsvári István kanonok, patai főesperes 138
Komáromy András 24, 25, 52, 56, 58, 75, 114, 115, 130, 140, 171, 177, 342, 343, 361

- Komlouszky Tibor* 43, 343
Koncz József 120, 129, 343
 Kopasz, Tamás fia, (Borsa nb-i) nádor 9
 Korláth István főkapitány 84, 331
 Kornis cs. ruszkai
 Kornis Boldizsár 57
 Kornis Ferenc 314
 Kornis Zsigmond 10, 94
Koroknay Gyula 78, 84, 139, 142, 148, 225, 343, 365
 Korpádi Mátyás porkoláb, várnagy 46
Kovács András 89, 103, 343
Kovács Anna 343
Kovács Ágnes 143, 171, 179, 181, 209, 210, 211, 212, 343, 344
Kovács Dóra 39, 46, 343
Kovács Gyula, ecsedi 203
Kovács Ilona 13, 170, 343
Kovács István 58, 344
 Kovács István tiszt 166
 Kovács Márton 75
 Kovács György hadnagy 134
Köblös Zoltán 116, 344
 Kölcse b. (Szatmár m.) 104
 Kölcsey Ferenc, jánki 178, 186
Köpeczi Béla 187, 195, 202, 344
Körmendy László 216, 344
 Körös folyó 68, 167
 Körössy György 135, 137
 Körösszeg v. (Bihar m.) 15, 365
Köszeghy Péter 348
 Köteles Mihály másod-porkoláb 98
 Kövár v. (Erdély) 121, 184, 198, 367
 Kövér Gábor 129
 Közép-Szolnok m. (Erdély) 16, 23, 58, 72, 365
 Krajnik János 60
 Kraszna folyó 96, 99, 100, 146, 172, 184, 216, 217, 218, 219, 308
 Kraszna m. 74, 184
 Krasznahorka v. (Gömör m.) 43
 Kraus, Georg jegyző 170
 Krauseneck, Pál, királyi megbízott 48, 49
Kristó Gyula 11, 344
 Kristóf (Christoph), Andreas kőműves 171
 Krucsai János 185
 Krucsai Márton hadbiztos 166, 168, 171, 174–177, 180, 181, 185, 191, 192, 368
Kruppa Tamás 39, 344
 Kubinyi János hadnagy 187
Kulcsár Péter 25, 29, 32, 45, 328, 344
 Kun Domokos, rozsályi 27
 Kun István 115, 314
 Kun István regimentje 195, 200
 Kun Istvánné ld. Széchy Mária
 Kurdis kapitány 200
Kurucz Katalin 232, 339
Kuthy Lajos 28, 344
 Küküllő v. (Küküllő m.) 131
 Lackó Máté, szepsi 39, 50, 69
Laczlavik György 323
 Ladányi Gergely 66, 67
 Ladmóc b. (Zemplén m.) 112
 Lajos, XIV., francia király 167
 Lakatos Miklós 161
 Lakatos Péter pénzhamisító 176
Lampe-Ember Pál 349
Landgraf Ildikó 362
 Laskai János 84
 Lányi Pál 171
 Láposbánya b. (Szatmár m.) 104
 László, I. király 51
 László, V., király 22
 László, János fia, bátori 12
 László Boldizsár 75
 Lázár György 122
gr. Lázár Miklós 75, 127, 345
 Lednice, uradalom (Trencsén m.) 158
 gr. Leffelholz kommandáns 157
Lehoczy Tivadar 133, 139, 156, 158, 162, 166, 180, 332, 345, 368
 leleszi konvent 7, 23
 Lemaire, Louis hadmérnök 167, 169, 179, 188, 208, 209, 307, 370
 lengyel király 35, 50, 56, 117
 Lengyelország 114
 Leslie-ezred 136
 Levelek b. (Szabolcs m.) 104
 Lénárt Kálmán kőműves 171
 Lépes Balázs nyitrai püspök 52
 Léva v. (Bars m.) 155
 Lévay Zsigmond zárdafőnök 215
 Linz város (Felső-Ausztria) 101
 Lipcse v. (Zólyom m.) 155
 Lipót I., magyar király 133, 138, 155, 157, 160, 166
 Lippa v. (Arad m.) 64, 65
 Lippay György érsek 99, 126
 Lippó b. (Szatmár m.) 104
 Liptóság 39
 Litscheckh, Jacob tűzér 208
 Lobkovitz herceg 137
 Lónyai Albert 56

- Lónyai András 78
 Lónyai Farkas 67
 Lónyay Ferenc főhadbiztos 178
 Lónyay Zsigmond 78
 Lorántffy Kata, Alia Sámuelné 127
 Lorántffy Zsuzsanna, I. Rákóczi György felesége 109, 110, 112, 116, 368
 Lórántháza b. (Szabolcs m.) 22
 Losonci Anna 54, 390
 Losonci Antal 77, 78, 367, 390
 Losonci István 31
Lovassy Sándor 211, 345
 Lőcse v. (Szepes m.) 171
Lőcsey Mária 133, 345
 Lőkös, Bereck fia, bátori 9–12
 Lőkös Mihály katona 40
 Lővei Gergely 115
 Lővei Sámuel katonatiszt
 Lövépetri b. (Szabolcs m.) 192
Luby Margit 81, 218, 272, 293, 345
 Lugos b. (Szabolcs m.) 104
Lukcsics Pál 42, 53, 62, 345
Lukinich Imre 10, 25, 29, 46, 58, 88, 94, 95, 96, 101, 201, 345, 346, 365
Lukács Tihamér 369
 Lupu, Vasile moldvai vajda 127
- Macskási Mihály** testamentumos 45
 Mada b. (Nyír-) (Szatmár m.) 52, 73
 Madarász b. (Szatmár m.) 104
Madas Edit 166, 346
Magyar Kálmán 30, 226, 346
 Magyar Királyság 7, 23, 24, 61, 65, 80, 81, 86, 91, 95, 160
Majláth Béla 76, 155, 239, 346
 Majos János kommandáns 191
 Majtény b. (Szatmár m.) 49, 94, 102, 103, 163, 181, 202
 Makai ? 121
Makk Ferenc 11, 344
Makkai László 69, 89, 100, 101, 268, 335, 337, 346
Makkai Sándor 60
 Makovica v. (Sáros m.) 44, 158
Maksay Ferenc 22, 346
 Malkocs temesvári pasa 26, 28
 Mantskovit Bálint nyomdász 39
 Marczis János 156
Markó Árpád 167, 169, 309, 347, 370
 Maródi István helmeci ispán 36
 Maros folyó 90, 167
- Matthias, Bartholomeus kőműves 171
Matkó László 109, 347
 Matolcs b. (Szatmár m.) 102, 104, 136, 163, 260, 272
 Matolcsi Ferenc udvarbíró 98, 268
 Mágócsi Katalin, Torma Mihályné 131
Mályusz Elemér 30, 346
 Mándok b. (Szabolcs m.) 140
 Máramaros m. 117, 119, 166, 171, 175, 176, 179, 187, 192, 198, 237, 249, 367,
 Máriási István 314
Márki Sándor 164, 183, 194, 346
 Márkus, Dorog fia, Gutkeled nb-i 9
 Máté b. (Szatmár m.) 9
 Mátészalka (Szatmár m.) 221, 224, 225, 391
 Mátyás, I., magyar király 50
 Mátyás II., magyar király 53, 71, 74, 75, 136
 Mecenzéf mv. (Abauj m.) 171, 175
Mednyánszky Alajos 55, 347
 Mednyánszky ? 121
 Medveczky Antal János 21
 Medgyes város (Királyszék, Erdély) 56
 megyszói köböl 109
 Meggyes (Aranyos-) (Szatmár m.) 27, 57, 134, 137
 Melit István 38
 Melit György 115
 br. Melit Pál kamarai prefektus 34, 48, 51
 Melit Pál 164, 165
 Memi aga, füleki 41
 Mester György hadnagy, alezredes 165
Merényi Lajos 77, 100, 347
Mezey Cirill 217
 Meyer, Lorentz tüzér 208
 Mérk b. (Szatmár m.) 16, 22, 102, 103, 111, 221
 Mészáros Ádám adjutáns 175
 Mészáros János prófuntmester 202
Mészáros Kálmán 2, 166, 171, 174, 175, 177, 200, 201, 202, 236, 323, 347, 391
 Mic bán 92
Mihalik József 47, 348
 Mihály vajda 49
 Mikepércs b. (Bihar m.) 153
 Mikes Mihály, oroszánfai 118, 121, 122, 125
 Miklós kovács 109
 Miklós, István fia, bátori 9, 11, 12
 Miklósvári János udvarbíró 98
Mikó Árpád 162, 348
 Mikó Ferenc, hídvégi 56
Mikó Gyula 92, 348

Mikó Imre 69, 71, 124, 348, 361
Mikola Zsigmond 314
Mikolai Boldizsár 133
 Miksa főherceg, magyar király 27, 31, 43, 52
Mindszenti Benedek 49
Mindszenti Katalin, vicei, Batori Andrásné 27
Miskolci Miklós étkefogó 109
Misztótfalu (Alsó-) b. (Szatmár m.) 104, 117, 302
Mocsári István főember 96
Modor város (Pozsony m.) 103
Mohács (Baranya m.) 17, 23
Mohácsi Endre 59, 63, 348
Moldva, fejedelemség 127
Molnár Antal 140, 348
Molnár József 46, 57, 74, 348
Monok István 166, 346, 348
Monostor (Kolozs-) (Kolozs m.) 23, 127
Montecuccoli generális 134, 136
Móric cs., meggyesaljai 22
Móricz Zsigmond 60
Motovszki, Simon kőműves 171
Mozsdósi János mészáros 131
Mozsdósi Péter 43
Munkács v. (Bereg m.) 24, 51, 82, 89, 96, 99, 108, 110, 112, 114, 124, 126, 133, 135, 139, 149, 150, 156–158, 162, 171, 176, 178, 183, 187, 188, 190, 191, 197–200, 203, 208, 273, 296
Murád, III. szultán 42
Murány v. (Gömör m.) 87, 91, 157, 203
Murányi Vénusz ld. Széchy Mária
Murtezám budai pasa 94
murza (tatár) 151
Muzsaly b. (Bereg m.) 203
M. Jónás primárius 115

Nagyajtai István 58, 342
Nagy András hajdúkapitány 63
Nagy Balázs kapitány 66
Nagy Ferenc tiszttartó 275
Nagy Gábor prófuntmester 148
Nagy Gáspár százados 23
Nagy Illés nemes, váradi 60
Nagy Iván 130, 157, 349
Nagy János lovas vicehadnagy 98, 109, 111
Nagy János tarpai zsindegykészítő 112
Nagy László 53, 66, 71, 74, 78, 349
Nagy Pál gyalogos hadnagy 40
Nagy Szabó Ferenc, marosvásárhelyi 57
Nagy Zoltán 362

Nagybánya város (Szatmár m.) 71, 74, 104, 147, 176
Nagykároly v. (Szatmár m.) 24, 60, 134, 154, 156, 197, 210, 215, 216, 218, 222, 224, 369, 391
Nagylaki Márton 98
nagymajtényi sánc 134
Nagyszekeres b. (Szatmár m.) 104
Nagyszombat város (Nyitra m.) 39, 56, 74, 78, 84
Nagyszőlős mv. (Ugocsa m.) 128, 197
Nagyvárad v. (Bihar m.) 24, 208
Namény (Kis-) b. (Szatmár m.) 104
Namény v. (Vásáros-) (Szatmár m.) 78, 114–116
Nábrád b. (Szatmár m.) 104
Nádasdladány b. (Fejér m.) 141
Nádudvar b. (Szabolcs m.) 33, 36
Nádasdy Anna, Majláthné 24
Nádasdy Ferenc 39, 51
Nádasdy Katalin 88
gr. Nádasdy Pál 88
Nádasdy Tamás 24
Nánás b. (Hajdú-) (Szabolcs m.) 58
Nándorfehérvár v. (Belgrád) 87, 157, 160
Neumann Tibor 15, 324, 338, 339
Némedi János főbíró 225
Németh Csaba 88, 349
H. Németh István 52, 349
Németh Jakab szerzetes
Németh Péter 1, 2, 3, 5, 10, 12, 14, 22, 30, 51, 219, 231, 298, 348, 349, 359
németek 23, 24, 49, 108, 119, 131, 134–138, 143, 151, 162, 175, 176, 189, 209, 294
Németi (Szatmár-) város 25, 117
Németi Deák János ld. János deák
Némethy János, provizor 79, 245, 250
Néző István 21, 32, 349
Nigrelli, Octavian főkapitány 160, 207
Nikolsburg város (Csehország) 81, 82, 86
gr. Nogarol (Nogarelli), Ferdinánd főkapitány 333, 48
Nógrád v. (Nógrád m.) 41
Nypoort, Justus van der, festő- és rézkarcoló 143
Nyakas Miklós 39, 89, 349,
Nyári István 77
Nyári Istvánné, Telegdi Anna 77
Nyári Krisztina 77
Nyári Pál 48, 77
V. Nyilassy Vilma 352
Nyíradony b. (Szabolcs m.) 9

Nyírbakta ld. Bakta alatt!
 Nyírbátor mv. (Szabolcs m.) 30, 40, 48, 50, 53, 88, 114, 115, 165, 198, 202
 Nyíregyháza b. (Szabolcs m.) 7, 99, 104, 121, 391,
 Nyírfejértó b. ld. Ófehértó!
Nyíri Kálmán 33, 179, 231, 369, 391
 Nyirklin, Jacobus kőműves 171
 Nyírlövő 187
 Nyírség 95
 Nyúzó Mihály ezredes 177

Obetkó Dezső 203, 349
Oborni Teréz 74, 340, 344, 349
 obszerváns kolostor 75
 Olasz Ferenc kapitány 148, 153
 Oláh Mihály mészáros 109
 Olcman bég 41
 Olcsva b. (Szatmár m.) 142, 161, 162, 164, 186, 187, 195, 203, 218, 210, 368
 Olcsvaapáti b. (Szatmár m.) 162, 164
 Ónod v. (Borsod m.) 22, 43, 110, 125, 158
T. Orgona Angelika 57, 350
Oross András 156, 160, 166, 207, 208, 209, 350
 Orosz György főhadbiztos 166
 Oroszi b. (Szatmár m.) 104
 Ostffy cs. 69
 Otter, Leopold kőműves 170
 Óváry *Lipót* 137, 350
 Ökörítő b. (Szatmár m.) 102, 104
 Ölyüs János ezredes 165
 Ördög Ferenc, bátori 51
 Ördög Miklós, paposi, várnagy 16
 Ötvös Ágoston 62, 97, 350
 Ötvös György, váradi 47
 Ötvös István, ecsedi 47
 Ötvös János, bihari 47
 Ötvös Péter 56, 350

Paskó Kristóf 125
 Palocsai Anna, Bátori Gáborné 57
 Palocsai György 178
 Pallosics hajdúkapitány 163
Pap Györgyi, Bujdosné 332
 Papp Demeter hadnagy 200
 Papp János hadnagy 153
Papp Klára 57, 351
Papp Sándor 56, 127, 351
 Pasztuly Péter kapitány 117
 Patai András prédikátor 140
 Patai Sámuel 198

Patak v. (Zemplén m.) 7, 44, 61, 107, 108, 110, 121, 126, 130, 133, 134, 137, 150, 151, 154, 155, 157, 160, 236, 272, 273, 279
Pauler Gyula 134, 137, 147, 351, 368
 paulinus (pálos) páter 139
 Pádua (Itália) 108
 Paveszi Gergely török követ 152
 Pál „Magyar”, gimesi várnagy 9
 Pálfalvai István prépost, erdélyi püspök 115
Pálffy Márton 68, 119, 159, 351
Pálffy Géza 2, 30, 33, 80, 82, 330, 351, 391
 Pálffy István, koronaőr, főkapitány 81
 gr. Pálffy János tábornagy 194, 198, 201–203
 br. Pálffy Miklós 40, 41, 366
 Pápai János prefektus 164, 165
 Párduc Lukács hadnagy 96, 97
 Partium 185
Pásztor Lajos 162, 351
 Pázmány Péter érsek 56, 76, 94, 96
 Pece patak 66
 Pekri Zsófia, Teleki Mihályné 128
 Pelbárhidai cs. 9
 Penészlek b. (Szatmár m.) 148
 Penyige b. (Szatmár m.) 104
 Penyigei István tarpai zsindelekészítő 112
 Perényi Ferenc 54
 Perényi Gábor főispán 78, 95, 316
 Perényi György 316
 Perényi Imre 115
 Perényi István ajtónálló 22
 Perényi János 27
 Perényi Pál úrfi 210
 perényi törökök 28
 Pereszlény b. (Nógrád m.) 224
Perjés Géza 23, 351
 Perneszi Erzsébet, P. Gábor testvére 74
 Perneszi Gábor, osztopáni, kapitány 58, 63, 65, 71, 72, 74, 76, 78
 Pesti Ferenc adminisztrátor 24, 25
 Pete Márton, hetesi, váradi püspök 25
Petercsák Tivadar 330, 331, 332, 336, 363
 Petki Ferenc 43
 Petki István 43
 Petki Pál 118
 Petneháza b. (Szabolcs m.) 81
 Pető, gersei 43
Pető Ernő 363
 Pető Gáspár katona 43
 Pető István íródeák 45, 65
Petőfi Sándor 20, 220, 350, 352
Petri Mór 25, 74, 95, 99, 150, 352

Petrich Soma, Orlay 220, 350
 Petrics prédikátor, medikus 151
Pettkő Béla 27, 53, 87, 88, 91, 105, 119, 352
 gr. Pezzen, Bartholomeus, az Udvari Haditanács tagja 48
Péchy László 231
 Pércs (Mike-) b. (Bihar m.) 58, 153
 Péter, Lőkös fia, bátori 12
Péter Katalin 135, 137, 351
 Piskárkos b. (Szatmár m.) 148
Piti Ferenc 323
Podhradczky József 56, 352
 Pócs (Mária-) b. (Szabolcs m.) 62, 104, 140
 Pocsaj v. (Bihar m.) 108, 124
 Podhorányi András számtartó 295
 Podmaniczky István püspök 31
Pók Judit 217, 352
 Pongrácz Pál prefektus 45, 129
 Porc, Julius de ..., kommandáns 150
 Porcsalma b. (Szatmár m.) 104, 221
 Pósházi János prédikátor 316
 Possay (Zemplén m.) Zsigmond várnagy 75
 Pozsony v. (Pozsony m.) 36, 39, 61, 73, 80, 81, 366
 pozsonyi kamara 24
 Prága (Csehország) 51, 76
Pray György 23, 352
Priorato, Galeazzo Gualdo 368
 Prémesi hajdúkapitány 63
 Prépostvári Zsigmond főispán, kapitány 58, 60, 63, 64, 78
 Pulád aga 124
 Pulyai (Pulai) uram 210
 Putnok v. (Gömör m.) 155
 Püspök b. (Bihar, Heves, Külső-Szolnok m.-k) 165

Rabutin, Jean generális 192
 Radics ? 176
 Radziwiłł herceg 313
 Radul vajda 66
Radvánszky, Anton 80, 352
Radvánszky Béla 24, 51, 54, 85, 98, 300, 352
 Rajki János megyei követ 132
 Rayz János kamarai tisztviselő 37
 Rakamaz táborhely (Szabolcs m.) 58, 104, 114
 Ramocsaházi György 175, 187
 Ramocsaházi István alispán, porkoláb 23
 Rácz Demeter 116
 Rácz Ferenc hadnagy 177
Rácz György 338

Rácz István
 Rácz János kapitány, főporkoláb 116
Rácz Lajos 70, 352
 Rákóczi Ferenc I., választott fejedelem 119, 127, 132, 13, 138, 139, 142, 275
 Rákóczi Ferenc II., fejedelem 141, 156–158, 160, 165, 169–171, 175, 176, 179–181, 183, 184, 186, 187, 188, 190–194, 198, 201, 202, 205, 208, 209, 213, 223, 230, 236, 368
 Rákóczi György I., fejedelem 91, 92, 95, 97, 100, 101, 104, 105, 108, 111, 112, 127, 130, 131, 136, 172, 275, 313, 367
 Rákóczi György II., fejedelem 100, 109, 112, 113, 116, 117, 119, 121–127, 130, 132, 275, 280, 315
 Rákóczi Julianna, Aspremontné 158, 159, 205
 gr. Rákóczi László 48, 114, 121
 Rákóczi Zsigmond fejedelem 38, 40, 50, 53, 56
 ifj. Rákóczi Zsigmond, I. RGy másodszülött fia 104, 108, 110, 112, 313, 315
Ráth György (Répcemelleki) 69, 353
 Ráti Gergely várnagy 193
 Reichner, Johannes szebeni polgár 80
 Recski János porkoláb 177
 Regéc v. (Abaúj m.) 105, 110, 112, 133, 157, 158, 160, 273
Reichardt Gabriella 76, 353
 Rédei János 314
 Rédei Ferenc főkapitány (felesége Károlyi Kata) 56, 58, 104, 314
 ifj. Rédei Ferenc 98, 104, 119, 127
 Rédei Ferencné, Bethlen Druzsina 127
 gr. Rédei László, Ferenc fia 118, 126
 Révay Ferenc 28
 Révay Péter koronaőr 19–21, 81, 365
 Ricse (Túr-) b. (Szatmár m.) 104
 Rigómezei Mátyás jegyző 59
 Rimay János 42, 46, 61, 73
 Rimaszombat mv. (Gömör m.) 40
 Rottal, Johann bírósági elnök 142
 Roussel, Claudius kapitány 36
 Rozgonyi cs. 22
 Rozgonyi Katalin, Bátori István özvegye 24
 Rózsa Pál 36
 Rozsály v. (Szatmár m.) 27, 133, 195
 Rozsnyó v. (Gömör m.) 170
 Rudolf II., magyar király 40, 48, 51
 Rusilus ? 121
 Rueber, Johann főkapitány 35
 Ruland, Johann David orvos 103
Rummy Károly György 95, 115, 353
 Rveziova b. (Kis-Lengyelország) 63

- Saffranko, Johannes kőműves 170
 Salamon Ferenc 88, 353
 Salánk b. (Ugocsa m.) 194, 203
 Salánki György 33
 Sallai József 391
 Salm Gyula 47
 Salm-gránátosok 200
 Sarkad v. (Békés m.) 192, 195, 198, 202
 Sárközi Mihály 48
 Sarmasági Zsigmond 74
 Sas Péter 47, 353
 Sáfár Péter sáfár 109
 Sámelyi István 135, 137
 Sándorházi Ferenc 137
 Sarkadi Nagy Mihály 62, 353
 Sárköz b. (Szatmár m.) 104
 Sáros v. (Sáros m.) 115, 138
 sárvári monostor (Nagyecsed) 12
 Sásvár szolnoki bég 33
 Sebespatak b. (Szatmár m.) 104
 Sebestyén Mihály 87, 123, 353, 354
 Sebők Ferenc 323
 Selb Gábor kamarai tanácsos 133
 Selmechánya város (Hont m.) 193
 Sennyei Ferenc 136
 Sennyei Sándor 97
 Serena, Agostinus építőmester 108
 Seres István 149, 176, 354
 Serédi Benedek kapitány 133, 153
 Serédi István 314
 gr. Serényi (János) generális 151
 Séllyei uram 124
 Sibrik György 50
 Sima b. (Szabolcs m.) 58
 Sinai Miklós 20
 Sipos Gábor 340
 Sípos Ferenc 16, 157, 354
 Sirok v. (Heves m.) 43
 Siti Mihály tarpai zsidelykészítő 111
 Solymosi Péter kapitány 119, 129
 Sólyomkő v. (Bihar m.) 51, 195, 198, 200, 202
 Somossy Sarolta, Csorvási Tamásné 46
 Somlyó b. és v. (Szilágys-) (Közép-Szolnok m.)
 62, 63, 74, 95, 118, 121, 126, 153, 177
 Somogyi Éva 135, 352
 Somogyi komisszárius 200
 Somogyi Gréta 10, 364
 Somogyi János provizor 193
 Sós cs. sóvári 92
 Soós Elemér 148, 354
 Soós Imre 209, 354
 Sörös Pongrácz 25, 354
 Span György provizor 65, 237
 br. Spankau, Paris generális 135–137
 Sporck, Giovanni generális 136, 137, 368
 Schlik Ferenc főügyvéd 224
 Schmuck, Hans tüzér 208
 Schwendi Lázár főkapitány 31, 33
 Ssicha, Lucas Georg hadmérnök 143, 144, 147,
 368
 Schubart, Johann tüzér 208
 gr. Stampa hadmérnök 188
 Stephanik, Bartholomeus kőműves 170
 Strassoldo, Carolus generális 135, 136, 138
 Stuttgart (Németország) 189
 Sugár István 36, 354
 Sulyok János 84
 Sütő János szolga 60
 Sváb Kristóf jószágigazgató 216
 Svédország 126
 Szabó András Péter 127, 354
 Szabó Előd 218, 219, 369, 391,
 Szabó János Győző 355, 370
 B. Szabó János 94, 354
 Szabó Károly 16, 56, 57, 73, 148, 187, 195, 355
 Szabó László, Bártfai 40, 201, 329
 Cs. Szabó László 335, 337
 Szabó László tanú, katona 161
 Szabó Márton tarpai zsidelykészítő 111
 Szabó Péter 62, 69, 91, 97, 105, 355
 Szabolcs m. 30, 52, 58, 104, 191
 Szakács István szakács 109
 Szakács Miklós szakács 109
 Szakolyi György prefektus, György fia 51
 Szakolyi Miklós, Boldizsár fia 38
 Szakolyi Péter, György fia 51
 Szalai Béla 356, 370
 Szalay Ágoston 30, 193, 356
 P. Szalay Emőke 93, 323 356
 Szalay József 24, 341, 356, 366, 368
 Szalay Krisztina 128, 356
 Szalay László 17, 123, 141, 341, 356, 368
 Szalay Pál prefektus 132, 279
 Szalárdi János 66, 86, 104, 105, 107, 118, 119,
 127, 128
 Szalka b. (Szatmár m.) 116
 Szalánc v. (Abaúj m.) 14, 15, 365
 Szalánci János porkoláb 98, 109
 Szalonta b. (Bihar m.) 62
 Szamos folyó 117, 124, 135, 148, 163, 167,
 196, 308

Szamosköz 117
 Szamosközy István 49, 53
 Szamosszeg b. (Szatmár m.) 178
 Szaniszló b. (Szatmár m.) 22, 193
 Szaniszló Zsigmond tordai főbíró 194, 204
 Szapolyai János király 23, 24, 28
 Szappanara, Philip kommandáns 150, 151, 153, 154
 Szarvaskő v. (Heves m.) 43
Szathmáry Károly 357, 367, 368
 Szatmár m. 24, 28, 32, 52, 58, 65, 104, 108, 132, 140–142, 148, 156, 160, 174, 202
 Szatmár város és v. 48, 71, 74, 82, 85, 117, 123, 131, 133, 135, 143, 149, 154–156, 165, 167, 169–171, 196, 308
 Szatócs Pál 98
 Szaturdzsi. Mehmed pasa 44
Szádeczky Lajos 27, 35, 36, 48, 53, 59, 77, 78, 326, 355, 356, 366
 Szádvár v. (Zemplén m.) 43
 Száldobágy b. (Szatmár m.) 102, 103
Szállási Árpád 183, 187, 210, 211, 356
 Szántó b. (Tasnád-) (Közép-Szolnok m.) 72, 236, 290, 303
 Szárazberek b. (Szatmár m.) 28
Szász Imre 352
 szászság 314
 Szeben város (Nagy-) 49, 67, 80, 127, 31
 szebeni királybíró 314
 Szegedi István másodkulcsár 295
 Szegedi János püspök 138
 Szegi Benedek 46
 Szejdi, Ahmed budai pasa 121, 123–126,
 Szekeres (Kis- vagy Nagy-) b. (Szatmár m.) 104
 Semere László ezredes 115, 177
 Semere Sebestyén 51
 Semere György 187
 Szenci Molnár Ambrus lelkész 73
Szendrey István 115, 357
Szendrei János 61, 80, 158, 251, 357
 Szendrő v. (Borsod m.) 43, 58, 84, 128, 138, 154, 155, 157, 160, 162, 191
 Szentgyörgy b. (Szabolcs m.) 9
 Szentgyörgyi József gondnok 163
 Szentjobb v. (Bihar m.)
 Szent László ld. László, I. király
 Szentmarjai Mihály 43
 Szentmárton b. (Szabolcs m.) 40
 Szentmárton b. (Szatmár m.) 22, 103, 110, 216
 Szentmihály hadnagy 116
 Szentmihály b. (Szabolcs m.) 58, 104

Szentmiklós (Bereg-) (Bereg m.) 40
 Szentmiklós b. (Szatmár m.) 103
 Szentmiklós (Török-) palánk (Külső-Szolnok) 36
 Szentpáli János 119, 125
 Szepes b. (Bihar m.) 152
 Szepesvár v. (Szepes m.) 155, 162
 szepesi kamara 25, 34, 54, 62, 65, 85, 207, 237
 Szepsi Lackó Máté ld. Lackó Máté
 Szerdahely (Bodrog-) (Zemplén m.) 136
 Szerdahelyi cs. 92
 Szerednye v. (Bereg m.) 112
Szeremlei Sámuel 212, 357
 Szerencs v. (Zemplén m.) 43, 115, 121, 158, 186, 273
 Szécsény v. (Nógrád m.) 40, 41, 43
 szécsényi bég 41
 Széchy Katalin, Prépostvári Zsigmondné 78
 Széchy Mária, ifj. Bethlen Istvánné 86, 87, 90, 91, 96, 138
 Székely Antal 25, 26
 Székely György katona 43
 Székelyhíd v. (Bihar m.) 91, 99, 124, 132, 143
 Székely Márton hadnagy 26
 székelység 314
Szell Farkas 24, 46, 76, 176, 357
 Szénási Mihály 75
Szijártó István 351
 Sziki István tarpai zsindegykészítő 111, 112
Szikszai Pál 109, 142, 357
 Szikszó v. (Abaúj m.) 104
 Szilassi János 66
Szilády Áron 40, 323, 357
 Szilágycsehi b. (Közép-Szolnok m.) 148
 Szilágyi János kapitány 120
 Szilágynémeti b. (Közép-Szolnok m.) 114
 Szilágyság 25
Szilágyi Ferenc 218, 357
 Szilágyi Mihály zászlótartó
Szilágyi Sándor 53, 57, 58, 60, 64, 65, 66, 67, 71, 72, 74, 78, 81, 84, 87, 88, 89, 94, 95, 97, 100, 104, 109, 110, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 124, 127, 148, 150, 155, 187, 195, 235, 323, 324, 325, 355, 357, 358, 359, 368
 Szilézia 25, 46
 Sziliktár, Mehemet vezérpasa 147
 Szilvási Boldizsár, cseszelicki 74
 Szinán, Aszem, nagyvezír 39, 44
 Szinerválja b. (Szatmár m.) 72, 117

Szirmay Antal 13, 17, 21, 23, 28, 31, 37, 75, 121, 205, 219, 225, 359
Szirmai Lajos kapitány 28, 29
Szklabinya b. (Túróc m.) 81
Szoboszló v. (Hajdú-) (Szabolcs m.) 58
Szoboszlai Sámuel kommandáns 195, 197
Szodorai Mihály vicekapitány 120
Szolnok v. (Külső-Szolnok m.) 24, 31, 33, 167, 188
szolnoki bég 36
Szomolnok b. (Szepes m.) 175
Szomszéd v. (Zágráb m.) 62
Szopori Nagy Imre 119, 359
Szőcs János vicekapitány 148
Szőcs Péter Levente 22, 359
Szőllősi Katalin 2 391
Sztambul (Isztambul) 127
Sztari Szelo (Lengyelország) 202
Sztojka Simon alispán 117
Szuhányi László alispán 217
sultán 152
Szunyogh György főkapitány 176
Szurdok b. (Kolozs m.) 125
Szőcs István 116, 213, 359
Boldogságos Szűz 161, 208, 239

Tagy b. (Szatmár m.) 101–103
Takács Elvira 46, 359
Takács József Péter 212, 359
Takács Sándor 367
Takács Péter 99, 359
Takáts Sándor 55, 80, 137, 160, 162, 217, 251, 295, 360
Thaly Kálmán 93, 122, 123, 125, 152, 155, 165, 166, 167, 170, 183, 190, 200, 272, 275, 283, 289, 293, 360, 361, 368
Thallóczy Lajos 25, 360
Tamás (István fia) bátori 15
Tar András, giródtótfalui 117
Tar György udvarbíró 140
Tar János törvényszéki ülnök 156
Tarasz b. (Máramaros m.) 166
Tarcal mv. (Zemplén m.) 82, 157
Tarcali Ferenc udvarbíró 98, 268
Tardi (Ferenc) ezrede 199, 200
Tarpa mv. (Szatmár m.) 62, 66, 102, 104, 187, 192
Tasnád mv. (Közép-Szolnok m.) 62, 74, 114, 250, 262, 288
Tatai Ferenc 54
Tatai Imre 46
Tatai István titkár 48
Tatai János 54
Tatai Istvánné, Ibrányi Kata 54, 55
tatár sereg 66, 117, 119, 151–153, 157, 276, 285
Tatrosi György
Tákosi István tarpai zsidelykészítő 112
Tálmósó György 104, 109
Tállya mv. (Zemplén m.) 157
Tállyai Pál 339
Tárkány b. (Szatmár m.) 9
Tárkányi Péter százados 177, 199
Teagenes mondaí alak 84
Tedej b. (Szabolcs m.) 57, 58, 104
Tegléri, Franziskus kőműves 171
Telegdi Anna, bedegi, Nyári Istvánné 77
Telegdi Kata, Szakolyi Miklósné 50, 51, 54,
Telegdi Pál 40, 43, 54
gr. Teleki cs.
Teleki Mihály kancellár 119, 126, 128–130, 139, 149, 150, 152, 154
Temesvár v. (Temes m.) 26, 31, 167
temesvári pasa 25, 26, 28, 44, 97
temesvári vilajet 160
Terdik Szilveszter 215, 360
Terebes b. és v. (Töke-) Zemplén m.) 44, 184
Terebes (Kraszna-) (Szatmár m.) 102, 103
Terem b. (Szatmár m.) 102, 103
Teremi Lőrinc deák, h. provizor 76
Tetétleni István várnagy, udvarbíró 34
Teuffenbach, Kristóf főkapitány 40, 42, 366
Téglás b. (Szabolcs m.) 201
Tímár Tamás 2, 391
Timkó József 361, 369
Tinik, Martin kőműves 171
Tinódi Lantos Sebestyén 39, 40
Tiszabecs b. (Szatmár m.) 163
Tiszántúl 24, 30, 35, 62, 124, 128, 137, 152, 154, 155, 166, 191, 192, 207
Tokaj v. (Zemplén m.) 32, 36, 58, 66, 67, 130, 133, 142, 143, 150, 151, 156, 157, 158,
Toldalagi Mihály 84
Tolvaj Ferenc postamester 156
Toldy Ferenc 50, 67, 70, 361
Tolnai Lajos Vilmos 29, 361
Torda város (Torda m.) 194, 202
Torma Károly 56, 148, 194, 202, 361
Tormák (urak) 117
Torma Mihály kapitány 131, 134, 135, 137, 149, 291

- Tóth Béla* 29, 361
Tóth Dorka boszorkány 218
Tóth Ernő 148, 361
Tóth Kálmán 122
Tóth István 87, 361
C. Tóth Norbert 15, 22, 324, 339, 348, 362, 390
Tóth G. Péter 54, 361
Tóth Róbert 60, 361
 Tótfalu (Misz-) b. (Szatmár m.) ld. Misztótfalu
 Thököly Imre hadvezér 147, 148, 150, 151, 154, 155, 166, 368
 Thököly Sebestyén 41
 Tömlöctartó Mihály, kiscseddi 72, 142
 török 24–27, 33, 36, 40, 48, 49, 53, 78, 90, 97, 113, 117, 121–129, 133, 134, 138, 139, 147–149, 151–155, 160, 162, 167, 265, 266, 269, 275, 276
 török császár 44, 97, 119, 314
 Török Ferenc, algyógyi, kamarás 152
 Török István hadnagy, főporkoláb 98, 99
Theureuk József, ponori 261
Trócsányi Zsolt 89, 97, 113, 129, 149, 362
 Trombitás István trombitás 109
 Trombitás Tamás trombitás 109
 Túr mv. (Mező-) (Külső-Szolnok m.) 36
Turbuly Éva 82, 362
 Turcsányi János komisszár 193, 196–198, 202, 309, 311
 Thurzó Anna, Bátori András/Bonaventuráné 26
 Thurzó György nádor 52, 54, 63, 84, 366
Tusor Péter 54, 96, 99, 126, 362
S. Tüdös Kinga 338
 Tyukod b. (Szatmár m.) 9, 47
 Tyukodi Bálint 40, 42
 Tyukodi István 42

 Udvarhelyszék 104
 Udvari b. (Szatmár m.) 104
 Ugocsa m. 166, 171, 180, 184, 185, 198, 230
 Újhely b. (Sátoralja-) (Zemplén m.)
 Újhelyi András viceasztalnok 193
 Újvár (Érsek-) v. (Nyitra m.) 42
 Uketyevity István, alkapitány 62, 72
Ulrich Attila 104, 349, 362
 Ungvár v. (Ung m.) 51, 137, 155, 166, 171, 176, 183, 202
 Urai Mihály 133
Urbán Péter 97, 362

 Vada b. (Szatmár m.) 16
Vadász Veronika 38, 329, 362

 Vaja b. (Szabolcs m.) 128, 232
 Vajdahunyad v. (Hunyad m.) 87, 91, 127
 Varannó b. (Zemplén m.) 50, 390
 Varga András, tarpai zsindelekészítő 112
Varga Imre 91, 125, 167, 362, 363
Varga János 224, 363
Varga J. János 155, 162, 363
Vargyas Gábor 361
 Varjas b. (Szabolcs m.) 58
 Varró János, tarpai zsindelekészítő 111
 Vaskóc mv. (Bihar m.) 105
Vass József 95, 126, 363
Vass Miklós 63, 104, 363
 Vasvári b. (Nyír-) (Szatmár m.) 109
 Vay Ádám udvari marsall 128, 152, 188, 190, 191, 195, 197,
Vay Dániel 160, 363
 Vay László ezredes 199, 202
 Vay Péter 115
 Vállaj b. (Szatmár m.) 16, 22, 24, 102, 103, 175,
Vályi András 20, 105, 362
Vályi János földbirtokos 272
Vámossy Mihály 322
 Várad v. (Nagy-) (Bihar m.) 9, 12, 14, 25, 28, 44, 47, 48, 50, 54, 56, 58, 60, 62, 65–67, 75, 87, 91, 97, 103, 116, 119, 121, 123, 125, 126, 128, 129, 131, 133, 135, 137, 140, 147–149, 152, 155, 176, 194, 195
 Váradi Jónás 133
 váradi káptalan 51
 Váradi László török követ 152
 váradi püspök(ség) 75, 140
 Váradi Ötvös György 47
 Váralja (Szinér-) b. (Szatmár m.) 72
 Várallyai uram 124
 Várda v. (Szabolcs m.) 165
 Várdai cs. 29
 Várdai István érsek, bíboros 21
 Várdai Kata, Nyári Pálné 40, 48, 53, 62, 77, 88,
 Vári b. (Bereg m.) 177, 192
R. Várkonyi Ágnes 187, 195, 344, 363
 Vásárhelyi Gábor jegyző 59
Vásárhelyi Gergely 363
 Vásárhelyi ? 197
P. Vásárhelyi Judit 340
 Veber, Petrus pattantyús 138
Velics Antal 36, 363
 Verancsics Antal 30
 Veres Gábor kántoros katona 111
 Veres Gergely kántoros katona 111

Veres másképp Váradi Gergely, jobbágy 119
Veress Dániel 71, 363
Veress Endre 25, 56, 78, 91, 275, 367, 363, 364
 Veszprém v. (Veszprém m.)
Veszprémi László 10, 364
Veszprémy László 391
 Vetési István 98
 Vetési László alispán 45, 46, 59
 Vér András 62
 Vid b. (Szabolcs m.) 58
 Vinnai Klára, ödöfnő, Pető Istvánné 45
 Virrasztó István, kiscsedi 72
 Virrasztó Tamás, kiscsedi, bíró 72
 Visegrád v. (Pilis m.) 160
Visegrádi János 97, 364
 Visk b. (Máramaros m.) 115, 117
 Vitkai Mihály követ 63
 Vitnyédi István 39
 Vizsoly b. (Abaúj m.) 39
Vofkori Mária 2, 391
Vogel Sándor 344
 Vörös András provizor 34
Vörös Péter 61, 62, 63, 364

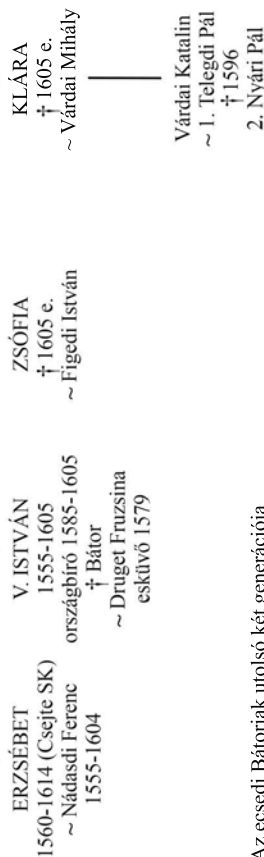
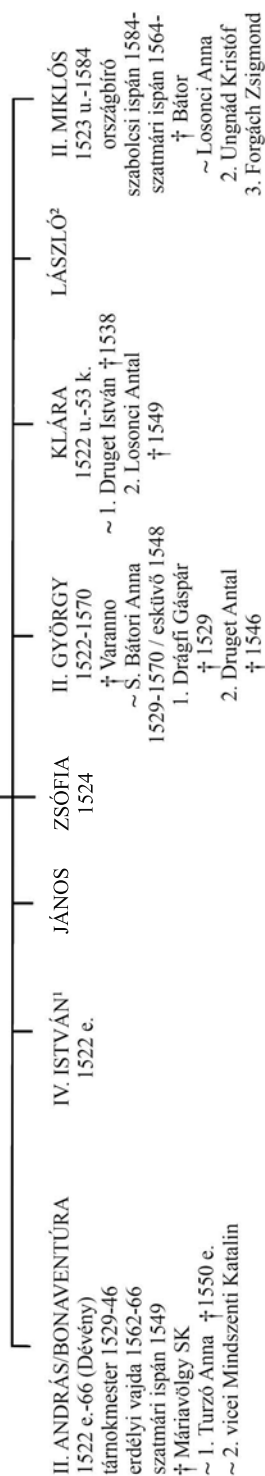
Wagner, Carolus 20 364
Waltherr László 51, 364
 von Wells, Georg kommandáns 138
 Wesselényi Anna, Csáky Istvánné 90
 Wesselényi Ferenc, hadadi, főispán, nádor 58, 137, 368
 Wesselényi Klára, Bessenyei Mihályné 46
 Wesselényi Pál 316
 Wiener, Móríc királyi építész 50
 Wölffinger, Johann tűzér 208

Zakrzewska, Anna, S. Bátor Andrásné 74, 95
 Zalatna b. (Alsó-Fehér m.) 166
 Zaránd m. 127
 Zay András ezredes 186
 Zay Ferenc, csömöri, főkapitány 25
 Zámbo Balázs 66
 Zboró v. (Sáros m.) 24, 114, 115, 132
 Zemplén m. 48, 76, 78, 89, 97, 112, 142
 Zétény b. (Zemplén m.) 48
 Zichi asszony 52
gr. Zichy Edmund 55, 364
 Zichy István vicegenerális 207
 gr. Zichy Károly országbíró 218
Zimmerman Rezső 163, 166, 170, 171, 190, 364
 Zólyom v. (Zólyom m.) 81
 Zólyomi Dávid, albisi 89, 91, 95
 Zólyomi Krisztina, Perényi Gáborné 95
 Zólyomi Miklós 95, 314
 Zomoj poroszló 9
 Zrínyi cs. 7
 Zrínyi Ilona 51, 149, 156, 300
 Zrínyi Miklós költő és hadvezér 39

Zsadány b. (Szatmár m.) 149
Zsakó István 61, 364
 Zsarolyáni Albert porkoláb 16
 Zsibó b. (Közép-Szolnok m.) 123
 Zsitvay Tibor miniszter 231
Zsoldos Edit, Kádárné 391
 Zsombori János 314

I. ANDRÁS
1490-1534

tárnokmester, szabolesi
szatmári főispán
~ 1. Kállay Borbála
~ 2. Rozgonyi Katalin
? - 1526

¹ 1529/711. DL26294
² DL101826

Az eszedi Bátoriak utolsó két generációja
L.d. az előzményt C. Tóth Norbert: Ki kicsoda...

Köszönet

E könyv létrejött (a pandémia idején) csapatmunka volt. A megírásához támogatást kaptunk Cservényák Lászlótól (Szatmári Múzeum, Mátészalka), Jakab Attilától, Veszprémi Lászlótól és Szőlősi Katalintól (mindhárman Jósa András Múzeum, Nyíregyháza), Kalmár Jánostól (MNL OL, Bp.) és lektorainktól: Horváth Richárdtól és Pálffy Gézától (mindketten BTK – Történettudományi Intézet, Bp.), Domokos Istvántól és Mészáros Kálmántól (mindketten HM Hadtörténeti Intézet, Hadtörténeti Kutató Osztály, Bp.), akiknek értékes megjegyzéseit hasznosíthattuk e kötetben.

Ugyanúgy köszönetet mondunk Bara Júliának (Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Történettudományi Intézet, Bp.), Bernátsky Ferencnek (Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely), Hágó Attila Nándornak (Muzeul Municipal Carei/Nagykárolyi Városi Múzeum, RO), Kádárné Zsoldos Editnek (Bethlen Gábor Református Gimnázium, Hódmezővásárhely), Szabó Elődnek (Miskolc) és főképp Nyíri Kálmánnak (Nagyecséd) segítségükért. Most azok az intézmények következhetnek, akik segítettek, támogatták a két kutatót, de ezek nagy száma miatt ettől eltekintünk. Kötetünkre viszont számíthatnak.

Külön elismerés illeti azokat, akik lehetővé tették, hogy a betűkből, képekből könyv formálódjék. Sallai Józsefet (ny. főiskolai tanár, Nyíregyháza), a könyv nyelvi lektorát, Tímár Tamást (Debrecen), aki a kötet címlapját, a képszerkesztés gondját vállalta magára. A debreceni Kapitális Nyomdát, élén ifj. Kapusi József igazgatóval. Végül, de annál nagyobb tisztelettel Vofkori Mária múzeumigazgató (Rétközi Múzeum, Kisvárd) asszonyt, a kötet szerkesztőjét, aki a kiadás minden fázisában tevékeny részt vállalt, aki munkánkat a Rétközi Múzeum Füzetek sorozatában megjelentette.

A szerzők

Kiadja a Rétközi Múzeum és a Rétközi Múzeum Baráti Köre Egyesület

Felelős kiadó a Rétközi Múzeum vezetője

Nyomtatás-kötés ✿ *Kapitális Kft. Debrecen*

Felelős vezető ✿ *Ifj. Kapusi József*

Megjelent B5 formátumban, 300 példányban

Németh Péter

(Zalaegerszeg, 1941)

Kisfaludy Sándor Gimnázium Sümeg (1955–1959), ELTE BTK (1959–1964), Bakonyi Múzeum Veszprém (1964–1965) régész-muzeológus, Jósza András Múzeum Nyíregyháza (1965–2003)

megyei múzeumigazgató, címzetes főiskolai tanár (Bessenyei György Tanárképző Főiskola), címzetes megyei múzeumigazgató (Jósza András Múzeum), a Jósza András Múzeum Évkönyvének szerkesztője/főszerkesztője (1972–2002), a Szabolcs-szatmár-beregi Szemle főszerkesztője (2004–2011). Kutatási területe: honfoglalás- és magyar középkor. Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Várostörténeti Atlaszának munkatársa (2016–2019).

Zoltán-Borzován Eszter

(Mátészalka, 1983)

Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma 1997–2001, DE BTK okl. magyar–néprajz szakos középiskolai tanár, DE Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája abszolutórium (2011). Berey József Helytörténeti Gyűjtemény (Nagyecsed) tagintézmény-vezető. Kutatási területe: Nagyecsed történelme és néprajza.

Könyvünk az első, amely együtt mutatja be Ecsed várának (1334–1712) írott és tárgyi emlékeit. A Bátoriak, Bethlenek és Rákócziak birtokolta vár főkapitányok, országbírók, erdélyi fejedelmek révén vált ismertté, a Kraszna folyó és a Láp miatt bevehetetlenné. Pusztulásában a Károlyi család játszott vezető szerepet. A Magyar Királyságban álló, de erdélyiek birtokolta vár jelen történetét sok kép teszi színesebbé, a Függelékben közölt leírások, inventáriumok pedig kultúrtörténeti értékke.

Németh Péter

Rétközi Múzeum

